657545

1 L 10
baw 9
1 - 39

P. H. S. C.

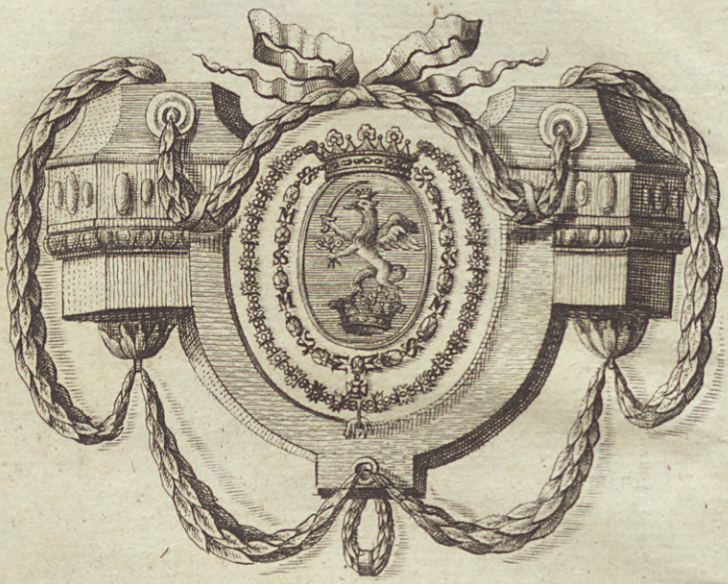

A NEPKÖNYVTÁRI KÖZPONTTÓL
NEM
ADHATÓ
EL!

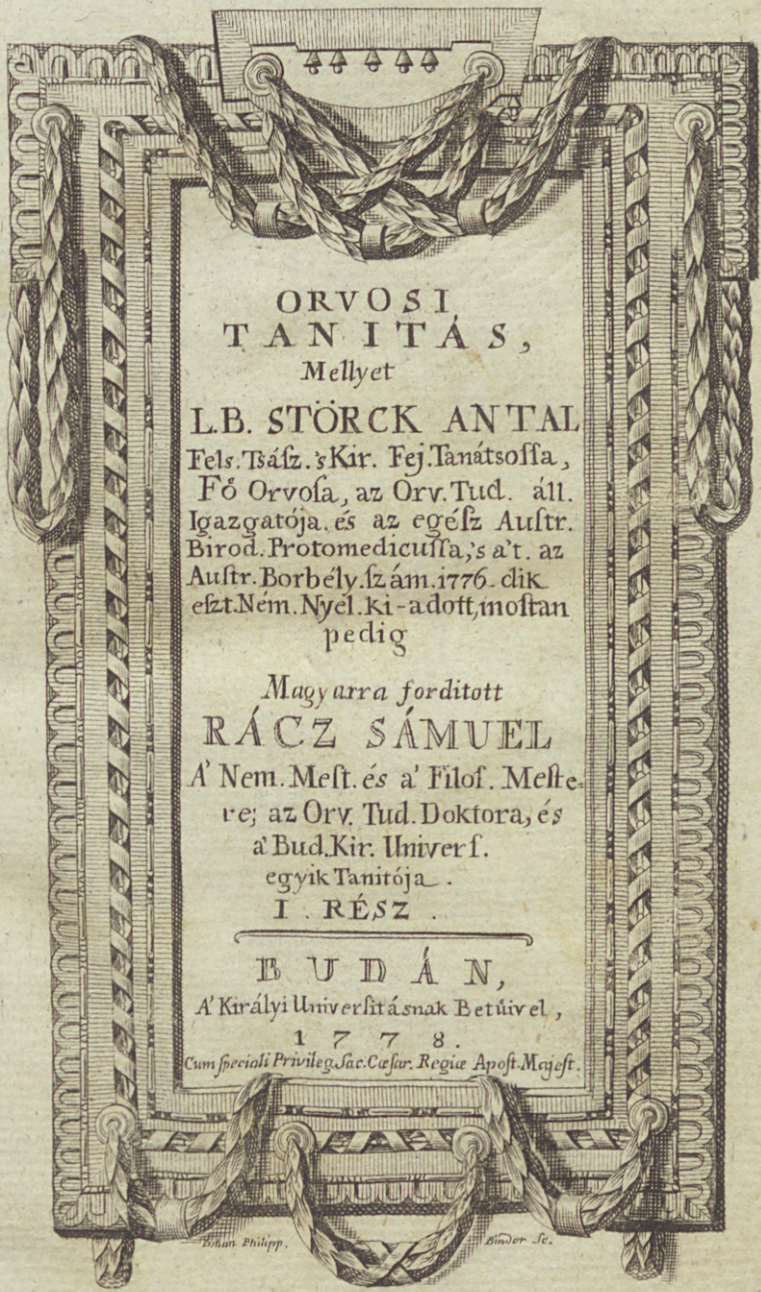

ORVOSI TANITÁS,

Mellyet

L.B. STÖRCK ANTAL

Fels. Tsász. 's Kir. Fej. Tanátsossa, Fő Orvosa, az Orv. Tud. áll. Igazgatója, és az egész Austr. Birod. Protomedicussa, 's a't. az Austr. Borbély. szám. 1776. dik eszt. Ném. Nyel. ki-adott, mostan pedig

Magyarra forditott

RÁCZ SÁMUEL

A' Nem. Mest. és a' Filos. Mesterej; az Orv. Tud. Doktora, és a' Bud. Kir. Univers. egyik Tanitója.

I. RÉSZ.

BUDÁN,

A' Királyi Universitásnak Betűivel,

1778.

Cum speciali Privileg. Sac. Cæsar. Regiæ Apost. Majest.

Wilhm. Philipp. *Binder Sc.*

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

NAGY

KEGYELMŰ'S MÉLTÓSÁGU

GALANTHAI

GROFF

ESZTERHÁZI

FERENTZ

URNAK.

EŐ EXCELLENTIÁJÁNAK.

FRAKNO VÁRA ÖRÖKÖS

ÚRÁNAK.

AZ ARANY BÁRÁNY, ÉS EGYSZER-'S-MIND SZ. ISTVÁN APOSTOLI KIRÁLY' NEVEZETES RENDE NAGY KERESZTES

VITÉZZÉNEK.

FELSÉGES TSÁSZÁRUNK, 'S APOSTOLI KIRÁLYUNK KOLTSOS

KAMARÁSSÁNAK.

VALÓSÁGOS BELSŐ TITKOS

TANÁTSOSSÁNAK.

NEMES MOSONY VÁRMEGYE

FŐ-ISPÁNNYÁNAK.

A' FELSÉGES MAGYAR CANCELLÁRIA ÉS A' MEG NEVEZETT SZ. ISTVÁN RENDE'

CANCELLÁRIUSSÁNAK.

FELSÉGES KIRÁLYUNK UDVARI

KAPITÁNNYÁNAK.

ezen munkáját illendő tiſztelettel ajánllya

a' Fordító.

KEGYELMES

URAM!

Nintsen egy Hazának-is nagyobb óróme, mint ha ugyan azoknak vállain pihenhet, a' kiket fárott karjaival emelt-ki a' bóltsóból. Úgy tettzik, hogy szemeiból olvasom kedves Hazámnak ezen nemes vigasztaláſt, midón EXCELLENTIÁD *felól gondolkodik: De nintsen-is külómben; mert* EXCELLENTIÁD, *fényes Származásának halhatatlan érdemét követvén, annyi igyekezettel dólgozik Ditsó Nemzetének elómenetelén, hogy tóbbet már tsak kévánni-is alig lehet.*

Melly ſzerentsés Magyar Nemzetünk, hogy a' kegyes végezések EXCELLENTIÁDAT *inkább a' kóz-jónak igazgatására, mint-ſem Ősei nyomdokán a' vérengező útkózetek vezérségére rendelték! mert még ugy ſem ſzárottak meg könyveink, mellyekkel* Vezeki *Fábiuſok ditsöſséges halálának áldoztunk (*): Hát*

ha

(*) *Azon a' ſzomoru térségen nyugoſznak* ESZTERHÁZI LÁSZLÓ, FERFNTZ, TAMÁS, *és* GÁSPÁR, *kik* 1652. *dik Eſztendőben egy útk'zetben eſtek-el Hazájokért. Melly ditsöſséges vólt néki k igy meg halni!*

ha EXCELLENTIÁDAT *-is hasanló veszedelmek között szémlelnók? alig tudom, hogy elégségesek vólnánk ezen félelemnek el-viselésére.*

De Közöttünk láttyuk EXCELLENTIÁDAT, *és ezer áldásokkal jutalmazzuk minden tsepp verejtékeit, mellyeket hazája-szerelme görditt-le homlokáról. Nem szúgséges itt* EXCELLENTIÁD *Nemes Fáradtságainak példáiról aggodni; nézzük tsak közelébb az orvosi Tudomány-*

nak Hazánkba idézését: Az nem Hazafi, a' ki ennek haſznát tsak kéttségben-is veheti; ez pedig EXCELLENTIÁDNAK *Kegyes közben-járása által hozattatott-be országunkba, hogy tudni-illik a' faluſi Borbélyok a' belſö orvoslásokban annyira utaſitaſsanak, hogy a' falukan kénlódó ſzegény betegeknek a'leg-közönségeſebb nyavalyákban haſználhaſſanak.*

Iné forditott könyvemnek tzélja, mellyet a' Budai királyi Univerſitásban a'

ma-

magyar Borbélyoknak magyar nyelven magyarázok. EXCELLENTIÁDAT *illeti tehát e' tsekély forditás, hogy, a' minek ültetésében annyira iparkodott, annak már most némü-némü gyümöltséböl érezze érdemlett gyönyörüségét. Végye azért* EXCELLENTIÁD *ugyan azon Kegyeſſéggel erötten áldazatomat, a' mellyel Kedves Hazájának leg kiſſebb haſznához-is ſzokott viſeltetni. Én azonban annyiban fogom magamat köteleſnek tartani, hogy* EXCELLENTIÁD-

NAK

NAK *különös kegyelmét szüntelen hálá-adással emlegessem, és hogy azon mély tisz-telettel, mellyel mind eddig vóltam, lé-gyek hóltamig-is.*

EXCELLENTIÁDNAK

Érdemetlen Szólgája
RÁCZ SÁMUEL.

A' FORDITÓNAK ELÖL-JÁRÓ BESZÉDE.

Nem tudom melly titkos tűz nyughatatlankodik ſzivemben, hogy miólta létemet kezdettem esmérni, el tőkéllet ſzándékom, Édes Nemzetemnek haſznára ſzentelni tsekély tehetségemet? Az anya-terméſzetnek némű némű ajándékait tsak ollybá veſzem, mint Kedves Hazámnak gondviſeléſemre bizott zálogját, mellyre mindenkor igaſságos törvennye vagyon, Nékem pedig kőteleſségem, azt hiányoſságának kipotolására forditanom.

Ez a' heves indulat ragadott-ki engemet ſzűlőimnek karjai kőzűl, hogy kűlső orſzágbann kereſném azon javakat, mellyekkel idővel ſzolgálhatnék Kedves Hazámnak, és bizonyoſsá tehesſem, hogy igaz Fia vagyok. Imé már máſodik jele hivségemnek: Egynéhány hólnapok előtt

bo-

botsátottam a' magyar világ eleibe jobbitott kiadásban Orvosi Oktatásomat. De mivel önnön iró tollamnak annyi tellyességet nem igérhettem, hogy ezen feltett tzélomra tsalhatatlanul vezérelne, szükség-képpen olly munkának fordítására kellett magamat el-tökéllenem, mellyel héányosságomat nem tsak hellyre hoznám, hanem tetézném-is hasznát, irásomnak. De mit mondok: szükség-képpen? vidám szivel áldoztam én magamat illyen fárattságra.

Már pedig kiknek munkájit vehettem vólna-fel nagyobb igasággal azoknak a' Tekénteteknek tellyesítésére, a' kik a' magyarázó tollat kezembe adták, mint Méltóságos L. B. Störck Antal Urnak, Felséges Tsászári és Királyi Fejedelmink Tanátsossának, és Fő Orvosának, 's a' t. Orvosi Tanitását? mellyet ő olly érzékeny emberi szeretettel, olly éles elmével, olly ditsősséges haszonnal az Austriai Tartományokban lévő hadi

és mezei Borbélyoknak ſzámokra ki-adott, hogy tsak egyedûl az tagadhattya-meg tôlle az halhatatlan EMLÉKEZET-KÔVET, a' ki ſem a' valóságos Érmedet nem eſméri, ſem a' nemes tetemenyekrôl józan itéletet nem tud hozni.

De ez mind kevés illyetén MÉLTÓSÁGNAK Ditséretére; többeket hoznék-elö, ha tsak attól nem tartánék, hogy akár mennyi ſzóllâſomnak végén-is tsak ugyan meg kellene vallanom, hogy még érdeme ſzerént nem dítsértem. Mindazonáltal azt ſemmiképpen el nem halgathatom, hogy midôn az Auſtriai Birodalomnak haſznát olly mohon munkálta, nem elégedet még meg fényes fáratságaival, hanem tellyes igyekezettel azon iparkadott, hogy Kedves Hazánkba-is bé-hozattatnának üdvöſséges tanáttſai: Nem külömben, henem mintha ugyan arra vólna teremtve, hogy idövel az egéſz világ néki köſzönheſſe meg-tartását.

Imé

Imé mint fordításomnak oka, mint e' könyv első szerzőjének le-rajzálása. A' mikre még kegyes olvosóimat inteni kellene, azok a' szerzőnek elől-járó Beszédében bőven feltaláltatnak; nints-is egyébb hátra hanem, hogy tellyes örömemet igérjem, ha ezen fordításom által Ditső Nemzetemet bizonyossá tehetem, hogy hasznára annyit kévántam tenni, a' mennyit lehetett, ha mindgyárt annyit nem tettem-is, a' mennyit tenni kellet vólna.

A' SZER-

A' Szerzőnek
Előljáró Beszéde.

Minden jó rendben állatott Köz Társaságnak egyik Fő Dólga az, hogy a' nép meg-tartatsék: nem-is ok nélkül, mert az eő Hatalma nevekedik, avagy fogyatkozik, valamint a' népnek száma őrőgbedik, avagy kisebbedik.

Erre nézvén: nem élni, avagy betegség' miatt a' Köz Jónak elő-mozditására alkalmatlannak lenni, mind egy értelemben vétetődik; mivel minden társasági hivatal egésségen fondáltatik.

Ezt az Igasságot a' Bőlts Köz Társaságok minden üdőben világosan által-látták; sokkal-is ditsősségesebb emlékezetet, az emberi nemzetnek meg-tartásában való foglalatosságokkal, a' kővőtkezendő üdőkben élőknél magok után hágytak, mint-sem minden Hatalmas Győzedelemnek emlékezetére fel-emelt Pompás Jégyi Épülettel, mellynek fondámentuma sok ezer ellenségnek hólt tetemeiből készitetett.

De mégis ez az eő felebarati szeretetből származott ditséretes fel-tett szándékok még eddig egészszen bé-nem telyesedhetett.

Sokat fáradaztak ugyan; a' költségnek sem kedveztek, hogy jó rendelések által a' majom-orvosokat ki-irthassák, a' nép' egésségét megtarthassák, és hiv, 's jól meg-próbált Orvosokra bizhassák, de ezek többire csak a' nagy városokban mulatoznak, azért, a' távul való faluktól messze lakván, minden mezei szántó vető embernek nem használhatnak.

Annakokáért leg-nagyobb réſze a' mezei népnek, és a' katona, a' kik a' köz Gondviſeléſre leg-érdemeſebbek, ebből a' KEGYESSÉGBŐL igen keveſet réſzesülnek; minnyájon mégis ſokféle nyavalyákat ſzenvednek, és azokban csak Borbélyokra bizattatnak.

Ebben az állapotban egyébképpen ſegiteni nem lehet, hanem csak ugy, hogy a' Borbélyok annyi Orvoſi Tudományra tanitaſſanak, a' mennyi arra ſzükséges, hogy a' leg-gyakrabb, és leg-közönségeſebb Történetekben a' köz Népnek haſználhaſſanak.

Ez vala régtől fogva az én leg-ſzorgalmatoſabb kévánságom: Hálá-is légyen a' mi FELSÉGES MONÁRCHÁINKNAK, a' kik, mihent megértették, azonnal KEGYESENN bé-is telyeſitették.

Annak az Uj Tanitó Széknek fel-álláſa, mellyből a' Borbélyok elsőben az orvoſi Tudománynak leg-ſzükségeſebb fondámentomira, és azután azoknak a' beteg-ágyokhoz való alkalmaztatására a' mi ſzületett nyelvünken (A) tanittatnak, az Eő FELSÉGEK' Munkája, Uj Bizonysága annak a' nagy KEGYESSÉGNEK, mellyel Eő FELSÉGEK még a' leg-kiſſebb Haza-Fiakhoz-is viſeltetni méltóztatnak.

Mindazonáltal ebből a' Jo-Téteményből nem minden Borbélyok réſzesülhetnek; jóllehet minnyájon haſanló érdemüek: Némelyek ettől a' városától (B) igen meſzſze laknak; máſoknak egyéb akadályok vagyon.

Ez a' gondolat iratta velem ezt az Orvoſi Tanitáſt.

Pró-

(A) Németül.
(B) Bétstől.

Próbált orvosi Régulákot szedtem-össze, mellyek azoknak-is hasznosok, a' kik valaha élő tanitást hallattak, mostan pedig elméjeket könyv' által segiteni kévánják.

Azokat, a' kiknek számokra ezt a' munkát készitettem, még arra intem, hogy mindeneket a' könyvnek rendi szerént 's gyakran olvossanak, jól-is meg-fontalyanak: A' ki csak imittamott egy két levélbe bé-teként, az a' mit keres, azt meg-nem találya.

Mivel pedig magok mesterségeket jól értő Borbélyokat, midőn irtam, szemeim előtt forgattom, azért a' nyavalyáknak külső orvosláskról semmit sem tanitok.

Az orvosságoknak mértékeket, kivévén a' gyermekek' nyavalyájokban jovosolt szereket, meg-állapodott idejű, és erős emberekhez szabtam: a' Borbély' okos itéletére bizattatik, azokat mindenféle állapothoz alkalmaztatni.

Azzal-is, ugy vélem, jót tselekedtem, hogy egy rendből, és egy tzélra több orvosságokat jovosoltam: Gyakran a' beteg egy szert utál; más pedig hasanló erejűt bé-vehet: Vagynak más környülállások-is a' mellyek az illyen bővölködést meg-kévánnyák.

A' Patika-munkával készittetett orvosságok fel-találtatnak az Austriai Tartományok' Patikáros könyvében, melly már német nyelvre-is fordittatott

Utólyára, hogy ez a' munka annál hasznosabb légyen, azokat az orvosságokat, a' mellyek ebben a' Tanitásban jovosoltatnak, külőnös Rendekre osztattam, és minden emlékezetre méltó dolgakot rendes laistromba vettem.

Máſokat, a' kiknek nem irtam, arra kérem, hogy az olvosásban arról a' fel-tett tzélról mindenkor meg-emlékezzenek, a' mellyet én az irásban ſzemem előtt tartattom.

Irtam tudni illik a' mi Auſtriai Német Tartományinkban lévő Faluſi, és Hadi Borbélyoknak ſzámokra. Ez az oka, hogy némely dólgakot igen röviden, máſokat éppen nem-is emlegetek. Ebben vagyon az eggyűgyű irás' és a' hazánkban meg-ſzokatt ſzóllás' modgyának-is valóságos mentsége.

Azzal ugyan magamnak nem hizelkedem, hogy ennek a' könyvnek ki-adásával mindeneknek tanátsot adtam, de mégis hogy ſokoknak haſználtom, azt valójában ugy gondolom.

A' Borbély ugyan ezzel a' Tanitáſſal annyira ſoha ſem mehet, mint a' Doktor; mert az orvoſi Tudomány az eő elméjének erejét ſokkal felyűl haladgya; egy ſzóval: A' Borbély nem Doktor.

De mégis, ha elég okos, azt gyakoralhattya, a' miről itten tanitáſt talál, és hogy azonnal annak bizonyoſon haſznát-is veſzi, azt az én ſokféle próbáim velem elhitették.

Leg-nemeſebb jutalma az én fáradságaimnak, és leg-hathatóſobb ősztön az tovább való munkálkodáſra-is az, ha a' mi Felséges Monárchánk váráſoknak, és az én nyughatatlan kévánságomnak, az emberi nemzetnek meg-tartásában való foglalatoſságommal eleget tehetek.

AZ

AZ
ELSŐ RÉSZNEK
TEKÉNTETE.

Bévezetés. ..... pag. 1
Az Hideglelésről közönségesen. 13
A' Forró-hidegről. 19
A' Rothatt-hidegről. 43
A' Gyuladásról közönségesen. 49
Az Agyvelőnek Gyuladásáról. 54
A' Szemnek Gyuladásáról. 59
A' Fülnek Gyuladásáról. 63
A' Torok-Fájásról. 63
A' Melynek Nyavalyáiról. 75
Az Óldal-Nyilallásról. 76
A' Tüdő-Gyuladásról. 87
A' Vér-Pökésről. 99
A' Fulladásról. 107
A' Mely-Vizkorságról. 113
A' Szív-Dobogásról. 117
Az Hurutról, és a' Nátháról. 121
A' Fullasztó-Hurutról. 123
Az Agyék-Hártyának Gyuladásáról. 128
A' Májnak Gyuladásáról. 130
A' Gyomornak Gyuladásáról. 133
A' Gyomor-Görtsről. 136
Az Émelygésről, és Hányásról. 141
A' Vér-Okádásról. 142
Az Has-Fájásról. 145

Az Has-Menésről ..... pag. 154
A' Vér-Hasról 160
A' Veséknek Gyuladásáról 170
A' Nátha-Hidegről, Forró kőszvényről, és a' Nátha-Folyásról 173
Az Hojagos-Himlőről 183
Az Himlő-Béoltásról 211
A' Veres-Himlőről 222
A' Skárlát-Himlőről 230
Az Orbántzról 232
A' Gutta-Ütésről 244
A' Szél-Ütésről; Tag-el-eséről 256
A' Nyavalya-rontásról; korságról; nehéz nyavalyáról 260

BÉ-VEZETÉS.

Minden, mind belsö, 's mind külsö résznek az emberi testben különös haszna, és tsak egyedül magának tulajdon munkálkodása vagyon.

Ha ezek a' részek minnyájan tökélletes állapotban vagynak, és könnyen, szabadan, vigan, 's álhatatosan munkálkodnak, akkor az ember *egésséges*.

Az egésséges ember vidám elméjü, maga hivataljára 's testének mozgatására mindenkor kész; az eö részei minnyájon egyaránt és természet szerént melegek 's lágyok; ábrázattya tiszta és helységéhez képest jó szinü; szemei tiszták és frissek; ajakai pirossak; nyelve nedves, piros, és tiszta; minden külsö 's belsö érzékenységei épek és élesek; természet szerént való tisztulásai rendesek; lélekzése könnyü, tsendes, és egyarányu; érverése (*pulsus*) szabad, erös, lassu, és egyszabásu; az álma pedig tsendes és elevenitö.

Ha az emberi testben valami munkálkodás maga rendétöl el távozik; ha könnyen, szabadon, vigan,

's álhatatoſon nem gyakoroltathatik, tapaſztalhatóképpen meg akadályoztatik, avagy meg-bomlik, akkor jelen vagyon a' *betegség*.

Tehát a'betegséget illendőképpen meg-nem esmérheti, az-az: hellyeſen meg nem értheti, hogy a' mi teſtünkben terméſzet ſzerént való, avagy egésséges állapottyától mi távózott-el, avagy mellyik réſz, és mi módon romlatt-meg, a' ki előbb az emberi teſt' réſzeinek terméſzet ſzerént való, avagy egéſséges állapottyát jól ki-nem-tanúlya; a' ki pedig a' betegséget meg-nem eſméri, az hellyeſen orvoſolni nem tud.

Annakokáért oktalanul tselekednek azok, és mindenkor magokat nagy veſzedelembe vetik, a' kik egéſségeket tudatlan *majom-orvoſokra* bizzák.

Mentől nagyobb az akadály és a' bomlás; mentől többek és az életre ſzükségeſebbek azok a' munkálkodáſok, a' mellyek meg-bomlattak; mentől keményebbek az okok, és a' történetek (*ſymptomata*); annál ſulyoſobb és veſzedelmeſebb a' nyavalya-is.

Igen ſulyos és veſzedelmes betegségek keménységekben ſokáig nem tarthatnak; rövid üdőn vagy jóra, vagy roſzra el-változnak.

Annakokáért illyenkor az el-nyomottatott terméſzet' erejének ſegittségére mindgyárt kezdetben hathatós orvoſságok kévántatnak: a' várokozás veſzedelmes; a gyenge orvoſság haſzontalan: Jobb-is a' veſzedelmes környülállásokban kéttséges orvoſláſt-is meg-próbálni, mint-sem a' beteget ſzerentsétlenségiben vigaſztalás nélkül hagyni, avagy haſzontalan orvoſságokkal tsak gyötrőni.

A' gyenge nyavalyáknak orvoſlását ellenben gyakron lehet 's kell-is egyedül a' terméſzetre bizni; tsak akkor ſzükséges a' ſegittség, a' mikor a' terméſzet

mészet az igaz utból ki-tántorodik, avagy elégséges erővel nem bir.

Mikor a' gyenge betegségek kemény orvossággal orvosoltatnak, és egyszerre semmivé tétetni, avagy leg-alább meg-rövidittetni kévántatnak, akkor ellenkező dolog szokott történni; mert az erőszakos orvoslás által a' természet el-tévelyedik; a' betegség meg-sulyosodik és meg-hoszszabbadik, avagy a' beteg olly veszedelembe esik, melly gyakran halállal végződik.

Az-is nagy és igen veszedelmes tévelygés, ha valaki azt hiszi, hogy minden betegségnek orvoslását hánytató-avagy hashajtó-orvossággal; izzasztó szerekkel, avagy ér-vágással kell kezdeni. Elsőben a' környülállásokat, és a' történeteket kell kitanólni s' meg-fontolni; azután az orvoslás azokhoz alkalmaztassék.

Semmiféle állapot ellen olly közönséges orvoslás nem-találtatik, melly mindenkor alkalmatos, és hasznos volna: majd minden betegnél, vagy a' természetre, vagy a' környülállásokra nézvén, valami különös dolog tapasztaltatik, melly különös figyelmetességet és gondviselést kéván, ha egyféle-is a' betegség.

Minden betegség vagy az *hig*, vagy a' *kemény* részeknek hibáitól különösön, vagy mind a' kettőnek romlásától egyetemben vészen eredetet.

Mert a' mi testünk hig, és kemény részekből áll.

Az hig részek keményekben tartatnak, azok által mozgattatnak, és illendőképpen el-készittetnek; mindazonáltal a' kemény részeknek-is rendes mozgások főképpen az higaknak tökéletes minéműségektől függ.

Arra tehát, hogy a' mi teſtünk illendőképpen munkálkodgyék, ſzükségesképpen meg-kévántatik, hogy mind az hig, 's mind a' kemény réſzek jól el-kéſzülve légyenek; mert ha valamellyikben, avagy mindenikbenn-is, valami hiba eſik, akkor mindenkor valami betegség támad.

Valamint a' teſtnek edénnyei erőben, nagyságban, tágoſságban, formában, és hajlóságban egymáſtól külömbőznek, ugy a' nedveſségek-is, mellyek eő bennek vagynak, 's folynak, egymáſtól külömbőzzenek, ſzükséges.

A' nagy edények, az-az: a' nagy erek, mellyek a' ſzivbe bé mennek, és a' ſzivből ki-jőnnek, magokban tarttyák őſzve-elegyitve minden-féle nedveségeit a' teſtnek. Mivel pedig ez az őſzve-elegyités a' ſzivtől minden réſzeire a' teſtnek hajtatik, azért ſzükséges dolog, hogy azok, a' mellyek kisded erekbe valók, a' többitől, mellyeknek nagy edényekben kell maradni, könnyen el-vályanak, és azután magok helyeket el-foglalják. Ha ez az elválás rendeſen nem történik, akkor a' vér fel-háborodik, és azonnal ſokféle nyavalyák támadnak.

Mikor a' mi *hig* réſzeink igen *vaſtagok*, *sűrők*, *sükereſek*, *taknyoſok*, avagy *enyveſek* 's *ragadóſok*, akkor az őſzve-elegyitett nedveſségek egymáſtól könnyen el-nem-válnak.

Ellenben pedig, ha a' mi *nedveſségeink* igen *higok*, *vékonyok*, és *felóldaztattok* s' *fel olvadtak*, akkor egymáſtól igen könnyen el-válnak és bőven a' kisded erekbebé-folynak, mert még azok-is által mennek, a' mellyeknek nagy edényekben kellene maradni. Illyenkor a' teſt' üregeibe nedveſségek öntődnek; mértékletlen izzadáſok támadnak; a' belső tagok vérrel meg-töltődnek 's fel-dagadnak; az erek bé-dugulnak 's megke-

keményednek, mirigyes daganatokká válnak, utóllyára gonoſz indulatu gyuladáſok ſzármoznak, mellyek igen könnyen meg rothadnak, avagy fenévé válnak, és többire mindenkor halált okoznak; valamint a' gonoſz indulatu rothatt hidegleléſekben, a' peſtisben, sűlyben, és frantzban gyakran láttyuk.

Azért-is az emberi teſtnek nedveſségei *jól el-kéſzűllyenek*, és *ſzelidek légyenek*, ſzűkséges; mert ha valamiben hibáznak, akkor a' teſt illendőképpen nem tápláltatik, és azonnal láſſan-laſſan a' nedveſségek meg-veſznek 's meg-romlanak.

Ha a' mi nedveſségeink nem ſzelidek, hanem inkább éleſek 's *tſípőſek*, akkor mind kivűl, 's mind belől a' kemény réſzeket meg-rágják 's kirágják, és gyakran igen veſzedelmes, avagy éppen orvoſolhatatlan nyavalyákot okoznak.

De ha ez a' gonoſz meg-nem történnék-is, mégis a' kemény réſzeket igen nagyon őſztőnőzik 's izgattyák; azonnal kemény fájdalmok, gőrtsők, in-rángatódáſok, nyavalya-töréſek, gyuladáſok, és kűlőmb-kűlőmbféle hidegleléſek, avagy gonoſz indulatu, és nehezen orvoſolható betegségek támadnak.

Minden tſípőſség *kűlőnős* és tſak magának egyedűl tulajdon *móddal* munkálkodik. Példának okáért: az hójagos himlős tſípőſség hidegleléſt és hójagot; más pedig veres himlőt; tſolyán-himlőt; skárlát-hideget; kőlős-himlőt; nátha-ſzeplőt; rűhet; sűlyt; frantzot; 's a' t. okoz.

Ebből nyilván ki-tettzik, hogy azok a' nyavalyák, a' mellyek a' mi hig réſzeinknek hibáiból ſzármoznak, ſzámlálhatatlanak.

Azok a' nyavalyák ſem keveſebbek, a' mellyek a' mi kemény réſzeinknek romláſitól okoztatnak.

A' *kemény* réſzek ollyan *eſzközök*, mellyek által mindenféle *mozgáſai*, és *munkálkodáſai* az emberi teſtnek gyakaroltatnak. Ha ezek az eſzközök igen *kemények*, avagy lágyok; igen *nagyok*, avagy *kitſinek*; igen *ſzoroſſak*, avagy *tágoſak*; igen *éles*, avagy igen *tompa* érzékenységűek; ha *mozgattathatatlanak*; *roſz* formájuak, avagy *meg-is-romlattok*; akkor a' teſt' munkálkodáſai meg-akadályoztatnak, félben hagyattatnak, és igen ſokféle veſzedelmes betegségek kövétkeznek.

Ez mellett: a' kemény réſzeknek nyavalyái gyakran orvoſolhatatlanok, és közönségeſen nehezebben gyógyulnak - meg, mint az hig réſzeknek betegségei.

A' betegség ſullyának ki-tan'lására ſzükség minden jeleket és történeteket öſzve - ſzedni, 's jól meg-fontolni; azután az egéſséges munkálkodáſokkal öſzve-is kell-vetni. Ebből az öſzve - haſonlitásból tökélletesen meg lehet tudni, hogy a' betegség mennyire távozott-el az egéſségtől, és hogy mekkora a' romlás, következendőképpen a' veſzedelem is.

A' *forró* nyavalyákban minden *jövöndölés* bizonytalan; mert gyakran igen hirtelen és minden reménység felett való változáſok történnek: meg gyógyulnak azok, a' kikhez ſemmi reménység nintsen; meg-halnak ellenben azok, a' kikről minden ember jót reméll.

Annak-okáért illyenkor ſem igen ſokat remélni; ſem tsalhatatlan ok nélkül kéttségben esni nem kell.

Mikor *több veſzedelmes* eſetek együtt vagynak, akkor azt kell előbb meg-orvoſolni, a' mellyik legveſzedelmeſebb; leg - veſzedelmeſebb pedig az, a' mellyik ollyan munkálkodáſokat akadályoztat, és

fél-

félben hagyot, a' mellyek az életre leg-szükségesebbek.

Midôn ollyan betegség adgya-elô magát, a' mellynek okai, és természete még tökélletesen meg-határozva és tudva nintsen, akkor az eseteket, és a' környülállásokat más esméretes betegséggel ôszve kell hasonlitani, és aztán annak a' nyavalyának orvoslásával kell orvosolni, a' mellyikhez leg-hasonlóbb.

Valami a' mi testünknek hig, és kemény részeiben rendetlenséget, avagy természet rendén kivûl való változást gerjeszt, és az által a' testnek munkálkodásait meg-akadályoztattya, fel-háborittya, avagy félben hagyattya, az *betegitô oknak* neveztetik.

Mentôl keményebbek, és gonoszobb indulatuak az okok, annál keményebbek, és veszedelmesebbek lésznek a' betegség' esettyei-is (*symptomata.*)

Mind-azonaltal némellykor gyenge okból-is orvosolhatatlan veszedelmes betegségek szármoznak, ha vagy az orvos mindgyárt kezdetben, a' mikor könnyû lett volna segiteni, a' betegséget meg-nem esméri, vagy a' beteg magával semmit sem gondol.

A' *Levegô-ég*, melly nélkûl semmiféle állat nem élhet, mentôl frissebb, és tisztább, annál alkalmatosabb az egészségnek fenntartására.

Az ûdônek hirtelen változásai igen veszedelmesek: midôn a' nagy, és már sokáig tartott meleget hirtelen hideg, és nedves ûdô fel-válttya, akkor sokféle veszedelmes betegségek, ugymint: nátha; torokfájás; hurut; mely-gyuladás; tûdô-gyuladás; kôszvény; forró hideg; 's a' t. támadnak: Mikor nagy hideg után hirtelen meleg lesz, akkor fô-fajások; fôszédelgések; gutta-ütések; vér-pökések; 's a' t. szármoznak: A' nedves meleg meg-gyengitti a' kemény részeket; fel-öldazza 's fel-olvosztya, és rothadásra

indittya a' nedvességeket; azért-is gyakran gonosz indulatu rothatt hideglelésseket, sûlyt, 's a' t. támaszt.

A' melly emberek tós, és nedves helyeken laknak, azok többire nehezen orvosolhat' félben-hagyó hideglelésseket; sûlyt; viszkorságot; 's a' t. szenvednek.

Sokáig bé zárva tartatott, 's meg-romlatt levegő ég gyakran hirtelen halált okoz, a' mint azoknál tapasztalyuk, a' kik kriptákot, vermeket, pintzéket, kutakat, és csatornákat oktalanul fel-nyitnak: hasonlóképpen a' pintzékben forró mustnak párája; a' bűdös kö-fűst; és a' föld gyomrában lévő ürességeknek gőze-is gyakran nagy károkat tészen.

Étel, és *ital* nélkül az egészség sokáig nem tarthat; mert a' test egyedül ezekből nyeri viszsza azt, a' mit minden napi munkálkodása által el-veszt.

Szükséges dolog tehát, hogy az ember maga táplálására minden nap eleget egyék és igyék.

A' leg jobb étel-is, ha a' gyomrot nagyon megtölti, könnyen meg nem emésztődik, azért-is sokféle nyavalyákat gerjeszt; ugymint: émelygést; hányást; gyötrődést; fő-fájást; szédelgést, 's a' t.

Kemény és nehéz emésztő ételek azoknak mindenkor jók, és hasznosok, a' kik erős természetűek, és kemény munkát dolgoznak; ártanak elenben azoknak, a' kik gyenge természettel birnak, és igen sokat ûlnek.

Az eledelnek mértéke és minéműsége mindenkor a' testnek erejéhez; a munkához; és kinek kinek az eő természetéhez szabattasék.

Hideg, vizes, és taknyos természetű embereknek fű-szerszámos és hevitő ételeket kell adni: a' véres és meleg természetűek illyenektől könnyen meg-betegednek.

A'

A' szokás gyakran második természet. A' ki valamihez sok ideig szokik; ha azt azután nagyon kévánnya, és könnyen meg-emészti; ha attól még eddig egyszer sem lett rosszul; az néki illendő mértékkel ezután sem fog ártani.

Fris, tiszta, folyó viz leg-kőzönségesebb, és leg-egészségesebb ital; mindazonáltal ha igen hideg, kiváltképpen ha kemény mozgás, és meg-hevülés után hirtelen ivódik, gyakran tüdő, avagy gyomor-gyuladást, némellykor mely-avagy has-vizkorságot-is, 's a' t. támaszt.

Tós, álló, büdös, és rothatt vizek gyakran igen gonosz indulatu félben hagyó, és rothatt hidegleléseket gerjesztnek. Az illyen viz, ha fel-forr, és egy keveset sárga vizi lilium-gyökérrel (*Calamus aromaticus*) avagy fenyő maggal (*baccæ juniperi*) fő, meghülve meg-lehetős ital, kivált ha egy kevés etzet-is belé elegyittetik.

Tizenegy rész viz egy rész égettboral azoknak igen hasznas ital, a' kik nagy munka, és sokáig tartott mozgás után bőven izzadnak, nagyon meg-fáradnak, 's meg-bádgyadnak; mert az el-gyengült tagokat szépen erősíti; és a' testből sem a' vizellet, sem az izzadás által hamar ki nem mehet.

A' részegitő italak mértékletesen nem rosszak azoknak, a' kik hozzá szoktak, avagy hideg természetűek; ha igen bőv mértékkel ivódnak, akkor a' testet meg-gyengittik; orvosolhatatlan mirigyes daganatokat, és gyakran halálos vizkorságokat okoznak.

Sokáig *nyugodni*, avagy *henyélni* mindenkor rosz, mert ollyankor az étel jól meg-nem emésztődik; a' nedvességek rendesen nem forognak, illendőképpen őszve-sem-elegyittetnek, el-sem-készittetnek, egymástól el-sem-választatnak; a' kemény részek-is meggyengülnek, és el-lágyulnak; azért-is daganatok,

fő-nehézségek, tompulások, és természet rendén kivül való álmosságok következnek.

Tehát a' *mozgás*, ha az erőhez alkalmaztatik, és igen sokáig egy végben nem tart; igen bőv és bádgyasztó izzadságat-is ki-nem nyom, *minden embernek szükséges.*

A' testnek gyakorlási, ha kemények, és ha igen sokáig egy végben tartanak, az iffiabbaknak ártalmasobbak, mint-sem az meg-állapodott idejűeknek, kivált ha lassan-lassan szoktak hozzá.

A' testnek, és az elménck munkálkodásai, ha mértékletesek, és ha egy huzomban sokáig nem tartanak; ha gyakran meg-változtatnak, az embert erősittik: ellenben pedig gyengittik.

Gyenge, *beteges*, és *nyomorék* személyek könnyebben, és gyakrabban meg-betegednek, mint-sem a' jó egésségűek, és ép testűek; mert a' gyenge ember testében gyenge ok-is könnyen valami rendetlenséget gerjeszt, melly az erős embernek semmit sem árthat.

Minden *rosszul formált* tag, mellynek épsége az egésségre szükséges, magában-is betegség, és gyakran elkerülhetetlenül halált okoz.

De mégis a' *gyenge*, *beteges*, és *nyomorék* ember-is *sokáig* élhet, ha az ártalmas dolgokat kerüli, az hasznosakat pedig szorgalmatoson követi.

A' ragadós, dögös, és gonosz indulatu nyavalyák ritkán ragadnak gyenge, és beteges emberre; többire csak erős, és véres természetüek körül kereskednek.

Sokféle *utakot* készitett a' természet, mellyeken a *rosz*, és igen *bőv* nedvességeitől, avagy az ártalmas matériáktól napoként *tisztul.*

Illyen utak minden emberben: a' vizellet; az emésztet; és a' testnek láthatatlan gőzölgése; a' véres

ter-

terméſzetű emberekben pedig az orr-vér, és a' vérkorság; az aſzſzonyi rendben az hó-ſzám.

Ha ezek a' *tiſztuláſok* meg-rekednek, avagy igen *bővön* folynak, akkor ſok veſzedelmes nyavalyák ſzármoznak.

Meg-állapodott idejű egéſséges emberek kőzönségeſen *minden* nap *egyſzer* űlnek árnyék ſzékre: vagynak ollyanok-is, a' kik tsak *minden máſód*, avagy *harmad* nap végzik efféle dólgokat.

Mikor egéſségeſek vagyunk, többire mindenkor annyit *vizellűnk*, a' mennyit *iſzunk*: a' vizellet terméſzet ſzerént citrom, avagy ſzalma ſzinü. Az ételnek, italnak, 's orvoſságnak kűlőmbsége, minéműsége; az űdő-járás; az elmének, és a' teſtnek gyakorláſa, gyakran változtattyák a' vizelletnek mértékét, ſzinét, és ſzagát.

A' *teſt* terméſzet ſzerént ſzűnetlen, és láthatatlanúl *gőzől*: ez a' gőzőlgés változik, az űdő járás, és kinek-kinek terméſzete, 's élet' módgya ſerént.

Egéſséges emberek *éttzaka hat* vagy *hét* őráig nyugadalmaſon *aluſznak*; ha fel-ébrednek, friſſek, vidámok, elevenek, hivatalyokra, és teſtek' mozgatáſára kéſzek, 's alkalmataſok. Mind a' hoſzſzas álom, mind a' hoſzſzas álmatlanság ártalmas.

Minden betegnél az ábrázatra, *erőre*, *ſzemekre*, *nyelvre*, *lélekzésre*, és a' *pulſusra* ſzorgalmatoſon kell vigyázni; azután ki-kell tanúlni, hogy minémű *munkálkodás* romlatt-meg a' teſtben, és mi *okból* romlatt-meg; azt-is meg-kell tudni, hogy valyon *tiſztulé* a' teſt ugy, a' mint kell, vagy nem?

Ha az *ábrázat* mindgyárt a' betegség elein *bé-eſik*, és el-változik; ha a' *beteg* azonban nagyon *megerőtlenedik*, akkor *nagy* a' veſzedelem.

Ha

Ha az *erő jó*; ha az érzékenységek *szabadok*, 's éleſek; a' beteg *eſzén* vagyon, *könnyen*, és telyes melyel *lélekzel*, akkor *nagy* a' reménység.

Halálos veſzedelemben fekſzik a' beteg, ha ſzűnetlen eſze nélkűl beſzéll, igen nyughatatlan, ſokat hánykalódik, a' térdeit fel-huzza, erőſzakkal az ágyból ki-akar ugrani, az-áerben legyeket vadáſz, az ágy takaron pijhéket ſzed, belől forró, kivűl hideg; ha a' nyelv ſzáraz, barna, fekete, és tserepes; a' lélekzés egyenetlen, ſzapora, rővid, nehéz; a' vizellet vagy igen kevés, vagy igen veres, vagy igen vizes; az emésztet hig és akarat nélkűl az-ágyba menyen.

Egéſséges, és *meg-állapodott* idejű *embereknél egy első minutum* alatt *hatvan*, avagy leg-tovább *hetven ér-ütést* ſzámlálunk; étel után, és eſtve valamivel többet; a' *gyermekek'* ér-veréſe-is *gyorſobb*.

Az ér-verés terméſzet ſzerént való rendétől, és egyenlőségétől mentől inkább el-távozik, annál nagyobb a' veſzedelem.

De mégis vagynak *emberek*, a' kik *jó* egéſségűek, és még-is a' *pulſuſok egyenetlen*, *gyors*, avagy *félben-hagyó*: Az illyeneknél ha az ér-verés egyenlő, és máſokhoz hasonló lészen, akkor bizonyoſon betegség kővetkezik.

A pulſusnak változáſait, tudni-illik: hogy gyorſé, erőſsé, nagyé, telyesé, feſzűlté, avagy el-nyomattatott, laſſué, gyengeé, egyenetlené, félben-hagyóé, könnyebb gyakor tapagatásból, mint-ſem magyarázásból, meg-tanólni.

AZ

AZ HIDEGLELÉSRÖL.

(De Febre.)

Nagyobb része a' betegségeknek vagy hidegleléssel jár, vágy hideglelésből áll.

Midőn a' *pulsus* egy darab ideig szaporábban vér, mintsem az egészségben verni szokott, ha azonban az emberi testben valami *rendetlenség*, *alkalmatlanság*, avagy más természet rendén kivül való történet tapasztaltatik, akkor a' betegség *Hidegelésnek* nevezetik.

Vagynak *hidegleléſek*, avagy inkább hideglelős vér-felforrások, mellyek igen gyenge okból származnak, éppen nem veszedelmesek, egy napnál, avagy leg-sellyebb két napnál tovább soha sem-is tartanak; Azért *egy napi hidegeknek* (*febres ephemeræ*) neveztetnek, mert a' beteget rövid üdő mulva egészszen elhadgyák, 's az-után többzer viszszá sem térnek.

Gyenge embereknél, és gyermekeknél *egy napi hidegek* gyakran láttatnak; közönségesen gyenge és könnyebbitő izzadással, avagy sürü, vastag, és zavaros vizellettel végződnek. Némellykor a' betegség végén a' vizellet természet szerént valónak lenni láttzik, de még-is rövid üdőn az üveg' fenekére sok porond forma veres matéria száll-le.

Az illyen hidegleléſek gyakran a' testnek gyenge meg-hivesedésétől, avagy hevülésétől; az elménck fel-háboradásától; a' gyomornak meg-terhelésétől, 's a' t. szármoznak.

Vagynak meg-állapodott idejü emberek, vagynak örögek-is, a' kik többire minden tavaszszal, és öszszel egy vagy két nap bádgyadtak, 's lankattak; szomjuhoznak; az ételt nem-kévánnyák; nyugadalmason nem alhatnak; gyakran futó borzadást, és az-

után

után réá-kövötkezendö fel-váltó forróságot szenvednek; azonban a' vér fel-forr, és sebessen kezd forogni; de mihent a' test jól meg-izzad, akkor mindgyárt a' betegek jobban lesznek, és rövid üdön sok sürü büdös vizelletet vizelnek, azután elöbbeni erejeket, és egésségeket szerentsésen viszsza-nyerik.

Ezek az emberek az illyen hideglelös fel-forrásokhoz már hozzá szoktak; nem-is szeretik, ha annak idejében megint elé nem jönnek; mert azt, 's igazán-is, hiszik, hogy ezek az hideglelös-források a' testet tisztityák, erösitik, és a' nyár' 's tél' alkalmatlanságainak el-hordozására illendökeppen el-készitik.

Az illyen gyenge hideglelések többire, kiváltképpen ha belsö okból származnak, hasznasok, és mivel a' történetek igen gyengék, azért ritkán kévánnak orvosságot. A' természetre bizattasék minden orvoslás: a' beteg tartsa magát mértékletes, és egyenlö melegben; keveset egyék; semmiféle részse gitö italt ne igyék; A' gyenge tehén avagy tsirke-husleves, és a' Nro 13. le-irt vért vékonyitó herbathé sokat használ.

Minek utánna ez a' hideglelés egésszen ki-marad, ha azután a' száj enyves, és a' beteg gyomor-nehézségröl, 's étel-nem-kévanásról panaszalkodik, akkor laxativát Nro. 38. avagy Nro. 3. kell bé-adni.

Némellykor a' vérnek bövsége-is *egy napi hideglelést* okoz, kivált-képpen azoknál, a' kik gyakran orr-vér-folyást, avagy folyó arany-eret szenvednek, ha tudni-illik, ezek az üresedések vagy rendetlenül folynak, vagy igen sokáig ki-maradnak: Illyenkor *eret* kell *vágni*.

A' *tovább tartó*, és *forró hidegek* mindenkor keményebbek, és veszedelmesebbek, mint az egy napi hideglelések, gyakran halálosok-is; ritkán orvosol-

tat-

tatnak-meg egyedűl a' terméſzettől, többire mindenkor az orvoſtól-is ſegittséget várnak.

Mind-azon-által a' gyenge forró hidegek-is gyakran nem igen veſzedelmeſek, könnyen meg is gyógyulnak, ha gyenge okból ſzármoznak, ha ollyan embereket oſtromolnak, a' kik ennek előtte jó egéſséggel birtak, és ha gyenge történetekkel járnak.

A' melly hideglelés egynehány napokon félbenhagyás nélkűl jelen vagyon, és tart, az *forró hidegnek* (*Febris continua*) neveztetik.

Mig a' forró hidegben a' történetek ſzaparadnak, gonoſzodnak, avagy egy állapotban meg-maradnak, mind addig a' betegség' kimenetele kéttséges, a' matériája nyers, avagy eméſztetlen.

Mihent pedig némelly környűlállaſok gyengűlni, és a' beteg könnyebedni kezd, és ha ez a' ſzemlátomáſt való jobbulás ſzűnetlen nevekedik, p. o. ha a' ſzáraz nyelv meg-nedveſedik; a' pulſus nem ollyan kemény, és feſzűlt, a' mint előbb volt; a' forróság ſzűnik; a' ſzáraz bőr nedveſedik; a' vizellet nem igen veres, és rővid űdőn az üveg' fenekére valami matériát ſzálit, 's a' t. akkor mindgyárt a' betegség jóra fordul, a' nyers matéria eméſztődik, és a' reménség nevekedik. Mentől hamarább el-érkeznek, mentől inkább ſzaparadnak, 's nevekednek, és mentől tovább tartanak az illyen jó jelek, annál rövidebb leſz a' betegség-is.

Ellenben pedig ha a' betegség' folyáſa alatt a' történetek ſzűnetlen keményednek, avagy új, és veſzedelmes eſetekkel ſzaparodnak; ha az eméſztésnek, és a' könnyebbedésnek ſemmi jelei nem láttatnak, akkor a' beteg nagy veſzedelemben forog, egéſséget remélni nem-is lehet.

A'

A' meddig a' történetek nevekednek, avagy magok keménységekben meg-maradnak, és a' betegség' matériája emésztetlen 's nyers, addig tellyes tehettséggel azon kell igyekezni, hogy a' betegség könnyöbbedgyék, a' történetek gyengűlyenek, és a' természetnek el-nyomottatott ereje nevekedgyék.

Annak-okáért ha a' betegség ér-vágást, hánytatót, avagy laxativát kéván, akkor mindent mindgyárt elein, a' mikor még a' nyavalya a' természetet meg-nem győzte, véghez-kell vinni.

Mihent a' történetek gyengűlnek, és az el-kezdett emésztésnek, avagy könnyöbbűlésnek jelei megjelennek, akkor mindgyárt arra kell vigyázni, hogy a' természet kemény orvossággal fel-ne háboritassék, hanem tsak segitessék, és könnyöbbittessék.

Ezek a' nyavalyák ha rendesen folynak, és a' természet sem a' beteg', sem a' beteggel dajkálkodó személlyek' hibái, avagy a' rosz orvoslás, és rendkivűl való gonosz történetek által maga rendes munkájában meg-nem gátoltatik, akkor bizonyos napokan hirtelen ollyan változások történnek, mellyek által a' beteg tapasztalhatóképpen vagy meg könnyöbbedik, vagy meg-nehezedik.

Ez az űdő, mellyben ezek a' változások történnek, *itélő űdőnek* neveztetik, mivel az illyen változásokból többire mindenkor bizonyoson meg-lehet tudni, 's jövöndölni, hogy a' beteg meg-fogé élni, vagy nem.

Leg közönségesebb napok, mellyekben a' betegek jóra, vagy roszra változnak, ezek: 4. 7. 9. 11. 14. 17. 21. 's a' t. Ugyan azért *itélő napoknak-is* (*dies critici*) neveztetnek.

Ezek a' változások majd mindenkor győtrödéssel, és nyughatatlansággal kezdődnek; az hideglelés nevekedik; a' történetek minnyájan keményednek, de meg-

még-is meg-nem-kell ijedni, mert az illyen változás, mivel a' betegség' matériája' emésztésinek jelei előre mentek, és az itélő napok kövétkeznek, a' természetnek hasznos igyekezete, mellyel a' betegség ellen vioskodik; győzedelmet keres, és a' veszedelemtől meg akar-szabadulni.

Annak-okáért ha a' történetek nem igen kemények, nem-is igen veszedelmesek, sokáig sem tartanak, a' betegségnek fulyához-is alkalmaztatva vagynak, akkor az orvoslást meg-nem kell változtatni, hanem csak arra kell vigyázni, hogy valami rendkivül való változás ne történnyék; a' többi bizattassék a' természetre.

Ha ezek a' történetek igen kemények lennének, avagy igen sokáig tartanának, és a' beteget valóságos veszedelembe vetnék, akkor az el-mult, avagy előre ment környül állásokra nem kell tekénteni, hanem ugy, a' mint a' betegség' elein, illendő hasznos orvosságokkal, avagy üresitésekkel a' nyavalya igazgattassék.

Erre az igazgatásra rövid üdőn meg-láttzik, hogy mitsoda után akarja a' természet a' betegség' matériáját a' testből ki-hajtani.

Azután a' már meg mutatott út szerént kell az orvoslást el rendelni.

A' betegség' matériája a' testből ki-szokott hajtatni: vizellés; has-menés; izzadás; or-vér; aranyér; és az alszonyoknál hó-szám által.

A' természet titkán munkálkodik csak egy módon; többire mindenkor több utakan tisztul.

Mikor a' tisztulások rendesek, és a' beteget könnyebbitik, a' történeteket gyengitik, 's kevesitik, akkor semmit sem kell tselekedni, de ha igen bőven, avagy igen szükön mennének, és a' beteget meg-

gyengitenék, akkor ſegiteni, még pedig az elsŏ állapotban álitani, a' máſodikban hajtani, kell.

Mégis mindazonáltal a' tiſztulásnak bŏvségire nem annyit, mint a' betegnek kŏnnyebségére vigyázunk, mert gyakran kevés, és tſak alig tapaſztalható tiſztulás-is a' beteget meg-kŏnnyebbiti; ellenben pedig ſokſzor a' bŏv tiſztulás ſemmi jót nem hoz.

Az itélŏ változáſok gyakran bizonytalan ŭdŏben történnek.

Illyenkor tſak arra kell vigyázni, hogy elŏre menteké a' betegség' matériája' emésztéſinek jelei, vagy nem? kŏnnyebbediké a' beteg, vagy nem? Ha jó jelekkel járnak, akkor jók, akarmitſoda nap történnyenek; ellenben pedig ha a' nyavalya ſulyoſodik, akkor mindenkor roſzſzok.

Némellykor a' betegség matériája a' teſtből ſemmi rendes, és természet ſzerént való után ki-nem hajtatik, hanem hirtelen valami réſzbe vitetŏdik.

Ha már az a' réſz az életre elkerŭlhetetlenŭl ſzŭkséges, ugymint a' fŏ, tŭdŏ, 's a' t. akkor az állapot igen veſzedelmes, gyakran a' beteg hirtelen meg-is hal.

Némellykor a' betegség matériája ollyan réſzekbe vitetŏdik, a' mellyek az életre nem igen ſzŭkségeſek, kiváltképpen a' teſtnek kŭlsŏ felén, ugymint a' fŭl' tŏvére, hónalyra, agyék-hajláſra, lábra, 's a' t, Illyenkor kŏnnyŭ ugyan gyakran ſegiteni, de mégis némellykor ezek a' *máſuvavitelek* hoſzſzas, és ſarvaſztó nyavalyákot *támoſztnak*.

A' kŭlsŏ máſuvavitelek kŏzé lehet réſz ſzérént a' kiŭtéſeket-is ſzámlálni.

Ha a' kŭlsŏ kiŭtéſek a' beteget meg-kŏnnyebbitik, a' történeteket meg-gyengitik, avagy ſemmivé te-

teszik, akkor szintén olly hasznosok, mint a' tökélletes üresedések.

Ha pedig a' kiütések a' betegséget nem könnyebbitik, sőt inkább sulyositják, akkor csak történetek, ártalmasok, és veszedelmesek.

Mindazonáltal a' forró hidegekben gyakran a' betegségnek matériája a' testből ki nem hajtódik, sem más részbe nem vitetődik, és mégis a' beteg rövid üdőn, 's szerencsésen meg-gyógyul.

Ez akkor szokott meg történni, a' mikor a' betegség jól orvosoltatik, a' nedvességek szelidek, a' tö ténetek nem kemények, az erő jó, és a' betegségnek matériája úgy meg-emésztődik, hogy a' mű nedvességeinkhez egészlzen hasanló légyen, és semmi rendetlenséget többé a' testben ne okozhassan; gyakran a' láthatatlan gőzölgés által-is a' testből ki-menyen.

A' FORRÓ HIDEGRŐL.

(De Febre continua acuta.)

A' Forró hideg többire borzadással, és hideggel kezdődik; rövid üdő mulva az egész test meg-hevül. Némellykor minden elől-járó borzadás, avagy fázás nélkül a' test egybe hevülni kezd: azonban a' beteg fő-fájásról, lankatt ságról, az egész testnek feszüléséről, és az élet-ereknek tüzes szökésekről panaszolkodik; némellykor esze nélkül-is beszéli; a' bőr meg-feszül, és meg-hevül; a' nyelv száraz, avagy fejér; a' szomjuság alkalmatlan; az álom nyughatatlan, és félben-szakatt; a' lehellés nehéz, és gyors; a' vizellet veres, avagy lang szinü; a' pulsus gyors,

erős, feszült, tellyes, kemény, némellykor egyenetlen-is, egészszen el-nyomattatott-is.

Mentől többek az illeyn környülállások, és mentől keményebbek, annál sulyosobb, és veszedelmesebb a' nyavalya-is.

Ezek a' hidegleléstek véznek eredetet többire a' levegő égnek gyakor hirtelen valtozásaitól; hosszos és kemény hidegtől, avagy melegtől; nagy fáradástól; az ételben, és italban történt hibáktól; az elmének kemény indulatitól; a' bőv, és sűrű vértől; avagy valami tsipősségtől, melly a' vért meg-heviti, fel-forraszstya, a' kemény részeket izgattya, a' pulsust gyorsittya, és a' vért sebessen forgattya.

Minekutánna az okakot illendőképpen ki-tudokoztuk, és a' jelen való történeteket jól meg-fontoltuk, azután mindgyárt az okokhoz, és a' történetekhez kell az orvoslást szabni.

A' Gyenge egyes forró hidegek gyakran már negyed nap, leg-gyakrabban hetedik nap el-végződnek, és soha tizen-egy napnál tovább nem tartanak.

Az eő történetei tsak kevesek, és éppen nem kemények: a' betegek tsak gyenge fő-fájást szenvednek; a' szomjuság középszerű; az hideglelés könnyen szenvedhető; a' nyelv fejér; a' szemek elég frissek; a' lehellés tsak nem természet szerént való; a' bőr nedves; és a' test többire egészszen egyenlőképpen meleg; az halmenés természet szerént való, és jó; a' vizellet veressetske; a' beteg az ételt ugyan nem kévánnya, de azért nem-is utálya, nehézségről, nyomásról, avagy puffodásról sem a' gyomrában, sem az hasában nem panaszolkodik.

Harmad, avagy negyed nap a' vizellet meg-zavaradik, és rővid üdőn sok taknyos matériát szálit az edény' fenekére; azután ha a' negyedik napnak vége felé tapossztalható könnyebbitő izzadás, avagy

hasonló

hasanló has-menés, avagy or-vér-folyás támad, akkor gyakran még az nap ki-marad az hideglelés.

Ha ezen a' napon illyen üreſedések nem történnek, és mégis az hideglelés gyengül, akkor a' betegség hasonló tiſztuláſok által hetedik nap végződik.

Ha az hideglelés negyedik nap nem ſzűnik, és egy formán a' hetedik napig tart, akkor a' betegségnek vége tizenegyedik nap léſzen.

Az illyen gyenge környülállásokban nem kévántatik ſok orvoſság; elég a' betegnek naponként háromſzor, avagy négyſzer a' No. 1. le-irt port, és az mellet a' No. 13. fel-találandó herbathét gyakran bé-adni. Ezekkel, avagy ezekhez hasanló orvoſságokkal éllyen a' beteg, mig egéſzſzen meg-nem gyógyul.

Mindazonáltal ha a' beteg egyſzer-'s-mind kőhögés, és mely-ſzorulásról panaſzolkodnék, akkor lágyitó, és gyengén hiveſitő orvoſságok No. 8. bővebben jovoſaltatnak. Erre a' főtt vizre a' beteg pőkni kezd, és tőkélleteſen meg-gyógyul.

Annakokáért ezekben az egyes nyavalyákban ſokat nem kell munkálkodni; de ha az hideglelés ſulyos, és a' történeteket ſokok, 's kenyények, mint az *égő*, avagy *gyulaſztó forró hidegekben*, akkor már nagyobb gond, okoſság, 's tudomány kévántatik.

Ha a' pulſus mindgyárt kezdetben feſzült, és telyes; ha a' forróság-is nagy, akkor azonnal eret kell vágni egyſzer, kéttzer, avagy tőbſzer-is, ha a' ſzükség ugy hozza.

De mégis minden érvágás közt elég üdőt kell hagyni, hogy meg-tudhaſſuk, vallyon haſználté valamit az ér-vágás, vagy nem?

Ittem okos itélet kévántatik, ne hogy a' gyakor ér-vágás által a' beteg el-gyengülyen, avagy a' ritka ér-vágás, és kevés vér-ki-vétel miatt a' nyavalya meg-ſulyoſodgyék.

Oktalanul tselekednek azok, a' kik sok ér-vágással az hideglelést, és a' betgséget egyszerre semmivé akarják tenni.

Mert az hideglelés a' természetnek hathatós eszköze, melly által a' betegségnek matériája megemésztődik, és a' testből ki-hajtatik: Annak-okáért az hideglelés az orvoslásra szükséges, tsak se igen kemény, se igen gyenge ne legyen; ezt pedig a' pulsusnak erősége, és a' betegnek ereje nyilván megmutattyák; azért is bátron lehet eret vágni akkor, a' mikor a' betegnek nagy forrósága, 's jó ereje vagyon, és a' pulsus tapasztalhatóképpen tellyesebb, feszültebb, 's erősebb, mint az egészségben lenni szokott.

Mihent pedig a' betegség gyengülni, és a' pulsus természet szerént való állapottyához erejében közöliteni kezd, akkor többzer eret nem kell vágni, hanemha a' történetek megint ujra meg-gonoszodnának, és a' pulsus meg-telnék, meg-feszülne, 's megkeményedne.

Mindenféle forró hidegléseknek igaz és szerentsés orvoslása egyedül tsak az illyen okos igazgatástól függ, mellyet a' ki véghez vitt, az igen sokat nyert, mivel a' betegséget meg-gyengitette, és a' természetet ollyan állapotra vitte, a' mellyben azután maga-is magán sokat segithet.

Ha a' nyavalya nehéz emésztő, avagy megromlatt eledeltől, avagy a' gyomornak terhétől származott; ha a' beteg gyomor-émelygésről, hányásra való erőlkedéstől, száj-keserűségről, a' sziv' vermetskéje' táján nehézségről, fő-szédelgésről, gyötrődéstől, 's a' t. panaszolkodik, akkor mindgyárt kezdetben hánytatót No. 24. 25. 26. kell adni, de olly móddal, hogy, ha eret-is kell vágni, ellőbb ér vágatódgyék, 's azután adódgyék hánytató. Minden

hányá

hányásra egy pohár meleg vizet, avagy egy findſia gyenge herbathét itaſs, hogy könnyen hánnyan a' beteg.

Ha a' beteg gyomor-nehézségről, ſzelekről a' belekben, has púffadáſról, ragadós enyves nyáloſságról a' ſzájban, és el-veſzett étel-kévánáſról panaſzolkodik, akkor a' belekben, valami ki-hajtandó matéria vagyon; annakokáért mindgyárt laxálni kell No. 3. 5. 14. 38.

Némellykor egy hánytató, avagy laxátiva eleget nem haſznál: más nap a' nyavalya' történetei-is, a' beteg' panaſzſzai-is ollyanak, mint első nap; azért-is meginc hánytatni, avagy laxálni kell.

Ha a' beteg igen erőtlen, avagy ha más nap a' környülláſok már ſokkal gyengébbek vólnának, akkor a' beleket lehet gyakor klyſtérrel No. 10. avagy gyenge laxátivával No. 11. 12. 39. 141. eléggé meg-tiſztitani.

Ha a' gyomorban, és a' belekben ſemmi kihajtandó matéria nintſen; ha ſemmiféle jelek hánytatót nem kévánnak, akkor ſem hánytatni, ſem laxálni nem kell, hanem mindgyárt kezdetben más orvoſsággal orvoſoltaſsék a' betegség.

Mivel pedig az illyen *égő forró hidegekben* többire mindenkor a' *vér igen sűrű*; a' *kemény részek igen feszültek*; a' *forróság*, és a' *szomjuság* igen *nagyok*, 's *igen kemények*, azért a' betegnek ſok *hiveſitő*, *vékonyitó*, és *lágyitó* orvoſságokat No. 1. 2. 6. 7. 8. 9. kell bé-adni.

Mentől nagyobb a' forróság, és a' ſzomjuság; mentől feſzeſebb a' pulſus; mentől sűrűbb a' vér, annál többet kell a' betegnek az illyen italakból innya, de ſe nem igen forrón, ſe nem igen hidegen, hanem tſak lágy melegen.

Arra-is jól kell vigyázni, hogy tisztulé a' beteg az emésztettől minden nap, avagy leg alább minden másod nap, vagy nem? ha nem tisztul, akkor klystérel No. 10. kell segiteni.

A' lagyitó, és gyengén hivesitő klystér a' forróságot-is enyhiti, az hidegleléſt-is igazgattya, kiváltképpen akkor, a' mikor a' vér a' fő felé sebessen hajtódik.

A' ki a' klystértől irtózik, az vegye-bé napjában kéttzer, vagy háromszor a' No. 3. készitetett port, avagy annak helyette a' No. 11. 39. 141. le-irt italakot: de mégis arra nagyon kell vigyázni, hogy ezek által igen bőv, és vizes has-menés, melly a' beteget minden erejétől meg foſztaná ne okoztaſsék.

Illyen *gyengén hivesitő*, *vékonytó*, és *lágyitó* orvoſságokkal kell orvoſolni mind addig, mig az hideglelés szűnni nem kezd, és utólyára egészszen ki-nem marad. Ekképpen orvoſoltatnak a' kemény forró hidegek, és többire mindenkor szerentsésen, ha tudni illik a' nyavalya rendkivül való történetekkel nem jár.

Ha pedig valami különös, és veszedelmes történetek nagyságokkal, és sokoſságokkal az hidegleléſt sulyoſittyák, akkor ez az egyes orvoslás nem mindenkor elég haſznos, hanem más orvoſságok-is mellette kévántatnak.

A' fő-fajas, ha kemény, és ha az üresitésck után-is szűnni nem akar, akkor a' betegnek igen alkalmatlan, nagy nyughatatlanságot, és álmatlanságot okoz. Ebben az állapotban minden nap reggel és estve a' láb-ikrára etzetes kováſzt kötünk: Ha pedig azonban a' fő nehéz, és tompa, ha a' szemek merettek, és szikráznok, akkor ez az egyes etzetes kováſz keveset haſznál; a' No. 291. le-irt

kováſz

kováſz a' fôből jobban le-huzza a' nedveſségeket.

Azoknál a' betegeknél, a' kiknek gyenge talpok vagyon, ugymint az aſzſzonnyi rendnél, a' talpra az etzetes kováſz helyet minden nap egyſzer galbanflaſtromot kôtünk.

A' kemény fô-fájás ellen igen haſznos az ágyban, avagy az ágyon kivûl gyakran fel-ûlni, és a' lábakat minden reggel, és eſtve fereſzteni.

A' lágyitó klyſtérek-is igen jók.

Ha ezekre a' fô-fájás nem ſzûnik, akkor a' nyaktſigára hólyag-huzó flaſtromot kell kôtni; a' beteg gyakran ſzagolyan etzetet, és vele a' vak ſzemeit moſaſſa. Haſznos a' No. 15. le-irt orvaſságba-is ruhát mártani, és azután az homlokra kôtni.

Ha ezek utánn-is a' ſzemek mégis vereſſek, és ſzikrázók vólnának; ha a' fô forró vólna; a' beteg ſzûntelen zugáſról, ſzédelgéſről, 's a' t. panaſzolkodnék, akkor a' fûl' tôvére vér-ſzipót kell tenni, és egynehány lót vért ki kell botsátani.

Mindazonáltal jóllehet ezek, avagy más ezekhez haſanló orvoſságok ſzorgalmatoſon, és illendôképpen meg-próbáltatnak, de mégis nemellykor a' fô-fájás addig meg-nem ſzûnik, mig a' betegség meg-nem gyengûl, és or-vér-folyás, avagy más valami tiſztulás nem támad, avagy mig a' betegség matériája valami kûlônôs réſzbe által nem vitetôdik.

Ha az illyen beteg eſze nélkûl kezd beſzélni; avagy ha nagyon meg-álmoſodik, és meg-tompul, akkor-is az etzetes kováſz egyedûl elégtelen, mellette a' láb ikrára hólyag-huzó flaſtrom-is ſzûkſéges; a' feb ſokáig folyon, ha a' kôrnyulálláſok kévánni fogják.

Ha ezek-is eleget nem haſználnak, akkor a' tzomokra, és a' karakra haſanló hólyag-huzó flaſtromokat kell kötni.

Akkor-is hólyag-huzó flaſtromok kévántatnak, a' mikor az ábrázatnak, karaknak, avagy láboknak inai ſzemlátomáſt rángotódnak; de még akkor-is hólyagot kell huzatni, a' mikor a' beteg gyötrödésről, mely-ſzorulásról, nehéz lélekzésről, és alkalmatlan hurutról panaſzalkodik, ha ezek a' történetek nem a' vérnek bővségétől ſzármoznak.

Gyakran a' beteg éttzaka igen nyughatatlan, és ſemmit ſem aluſzik. Ha ez az álmatlanság három, avagy négy napnál tovább tart, akkor minden eſtve a' No. 41. le-irt orvoſságot kell bé-adni.

Az illyen orvoſságok igen haſznoſok, kiváltképpen a' kitſinhitűeknek, és azoknak, a' kik igen érzékenek, avagy görtſeket gyakran ſzenvednek.

Ha a' fő nagyon ſzenved, nehéz, és tompa; ha a' beteg ſzűntelen alhatnék, és ſemmit ſem érez, akkor az álom hozó orvoſságok ártalmaſok.

Ezekben az állapotokban mindenkor a' beteg' erejére kell vigyázni, melly ha még elég jó; a' pulſus-is ha még érős; a' beteg-is ha minden orvoſságot könnyen, és örömöſt bé-veſzen, akkor a' reménség jó, nem-is kell az eddig jovoſolt orvoſláſt meg-változtatni, hanem inkább a' *vékonyító*, gyengén *hiveſítő*, és *lágyító* orvoſságokat mind addig bőv mértékben kell adni, mig a' beteg jobban nem leſz. Ha a' nyavalya valamiben gyengül; ha a' ſzomjuság szűnni kezd; ha az álom nyugadalmos, és elevenitő leſz. ha a' fő megſzabadul; ha az hideglelés, apad; 's a' t. akkor a' beteg rövid üdőn meg-gyógyul, kiváltképpen ha a'jó jelek meg-maradnak, és napról napra ſzaparodnak.

Né-

Némellykor a' beteg nagy bádgyodságot, gyakran nagy fájdalmat-is érez, mihent a' nyavalya gyengül, és jóra változik, de ez az érzékenség semmi rosszat nem jelent, sőt inkább igen jó jel, mivel a' belső részek már szabadobbak, és azért a' testnek terheit-is jobban érzik.

Ha már az illyen jó jelek jelen vagynak, akkor a' beteget annyi italokkal, és orvosságokkal, mint eddig, nem kell gyötrőni, hanem inkább jobban tápláló ételekkel kell éltetni.

De mégis az orvoslást mindgyárt el nem kell hagyni; addig vegyen mértékletesen orvosságot a' beteg, mig az hideglelés egészszen el-nem mulik, és a' nyavalyának minden történetei el-nem tűnnek.

Mert ha az ember hirtelen el-haggya a' szükséges orvosságokat, akkor a' beteg égből még valami a' testben marad, a' mi az előbbeni nyavalyát sokkal veszedelmesebb történetekkel megint visszá hozhattya.

Annakokáért ha a' természetnek *ereje* álhatatosson meg marad, és a' vér meg-nem *rothad*, avagy *fel*-nem *öldoztatik*, akkor az eddig jovosolt *gyengén hivesitő*, *vért vékonyitó*, és *lágyitó* orvoslás egyedül elégséges a' leg-veszedelmesebb forró hidegeknek-is orvoslására.

Ellenben pedig ha a' kemény történetek szüntelen tovább tartanak, avagy meg-gonoszodnak, és ha azomban a' természetnek ereje-is el-kezd fogyni, és ha a' pulsus igen meg-lágyul, meg kitsinül, és meg-gyengül, 's a' t. avagy ha a' vérben valami fel-öldazás, avagy romlás tapasztaltatik, mint a' *rothatt forró hidegekben*; akkor az *hivesitő* orvoslást mindgyárt el-kell hagyni, és azonnal annnak helyette más:

erő-

erősítő, gyengén *izgató*, és a' *rothadásnak* hatalmasan *ellent álló*, orvosságokhoz kell fogni, mert külömben a' természet a' veszedelmet el-nem távóztathattya, a' vérnek romlását meg nem akadályoztathattya, a' betegségnek matériáját-is meg nem emészthetti, és a' testből ki-nem hajthattya.

Illyenkor adgy-bé a' No. 16. 17. 18. 19. 20. 22. 23. le-irt orvosságokból. A' kámfora akkor leg hasznasobb, a' mikor az inak rángatódnak.

Ebben a' betegségben szabad bort-is innya, kiváltképpen ha a' beteg egészséges korában hozzá szokott vólt, avagy ha most igen nagyon kévánnya. A' bor erőt ád, és a' természetet felébreszti; annakokáért a' No. 17. 18. 19. javosolt orvasághoz lehet két, vagy három uncia jó bort elegyiteni, avagy mást adni No. 31.

Igen erőssen hevitő, és izgató, avagy igen spirituosos orvosságok többire mindenkor ártalmasok.

Ha ezekre az orvosságokra a' pulsus emelkedik, a' beteg elevenedik, és erősszedik, a' gonosz történeket-is szűnni kezdnek, akkor a' reménség jó, hasanlóképpen-is kell mind addig orvosolni, mig a' szükség kévánnya.

Ellemben pedig ha erre az orvoslásra a' beteg semmiben jobban nem lesz, és ha a' történetek inkább gonoszodnak akkor el-kerülhetetlenül halál kövétkezik.

Ha a' gyulasztó forró hidegben az or-vér megindul, és általa a' beteg jobban lesz, akkor, ha bőven foly-is, mégis meg-nem kell akadályoztatni, avagy állitani; kivévén ha igen sokáig tartana, és ha a' beteg nagyon el-erőtlenednék, meg-halaványodnék, meg-hűlne, a' pulsus megkitsinűlne, meg-gyengűlne, reszketne, és a' gyomor émelygeni kezdene.

Az

Az or-ból hogy sok vér folyan, nem szükséges; gyakran csak egynehány csepp-is a' beteget megkönnyebbiti.

Mindazonáltal némellykor az or igen meg-dugodik, avagy az erek igen kemények; illyenkor csak egynehány csepp vér láttatik; a' beteg is megnem könnyebbedik, hanem fő-feszű érről, alkalmatlan ér-veréről, szédelgésről, és szünetlen való ortsiklandásról panaszolkodik.

Ebben az állapotban meleg vizbe spongiát kell mártani, és az or alá tartani, hogy a' meleg viznek párájától az ornak erei meg lágyulyonak, és azután a' vért ki-botsássák.

Ha az or-vér azért illendőképpen nem folyhatna, hogy a' vér igen sürü, akkor rosz a' jel.

Szintén olly rósz jel az-is, ha az orból sok, híg, felóldaztatott vér foly, és a' beteget nem csak meg-nem könnyebbiti, sőt inkább egészszen el-erőtleniti, és a' környülállásokat meg-gonoszittya. Ez akkor szokott meg-történni, a' mikor a' nedvességek igen tsipősek, és meg-rothadnak.

Minekutánna az hideglelés egynehány nap tart, és az emésztésnek valami jelei előre mennek, gyakran a' beteg egybe a' szivnek vermetskéjiben valami alkalmatlanságot, a' gyomorban nehézséget, és valami kűlönös émelygést mindenféle ételtől érez, azonban az hányásra-is gyakran erőlkedik, akkor a' természet hányás által akar magán segiteni.

Ha a' beteg illyenkor önként hányni kezd, akkor igyék sok lágy meleg mézes vizet, hogy könnyen hányhassan.

Ha az erő az hányásra nem elégséges, akkor hánytatót No. 24. kell adni; nem-is kell semmit félni, mert az hánytató akkor soha sem árt, a'

mikor

mikor a' szükség kévánnya, és azonban semmi ellenkező környülállás jelen nintsen.

Ez ugyan ritkán, és tsak akkor történik-meg, a' mikor a' betegség' elején az hánytató, avagy a' laxativa szükséges vólt, és mégis a' béteg se nem hánytottatott, sem nem laxáltatott.

Ha a' fellyebb le-irt jelek mellett a' beteg egyékképpen-is igen rossznl vagyon, és sok megromlat, sárga, avagy fekete rothatt, büdös matériát hány, akkor az halál nints méssze.

Sokkal gyakrabban tisztul a' beteg has-menés által; annakokáért ha az has illendőképpen nem menne, akkor segiteni kell; meg-álitani nem jó, kivévén mindazonáltal ha az has-menés igen sokáig tartana, a' beteget nagyon meg-gyengittené, avagy egyéb alkalmatlanságot okozna.

Ha hirtelen nagy has-menés támad; a' betegnek ereje el-vész; a' pulsus meg-kitsinül; a' lélekzés meg-nehezül; az has fel puffad, és fáj; az emésztet büdös, és rothatt, akkor a' beteg nagy veszedelemben vagyon.

A' nyavalya' folyása alatt gyakran a' beteg mely-szoruláról, és nehéz lélekzésről panaszolkodik, hurut, és sok nyálos matériát pök.

Illyenkor ha a' betegség könnyöbbedik, semmit az eddig jovosolt orvoslásban meg-nem kell változtatni.

Ha pedig a' beteg nem pökhetne, és ha égést a' mellyiben érezne, akkor lágyitó, és póktető orvosságok No. 8. 32. 33. jovosoltatnak.

Ebben az állapotban ha hortyagni, avagy a' mélyiben herregni kezd a' beteg, ha nehezen lélekzel, bőven izzad, a' külső részeiben meg-hül, és az orvosságokra elégséges pökés nem következik

kezik; avagy könnyebbitő has-menés nem támad, akkor rövid üdön el-érkezik az halál.

A' forró nyavalyáknak elein sokat izzadni nem jó; mert a' beteg meg-gyengül, a' vérnek higabb része a' testből ki-menyen, és a' többi igen meg-sürüedik; avagy az illyen izzadás által az jelentődik, hogy a' vér már meg-romlatt, fel-óldaztatott, avagy jól' ősze nem elegyittetett, hogy az erek el-lágyultak, 's igen nagyon meg-gyengültek, 's a' t.

Mégis mindazonáltal az izzadás a' forró nyavalyák' kezdetében-is hasznos lehet, ha a' betegség meg-hivesedéstől, avagy a' test' gőzölgésinek viszszá verődésitől, avagy valami ragadós tsipősségtől származik, melly tsipősség még a' vérrel tökéletesen ősze nem elegyedett, azért-is még a' testből izzadás által könnyen ki-mehet, minekélőtte a' vér meg-romolyék, és gonosz környülállasok kövétkezzenek.

Az izzadás többire mindenkor jó, a' beteget meg-könnyebbiti, ha a' betegség' matériája' emésztésinek előre ment jelei után valami bizonyos jó itélő nap történik, kivaltképpen ha mértékletes, és az egész testben egyenlő.

Illyenkor igyék a' beteg gyakran őztővér tehénhus leveſt, avagy lágy meleg vékonyitó italakot No. 13. Azonban magát az hidegtől óltalmazza, de mégis erőssen bé ne takarja, meg-ne hevitse, nagyon hevitő orvosságokat-is bé-ne vegyen.

Ha igen sokáig tartana az izzadás, és a' beteget nem tsak nem könnyöbbitené, sőt inkább gyengitené, akkor tovább hajtani nem jó, hanem lassan lassan azon kell igyekezni, hogy megszünnyék, és meg állyon.

Annakokáért a' beteg, ha lehet, az ágyban gyakran ülyen-fel, az ágyból-is ki-kelyen, avagy leg

leg alább a' takarót lassan lassan változtossa, hogy gyengén meg-hivesedgyék.

A' No. 35. le-irt orvság gyakran meg-szünteti az illyen gyengitő izzadást; melly ha elégséges nem volna, akkor a' kina No. 70. bizonyosón használ, a' beteget-is erősiti, ha az izzadás a' gyomorban és a' belekben meg-romlatt matériától, kemény daganatoktól, fekélyektől, avagy a' vérnek rothadásától nem származik.

Ha a' testnek külső részein valami lágy, nedvességgel telyes daganatok támodnak, akkor sietve ki kell vágni, hogy folyhassan ki a' betegségnek meg-emésztett matériája.

Ha pedig kemények az illyen daganatok, akkor sietve lágyitó, és izgató szerekkel érelni kell, 's mihent meg-lágyulnak, és hig matéraval meg-telnek, akkor mindgyárt ki-kell vágni.

Az illyen itélő daganatok némellykor a' testnek valami külső részeit el-foglalyák, rövid üdön megint el-tünnek, és más helyen meg-jelennek.

Gyakran az a' matéria, a' melly ezekben a' daganatokban vagyon, a' vérbe viszsza menyen, és vagy vizellet, vagy emésztet által minden alkalmatlanság nélkül a' testből ki-hájtódik.

Ollykor a' bőrre-is ki-üt, és a' beteget megkönnyebbiti.

Ha a' külső részekből a' belső tagokba bé-vérödik, akkor mindenkor nagy a' veszedelem.

Valamint azok az üresedések, mellyek orvér-folyás, has-menés, pókés, izzádás, 's a' t. által történnek, avagy valamint a' külső daganatok a' forró nyavalyáknak folyások alatt gyakran hirtelen, és nagy könnyöbbülést szereznek, gyakran a' nyavalyát hamar' és egészszen semmivé teszik, következendőképpen jók, és itélők; némellykor

pedig

pedig semmi könnyebséget magokkal nem hoznak, sőt inkább a' beteget meg-bádgyasztyák, a' környülállásokat meg-gonoszittyák, következendőképpen haszontalanak, és csak történetűek, avagy gonosz indulatuak; szintén ugy a' *kása-himlő-is*, és a' *petets* némellykor jó, és *itélő*; némellykor pedig *rosz*, és csak *történetű*, avagy *gonosz indulatu*. Gyakran az illyen ki-ütések által hirtelen meg-könnyebbedik a' beteg, gyakran hamar meg-is gyógyul; illyenkor jók, és itélők; Némellykor ellenben a' mikor a' ki ütések meg-jelennek, akkor a' beteg magát jóbban nem érzi, avagy rövid üdőn réá roszszobbul-is lesz; illyenkor roszszak, csak történetűek, haszontalanok, és gonosz indulatuak.

A' ki-ütéseket előre meg-jövöndölni nem lehet, ha csak azonban valami e méretes hasonló köz betegség a' népen nem uralkodik, mert külömben mindgyárt kezdetben semmi bizonyos jelei nintsenek.

Mikor a' bőrre valami ki-akar ütni, akkor a' beteg a' melyiben szorulást, és csiklandazást, az hajlásokban, kiváltképpen pedig az ágyékban, és a' far-csontban valami fájdalmat érez, és igen nyughatatlan; némellykor a' bőr száraz; némellykor pedig valami gyenge izzadás előre menyen. A' kiken kása-himlő út-ki, azok az ábrázattyokban, és a' nyakokban igen bőven izzadnak, gyakran meg-borzadnak, szüntelen köhéntselnek, és a' melyekben nagyon meg-szorulnak; az izzattság savanyó szagu.

Ha már a' kása-himlő, avagy a' petets rendesen, és könnyen, valami jó itélő napon ki-üt, akkor többire mindenkor szem-látomást meg-könnyebbedik, a' beteg. Illyenkor az eddig jóvolt orvoslást meg-nem kell változtatni.

Ellenben pedig ha az illyen ki-ütések tsak imitt-amott, méllyen a' bőr alatt láttatnak, és ha azonban a' beteg-is igen erőtlen, és nagyon gyötrődik akkor szükséges valamivel jóbban hevitő izzasztókat adni No. 16. 17. 18. 19. 20. 22. 23. 30. 31. mihent jól ki-jön a' ki-ütés, és a' beteg valamennyire meg-könnyebbedik 's erősebnek láttzik, akkor a' ki-hajtó orvosságokat mindgyárt el-kell hagyni, és tsak azon kell igyekezni, hogy gyenge móddal a' ki-ütések künn tartassanak.

Ezek a' ki-ütések gyakran negyedik, hetedik, kilentzedik, avagy tizenegyedik nap jelennek-meg, gyakran elsőben tizenhetedik nap, avagy későben-is mennek a' bőrre; ha tudni illik a' természetnek arra sok üdő kévántatik, hogy a' betegségnek materériájat meg-emészsze, és a' vérből a' bőrre ki-hajtsa.

Ebben az állapotban ha az orvoslás siettetik; ha a' beteg, és a' betegnek dajkáji a' békeséges tűrést férre tévén nagyon hevitő szerekkel, és igen meleg tartással a' ki-ütéseket ki-nyomják, akkor a' nyavalya nagyon meg-sulyosodik; a' ki-ütések nem könnyebbitnek, hanem inkább gyengitnek, és a' beteget bizonyosson meg-ölik, ha tsak a' természetnek annyi ereje nem lesz, hogy nem tsak a' betegséget, hanem az oktalan orvoslást-is meggyőzhesse.

Annakokáért ha mindgyárt kezdetben illendő, és szükséges úresitések, 's gondviselések tétettek, akkor a' forró nyavalyáknak orvoslásában sietni nem kell; az orvosságokat-is elégséges ok-nélkül meg-nem kell változtatni, hanem bátran és álhatatosson kell mind addig bé-adni, mig vagy a' betegség meg-gyengül, vagy más jelek elé jönnek.

A' bete-

A' betegségnek könnyebbedése nem a' ki-ütéseknek sokságától függ, hanem attól, a' mi azokból következik; gyakran a' kása himlő, és a' petets többet könnyebbitt, ha kevés, mintsem ha sok.

Ha tehát a' ki-ütések kevesek, és azonban a' beteg könnyebbedik, 's a' környülállások rendesen folynak, akkor igen ártalmas, nagyon hevitő szerrekkel, avagy igen meleg tartással a' ki-ütéseknek számát szaporitani.

A' KÁSA HIMLŐRŐL, ÉS A' NÁTHA-SZEPLŐRŐL.

(De Miliaribus, et Petechiis.)

Kasa-himlőnek neveztetnek kisded, kerek, felemelkedett kölös-szemekhez hasonló hólyagotskák, mellyek ha veresek, *veres kasa himlőnek*, ha vizes, világos nedvességgel teli vagynak, *fejér kása-himlőnek* neveztetnek.

Nádha-szeplőnek, avagy *petetsnek* mondatnak piros, kerek, bolha-tsipéshez hasonló fótok, mellyek mentől jobb formájuok, és szinűek, annál jobb indulatuaknak tartatnak.

Ellenben pedig mentől roszszabb formájuak, mentől setétebbek, mentől inkább a' bársonyszinhez hasonlitnak, mentől feketébbek, annál gonoszobb indulatuak, kiváltképpen ha egyszer-'s-mind a' fótok között szederjes, avagy fekete barázdák-is láttatnak, mellyek azt jelentik, hogy a' vér már nagyon meg-romlott, 's meg-rothadott.

Mégis mindazonáltal gyakran tapasztaltatott, hogy a' rosz formáju, és a' rosz szinű petets-is a'

beteget gyakran meg-könnyöbbitette; azért-is az illyen roſz nádha-ſzeplőktől igen nagyon megnem kell ijedni, ha a' több környülállaſok tűrhetők, és rendeſek.

Némellykor a' betegnek, avagy a' beteg körül állóknak hibáitól, hirtelen meg-hűléſtől, haragtól, ijedéſtől, avagy titkan meg ett ártalmas eledeltől a' *kiütés* hirtelen viſzſza verődik, és azonnal a' beteg igen nagy veſzedelembe eſik.

Illyenkor a' viſzſza verő okoknak, és a' viſzſza veretett kiütéſekből ſzármazott történeteknek külömbségek ſzerént az orvoslás-is külömbözzék, mert ebben az állapotban ha ſemmire nem nézvén hevitő izzaſztókat adunk, akkor a' beteget gyakran meg-ölyük, mivel a' viſzſza ütött kiütéſekre gyakran igen kemény égő forró hideg támad; a' pulſus meg-keményedik, meg-feſzül, 's megtelik; a' beteg nehezen lehell, és nagy ſzomjuságról, 's nagy forróságról panaſzolkodik. 's a' t. Ebben az állapotban *ér-vágáſſal*, *hiveſitő*, és *vékonyitó* orvoſságokkal, valamint a' forró hidegnek kezdetében jovoſoltatott, kell orvoſolni; mert ez az eſet valóságos uj forró hideg, mellyben minden meleg hajtó ſzerek ártalmaſok.

Ha gyenge meg-hűléſtől verődtek viſzſza a' kiütéſek, és ha azonban a' forró hideg ſemmitſem ſülyoſodott, akkor igyék a' beteg ſok meleg gyengén izzaſztó herbathét No. 13. 21. és tartſa magát egyenló melegben; ezekre többire mindenkor a' betegség rövid üdön meg-könnyöbbedik, és a' kiütéſek meginc a' bőrön meg-jelennek.

Ha pedig a' terméſzetnek a' ki-hajtáſra elég ereje nem vólna, és ha a' gyenge izzaſztók eleget nem haſználnának, akkor a' lábikrára hólyaghuzó haſtromot kell kötni, és hathatóſobb ſzereket

kell

kell bé-adni No. 16. 17. 18. 20. 22. 23. Mihent illendőképpen kiűtnek a' kiűtések, akkor mindgyárt a' beteget megint a' maga ereje, és a' nyavalya' történeti szerént kell orvosolni.

Ha valami kemény elme-indulatból verődett vólna vissza a' kiűtés, akkor a' beteget meg kell engesztelni, és mértékletes melegben kell tartani; sok gyengén izzasztó italt-is kell bé-adni; és mivel az álom illyenkor igen hasznos, azért a' No. 37. le-irt orvosság-is igen jó; mindazonáltal ebben az állapotbann is, ha kemény forró hideg támadna, és ha a' beteg nagy gyötrődéssel lehellnes, akkor illyen orvosságot No. 37. nem kell adni, hanem ér-vágással, vékonyitó, és hivesitő szerekkel kell orvosolni.

Ha meg-ett ártalmas eledelektől verődnek vissza a' kiűtések, és azonban ha a' beteg gyötrődik, nehezen lehell; az óldallágyok, és a' gyomor fel puffaddnak, meg-feszűlnek; a' beteg az ételt ujra utálya, szűnetlen az hányásra erőlkedik, akkor mindgyárt hánytatót No. 24. 25. 26. avagy laxativát No. 3. 5. 14. kell adni, avagy hasanló klystért kell bé-vetni.

Mihent a' gyomor, és a' belek meg-tisztulnak, akkor mindgyárt minden más orvosság nélkűl a' kiűtések megint ki-jönnek, melly ha megnem történnék, és a' pulsus mégis igen kemény nem vólna, a' forró hideg-is meg nem sulyosodnék, akkor megint, mint előbb, vékonyitó, és gyengén izzasztó szerek jovosoltatnak.

Gyakran minden oknélkűl vissza űtnek a' kiűtések; azonban a' beteg nagy mely-szorulást érez, és majd meg-fullad. Illyenkor a' kezeket, és a' lábakot, mellyek hidegek, meleg posztókkal dörgölni, és mindgyárt minden várakozás nélkűl

eret kell vágni. Ekképpen hirtelen lehet a' betegen segiteni, és gyakran egyedül csak az ér-vágás tartya-meg az életet, de mégis mindazonáltal az illyen kéttséges környülállásokban az ér-vágás nem mindenkor hasznos, némellykor az ér-vágás alatt, midőn a' vér foly, a' beteg meg-hal, de azért mégis ebben a' veszedelmes állapotban az ér-vágást, ha kéttséges kimenetelű-is, el-nem kell hagyni; mert jóbb csak egyet-is meg-tartani, mintsem minnyájokot segittség nélkül el-veszni egedni.

Ha a' viszsza ütött kiütések a' főbe vitetődnek, és szenvedhetetlen fő-fájást, álmosságot, bódulást, in-rángatódást, 's a' t. okoznak, akkor a' fejet meg-kell nyirni, és oszlató füvekből készitetett meleg kötésekkel szüntelen kell kötni; a' fül' tövére egynehány vér-szipókat kell tenni, hogy folyonki egynehány uncia vér; avagy a' fő körül lévő részekre koppelyeket rakván, és kemény izgató klystitéreket bé-vetvén, próbálni kell a' főből lehuzni a' nedvességeket: egész tehetséggel azon kell igyekezni, hogy a' felyebb jovoslat gyengén izzasztó italokkal a' testből vagy a' bőrre, vagy más utan ki-hajtassék a' viszsza-ütött matéria.

Ebben az állapotban az or-vér, ha bővön foly, gyakran igen haszos.

Mikor a' viszsza ütött kiütések kemény történeteket támasztnak, akkor a' lábikrára, avagy a' testnek más részeire hólyag-huzó flastromot; a' talpokra pedig erős etzetes kovászt No. 291. kell kötni.

Jollehet a' viszsza ütött kiütések a' beteget többire mindenkor halálos veszedelembe vetik, mégis mindazonáltal némellykor a' kiütések hirtelen viszsza ütnek, és semmi rosszat nem okoznak, ha tudni illik azonban a' betegségnek matériája a' testből valami más utan ki-kezd hajtódni.

Ez

Ez az üreſedés leg-gyakrábban a' vizelletnek, és az emèztetnek uttyain; némellykor gyenge hurut, és pókés által-is, ſzokatt meg-történni: az aſzſzonyi rendnél a' hóſzám által, kivált ha az üdö jelen vagyon, ſzintén ugy meg-történhetik.

Ezek a' tiſztitó üreſedéſek ha rendeſen, és minden alkalmatlanság nélkül folynak, akkor az orvoslásban ſemmit meg-nem kell változtatni; ha ſzükön mennek, akkor gyengén hajtani, ha pedig igen bövön folynak, akkor okoſon állitani kell.

Minden forró nyavalyában roſz, és veſzedelmes jel, ha a' beteg belöll ég, kivül pedig hideg, kiváltképpen ha az ábrázat-is egyſzer 's-mind bé-eſik, és el-változik, és ha azonban a' pulſus-is gyenge, 's nagyon reſzket.

Kezdetben mentöl nagyobb az hideg, avagy a' borzodás, annál ſulyoſobb leſz az hideglelés is, annál gonoſzabbak leſznek a' történetek-is.

Jó jel, ha a' forrósag az egéſz teſtben egyenlö, és mértékletes.

Ellenben nagy a' veſzedelem, ha az ábrázat gyakran meg-változik, és a' beteg hól piros, hól halavány, föld ſzinü, avagy ſzederjes.

Az-is jó jel, ha a' pulſus, a' melly kezdetben kitſin, el-nyomottatott, s' gyengye vólt, a' bé adott orvoſságokra emelkedik, erösſedik, ſzabadobban kezd verni, és azonban a' beteg-is erösſedik.

Ha hoſzſzas, és kemény bódulás után a' beteg meg-tompul, meg-álmoſodik, és az inak erösſen rángatódnak, avagy ha nyavalya-rontás kövötkezik, akkor nagy a' veſzedelem.

Ellenben pedig ha az illyen bódulás, azaz: eſznélkül való létel után, a' fö meg-tiſztul, megſzabadul, és valami nyugadalmos elevenitó álom kövötkezik, akkot jó a' reménség.

Ez akkor gyakran szokott meg-történni, a' mikor az orrból vér foly.

Akarmitsoda jól, és rendesen folyan a' forró nyavalya, de mégis semmi szerentsés kimenetelt bizonyosson igérni nem lehet, ha a' nyelv, a' száj, az ornak belső részei, a' szemek, és a' bőr szárazon maradnak: Illyenkor többire mindenkor még valami a' testben vagyon, a' mi gyakran hirtelen nagy veszedelmet támaszt.

Ha a' betegek igen nyughatatlanok, magokat az egyik oldalokról a' másikra forgattyák, szüntelen fel-akarnak kelni, avagy ha a' térdeket felfelé huzzák, a' kezeket az ágy-takarón szerte szélyel jártattyák, avagy az aérben legyeket vadásznak, semmit, sem orvosságot, sem ételt bé-venni nem akarnak, akkor az halál nints messze.

Ellenben pedig ha a' betegek nyugadalmosson, és természet szerént fekűsznek, minden orvosságokat örömöst bé-veszsznek, és az orvosságtól könnyebbednek, akkor jó a' reménység.

Minden forró nyavalyában az eledelt a' forró hidegnek keménységihez, hoszszu vóltához, és a' környülállásoknak változásokhoz kell szabni.

Mentől keményebb az hideglelés, és tisztátalanobb a' test, annál gyengébbek, és vékonyobbak légyenek az eledelek-is; a' könnyen rothadó, és nehezen emésztő ételeket el-kell kerülni.

Főtt árpa-kásából, zabkásából, riskásából kinyomotott vékony lév, kevés czitrom-lével, avagy ecettel meg-savanyitva; vékony liszt, avagy kenyér-leves, és pép, leg-jobb étel a' forró nyavalyában.

Valameddig az hideglelés tart, mind addig hust, hevitő, avagy igen nagyon tápláló eledelt a' betegnek adni nem kell; mégis mindazonáltal ősztövér

hús-

hús-leveſt lehet enni, kiváltképpen ha a' beteg hozzá ſzokott, és ſok ſavanyótska italakot iſzik.

Főtt gyümölts, főtt paré, főtt endivia, főtt ſaláta, 's a' t. mind ételnek, 's mind orvoſságnak ſzolgálhatnak.

Ha egyſzer a' gonoſz történetek ſzűnni kezdnek, és a' beteg magát jobban érzi, az ételt-is kévánnyá, akkor már lehet jobban tápláló eledelt-is adni gyakran ugyan, de mindenkor egyſzerre igen keveſet, ne hogy a' gyomor meg-terhelteſsék.

Minekutánna az hidegelés egéſzſzen ki-marad, ha a' beteg az ételt nagyon kévánnya, akkor lehet gyenge huſt-is, ugymint: apró tſirke-, bárány-, és bornyu-huſt, enni adni, de még bort-is annak, a' ki illyenkor kévánnya, ſzabad innya, csak tőlle meg-ne tébolyodgyék, avagy meg-ne réſzegedgyék.

Ha az hidegleléſnek el-muláſa után a' ſzáj ízetlen, 's ragadós, és a' beteg az ételt nem kévánnya, akkor addig huſt enni nem kell, mig a' No. 38. le-irt porral a' gyomor, és a' belek jól meg nem tiſztittatnak.

Ha a' beteg meg-erőſſedik, és az ételt könnyen meg-emészti, akkor laſſan laſſan lehet az megſzokott ételeket elé venni, és az előbbeni élet' módgya ſzerént élni; csak a' kemény, és hoſzſzas munkát a' gyógyuló addig kerűlye, mig el-veſzett erejét meginc egéſzſzen viſzſzá nem nyeri, mert külömbön magának kárt teſzen, hamar meg-ſem gyógyúl, ſokáig-is gyengén, 's lankattan marad.

Ezekben a' nyavalyákban a' beteget ſem igen melegen, ſem igen hidegen tartani nem kell; a' gyenge mértékletes meleg leg jobb.

A' levegő-ég a' mennyiben lehet, ujjitaſsék, és tiſztitaſsék; nyárban, mikor az hévség nagy, a'

ház' földét, a' hól a' beteg fekszik, három részt tiszta hideg vizzel, és egy rész hozzá-elegyitett ecettel gyakran meg-kell öntözni.

A' szobában, avagy a' betegnek ágya körül ölve gyült sok nép-is nagyon rontya az aért, és fullasztóvá teszi, melly miatt a' beteg nagyon gyötrödik, és nyughatatlankodik: annakokáért a' betegnek attyafiai, és barátttyai igen oktalanul tselekednek, mikor egész nap a' betegnek ágya körül ülnek, és igen nagy szorgalmatosságokkal, 's haszontalon tsátsogásokkal szüntelen alkalmatlankodnak.

A' forró hidegben fekvő betegeket, a' mennyiben lehet, mindenkor tisztán, és szárazon kell tartani; ha a' beteg valami fájdalomról azon a' felén, a' mellyen fekszik, panaszolkodik, akkor kéttzer, vagy háromszor napjában a' fájós helyet bé-kell kenni *tojás-irral*, melly készittetik tojásfejérből, és egy kevés pálinkából: végy tojásfejért, amennyi tettzik; jó erős égettbört avagy pálinkát egykevesset. Föld-édényben gyenge tűznél veszszővel, avagy-kalánnal addig verd keverven, mig irrá válik.

Ez az együgyű orvosság igen gyakran el-távóztattya a' *ki-sebesedést*, melly a' betegnek sokkal alkalmatlanobb, mint sem maga a' nyavalya.

A'

A' ROTHATT HIDEGRŐL.

(*De Febre putrida.*)

Az *égő* forró hidegekben a' *vér*, kivált kezdetben, igen *sűrű*, és *vaſtag*; a' kűsded ereknek ſzoros végeken könnyen *által* nem *folyhat*, és azért a' *gyuladáſra* igen hajlandó, az egéſz teſtbenn-is, mind kivűl, 's mind belőll égető forróságot okoz; az *igaz rothatt* hidegben ellenben a' *vér tſipős*, avagy *lankatt*, *gőrőngyős*, és *felöldaztattott*, igen könnyenn-is *meg-romlik*, 's *meg-rothad*.

Az igaz rothatt hidegek mindenkor veſzedelmeſebbek az égő forró hidegeknél; gyakrann-is ragadóſok.

Ezek a' nyavalyák igen gyakran ſzármoznak a' gyomorban, és a' belekben meg-gyűlt, meg-avaſodott, 's meg-romlatt sárviztől, kiváltképpen a' kemény, és ſokáig tartott nyári hévségek után; az eledelektől, avagy az hoſzſzas koplaláſtól; a' roſz kenyértől, melly sűttetett régi, penéſzes, avagy űſzeges, roſz gabonából őrőlt liſztből; a' félig megrothatt, avagy a' marha-dőgben fekvő marhának meg-ett husától; a' meg-dőglőtt halaktól; a' rothatt, avagy férges vizektől; a' rothatt, bűdős, lankatt, és tiſztátalan levegő égtől; leg-könnyőbben attól az áertől ſzármozik, a' melly ollyan ſzobában vagyon, a' mellyben ſokan rothatt hidegben, avagy rothatt vérhasban fekűſznek, és az áer ſzorgalmatoſon nem tiſztittatik, 's nem ujjittatik. 's a' t.

A' rothatt hideg kezdetben magát jelenti egymáſt gyakran felváltó borzadáſſal, és hévséggel; a' főnek nehézségivel, és tompa fájdalmával; a' beteg nyughatatlanul aluſzik, és az álom után lankattobb, mintſem az álom előtt; a' teſt lágy, és enyves izzadáſſal bé-

bé-borittatik; a' forróság nem igen nagy; a' nyelv nedves, és ón ſzinű, avagy ſárga-zöld matériával bé-vagyon boritva; a' ſzáj keſerű; a' gyomor émelyeg; a' pulſus lágy, gyenge, kitſin és igen gyakran mindgyárt kezdetben laſſubb, mint az egéſségben; a' betegek bádgyattak, ſokat nyughatatlankodnak, igen kitſin hitűek, mindent könnyen ſzenvednek, ſemmivel ſem gondolnak, ritkán ſzomjuhoznak, akár fenn legyenek, akar az ágyban fekűgyenek, ſemmire ſem-is alkalmatoſok.

Ez a' betegség minekelőtte tapaſztalhatóképpen kiűt, gyakran igen ſokáig a' teſtben rejtve vagyon; a' betegek ſemmi bizonyos itélő változáſról nem-panaſzolkodnak, nem is hiſzik, hogy betegek, nem-is éreznek egyebet, hanem csak valami ſzokatlan *bádgyadáſt* és *meg-bomlatt ételkévánáſt*.

Ha tehát az előbb elé-beſzélt okokból valamellyik előre ment, és ha a' muſt meg-nevezett környülállásokból valamellyik jelen vagyon, akkor könnyű kővé keztetni, hogy a' beteg rothatt hidegben fekſzik, annál-is inkább, ha azonban a' népen-is haſonló dögöſség uralkodik.

Ebben a' nyavalyában igen ritkán ſzükséges az érvágás, hatsak nem igen bőv vérű, és nem igen meleg terméſzetű a' beteg; de illyenkor-is elkerülhetetlen ok nélkül egyſzernél többſzer eret nem kell vágni.

Sőt inkább mindgyárt kezdetben azon kell igyekezni, hogy a' terméſzetnek *ereje meg-tartaſsék*, *nevekedgyék*, és a' vérnek *felóldáſa*, meg-*higuláſa* meg-akadályoztaſsék, és a' *rothadás* el-távoztaſsék.

Mégis mindazonáltal a' kik ennek a' nyavalyának mindgyárt a' kezdetén *hánytatót* vettek, azok könnyebben meg-gyógyultak, mivel többire mindenkor a' gyomorban, és a' belekben ſok romlatt matériák

vagy-

vagynak, és mivel a' nyavalya-is igen gyakran roſz eledeltől ſzármozik.

Annakokáért az orvoſláſt mindenkor *hánytatón* No. 24. 25. 26. kell kezdeni, kiváltképpen ha a' beteg émelygéſről; hányáſra való erőlkedéſről, rothatt, bűdős, avagy keſerű bőfögéſről; és a' ſzivnek vermetskéjiben valami nehézségről, panaſzolkodik. Soha ki-ne maradgyon a' hánytató, ha bizonyoſon ki-tudódik, hogy a' beteg valami rothadó, avagy romlatt matériát a' gyomrába le-nyelt.

Ha a' moſt le irt környülállâſok jelen nintſenek-is, azért mégis leg alább valami gyenge *laxátivát* No. 3. 5. 14. 38. tsak kell adni, hogy a' gyomor, és a' belek ki-tiſztulyanak: Az illyen ſzerekre nem tsak *meg-nem gyengűlnek*, ſőt inkább ſzemlátomáſt *meg-könnyőbbednek* a' betegek.

Ha a' beteg mindgyárt kezdetben olly gyenge vólna, hogy az ember az űreſitő ſzerektől méltán félhetne, akkor mégis leg alább gyakor *klyſtérrel*, a' mennyire lehet, a' beleket tiſztitani kell.

Minekutánna az első utak, azaz: a' gyomor, és a' belek ekképpen ki-tiſztultak, azután mindgyárt a' No. 16. 17. 18. 19. 20. 22. 23. le-irt orvoſságokkal kell orvoſolni.

Ha azonban az emészteti, és a' vizellet igen bűdős, és rothatt ſzagu vólna; ha bűdős rothatt tojás izű matéria gyakran fel-bőſög; ha a' puſus igen lágy, és igen gyenge, következendő képpen a' vér igen *híg, felóldoztatott*, és a' *rothadáſra* már *kéſz* vólna, akkor elégséges *gálitzkő-ſpirituſt* kell minden orvoſságba elegyiteni, hogy jó izű ſavannyók, és hathatóſobbak légyenek.

A' No. 29. 177. fel-találandó ſzerek közönséges *italnak*, és gyakran egyſzer-'s-mind orvoſságnak-is ſzolgálhatnak.

Ezek-

Ezekkel, avagy más hasonló szerekkel, addig kell orvosolni, mig a' nyavalya nem gyengül, és a' beteg tapasztalhatóképpen jobban nem lesz: Ha azonban a' pulsus emelkedik, és az erő nevekedik, akkor lehet kevesebb orvossággal, és több eledellel a' beteget élteni.

Ha a' beteg rövid üdön jobban nem lesz, avagy ha a' gonosz történetek szaparodnak, akkor a' No. 30. 31. le-irt szerekhez kell folyomodni.

A' *kina-héj* igen gyakran mindgyárt a' rothatt hideg' elein jó kimenettel adatik, kivált ha az első utak eléggé meg-üresedtek. Ez a' *héj* ellent áll a' vérnek tovább való *felöldoztatásának*, és *romlásának*; az inaknak *rángatódásokat* meg akadályoztattya; az *erőt* meg-tartya, 's neveli, és a' beteget az *halálnak torkából* viszszá huzza: annakokáért mikor a' történetek veszedelmesek, akkor mindenkor bőven kell adni a' *kina-héjt*, és ha a' beteg a' szájján eleget bé-nem vehet, akkor klystérben-is bé-kell vetni. A' kinát lehet őszveelegyiteni a' felyebb jovosolt orvosságokkal-is, avagy egyszer azokból, egyszer pedig ezekből No. 31. 70. 145. 146. 147. 148. 149. 150. kell a' betegnek szorgalmatosan bé-adni.

Eppen ollyan hathatós orvosság a' *jó bor-is*, ha a' beteg vele mértékletesen, és olly móddal el, a' mint az égő forró hidegekben jovosoltatik.

Az izgató szerek és az *hólyag-huzó flastromok-is* szintén olly hasznosok, ha a' lábikrára kőttetnek, mint az égő forró hidegekben.

Gyakran már harmad, avagy negyed nap az illyen rothatt hidegekben *kása-hímlők*, avagy *nádha-szeplők* láttatnak. Ha a' beteg általak valamennyire meg könnyöbbedik, akkor az jót jelent; de ha ezek a' kiütések gonosz indulatuak, és sem

miképp-

miképpen fel-nem emelkednek, avagy roſz ſzinűek, és igen bőv, bűdős, és bádgyaſztó izzadáſſal edgyűt vagynak, akkor a' betegek közönségeſen az hatodik napnak vége felé meg-halnak. Ha pedig a' környülállások negyedik nap még nem igen roſzſzak, a' hetedíken pedig meg-gonoſzodnak, akkor a' beteg vagy a' tizenegyedik, vagy a' tizenharmadik napon hal-meg.

Gyakran a' gonoſz történetek egéſzſzen a' negyedik napig ſzűnetlen nevekednek, és akkor magok keménységekben váltazhatatlanul meg-állnak: már ha az hetedik napon valamellyik környülállás könnyöbbedik, és ſzűntelen jobbul, és ha ez a' könnyöbbedés a' kilentzedik, avagy a' tizenegyedik napon nevekedik, 's jóságában álhatatoſon megmarad, akkor jó a' reménység, gyakrann-is azután tizennegyedik nap a' bőrre valami kiűt, és a' beteg ſzemlátomáſt jobban leſz; némellykor kiűtés nélkül-is a' tizennegyedik, avagy a' tizenhetedik napon vége ſzokott lenni a' nyavalyának.

Ha ez a' nyavalya negyedik nap meg-ſulyoſodik, és a' vzellet, melly előbb ſűrű és zavaras vólt, hirtelen meg-vizeſedik, és ha hetedik nap ſemmi jobbulás nem láttatik, ſőt inkább a' történetek meg-gonoſzodnak, akkor az többire mindenkor halálos jel.

Az hideg, tiſzta, és fris levegő ég a' rothatt hidegekben gyakran hirtelen, és nagy könnyöbséget okoz: annakokáért a' rothatt hidegben fekvő betegeknek mindenképpen hideg, tiſzta, és fris levegő eget kell ſzerezni.

Ebben a' nyavalyában a' betegnek ſzabad fris hideg vizet-is innya adni, ha nagyon kévánnya.

A' rothatt és gonoſz indulatu hidegekben a' pulſus gyakran igen csalárd; mivel ſokſzor laſſabban vér,

vér, és jobban menyen, mintsem a' gonosz és a' veszedelmes könnyűlálásokra nézvén verni, 's menni kellene; a' beteg egészszen gondatlannak lenni látszik, nem-is igen sokat panaszolkodik: A' ki illyenkor egyedűl a' pulsusban reménylvén jót jövőndől, az többire mindenkor nagyon meg tsalatkozik.

Mégis mindazonáltal a' rothatt hideg nem kezdődik mindenkor a' felyebb le-irt gonosz történetekkel: némellykor a' pulsus gyorsobb, és nagyobban felvagyon emelkedve, valamennyire feszes-is; a' beteg nem igen bádgyatt, szomjuságkról-is, és forrosságról panaszolkodik; a' vér még elég sűrű és fel-nem oldoztatott; egy szoval: a' *rothatt hideg* némellykor ollyan történetekkel kezdődik, mellyek az *égő forró hidegben* láttatnak: annakokáért némellykor (tudniillik a' most le-irt állapotban) a' rothatt hidegben fekvő betegeket szintén ugy kell orvosolni, mintha égő forró hidegben feküdnének.

Az ér-vágással, mindazonáltal és az hivesitő orvosságokkal okosan kell bánni, ne hogy általak a' beteg elgyengűlyen; mert gyakran a' nyavalya kezdetén az égő forró hidegnek jelei minnyájon jelen vagynak, de egynehány napok mulva az erő egészszen el-vész, és az igaz rothatt hidegnek környűlállásai meg-jelennek: mihent el-érkezik a' rothatt hideg, azonnal mindgyárt az orvoslás meg-változtassék, és a' jelen való történetekhez szabattassék.

Ha a' történetek meg-nem gonoszodnak, és mégis az hetedik, avagy a' tizenegyedik napon kásahimlő, avagy nátha-szeplő út-ki, és a' beteg arra szemlátomást meg-könnyöbbedik, akkor az egészség közél vagyon.

Ez igen gyakran szokatt akkor meg-történni, a' mikor a' rothatt hideg egészséges emberekre esik, kiknek vérek jó, és a' rothadásra nem igen hajlandó;

mégis

mégis mindazonáltal gyakran hideg, és nyálos természetű embereket-is ekképpen elé-fog.

A' GYULADÁSRÓL.

(*De Inflammatione.*)

A' mű testünk' nedvességeinek azokhoz az edényekhez szabattatott *higságoknak* kell lenni, a mellyeken által-hajtatnak.

Ha ebben az higságban valami hiba történik, és ha a' nedvességek igen nagyon, 's igen keményen *ősze-ragadnak*, akkor az egész vér meg-sükeresedik, és azonnal valami *vér-sürőség* támad.

Az igen sükeres, és sürű vér által nem folyhat szabadon, 's könnyen az élet-ereknek szoros végeken, és hegyeken; annakokáért az élet-ereknek belső óldalokat dörgölik, 's izgattyák, melly dörgölés, és izgatás által az egész testet *meg-hevül*, és mivel a' vérnek forgása meg-nehezedett, azért a szív, és az élet-erek ennek a' nehézségnek meg-győzésire erejeket meg-kettőztetik, mozgásokat meg-gyorsíttyák, és azonnal valami *Hideglelést* gyerjesztenek, melly hideglelés a' nagy *forróság*, és a' kemény indulat miatt *Gyulaszó Hidegnek* neveztetik.

Már ha az *igen sürű vér* az élet-ereknek *végekben meg-szorul*, 's *meg-akad*, akkor ezekben a' részekben valami *Dugulást* okoz, mellyet ha az utánjövő vér mindgyárt fel-nem szabadithat, akkor a' vérnek folyása ezekben a' részekben meg-gátoltatik; azért-is a' szív, és az élet-erek még többet izgattatnak, az *hideglelés* nevekedik: Ez a' lebesszebb, és sokkal keményebb folyása a' vérnek a' már jelen való *Dugulást* neveli; a' meg-dugult

ereket ki-feszíti, és azzal a' körül lévő eretskéket meg-nyomja 's öszve-szorittya, és a' nedvességeket azokban szabadon folyni nem hadgya: melly miatt a' Dugulás sok erekben egyszer-'s-mind, 's szüntelen nevekedik, és az hideglelés sulyosodik, mig utólyára *világos piros*, *igen fájdalmos*, *feszült*, *forró égő*, és *lüktető Daganat* nem támad, melly *Gyuladásnak* neveztetik.

Az illyen gyuladás minden, mind belső, 's mind külső részein az emberi testnek támadhat: a' belső gyuladás mindenkor veszedelmesebb a külsőnél

Mindenféle gyuladás háromféleképpen végződhetik: elsőben gyengén *felóldaztathatik*, 's *el-oszolhatik*; azután *meg-evesedhetik*, 's *genyettséggé* válhatik; és utóllyára, ha el-sem oszlik, genyettséggé-sem válik, többire mindenkor *tüzes* avagy *hideg Fene* kövétkezik; némellykor az hideglelés, a' fájdalom, a' vereség, és a' forróság el-mulnak ugyan, de mégis valami *keménység* hátra-marad, ha tudni illik a' sürü nedvességek az edényekkel öszve-fornak, 's nőnnek.

Az első ki-menetel leg-könnyebb, és leg-jobb; az harmadik leg-veszedelmesebb, és a' belső részekben mindenkor halálos.

Az evesedésnél gyakran a' természet, és leg-gyakrabban a' mesterség segithet; mégis, ha a' belső részekben történik, gyakran kövétkezéseivel halált okoz.

Ha a' *mirigyes* részek gyuladnak-meg, akkor gyakran kemény csomók maradnak-hátra, mellyek némellykor meg-fájdalmasodnak, és meg-*Rák-fenésednek*.

Ha a' gyuladás nem igen kemény, és nem igen nagy; ha a' vér nem felettéb sürü, avagy valami különös tsipősség által még meg-nem romlatt; ha

az

az hideglelés mértékletes; és ha a' bé-adott orvoſságok rövid ûdön tapaſztalható, és állandó könnyöbbûléſt ſzereznek, akkor lehet remélni, és egyſzer-'s-mind elöre által látni, hogy a' gyuladás *gyengén fel-fog óldaztatni*, és *el-fog oſzlani*.

Ellenben pedig az *Eveſedéſtöl*, avagy, ha a' veſzedelmes történetek ſzûnetlen ſzaporodnak, 's nevekednek, a' *Fenétöl* kell félni.

Minden igaz gyuladásban *hiveſitö*, és *vért-vékonyitó* orvoslás ſzûkségés: a' hevitö orvoſságok gonoſzittyák a' gyuladáſt, és ſegittik a' fenét.

Az ér-vágás leg-elsö és leg-ſzükségeſebb orvoſság, mellyet az Hidegleléshez, a' beteg' erejéhez, és a' gyuladáſnak keménységihez alkalmaztatva gyakran elé-kell venni.

Az elsö ér-vágásban, ha a' gyuladás kemény, és ha a' betegnek ereje meg-engedi, bövmértékkel kell vért botsáttani, tudni illik 12. uncziától 20. unczíáig.

Ha valami nagyon érzéken, és az életre elkerûlhetetlenûl ſzükséges réſz gyulad-meg, ugymint az agyvelö, a' tüdö, a' ſziv, 's a' t. akkor az elsö érvágásban a' vért addig kell botsáttani, mig a' beteg meg-nem lankad, avagy el-nem kezd ájulni.

A' több, ujjanon elé-vett, ér-vágáſokkal olly vigyázva kell bánni, hogy a' beteg igen nagyon meg-ne gyengûlyen, az Hideglelés pedig olly mértékre hozattaſsék, a' mint fellyebb a' forró hidegben mondattatott.

Az *ér-vágás* mellett a' betegnek bövön kell adni *hiveſitö*, *lágyitö*, 's *vért vékonyitó* italakat, és más haſanló orvoſságokat, mint No. 1. 2. 6. 7. 8. 9.

A' *lágyitó*, és *hiveſitö klyſtérek*, avagy a' *gyengén laxáló* ſzerek No. 11. 39. 's a' t. akkor ſzükségeſek,

geſek, a' mikor a' forróság, és az Hideglelés nagy; az has meg vagyon ſzorulva, avagy leg-alább nem elég higan menyen.

Kivûl a' meg-gyuladott réſzre ſzûnetlen meleg lágyitó *kötéſeket* kell kötni.

Ha ezek az orvoſságok ſemmit ſem haſználnak; ha a' fájdalom maga keménységiben egynéhány napokan meg-marad; és azonban a' beteg valami futó borzadáſt gyakran érez, akkor közönségeſen az jelentödik, hogy a' gyuladás többé el-nem oſzlik, és hogy az *eveſedés* már kezdödik.

A' fájdalom, és az Hideglelés, melly az eveſedéſnek kezdetén mindenkor nevekedik, az eveſedéſt ſegitik; annakokáért oktalanul, és ártalmaſon tselekednék az, a' ki ebben az állapotban, a' hól az eloſzláshoz ſemmi reménység nitsen, kéntelenitö ok nélkûl ſok ér-vágáſſal, igen nagyon hiveſitö, és bádgyaſztó ſzerekkel, a' beteget nagyon meg-gyengitené, és az által a' terméſzetet maga munkájában meg-akadályoztatná.

Az eveſedéſnek idején, az-az: akkor, a' mikor a' genyettség kéſzûl, ſok lágyitó italakot No. 8. 40. 88. kell adni, és azonban kivûl az eveſedö helyet ſzorgalmatoſon kell lágyitó meleg kötéſekkel kötözni. Ha az eveſedés igen ſokáig tartana, akkor a' *lágyitó kötéſek* közé *izgató*, és *érelö* ſzereket-is lehet elegyiteni, hogy hamarébb végzödgyék az eveſedés.

Az eveſedés mihent végzödik, azonnal mindgyárt többire mindenkor a' fájdalom, és az Hideglelés ſzemlátomáſt ſzûnik: Illyenkor, ha a' terméſzet magán nem ſegit, és a' genyettségnek utat nem nyitt, ſietve, a' mennyire lehet, meſterſég által a' genyettségnek utat kell nyitni, az az: a' meg-ért daganatot vagy fel-kell vágni, vagy ki-kell rágatni.

Ha

Ha az elkezdett eveſedéſnek ſemmi jelei nem láttatnak, és ha a' történetek ſzûnetlen gonoſzodnak, a' fájdalom égető, és ſzenvedhetetlen leſz, akkor a' *Fenétől* kell félni.

A' fene mihent kezdődik, akkor mindgyárt a' fájdalom ſzûnik, gyakran egéſzſzen el-is mulik, a' beteg mind magának, 's mind máſoknak, jobban, és veſzedelem nélkûl lenni láttzik, de mégis erôtlen; a' pulſuſſa reſzket, kitſin, egyenetlen, és félbenhagyó; a' kûlsô tagok hidegek; az ajakok ſzederjeſek; a' ſzemek bé-eſnek; a' lélekzés egyenetlen; és az egéſz teſtet valami ragadós enyves izzadás bé-borittya. Ezekből, és más tsalhatatlan jelekből, nyilván ki-tettzik, hogy az illyen hirtelen lett *jobbulás* inkább *tsalárd*, és halált *jelentô* poſta, mintſem jó hirt hozó kôvet.

Mihent a' fenének valami, ambár leg-kûſſebb, jelei meg-láttatnak, azonnal mindgyárt az *hiveſitó*, és *lágyitó* orvoſságokat el-kell hagyni, és ollyan italakot, 's ſzereket kell bé-adni, a' mellyek a' *beteg' erejét meg-tartyák*, 's *nevelik*, és a' romláſnak, 's a' *rothadáſnak ellent* állanak, mint No. 16. 18. 19. 20. 22. 23. 28. Illyenkor gyakran a' *kina* leg-hathatóſobb, és tsak egyedûl haſznos orvoſság No. 31. 's a' t. mellyből, akár mi módon, ha a' beteg eleget le-nem nyelhet, akkor klyſtérben kell bé-vetni.

Ez az orvoſság arra gyakran egyedûl-is elégſéges, hogy a' kôvetkezendô fene el-távoztaſsék, avagy a' már jelen való az eleven réſzektől elválaſztaſsék.

AZ AGYVELŐNEK GYULADÁSÁRŐL.

(*De Phrenitide.*)

Ha az *agyvelő*, avagy, a' mi leg-gyakrabban történik, az agyvelőt *bé-boritó hártyák* meggyuladnak, akkor többire mindenkor illyen jelek láttatnak:

A' beteg mindgyárt kezdetben szenvedhetetlen fő-fájásról, égető forróságról, és ólthatatlan szomjuságról panaszolkodik; az abrázat szétt veres; a' szemek fényesek, és tűz forma piroſſak: azután a' beteg rövid üdő mulva esze nékül kezd beszélni, a' kérdésre szokatlan kedvetlenséggel, és komor tekéntettel felel; nagyon nyughatatlankodik; az ágyból szűnetlen fel-akar kelni; magát, semmit rólla nem tudván, meg-mezitéleniti; a' levegő égben a' kezeivel tévelyeg, mintha legyeket akarna fogni: azonban szüntelen dühöskődik, senkit nem esmér; a' körűll állókat veri, 's pökdösi: ha szűnik a' dühösség, akkor szűnetlen halkal morgolódik, és magával beszélget, fogait tsikorgattya, az emésztetet és a' vizelletet hire nélkűl az ágyba ereszti, avagy kriſpány szinű sárvizet okádik. Néhanéha az illyen betegek dühösségekből észre térnek, és egészszen eszeken lenni láttatnak, minden embert esmérnek, barátságoson beszélgetnek, és nevetnek, de azért nékiek hinni nem kell, mert gyakran hirtelen a' környűlállókra űtnek, és egy szempillantatban megint igen veszedelmes dühösségbe esnek, 's gyakran azután hamar meg-halnak. A' pulſus közönségesen igen gyors, reszkető, egyenetlen, és el-nyomottatott; a' vizellet gyakran veres, és tűz-szinű; rosszat jelent, ha világos, és vizes talál lenni.

Némel-

Némellykor az harmadik, negyedik, avagy az ötödik napon hal-meg a' beteg.

Ez a' nyavalya a' leg veszedelmesebb, és legkeményebb gyuladások közül való: azért-is mindgyárt kezdetben serényen kell orvosolni, és a' mi a' közönséges gyuladásokban jovosoltatott, az a' jelen való környülállásokhoz szabattasék.

Leg-szükségesebb ebben a' nyavalyában a' bőv *ér-vágás*, a' *lágyító*, és *hivesítő klyster*, avagy a' No. 11. 12. 39. 141. le-irt orvosságokkal az hasat nyitva tartani, a' vérnek sebes folyását tsendesíteni, hogy a' főbe keményen, és igen bőv mértékben felne meheſſen.

Erre a' tzélra sokat használ, ha a' beteg gyakran fel-ül, a' lábait minden reggel, és estve fél óráig feresztí, és ha szünetlen erősített kovászt No. 291. a' talpaira kőttet.

Hasanlóképpen használnak a' vér szipók-is, ha vagy a' fül, tövére, vagy a' vég-hurkának vér-ereire akkor tétettetnek t. i. a' mikor a' beteg vérkorságos (*hæmorrhoidarius*), és az arany-erek-fel-dagadnak, mellyet mindenkor szorgalmatosan ki-kell tudokozni.

Ha erre az ovoslásra az Hideglelés, és a' Dühősség szünik; a' fő könnyebbedik, a' beteg tsendesedik, az ábrázat halaványodik, a' szemek tüzes vereſségeket, és fényeſségeket el-veſztik, akkor jó a' reménység; de mégis a' környülállásoknak mivóltak szerént, ugyan azon orvosságokkal továbbis kell orvosolni.

Ha ezek az orvosságok semmit sem használnak, és ha azonban a' nyavalya, 's a' történetek sulyosodnak, akkor a' beteggel ugy kell bánni, a' mint a' forró hidegben lévő fő-fajásban, a' viszsza, és a' főbe-ütett ki-ütés (*Exanthema*) ellen,

avagy a' beteegség' matériájának a' főbe való vitelekor tanittatott.

Ez a' nyavalya gyakran nagyon meg-könnyőbbedik, ha az or-vér, avagy az arany-er megindul, 's bővőn foly.

Ha az agyvelőnek gyuladása genyettséggé válik, akkor ugyan az Hideglelés szűnik, a' beteg-is kevesebbet beszél esze nélkűl, de mégis ennek az evesedésnek kővőtkezései gyakran igen roszszak; mert a' koponyában szorult genyettséges matéria a' meleg által meg-tsipősedik; a' kőrűl lévő részeket megrágja; szűnetlen jelen való és szenvedhetetlen főfajást, álmatlanságot, félben hagyás nélkűl való szédelgést, némellykor gutta-ütést, avagy sok tagokban ellágyulást, vagy-is inkább szél-ütést, igen gyakran orvosolhatatlan nyavalya-rontást, avagy hóltig való bolondulást okoz 's a' t.

De mégis a' genyettség néha magának utat keres, és a' fűleken, orran, a' szemnek szegéletén, ki-foly, avagy a' nyakan valami daganatot, és fekélyt támaszt.

Ez a' genyettség-folyás leg-gyakrabban a' fűleken, és az orran történik-meg.

Mikor a' genyettség a' fűleken akar ki-folyni, akkor a' beteg, ha eszén vagyon, igen alkalmatlan fűl-zugásról, avagy fájdalomról panaszolkodik; gyakran egészszen megis süketűl.

Ez a' környűlállás nem rosz jel; azonnal meleg lágyitó, és oszlató füvekből készitetett kötésekkel mind a' két fűlet, és a' fűlek kőrűl lévő részeket szűnetlen kőtözni kell; ez által gyakran az véghez vitetődik, hogy az egyik, avagy mind a' két fűlen valami genyettséges, avagy vizes matéria ki-folyan, és azután mind az hallás, mind az egéség hellyre jőjjen.

Vala-

Valamig a' fülek, ha csak valamennyire-is tsengnek 's zugnak, avagy mig a' fülekben valami alkalmatlanság tapasztaltatik, mind-addig ezeket a' kötésekkel szűnetlen kell kötözni, és gyengén izgató fetskendezésekkel a' genyettséges, avagy vizes matériát egészszen ki-kell folytatni.

Mikor ez a' matéria a' szemekbe vitetődik, akkor közönségesen orvosolhatatlan vakság következik.

Ellenben pedig jó jelnek kell tartani, ha a' beteg az hajló tagokban, avagy más részein a' testnek valami fájdalmat érez; ez a' fájdalom igen sokszor azt jelenti, hogy ezekre a' részekre a' betegségnek matériája már által kezdett vitetődni: Illyenkor a' fájós helyre etzetes kovászt, avagy a' No. 291. le-irt tésztát kell kötni.

Ha erre az által-vitelre a' beteg könnyőbbedik, és a' nyavalya gyengül, akkor ugy kell vele bánni, a' mint fellyebb a' forró hidegben mondatott.

A' fül' tövén lett daganat ritkán hoz állandó jobbulást.

Gyakran ez a' matéria a' főből hirtelen a' mellybe vitetődik; rövid üdön réá a' beteg hurutni, 's pökdősni kezd, és nagyon meg-könnyőbbedik; ez jót jelent, ha azonban a' több környülállások-is tapasztalhatóképpen jobbulnak.

De mégis ez az által-vitel ritkán szerentsés; többire mindenkor halállal végződik.

Az-is jót jelent, ha az illyen betegek sok, sűrű, zavaros vizelletet botsáttanak, melly hamar az edény fenekére valami genyettség forma matériát bővön le-szálitt, avagy ha valami has-menés támad, és ha ezek az üresedések által a' fő meg-szabadul, 's meg-könnyőbbbedik.

Ellenben pedig nagy a' veſzedelem, ha a' vizellet benn-reked, avagy világos, tiſzta, és vizes; ha a' beteg vér-hasba eſik; ha ſzűntelen, és nagy fájdalommal tsuklik; gyakran fekete, és meg-rothat-torhat, avagy kriſpán ſzinű sár-vizet okádik.

Az álmoſító ſzerekkel igen okoſon kell bánni; mert ebben a' nyavalyában az álmoſító ſzerek akkor mindenkor ártalmaſok, a' mikor az Hideglelés, és a' gyuladás jelen vagynak.

Ha pedig az illendő orvoslás után mind az Hideglelés, mind a' gyuladás egéſzſzen ki-marad, és a' fő tőkéletesen meg-ſzabadul, 's meg-tiſztul, és mégis a' beteg nem alhatik, akkor eſtvénként a' No. 41. le-irt orvoſságot bé-kell adni mind addig, mig a' környűláliaſok kévánni fogják.

Minekutánna a' gyuladás, és az hideglelés ſzerentséſen el-mulnak, gyakran a' fő olly *gyenge*, és azok a' *réſzek*, a' mellyek meg-vóltak gyuladva, olly *éles érzékenységűek*, hogy azután az ember akkor-is gyakran minden ok nélkül *eſze nélkül beſzéll*, a' mikor már a' teſt a' jó eledelek által eléggé meg-erőſſedett. Illyenkor igen ſokat haſznál a' No. 37. kéſzitetett orvoſság, ha a' beteg vele egymáſután egynéhány nap él. Ha erre a' beteg jobban nem leſz, akkor a' kinához No. 70. 's a' t. kell fogni.

A' kik ebből a' nyavalyából fel-gyógyulnak, azok a' kemény tanulást, és a' főnek munkálkodását; a' ſok olvoſást, és gondolkodást ſokáig kerűlyék, mert kűlömbön az elméjeket nagyon meg-gyengittik, avagy meg-tompittyák.

A' SZEMNEK GYULADÁSÁRÓL.

(*De Ophtalmia.*)

A' Szemnek gyuladását könnyû meg-esmerni, mert a' szemekben égetô forróság, nagy szárazság, nyilalló fájdalom, és veresség vagyon, az ér-szökés hideglelôs, és a' betegek a' világosságot kerûlik, a' setettséget pedig keresik.

Származik vagy a' gyuladásnak közönséges okaiból; vagy valami kûlsô erôszaktól; avagy valami tsipôs matériától, melly a' belsô részekbôl a' szemekbe vitetôdett.

Ha az agyvelônek gyuladása, avagy valami hoszszas fô-fájás', avagy valami más forró és gonosz indulatu nyavalya' után támad, akkor mindenkor felettébb veszedelmes; mivel ezekben az állapotokban mindenkor a' szemekbe valami tsipôs matéria vitetôdik, melly igen sokszor nem csak a' szemnek nedvességeit meg-sûrûiti, és meg-homályosittya, hanem egyszer-'s-mind a' kemény részeit-is megkapja, 's el pusztittya, és ekképpen igen nehezen gyógyuló, avagy éppen orvosolhatatlan vakságot okoz.

Szintén olly veszedelmes akkor-is, a' mikor gonosz indulatu orbántzból, himlôbôl, rûhbôl, avagy frantznak, sûlynek, kószvénynek tsipôsségibôl 's a' t. avagy végre oktalanul, és kûlsô szárasztó, 's viszsza-verô szerekkell bé-gyógyittatott régi fekélyhôl, és bé-forratt fontánellából származik.

Annakokáért ezt a' *tsipôsséget* a' szemrôl mindgyárt el-kell huzni, és a' testbôl ki-kell hájtani.

A' fájdalmoknak kôrnyûlállásokhoz; a' gyuladásnak nagyságához; és a' beteg' erejéhez képest minden várokozás nélkûl eret kell vágni annyiszor, a' mennyiszer a' szûkség fogja kévánni; Illyenkor szûkség a'

beteg-

betegnek gyakran erős laxátivát adni No. 4. 5. 42. 43. 44. 47. Kivûl a' lágyitó meleg kötések, mellyek ebben az állapotban veszedelmes *evesedést* szereznek, egészszen el-távoztassanak. Szintén olly veszedelmesek a' kûlsô visszza-verô, és ôszve-huzó szerek is: Ellenben pedig felettébb szûkségesek az oszlató, fele borban, 's fele vizben, avagy valami gyenge veres borban, fött fûvekbôl készitetett meleg kötések: Hasanlóképpen az illyen fûvek zatskóban-is varratnak, és lágy meleg borba mártatnak, 's szûnetlen, a' szemekre kôttôtnek.

Az illyen betegek igyanak sok vért-vékonyitó, és tisztitó italakot No. 6. 7. 8. 40. 45. 46. mellyek által a' tsipôsség szelidedik, és gyengén a' vizellet által a' testbôl ki-hajtódik.

Ha ezekre az orvosságokra a' nyavalya megkönnyôbbedik, akkor tovább-is kell velek éltetni a' beteget.

De ha rôvid ûdô alatt a' beteg jobban nem lesz, akkor vagy a' fûl' tôvére, vagy a' nyak-tsigára hólyaghuzó plastromat kell tenni, és sokáig folytatni. A' véres, avagy a' száraz kôkppôly-is ebben az állapotban sokat használ.

Azokra a' részekre-is, a' mellyekbôl a' tsipôs matéria a' szemekbe vitetôdett, ha lehet, izgató kötést, és hólyag-huzó plastromot kell tenni, hogy huzódgyék visszza a' tsipôs nedvesség. Az oktalanul bé-gyógyittatott fekélyeket rágó szerekkel megint ki-kell ujitani; a' fontánellával-is ugy kell bánni.

Ha erre az orvoslásra a' fájdalom, és a' gyuladás szûnik ugyan, de mégis a' szemek veresek, homályosok, és setétek maradnak, akkor éllyen a' beteg a' No. 48. 49. le-irt orvosságokkal. Ebben az állapotban a' No. 50. fel-találandó kûlsô szerek-is igen hasznosok.

Sokkal

Sokkal könnyöbben meg-lehet azt a' szem-gyuladást gyógyitani, a' mellyik nem más előre ment nyavalyától, sem a' vérnek tsipősségitől, hanem a' gyuladásnak közönséges okaiból származik.

Mikor a' szemnek belső részei gyuladnak-meg, és a' beteg a' szemnek üregében méllyen benn valami kemény, nyilalló fájdalmat érez, és a' világosságot semmiképpen nem szenvedheti, akkor a' nyavalya sokkal veszedelmesebb, mint mikor tsak a' külső részek egyedül szenvednek.

Ha az Hideglelés erős, és a' történetek kemények, akkor az orvoslást mindgyárt ér-vágással, és hivesitő szerekkel kell kezdeni, 's folytatni, valamint a' közönséges gyuladásokban jovosoltatott. A' láb-feresztés itten különösön hasznos, de leg-inkább szükséges az hasat mindenkor nyitva tartani, azért-is minden második, avagy harmadik nap a' betegnek laxativát No. 3. 5. 14. kell adni, avagy a' No. 11. 12. 39. 141. le-irt orvságokkal, avagy klystérekkel kell a' betegen segiteni.

Ezekben a' gyuladásokban, ha szárazok, forrók, felettébb kemények, és fájdalmasok, akkor kezdetben a' szemekre lehet lágyitó meleg kötéseket tenni, de mihent szűnik a' gyuladás, és a' fájdalom tűrhető lesz, akkor mindgyárt inkább oszlató meleg kötésekkel kell kötözni, mellyek gyakran az egész nyavalyát hirtelen el-hajtyák. A' No. 54. készitetett kötés igen hasznos, ha a' beteg vele szűnetlen él.

Minekutánna a' fájdalom, és az hideglelés egészszen el-mulnak, ha mégis az oszlató kötések arra elégtelenek, hogy az el-lágyult edényeket meg-erősitsék, és az által a' gyuladást egészszen el-oszlasák, akkor bátran lehet *viszsza-verő*, gyengén *összehuzó*, és *erősitő* szereket-is No. 51. 52. 53. kivül a' szembe eresztení.

Ha

Ha elegendő ér-vágás, hivesitő italok, és laxátivák által az hideglelés mértékletes lett, és mégis a' beteg éttzaka nem alhatik, akkor minden estve a' No. 41. le-irt orvosságot kell elé-venni.

Mikor a' szem-gyuladás valami külső erőszaktól, avagy ütéstől származik, ha azonban mégis, semmi edények meg-nem szakadtak, akkor mindgyárt eleinten minden sértődés hamar meg-gyogyul, ha szűnetlen fris hideg vizbe mártott ruhával a' szem kőttetik. Illyenkor a' lágyitó meleg kötések ártalmasok.

Ha a' gyuladás genyettséggé vált, és a' genyettség a' szemnek hártyái, avagy első kamarájában vagyon, akkor okos metszés által a' genyettséget ki-kell botsáttani.

Gyakran hoszszas szem-fajást okoznak azok a' tsipős nedvességek-is, mellyek, a' szem körül, kiváltképpen pedig a' *szem-héjban* magoknak részket vernek, ezeket a' részeket izgattyák, és az által viszketős vereséget, szüntelen való könyvezést, és égő fajdalmat gerjesztnek, és gyakran a' szem-héjaknak széleit-is ki-sebesitik.

Ebben az állapotban igyék a' beteg sokáig ollyan italakat, a' millyenek No. 40. 46. vagynak; az elsővel lágy melegen napjában gyakran kell a' szemeket mosni, 's feresztteni; avagy az' hellyet másokat No. 55. 56. kivül réá kötni, de mégis ezek mellett minden héten egyszer, vagy kéttzer laxálni kell No. 4. 5. 14.

Minekutánna a' vér a' tsipősségtől egészszen megtisztul, és az égető forróság meg-szünik, azután lehet a' No. 51. készitetett orvossággal élni.

A' FÜL-

A' FŰLNEK GYULADÁSÁRÓL.

(*De Inflammatione Aurium.*)

A' *Fül-gyuladás* jelen vagyon, ha a' beteg ſzenvedhetetlen, nyilalló, égő fájdalmat vagy az egyik, vagy mind a' két fülében érez, és ha azonban a' pulſus-is hideglelős.

Az illyen betegek felettéb nyughatatlanok, és álmatlanok; gyakran eſzek nélkül-is kezdnek beſzéllni, és néha igen kemény 's igen veſzedelmes történetektől oſtromoltatnak.

Azért-is ez a' nyavalya gyakran ſzintén olly veſzedelmes, mint az agyvelőnek gyuladáſa; éppen ugyis kell orvoſolni, a' mint ottan mondatott.

A' TOROK FÁJÁSRÓL.

(*De Angina.*)

A' *Torok-fájás* alatt közönségeſen azok a' *történetek* minnyájan értődnek, mellyek a' *le-nyeléſt* vagy meg-nehezitik, vagy fájdalmoſsá teſzik, vagy egéſzſzenn-is meg-akadályoztattyák.

Mivel ezek a' történetek, és az eő okai egymáſtól nágyon külömbőznek, azért a torok-fájás-is, és az eő orvoslása igen ſokféle.

A' Torok-fájás leg-gyakrabban a' nyakban lévő belső réſzeknek, vagy-is a' toroknak gyuladáſától ſzármozik.

Ebben

Ebben az állapotban, a' beteg, mikor nyel, nyilalló égő fájdalmat érez, azonban a' forró hideg-től-is oſtromoltatik.

Valaminthogy ez a' gyuladás keményebb, avagy gyengébb; többi, avagy érzékenebb réſzeket foglalt-el; ſzintén ugy a' történetek-is, és az hideglelés keményebbek, avagy gyengébbek.

A' Toroknak meg-gyuladott réſzeit többire mindenkor meg-lehet látni, néha pedig a' gyuladás a' torokban igen mélyen vagyon, avagy a' beteg a' ſzájját eléggé ki-nem nyithattya, vagy-is a' nyelvet okádás nélkül le-nem lehet nyomni. Illyenkor a' gyuladáſnak nagyságáról, és veſzedelmes vóltáról egyedül csak a' fájdalomból, az hideglelésből, és a' több történetekből kell itélni

Gyakran meg eſik, hogy valaki előbb hirtelen meg-hűlyen, azután meg-borzadgyan, rövid üdő mulva egéſz teſtében meg-hevűlyen, és a' hajló tagjaiban meg-lankadgyon, azonban nehezen, és fájdalommal nyelyen, a' pulſus-is hideglelős légyen.

A' ki magát, midőn illyen történeteket tapaſztal, mindgyárt kezdetben tsendeſen tartya, az hideg levegő égtől, és az hideg italaktól oltalmazza, a' nyakát melegen bé-kőti, és ſok vékonyitó, 's lágyitó italakat No. 13. 40. 88. melegen iſzik; reggel és eſtve egy port No. 1. bé-veſzen; és ezek által magát igyekezik gyengén meg-izzaſztani; az ſokſzor ez az egyűgyű orvoslás által az illyen nyavalyától hamar egéſzſzen meg-menekedhetik, és gyakran nagy, 's veſzedelmes betegségeket el-távoztathat.

A' bőv vérűeknél ſokſzor egyetlenegy ér vágás-is végtelenül haſznál, ha mindgyárt eleinten eſik, mig a' gyuladás bé-nem gyökerezik; avagy ha a' betegek nem bőv vérűek, akkor gyakran csak egy laxátiva-is No. 4. 5. 14. elégséges az egéſz nyavalyának el-

üzéſire,

ûzéſire, ha azonban a' beteg magát tsendeſen tartya, és az hideget ſzorgalmatoſon el-kerûli.

Ha pedig a' gyuladás már nagyon el-harapazott vólna, és a' beteg igen nehezen, 's fájdalommal nyelne; ha az hideglelés-is igen keményen fogná, akkor az orvoslás olly hamar, 's olly kônnyen meg-nem eſik, hanem mindgyárt minden tovább való várokozás nélkûl a' beteg' állapottyához képeſt az erekbôl vért bôven kell botsáttani, és két, vagy legtovább három óra mulva megint eret kell vágni, még pedig annyiſzor, a' mennyiſzer a' tôrténetek, és a' pulſus fogják kévánni, és a' betegnek ereje meg-engedi.

Szintén olly ſzûkséges az illyen betegeknek, a' mennyire lehet, ſok lágyitó, és hiveſitô italakat-is No. 6. 8. 40. adni, kiváltképpen pedig ebben a' nyavalyában a' laxátiva ſzûkséges, azért-is mindgyárt elsô nap az ér-vágás után egyet a' No. 5. 14. leirt ſzerekbôl bé-kell adni, a' máſodik, avagy az harmadik napon ha a' kôrnyûlállâſok kévánni fogják, megint ugy tſelekedvén. Ezek, és a' fellyebb emlitett orvoſságok, helyet lehet máſokat-is No. 11. 39. 139. 141. venni, és addig velek élni, mig a' teſt eléggé meg-nem tiſztul, és a' nyavalya meg-nem kônnyôbbedik.

Ha a' betegek ezekbôl a' ſzerekbôl eleget le-nem nyelhetnének, akkor az haſat gyakor klyſtérezés által kell meg-inditani.

Kivûl az egéſz nyakot lágyitó meleg kôtéſſel bé-kell boritani, és valameddig a' torok ſzáraz, fájós, és feſzûlt, mind addig a' beteg ſzûnetlen lágyitó meleg italakot No. 40. 88. tartſan a' ſzájjában, avagy gyakran valami ideig a' meg-gyuladott réſzeket meleg viz-gôzzel párolya. Ha a' meg-gyuladott réſzek valami sûrû takonnyal bé-vagynak boritva,

akkor a' torokban gyakran, de tsak gyengén, valami lagyitó meleg italt No. 8. kell rotyogtatni, avagy a' torokba bé-fetskendezni.

Ha ezekre az orvoſságokra a' gyuladás ſzűnik, és a' beteg könnyőbben nyelhet, akkor a' fellyebb emlitett hiveſitő, és lágyitó ſzerekkel egéſzſzen a' nyavalyának végé-ig kell élni; eſtve pedig a' lágyitó kőtéſek, helyet lóhere-ſtaſtromot lehet a' nyakra kőtni.

Ha pedig az eddig jovoſolt orvoslás ſemmit ſem haſznál, ha a' gyuladás mégis kemény, és a' nyelés, elegendő ér-vágás, és laxálás utánn-is, még ſzűnetlen fájdalmos, és alkalmatlan vólna, akkor kivűl az egéſz nyakat izgató kőtéſſel bé-kell boritani: A' fekete moſni való ſzappan, vizben sűrű káſa formára olvoſztva, ha a' nyakra kőttetik, gyakran igen jól, és hamar haſznál; ſzintén olly haſznos az etzetes kováſz-is egyedűl-is, erősitve-is.

Ha ezek a' ſzerek-is tizenkét óra alatt ſemmit ſem haſználnak, akkor az egéſz nyakat hólyog-huzó ſtaſtrommal bé-kell kőtni: ez által kőzönségeſen mindgyárt, mihent az hólyagok emelkedni kezdnek, a' betegek nagy könnyőbséget éreznek, és mikor a' bőr már jól fel-hólyogzatt, akkor tőbbire mindenkor könnyen, és jól nyelhetnek.

Gyakran mindgyárt kezdetben, a' beteg nem tsak nehezen, és fájdalommal nyel, hanem egyſzer-'s-mind nehezenn-is *lélekzel.* Illyenkor a' veſzedelem nagyobb, és ſokſzor azzal-is nevekedik, hogy minden, a' mit a' beteg le-akar nyelni, az orran, és a' ſzájjan viſzſzá vetődik; mert ekkor belső orvoſsággal ſemmit ſem lehet ſegiteni, azonban az ábrázat hamar ſetét-veres, avagy ſzederjes leſz, a' ſzemek ki-dűllednek, és a' nyelv gyakran a' ſzájból ki-buvik, 's fel-dagad.

Ebben

Ebben az állapotban mindgyárt bőven eret kell vágni, leg tovább, minden második órában egyszer, valameddig a' betegnek ereje meg-engedi, szintén olly gyakran klystért-is kell bé-vetni, és kivül a' nyakra szünetlen lágyitó kötéseket kell tenni, a' szájjat-is belöll azonban meleg viznek gőzivel szünetlen párolni kell; száraz köppölyt-is szoktak illyenkor a' nyakra, és a' nyak, körül lévő részekre tenni. Ha ezekre-is a' beteg tizenkét óra alatt semmit sem könnyöbbednék, akkor mindgyárt az egész nyakat hólyag-huzó flastrommal bé-kell boritani; ez gyakran a' beteget hirtelen meg-menti az haláltól. Mihent a' beteg nyelni kezd, akkor mindgyárt a' fellyebb emlitett italakat, és orvosságokat bőven kell bé-adni.

Ha az hólyag-huzó flastrom sem használna semmit, akkor attól méltán lehet félni, hogy a' beteg meg fullad, és mivel az illyen veszedelmes történetekben más-képpen segiteni nem lehet, azért a' gégét ki-kell *mettzeni*, hogy lélekzelhessen a' beteg: a' mettzéssel nem-is kell várokozni.

Ha a' gyuladás semmiféle orvosságra el-nem oszlik, akkor gyakran genyettséggé válik. Illyenkor nagy szükség nélkül eret nem kell vágni, ne hogy az *evesedésre* szükséges *erő* el-gyengülyen; szintén ugy kell kerülni a' más ürelitéseket-is és csak a' lágyitó italakkal kell a' betegen segiteni, mellyeket szünetlen lágy melegen a' szájban kell tartani, kivül-is a' nyakat szünetlen lágyitó kötésekkel kell kötözni.

Mert ekképpen az evesedés siettetik, és érelődik: mihent elég genyettség gyül-össze, ha a' tályog magára ki-nem fokod, akkor mindgyárt ki-kell vágni.

Minekutánna a' tályog ki-nyilik, a' betegek mindgyárt nagyon meg-könnyöbbednek, és gyakran

mindgyárt könnyen-is nyelnek: Illyenkor meg-kell viſgálni, hogy a' genyettség jóé, vagy roſz tſipôs, és bûdôs? Ha jó, akkor a' No. 57. le-irt orvoſsággal a' beteg hamar meg-gyógyul, csak a' torkában gyakran rotyogtaſſa, avagy bé-fetskendeztesſe. Ha igen tſipôs, roſz ſzinû, bûdôs, és ha azok a' réſzek, a' mellyek elôbb meg vóltak gyuladva, barnák, avagy feketék, akkor mindgyárt tiſztitó, és rothadáſnak ellent álló orvoſságokat No. 58. 59. kell a' fekélyekbe fetskendezni, és azonban jól meg-kell viſgálni, hogy valyon a' kôrûl lévô réſzek nem rágódtak-é bé mélyen, és nem ſebeſedtek-é-ki, avagy valyon az a' tſipôs matéria magának nem tſinált valamerre valami utat?

Ha a' kôrûl lévô réſzek ki-rágottak, 's ki-ſebeſedtek, akkor ugyan azon orvoſságokkal No. 58. 59. gyakran kell tiſztitani, és gyógyitani.

Ha pedig ez a' tſipôs matéria magának valamerre utat tſinált, és ha a' kôrûl lévô réſzek kôzé magát bé-furta, akkor gyakran igen nagy roſz kôvôtkezik: Ha kifelé, az az: a' nyaknak kûlsô réſzére furta magát ez a' tſipôs matéria, és ha ottan ki-fokad, 's ki foly, akkor gyakran lehet ſegiteni, és a' beteget ſzerentséſen meg-gyógyitani; de ha bé-felé a' belsô réſzekre rág magának utat, és ha a' gyomorra, a' gégére, avagy a' mellybe, és a' tûdôbe bé-furódott, akkor igen nehezen lehet ſegiteni, mivel a' kûlsô ſzerekkel, és a' gyakran ſzûkséges Borbély-kézzel hozzá férni nem lehet, a' belsô orvoſságok pedig igen ſokſzor elégtelenek, mégis mindazonáltal a' No. 59. kéſzitetett ſzerrel való fetskendezés, és a' No. 60. avagy 61. le-irt orvoſságok az illyen régi, 's megrôgzôtt fekélyekbenn-is gyakran jól haſználnak; lehet a' No. 61. fel-találandó ſzert bé-is fetskendezni.

A' való-

A' *valóságos*, és *jó indulatu torok - gyuladás*, ha felettéb kemény - is, és igen veszedelmes, mégis ritkan válik *fenévé*.

De ellenben gyakran más *gonosz indulatu torok gyuladás - is* támad, melly csak a' toroknak színében helyheztetik, és olly nagy, 's olly feszes daganatot nem-is tsinál, mint az igaz torok-gyuladás: Illyenkor a' fájdalom inkább égető, mintsem nyilalló; a' meggyuladott rész setét - veres, avagy barnás; ritkán terjed - ki egyenlőképpen, hanem csak fóronként, avagy barázdánként; a' nyelés kezdetben nem igen alkalmatlan; a' pulsus - is nem sokkal gyorsobb, mint az egészségben. Az illyen betegek arról panaszolkodnak, hogy az eő hajló tagjai bádgyattak, mintha meg - verettettek volna, hogy a' fejek nehéz; és nem sokat szomjuhoznak.

Ez a' torok - gyuladás azokat szokta ostromolni, a' kiknek tsipős, sűlyes, lankatt, és rothadásra hajlandó vérek vagyon.

Ha ez a' gyuladás felettébb gonosz indulatu, akkor az eő szine hamar meg - változik, és fekete kékké, az-az: szederjessé válik: Imitt amott tsipős hig matériával tellyes hólyagotskák támadnak, mellyek rövid ůdőn fekélyekké válnak, mellyek mind a' kőrűl lévő, mind az alatt való részeket ki-rágják, és gyakran a' nyelő - gégében, a' gyomorban, és a' mely - tsont alatt kemény égést okoznak, azonban a' lélekzés meg - bűdősődik: Némellykor ezek a' fekélyek valami *szalonna - forma héjjal* bé boritotnak, avagy belőllek valami *gomba - forma*, setét veres, és feketés *hus* nő - ki; végre az illyen fekélyek az egész torkat, a' nyelvnek némelly részeit, és a' fog - hust, gyakran az egész szájjat - is el - foglalyák, melly' miatt a' beteg igen nehezen, és égő fájdalommal nyel; néha a' szájnak bőre egészszen fel - válik, és valami rothatt

higsággá változik, azonban a' betegek el-gyengûlnek, a' pulſus meg-lágyul, és meg-kitſinûl, végre gyôtrôdés és gyakran hirtelen halál kôvôtkezik.

Az illyen torok-fájásokban ſzintén olly okoſon, és viſzſza-tartva kell a'beteggel bánni, mint a'rothatt hidegben; ok nélkûl ſem laxativákkal, ſem gyakor klyſtérekkel a' beteget meg-bádgyaſztani nem kell; hanem ſzintén azokkal a' gyengén erôſitô, és rothadásnak elent állo ſzerekkel, a'mellyek a' rothat hidegben jovoſoltatnak, igyekezni kell a' romláſt meg-akadályoztatni, és az erôt meg-tartani. Annakokáért ebben az állapotbann-is minden lágyitó ſzáj-és rotyogtató-vizek felettébb ártalmaſok; tsak a' gyengén *hiveſitô*, és *oſzlató* No. 62. 63. haſznoſok. Ha pedig már ſetétveres, avagy fekete kék fótok támadtak, akkor azokat gyengén *izgató*, és *tiſztitó* ſzerekkel No. 64. kell gyakran bé-kenni. A' No. 64. 65. le-irt ſzerek akkor-is igen jók, a' mikor a' torokban, és a' ſzájban fekélyek, ſzalonnás fekély héjak, avagy fekélyből ki-nôt gombás huſak láttatnak. Ha ezek a' ſzerek égetô fájdalmot okoznak, akkor a' fájdalmat a' No. 66. 67. le-irt *enyhitô* ſzerekkel megkell tſendeſiteni.

Néha a' ſzájban kûlönôs apró keléſetskék támadnak, mellyeknek közôpôk fejér, kerûletek pedig felettébb veres. Egéſséges ſzemélyeknél nem ſokat jelentnek, könnyenn-is a' No. 57 63. 64. le-irt ſzerekkel el-hajtatnak, avagy magokra-is el-mulnak.

Azoknál ellenben, a' kiknek tſipôs vérek vagyon, gyakran igen gonoſz indulatuak; a' torkat, és a' ſzájnak nagyobb réſzét el-foglalyák; és gyakran ugy ki-terjednek, hogy az egéſz nyelvet, a' poſának belsô réſzeit, és a' torkat valami fejér káſaforma bôr bé-borittya. Illyenkor igen ſokat haſznál a'

No.

No. 62. és 63. le-irt orvoſság: Belsô orvoſságnak pedig jól ſzolgálnak a' No. 68. 69. kéſzitetett ſzerek; á' No. 69. fel-találandó ſzer ugy-is ſokat haſznál, ha lágy melegen ſokſzor egyegy darab ideig a' ſzájban tártatik, és ha a' ſzáj vele gyengén ki-moſottatik, avagy ha a' torokban gyengén rotyogtattatik.

Ha pedig ez a' fejér bôr igen vaſtag, avagy ha a' ſzájból tſunya bûdôſség jön, és ha a' ſzájban, és a' torokban imitt amott barna, avagy feketés fótok, avagy barazdák láttzanak, akkor kivûl a' 64. 65. kéſzitett ſzerekkel kell élni, belôll pedig kina-héj-fótt vizet No. 70. kell a' beteggel itatni.

Mihent a' bôr fel-válik, a' ſzájnak bûdôſsége mulik, a' barna, és feketés fótok elveſznek, a' kelêſeknek feneke világos-piros, és a' No. 64. 65. le-irt orvoſságok égô fájdalmat gerjeſztnek, akkor azok, hellyet lehet a' No. 66. 67. avagy 69. kéſzitett ſzereket elé-venni. Gyakran ſokáig, valamint a' kôrnyûlálláſok változnak, hól ezekkel, hól a' fellyebb való orvoſságokkal kell ſegiteni. A' kina-héj-fótt vizzel pedig No. 70. addig kell a' beteget éltetni, mig eléggé meg nem erôſſedik, és a' ſzájban ſemmi fenéſség, avagy rothatság nem tapaſztaltatik.

Minekutána az illyen betegek meg-gyógyulnak, azután igen jó, ha a' No. 68. 69. avagy 45. le-irt ſzerek, kôzûl valamellyikkel hoſzſzu ideig élnek, ne hogy a' nyavalya megint viſzſzá térjen.

Némellykor a' nyeldeklônek réſzei valami *vizes hideg daganattal* fel fuódnak, melly' miatt a' *nyelés* igen *meg-nehezedik* és feletteb *alkalmatlan* leſz: Az illyen betegek ritkán hideglelôſek, ritkánn-is ſzomjuhoznak. Ebben az állapotban *oſzlató* italok No. 17. 18. 21. avagy *vizeltetô* ſzerek No. 71. 72. avagy *laxátivák* No. 4. 5. 14. 42. 47. jovoſoltatnak. *Rotyogtatni* pedig kûlônôsôn ſzolgálnak a'

No. 17. 21. 35. le-irt ſzerek. Szintén ugy lehet kivûlis bab-liſztet, és bodza-virágot egy kevés kánforral ôſzve-elegyitve, 's akóſtkában ſzárazon a' nyakra kôtni.

Ha ezek a' ſzerek hamar nem haſználnak, akkor a' nyak-tſigára, avagy kôrôskôrûl az egéſz nyakra hólyag-huzó flaſtromot kell kôtni.

Ez a' vizes daganat gyakran ugy fel-puffad, hogy általa nem csak a' nyelés, hanem a' lélekzés-is meg-akadályoztatik. Illyenkor a' daganatot ſok helyen fel-kell metszeni (*Scarificare*), és azonban a' nyakat kôrôskórûl hólyag-huzó flaſtrommal bé-kell boritani, hogy meg ne fulladgyon a' beteg.

Gyakran a' meg-gyuladott, avagy a' gyuladás nélkûl való torok-fájás után-is a' mandolák, avagy a' *torok-mirigyek nagyok*, és *kemények* maradnak, melly' miatt a' nyelés felettébb meg-akadályoztatik, avagy leg-alább meg-nehezedik. Ebben az állapotban igen ſokſzor ſegit, avagy leg-alább nagy kônnyôbbséget ſzerez a' No. 59. le-irt orvoſság, ha a' beteg napjában gyakran a' ſzájjában melegen tartya, és ha azon felyûl a' No. 49. avagy 91. fel-találando ſzerekkel ſokáig él. Ellenben pedig a' *rágó* orvoſságokat kerûlni kell, mert azok az illyen kemény daganatokat meg-gonoſzittyák, és rák-fenéſsé teſzik.

Ha az illyen keményedéſek a' torokban igen méllyen vagynak, avagy ha igen nagyok, akkor nem csak a' nyeléſt, hanem a' lehelléſt-is meg-akadályoztattyák, és azért igen veſzedelmeſek, mégis mindazonáltal illyenkor-is a' moſt emlitett ſzereket meg-kell próbálni, mert azok igen ſokſzor haſználnak.

A' *Lépes* Férfiaknak (*Hypochondriaci*), és a' *Nádragôrtsôs* Aſzſzonyoknak (*Hyſtericæ*) torkok gyakran ugy *ôſzve-huzódik*, mintha a' *torokban* vala-

valami *golyóbis* vólna, melly' miatt mind a' nyelés, mind a' lélekzés meg-akadályoztatik: Ez a' *gôrtsôktôl* szármozik. Ha már az illyen betegeknek orrak alá valami nehéz bûdôs szagu szert tartunk, ugymint: égô tollat, égô marha-körmöt, avagy szarvat, hód-tetemet, szarvas-szarv-spirituſt, ördög-szart, avagy szalamiák-spirituſt, akkor valami szelek felbôſögnök, és az egész nyavalya igen hamar elmulik, de gyakran megint viſzsza tér; annakokáért a' beteget sokáig ollyan szerekkel kell éltetni, a' mellyek az illyen torok-fojtáſt el-távoztattyák No. 73. Ha az illyen betegek igen erôtlenek, és ha a' gôrtsôk az *érzô inaknak* gyengeségektôl fûggnek, akkor sokáig kell erôſitô orvoſságokkal élni No. 74. avagy 75.

Gyakran a' torokban *szél-ûtés* támad; illyenkor a' beteg nem tsak semmit le-nem nyelhet, hanem egyszer-'s-mind az orrán, és a' szájján mindent viſzsza-is vét.

Ez az állapot igen veſzedelmes, gyakran halálos-is de mégis sokokat meg-lehet gyógyitani, ha az orvos szorgalmatoſon hozzájok lát.

A' *bôv vérûeken* erejekhez képeſt *eret* kell *vágni* egyszer, avagy tôbſzôr-is: Azoknak, a' kik *nem* bôv vérûek, az *ér-vágás* felettébb *ártalmos*; de mégis mindenkor szûséges, gyakor *klyſtérezés* által a' beleket ki-ûreſiteni, és ki-tiſztitani. Mihent meg-tiſztulnak a' belek, akkor mindgyárt mind az eledelt, mind az orvoſságot klyſtér által kell béadni.

Annakokáért minden máſodik órában, egyszer tápláló, máſzſzor pedig orvoſságos klyſtért kell bévetni, de egyszerre mindenkor keveſet, soha hat uncziánál, tôbbet nem, hogy maradhaſſan a' teſtben, és hogy a' *bé-ſzivô* edények által fel-

vétetődheſsék. *Tápláló* klyſtérnek ſzolgálnak: jó tehén-hus-lév; tojás-sárgával ősze-elegyitett téj; árpa-zab-avagy riskáſa-sűrű főtt lév, 's a' t. *orvoſságos* klyſtérnek jók a' No. 76. 77. le-irt ſzerek.

Kivűl erősitett kováſz No. 291. avagy helyette hólyag-huzó flaſtromot kell az egéſz nyakra körűl-körűl kötni; a' nyelvet pedig, és a' toroknak hátulsó réſzeit a' No. 78. kéſzitetett ſzerrel gyakran kell nedveſiteni.

Ekképpen néha meg-történik, hogy két vagy három napok mulva a' betegek valami keveſet nyelni kezdgyenek; illyenkor lehet nékiek a' ſzájjakan egy kevés ételt és orvoſságot bé-adni, de mégis a' klyſtérezés ki-ne maradgyon.

Annakokáért minden máſodik órában egy vagy két kalánnal kell bé-adni a' No. 17. 18. 19. 22. 23. le-irt ſzerekből: Ha ezekre a' betegek könnyőbben kezdnek nyelni, akkor nem ſzűkséges tovább olly gyakran klyſtérezni, mivel már a' ſzájjan több orvoſságot lehet bé-adni. Ha pedig már egyſzer a' nyelés alkalmaſon helyre áll, akkor a' klyſtéreket egéſzſzen el-lehet hagyni, és a' No. 73. le-irt pilulákot kell elé venni. Ha a' teſt igen erőtlen, és az érző-inak igen gyengék, akkor az erősitő orvoſságok No. 74. 75. 's a' t. igen jól ſzólgálnak, mert a' betegek eő általak elveſzett erejeket, és egéſségeket megint tökélleteſſen viſzſzá nyerik.

A' MELY-

A' MELYNEK NYAVALYÁIRÓL.

(*De Morbis Pectoris.*)

A' melynek nyavalyáin azok a' betegségek minnyájon értődnek, mellyek vagy a' melynek külső részeiben, és külső kerületiben, vagy a' melynek űregében lévő tagokban támadnak, és az eő munkálkodásokat meg-nehezitik, avagy meg-akadályoztattyák.

Ezek a' nyavalyák minnyájan, kiváltképpen pedig azok, a' mellyek a' melynek űregiben vagynak, mindenkor veszedelmesek; némellyek kőzűllök kezdetben tapasztalhatatlanak; illyenkor a' beteg velek semmit sem gondol, mivel eők néki nem sokat alkalmatlankodnak. Ez az oka, hogy a' melynek nyavalyái kőzönségesen meg-nem esmértetnek, és végre hogy, mikor már kemény 's meg-győkeresezett történetekkel magokat meg-jelentik, akkor nehezen orvosoltatnak, és leg-gyakrabban lassu, és győtrő halált hoznak.

Annakokáért mindenkor minden betegségben a' melyre, és a' lélekzésre különősön kell vigyázni; mert mindenkor jót jelent, ha a' beteg tőkéletesen szabadon lélekzel, az áert minden alkalmatlanság nélkül méllyen bé-szivhattya, és sokáig benn-tarthattya, ha mindenik óldalán könnyen fekhetik. 's a' t.

Ha pedig a' tűdőben, avagy más kőrül lévő részekben valami alkalmatlanság tapasztaltatik, akkor arra különősön kell vigyázni, és a' mennyire lehet, mindgyárt el-kell hajtani, avagy leg-alább nevekedni nem kell hagyni.

AZ ÓL-

AZ ÓLDAL - NYILALLÁSRÓL.

(*De Pleuritide.*)

Az *óldal-nyilallás* abból eſmérſzik-meg, ha a' beteg gyakran kôhög; a' pulſus gyors, és hideglelôs; azonban valami vagy kûlsô, vagy belsô réſzeiben a' mely-kerûletnek ſzurdaló, vagy-is inkább nyilalló fájdalom vagyon, mely fájdalom minden bé-lehellésre és kôhögéſre meg-keményedik, a' ki-lehelléſre pedig meg-kônnyôbbedik, 's meg-gyengûl.

Ez a' nyavalya kôzônségeſen hirtelen borzadáſſal kezdôdik; azután kôvôtkezik forróság, ſzomjuság, és valami kemény fô-fájás; majd réá kôhôgnek az illyen betegek, és a' melynek hól edgyik, 's hól a' máſik réſziben valami ſzurdaló, vagy nyilalló, de mégis nem állandô, hanem futó fájdalmot éreznek; végre ez a' fájdalom valami bizonyos helyben magának féſzket vér, és keményedni kezd; a' ſzomjuság-is, és a' forróság nevekednek; a' nyelv meg-ſzárad, avagy valami fejér bôrrel bé-boritódik; Illyenkor a' fô-fájás néha ſzûnik, de mégis tôbbire mindenkor ugy marad, a' mint elôbb vólt, és még minden kôhôgéſre nevekedik.

Mikor a' fájdalom felette kemény, akkor a' betegek lélekzelni nem mernek, a' kôhôgéſt-is, a' mennyire lehet, meg-fojtyák; Ez által a' vérnek forgáſa a' tûdôben meg-akad, a' lélekzés megnehezedik, végre a' betegek eſzek nélkûl kezdnek beſzélni, és gyakran azonban a' tûdô-is meggyulad, melly' miatt a' veſzedelem nagyon nevekedik.

Ha már egyſzer a' tûdô vérrel meg-telik, és kôvôtkezendôképpen eô benne a' vérnek forgáſa egéſz-

egészszen meg - áll, akkor a' pulsus, melly előbb erős, kemény, és feszült vólt, meg - lágyul, 's egészszen meg - kitsinűl, és a' veszedelem felettébb nagy.

Annakokáért az igaz mely - gyuladásban, avagy óldal - nyilallásban sietni, és a' betegen mindgyárt segiteni kell, minekelőtte ezek a' veszedelmes történetek erőt nem vesznek.

Az illyen betegeknek nagy tsendességben kell fekűnni, és mindgyárt a' történeteknek környűlállásokhoz, és a' testnek mivóltához szabva abból a' karból, a' melly' felől az óldal nyilallik, *bőven* kell *vért botsáttani*. Lehet a' más karan - is, avagy a' lában eret - vágni.

Egy ér - vágás ritkán elégséges, kivévén mindazonáltal azokat, a' kiknél egyedűl tsak a' vérnek bővségitől, a' kimaradt or - vér - folyástól, a' megrekedett arany - értől, avagy hószámtól származott az óldal - fájás, melly állapotban igen sokszor mindgyárt kezdetben tsak egy bőv ér - vágás által - is mind az hideglelés, mind a' fájdalom egészszen el - mulik.

Ha pedig már a' vér igen *sűrű*; a' gyuladás *erős fészket* vert; a' fájdalom *kemény*, és *szűntelen* jelen vagyon; a' pulsus *feszes*, és *kemény*, akkor gyakran kell *eret - vágni*: Az *ér - vágást*, kivált a' nyavalyának kezdetén, minden *harmadik*, avagy leg - tovább minden *negyedik* órában, ha a' *veszedelem nagy*, elé - kell venni, mig a' *pulsus* meg - nem *lágyul*, és a' *fájdalom szenvedhető nem lesz*.

Mégis mindazonáltal arra szűnetlen kell vigyázni, hogy a' sok ér - vágás által a' beteg felettébb meg - ne *erőtlenedgyék*, avagy el - ne gyengűlyen; mert ez az erőtlenség a' nyavalyát meg - hoszszab

bithat-

bithattya, de még haláloſsá-is teheti, ha már egyſzer a' terméſzetnek arra elég ereje nintſen, hogy a' betegségnek matériáját meg-emészthesſe, és a' teſtből ki-hajthaſſa.

Azért-is minden ér-vágás előtt a' pulſuſt, a' történeteket, és a' terméſzetnek erejét jól megkell viſgálni, minnyájakat egymáſſal ősſzve kell vetni, és azután az ér-vágáſſal okoſon kell bánni.

Belső orvoſságnak, valamint más gyulaſztó nyavalyákban, ſok *lágyitó*, *fel-öldó*, és *biveſitő* italakot, 's orvoſságokat No. 1. 2. 6. 7. 8. 9. 13. 32. 40. kell a' betegnek bé-adni; kivül pedig a' fájó helyre ſzűnetlen lágyitó meleg kötéſeket kell tenni, és azonban az haſat-is haſanló lágyitó klyſtérekkel nyitva kell tartani.

Ha valami bizonyos jelek azt mutatnák, hogy a' gyomor nagyon meg-vagyon terhelve, avagy hogy a' belekben ſok ki-hajtandó tsunya matéria ősſzve-gyűlt, akkor mindgyárt kezdetben az érvágás után valami *gyenge laxátivát* No. 3 5. 14. avagy haſanló italakot No. 11. 39. 141. kell bé adni, és minekutánna a' gyomor, és a' belek ekképpen meg-tiſztulnak, azután a' fellyebb jovoſolt *lágyitó*, *fel-öldó*, és *biveſitő* ſzerekkel a' beteget mind addig kell éltetni, (ha tsak azonban valami más, uj orvoſlást kévánó környuálláſok nem történnek), mig az hideglelés és a' fájdalom nem ſzűnnek.

A' nyilalló fájdalom közönségeſen a' negyedik napig ſokat ſzűnik; a' hetedik napon többire mindenkor el-mulik; igen titkán tart tizen-egy napnál tovább.

Az hideglelés pedig néha az hetedik, tizenegyedik, avagy tizen-negyedik napig, gyakran

tovább-

tovább - is tart, minekutánna már a' fájdalom egészszen el - mult.

Minden *ítélő üreſedéſek*, és *által - vitelek* ebbenn - is, és a' több gyulaſztó nyavalyákbann, valamint fellyebb a' forró hidegben, haſznoſok, és egéſségeſ:k lehetnek.

Kiváltképpen pedig az *ór - vér - folyás*, avagy a' *folyó arany - er*, ha midgyárt az első napokan történnek. De még - is az óldal - nyilallás legkőzönségeſebben *Pőkés* által gyógyul - meg.

Némellykor a' fájdalom el - mulik, az hideglelés - is ſzűnik, és remélyük, hogy a' betegségnek majd vége leſz, de mégis rővid űdő mulva az hideglelés ujra nevekedik, és a' fájdalom más réſzekben haſanló, avagy még nagyobb keménységgel - is meg - jelenik. Illyenkor mindenkor ugy kell a' beteggel bánni, mintha a' nyavalya éppen tsak akkor kezdődnék.

Az hurut néha a' betegség kezdetén felettébb ſzáraz, nehéz, és bádgyaſztó; némellykor pedig mindgyárt elein a' betegek valami nyálas matériát pőknek, és ez igen *jó jel*, mert akkor a' nyavalya igen ritkán tart hét napoknál tovább; igen ſokſzor az illyen pőkés által még negyedik nap - is el - végződik, kivált ha azonban a' vizellet - is hamar meg - zavarodik, és ſok, nyálas matériát ſzálitt az edény' fenekére.

De ha már az hideglelés olly idején el - mulik - is, és a' fájdalom meg ſzűnik - is, mégis kőzönségeſen még valami hurut viſzſza - marad, és a' pőkés tovább - is meg tart. Ebben az állapotban a' pőkéſt ſegiteni kell No. 8. 32. 33.

Ha pedig az hurut kezdetben ſzáraz, és igen nehéz vólna, akkor ez a' nyavalya hoſzſzabb leſz. Valameddig az hurut ſzáraz, és a' beteg a' nyil-

allás

állás mellet valami egéſt-is a' melyiben érez, mind addig tsak egyedûl lágyitó italakat No. 8. 40. 88. kell a' beteggel itatni. Ha már az harmadik, avagy az negyedik napon valami könnyöbbitö pökés meg-jelenik, akkor az jót jelent, mert a' betegségnek matériája emészthödni, és ki-indulni kezd.

Nem kell meg-ijedni, avagy roſz jelnek tartani, ha eleinten a' ki-pökött matériában *véres barázdák* láttatnak, mert ez igen ſokſzor, és többire mindenkor a' betegnek könnyöbségivel ſzokott ebben a' nyavalyában meg-történni; azért-is felette ártalmos volna, illyenkor más ok nélkûl, egyedûl tsak ezekért a' véres barázdákért eret-vágni, avagy, a' mi még veſzedelmeſebb, mindgyárt tsendeſitö és öſzve-huzó orvoſságokat a' vérnek meg-állitására adni.

Közönségeſen, minden pökés jó, és egéſséges, ha a' betegnek könnyöbséget hoz.

Mikor a' beteg herregve köhög, akkor a' tüdöben elég ki-pökni való matéria vagyon, de az könnyen ki-nem mehet, azért-is mindgyárt a' No. 33. 34. le-irt pöktetö ſzerekhez kell folyomodni. Ha ezek a' ſzerek eleget nem haſználnának, és ha a' lélekzés az öſzve-gyült matériának ſokosága' miatt meg-nehezednék, akkor azok mellett a' lábikrára holyog-huzó haſtromot-is kell kötni. Illyenkor ſokat haſznál, ha meleg vizbe és etzetbe, egyenlö réſzre öſzve-elegyitvén, mártatott ſpongia az or, és a' ſzáj alá tartatik, hogy a' beteg azt a' meleg vizes, és etzetes gözöt ſzünetlen bé-ſzivja.

Némellykor ugyan a' beteg keveſet pök, de azonban valami gyenge, taknyos, epés, és nehéz ſzagu *hasmenés*, támad, avagy a' *vizellet bövön menyen*, és ſok, genyettség forma matériát ſzálitt az edény

az edény fenekére: Ez által gyakran az egész betegség szerentsésen meg-gyógyul, ha sokat nem pök-is a' beteg.

Ez az oka, hogy gyakran ez a' nyavalya nem csak *pökés*, hanem egyszer-'s-mind *vizellet* és *hás-menés* által-is a' testből szerentsésen kitisztul. Illyenkor a' beteg kőzönségesen hamarébb fel-épül, és könnyen ugyan azon nyavalyába tőbszer visszá-sem esik.

Ha az elegendő ér-vágás, és a' meg-próbált mind belső, 's mind kűlső orvosságok után-is az hurut mégis száraz, fájdalmos, és kemény maradna, és ha általa a' beteg éjjel nappal nyughatatlankodtatik, és el-bádgyasztatik, akkor az fellyebb jovosalt italok, és orvosságok kőzött fájdalmat és hurutot enyhitő szereket-is kell adni No. 80. 81. 82.

Szintén ollyan szerek kévántatnak estvénként-is, ha nappal a' beteg valójában ugyan bőven pők, de éttzakánként tsak szárazan hurut, és az hurut miatt semmit sem alhatik. Gyakran ezek a' szerek semmit sem használnak, azért-is illyenkor jobb az ollyan orvosságokat egyszerre elegendő mértékben estve bé-adni No. 83. 84. 85. mert ekképpen a' beteg gyakran tőbb órak-ig nyugszik, és meginc erőt kap, azonban a' ki-pökni való matéria-is emésztődik, és más nap könnyen, 's a' nyavalyának nagy enyhűlésivel ki-pökődik.

Ha az első három, avagy négy napokan tett *ér-vágások*, és a' bé-adott *hivesitő*, *lágyitó*, 's *fel-oldó* szerek után az *hideglelés* ugyan, és a' *forróság* szűnt, de azért a' *kemény nyilalló fájdalom* éppen semmit sem *gyengül*, akkor a' fájó helyre *hólyag-huzó* flastromot kell kőtni, melly gyakran nagy könnyőbséget szerez.

Néha a' *gyuladás* igen *kemény*, és sem a' belső, sem a' kűlső orvoſságokra el-nem *oſzlik*; a' *betegségnek matériája-is* ugy meg nem *emészt*ődik, hogy vagy *pőkés* vagy más *üreſedés* által a' teſtből ki-tiſztulhaſſan: Illyenkor méltán lehet félni, hogy a' gyuladás *genyettséggé* ne-vályék, és *mely-tályogat* ne okozzan.

A' mely-gyuladáſnak eveſedéſit akkor várjuk, a' mikor láttyuk, hogy az orvoſságok keveſet, avagy éppen ſemmit ſem könnyőbbitettek; az ádó el-mult, a' mellyben az illyen gyuladás kőzönségesen el-mulni, avagy nagyon enyhűlni ſzokott; azonban a' fájdalom valamennyire ke. ményedik, és az hideglelés, kivált eſtve felé, valami gyenge borzadáſſal nevekedik; a' beteg napjában gyakran meg-borzad, és nagyon ſzomjuhozik; az ajakok és a' poſák gyakran meg-piroſſodnak; a' nyelv ſzáraz; a' ſzomjuság nagyobb; az kőhőgés gyakrabb; az álom nyugharatlan, és hogy azután bádgyaſztó izzadás kővétkezik.

Mihent az illyen jelek elé-fordulnak, azután a' beteget tovább ſem ér-vágáſſal, ſem más üreſítő ſzerekkel erőtleniteni nem kell, ne hogy az eveſedés meg-akadályoztaſsék: Inkább ſok lágyitó italakkal, és kűlső meleg kőtéſekkel érelni kell.

Ez gyakran olly ſzerentséſen meg-történik, hogy a' beteg akkor mindgyárt, mihent el-végződik az eveſedés, valami jó meg-emészteti genyettséges matériát kezd pőkni, a' győtrődés, az hideglelés, az izzadás, és a' más történetek megſzűnnek, a' beteg az által hamar és nagyon megkönnyőbbedik; Illyenkor lehet remélni, hogy ez a' ki-fokadott tályog, vagy-is már fekély, pőkés által ki-űrűl, annakokáért ekkor lágyitó

és pők-

és pôktetô szerekkel, valamint fellyebb mondatott, szintén ugy tovább-is kell a' beteget éltetni.

Ha azonban egyszer-'s-mind a' vizelletenn-is valami genyettség forma matéria bôven takarodik, a' melly hamar az edénynek fenekére száll, avagy ha valami gyenge, és az hurutot kûlônôsôn könnyôbbitô has-menés támad, akkor nagy a' reménység, hogy ezen ûresedések által a' nyavalya, egészszen és hamár el-mulik.

Estvére mindenkor szûkséges, kivált ha a' gyakor hurut miatt a' beteg nem alhatik, a' fellyebb jovosolt orvosságokból No. 83. 84. 85. valamellyiket bé-adni.

Ha a' pôkés lassan-lassan apad, és vele edgyûtt az hurut-'s szûnik; ha az hideglelés apródonként el-vész; ha a' beteg alunni, és ételt kévánni kezd; ha az erô nevekedik, akkor a' beteg hamar egészszen meg-gyógyul, nem-is kell tôbszer az orvoslást meg-változtatni.

Minekutánna a' genyettség pôkés által eléggé ki-ûresedett, ha mégis valami száraz tsiklandazó hurut hátra-marad, akkor a' fellyebb ditsért szerek No. 80. 81. 82. avagy gyenge balsomok No. 86. kévántatnak. Ezek hamar meg-szûntetik az kôhôgést, a' fekélybôl-is a' mi még hátra-vagyon, azt egészszen bé-gyogyittyák.

Ha az evesedésnek elôre ment jelei után, sem pôkés, sem más ûresûlés által a' genyettség ki-nem tisztul, ha az hideglelés estve nevekedik; ha a' beteg éttzaka bôvôn izzad, és ha semmiképpen, avagy leg-alább nagy alkalmatlanság nélkûl, kemény és száraz hurut nélkûl az egésséges óldalan nem fekhetik, akkor az jelentôdik, hogy a' genyettség valami hólyagban zárva vagyon, és hogy szûnetlen szaparodik.

Ha már annak az genyettséges hólyagnak az helye, és állása bizonyoson ki-tudódik, akkor közönségesen más orvosság nintsen, hanem csak a' mettzés, és a' ki-fokasztás, ha külömbön az hely meg-engedi, hogy a' Borbély bátorságoson és könnyen fel-vághassa.

Ha ellenben ennek a' *tályognak ki-fokasztása fokáig halad*, akkor az hólyag szűnetlen nevekedik, a' lélekzés nehezedik, és a' genyettség a' körül lévő részeket meg-rágja, a' beteg sárvadni, és kimondhatatlanul erőtlenedni kezd; végre a' már *meg-tsipősedett genyettség a' vérrel össze-elegyedik*, és közönségesen orvoslhatatlan *sarvasztó hidegleléſt okoz.*

Ha a' genyettséges hólyag ollyan helyen áll, a' hól a' Borbély alkalmatoson nem vághat, avagy ha a' beteg a' vágást meg-nem engedné, akkor, ha semmi ellent nem áll, arra az helyre, avagy legalább a' mellette való részekre valami *rágó* szert kell tenni, avagy sinórt kell rajta által-huzni, és igy a' genyettséget ki-felé kell vezetni; De mégis ezek a' módok nem olly bátorságosok, nem-is olly hasznosok, mint a' vágás, kivált ha a' genyettség méllyen benn a' melynek üregе felé fekszik.

Néha a' melynek külső részein valami daganat támad, és a' benne lévő, genyettség magának utat keres. Ha már ez a' daganat a' lágyító és izgató kötélekre magától ki-nem fokad, akkor ki-kell vágni, és azután külső tisztító fetskendezésekkel, és belső seb-gyógyító 's gyenge balsamusokkal No. 86. a' fekélyt gyógyitani kell.

Némellykor ki-fokad az illyen genyettséges hólyog, és a' genyettség a' melynek üregibe béóntógik. Ezt észre lehet venni valami különös mozgásból, mellyet a' beteg érez; közönsépesen a' betegek el-ájulnak; erre a' gyötrődés

dés el-mulik; az hideglelés szûnik, az huruc gyengûl, és azonnal a' beteg sokkal jobban lenni láttatik; de ez a' jobbulás nem igen sokáig tart: A' genyettség napról napra szaporodik, a' kôhôgés, a' gyôtrôdés, a' forróság, az hideglelés nevekednek: A' beteg, ha fekszik, nagyon gyôtrôdik, és az ágyban fenn ûlni, 's ûlve alunni kénszerittetik: Minden étel és ital gyôtrôdést, és az ábrázaton, a' fejen, 's a' mellyen bôv izzadást okoz: Az éttzakák nyughatatlanok és álmatlanok: Estve mindenkor meg-fázik 's meg-borzad a' beteg, azután nagyon meg-hevûl, és az egész testen égetô szárasság kôvôtkezik, kiváltképpen pedig a' markokban, és a' lábakon; éjfél felé a' forróság szûnik, a' beteg meg-bádgyad, és rendkivûl kezd izzadni, és ha ezeken a' kôrnyûllásokan hamar segiteni nem lehet, akkor lassan lassan egészszen el-sarvad, 's el-szárad: Végre a' lábok, és az egész test fel-dagadnak; azon fellyûl kôzônségesen valami has-menés-is támad, melly az halált magával hozza.

Mihent a' bizonyos jelek meg-mutattyák, hogy a' genyettséges hólyag a' melynek ûregibe bé-fokadott, akkor mindgyárt minden várakozás nélkûl egészszen a' melynek ûregibe bé-kell vágni, és a' genyettséget azonnal ki-kell folytatni.

Néha az evesedésnek jelei minnyájan megjelennek, de azonban a' betegek valami kûlônôs szorulást, és nyomást éreznek a' melyekben, melly által a' lélekzés tapasztalhatóképpen meg-nehezedik; a' vizellet nyers; a' nyak, és a' fô sokat izzad; az köhéntselés gyakor és kiváltképpen való; végre azután hamar az egész testen *kása-hímlô* ût-ki: Illyenkor apadnak, avagy egészen-is el-mulnak az elôre-ment rosz jelek. Annakokáért *soha sem*

lehet a' fellyebb emlitett jeleknek kezdetén bizonyoſſon előre - mondani, hogy a' gyuladás bizonyoſon genyettséggé válik.

Az illyen *káſa - himlő* leg - gyakrabban akkor ſzokatt ki - ûtni, mikor az óldal - gyuladás valami *nátha - hideggel* (*Febris Rheumatica*), avagy inas-kőſzvénnyel (*Arthritis*) edgyûtt jár.

Ha ezen ki - ûtés mellet a' beteg jól - is pőkik, akkor ſokkal hamarább, és tőkélleteſebben meggyógyul.

Az illyen ki - ûtés az orvoslâſt ſemmiben ſem változtattya; a' mi addig haſznált azzal tovább - is élni kell, ki - vévén mindazonáltal, ha a' betegnek a' ki - hajtáſra elég ereje nem vólna, illyenkor a' fellyebb jovoſolt ſzerek mellett gyengén erőſitő orvoſságok - is kévántatnak, valamint a' forró, avagy rothatt - hidegben.

Ha az illyen ki - ûtéſekre a' beteg jobban nem leſz, akkor az roſzſzat jelent, kivált ha azonban a' betegek ſokat izzadnak, és el - erőtlenednek, avagy eſzek nélkûl - is kezdnek beſzélni. Gyakran réá hamar fene, és végre halál kővétkezik.

Ezek a' veſzedelmes ki - ûtéſek igen ſokſzor ſzoktak akkor meg - jelenni, a' mikor a' nyavalya mindgyárt kezdetben nem orvoſoltatott, avagy ha a' beteg hevitő orvoſságokat vett, és igen nagy melegben tartatott.

Az óldal - nyilallásban a' *fenétől* majd mindenkor kell félni, ha a' gyuladás fellette kemény, és ha az illendőképpen meg - próbált orvoſságokra ſemmi kőnnyőbbûlés nem kővétkezik, főképpen ha azonban a' vér tſipős.

Midőn a' fenétől félünk, akkor a' beteggel ſzintén ugy kell bánni, a' mint a' fenés torok-fájásban mondatott.

De mégis

De mégis ebben az állapotban többire mindenkor az orvoſságok haſzontalanok, és a' beteg meg - hal.

A' TŰDŐ - GYULADÁSRÓL.

(*De Peripneumonia.*)

A' Tűdő - gyuladás igen veſzedelmes Betegség; kőzönségeſen bőv vérű, és erős embereket oſtromol; leg - inkább az őſznek vége felé, télben, és gyakran tavaſzſzal - is ſzokott, járni, és leg-gyakrabban kemény, 's hirtelen hidegtől ſzármozik.

A' Tűdő - Gyuladás meg - eſmerſzik, ha előrement hoſzſzas borzadás, és réá kővőtkezett forróság után a' betegek gyakran hurutnak; fellettébb győtrődnek és ſzorulnak; nehezen lélekzelnek; ſzomjuságról, forróságról, és fő - nehézségről, avagy tompuláſról panaſzolkodnak; néha eſzek nélkül - is beſzélnek; az ábrázat többire mindenkor piros; a' lehellés forró; a' nyelv ſzáraz; a' vizellet tűz ſzinű.

Ezek a' betegek igen gyakran a' melyekben, kiváltképpen pedig a' ſzivnek vermetskéje' táján, valami nyomást éreznek; azonban valami ſzelek fel - bőfőgnők, és akkor a' nyomás valamennyire ſzűnik, de megint rővid űdő mulva viſzſzá tér, és azután ſokáig tart.

Ez a' beteget igen ſokſzor meg - tsalya, kivált ha a' Tűdő - gyuladás kezdetben nem igen kemény, és kővőtkezendőképpen ha a' beteg nem igen nagyon győtrődik, avagy nem igen erőtlen. Illyen-

kor a' betegek azt gondolyák, hogy az egész nyavalya a' meg-rekedett szelektől származik, azért-is vele semmit sem gondolnak, avagy, a' mi még veszedelmesebb, hevitő, és szél-hajtó szereket vesznek, meg-sulyosittyák tehát a' betegséget, nevelik a' gyuladást, és ekképpen igen sokszor sokan magok magokat meg-ölik.

A' Tüdő-gyuladásnak kezdetén közönségesen *gyors*, *tellyes*, és *kemény a' pulsus*; de ha a' gyuladás nevekedik, ha több részeit a' tüdőnek elfogja, akkor a' győtrődés sulyosodik, a' vérnek forgása a' tüdőben jobban-jobban meg-akadályoztatik, végre a' vérnek *sürü* része a' tüdőben meg-reked, és tsak az higja foly a' testnek más részeibe; Azért-is mentől többet szenved a' tüdő, annál *gyengébb* lesz a' *pulsus-is*, annál nagyobb veszedelemben forog a' beteg-is.

Ekképpen a' kemény tüdő-gyuladás gyakran igen hamar meg-fojthattya a' beteget.

A' Tüdő-gyuladás nem *fájdalmos*, avagy ha érez-is a' beteg fájdalmat, az mégis tsak *tompa*, és inkább *szoritó*, 's *győtrő*, soha nem-is olly *kemény*, mint az *óldal-nyilallásban:* Ugyan azért a' betegek-is sokat nem panaszolkodnak, de mégis mindazonáltal a' meg gyuladott részneknek mivóltából a' veszedelmet könnyü által-látni.

Ha az első napokan az hurut száraz, nyughatatlankodtató, és bádgyasztó, akkor a' nyavalya-is veszedelmesebb, és mindenkor tovább tart.

A' Tüdő-gyuladás szintén ugy orvosoltatik, a' mint az óldal-nyilallás, de mégis itten arra jól kell vigyázni, hogy mindenkor *bátorságosabb* mindgyárt *kezdetben eret-vágni*, ha *gyengének* lenni láttzik-is a' *gyuladás*, és ha a' történetek nem veszedelmesek-is, mert az illyen gyengének

láttza-

láttzató gyuladás gyakran csak hamar *meg-fulyosodik*, és azonnal gonosz, avagy hoszszas nyavalyákot támaszt, mellyeket kezdetben csak *egy érvágással is* könnyen el-lehetett volna távoztatni.

Az illyen állapotok gyakran akkor történnek, a' mikor sebes futás, tántzalás, lovoglás, keménykedés, elme-indulatok után a' test nagyon meg-hevül, és azután hirtelen meg-hűl, avagy ha az illyen személyek hideg italt isznak; Illyenkor gyakran szűnetlen köhéntselnek, egyébről semmit sem-is panaszolkodnak; az erő jó; a' *pulsus* természet szerént való: annakokáért ezzel az *köhéntseléssel* semmit nem gondolnak, és remélik, hogy magától el-fog-mulni; néha valójában el-is-mulik, de mégis leg-gyakrabban sokáig szokatt tartani: végre az köhögés nyughatatlan, az étel-kévánás vész, a' betegek estve gyengén meg-borzadnak, azután hól gyengébben, hól keményebben meghevülnek; reggel felé pedig közönségesen megizzadnak.

Ekkor kezdik előbb a' betegek esmérni, hogy ezek a' környűlállások nem meg-vetők, ekkor-is előbb keresnek segittséget, de gyakran már késő a' segittség, gyakran-is gyógyithatatlan sarvadás, vagy-is el-száradás következik.

Annakokáért szükséges dolog, hogy az illyen emberek mindgyárt, mihent a' fellyebb meg-nevezett okok után gyakran, ámbár gyengén, köhéntselni kezdnek, magokat tsendesen tartsák, és sok lágyitó italokat No. 8. 13. 40. 88. igyanak. Ha erre az hurut nem szűnik, minden tovább való várakozás nélkül eret kell vágni vagy egyszer, vagy többször-is, ha a' szükség kévánni fogja. Igy a' gonosz következések bizonyosan el-távoztatnak.

Az ér-vágás tehát a' gyenge tűdő-gyuladásoknál-is mindenkor igen haſznos, hanemha mindgyárt kezdetben valami könnyőbbitő pőkés magát elé-adná, és a' pulſus éppen nem vólna teli, avagy ha a' beteg azonkivűl-is gyenge lágy teſtű vólna. Illyenkor lágyitó, és gyengén pőktető ſzerékkel No. 8. 32. az egéſz nyavalyát meg-lehet orvoſolni.

Az ér-vágás mellett minden hiveſitő, fel-őldő, vagy-is belső oſzlató, és kiváltképpen a' lágyitó ſzerek No. 6. 7. 8. 13. 32. 40. 88. haſznoſok.

Minden *hevitő*, *hánytató*, és *erőſſen laxáló* ſzereket *a' tűdő-gyuladásban* egéſzſzen *el*-kell *kerűlni*.

Es ha mindgyárt a' *meg-veſztegetődett*, avagy *meg-terhelt gyomornak* bizonyos *jelei-is* láttatnának, mégis csak *vékonyitó* és *gyengén laxáló* ſzerekkel No. 3. 11. 12. 39. 141. kell ſegiteni.

Lágyitó klyſtéreket, ha a' nélkűl a' betegnek elegendő has-menéſe nintſen, minden nap egyſzer, vagy kéttzer bé-kell vetni.

A' tűdő-gyuladás pőkés nélkűl igen ritkán oſzlik-el.

Néha már az első, avagy a' máſodik napon kezdnek ezek a' betegek könnyen pőkni, gyakrabban pedig az harmadik, avagy negyedik napon kezdnek leg-előbb pőkni; a' ki-pőkött matéria kezdetben kőzönségeſen véres barázdákkal elegyitve vagyon, mint az őldal-nyilallásban.

Ha a' pőkés könnyen menyen, akkor nem ſzükséges a' fellyebb jovoſolt orvoſságokat meg-változtatni, ha pedig nehezen, és sűrűn menne, akkor a' belső oſzlató, és lágyitó italak mellett más orvoſságokat-is No. 33. avagy 34. kell adni.

Ha a' beteg eleget, és genyettség-forma matériát pők; ha az által a' lélekzés könnyőbbedik, és az hideglelés gyengűl, akkor az jót jelent.

Ha

Ha pedig a' ki - pôkött matéria csak vizes, és habos, avagy barna, feketés, büdös, avagy rothatt vérrel elegyes, és ha általa a' beteg meg nem könnyôbbedik, akkor nagy a' veszedelem.

Ez a' nyavalya gyakran a' testbôl ki - takarodik rész szerént valami sûrû vizellet, melly az edény fenekére rôvid ûdôn valami vereséses, genyetséges séprôt szállit, avagy has - menés által; Gyakran a' bôv ór - vér folyás leg - hamarébb könnyôbbit.

Ha a' betegség' folyása alatt, elégendô ér-vágás, és meg - próbált más illendô orvosságok után-is, a' lélekzés mégis nehéz vólna; ha a' ki-pôkött matéria igen sûrû, 's enyves vólna; ha a' fô egészen el - kábult, avagy ha vagy a' beteg esze nélkûl beszél, vagy az inak rángatódnak, akkor mindgyárt kovászt No. 291. kell a' lábok' talpaira kötni; Ha ez elégendô nem vólna, akkor egyszer - 's-mind a' lábikrára - is hólyoghuzó flastromat kell tenni.

Ebben az állapotban sokat használ, ha a' beteg meleg vizbe, avagy meleg lágyitó italba mártott spongyiát a' szajja eleibe, avagy az orra alá tart, és a' meleg gôzt fel - szivja; mert az által mind a' gyuladás könnyôbben el - oszlik, mind a' torha hamarébb ki - pôkôdik. Ez a' páralás sokkal hathatósabb,, ha a' viz, avagy a' lágyitó italok közé etzet - is bôven elegyittetik.

Mikor a' tûdô - gyuladás, rendesen és jól menyen, akkor a' betegek mindgyárt a' negyedik napon tapasztalhatóképpen meg - könnyôbbednek; könnyen pôknek; és az hideglelés azután az hetedik, kilentzedik, avagy a' tizen - egyedik napon el - végzôdik.

Ha pedig a' gyuladás tapasztalható *apadásnélkûl* sokáig tart, és azért ha sem a' gyenge *el - oszláshoz* reménység nem vólna, sem *pôkés által* a' nyávalya

jóra

jóra nem fordulna, akkor az illyen gyuladás kôzônségesen *genyettséggé* válik.

Ezt az állapotat meg - lehet esmérni a' még szûnetlen jelen való hidegelésbôl, melly kiváltképpen estvénként uj borzadással, és azután réá kôvôtkezô forrósággal nevekedik, és mégis a' pulsus azonban valamennyire gyenge és lágy; a' mely szûnetlen szorulva vagyon; a' betegek kônnyû, futó, és gyakran nyilván való ok nélkûl visza térô borzadásról panaszolkodnak; sokat szomjuhoznak; a' pofák és az ajokok piroſsak, 's szárazok 's a' t.

Ha már a' gyuladás a' tûdônek nagy részét foglalta - el, akkor az evesedéskor *nagy tályog* támad, mellyben gyakran igen sok genyettség vagyon. Illyenkor megint lágyitó italakot kell a' beteggel itatni; a' mint fellyebb az óldal - nyilallásnak evesedésekor mondatott.

A' tûdôben tôrtént evesedésnek kimenetele sokféle, és gyakran igen veszedelmes.

Ha a' tûdô - tályog hamar és a' gégének valamellyik részébe aprónként bé - fokad, ha a' beteg azután valami jó genyettséges matériat kezd pôkni, és ha az illyen pôkés által a' lélekzés kônnyôbbedik; az hidegelés és minnyájon, a' fellyebb meg - nevezett tôrténetek gyengûlnek 's fogynak, avagy egészszensis el - vesznek, akkor lehet remélni, hogy a' ki-fokadott tályog, vagy - is már *fekély* pôkés által kitisztul, és azután a' beteg tôkélletesen meg - gyógyul.

Ebben az állapotbann-is lágyitó mely - italokat, és gyengén pôktetô orvosságokat bôven kell adni mind addig, mig a' beteg bôven és kônnyen nem kezd pôkni; Ha pedig a' pôkés meg - akadna, akkor megint, a' mint fellyeb mondatott, erôsebb szerekkel No. 33. 34. a' genyettséges torhat a' tûdôbôl ki-kell hajtani.

Ha

Ha a' pőkés lassan szűnik, és a' beteg semmi nehézséget avagy semmi tapasztalható bajt a' melyiben nem érez, akkor az azt jelenti, hogy a' fekély már nagyobb részre a' genyettségtől meg-tisztult. Illyenkor, kivált ha a' pulsus nem hideglelős, gyengén erősitő, és seb-gyógyitó orvosságok No. 86. 89. 90. kévántatnak

Ha a' kemény és száraz hurut miatt az éttzakák nyughatatlanak vólnának, akkor minden estve álmositó szereket No. 41. 83. 84. 85. kell bé-adni.

Ekképen gyakran sok betegek szerentsésen és tőkélletesen meg-gyógyulnak.

Ha pedig a' genyettséges hólyag-vagy-is *a'tályog nagy*, és *hirtelen* a' tűdőben meg-fokad, akkor gyakran *hirtelen meg-fulladnak* a' betegek.

De ha a' tályog a' tudőnek kűlső részei felé fokodki, akkor a' genyettség a' melynek űregibe bé-foly.

Ezt az esetet szintén ugy, és szintén azon jelekből, lehet meg-tudni, a' mint fellyebb az óldal-nyilallásban a' genyettségnek a' mely-űregibe való bé-öntődésekor mondatott.

Mihent valami bizonyos jelek azt mutattyák, hogy már a' genyettség a' mely-űregibe bé-öntődett, és egyszer-'s-mind ha más valami jelek azt-is ki-mutattyák, hogy a' genyettség mellyik űregében a' melynek vagyon, akkor mindgyárt a' melyet ki-kell lyukasztani, hogy folyan-ki a' genyettség.

Ha arra az hideglelés szűnik, a' lélekzés könnyőbbedik, az erő nevekedik, akkor lehet egésséget reménlni, és szintén ugy kell a' beteggel bánni, a' mint fellyebb az óldal-nyilallásnak hasonló állapottyában tanittatott.

Némellykor az illyen genyettséges hólyag avagy zatsko vagy soha sem, vagy igen későn fokad-ki, mikor tudni-illik a' genyettség már meg-tsipősedett,

és

és tôbb réſzeket a' tûdôben kôrôskôrûl meg-rágott, a' vért meg-rontatta, a' beteget egéſzſzen el-erôtlenitette. Ebben az állapotban ha ki-fokad-is a' genyettséges hólyag, és ha a' genyettség a' melynek üregibe bé-ôntôdik-is, avagy ha pôkés által a' tûdôbôl ki-menyen-is, mégis mindazonáltal eléggé, és álhatatoſon majd ſemmit ſem lehet ſegiteni. Ezek a' betegek el-ſarvadnak, 's el-ſzáradnak, és meghalnak, kivált ha a' No. 89. 90. 102. le-irt ſzerek ſemmit ſem haſználnak, mellyek az illyen kôrnyûlálláſokban gyakran ſokat haſználnak.

Mentôl kûſſebb a' genyettséges hólyog, annál kûſſebb a' veſzedelem-is, és ha az illyen tályogok a' lélekzô gégébe bé-fokadnak, 's a' genyettséget béôntik, akkor gyakran igen kônnyen meg gyógyulnak a' betegek, kivált ha a' teſt kûlômben egéſséges, és a' nedveſségek nem tſipôſek.

Néha a' *gyuladás* a' tûdônek tôbb réſzeit *fóltanként* fogja-el: Ha illyenkor a' meg-gyuladott réſzek meg-*eveſednek*, akkor ſok *tályogok* támodnak; Néha ezek a' tályogok igen *kitſinek*, és minekutánna egéſſzen meg-*érnek*, azután az hideglelés egéſzſzen el-mulik; a' beteg kônnyen lélekzel, ujra meg-nyeri megint az elôbbeni étel-kévánáſt, jól-is aluſzik, és rôvid ûdôn tôkélleteſen meg-erôſſedik.

Az illyen felettébb kitſin tályogok vagy kelevények, kivált ha a' tûdônek kûlsô réſziben vagynak, gyakran magoktól-is el-mulnak, ſemmi kûlônôs bajt nem ſzerezvén; neha pedig meg-*ſzáradnak*, és valami kemény *tsomotskákká* válnak. Ha már ezek a' tsomok nagy réſzt nem foglalnak, akkor a' betegeknek ſemmit ſem alkalmatlankodnak.

Né-

Néha apró kelevények a' tûdôben fokáig rejtve vagynak, és mégis az eô jelen - léteket semmi bizonyos jelbôl meg - tudni nem lehet. Az illyen *betegek* ugyan, mikor magokat nagyon mozgattyák, fel - szóval fokáig beszéllnek, avagy valami más alkalmatosságban, mellyben a' tûdô sokat munkálkodik, *tapasztalyák*, hogy a' *lélekzés* valamennyire meg - *nehezedik*, de mégis, mivel egyébképpen magokat jól érzik, azért az illyen tsekéllységekkel semmit sem gondolnak, és gyakran mellettek nagyon meg - örôgednek, az az: felettébb fokáig élnek.

Némellykor ugyan az illyen tályogok fokáig tsendesen maradnak, lassan - lassan a' bennek lévô genyettség meg - *tsipôsedik*, a' tályognak belsô oldalait *izgattya*, és meg - *gyulasztya*: azonban a' beteg a' melyiben nyomódik, gyakran hurut, forró hidegbe esik, és gyakran borzadoz; Ezek által az illyen *tályog* közönségesen *ki - fokad*, a' beteg *genyettséges* matériát kezd pökni, akkor az hideglelés megint el - *mulik*, és a' beteg megint rövid tûdô - mulva szépen fel - *épûl*. Ha pedig több *kelevények* jelen vagynak, mellyek egyszer - 's - mind gyuladnak - meg, akkor a' gyuladásnak nagysága szerént az állapot - is keményebb, és veszedelmesebb: Néha ezek a' kelevények nem egyszerre, hanem egyik a' másik után, gyuladnak meg, ez által a' beteg nagyon meg - bádgyasztatik, de mihent a' kelevények ki - ûrûlnek, akkor mindgyárt minden meg - tsendesedik.

Ekképpen néha az illyen fekélyek egésszen meg - gyógyulnak, és el - veznek; néha pedig megint ujra meg - genyettségesednek, 's azután ujra megint meg - is gyuladnak, és az elôbbeni környûlállások kövôtkeznek.

Né-

Némelly betegeknél ez az *állapot* gyakran az esztendônek bizonyos idejiben szokatt meg-*történni*, tudni-illik *ôszszel*, és *tavaszszal*; ezek az emberek végre hozzá-is *szoknak*, minekutánna belôlle gyakran szerentsésen fel-épûlnek, ugyan azért-is vele nem sokat gondolnak: Némellyeknél ez az állapot egy esztendôben sokszor elé fordul; másokban pedig az illyen kelevények sok esztendôken meg-nem fokadnak.

Ha az illyen tályogok, 's fekélyek meg-*gyuladnak*, akkor arra kell vigyázni, hogy *nagyé* felettébb az *hideglelés*; Ha nagy, akkor a' beteggel éppen ugy kell bánni, a' mint a' tûdô-gyuladásnak kezdetén, a' *lágyitó*, és a' gyengén *hivesitô* italak No. 8. 40. 88. leg-alkalmatasobb orvosságok. Tsak az ér-vágással kell jobban vigyázva bánni, ne hogy a' temészetnek az evesedésre, érésre, ki-fokoztásra, és a' bé-gyógyitásra szûkséges ereje el-veszszen.

Ha az hideglelés nem igen kemény, akkor eret nem kell vágni; a' lágyitó italok magokra-is elégségesek. Ha már a' beteg kônnyen kezd pôkni; akkor az orvosságokat meg-nem-kell változtatni, de ha a' pôkés szemlátomást szûnni kezd, és ha azonban a' beteg-is magát sokkal kônnyôbben érzi, akkor seb-gyóg yitó belsô orvosságokat No. 86. 89. 90. kell adni.

És ha az hurut éttzaka felettébb kemény, akkor estve álmositó orvosságot kell bé-adni.

Néha a' tûdô-gyuladás után a' tûdôben valami *keménység* marad, melly ha nagy, akkor a' beteg a' melyiben valami nehézséget érez, nehezen lehell, minden mozgásra hamar el-bádgyad, fulladoz, és kôzônségesen tsak az hátán, avagy tsak az egyik óldalán fekhetik; gyakran semmiképpen nem-is fekhetik, és egyszer-'s-mind ûlve kéntelenitetik

tik

tik alunni; a' pulſus kitſin, égyenetlen, és ſoha ſem olly hideglelős, mint a' nagy tűdő-tályognak jelenlétekor ſzokott lenni; az eſtvéli borzodás-is, avagy fázás nem ollyan nyilván való, az izzadás-is nem ollyan bőv, és nem ollyan tapaſztalható, mint a' genyettségnek jelenlétekor.

Gyakran több meg-keményedett *tsomók* vagynak a' tűdőben, és ſzűnetlen való ſzáraz kőhéntſeléſt okoznak: Ebben, és a' fellyebb le-irt állapotban a' lágyitó ſzerek mellet gyakran igen ſzépen haſználnak a' No. 60. 91. 135. kéſzitetett orvoſságok.

Ha a' *tűdő-gyuladás* mindgyárt *kezdetben* felettébb *kemény*, avagy ha vagy *ſemmit* ſem orvoſoltatik, vagy *hevitő* orvoſláſſal meg-*ſulyoſittatik*, akkor többire mindenkor *fenévé* válik.

Illyenkor a' pulſus rendkivűl kitſin, gyors, gyenge, és egyenetlen; az ábrázat halaványy, és bé-eſett, avagy ſetét-kéken fel-puffatt; minden tſunyaság a' beteg' hire nélkűl az ágyba menyen; a' kűlső tagok, és a' lehellés meg-hidegednek; és a' ki-pőkött matéria barnás, avagy fekete, és bűdős; gyakran a' melyen, és az egéſz teſten fekete fóltak-is támadnak, és azután csak hamar meg-halnak a' betegek.

Akkor-is ſzintén ugy majd mindenkor *haláłos* a' *tűdő-gyuladás*, a' mikor valami előre ment *rothatt*- avagy *gyulaſztó*-hidegből ſzármozik, midőn már a' *terméſzet* felettébb meg-*erőtlenedett*, avagy a' *nedveſségek* igen *ſűrők*, avagy már *fel-óldaztattok*, meg-*tſipőſedtek*, és *rothadni* kezdettek: Ugyan azért-is a' frantzban, és a' ſűlyben mindenkor felette veſzedelmes a' tudő-gyuladás.

Ha a' *tűdő-gyuladás* valami *nátha-hideggel*, avagy *kőſzvénnyel* együtt vagyon, akkor gyakran az hetedik, kilentzedik avagy a' tizen-egyedik napon

vagy valami *bővi izzadság*, vagy valami könnyöbbitő *Káfa-himlő* által el-végződik.

Gyakran a' tüdő-gyuladás elég rendeſen, és jól kezd végződni; a' beteg jól meg-emészteteti, és könnyöbbitő matériát bővön pök; az hideglelés ſzűnik; az erő nevekedik; de egyſzerre a' pökés tsak meg-reked; a' beteg nagyon kezd gyötrődni, és nehezen lélekzel, gyakran meg-is álmoſodik nagyon, avagy eſze nélkül kezd beſzélni. 's a' t.

Ez akkor eſik-meg, a' mikor a' beteg meg-hűl, nagyon meg-haragſzik, meg-ijed, hideg italt iſzik, avagy valami egyébben hibázik.

Ha már illyenkor az *hideglelés* meg-*keményedik*, és a' *gyötrődés* nagyon meg-*nevekedik*, akkor mindgyárt ujra *eret* kell *vágni* annyiſzor, a' mennyiſzer a' ſzűkség fogja kévánni, és azonban ſok *lágyitó*, 's *vékonyitó* italakot, kiváltképpen pedig ollyan *orvoſságokat* kell adni, a' millyenek No. 33. 34. vagynak; és ha ezekkel rövid üdön eleget nem lehetne ſegiteni, akkor egyſzer-'s-mind a' lábikrákra, és néha a' karakra-is *hólyag-huzo* flaſtromat kell tenni; azonban meleg *erzetben* mártott ſpongiát a' ſzáj elott, és az or alatt ſzűnetlen kell tartani, hogy a' beteg az etzet'-párát a' tüdőbe bé-lélekzelye, és azután kőhögéſre izgattaſsék.

Ez által kőzönségeſen a' pökés megint helyre áll; a' gyötrődés laſſan-laſſan el-vész; és a' beteg nagyon még-könnyöbbedik; Akkor megint tsak az elöbbeni lágyitó, és gyengén pöktető ſzerekkel kell orvoſolni, addig azután el-ſem kell hagyni, mig a' beteg tökélleteſen meg-nem-gyógyul.

A'

A' VÉRPÖKÉSRÖL.

(*De Hæmoptoë.*)

Midön valaki gyakran köhög, és az köhögés által sok habos piros vért ki-pök, akkor ez az állapot *vérpökésnek* neveztetik.

Minden kemény és hoszszas mozgás; hirtelen meg-hevülés, avagy meg-hülés; kemény, és hirtelen harag, avagy ijedés; nagy terhének hirtelen emelése; esés; dőfés; gyors és hoszszas magos helyre való fel-menés; erős kiáltás, és éneklés; igen szoros ruhák; sokáig tartó nyári, avagy szobában lévő meleg; igen meleg feredők. 's a' t. illyen nyavalyát gerjeszthetnek.

Vért igen sokszor *pöknek* a' bőv vérű, és meleg természetű személlyek, avagy azok, a' kiknek valami meg-szokatt és rendes vér-folyások, ugymint: az or-vér, arany-er, avagy a' hószám, kimarad, avagy hirtelen meg-áll; mindenekfelett pedig a' vérpökésre hajlandók azok, a' kiknek *gyenge* tüdőjek, *hoszszu* nyakok, *ki-álló* vállak, *keskeny* melyek és egyszer-'s-mind *tsipös*, *beves*, és könnyen fel-*forró* vérek vagyon.

Minekelőtte a' vérpökés el-kezdődik, a' betegek közönségesen előbb nagy gyötrödést, és szüntelen jelen lévő, 's alkalmatlan nyomást a' melynek valamellyik üregében, avagy a' mely-tsont alatt eréznek; néha igen alkalmatlan feszitő, nyilalló avagy szaggató fájdalomról panaszolkodnak, melly fájdalom a' mely-tsonttól a' melynek közepén egésszen az hát-gerintzig terjed, és a' lélekzést felettébb meg-nehezitti, avagy a' betegek vagy a' jobb, vagy a' bal *öldal-ágyban*,

az-az: az alsó óldal tſontak alatt, valami fájdalmos feſzitéſt avagy őſzve-huzáſt tapaſztalnak; azonban gyakran kőhéntſelnek, és végre *vért* kezdnek *pőkni*, mellyre a' leg-tőbb kőrnyűlálláſok kőzőnségeſen elveſznek.

A' gerjeſztő okok mentől *keményebben*, és *hirtelenebb* illetik a' beteget, annál *veſzedelmeſebb* a' vérpőkés-is; mivel akkor a' tűdőben gyakran *nagy erek* ſzakadnak-meg, melly' miatt ſokſzor hirtelen meg-hal a' beteg, avagy ha ez megnem-tőrténnék-is, ha a' vérpőkés meg-állana-is, mégis illyenkor majd mindenkor nagy tűdő-tályogok támadnak, mellyek azután tőbbire mindenkor a' *Tűdő-rothadáſt* magok után huzzák.

Ha pedig az okok ſe nem olly keményen, ſe nem olly *hirtelen* illetik a' beteget, akkor nem ſzakadnak-meg mindenkor az erek, hanem tsak az eő végei *tágaſúlnak* meg, és ki-nyilnak, és azután a' vért ki-botsáttyák. Ez a' vérpőkés nem olly veſzedelmes, kivált ha a' teſt kűlőmbőn egéſséges, és a' nedveſségek ſzelidek; illyenkor a' vér ſem menyen olly bőven, és olly ſebeſſen, hanem a' beteg tsendeſen kőhőg, és kőnnyen pők: Azért-is az a' *vérpőkés* ſoha ſem olly *félelmes*, és ritkán kővőtkeztet valami *roſzſzat*, a' mellyik minden erőſzakos ok nélkűl akkor tőrténik, a' mikor vagy az *or-vérnek*, vagy az *arany-ernek*, vagy a' *hőſzámnak* elé kellene érkezni, avagy ha a' *vérnek* vagy *bővségétől*, vagy *rendkivűl* való *fel-forrásától* ſzármozik.

Leg-veſzedelmeſebb, és leg-*roſzſzabb* vérpőkés ellenben az, a' mellyik a' teſtnek roſz tſipős nedveſségeitől ſzármozik, mert ekkor a' vér vagy egéſzſzen meg-romlatt, és fel-óldaztatott, vagy a' tűdő ki vagyon rágva, és a' beteg erőtlen, kővőtkezendőképpen az illyen vérpőkéſt igen nehéz,

avagy

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

avagy éppen lehetetlen-is előtet meg-gyógyitani. A' gonosz indulatu rothatt nyavalyákban, a' gonosz indulatu himlőben, a' meg-rögzett frantzban, és sülyben, a' vérpökés, közönségesen halált jelent.

Mivel tehát a' vérpökésnek *okai külömb-külömbfélék*, azért *azokat* szorgalmatoson *ki*-kell *keresni*, és jól meg-kell-*visgálni*, és azután az orvosláft *azok* szerént kell *rendelni*.

Mindenféle vérpökésben mindgyárt kezdetben a' beteg tartsa magát tsendesen, és ha a' pulsus gyors, tellyes, kemény 's feszült, akkor a' környülállásokhoz, és az erőhez szabva *egyszer*, avagy *többszer-is*, még pedig rövid üdő alatt, mikor a' nyavalya sulyos, *eret* kell *vágni*, kivált ha a' vérnek bővségitől, erős forrásától, avagy valami külső kemény okból származott a' vérpökés; ebben az állapotban szabad, szükséges-is a' beteget ér-vágás által okosan meg-lankasztani, hogy a' vér a' tüdőbe olly sebessen ne rohanhassan, és következendőképpen hogy az erek őszve-huzódhassanak; roszszat jelent, ha a' vérpökés, az érvágásokra semmit nem szünik.

Azonban a' beteg semmit ne beszélyen, egyébképpen-is magát ne mozgassa.

Mindgyárt kezdetben gyengén hivesitő szereket No. 9. 41. 92. kell adni; minden ital, és étel, a' mit a' beteg bé-veszen, kevés, tsak lágy meleg, és soha forró, ne legyen; ha azonban az has meg-vagyon szorulva, akkor lágyitó klystéreket kell bé-vetni.

Ha már a' vérpökés tapasztalható, és állandóképpen szünni kezd, akkor hasanló szerekkel továbbis kell élni.

Ha pedig mind ezek az illendőképpen megpróbált orvosságok után-is a' vérpökés semmit

sem szűnnék, akkor gyengén ösvve-huzó szereket No. 94. 95. 96. 97. kell bé-adni.

Ha azonban valami igen alkalmatlan, szüntelen jelen való, és tsiklandazó hurut tapasztaltatnék, melly a' vérpökést szüntelen nevelné, és tovább tartatná, akkor ezek mellet, fel-váltva, tsendesitő szereket-is No. 80. 81. 82. 188. kell jovosolni; lehet egy órában ösvve-huzó, más órában pedig tsendesitő orvosságot adni.

Az ösvve-huzó szerek gyakran felettébb veszedelmesek, ha mindgyárt kezdetben avagy ha igen bőv mértékben adattatnak, annakokáért mindenkor gyengéken kell kezdeni, és azután lassan-lassan lehet, 's néha kell-is erősebbekre lépni.

Midőn a' vérpökés a' vérnek igen kemény fel-forrásától, és meg-ritkulásától származik, melly szokszor a' nagy hévségtől, avagy az elménck kemény fel-hábaradásától meg történik, akkor *jeges hideg vizet* itatni igen hasznos; de mégis, ebben az állapotban-is előbb eret kell vágni, és az emlitett hivesitő szereket meg-kell próbálni.

Mihent meg-szűnik a' vérpökés, akkor mindgyárt az ösvve-huzó szereket el-kell hagyni, és nyugadalom, 's gyengén tápláló tejes; árpakásás, avagy riskásás ételekkel a' beteget erősiteni kell; mégis mindazonáltal még egy darab idejig a' No. 98. lévő italt lehet a' beteggel itatni, melly ital, ha harmad rész téjjel ösvve-elegyitetik, gyakran sokat használ.

Gyakran a' vérpökés után a' beteg még egynéhányszor valami torhával ösvve-elegyitetett gőrőngyős sűrű vért pök-ki; ez roszszat nem jelent, meg-se-álittassék, mert kűlőmbőn a' tűdőben megrothad, meg-tsipősedik, a' tűdőt rágni kezdi, és az által gyakran veszedelmes állapotat kővetkeztet.

Ha

Ha a' beteg ennek a' matériának ki-pökésire elég erös nem vólna, akkor gyengén pöktetni kell No. 99. 100.

Illyenkor-is mindenkor szükséges, kivált ha a' beteg éttzaka nyughatatlanul alusziik, és sokat hurut, estve valami álmositó szert adni No. 41. 84. 85.

Ha már ezekre a' köhögés egészszen el-mulik; a' beteg eléggé meg-erösödik; ha a' pulsus természet szerént való, és a' lélekzés szabad 's könnyü lészen, akkor a' beteg hamar meg-gyógyul; és ugyan ezekből a' jelekből tudgyuk, hogy a' tüdőben semmi erek meg-nem szakadtak, hanem hogy a' vér tsak az ereknek ki-tágult, 's ki nyilt végeken folyt által.

Mégis mindazonáltal az illyen betegek még egy darab ideig tsendesen maradgyanak, hevitő italakat, és kemény ételeket ne egyenek: Ebben az állapotban a' tej leg-jobb étel; ha pedig a' beteg a' tejet meg-nem szenvedhetné, akkor más gyenge tápláló eledeleket kell adni, de soha egyszerre sokat nem kell enni, hanem gyakran, és mindenkor tsak keveset.

Ha a' betegek a' vérpökés után nem hurutnak ugyan, de mégis nagyon erötlenen maradnak, akkor egy ideig minden harmadik órában a' No. 70. leirt orvosságból egy kávés findsiával kell bé-adni.

Szintén olly szorgalmatosan kell az okakat-is távoztatni, mellyek ezt a' nyavalyát ujra fel-gerjeszthetnék: Ezeken a' betegeken azután gyakran kell eret vágni, mihent a' vér fel-kezd-sorni, az ábrázat meg-pirosodik, a' mely meg-szorul, avagy a' lélekzés nevekedik, és ha ezek a' történetek, a' gyengén hivesitő orvosságokra meg-nem-szünnek.

Ha a' vérpökés után, a' beteg szünetlen köhéntsel, és valami tompa fajdalmat avagy égést érez a' melyiben, ha azonban a' pulsus-is hideglelös, és

ha az hideglelés eſtve mindenkor ſulyoſodik, akkor a' tűdőben valami meg-ſértődett, és kövétkezendőképpen a' *tűdőben* valami *ſeb* vagyon.

Ennek az állapotnak kezdetén a' beteg köszönségeſen valami ſűrű nyálos matériát pőkik, melly néha egy kevés vérrel-is elegyitve vagyon, és egynéhány napok mulva meg-genyettségeſedik. Illyenkor a' *tűdőnek ſebei* már *fekéllyekké* váltak.

Ha ez a' *fekély* nem *nagy*, és ha a' *beteg* azon kivűl jó *egéſséges*, akkor egéſséget lehet remélni; ha pedig a' fekély *nagy*, avagy ha a' *tűdő* természet ſzerént *hibás*, avagy ha a' *nedveſségek tſipőſek*, akkor naponként ſulyoſodnak a' környűlállások; a' fekély körös-körül a' tűdőt rágja, és tovább-tovább *terjed*, végre gyógyithatatlan *farvadáſt* okoz.

Néha a' vérpőkés által támadt tűdő-ſebeknek felső 's külső ſzélyei őſzve-fornak, akkor a' beteg ſemmit ki nem pőkik, hanem csak ſzűnetlen ſzárazon köhéntsel: és végre a' ſebeknek üregiben a' genyettség meg-gyűl, és a' *fekéllyből tályog* leſz. Már ha ez a' tályog nem nagy, és ha a' nedveſségek külömben jók, akkor gyakran ſokáig ki-nem fokad, a' betegnek-is ſokat nem alkalmatlankodik. Néha az illyen tályog, valamint a' tűdő-gyuladásban, meggyulad, meg-érik, 's ki-fokad, és valami könnyőbbitő genyettséges pőkés által ki-űrül, 's azután bé-gyógyul.

Ha az illyen tályog nagy, avagy ha a' nedveſségek tſipőſek, akkor a' beteg a' melyiben nehézséget érez, az egyik, vagy a' jobb, vagy a' bal óldalán, nagy alkalmatlanság nélkül nem fekhetik, keményen hurut, de mégis ſemmit ki-nem pőkhet, ſzűnetlen hideglelésben vagyon, melly eſtvénként valami borzadáſſal ſulyoſodik, azután nagy forróság, nyughatatlan álom, és végre bádgyaſztó izzadás kövétkezik.

zik. Ha már ez a' tályog ki-fokod, akkor a' betegek közönségesen valami büdös, és zöldes genyettséget bőven pöknek, és azután a' fellyebb meg-irt gonosz környülállások többire mindenkor bizonyoson kövötkeznek; Ha pedig ez a' tályog ki-nem fokad, akkor szünetlen nevekedik, a' köhögés erősedik, az erő fogy, és közönségesen valami gyötrő, 's lassu halál kövötkezik.

Ha a' vérpökés után valami égető, száraz, és tsiklandazó hurut tapasztaltatnék, és ha az hideglelés kemény nem volna, akkor lehet a' betegnek enyhitő, és nedvesitő orvosságokat adni No. 40. 41. 90. 92.

Ha pedig azonban az hideglelés kemény, és a' pulsus tellyes, és felzült volna, akkor ér-vágással, és hivesitő szerekkel No. 6. 8. 9. kell segiteni.

Ha ezekre az hideglelés, és az égés szünik; ha a' beteg genyettséges matériát kezd pökni, akkor a' No. 89. 90. 101. avagy a' No. 86. 87. estve pedig mindenkor a' No. 41. 84. 85. fel-találandó szereket, avagy más ezekhez hasanlókat, kell elé-venni.

A' tiszta, fris mezei levegő-ég; a' lovoglás, és kotsizás által tett gyenge mozgás, az illyen betegeknek mindenkor igen hasznos, mert ők az által gyakran hamar meg-erősednek, és meg-gyógyulnak, kivált ha azonban a' fellyebb meg-nevezett orvosságokkal-is élnek: Némellyeknek illyenkor a' No. 70. le-irt orvosság, avagy a' *felteri* bor-kutak téjjel elegyitve sokat használnak.

Ha a' *büdös-fekély* igen nagy, és ha azonban az hideglelés nem tsak nem szünik hanem inkább sulyosodik; ha a' ki-pökött genyettséges mátéria barnás, zöldes, és büdös lesz, akkor a' betegek veszedelmes állapotban vagynak, mégis mindazonáltal némellyek

a' No. 89. 90. 102. le - irt orvoſságokkal gyakran meg - gyógyultak.

Ha pedig ezen rendeſen meg - próbált orvoſságok ſemmit ſem könnyöbbitnek, akkor az egéſséghez *kevés* reménység vagyon, *nem - is* kell illyenkor a' beteget *ſok* orvoſsággal *gyötröni*, hanem tsak az *enyhitő* orvosláſſal kell gyógyitani: a' felettébb kemény *hurutat* a' tellyebb jovoſolt *nedveſitő* ſzerekkel, a' mennyire lehet, *tsendeſiteni*, *eſtve* pedig a *forróságot*, és az *hideglelést* gyengén hiveſitő és tsendeſitő orvoſságokkal No. 41. 92. kűſſebbiteni, és az által a' beteget könnyöbbiteni kell.

A' bádgyaſztó, 's igen bőv *izzadás*, és *haſmenés* ezeknek a' betegeknek felette veſzedelmes.

Az igen bőv izzadás a' No. 35. avagy 70. le - irt ſzerekre gyakran apad; az hasmenés ellen gyengén *tſendeſitő* orvoſságok No. 94. 95. jovoſoltatnak.

Ha a' betegnek lábai, avagy az haſa fel-kezdnek dagadni, akkor gyengén *vizelltető* ſzereket No. 71. 72. kell adni, és tenyő mag-fűſtel meg-fűſtelt ruhával gyengén dörgölni kell.

Szintén ugy lehet néha valami gyenge *laxátivát* is adni No. 38. kivált ha az étel kévánás meg - bomlatt, ha a' gyomor nyálos matériával meg - vagyon terhelve, és ha egyſzer - 's - mind az erő még a' laxátivát meg - birja.

Néha a' *ſarvaſztó*, avagy ſzáraz nyavalyában fekvő betegek igen *tſipős* matériát *pöknek*, melly belől a' torkat ki - *rágja*, 's ki - *ſebeſiti*, és a' *le-nyelés kor* valami *égő* fájdalmat okoz; Illyenkor *enyhitő* orvoſságok kévántatnak No. 62. 66. 67. valamint a' torok - fájásban.

A' FULLADÁSRÓL.

(*De Aſtmate.*)

A' *Fulladás* olly melybeli nyavalya, mellynek leg főbb jele a' *nehéz lélekzés*, mert az illyen betegek nagy munkával és gyötrődéſſel lélekzelnek, a' meg-fulladáſtól ſzűntelen félnek, fel-nyitott ſzájjal és ki-tágoſitott or-lyikokkal kereſik a' levegő-eget, az egéſz melyeket, vállakot, és karakot, mikor lélekzelnek, mozgattyák, és minden bé-lehelléskor valami ſipolás, avagy herregés hallatik.

Mikor ez a' nyavalya igen kemény, akkor az ábrázat fel-dagad; az ajakok meg-ſzederjeſednek és meg-vaſtagodnak; a' ſzemek meg-vereſſednek és ki-nyomódnak; az egéſz teſten valami enyves ragadós izzadás űt-ki; a' kűlső tagok meg hűlnek; a' gyötrődés és a' meg-fulladástól való félelem fellettébb nevekedik.

A' pulſus illyenkor gyakran hideglelős, egyenetlen és gyenge, néha pedig tellyes és feſzűlt, némellykor ki-is marad, és egyenetlen.

Ez a' nyavalya nem jár mindenkor huruttal, gyakran köhögnek a' betegek, de tsak ſzárazon és nagy fáradsággal; gyakran bővön-is pőknek.

A' Fulladás mindenkor felette veſzedelmes, és gyakran orvoſolhatatlan; néha ſzűnetlen-is jelen vagyon, és eſtvénként mindenkor ſulyoſodik.

Vagynak betegek, a' kik nappal könnyen lélekzelnek, de mihent le-feküſznek és el-aluſznak, akkor mindgyárt ijeſztő és gyötrő álmokat látnak, hirtelen fel-ébrednek, az ágyból ki-ugranak, az ablakot fel-nyittyák, hogy friſs levegő-eget kapjanak

nak, és meg-ne fulladgyanak, és ekképpen magoknak könnyebbséget szereznek.

Ez a' nyavalya némelly betegekre csak néha, és valami bizonyos üdőben, véletlenül, 's hirtelen jön; egynéhány óráig tart, 's azután megint elmulik.

Valami a' lehellő gégét a' tüdőben vagy keményen öszve-huzza, öszve-nyomja, vagy be-dugja, és kövétkezendőképpen a' bé- és ki-léhelléſre el-kerülhetetlenül szükséges levegő-égnek bé- és ki-menetelét meg-nehezitti, avagy meg-akadályoztattya, az mind ennek a' nyavalyának okat ád.

Azok, a'kiknek igen *gyenge*, avagy *felette* érzékeny *érző inai* vagynak, és *görtsöket* gyakran *szenvednek*, ettől a' nyavalyától gyakran oſtromoltatnak: Illyenkor a' *torok* nagyon *öszve-huzódik*, és a' *benn-rekedett levegő-ég* a' torokban valami *golyóbiſsá* válik, melly' miatt a' lélekzés meg-nehezedik, és a' beteg nagyon gyötrődik.

Ha már a' betegnek különös természetiből ki-tudódik, hogy a' fulladás egyedül csak a' *görtsöktől* származott, akkor mindgyárt, Mihent a' fulladás meg-jelenik, a' beteggel valami Spirituſt No. 104. 105. 106. kell szagoltatni; lehet a' No. 105. avagy 106. le-irt szerekből egynéhány cseppeket-is egy kalán vizben bé-adni. Ha ezek nem elegendők, akkor a' No. 107. fel-találandó orvoſság közönségeſen a' nyavalyának *oſtromát* hamar el-üzi. Jó erős szék-fü-virág-klyſtérek egy kevés nádmézzel és olajjal öszve-elegyitve itten különösön haſznaſok, avagy azok No. 76. 77.

Hogy pedig az ezután kövétkezendő *oſtomat*-is a' beteg el-kerülye, azért élyen ſokáig a' No. 73. avagy 218. le-irt pilulákkal. Ha ezek-is a' gyenge érzőinaknak erősitéſire, és kövétkezendőképpen a' görtsök-

tsóknek el-távoztatására elég erősek nem vólnának, akkor elegendő mértékben a' No. 70. 74. 75. készítetett szereket kell bé-adni.

Vagynak olly személyek-is, a' kik külömben egésségeseknek lenni láttatnak, de mihent az üdő meg-*nedvesedik* avagy meg-*hódósedik*, akkor mindgyárt *gyötrődnek*, és *nehezen lélekzelnek*. Ennek gyakran a' *tüdőnek erőtlensége*, és *el-lágyulása* valóságos *oka*.

Illyenkor erősitő orvosságokat No. 86. 108. avagy ha ezek eleget nem használnak, erősebbeket No. 70. 74. 75. kell adni. Kiváltképpen pedig az illyen betegeknek *hasznos tavaszszal*, és *nyárban hegyes* helyeken lakni, a' *hól* a' *levegő ég* fris, tiszta, 's erős, és a' testet vagy *lovoglással*, vagy más, de nem bádgyasztó, mozgással gyakorolni.

Masoknál a' *tüdő* hirtelen *vérrel* meg-*telik*, és akkor *véresfulladás* támad; Ez könnyen meg-esik a' bőv vérű személlyeken, ha nagyon meg-haragusznak, meg-ijednek, 's a' t. avagy ha a' folyó arany-er, a' hószam, a' szülést követő vér-folyás, vagy-is a' *gyermekágy-folyás*, avagy az or-vér hirtelen megáll.

Ezek a' betegek az ágyban egészszen el-erőtlenedve fekűsznek, felette nehezen lélekzelnek; az ábrázat és a' szemek veresek s' ki-dagadtak; a' kezek és a' lábak hidegek; a' pulsus egyenetlen, és el-nyomattatott.

Illyenkor gyakran csak egy ér-vágás-is az egész nyavalyát el-üzi; ha pedig az első ér-vágás eleget nem segitne, akkor megint eret kell vágni annyiszor, a' menyiszer szükséges lesz: Azonban a' beteg igyék sok *vékonyitó* és *hivesitő* italokat, mint a' tüdő-gyuladásban; a' *klystérek-is* hasznosok:

ſok: a' *kezeket-is*, és a' *lábakot* meleg *poſztókkal*, avagy ruhákkal *dörgölni* kell.

Ha már ezekre a' beteg könnyen kezd lélekzelni, akkor még egynéhány napokan ollyan orvoſságokkal kell orvoſolni, mint No. 11. 12. 39. hogy a' teſt gyengén meg-üreſedgyék; ha pedig mindgyárt kezdetben a' vég-hurkának vér-erei fel-vólnának-dagadva, akkor az ér-vágás' hellyett jobb *vér-ſzipókat* az arany-erekre tenni.

Szintén ugy történik azoknak-is, a' kiknek *enyves* és *taknyos vérek* vagyon, mert a' vérnek enyves és taknyos *réſze a' tüdőben meg-gyül*, és azután hoſzſzas *taknyos fuladáſt* támaſzt; az illyen betegek igen ſokat köhögnek, 's gyötrődnek, és némellykor valami taknyos, sükeres matériát bővön ki-pöknek.

Ebben az állapotban oſzlató, vékonyitó, és pöktető, hashajtó, avagy vizelltető orvoſságok No. 109. 110. 111. 112. 113. jovoſoltatnak.

Némellyek az illyen betegek közül ezen orvoſságoknak hoſzſzas bé-vételek által gyakran ſzerentsésen és tökélletesen meg-gyógyulnak; máſok ellenben ezekre a' ſzerekre magokat egy darab ideig elég jól érzik, de a' gyötrő lélekzés, és a' melynek herregéſe *oſtromanként* megint hirtelen viſzſzá jön, és gyakran olly keményen, hogy valójában a' meg-fulladáſtól félni kellyen.

Az illyen *oſtrom*' alatt az előbbeni ſzereket el-kell hagyni; és azok' hellyett a' betegnek fris levegő-eget kell ſzerezni, a' No. 107. avagy 114. le-irt ſzereket-is bé-kell-adni. Ha pedig az oſtrom igen ſokáig tartana, akkor ezen orvoſságok mellett *hólyag-húzó* flaſtromot-is kell a' lábikrára kötni, és izgató *klyſtért* bé-vetni.

Ha

Ha a' kemény oſtrom egyſzer-el mulik, azután a' fellyebb jovoſolt orvoſságokat megint elé-kellvenni, és az hólyag-huzó flaſtrommal tſinált ſebet ſokáig kell folytatni; Ekképpen változtatván az orvosláſt kell a' beteggel tovább-is bánni, mellyre azután az *oſtromok* ritkábban 's gyengébben térnek viſzſza, utólyára gyakran egéſzſzen ki-is maradnak.

Mégis mindazonáltal a' beteg ekkor-is tőbbire még erőtlen, és minden valamennyire keményebb 's tovább tartó mozgáſra ſziv-dobogáſt érez, és nehezen lélekzel.

Hogy tehát ezek a' kőrnyűlálláſok-is egéſzſzen meg-orvoſoltaſsanak, azért a' beteg élyen a' No. 74. 75. le-irt ſzerekkel, és kereſſen tiſzta mezei levegő-eget, 's magát gyenge mozgáſsal gyakoralya.

Gyakran a' betegek arról panaſzolkodnak, hogy a' *fejekből* valami *tſipős* és *vizes nedveſség* lefelé ſzivárog, melly valami tſiklandazó hurutot, a' mellyben kemény égéſt, győtrő és fullaſztó lélekzéſt okoz.

Ebben az állapotban ſok nyálas, lágyitó italakat kell adni No. 40. 88. 's a' t. még pedig ſokáig; ſokkal hathatóſobbak léſznek ezek az italok, ha harmad réſz-téjjel őſzve-elegyitetnek. Ha ez a' *ſzivárgás* igen bőv, és ſzűnetlen jelen vagyon, akkor az orvoſságok mellett *hólyag-huzó* flaſtromat-is kell a' nyak-tſigára kőtni.

Ha már a' tſipős nedveſség a' főből le-ſzivárogni meg-ſzűnik, és mégis valami tſiklandazó, ſzáraz hurut még hátra maradna, akkor a' No. 80. 81. 82. 92. le-irt ſzerek bizonyoſon haſználnak.

Gyakran a' *podágrának*, a' *kőſzvénynek*, avagy a' *nátha-folyásnak* (*Rheumatiſmus*) *tſipős* nedveſsége a' *melybe* verődik, és azután *fulladáſt* okoz.

Az

Az illyen környülállásokban *vékonyitó*, *lagyitó*, és gyengén *vizelltető* orvoságokat No. 8. 13. 40. 46. 72. bőv mértékben kell adni mind addig, mig a' nyavalya meg-nem könnyöbbedik; a' *külső részeket* pedig, a' mellyekben ez a' melybe verődett tsipős matéria előbb vólt, mindgyárt külső szerekkel, és *hólyag-huzó* flastrommal ugy kell izgatni, hogy ez a' tsipós matéria rész szerént meginc oda viszszamennyen.

Midőn a' *fulladás* roszszul orvoseltatott, avagy viszsza-veretet *Rúthól* származik, akkor kimondhatatlanul haszsnálnak a' No. 49. le-irt *pilulák* a' No. 61. le-irt *herbathével* edgyütt, avagy valamellyik a' No. 110. 115. 116. fel-találandó szerekből.

Lehet az illyen betegeknek lágyitó, vékonyitó, és vért tisztitó italakot-is sokáig adni No. 8. 45. 46. 72. Erre gyakran a' beteg bővön kezd pökni, és az egész nyavalya el-mulik.

Mind ebben, 's mind más állapotban, mikor a' fulladás a' tüdőben más helyről által vitetett tsipősségtől származik, a' karakra, avagy a' lábokra *fontanellát* tenni, és azt azután sokáig folytatni igen jó.

Gyakran a' fulladás a' tüdőnek *tályogjaitól*, avagy *kemény tsomóitól* ered; illyenkor a' betegek közönségesen szárazon és sipolva hurutnak.

Ha tehát már ez az állapot az előre ment okokból, az előtt, és a' jelen való történetekből ki-tudódik, akkor a' beteggel szintén ugy kell bánni, a' mint a tüdő-gyuladásnak hasanló állapottyában jovoseltatott.

Gyakran a' fulladás a' gyomornak *terhétől*, avagy az hasnak *puffadásától* származik. Az első történetben segitnek az hánytatató avagy a' laxáló szerek; a' másikban pedig haszsnosok a' No. 117. 130. 160. készittetett orvoságok.

Annak-

Annakokáért a' fulladó emberek arra mindenkor ſzorgalmatoſon vigyázzanak, hogy a' gyomrok megne-terhelődgyék, avagy hogy nehéz emésztő 's puffaſztó eledeleket ne egyenek, és hogy az haſok mindenkor nyitva legyen.

Ha a' fulladás igen ſokáig, és keményen tart, akkor kőzönségeſen orvoſolhatatlan *mely - vizkorság* kővétkezik.

A' MELY-VIZKORSÁGRÓL.

(*De Hydrope pectoris.*)

A' Melly-vizkorság akkor támad, a' mikor a' melynek vagy csak egyik, vagy mind a' két űregiben-is valami vizes nedveſség ősſzve-gyűl.

Ezt a' nyavalyát kezdetben ritkán lehet meg-esmérni; kőzönségeſen csak lopva, tapaſztalhatatlanul, és igen laſſan tſuſz-bé, és végre a' mikor magát ki-mutattya, akkor már többire felette meg-rőgzött, és igen ſokſzor gyógyithatatlan, kivált ha egyſzer-'s-mind a' tűdőben-is valami hiba vagyon.

Ha valaki, midőn bőven, és az egéſz teſtiben izzad, magát hirtelen meg-hiveſiti, és az izzadáſt hirtelen viſſza-veri, akkor gyakran mely-vizkorságba eſik, de mégis a' melly-vizkorság leg gyakrabban a' tűdőnek, avagy a' melynek hoſzſzas nyavalyáit kőveti.

A' *melly-vizkorságban* fekvő betegek ſzűnetlen ſzárazon kőhéntſelnek, avagy ha valamit ki-pőknekis, az mégis csak vizes, és habos; ha ſokáig avagy valamennyire keményen beſzéllnek; ha valamennyire

tovább sétálnak, avagy ha csak kitsin magosságra-is fel - hágnak, avagy valami más nevezetes mozgást tesznek, akkor a' lélekzés mindgyárt el - áll, és azért az el - kezdett környúl állásokban tovább nem haladhatnak; soha mélyen és szabadan bé - nem lehellhetnek; szintén ugy néznek - ki, 's ugy - is lélekzelnek szűnetlen, mint az sok futás, avagy kemény mozgás által egészszen el - bádgyatt emberek; ha lefekűsznek, és alunni kezdnek, akkor hamar és hirtelen fullasztó gyötrődésbe esnek, fel - ébrednek, gyorsan fel - kelnek, az ablakot ki - nyittyák, levegő - eget, és enyhűlést keresnek; és ha a' melynek mind a' két üregiben sok viz vagyon, akkor soha egyenesen nem fekhetnek, hanem ülni, avagy a' fejeket, és a' melyeket magossabban, mintsem szokások vólt, helyheztetni kénszeritetnek; ha pedig a' viz a' melynek csak az egyik üregiben gyűlt, akkor a' beteg óldalan elég könnyen fekűsznek, de ha az egésséges óldalra fordulnak, akkor mindgyárt valami gyötrődés, és kemény hurut támad; Néha az illyen betegeknek a' lábok meg - dagad, és akkor a' lélekzés nagyon meg - könnyöbbedik, de ha ez a' dagadás meginr el - apad, akkor mindgyárt a' lélekzés - is meg - nehezedik; némellykor a' karok vagy különösön, vagy mind a' ketten - is egyszer - 's - mind fel - dagadnak, gyakran el - is - lágyulnak, erzéketlenek avagy szél - ütettek - is lesznek; néha a' melyben a' viz lotsog, és ha az illyen betegek egyenesen fel - álnak, akkor az ágyék - hártyában valami nehéz terhet, és feszűlést éreznek; az óldal - lágyok fel - dagadnak, és az egész has fel - emelkedik, kivált a' felső felén; illyenkor a' lélekzés könnyöbb, de azonban a' hátban, és mely - táblának a' alsó végin valmi feszitő fájdalom támad; gyakran a' beteg, midőn áll, a' melynek közepén valami felfelé ható nyil-

alló

alló avagy keményen feszitő fajdalmat érez, és azonban roszszul lesz, mintha el-akarna ájulni, avagy a' szivreszketni kezd, és a' pulsus el-tűnik.

Ebben a' nyavalyában a' beteg többire mindenkor keveset vizellik; a' vizellet tiszta, és vizes; néha zavaros-is, és valami egyenetlen veres seprőt szállitt az edénynek fenekére.

A' pulsus igen sokszor gyenge, kitsin, egyenetlen, és ki-maradó; néha az egyik karon elég erős és egyenlő, a' másikan pedig gyenge, és egyenetlen.

Mikor a' nyavalya még nagyon meg-nem gyökerezett, és a' tűdőben semmi hiba nintsen, akkor igen sokszor a' pulsus erős, szabad, egyenlő, és egéséges.

Az *izzasztó* szerek a' mely-vizkorságban hamar, és elegendő könnyőbbséget *ritkán* szereznek, annakokáért, ha az erő jó, minden második avagy harmadik nap valami *erős laxátivát* No. 42. 43. 47. 110. kell bé-adni; a' köz ődőben pedig *vizelltető* szerek No. 71. 72. 79. 89. 113. 118. 119. jovosoltatnak.

Ha ezen szerek által a' testből sok viz ki-takarodik, és a' lélekzés lassan-lassan meg-könnyőbbedik, akkor ezekkel az orvosságokkal továbbis kell a' beteget éltetni, de mégis ha a' beteg tapasztalhatóképpen jobban lesz, akkor a' laxátivákot ritkábban kell elé-venni.

Gyakran ezek az hashajtó szerek sok vizet hajtnak-ugyan ki, de azonban mégis a' lélekzés meg-nem könnyőbbedik; a' beteg a' melyiben valami égést, gyötrődést, és száradást érez; az hurut-is nevekedik; az erő pedig fogy.

Ebben az állapotban az hashajtó ſzereket el-kell hagyni, és csak egyedûl a' vizelletô orvoſságokkal kell orvoſolni.

Ha ezek-is ſemmit ſem könnyôbbitnek, akkor kôzél vagyon az halál, nintſen-is egyéb ſemmi hátra, hanem csak a' *melynek ki-mettzéſe*, mellyel ſokáig várni nem kell, mivel az-is nem ſokat haſznál, ha már a' beteg felette erôtlen, és a' nyavalya maga' keménységiben már igen ſokáig tartatt; akkor ſem haſznál ſemmit a' melynek ki-mettzéſe, a' mikor a' vizkorság a' tûdônek valami hibájától eredett.

Azoknak, a' kiknek lélekzéſek akkor meg-könnyôbbedik, a' mikor a' lábok fel-dagadnak, gyakran igen haſznos a' meg-dagadott lábakot napjában egyſzer, vagy kéttzer meg-gyujtatt égett-borral párolni, és erôſſen meg-izzaſztani.

Erre a' pároláſra néha mindgyárt kezdetben a' daganat hirtelen el-véſz, és azonban a' beteg nagyobban láttzik gyôtrôdni, és a' melyiben ſzorulni, de azért mégis ezt az orvoſláſt el-nem kell hagyni, hanem egynéhány napokon egymás után kell folytatni, mert eképpen gyakran nagy könnyôbbség ſzereztetik, némellyek egéſzſzen meg-is gyógyulnak.

Ezeket a' daganatokat jó kimettel lehet meg-is *kôppôlyezni*, avagy a' karakon és a' lábakan *foyló ſebet* (*fontanella*) tsinálni.

A' melynek inás-husán (*muſculus*), jó méllyen, kereſztûl-vont, és ſokáig folyásban tartotatt, *ſinóris* néha ſokat haſznált.

A' SZIV-DOBOGÁSRÓL.

(*De Palpitatione Cordis.*)

Ha a' ſziv gyorſobban és keményebben vér, mintſem természet ſzerént verni ſzokott, és ha a' betegnek gyötrödéſt, bádgyadáſt, és a' maga' munkálkodásában valami akadályt okoz, akkor ez az állapot *Sziv-Dobogáſnak* neveztetik.

A' *bőv vér-folyáſok'*, avagy más *mértékletlen üreſedéſek' után*, mellyek által a' teſt ſzükséges nedveſségektől meg-foſztatik, és kövétkezendőképpen felette el-erőtlenedik; gyakran a' kemény, forró, és hoſzſzas nyavalyák' után-is olly *gyengeség* támad, hogy a' *ſziv* a' teſtnek, avagy az elménck leg-kűſſebb mozdulására-is igen keményen kezd verni, és a' beteget megint ujra el-bádgyaſztya, melly' miatt az egéſség hamar helyre nem álhat.

Már ebben az állapotban, mivel a' teſtnek nedveſségei ki-folytak, 's el-fogytak, azért roſzſzul tselekednék valaki, ha hevitő italak, avagy ſok fűſzerſzámos ételek által a' beteget erősíteni akarná.

Kezdetben tsak azon kell igyekezni, hogy tápláló leveſek, tejes italok, főtt arpa-zab-avagy riskáſa-lév által a' teſt tápláltasék, és a' nedveſségek ſzaparodgyanak; a' beteg magát tſendeſen tartſa, és ſokat alugyék: Ha azután már egyſzer a' teſt nedveſségekkel megint meg-telik, akkor a' beteg egy kevés bort ihatik, fűſzerſzámos ételt-is ehetik; ſzép ődőben ki-is mehet ſétálni, avagy kotſizni; leg-haſznaſobb tiſzta mezei levegő-égben ló-hátan tsendeſen sétálni, és minden munkás gondolkodáſt, 's ſzorgalmatóſságot azonban el-távoztatni.

Ezen egyes, de mégis bátorságos, mód által az illyen betegek gyakran csak hamar fel - épülnek.

Ha pedig ezek után - is a' szív - dobogás még meg - maradna; a' beteg-is még nagyon gyenge volna, és az ételt nem igen kévánná, akkor lehet erősítő szereket No. 70. 74. 75. adni

A' *gőrtsöket* gyakran *szenvedő Férfiaknál*, és *Aszszonyi személyeknél* gyakran hirtelen felette kemény, és hoszszas *szív - dobogás* támad, melly egyedül csak a' *gőrtsöktől*, többire valami haragból; ijedésből, félelemből, örőm, avagy más, csak gyenge elme indulatból - is, vészen eredet. Ebben az állapotban *Görts ellen* való orvosságok No. 23. 92. 106. 107. 114. jovoslottatnak.

Az illyen szív - dobogás gyenge, és külömbön ártatlan okból - is, gyakran megint elé - kerül: Ennek el - távoztatására sokáig kell élni a' No. 73. 's a' t. le - irt szerekkel.

Ha pedig már az *érző inak* igen gyengék vólnának, és az azért eddig jovosolt orvosságok eleget nem használnának, akkor egyet a' No. 70. 74. 75. le - irt szerekből meg - kell próbálni.

Néha a' szív - dobogás a' *vérnek bővségitől* származik: Itten az betegnek erejéhez szabattatott *ér - vágás* leg - bizonyosobb orvosság; ha erre a' szív dobogni meg - nem szűnne, akkor egy darabig hivesitő, vért - vékonyitó, és gyenge has hajtó orvosságokkal No. 9. 11. 12. 39. 45. 121. kell a' beteget éltetni.

Hasonlóképpen kell akkor - is orvosolni, a' mikor a' *szív - dobogás* vagy a' meg - rekedett *arany-értől*, vagy a' benn - maradott *bőszámtól* származik.

Gyakran, az egyébképpen egészséges embereknél - is, a' felette kemény, és hirtelen történt *elme-indu-*

indulatok után mindgyárt rendkivûl való, és erôsſen gyötrô *ſziv-dobogás* támad, melly gyakran ájuláſtis okoz. Ha az illyen betegek nyugadalmoſon maradnak, és a' fel-háboradott el-méjeket letsendeſitik, akkor az egéſz nyavalya többire mindenkor magától el mulik.

Mégis mindazonáltal ha a' ſziv-dobogás erre meg-nem-ſzûnne, és ha azonban a' beteg forró, a' pulſus pedig teli, és- feſzûlt vólna, akkor mindgyárt eret kell vágni, klyſtért-is kell bé-vetni, és ollyan orvoſságokat, a' millyenek No. 1. 2. 7. 9. 12. vagynak, kell bé-adni.

Ha ezek elégtelenek, és ha a' betegek álmatlanak-is és nyughatatlanak, akkor minden máſodik órában egy kávés findſiával kell bé-adni a' No. 41. le-irt orvoſságból, avagy annak helyette No. 92. 93. kell elé-venni. Ekképpen gyakran tökélletesen el-mulik a' ſziv-dobogás.

Ha az eddig jovoſolt orvoſságok ſemmit ſem haſználnak; ha azonban a' pulſus egyenetlen és félben-hagyó; ha a' ſziv-dobogás minden mozgás után nevekedik, és a' beteget nagyon gyötri, 's ha majd meg-fullaſztya; akkor kózönségesen vagy a' ſzivnek ûregében *vérpalánt* (*Polypus*) vagyon, vagy a' *ſziv*, avagy a' ſzivnek *nagy edénnyei* terméſzet felet ki-*tágaſodtak*.

Ez az állapot fellettébb veſzedelmes, és, ha mindgyárt kezdetben meg-nem gyógyittatik, mindenkor orvoſolhatatlan.

Az illyen betegek nagy tsendeſségben maradgyanak, magokan gyakran eret vágaſſanak, hogy a' vér a' ſzivre igen ſebbeſſen ne folyhaſſan; azon felyûl minden harmadik órában a' No. 12. le-irt orvoſságból egy kalánnal vegyenek-bé, és mindenkor réá egy vagy két kávés findſiával igyanak

a' No. 45. fel-találándó italból, avagy ez' helyet máſt vegyen No. 121.

Ha ezekre a' ſziv-dobogás ſzűnik, akkor lehet egéſséget reménlni, de mégis az orvoſságokkal még ſokáig kell élni, és ha ſzintén már a' nyavalya egéſzſzen meg-gyógyultnak lenni látſzatnék-is; mégis a' beteg minden erős mozgáſt, és munkálkodáſt el-kerűlyen.

Ha pedig a' ſziv dobogás ſemmit ſem gyengűl, akkor a' nyavalya gyógyithatatlan; egyedűl-is tsak a' történeteket kell illyenkor enyhiteni, hogy a' beteg a' nyavalyát könnyöbben ſzenvedheſſe.

A' fellyebb jovoſolt vért-vékonyitó orvoſságokat ekkor-is lehet ſzűnetlen bé-adni; mihent pedig a'ſziv-dobogás megint ſullyoſodik, a' pulſus tellyeſedik, a' gyötrődés örögbedik, akkor mindgyárt minden halaſztás nélkűl eret kell vágni: Mivel pedig ebben az állapotban ér gyakran vágatódik, azért egyſzerre ſoha ſok vért ki-nem-kell botsáttani, hanem mindenkor éppen tsak annyit kell ki-venni, a' mennyire a' környűlálláſok meg-könnyöbbednek.

Ha a' beteg a' gyötrődéſtől, és a' ſziv-dobogáſtól nem alhatna, akkor minden eſtve álmoſitani kell No. 41. 84. 85. Lehet nappal-is tsendeſiteni. No. 82. 92. 126. 127. ha a' gyötrődés és a' ſziv-dobogás ſokáig tart, és kemény, és ha egy-ſzer-'s-mind a' fellyebb jovoſolt orvoſságok a' nyavalyát nem enyhitik.

Ekképpen kell azokat-is orvoſolni, a' kik kemény mozgás után, avagy valami kűlső erőſzakos okból, dőfésből, esésből, emelésből, felhágásból, 's a' t. kemény, 's hoſzſzas ſziv-dobogásba eſnek.

Az illyen okok, és a' belőllek kövötkezett környűlálláſok mindenkor gondolatra méltók, mert igen ſokſzor vagy *ſziv*-vagy *élet-er-ſzakadaſt* (*aneuriſma*)

(*aneuriſma*) okoznak, és ha ſzintén kezdetben a' nyavalya igen ſulyos nem-vólna-is, mégis a' gondatlanság', avagy az reſtség' miatt hamar gyógyithatatlanná válhatik.

Annakokáért igen roſzſzul tselekednek az illyen betegek, ha azonnal mindgyárt magokat tsendeſen nem tartyák, és az illyen tsekélységeket megvetvén, az orvoſnak tanáttsát nem kövétik.

AZ HURUTRÓL, VAGY NÁTHÁRÓL.

(*De Tuſſi, ſeu Catarrho.*)

A' Nátha kőzönségeſen valami *Fő folyáſſal* (*Coryza*) kezdődik; a' főben valami tompa nyomó fájdalom tapaſztaltatik; a' beteg az orrán valamennyire nehezen lélekzel, és igen ſokſzor ptrűſzſzent, az orból valami tſipős vizes nedveſség foly, melly gyakran a' torokban és a' melyben valami égéſt és gyötrődéſt okoz; végre a' beteg hurutni kezd' és azonban meg-bádgyad, 's gyakran valami futó borzadáſt érez; a' bádgyadás és az hurut kőzönségeſen eſtve nevekednek, a' pulſus többire mindenkor hól többet, s'hól kevesebbet, hideglelős; néha a' ſzomjuság-is nagy; és a' beteg az ételt utálya.

Ez a' nyavalya leg-gyakrabban a' teſtnek meghidegűléſitől ſzármozik, kivált ha az űdő hirtelen meg-hidegſzik, avagy a' levegő-ég kődős, és hideg.

Jóllehet az *hurut alkalmatlanobbnak*, mintſem veſzedelmeſnek lenni *látattik*, mégis mindazonáltal, ha nem orvoſoltatik, vagy *tűdő-gyuladáſt*, vagy valami más *hoſzſzas tűdő-nyavalyát*, vagy végre

orvoſolhatatlan *tüdő-rothadáſt*, avagy *el-ſarvadáſt*, ſzáradáſt okozhat.

Ha valami *hideg*, kivált jéggel meg-hidegitett *italtól* a' mely *ſzorulni*, és a' beteg *köhéntſelni* kezd, melly nyárban azoknál gyakran megtörténik, a' kik a' teſtnek kemény mozgáſa által nagyon meg-hevültek, és azonban hideg italt iſznak, akkor az *hurut*, ha nem nagy-is, mégis *orvoslást* kévan, mivel gyakran igen könnyen *tüdő-gyuladáſsá válik*.

Minden hurutban, kivált ha kemény, és ha a' beteg nagy bádgyadáſt és gyakor borzadáſt érez, igen haſznos nyugodni, az hideget el-tavoztatni és ſok meleg, oſzlató 's lágyitó italakot innya No. 8. 13. 40. 88.

Erre kőzönségeſen mind a' toroknak, mind a' melynek égéſe hamar el-mulik; az orból folyó tſipős viz-is azonban meg-ſzelidül, és meg-sürüedik; és azután könnyőbbitő pőkés kővétkezik, mellyre az hurut csak hamar ki-marad.

Néha az hurut valami kemény hidegleléſſel edgyütt vagyon; a' betegek nagyon ſzomjuhoznak, nagy forróságot, és mely-ſzoruláſt, 's nehézséget éreznek.

Ebben az állapotban az ér-vágás ſzükséges, még pedig gyakran elé-véve, ha a' pulſus feſzülve, és a' mely ſzorulva, 's terhelve marad.

Illyenkor a' lágyitó italok mellett napjában háromſzor, avagy négyſzer a' No. 1 le-irt port-is bé-kell adni, avagy az' helyett a' No. 32 kéſzitett mixturát kell elé-venni.

Ha már egyſzer a' beteg pőkni kezd, és ha a' ki-pőkött torha igen sürű, avagy ha a' betegnek a' melye herreg, 's a' pőkéſre elég ereje nintsen, akkor a' No. 33. avagy 34. le.irt ſzert, kell bé-adni.

Ha az

Ha az éttzaka a' kemény hurut' miatt nyughatatlan vólna, akkor eſtvé nyugtató orvoſságot kell adni No. 83 84. 85.

Néha a' náthás ember hideg levegő-égre kimenyen, és azonnal mindgyárt hirtelen hurutni meg-ſzűnik, 's azután azt gyondolya, hogy már egéſzſzen meg-gyógyult.

De hijában hizelkedik magának, mert ez a' könnyőbség tsalárd; az hurut tsak hamar meginr ſokkal keményebben viſzſza-tér, és azután ſokkal tovább-is tart.

Ha az hurut viſzſza-nem jön, akkor a' torha a' tűdőben gyakran meg-sűrűedik és meg-keményedik, és azután mely ſzoruláſt, tűdő-fulladáſt, avagy mely-vizkorságot okoz.

Annakokáért mindenkor okoſabban tselekedűnk, ha a' kitſinynek tettző nyavalyákban-is magunkra vigyázunk, eőket békeſséges tőréſſel viſelyűk, 's orvoſolyuk, és tőllek tőkélleteſen megmenekedni igyekezűnk.

Mikor az hurut valami más nyavalyával őſzvefoglaltatik, akkor a' történetek eő általa ſulyoſodnak.

A' FULLASZTÓ HURUTRÓL.

(*De Tuſſi Convulſiva.*)

A' *Fullaſztó* hurut igen gonoſz és veſzedelmes nyavalya; leg-inkább tsak *gyermekeket*, és nevedékeny iſiakat, *ritkábban* meg-*állapodott* idejű *embereket*, *oſtromol*.

Leg-

Leg gyakrabban tavaſzſzal, és ôſzſzel tapaſztaltatik; igen ſokſzor egy helységben egyſzerre 's hirtelen ſok ſzemélyeket elé-fog: Illyenkor *járaványi*, és gyakran *ragadós-is*.

Ha hólyagos, avagy veres himlôben, és fogjövésben kénlódó gyermekekre eſik, akkor a' veſzedelem annál nagyobb.

A' Fullaſztó hurut kezdetben a' más kôzônséges huruttól tapaſztalhatóképpen nem kûlômbôzik, és igy gyakran ſokáig, két vagy három hétigis el-tart, és mikor, már azt gondolyuk, hogy az hurut majd el-mulik, gyakran elsôben még csak akkor kezdôdik a' nehéz lélekzés; az hideglelôs pulſus, és a' mely-ſzorulás.

Ez a' nyavalya a' betegeket kôzônségeſen otromonként gyôtri; az az: ezek a' betegek egy, két, avagy három óráig-is csendeſen és jól vagynak; végre pedig a' melyben, és a' torokban valami ſzoritó 's gyôtrô fel-forráſt, és tſiklandozáſt éreznek; gyakran a' ſzivnek vermetskéje fájdalmaſon ôſzve-huzódik, a' betegek meg-ijednek, és tellyes tehettségekkel azon igyekeznek ugyan, hogy a' kôzôlitô hurutat meg-akadályoztaſsák, de mégis ſokáig ellent nem állhatnak, és ſzûnetlen kôhéntſelnek; utólyára minden erôſzakkal, és *ſzamár kiáltáshoz haſanló hangu piheksédiſſel* veſznek lélekzetet, mindgyárt réá addig hurutnak, mig a' lélekzet egéſzſzen ki-marad, azután megint, nagygyôtrôdéſſel, mint a' fulladók, lélekzetet veſznek; igy tart ez felváltva gyakran ſok minutákig, néha fél, avagy egéſz óra-ig-is, mig a' betegek egéſzſzen el-bádgyadnak, és az oſtrom el-mulik.

Az Illyen oſtromok alatt többire mindenkor, a' melyben valami ſzorongató, 's gyôtrô herregés hallatik; az ábrázat fel-dagad, és eleint megpiroſſo-

piroſſodik, azután pedig ſetét-kék leſz, vagy-is inkább meg-ſzederjeſedik; a' ſzemek ki-dûllednek; a' mely-ſzorulás, és a' gyötrödés felette nagyon meg-nevekedik; a' nyelv a' ſzájból meſzſze kitaſzitódik; a' leg-kûlsôbb tagok meg-hulnek; a' pulſus el-vész; és a' betegek minden ſzempillantatban majd-meg fulladnak: Gyakran a' vér az orran és a' ſzájjan ki-ût; gyakran valami sûrû taknyos matéria a' gyomorból okádás által bôven ki-vetôdik, és azután csak hamar el-mulik az oſtrom.

Ezek az oſtromok, magok rendes idejeket a' viſzſza térésben gyakran tôkelleteſen meg-tartyák.

Mentôl gyakrabban, mentôl hamarébb, mentôl keményebben viſzſza térnek, és mentôl tovább tartanak, annál nagyobb a' veſzedelem.

Ez a' nyavalya kôzônségeſen két, gyakran három hólnapig-is, avagy tovább-is el-tart, kivált ha kezdetben nem orvoſoltatatt, avagy ha a'beteg az orvoſságot bé-nem akarta venni.

Az orvoslásban leg-inkább a' történeteknek keménységekre kell vigyázni, azért-is ha a' lélekzés nehéz; ha a' mely ſzûnetlen, kiváltképpen pedig az kôhôgés kôzben, herreg; és ha azonban valami sûrû matéria pôkôdik-ki, akkor a' tûdô sûrû torhával, vagy-is taknyos nedveſséggel teli vagyon.

Illyenkor a' taknyot, avagy a' torhát fel-vágó, meg-vékonyitó, és ki-pôktetô orvoſságok No. 8. 32. 33. 34. 122. 123. minnyájon haſznaſok.

Mivel pedig az illyen betegek ſok taknyot nyelnek-le, avagy mivel a' taknyos nedveſségek illyenkor a' gyomorban, és a' belekben azonkivûl-is meg-gyûlnek, és ezt az hurutot vagy okozzák, vagy leg-alább ſulyoſittyák, azért minden máſodik, avagy harmadik nap hashajtó ſzert, még

pedig

pedig *meg-nőtt* személlyeknek a' No. 4. 5. 14. 38. le-irt szerekből valamellyiket; a' *gyermekeknek* pedig a' No. 124. avagy 125. készítetett orvoságot, kell bé-adni.

Az sem árt semmit, ha az illyen betegek a' fellyebb jovoslt szerekre No. 34. 122. 123. okádnák, mert az által gyakran sok taknyos matériát vetnek-ki, és azután magokat könnyőbben érzik.

Igy kell ebben az állapotban a' beteget orvoslni mind addig, mig a' takony meg-kevesedik, avagy a' testből egészen ki-takarodik.

Ha a' takonynak ki-takaradása után az hurut ettzikánként felette kemény vólna, és a' beteget álunni nem hagyná, akkor minden estve tsendesitő orvoságot kell adni.

Szintén illyen tsendesitő orvoságok kévántatnak nappal-is, ha a' takony egyszer már meg-higul, vékonyul, 's nagyon meg-kevesedik, és ha az hurut többire tsak *görtsös* öszve-huzásoktól függ: azért is mihent észre-vétetődik, hogy az hurutnak ostroma közelit, akkor minden fertály, avagy fél órában egy, vagy két kalánnal kell bé-adni a' No. 82. avagy 126. 127. le-irt orvoságbol. Ez által gyakran nagy könnyőbség szerződik; gyakran az közelitő hurut-is egészszen el-nyomattatik, 's el-fordittatik.

Mihent pedig az ostromnak, ideje el-mulik, és ha megint a' tüdőben, a' gyomorban, avagy a' belekben valami taknyos nedvességek jelen jelenni tapasztaltatnak, akkor az ostromak közt lévő szabad üdőben a' fellyebb jovoslt taknyot vékonyitó, és ki-pőktető orvoságokat kell megint elé venni.

Ha pedig az fullasztó hurut nem annyira a' takonynytól, hanem inkább a' *vérnek bővségétől* függne, akkor eret kell vágni egyszer, avagy többszer-is, ha a' betegnek ereje meg-engedi, és a' környülállások

ké-

kévánni fogják, de mindazonáltal a' gyakor ér-vágás által a' beteg meg-ne erőtlenedgyék, mert akkor az ér-vágás a' fullaſztó hurutot ſulyoſitaná: Az ér-vágás mellett ebben az állapotban ollyan orvoſságokat kell adni, a' millyenek No. 2. 6. 8. 32. 33. vagynak.

Gyakran azoknál-is ſzükséges az ér-vágás, a' kiknek igen ſok vérek nintſen, avagy leg-álább ſzükséges a' fülnek' tőveire vér-ſzipókat tenni, ha az hurut olly kemény, hogy a' tüdőben könnyén valamit el-ſzakaſzthatna, avagy meg-gyulaſzhatna, avagy ha a' tſendeſitő ſzerek ſemmit ſem akarnának ſegiteni.

Néha a' fullaſztó hurut mindenkor csak ſzáraz, hangzó, és fájdalmos; a' teſtben ſem ſok vér, ſem taknyóſság nem tapaſztaltatik; ebben az állapotban leg inkább haſználnak a' lágyitó, nyálos, olajos, nedvesitő, és a' gyengén tſendeſitő ſzerek No. 40. 41. 80. 81. 88. 188. Ha azonban az has eléggé nyitva nintſen, akkor gyenge klyſtérekkel ki-kell nyittani.

Mikor a' fullaſztó hurutnak oſtroma felette kemény, igen ſokáig tart, és a' beteget majd megfoyttja akkor gyakran nagyon és hirtelen lehet a' nyavalyát meg-könnyőbbitteni, ha az hátnak az a' réſze, a' hól az ágyék-girintzek kezdődnek, ökóllel gyakran, és tſendeſen ütegettetik, és az által az ágyékhártya (*Diaphragma*), és a' tüdő más mozgáſra izgattatik.

Gyakran ſemmiféle orvoslás nem haſznál; a' fullaſztó hurut maga' keménységiben csak meg marad: Illyenkor néha a' No. 270. 175. le-irt ſzerek jól ſzólgálnak, és hamar könnyőbbitnek.

A' No. 275. le-irt orvoſság leg-inkább azoknak a' gyermekeknek haſznos, a' mellyek a' fullaſztó hurutan kivül *angliai nyavalyában*-is (*Rachitis*) vagy-

vagynak a' kiknek mirigyei vagy-is inkabb *Ikrásbu-ſai* (*glandulæ*) kûlômb-kûlômbféle réſzein a' teſtnek egyſzer-'s-mind meg-is keményedtek.

Ha pedig a' fullaſztó hurutnak oſtroma minden nap valami bizonyos órában meg-jelenik, kiváltképpen pedig ha a' betegek az *oſtrom elôtt* valamennyire mindenkor *meg-borzadnak*, avagy ha az hurutnak oſtroma után valami *zavaros vizelletett* botsátnak, melly tsak hamar valami *tégla forma ſeprôt* ſzálitt az *edény' fenekére*, akkor a' *kina-héj* No. 70. 150. 's a' t. leg-bizonyoſobban ſegitt.

AZ ÁGYÉK-HÁRTYÁNAK GYULADÁSÁRÓL

(*De Inflammatione Diaphragmatis.*)

Az Ágyék-hártyának gyuladáſa igen veſzedelmes, és tôbbire mindenkor halálos, kivált ha tſipôs vérû, és kûlômbenn-is meg-romlatt teſtû ſzeméllyekre eſik: Ha pedig valami más elôre ment forró betegség után támad, melly a' beteget meg-bádgyaſztatta, és a' nedveſségeket meg-veſztegette, akkor halált jônni jelent.

Ha egéſséges, bôv vérû, és kûlômben ép teſtû emberekre eſik, akkor gyakran lehet ſegiteni ha a' beteg mindgyárt kezdetben ſzorgalmatoſon orvoſoltátik.

Ebben a' nyavalyában a' betegek valami égô, és igen kemény fajdalmat éreznek a' ſzivnek vermetskéjiben (*Scrobiculus Cordis*) és a' mely-tsont (*os ſternuum*) alatt; az óldallágyok (*Hypochondria*) erôſzakaſon és nagy gyôtrôdéſſel bé-huzódnak, melly'

miatt

miatt a' lélekzés meg-akad, és tsak a' melynek felső felével, igen gyorſon, aprón, győtrődéſſel, felette nehezen, az agyék-hártyának, és az haſznak mozgáſa nélkűl, gyakoroltatik; a' betegek azonban ſzűnetlen tsuklanak; az ábrázatnak inashuſai (*muſculi*) rángatódnak, avagy fel-ugranak, kiváltképpen pedig az ajakoknak inashuſai ugy huzódnak, mintha a' betegek nevetni akarnának; a' kik akkor egyſzer-'s-mind eſzek nélkűl-is beſzélnek, és végre hoſzſzas dűhőſségbe eſnek; azután az agyvelő' gyuladásának tőrténetei minnyájan meg-jelennek. Ezekből a'jelekből kőnnyű meg-esmérni az ágyékhártyának gyuladását.

Ha a' gyuladás nem igen kemény, és ha az ágyék-hártyának nem felette érzékeny réſziben vagyon, akkor a' kőrnyűlálláſok-is tűrhetőbbek, és a' pulſus gyors, tellyes, és kemény.

Ellenben pedig ha a' gyuladás az ágyékhártyának igen érzékeny réſzibe eſik; akkor a' fellyebb emlitett kőrnyűlálláſok hirtelen meg-nevekednek; a' beteg el-gyengűl és ugy kezd győtrődni, mintha mindgyárt meg-akarna halni; az ábrázat meg-halaványodik; a' kűlső tagok meg-hulnek; a' pulſus réſzket, kintſin, és ki-marad.

Ha illyenkor az orvos ezt a' nyavalyát meg-nem esméri, akkor tsak hamar fene és halál kővőtkezik.

Annakokáért ebben az állapotban mindgyárt ſok vért kell bótsáttani, ha igen gyengének, és erőtlennek lenni láttatnék-is a' beteg, mert ekkor egyedűl tsak az ér-vágásban vagyon a' reménység; addig-is kell a' vért botsáttani, mig a' pulſus ſzabadabb, és erőſſeb nem leſz; Melly ha meg-tőrténik, és ha a' kőrnyűlálláſok valamennyire enyhűlnek, akkor lehet egéſséget várni, kivált ha ez a' kőnnyőbbedés állandó léſzen.

Az orvoslásnak egyéb réſze ugy rendelteſsék, a' mint az óldal-nyilallásban, és az agyvelőnek gyuladásában mondatott.

A' MÁJNAK GYULADÁSÁRÓL.

(*De Inflammatione Hepatis.*)

A' Májnak gyuladásában a' betegek nagyon gyötrődnek, és fájdalom nélkül méljen bé-nem lehellhetnek; a' jobb óldal-lágy fájdalmaſon meg-feſzül, és ez a' feſzülés gyakran a' melyen kereſztül egéſzſzen a' nyakig fel-hat; a' bal óldalan nagy alkalmatlanság nélkül fekünni nem lehet, és ha a' beteg bal-óldalra fekſzik, akkor a' jobb óldal-lágyban valami nehézséget, és gyakran nyilalló fájdalmat-is érez; ſzüntelen-is hurútra, okadáſra, avagy tsuklásra ôſztönöztetik; a' pulſus hideglelős, tellyes, és feſzes; a' ſzomjuság kemény; a' vizellet sáfrány-ſzinű; az emésztet fejéres; a' betegek minden ételt utállnak, néha az egéſz has-is fel-puffad, és meg-feſzül.

Ez a' nyavalya ſzintén ugy orvoſoltatik, mint az óldalnyilallás, és gyakran pőkés által, gyakrabban pedig valami gyenge epés haſmenés által ſzokott elvégződni; azért-is mindgyárt kezdetben lágyitó klyſtérek által a' teſtet ſzünetlen nyitva kell tartani, és ha már egyſzer az illyen könnyőbbitő haſmenés megjelenik, akkor, ha ſzükséges leſz, lehet azt gyenge ſavanyótska hashajtó ſzerekkel No. 11. 12. 39 gyengén ſegiteni.

Kivül mindgyárt kezdetben a' májnak tájára lágyitó meleg kötéſeket kell kötni; kiváltképpen pedig az el-oſzlás ſiettetik, ha a' No. 128. le-irt lágyitó és oſzlató irral ezek a' réſzek napjában gyakran gyengén dör-

dörgöltötnek, és azután mindgyárt a' lágyitó meleg kötésekkel bé-kőttötnek.

Ha a' gyuladás a' májba mélyen bé-hat, és ha nagy részt fog-el, akkor az epe közönségesen az egész testet el-futtya, és sárgaságot okoz; mégis mind-azonáltal ebben az állapotban-is a' fellyebb jovosolt mód szerént kell orvosolni, hanemha a' nedvességek igen rossznak, tsipősek, és gonosz indulatuak volnának, avagy ha az erő hirtelen veszni, és a' vér rothadni kezdene, 's a' t. Illyenkor erősitő és rothadásnak ellent álló orvosságok kévántatnak, mint a' rothatt hidegben mondatott, de még-is ez az állapot többire mindenkor *halálos*.

Néha a' májnak gyuladásában nagy könnyöbbség tapasztaltatik, ha az arany-erek fel-dagadnak, azért-is, ha a' betegek azon kivül-is ebben a' nyavalyában szenvednek, és ekkor az allselen valami erőltetést éreznek, akkor meleg lágyitó kötésekkel, avagy meleg viz-gőzzel ezeket a' részeket lágyitani, és a' fel-dagadást segiteni, 's azután eőket folytatni kell; Ha pedig ezekre a' vér folyni nem akarna, és ha a' beteg-is magát könnyöbben nem érzené, akkor vérszipókat kell a' vég-hurkának fel-dagatt vér-ereire tenni.

Szintén olly nagy könnyöbbséget, és gyakran tsak hamar, szerez az or-vér-is, kivált ha a' jobb felől való or-lyikból foly.

Néha a' májnak gyuladása böv és bűdös izzadással, avagy az egész testet el-fogó rühhez hasanló kiütéssel végződik, és akkor az hideglelés minden történetekkel együtt egészszen el-mulik.

Ez a' ki-ütés gyakran sok hetekig tart, de mégis mindenkor sok vért-tisztitó italokkal No. 45. 46. 72. 116. és gyenge laxativákkal No. 47. 110. 115. szerentsésen meg-gyógyittatik.

A' Májnak gyuladáſa igen könnyen *genyettséggé* válik, kivált ha kezdetben nem orvoſoltatik, avagy ha felette kemény; ebből azután gyakran igen nagy *tályog* támad, mellynek genyettsége a' májnak több réſzeit-is meg-rágja, és valami ſarvaſztó hideglelést okoz; az illyen tályogtól gyakran gyógyithatatlan sárgaság-is ſzármozik.

Néha a' genyettség az epének uttyain a' belekbe foly, és azután valami gyenge genyettséges haſmenés által Egéſzſzen ki-tiſztul; azonban minden történetek laſſan-laſſan meg-ſzűnnek, és az hideglelés egéſzſzen el-mulik. Haſanló könnyőbbség tapaſztaltatik akkor-is, a' mikor az hasmenés' helyett bőv genyettséges ki-pőkés kövőtkezik.

Némellykor ezek a' tályogok ki-fokadnak, és a' genyettséget az hasnak űregibe bé-ontik; mivel pedig a' genyettség onnét ki-nem folyhat, azért megtſipőſedik, a' béleket meg-rágja, és gyakran orvoſolhatatlan *ſzélkorságot* (*Tympanitis*) támaſzt.

Néha ez a' tályog, ha tudni-illik a' májnak kűlső réſzében vagyon, az *hashártyával* (*peritoneum*), és a' *kűlső takarókkal* (*Integumenta communia*) őſzve-forr, és a' kűlső réſzeken valami daganatot tſinál.

Mihent meg-jelenik, és genyettséggel meg-telik ez a' daganat, akkor eőtet mindgyárt fel kell vágni, és mind addig nyitva kell tartani, mig a' környűlállóſokból ki-fog tettzeni, hogy a' tályognak belső réſzei már gyógyulnak, és hogy már több genyettség bennek nintſen.

A' Májnak gyuladáſa után gyakran ſok apró tályogok maradnak a' májban; és mégis az hideglelés egéſzſzen el-mulik, az egéſségben-is leg-kűſſebb hiba ſem tapaſztaltatik. Az illyen tályogok gyakran ſok eſztendőken a' májban tapaſztalhatatlanul rejtve

ve vagynak, és leg-elôbb tsak az hólt teſtben láttatnak-meg.

Igen eſzeſen, és bôltsen tſelekedûnk, ha a' tökélleteſen el-mult májgyuladás után a' jobb óldallágyot ſzorgalmatoſon meg-viſgályuk, hogy lágyé, s ſzabadé, vágy kemény.

Ha kemény, avagy feſzûlt, akkor felóldó ſzereket No. 46. 72. 132. 134. 135. 144. 174. kell a' betegnek adni.

A' jobb óldallágyot-is minden nap kéttzer kell a' No. 128. le-irt irral jól meg-dôrgôlni, mig terméſzet ſzerént meg-lágyul.

Ha ezt a' vigyázáſt el-mulattyuk, akkor gyakran a' májgyuladás után nehezen gyógyitható májkeménység (*Induratio hepatis*), avagy hoſzſzas ſárgaság támad.

A' Fekete ſárvizes, avagy frantzos, avagy sûlyôs embereknél, a' kiknek igen tſipôs, és megromlatt vérek vagyon, ez a' nyavalya többire mindenkor *fenévé* válik; az egéſz máj meg-rothad; a' betegek hirtelen el-erôtlenednek, gonoſz indulatu fenés vérhasba eſnek, és gyakran hirtelen meghalnak.

A' GOMORNAK NYAVALYÁIRÓL, ÉS GYULADÁSÁRÓL.

(*De Morbis ventriculi, & ejus Inflammatione.*)

A' Gyomornak gyuladásában a' beteg a' gyomrában ſzûnetlen valami égô, és keményen nyilalló fájdalmat érez, mindent, a' mit le-nyel, ſzenvedhe-

tetlen fájdalommal, és tsuklással megint ki-okádik, nagyon gyötrődik, nagy szomjuságról panaszolkodik; az eő pulsusa kemény, gyors, gyakran pedig egészszen el-nyomottatott.

Gyakran a' fájdalom olly kemény, a' szív' vermetskéjinek gyötrő összehuzódása olly hoszszas, hogy a' beteg miatta egészszen el-halványodik, az egész testiben meg-izzad, és az eő külsö tagjai meghülnek; illyenkor a' *pulsus* olly *kitsin* és *gyors*, mintha csak *reszketne*, nem-is lehet semmi ér-szőkeslt észre venni.

Ez a' betegség éppen ugy orvosoltatik, mint az ágyékhártyának gyuladása, és más gyulaszto nyavalyák; mivel pedig ebben a' nyavalyában a' beteg mindent, a' mit bé-veszen, avagy leg-alább annak nagyobb részét megint ki-okádgya, azért a' szájjan vagy semmi, vagy igen kevés orvosságot lehet bé-adni, és ezért a' nyavalya annál veszedelmesebb.

Ebben az állapotban mindgyart elein bőven kell eret-vágni; még pedig, a' hól a' gyuladás és a' történetek kemények, ottan addig kell a' vért botsátani, mig a' beteg egy kevéssé el-ájul; erre közönségesen okádnak, és azután majd jobban kezdik magokat érezni a' betegek: A' Gyenge hus-avagy hig főtt árpakása-levet egy néhány grán salétrommal összve-elegyitve, ritkán, és tsak kalánanként bé-adva, a' gyomor leg-könnyöbben meg-szenvedi, ritkán-is okádtattya-ki. Néha a' No. 2. 9. le-irt orvosságból-is egy vagy két kalánnal, avagy a' No. 40. készitetett főtt vizből egy kevesset hányás nélkül bé-lehet adni: kivül a' meleg kötések gyakran fájdalmat, és gyötrődést okoznak, azért-is tsak vékonyok 's könnyük légyenek, gyakran meg-is ujjittassanak.

Gya-

Gyakor klyſtérezés által leg-jobban lehet ſegiteni: Eleinten gyengén laxáló klyſtérek No. 10 224. jovolatnak; minekutánna pedig az has jól meg-tiſztul, azután minden máſodik, avagy harmadik órában egyedül csak lágyitó klyſtérek ditsértetnek, mellyek ha ſokáig benn-maradnak, többet haſználnak. A' Len-mag-olajból kéſzitett klyſtérek illyenkor legjobbak.

Ha már az elegendő ér-vágás után a' forróság, és az hideglelés mértekletes lett, és a' gyakor klystérezés által a' fájdalom 's a' gyötrődés ſzűnnek, az hányás pedig ſemmit ſem enged, akkor ſzabad, ſzükséges-is a' betegnek gyenge tsendeſitő ſzereket No. 80. 81. 82. 92. 126. 127. kalánanként adni; ezekre gyakran a' görtſtől ſzármazott okádás meg-tſendeſedik, a' több környülalláſok-is enyhülnek, és végre a' beteg-is a' több ſzükséges orvoſságokat bé-veheti, 's ki-nem okádgya, mégis mindazonáltal nagyon kell vigyázni, és kezdetben egyſzerre igen keveſet, de annál gyakrabban kell adni.

Ha már egyſzer a' beteg az orvoſságokat jól meg-tarttya, ha a' meleg kötéſeket-is a' gyomrán gyötrődés nélkül meg ſzenved; és ha a' pulſus-is azonban ſzabadabb 's erősebb leſz, akkor már jól vagyon a' beteg, ugy-is orvoſaltaſsék azután, a' mind a' más gyuladáſokban mondatott, tsak arra kell nagyon vigyázni, hogy a' gyomor ſoha meg-ne terhelteſsék.

Néha a' gyomornak Gyuladáſa genyettséggé-is válik, de mégis leg gyakrabban, ha kemény, hirtelen halálos fenévé változik: Ebben az állapotban minden fájdalmok egy ſzempillantatban el-mulnak, a' beteg ſokkal jobban érzi magát, de mégis azonban az ábrázat halaványy; a' ſzemek bé-eſnek; a' pulſus reſzket, ki-marad, és igen gyenge; a'

kûlsô tagok meg-hûlnek, és azután tsak hamar az halál el-érkezik.

A' gyomornak egyéb nyavalyáit a' gyuladáſtól, mellyhez néha nagyon hajlanak, jól meg-kell kölömböztetni, mert azokat egéſzſzen másképpen kell orvoſolni.

A' GYOMOR-GÔRTSRÔL.

(*De Cardialgia.*)

Gyomor-gôrtsnek a' gyomornak kemény, fájdalmas, és nagy gyötrödéſt okozó, ôſzve-huzódáſa neveztetik. Illyenkor a' betegnek ſzájába ſzûnetlen ſok, gyakran sós, avagy ſavanyó, viz folyt, és eötet gyakran hányáſra erôlteti. Ezt a' nyavalyát némellyek ſziv-fájáſnak, ſziv-ſzorulásnak avagy feſzûléſnek, ſziv-féregnek, 's a' t. nevezik. A' *magyarok nádra-gôrtſnek-is hivják.*

A' gyomor-gôrts ſokſzor ſokáig tart, és igen nehezen gyógyul-meg.

A' Lépes férfiaknál, és a' nádra-gôrtsôs aſzſzonyoknál, a' kik gyenge érzô inuak, és gôrtsôket gyakran ſzenvednek, ez a' nyavalya igen ſokſzor egyedûl tsak a' gyomornak, és a' gyomor' körûl lévô réſzeknek gôrtsôs ôſzve-huzódáſoktól ſzármozik.

Hogy ez a' nyavalya egyedûl tsak a' *gôrtsôktôl ſzármozott*, azt abból lehet meg-tudni, ha a' beteg azonkivûl-is máſzſzor-is gôrtsôket, léptôl avagy nádrától eredendô bajokat gyakran ſzenvedett; ha a' nyavalya minden kemény elme-indulat után kövötkezik, avagy nevekedik; ha ſemmi ollyan

jelek

jelek jelen nintsenek, a' mellyek a' gyomrat valami sárvizzel, tsipős avagy más nedvességgel, és emésztetlen matériával, 's a' t. terhelve lenni jelentik.

Illyenkor a'gőrts ellen való orvoságok No. 106. 107. 126. 127. leg hamarébb haſználnak: hogy pedig a' nyavalya tőbſzer viſzſza-ne térjen, azért gyengén erősítő ſzerekkel No. 21. 73. 117. ſokáig kell élni, hogy igy a' gyenge részek meg-erősſedgyenek, és az ok ſemmivé-tétetődgyék.

Ha a' betegek nem tsak a' gyomornak gyötrő és fájdalmos ősſzve-huzódásáról, hanem egyſzer-'s-mind el-veſzett, avagy rendkivül való étel-kévánásról-is, és keſerű, bűdős, ſavanyó, avagy avaſos bőfögésről panaſzolkodnak, akkor ez a' nyavalya a' *gyomorban* lévő *tsipősségektől*, avagy *emésztetlen* ételektől *származtott:* Némellyek azonban ſzűnetlen arról panaſzolkodnak, hogy a' gyomrak rágódik és ég; ez az állapot magyarul *Gyomor-rágás*; Déákul *Soda*; Németül pedig *das Sodbrennen.*

Mikor a' ſzáj keſerű, és a' gyomorból a' torokba valami keſerű iz fel-bőfög, még pedig ha olly ſzagu, mint a' rothadni kezdett záp-tojás, avagy a' meg-avaſadatt olaj, akkor ſavanyótska, és gyengén laxáló ſzerek No. 3. 12. 39. 167. kévántatnak.

Ha a' beteg minden ételt utál, és az okádáſra erőltettetik, akkor mindgyárt kezdetben hánytatót No. 24. 25. 26. kell adni; ez által gyakran a' nyavalya egéſzſzen meg-gyógyul; ha pedig erre egéſzſzen meg-nem ſzűnne, akkor a' fellyebb jovoſolt ſzerekkel kell a' gyomrat és a' beleket űreſiteni.

Az illyen betegek, ha a' gyomorban valami rothatt, avagy avaſos matéria vagyon, a' ſavanyó éte-

leket és italakot nagyon kévánnyák, mellyeket nékiek meg-is lehet engedni.

Ha pedig a' gyomorból a' torokba etzet-iz bôfög-fel, akkor a' ſavanyóság ellen való ſzerek a' gyenge laxátivákkal No. 103. 129. 130. 131. edgyûtt haſznoſok.

Az illyen beteg az ételt gyakran terméſzet' rendin kivûl kévánnya, de mihent a' ſavanyóság elvéſz, akkor mindgyárt a' felette nagy étel-kévánásis ſzûnni kezd.

Néha a' gyomor-gôrtsôt ſzenvedô ſzemélyek a' gyomrakban valami hideget, és nehézséget éreznek; az ételt nem kévánnyák, és ha valamit eſznek, akkor mingyárt réá ſzorulás és gyôtrôdés támad; a' felbôfögött ſzeleknek ſemmi ſzagok nintſen; a' vizellet emésztetlen, halaványſzinû, és taknyos pijhéket uſztat, avagy az edény-fenekére valami taknyos ſeprôt ſzálitt; a' betegek néha tiſzta vizet, avagy sûrû nyálot okádnak.

Ezek a' jelek bizonyoſon azt jelentik, hogy a' gôrts a' gyomornak *meg-taknyasodásától* ſzármazott.

Ha az illyen betegek ſzûnetlen *okádáſra* erôltetnek, akkor leg-hamarébb az *bánytató* ſegitt; kûlômbôn pedig az egéſz nyavalya *taknyot-fel-vagdaló*, és gyenge *hashajtó* ſzerekkel. No. 3. 5. 38. 109. 110. könnyen meg-orvoſoltatik és azután *vékonyito*, 's gyengén *crôſitô* orvoſságokkal No. 21. 143. 257. leg jobban meg-gyógyul.

Néha a' gyomor-gôrts a' ſok meg-ivutt *bortól*, *ſertôl*, avagy más forratt *réſzegitô* italaktól ſzármazik, kivált ha a' hozzá nem ſzokott ſzemélyek tôllek meg-réſzegednek.

Illyenkor mindgyárt ſok lágy-meleg vékonyitó italakot, ugymint: gyenge herbathét, avagy lágymeleg vizet, kell a' beteggel itatni; erre gyakran

oká-

okádás kővőtkezik, melly' után a' betegek el-aluſznak, és azután magokat jól érzik.

Ha ezek' után-is a' kővőtkezendő napon a' beteg bádgyadságról, fő-fájásról, és ſzédelgésről panaſzolkodnék, ha az ételt-is nem kévánná, és az hányásra erőlkednék, akkor még egy hánytatót, avagy hashajtót vegyen, és gyenge őſztővér husleveſen kivül ſemmit egyebet ne igyék. Ha mégis ezek után-is a' gyomor eſtve nehéz és hideg vólna, akkor a' No. 140. le-irt orvoſságot kell bé-adni; erre a' betegek egéſz étzaka jól aluſznak, és más nap közönségeſen friſſek, 's egéſségeſek.

A' *forró* muſt, avagy a' forásnak idején *bé-fojtatt*, avagy a' jól meg-*nem*-*forrat* italak; a' *puffaſztó*, eléggé avagy ſemmiképpen meg-nem *kőlt* téſztás, és más *kemény* és *sűkeres ételek*, gyakran a' gyomrat nagyon fel-puffaſzttyák, és igen ſokſzor kemény győtrő *Gyomor-gőrtsőt* támaſztnak.

Mikor a' gyomor-gőrts forrásban lévő italtől ſzármozik, akkór a' vékonyitó és a' ſzeleket gyengén hajtó orvoſságok No. 21. 72. 117. 133. egyedűl eleget ſegitnek. Mikor pedig puffaſztó sűkeres és nehéz emészthető ételtől ſzármozik, akkor ezek' helyett máſokat No. 3. 109. 132. kell elé-venni, mellyek a' sűkeres matériákat el-oſzlattyák és alóll a' teſtből ki-hajtyák; valahányſzor pedig a' gyomor-gőrts puffadáſtól támad, akkor mindenkor a' klyſtérek leg-többet haſználnak.

Minden gyomor-gőrtsben, kivált ha már ſokáig tartott, ha gyakran és igen könnyen csak gyenge okból-is elé-kerűlt, akkor közönségeſen a' gyomor gyenge és erőtlen; és ha a' gyomor gőrts ſzűnik-is, mégis a' terméſzet ſzerént való étel-kévánás ritkán jön-meg mindgyárt, és a' beteg, ha csak keveſet eſzik-is, mégis miatta győtrődik, és a' gyomrában valami nehézséget érez,

melly

melly, valameddig a' gyomorban valami étel vagyon, addig el-nem mulik, mihent pedig a' gyomor meg-ûrûl, akkor mindgyárt a' beteg-is magát jobban érzi.

Annakokáért az illyen betegek minekutánna a' gyomor-gôrts el-mulik, azután sokáig keserû és gyomor-erôsitô szerekkel No. 133. 143. 150. éllyenek, szûkséges, hogy a' gyomor illendôképpen meg-erôsſedgyék, és tôbszer azután a' gôrts könnyen elé-ne-kerûlyen.

Ezen erôsitô orvosságokkal való élés alatt az hasat mindenkor nyitva kell tartani.

Gyakran a' gyomor-gôrts a' gyomornak, avagy a' gyomor' kôrûl lévô részeknek *keménységektôl* ered.

Ezt kôzônségesen tapagatás által lehet megtudni.

Az illy gyomor-gôrts gyakran felette hoszszas, és az orvoslásnak igen nehezen enged; gyakran meg-sem gyógyittathatik.

Ebben az állapotban hasznosok a' *fel-óldó italok* No. 46. 72. 136. és *orvosságok* No. 109. 132. 134. 135. 174. a' kûlsô meleg kôtésekkel, és gyenge dôrgélésekkel egyetemben. Ezen szerekkel félbenkagyás nélkûl sokáig kell élni. Gyenge és meg-nem bádgyasztó mozgás, járás, kivált, ha lehet, ló-hátan, igen sokat használnak az illyen keménységeknek fel-óldására, 's el-oszlatására.

Ezek a' keménységek gyakran igen kitsinek, vagy igen mélyen vagynak, azért-is tapagatás által, megnem éreztetnek; Annakokáért minden meg-általkadott hoszszas gyomorgôrtsben, ha kûlômbôn semmi nyilván való ok nem tapasztaltatik, az illyen felóldó szereket meg-kell próbálni; ezek igen sokszor ha-

hamar tapaſztalható könnyőbbséget ſzereznek, és gyakran a' beteget tőkélletesen meg-gyógyittyák.

Végre ha az illyen orvoſságokkal való hoſzſzas élés' után a' nyavalya ſzűnik, a' keménység meg-lágyul, és meg-kűſſebbedik, akkor lehet egéſséget reméllni; ha pedig a' gyomor-győrts nem ſzűnik, a' keménység nem lágyul, 's nem apad, avagy ha még inkább nevekedik, akkor a' nyavalya gyógyithatatlan, és gyakran halálos viz-korságot támaſzt.

AZ ÉMELYGÉSRŐL, ÉS HÁNYÁSRÓL.

(*De Nauſea, & Vomitu.*)

A' Gyomorgőrtsnek okai, midőn gyengék, az *étel-kévánáſt* meg-bonthattyák, és az ételtől *Émelygéſt*, avagy *okádáſt*-is okozhatnak.

A' *Jelek*, és az *orvoſságok* itten-is ollyanak, mint a' *gyomorgőrtsben.*

Gyakran a' *gyomornak*, *beleknek*, avagy a' *körűl* lévő *réſzeknek gyuladáſa-is* étel-utáláſt, emélygéſt, avagy hányáſt-is okoz. A' *Jelek*, és az *orvoſságok ezen* emlitett *nyavalyákban* fel-találtatnak: másképpen orvoſolni veſzedelmes.

Mikor az embernek feje meg-ütődik, megtőrődik, bétőrik, vágó ezkőz által meg-ſebeſittetik, avagy az agyvelő meg gyulad, akkor gyakran a' beteg valami kriſpány forma zőldes matériát nagy erőſzakkal okádik, és azonban felette meg-erőtlenedik. Illyenkor minden hányáſt tsendeſitő orvoſságok mind addig haſzontalanok, valameddig a' főben lévő okok meg-nem orvoſoltatnak.

A' VÉR-

A' VÉR-OKÁDÁSRÓL.

(*De vomitu Cruento.*)

A' Vérokádás a' Vérpökéſtől jól meg-külömböztetſék: A' *vérpökés* a' tüdőből jön, és mindenkor köhögéſſel jár; a' vér-is illyenkor habos, és közönségeſen ſzép világos piros; a' *vérokádás* ellenben köhögés nélkül, és gyomor-nyomáſſal, émelygéſſel, 's nehézséggel jár.

Minekelőtte a' vérpökés meg-jelenik, előbb a' betegek a' ſzivnek vermetskéjiben valami gyötrő huzódáſt, a' fattyu-óldal-tsontok' alatt pedig valami nehézséget és feſzüléſt éreznek, még pedig többire mindenkor bal-felől a' lép' táján, avagy jobbfelől-is, a' hól a' máj fekſzik. Végre a' beteg roſzſzul leſz, és valami fekete sürü gőröngyös vért kezd okádni.

Ezután a' betegek tsak hamar nagyon megkönnyöbbednek, a' gyötrődés, és a' feſzülés meg-ſzünnek és ha a' vér-okádás igen bőv nem volt, akkor az erő-is tapaſzalhatóképpen el-nem véſz.

Ez a' vér-okádás többire a' gyomornak ereiben, a' lépben, avagy a' májban meg-gyül, 's meg-rekedett vértől ſzármozik: A' *Lép* a' vért magából a' *rövid vér-erek* által a' gyomorba; a' *máj* pedig az *epének uttyán* a' tizenkét ujnyi hurkába, béönti, ebben az utólsó környulállásban alóll a' véghurkán több vér takaradik-ki, mintſem fellyül a' ſzájjan.

A' vérnek ezen öſzve-gyüléſe, 's meg-rekedéſe néha a' vérnek sürüségitől avagy bővségétől; gyakran pedig a' meg-állatt aranyer-avagy hóſzámtolyáltól ſzármozik.

Ha

Ha a' pulsus tellyes és feszült, akkor egyszer, avagy többszer-is, ha szükséges fog lenni, eret-kell vágni; a' beteg nyugodgyék, és magának gyakran lágyító klystért vetteſſen-bé; azonban gyenge laxativák, savanyótska, és fel-öldó, oszlató szerek által No. 2. 6. 7. 9. 11. 12. 39. a' meg-sûrûedett, 's meg-gôrôngyôsôdett s' meg alutt vért fel-kell öldani, 's el-kell oszlatni, és gyengén az emésztetnek uttyán a' testből ki-kell hajtani.

Mindenek előtt pedig jól meg-kell visgálni, hogy vallyon kivûl avagy belôl nem dagadatté fel az arany ér. Ha fel-dagadott, akkor meleg viz-párával segiteni, avagy mettzés, avagy vér-szipó által a' vért ki-kell botsátani: Ez a' ki-ûritès gyakran hirtelen nagy és állandó kônnyôbbséget szerez, és néha a' nyavalyának minden ûdôre eleitveszi.

Ebben az állapotban *tsendesitô*, kiváltképpen pedig *ôsszve-huzó* szereket soha adni nem kell, ki-vévén mindazonáltal ha a' vér igen bôvôn avagy igen sokaig menne, és az által a' beteg felette el-erôtlenednék; Illyenkor a' No. 93. 94. 95. le-irt orvosságokat meg-lehet próbálni; kivûl hideg etzetbe, avagy jeges vizbe mártott ruhákat a' gyomor' tájára, és az öldallágyokra kôtni, avagy száraz kôppôlyeket tenni, igen hasznos.

Mikor a' tsendesitô orvosságok nem szûksègesek, akkor a' fellyebb meg-nevezett szerekkel a' beteget addig kell éltetni, mig a' gyomorba és a' belekbe bé-folyt, 's ottan *meg-alutt* vér egészszen ki-nem tisztul.

Ha a' beteg minekutánna ezek rendesen megtôrténtek, mégis még az okádásra szûnetlen erôlkednék, avagy az elmének nyughatatlansága' miatt

nem

nem alhatnék, akkor, kivált eſtve, gyengén álmaſító ſzereket No. 41. 92. 93. kell bé-adni.

Gyakran a' bőv, és ſokáig tartott vérokádás után az erő egéſzſzen el-véſz; a' betegek halványok és puffattak, és minden gyenge mozgáſra kemény ſziv-dobogáſtól gyötröttetnek; Illyenkor a' gyengén tápláló eledelek' mellett minden harmadik órában egy kávés findſiával, egy kevés téjjel elegyitve, kell bé-adni a' No. 70. le-irt orvoſságból.

Ha pedig ez elég erős nem vólna, akkor a' No. 74. 75. kéſzitett ſzereket kell meg-próbálni.

Leg-veſzedelmeſebb neme a' vér okádáſnak az, a' mellyik tſipős nedveſségektől, a' gyomornak, avagy más belső tagoknak ki-rágattatásától ſzármozik, a' mint a' meg-rögzött ſűlyben, a' gonoſz indulatu himlőben, avagy más haſanló rothatt nyavalyákban gyakran meg-történik, és többire majd mindenkor halálos.

Akkor-is a' vérokádáſt gyakran nagy roſz követi, a' mikor külső erőſzaktól, ugymint: eséſtől, döféſtől, ütéſtől, 's a' t. ſzármozik.

Mert ha az illyen ok kemény, avagy ha igen gyenge belső tagot érdekel, akkor nem csak okádás, hanem haſmenés által-is a' teſtből ſok vér foly-ki, avagy egyſzer-'s-mind az haſnak üregibe-is bé-öntődik: Illyenkor az has hirtelen felpuffad; az ábrázat bé-eſik, és el-halványodik; a' lélekzés meg-nehezedik; a' pulſus meg-kitſinül, és reſzketni kezd; a' külső tagok meg-hűlnek; utólyára az inak rangatódni kezdnek, avagy a' beteget a' nyavalya ki-ronttya, és azután csak hamar az halál el-érkezik.

Az

Ha pedig a' nyavalya nem ollyan sulyos, akkor az illyen betegek gyakran szerentsésen meggyógyulnak.

De magokat mindgyárt kezdetben felette tsendesen tartsák; gyakran eret vágassanak, és vért bőven vegyenek; lágyitó klystéreket vetteſſenekbé; és sok vékonyitó, 's fel-óldó szereket No. 9. 12. 121. 187. vegyenek-bé mind addig, mig tőkélletesen meg-gyógyulnak.

Azután egy vagy két hétig minden nap valami erősitő feredőben, kivált ollyanban, a' mellyben fél font *olasz uti-fű* (*Árnica*) főzve vagyon, feredgyenek.

AZ HAS-FÁJÁSRÓL.

(*De Colica.*)

Az Hasfájás gyakran a' *beleknek gyuladásától* származik: és akkor az has többire mindenkor meg-feszül; a' beteg szenvedhetetlen égető fajdalmat érez, ha valaki csak gyengénn-is az hasához ér; még a' lélekzés-is neveli a' fajdalmat; az hányás gyakran erőltet; az has-menés meg-áll, 's meg-szorul; a' nyelv száraz, avagy valami fejér bőrrel bé-vagyon boritva; a' szomjuság és a' forróság nagy; a' pulsus hideglelős, kemény, és tellyes; vizellet egyszerre igen kévés menyen, és veres, néha a' vizellet-tsővben valami kemény égetést avagy szaggatást-is okoz.

A' fajdalomnak helyéből, és a' beleknek helyheztetéſekből alkalmasint meg-lehet tudni, hogy a' beleknek melyik részek gyuladott-meg.

A' gyuladásból eredett fájdalom mindétig egy helyben marad, jóllehet a' betegek mellette még valami rágáſt-is, az haſnak hól egyik, hól máſik réſziben éreznek.

Ez a' nyavalya ſzintén ugy orvoſoltatik, mint a' gyomor-gyuladás, de mégis nem olly veſzedelmes, mint az, ha kemény okádáſſal együtt nintsen, és kövétkezendőképpen ha az illendő orvoſſagokat bé-lehet adni.

Mindgyárt kezdetben *eret* kell *vágni*, és vért bővön kell venni egyſzer avagy többſzer-is, ha a' pulſus kévánni fogja, és az erő meg-engedi.

Kiváltképpen pedig ebben a' nyavalyában mindgyárt eleinten ſok *lágyitó* italokat No. 8. 40. 88. és *gyengén hiveſitő* ſzereket No. 1. 2. 9. kell adni; azonban *lágyitó klyſtérek* által az hasmenéſt-is kell ſegiteni.

Ha ezekre az has eléggé meg-nem nyilnék, akkor helyettek máſokat No. 11. 12. 39. 141. kell bé-adni.

Kivül az haſat minden harmadik órában valami lágyitó és gyengén oſzlató irral No. 128. gyengén dörgölni, és ſzünetlen meleg lágyitó kötéſekkel békell boritani.

Ha az haſnak feſzüléſe és keménysége ſzünik; ha a' beteg az hasnak tapagatását könnyebben ſzenvedi; ha a' gyötrödés-is mulik; és ha a' több környülállások-is jobbulnak, akkor a' gyuladás ſzünik, és a' veſzedelem küſſebbedik; Illyenkor csak a' lágyitó, és gyengén hiveſitő orvoſságokkal, és klyſtérekkel kell tovább-is orvoſolni.

Ha pedig az elegendő ér-vágás; a' külső 's belső illendő orvoſságak, és az általak lett üreſités, a' fájdalmat meg-nem enyhithetnék, akkor az hasnak külömb-külömb-féle réſzeire ſzáraz köppelyeket

kell

kell rakni, avagy a' fájós helyet hólyag - huzó flastrommal lehet bé-boritani; ezek által a' fájdalom gyakran hamar meg - szűnik, és a' közölitő veszedelem elhajtatik.

Ha az has keményen szorulva maradna, és ha sem a' fellyebb jovosolt belső orvosságokra, sem a' lágyitó klystérekre meg - nem indulna, akkor *izgató* klystéreket No. 137. 138. 224. kell bé - vetni, lehet valamivel *erősebb* laxativákot - is No. 5. 14. 139. béadni.

De mégis ezeket soha addig elé nem kell venni, mig előbb elég vér ki - nem botsáttatik, az hideglelés nem szűnik; és a' fellyebb jovosolt orvosságok eléggé meg - nem próbáltatnak; mert külömben általak csak a' gyuladás, és a' veszedelem nevekednék.

Mikor ez a' nyavalya a' beteget szűnetlen okádtattya, és azért mikor vagy igen kevés, vagy éppen semmi orvosságot bé - adni nem lehet, akkor a' veszedelem igen nagy.

Gyakran az elegendő ér - vágásra, a' klystérekre, és a' külső meleg kötésekre az okádás meg - szűnik, és akkor a' betegek a' szükséges orvosságokat illendőképpen bé - vehetik; gyakran pedig az okádás mégis meg - általkodva meg - marad, és akkor tsendesiteni kell No. 80. 81. 82. 92. 126. 127. Az okádás mihent meg - szűnik, akkor mindgyárt a' beteg a' szükséges szereket könnyebben bé - veheti, 's meg - tarthattya, mellyek közönségesen az hasat meg - indittyák, és az által a' beteget nagyon meg - könnyöbbittik; mégis mindazonáltal ha a' laxativákkal, és a' lagyitó szerekkel való élés alatt az okádás megint elékerülne, akkor fel - váltva, egyszer laxativát, másszor pedig tsendesitő orvosságokat kell adni, mert külömbön a' nyavalya ujra meg - sulyosodik.

Mikor az hányáſt ſemmiképpen meg - nem lehet állitani, akkor kőzőnségeſen ſokáig tartó tſuklás kővetkezik; az has fel - puffad ; az erő el - véſz; a' pulſus meg - kitſinűl és meg - gyengűl; a' kűlső tagok meg - hűlnek; a' beteg eſze nélkűl kezd beſzélleni, avagy valami mély álomba eſik, és többire mindenkor meg - hal.

Annakokáért az has - rágás, hasfájás mindenkor felette veſzedelmes, kivált ha a' beleknek gyuladásától ſzármozik.

Az Hasfájás gyakran *hidegtől - is* ered, még pedig többire mindenkor akkor, a' mikor a' meleg nyári napokat hideg éttzakák követik; az emberek igen hideg italt iſznak, avagy ha kemény télben nyári módra őltőznek, kivált ha mezitelen lábbal hideg, nedves, avagy kővős helyen állnak, avagy járnak, 's a' t. Illyenkor a' fájdalom nintsen ſzűnetlen jelen, hanem majd el - mulik, majd megint felváltva elékerűl, és többire a' kőldők kőrűl kereskedik; gyakran olly kemény, és ollyan győtrődéſt okoz, hogy a' beteg el - ájul, és az egéſz teſten hideg izzadás űtt-ki, mihent pedig a' fájdalom meg - ſzűnik, azonnal a' beteg - is meg - könnyőbbedik, és ſem ſzomjuságról, ſem forróságról, ſem émelygésről avagy étel - utálásról nem panaſzolkodik; a' pulſus jó, és nem hidegelős; az has - is a' tapagatáſt és a' nyomáſt könnyőn minden alkalmatlanság nélkűl el - ſzenvedi.

Ebben az állapotban a' beteg tartsa magát jó melegen, és igyék gyakran egy vagy két findſia meleg herbathét No. 13. 21. 257. az haſra ſzűnetlen melegitett, és ſzeretſendió - virággal, édes kőmény - maggal, avagy kőzőnséges kőménnyel meg - fűſtelt ruhákot kell rakni. A' ſzékfű - virágból kéſzitetett herbathé egyenlő réſz len - mag - olajjal őſzve - elegyitve illyenkor klyſtérnek igen jó. Ha ezekre az has - rágás meg - nem

ſzű-

szűnik, akkor gyengén melegitő, és tsendesitő orvosságokat No. 107. 126. 140. kell adni; ezek többire hamar és bátorságosan segitnek.

Ekképpen orvosoltatik az a' has-fájás-is, a' melly a' lépes férfiakban, és a' nádragörtsös aszszonyokban egyedül tsak a' beleknek görtsös összve-huzódásoktól, avagy fel-puffadásoktól származik.

Mikor ez a' nyavalya meg-gyült, avagy megromlatt epétől; rothatt, avagy savanyó tsipősségtől; sükeres és kemény avagy puffasztó eledeltől; forrásban lévő italtól, okoztatik, akkor ollyan üresitő szerekkel kell orvosolni, a' millyenek tellyebb a' gyomor-görtsnek hasanló állapottyában jovosoltattak.

Ha már minekutánna a' gyomor és a' belek megtisztulnak, az hasrágás mégis meg-nem szűnik, akkor megint tsendesitő szereket kell adni No. 107. 126. 140.

Gyakran meg-esik, hogy kűlömbön egésséges emberek-is sok napokan ne ganélyanak; azonban sok gané gyül-összve, és meg-keményedik: végre a' beteg az hasában valami gyötrő nehézséget és tompa fájdalmos rágást érez, a' ganéllásra szűnetlen erőlkedik, és minden erőszakkal iparkodik, de mégis semmit ki-nem nyomhat.

Ebben az állapotban az has gyakran összve-huzódik, és a' betegben a' meg-keményedett 's golyóbis forma ganét kézzel, kivül az hasat tapogatván, lehet érezni; néha pedig az has fel-puffad, és meg-feszül, de ez a' puffadás nem egyenlő, hanem az hasnak egyik részíben nagyobb, a' másban pedig kűssebb.

Illyenkor rosz vólna mindgyárt izgató, és a' ganét erősen hajtó orvosságotadni; inkább lágyitó olajos klystérek, lágyitó és fel-oldó italok No. 39. 46. 141. és az hasnak gyenge dörgölése által a' ganét el-kell

oſzlatni, meg-kell lágyitani, és ugy laſſan-laſſan az haſat meg-kell inditani.

Ha már egyſzer a' gané meg-lágyul, és ha ezek az orvoſságok a' meg-lágyult ganénak ki-hajtására elégtelenek, akkor lehet erőſsebbeket-is adni No. 5. 14. 38 139.

Gyakran valami hoſzſzas háſmenés, avagy kemény vérhas után égető hasfájás tapaſztaltatik, melly többire mindenkor ganéllásra való erőlkedéſſel ősszefoglaltatik. Ebben az állapotban az olajos, nyálos, és gyengén tsendeſitő ſzerek No. 80. 82. 83. 85. 126. leg-hathatóſobbak.

AZ ÓN-, AVAGY BÁNYA-KÓLIKÁRÓL.

(*De Colica Saturnina; metallica; aut Pictonum.*)

Leg-gonoſzobb neme az Hasrágáſoknak, avagy kólikáknak az *Ón*, avagy *Bánya-kólika.*

Ez a' hasrágás kőzőnségeſen a' gyomor' kőrűl, és a' kőldőknek felső réſzeiben kezdődik; a' fájdalmok kezdetben tompák, és nem igen kemények, egy végben nem-is igen ſőkáig tartanak, de laſſan-laſſan felette meg-keményednek, és azután egy huzomban tovább kezdenek tartani; a' beteg az ételkévánáſt elveſzti, puffadáſról, és bőfőgéſről panaſzolkodik, gyakran okádik: az has menés meg-áll, 's keményen megreked; az has őſzve-huzódik, és a' kőldők ugy bévonódik, hogy egéſzſzen a' hátgirintzeken fekűnni láttaſsék. A beteg el-bádgyad, és el-ſarvad, azonban a' nyavalya ſzűnetlen ſulyoſodik; a' vizellet meg-reked; az alſel ugy őſzve-ſzorul, és ugy az hasba fel-'s bé-vonódik, hogy gyakran kliſtért bé-vetni lehetet-

hetetlen légyen; végre kûlômb-kûlômb réſzek, kiváltképpen pedig a' felsô tagok ſzélûtésbe eſnek, és egéſzſzen el-ſzáradnak.

Ez a' nyavalya többire csak azokat oſtromalya, a' kik ónnal, kénesôvel, avagy egér maſzlaggal (Hydrich) bajlódnad; Ez az oka, hogy ez a' betegség a' Bányáſzok, Arannyazók, Fazakoſok, és képirók kôzôtt igen kôzônséges. Gyakran azokra is eſik, a' kik ónnal meg-édesitett bort iſznak, avagy ónat orvoſságban avagy ételben a' teſtekbe béviſznek; forrásban lévô italt iſznak, avagy éretlen keſerû gyûmôltsöt eſznek.

A' Fájdalmok gyakran el-hadgyák a' beteget, de megint oſtromonként viſzſza-térnek; az oſtrom gyakran egy, vagy két nap ki marad, gyakran minden nap elé-kerûl és egy huzomban egynéhány órákig el-tart; némellyeknél napjában gyakran elé-kerûl, a' beteget kimondhatatlanul kénozza, és ugy el-erôtlenitti, hogy minden ſzempillantatban az haláltól kellyen félni.

Ha ez a' betegség mindgyárt kezdetben az elôre ment okokból meg-esmértetik, akkor igen ſzokſzor a' gonoſz kôvôtkezéſeket el-lehet tavóztatni: Az egéſz meſterség abban vagyon, hogy a' teſt mindgyárt illendô orvoſságok által No. 39. 141. gyengén ûreſitteſsék. Ez ha haſznál, akkor a' nyavalya ritkán ſulyoſodhatik-meg.

Annakokáért azok, a' kikre az illyen betegeknek egéſséget bizattatott, mindgyárt kezdetben minden történeteket ſzorgalmatoſon meg-viſgályanak, és ha csak leg-kûſſebb jel-ból-is ezen nyavalyának jelenlétirôl gyanakodnak, azonnal mindgyárt a' leg-alkalmatoſabb orvoſságokhoz fogjanak.

Ezekkel, avagy más illyenekkel egynéhány hetekig ſzűntelen egymásután kell élni, ha a' beteg magát jobban - is érezné.

Gyakran ezek a' gyenge ſzerek ſemmit ſem haſználnak; illyenkor eőket meg - kell erőſiteni, avagy más erőſſebben laxalókat kell bé - adni No. 4. 5. 14. 47. 110 139.

Kiváltképpen pedig gyakor klyſtérekkel kell ſegiteni; eleinten olajos, és lágyitó klyſtérek jovoſoltatnak; ha pedig ezek eleget, nem haſználnak, akkor izgatókat No. 137. 138. 224. kell bé - vetni. Néha ezek-is haſzontalanak; illyenkor dohány - fűſtel kell klyſtérezni, melly végre ſokſzor az haſat meg - indittya, és kőnnyőbbséget ſzerez.

Ha már egyſzer az has meg - indul, azután lágyitó, 's gyengén laxáló ſzerekkel, és klyſtérekkel tovabb - is ſzűnetlen kell orvoſolni; a' beteg - is azonban kemény, ſűkeres, és puffaſztó ételeket, ne egyék.

Ha erre az orvoslásra a' kőldőknek bé - vonódása, és az alfelnek őſzve ſzoruláſa ſzűnik; ha az has meglágyul; ha az oſtromok ritkulnak, 's gyengűlnek, akkor lehet egéſséget reméllni.

Ekkor ſokáig kell a' beteget ollyan ſzerekkel éltetni, a' millyenek No. 18. 61. 72. 73. 91. 119. 134. 142. vagynak; Ezek által a' betegek el - veſzett erejeket megint viſzſza kapják; az el - ſzáradott tagok ujra meg - telnek, és a' ſzélűtés egéſzſzen elmulik.

Ha pedig ezen ſzerekre a' tagoknak ſzélűtéſek el - nem mulnék, akkor a' kénkővős feredők, avagy az élektricitás - is haſználnak.

Valameddig még az eméſztet ketske - ganéhoz haſanló, avagy golyóbis forma, és kemény, mind addig a' nyavalyának viſzſza - téréſitől kell félni; azért - is lágyitó és gyengén laxáló ſzerekkel mind addig kell élni,

élni, mig az hasmenés meg - nem könnyöbbedik, az emésztet meg - nem higul, avagy pép - forma, és lágy nem lesz.

A' ki az olajat meg - szenvedheti, az igyék minden nap reggel és estve, avagy napjában háromszor, és mindenkor egyszerre, három avagy négy untzia lenmag - avagy valami más jó olajot; Ez az hasmenést kimondhatatlanul szabadan tarttya, és a' fájdalmot enyhiti.

Mikor ez a' nyavalya *forró savanyó mustól*, avagy *éretlen keserü gyümöltstöl támad*, akkor kezdetben szintén ugy kell orvosolni, a' mint fellyebb mondatott, azután pedig ollyan szereket kell jó darab ideig adni, a' millyenek No. 93. 110. 135 vagynakés ollyan italakot, mind No. 116. Ezek által az illyen betegek majd mindenkor szerentsésen meggyógyulnak.

Ha a' bánya - kolikának ostroma felette fájdalmos, és igen sokáig tart, és ha sem a' klystérek, sem a' több szerek, mellyek külömbön igen hasznos orvosságok, a' fájdalmat nem enyhitik, akkor mindenkor tsendesitö szerekkel kell segiteni No. 80. 82. 83. 126. mellyek gyakran tsak egyedül enyhitik meg a' fájdalmat, egyedül üzik - el a' szörnyü nagy gyötrödést, és a' jelen lenni láttzató veszedelemből tsak egyedül szabadityák - ki a' beteget.

Minekutánna a' betegek ebből a' kemény betegséghöl fel - épülnek, azután az okakot, a' mellyekből a' nyavalya támadatt vólt, szorgalmatosan el - kell távoztatni, és a' ganét hogy a' belekben sokáig, 's nagyon öszve - gyülljen, meg - nem kell engedni; mert külömben ez a' has-fajás megint hamar viszsza - tér.

Hogyha pedig valakinek hivatalya, avagy kézi mestersége azt meg - nem engedné, hogy az okok eltávoztassanak, akkor ennek a' nyavalyának el - tá-

voztatására, és a' viſzſza-téréſnek meg-akadályoztatására igen jó, reggel, a' munka' előtt, egynéhány untzia olajot, avagy más kővérséget, vagy vajat enni.

A' Zab-káſa, vagy-is darált zab, kivált téjben főve; ſok ſirral elegyitve, az illyen munkáſoknak igen alkalmatos, és haſznos fölöſtőkőm, vagy-is reggeli étel.

AZ HAS-MENÉSRŐL.

(*De Diarrhœa.*)

Midőn valaki gyakrabban, -mintſen ſzokott, árnyék-ſzékre ül, és ſok, vékony avagy hig materiát ganéllik, akkor ez az állapot *Hasmenésnek* neveztetik.

Az Hasmenés nem mindenkor betegség; sőt inkább igen ſzokſzor a' terméſzetnek haſznos munkája, melly' által a' felette bőven meg-gyűlt nedveſségek, avagy tſipőſségek a' teſtből ki-hajtatnak, és kővőtkezendőképpen az egéſség óltalmaztatik.

Kőzönségeſen az a' hasmenés haſznos, a' mellyik nem igen kemény, nem igen ſokáig tart, és a' beteget nem csak meg-nem erőtleniti, hanem inkább meg-könnyőbbiti.

Ha pedig felette keményen kezdődik, avagy igen ſokáig tart, és a' beteget el-bádgyaſztya, akkor ártalmos.

Annakokáért a' kűlőmbőn haſznos hasmenés-is ártalmas lehet, avagy ártalmaſsá válhatik, ha mind-

gyárt

gyárt keményen kezdődik, avagy ha igen sokáig tart, és a' beteget el-erőtleníti.

A' Forró nyavalyákban ha az *emésztésnek* (*Coctio materiæ morbosæ*) előre ment jelei után, és valami *itélő-nap* (*dies criticus*) hasmenés támád, akkor az többire mindenkor jó, kivált ha nem igen kemény, és ha a' nyavalyának történeteit kevesíti. Illyenkor az hasmenés ellen semmi különös orvosághoz nem kell fogni, hanem tsak az eddig jovosolt szerek' mellet kell maradni, és a' többit a' természetre kell bízni.

Ha pedig az hasmenes mindgyárt kezdetben igen bőv vólna, és a' beteget nagyon bádgyasztaná, avagy ha igen sokáig tartana, akkor lassan-lassan tsendesíteni, de soha egyszerre 's hirtelen meg-nem kell állítani. A' No. 80. 94. 188. le-irt orvosságok ebben az állapotban majd mindenkor igen jó kimenettel adatnak. Mihent az hasmenés ugy meg-tsendesedik, hogy már többé a' beteget ne-bádgyasszza, akkor mindgyárt ferre kell tenni ezeket a' szereket.

A' Rothatt és gonosz indulatu hidegekben ellenben, a' hól a' betegek azon kivül-is el-erőtlenednek, és a' hól erősitő szerek azon kivül-is szükségesek, azok' hellyet No. 80. 94. mást kell adni No. 189.

Ha a' fellyebb való gyengén állittó szerek az hasmenésnek meg állitására elégtelenek vólnának, akkor a' No. 95. 96. 97. le-irt szereket vigyázva lehet meg-próbálni.

Ha pedig a' test az hasménes által eleget nem üresednék, az has fel-puffadna, a' beteg árnyékszékre ülni gyakran kéntelenitetnék, és vagy semmit, vagy tsak keveset ganéllanék, akkor lágyitó klystérekkel, avagy illendő orvosságokkal No. 3. 11. 12. 38. 39. 141. az hasmenést segiteni kell.

A'

A' Hoſzſzas nyavalyákban ſzintén ugy, mint a' forró betegségekben, az hasmenés haſznos, ártalmas is lehet.

Minden, mind forró, 's mind hoſzſzas, nyavalyában az hasmenés ártalmas, ha akkor történik, a' mikor már a' betegség ſokáig tartott, a' beteg azonkivül - is el - erőtlenedett, a' nedveſségek meg - romlattak, avagy fel - is óldaztattak, vagy-is *fel-olvadtak.*

Ugyan azért a' gonoſz indulatu rothatt hidegekben, a' vizkorságban, a' ſarvadásban, a' sűlyben, a' rákfenében az hasmenés halálnak elől - járó poſtája.

Mégis mindazonáltal ebben az állapotban - is a' No. 80. 94. 188. le-irt ſzerekkel előtet lehet ſzeliditteni, és ſzenvedhetővé tenni, avagy meg - is állitani.

Az Hasmenés gyakran előre - ment betegség nélkül - is, egyedül tsak az *hidegtől* támad, kivált ha a' napok melegek, és az éttzakák hidegek, avagy ha valaki a' nagy nyári melegben ſok hideg italt iſzik, és az által a' gyomrat, és beleket felette nagyon meghiveſiti, és meg - gyengiti.

Mikor az hasmenés egyedül tsak a' meg - hiveſedéſtől ſzármozik, akkor a' betegek majd mindenkor, minek előtte árnyék ſzékre ülnek, valami *hasrágásról* panaſzolkodnak, de mégis nem igen ſzomjuhoznak, nem - is igen forrók, az ételt ſem utályák.

Az illyen hasmenéſt könnyű meg - gyógyitani, ha a' beteg magát melegen tartya, gyakran egy kávés *findſia ſzékfű - virág*, avagy *fodorminta* - meleg *herbathét* iſzik, és az haſra fűſtelt meleg ruhákat rakat; ha ezekre a' beteg bővön meg-izzad avagy ha a' vizellet bővön menyen, akkor a' rágás, és az hasmenés kőzönségeſen ſzűnik, avagy egéſzſzen - is ki - marad, melly ha meg - nem történnék, akkor eſtvére a' No. 140. le - irt orvoſságot kell bé - adni: Ha erre a' beteg jól aluſzik, és más nap ſemmi baja nintſen, akkor

kor tovább semmi orvoságot ne vegyen, hanem tsak tartsa magát még mértékletes melegben, és néha a' fellyebb jovoslott herbathéból egy kávés findsiával igyék.

Ha pedig az hasmenés még más nap-is váltazhatatlanul meg-maradna, akkor reggel a' No. 140. lefirt orvoságot megint bé-kell adni; estve-is ugy kell tselekedni, ha a' környülállások kévánni fogják.

Ekképpen többire mindenkor meg-gyógyul, az a' hasmenés, a' mellyik meg-hivesedéstől származik és a' mellyben sem a' gyomor meg-romolva nintsen, sem más történetek nem tapasztaltatnak.

Ha az hasmenésben egyszer-'s-mind a' gyomor-is meg-vólna romolva, avagy ha mindgyárt kezdetben a' száj nyálas ragadós, a' gyomor nyomódik, és az has fel-fuvódik, akkor mindgyárt lágyitó klystérrel, avagy, a' mi még-jobb, a' No. 38. le-irt orvosággal kell segiteni.

Minekutánna a' gyomor és a' belek ki-tisztulnak, azután a' No. 140. le-irt orvoság, mint fellyebb, ugy itt-is, az hasmenést meg-állitya.

Sókeres, kemény, avagy emésztethetetlen ételek; forrásban lévő italok; fellete *sok gyümölts*, kivált, ha azonban a' gyomor hideg és gyenge, és az ember egyszer-'s-mind sok *vizet*-is *iszik*; penészes kenyér; rothatt tójás; meg-romlatt hus; 's a' t. végre az hasnak akarmelly terhe, *Hasmenést* gerjesztnet. Az illyen hasmenések nagyon meg-veszedelmesedhetnek és valami nehezen orvoslható vérhassá, avagy más gonosz indulatu nyavalyává válhatnak, ha mindgyárt kezdetben jól nem orvoslottatnak.

Ha a' beteg meg-valya, hogy valamit esszélét ett, vagy ivutt, avagy ha a' gyomrát meg-terhelte; ha egyszer-'s-mind émelygésről, étel-utálásról, szájkeleruségről, szünetlen való puffasztó bőfögésről, és hányásra való erőlkedésről panaszolkodik, akkor mind-

mindgyárt hánytatót No. 24. avagy No. 190. kell adni; gyakran az hányás, és hasmenés által a' teſtbôl ſok tsunyaság takarodik-ki; eſtvére az hányás után a' No. 85. avagy 140. le-irt orvoſságat kell bé-adni.

Ha az éttzaka nyugadalmas leſz, és a' beteg más nap ſemmit ſem bôfög, az ételt-is nem felette nagyon utálya, az hányáſra-is nem igen erôlkedik, és ha az hasmenés-is tapaſztalhatóképpen ſzûnik, akkor nappal a' gyakor ſzékfû-virág-avagy fodor-minta-herbathén kivûl ſemmi orvoſságot nem kell adni; eſtvére pedig megint a' No. 85. avagy 140. le-irt orvoſsághoz kell folyomodni.

Ha ez által a' nyavalya apad; a' beteg az ételt kévánni kezdi, akkor haſanlóképpen még-egy-néhány napokan kell orvoſolni, mig az hasmenés egéſzſzen el-nem mulik.

Ha pedig a' beteg az harmadik napon még az ételt nem kévánná; ha a' ſzájja még keſerû avagy ragadós vólna; ha még a' gyomorban nyomásról, a' belekben pedig puffadásról pánaſzolkodnék; akkor reggel a' No. 38 le-irt port, eſtve pedig a' No. 140. fel-találandó ſzert kell bé-adni.

Ha ezekre ſem akarna az hasmenés ſzûnni, akkor a' No. 80. 94. 188. 191. le-irt ſzereket kell meg-próbálni; ha ezek-is rôvid ûdôn eleget nem haſználnának, akkor máſokat No. 95. avagy 192. kell elé-venni.

Mihent pedig ezek a' ſzerek állandó kônnyôbbséget ſzereznek, akkor mindgyárt az eô mértékek kûſſebbiteſsék, vagy hellyettek más gyengébbek véteſſenek-elé, és, ha ujra valami más uj orvoſláſt kévánó tôrténetek élé-nem fordulnak, akkor a' beteg mind addig ſzûnetlen éljen-velek, mig az hasmenés egéſzſzen el-nem mulik.

vagy-

Vagynak emberek, a' kik kemény harag, nagy ijedés- avagy más hirtelen elme-indulat után hasmenésbe esnek; Illyenkor kőzőnségesen sok sárvizes gané menyen-ki az altelen.

Az illyen hasmenés többire mindenkor hasznos; azért-is, ha mértékletes, és igen sokáig nem tart, soha meg-ne állitasék; de mégis az illyen betegeknek-valami gyenge hashajtót No. 193. adni kell, ha a' gyomrok nehéz, az ételt utályák, és az hasok puffatt; azután estvére a' No. 85. le-irt tsendesitő por igen hasznos. Ha ezekre az hasmenés meg-nem szűnik, akkor a' No. 94. le-irt orvosághoz kell fogni.

Vagynak ollyanak-is, a' kik minden esztendőben tavaszszal, avagy őszszel önként hasmenésbe esnek.

Ezek a' személyek az hasmenés előtt kőzőnségesen egy vagy két nappal előbb az óldal-tsontak alatt, és a' szivnek vermetskéjiben valami feszűlést éreznek; az ételt nem igen kévánnyák; gyakran az hasakban valami tompa rágást és fel-fuvódást, az agyékban huzódást, a' térdekben pedig bádgyadságot és reszketést, tapasztalnak; végre hasmenés kővetkezik, mellyre minden környűlállások rővid űdőn el-vesznek, és a' beteg egészszen megint meg-frissül 's megerősedik.

Mikor ezek a' környűlállások ollyan rendesen folynak, akkor orvaság által a' természetet az igaz utból ki-nem kell tántaritani, ne hogy a' beteg kártvalyan; mégis mindazonáltal a' beteg néha tsak győtrődik, és eléggé meg-nem tisztul; illyenkor a' No. 193. le-irt orvosságot kell bé-adni; ha pedig az hasmenés igen sokáig tartana, és a' beteget megbádgyasztaná, akkor a' No. 94. le-irt szert kell elévenni.

Minden

Minden kemény, és sokáig tartó has-menés, kivált ha sok takony menyen - ki, gyakran az hasban kemény égést, és a' ganéllásra erőszakos fajdalmas erőlkedést okoz: Jllyenkor jól szólgálnak a' No. 80. 83. 94. 188. le - irt szerek, és a' No. 194. 195. feltalálandó klystérek.

A' VÉR - HASRÓL.

(*De Dysenteria.*)

Vérhasnak az a' hasmenés neveztetik, a' mellyben a' beteg nem tsak gyakran ől árnyék székre, hanem egyszer - 's - mind kemény, hoszszas, és kimondhatatlanul fájó hasrágást - is szenved.

Ha az emésztet egyszer-'s - mind vérrel-is elegyitve vagyon, akkor *veres* vérhasnak neveztetik.

Minden hasmenés, ha sokáig tart, avagy ha felette kemény, igen könnyen vérhasá válhatik.

A' meg - gyült tsipós epe; rosz eledel; meg - nem költ, penészes; meg - penészedett lisztből, avagy ůszős gabanából készitetett kenyér; félig meg - rothatt, avagy beteg vagy döglött marhából vett hus; bůdős, avagy férgekkel 's appro állatokkal bővölkedő viz; tisztátalan, rothatt, és egyszer - 's - mind nedves és meleg levegő ég; és minden okai az hasmenésnek, gyakran gonosz indulatu vérhast - is támaszthatnak.

Ez a' nyavalya gyakran járvány és ragadós, és gyakran rővid ůdő alatt sok embereket ől - meg.

Mi-

Mindenkor az Hasmenésnél sokkal veszedelmesebb.

Mikor a' vérhast a' gyomorban, és a' belekben meg-gyûlt romlott, avagy tsipôs matériák okozzák, akkor gyakran könnyen meg-gyógyul.

Ha pedig a' tsipôs matéria már a' vérbe bé - hotott, és a' nedvességeket meg - rontotta, fel - óldazta, fel - olvosztatta, avagy meg - tsipôsitette, avagy ha a' vérhas valami más nyavalya által, akár mi módon meg - romlatt nedvességektôl származott, avagy másról ragadott - el, akkor mindenkor felette veszedelmes, az orvoslásnak nehezen enged, gyakran orvosolhatatlan - is.

Mert ha a' vérhasnak támadásakor a' beteg olly erôtlen, hogy a' természet már semmit nem munkálkodhatik, avagy ha a' nedvességek ugy meg - rothattak, elolvodtak, és meg - romlattak, hogy semmiféle orvosság által meg-ne jobbittathassanak, akkor mindenkor halál kôvôtkezik.

Mikor a' vérhas *meg - romlatt vértôl* ered, akkor mindgyárt kezdetben fôképpen arra kell vigyázni, hogy a' nedvességek illendô szerek által meg - jobbittassanak, és a' betegnek felette gyenge ereje fel - állittassék.

A' Vérhasban fekvô betegek az egésségesektôl és a' több betegektôl mindgyárt elválasztassanak, mert eôk a' szobának és az ispotálynak levegô egit ugy megveszteglik, hogy tôlle más betegek, és az egésségesek ugyan azon vérhasba, avagy valami gonosz indulatu rothatt hideglelésbe esnek.

Annál - is inkább egésségesek, avagy más betegek arra az árnyék - székre ne ûlyenek, a' melliyen vérhasnak ûltek.

Ebben a' nyavalyában kûlônôsôn arra kell vigyázni, hogy a' levegô ég szûnetlen ujjittassék, frissitessék, és tisztittassék, mert ez végtelenûl segiti az orvoslást.

A' Vérhasban mindgyárt kezdetben az okokra-is szorgalmatoson kell vigyázni.

Azután azt-is meg-kell visgálni, hogy kezdetben vagyone, avagy már sokáig tartott?

Azt-is ki-kell tanólni, hogy hidegleléssel kezdődetté, avagy hideglelés nélkül jelent-meg?

Továbbá arra-is kell vigyázni, hogy mindgyárt kezdetben kemény, veszedelmes, és bádgyasztó vólté? avagy hogy elég erőssé még a' beteg, és hogy a' történetek félelmeséké, vagy nem?

Ha a' vérhas a' fellyebb emlitett okokból hideglelés és nevezetes erőtlenség nélkül kezdődik, akkor mindgyárt kezdetben reggel a' No. 24. avagy 190. le-irt port; estve pedig a' No. 140. fel-találandó szert kell bé-adni.

Ha a' kövőtkezendő napon a' vérhas nem szűnik, és mégis azonban ha a' beteg még elég erős, akkor megint ugy kell orvosolni, a' mint az első napon.

Ha pedig a' második napon a' beteg már igen gyenge vólna, akkor ezek' helyett mást No. 94. kell adni; ha erre az erő meg-jön, és mégis az ételutálás el-nem mulik, a' fő még faj, az has keményen rágódik, és ha az hasmenés felette bűdös, akkor az harmadik napon reggel megint egy port No. 24. avagy 190 és estve a' No. 140. le-irt szert kell bé-adni.

Mert a' vérhasban semmi hasznasobb nintsen, mint okádás és gyenge hashajtás által mindgyárt kezdetben a' tsipős matériát a' testből ki-hajtani, mivel kűlömbőn a' jó indulatu vérhas-is gonosz indulatuvá válhatik.

A' No. 24. 190. lé-irt orvosság a' beteget kevesét bádgyasztya, sőt inkább kezdetben könnyőbbiti.

Mi-

Minekutánna az illyen szerek által a' vérhasnak oka a' testből jó formán kihajtódik, azután a' No. 80. 94. 188. 191. le-irt szereket kell bé-adni, hogy, ha talám még a' testben valami tsipősség vólna, az meg-tompittassék, az rágás és a' beleknek érzékenysége tsendesedgyék 's szelidedgyék.

Ha ezekre a' nyavalya könnyöbbedik, az hasmenés ritkábbadik, nem annyira bűdös, és természet szerént valóbb, mint eddig vólt, akkor tsak ezekkel a' szerekkel kell mind végig orvosolni.

Ha pedig az hasrágás nem szűnne; ha a' beteg mégis még puffadásról, bőfögésről, és ételutálásról panaszolkodnék, akkor az jelentődik, hogy az eddig bé-vett orvosságok a' testben lévő tsipős matériákat meg-nem orvosolhattyák; azért-is az illyen környülállásokban még minden harmad nap reggel egy port No. 193. eltve pedig mindenkor a' No. 85. avagy 140. le-irt orvosságot kell bé-adni; a' köz napokon éljen a' beteg az eddig jovosolt szerekkel.

Ha már a' gyomorban és a' belekben többé semmi idegen avagy meg-romlatt matéria nintsen, és mégis a' vérhas szűnni nem akar, akkor gyenge has-szoritó szerekkel No. 95. 192. kell a' beteget éltetni.

Hasszoritó szereket addig soha sem kell adni, mig a' gyomorból és a' belekből a' tsipős matériák egésszen ki-nem takarodnak; mert külömbön a' testben benn-rekednek, és azután gyakran igen gonosz nyavalyákat okoznak.

Mégis mindazonáltal ha a' vérhas felette kemény és nagyon bádgyasztó vólna, és a' fellyebb jovosolt szerek semmit sem könnyöbbitenének, akkor az hasszoritó szereket-is meg-kell próbalni; mihent pedig a' történetek állandóképpen meg-apadnak, akkor

mindgyárt eőket el-kell hagyni, és tsak az előbbi gyenge ſzerekkel kell orvoſolni.

Ha mindgyárt kezdetben a' vérhaſſal *bidegleléſ*-is, vagyon, akkor meg-kell visgálni, hogy *tellyeſé*, *keménye*, és feſzűlté a' pulſus? Ebben az állapotban mindgyárt eret kell vágni, és azután az orvoſláſt a' beteg' ereje, és a' jelenvaló kőrnyűlállaſok ſzerént kell el-rendelni: Azonban azt-is ki-kell tanólni, hogy valyon a' belek, avagy valami más réſzei a' teſtnek, nintſeneké meg-gyuladva? Ha valami gyuladáſt jelentő jelek tapaſztaltatnak, akkor kiváltképpen azon kell igyekezni, hogy a' gyuladás leg-előbb meg-orvoſoltaſsék, mert kűlőmbőn illyenkor az előbbi ſzerek majd mindenkor ártalmaſok lennének; mégis mindazonáltal a' gyuladáſt ugy kell orvoſolni, hogy az által a' vérhas ne nevekedgyék, hanem inkább, a' mikor lehet, kűſſebbedgyék.

Annakokáért illyenkor ſok *lágyító* és *nyálos italakot* kell a' betegnek adni No. 8. 40. 88. mellyek nem tsak a' gyuladás ellen haſznaſok, hanem egy-ſzer-'s-mind a' vérhaſt okozó tſipőſségeket-is bétakarják, és kővőtkezendőképpen az eő keménységeket ſzeliditik.

Ha pedig a' beteg ſzáj-keſerűségről, gyakor és émelygő bőfögésről, gyomor-nehézségről, kemény haspuffadásról, és hasrágásról panaſzolkodnék; ha az emészteť, vagy-is a' gané igen bűdős és rothatt vólna, avagy ha valami más jelek azt mutatnák, hogy a' gyomor és a' belek ſok tſipős matériákkal teli vagynak, akkor az előbbi ſzerek' hellyett máſokat No. 11. 12. 39. 141. kell adni, hogy általak az első utak gyengén ki-tiſztitaſsanak, ki-üreſedgyenek, és kővőtkezendőképpen hogy a' vérhasnak oka-is ſodgyan, avagy egéſzſzen el-is veſzſzen.

Minek-

Minek utánna az hideglelés és a' gyuladás elégséges érvágás, és illendő orvoſságok által annyira ſzűnnek, avagy ſzelidűlnek, hogy már többé veſzedelmeſek ne-légyenek, akkor tsak egyedűl a' vérhaſt kell orvoſolni, ha még kemény vólna; ha pedig apadatt vólna, és ha az eddig bé-adott orvoſságok az eő orvoslására elégségeſeknek lenni láttatnának, akkor az eddig jovoſolt orvoſláſt meg-nem kell változtatni.

Ha pedig a' vérhasnak kezdetén a' pulſus ugyan hideglelős, de mégis ſem kemény, ſem tellyes, és ſem feſzűlt nem vólna; ha a' teſtben ſem gyuladás, ſem igen ſok vér nem vólna; akkor eret ſoha ſem kell vágni; és ha ebben az állapotban a' beteg elég *érős*, akkor ahoz az orvoſláshoz lehet fogni, a' melly fellyebb akkor jovoſoltatott, a' mikor a' vérhas hideglelés nélkűl kezdődik; mégis mindazonáltal azonban azokat az italakot, és orvoſságokat bé-kell adni, a' mellyek a' forró hidegben jovoſoltatnak.

Ha pedig ellenben a' beteg mindgyárt a' vérhasnak kezdetén igen bádgyatt vólna; ha azonban a' pulſus-is gyengye 's lágy, kitſin, és reſzkető, avagy gyakran laſſu, és egyenetlen vólna, akkor mindenkor *gonoſz indulatu* a' vérhas.

Annakokáért ſzorgalmatoſon meg-kell visgálni, hogy valyon vagyoné még a' betegnek annyi ereje, hogy egy hánytatót, avagy hashajtót veſzedelem nélkűl meg-birhaſſan? ha meg-birhat, akkor mindgyárt egy ſzert No. 24. 190. avagy leg-alább No. 193. bé-kell adni.

Mihent ezen ſzereknek munkálkodáſok meg-ſzűnik, akkor mindgyárt tſendeſitő ſzereket No. 80. 94. 188. 191. kell bé-adni; eſtve pedig ollyan klyſtéreket kell bé-vetni, mint No. 194. 195. és azonban egy findſia herbathét No. 21. 251. 257. gyakran kell a' beteggel itatni. Más nap ugyan azon ſzerekkel kell

orvoſolni; lehet reggel és eſtve az illyen klyſtéreket-is bé-vetni. Ha azután a' pulſus emelkedni kezd, az erô nevekedik; ha a' beteg egy vagy két órát nyugadalmoſon aluſzik; ha az has többé nem ollyan vizeſen és bûdôſsôn menyen, 's a' t. akkor már ſokat nyertûnk, az egéſséghez is jó reménység vagyon.

Ebben az állapotban ſzintén azon orvoſságokkal kell orvoſolni; Ha pedig azonban, mikor már a' betegnek többb ereje vagyon, valami jelek azt mutatnák, hogy a' belek még valami tſipôſséggel teli vagynak, akkor az orvoslás kôzben ſzükséges egyſzer vagy kéttzer-is a' No. 193. le-irt port bé-adni; igy az orvoslás gyakran ſzerentséſen el-végzôdik.

Ha pedig ezek a' ſzerek arra elégtelenek vólnának, hogy a' vérhásnak keményſégit gyengittsék, és a' ſelette bôv ûreſedéſeket meg-állitsák, akkor ollyan ſzerek kévántatnak, mint No. 95. 96. 97. 192. de olly vigyázáſsal, a' mint fellyebb mondatott.

Mikor a' beteg mindgyárt kezdetben olly erôtlen, hogy ſemmiféle ûreſitô orvoſságot meg-nem birhat, akkor azt kell ki-tanólni, hogy valyon az ûreſedéſeknek ſoksága, és bôvsége miatt erôtlenedetté meg a' beteg? avagy valyon nem valami gonoſz indulatu ragadós októl nyomottatott vagy puſztitatatott-el olly hirtelen a' terméſzetnek ereje.

Az elsô állapotban állitó ſzerek No. 95. 97. 192. kévántatnak; de mihent a' vérhasnak keménysége állandóképpen ſzélidûl, akkor mindgyárt vagy ezeket az állitó ſzereket nagyobb vigyázáſsal kell bé-adni, vagy hellyettek más gyengébb, fellyebb jovoſolt, orvoſságokat kell elé-venni.

A' Máſodik kôrnyûllásban ellenben *izgató* és erôſitô ſzerekkel kell ſegiteni No. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 27. 28. 30. 31. 177. 189. Lehet mindgyárt a' lábikrákra, és a' nyaktſigára hólyag-huzó flaſtromot-is kôtni.

Ha

Ha ezekre a' pulſus emelkedni kezd ; ha az erő nevekedik , akkor közönségeſen a' vérhas - is ſzűnni kezd ; Ebben az állapotban csak ugyan azon ſzerekkel kell tovább-is orvoſolni, és a' beteggel ugy kell bánni, mintha valami gonoſz indulatu rothatt hidegben fekűnnék.

Ha pedig a' betegnek ereje nevekednék ugyan , de mégis a' vérhas nem ſzűnnék , akkor ugy kell orvoſolni , a' mint fellyebb mondatott.

Ellenben pedig ha az erő ſemmiképpen nem nevekedik , akkor mindenkor igen roſzſzul vagyon a' beteg.

Mikor a' zavaros és bűdős vizelletből; a' rothatt és utálatos bűdős , avagy fel - olvadt vérrel elegyitett hasmenésből , avagy más jelekből , nyilván ki - tettzik , hogy a' felolvadtt nedveſségek már rothadnak, akkor kiváltképpen ollyan ſzereket , mint No. 29. 93. 166. 196. kell a' betegnek bé - adni.

Ha az illyen betegek ſokáig nem alhatnak , és ha a' ganéllaſra való erőlkedés , avagy az hasrágás állandó és kemény , akkor a' fellyebb való ſzerek' mellett minden nap kéttzer vagy háromſzor a' No. 197. le - irt orvoſságból tiz tſeptől tizen - ötig kell bé - adni.

Ez által gyakran a' történetek ſzűnni kezdnek ; a' beteg meg - friſsül , 's meg - erőſsedik : a' pulſus fel - emelkedik ; és valami elevenitő álom kövétkezik.

Ebben az állapotban gyakran az egéſz teſten petets, avagy káſahimlő űtki.

Ha ez a' betegnek tapaſztalható és állandó könnyőbbségivel történik , akkor lehet reméllni , hogy a' beteg hamar meg - gyógyul.

Ha pedig ezek a' ſzerek ſemmit ſem haſználnak ; ha valami káſahimlő hideg izzadáſsal űt - ki , avagy ha valami ón ſzinű , és fekete fótok jelennek - meg ;

ha azonban a' pulſus ſzûnetlen kûſebbedik és gyengûl; a' lélekzés nehezedik; a' vizellet barna, feketés, és bûdôs; az emészt̃et rothatt, avagy rothatt vérrel elegyitve vagyon; ha az has fel-puffad; ha a' kezek, és a' lábok meg-hûlnek; az ajakok halavanyok, és ſzerderjeſek; ha az inak rángatódnak, és a' beteg eſze nelkûl beſzél, akkor a' beteg el-véſz, mert ezek halált jelentnek.

Mikor a'vérhas után a'belekben valami *égés* és *ganéllitató erôlkedés* (*Tenelmus*) hátra marad, akkor a'beteggelugy kell bánni, a'mint az hasmenésben mondatott.

Ha az hasmenés, avagy a' vérhas igen idején, és oktalanul állitó ſzerekkel meg-állitatik, akkor az has közönségeſen keményen marad, és a' betegek az ételtôl émelyegnek, és sárga, vagy fôld-ſzinûek.

Ezek min en máſodik avagy harmadik nap a' No. 38. le-irt port, és hogy megint az elôbbeni nyavalyájokba ujra belé-ne eſsenek, azért mindenkor azon a' napon, mellyen laxátivát veſznek, eſtve a' a' No. 85. avagy 140. le-irt ſzert vegyék-bé.

Ha az *hasmenéshez*, avagy a' *vérhashoz* valami *kemény okádás* magát adgya, és kövôtkezendôképpen a' beteg mind *alól*, 's mind *fellyûl* erôſzakoſon, és bôvôn *ki-üreſittetik*, akkor a' nyavalya mindenkor felette *veſzedelmes* (és kóldôk-Tsömörnek neveztetik *Cholera*). Az illyen betegek gyakran kevés órak alatt egéſzſzen el-fogynak, bé-esnek, meg-hitvánkoznak, és el-erôtlenednek, néha tsak hamar megis halnak, ha mindgyárt ſegittséget nem találnak.

Ez a' nyavalya gyakran a' meg-gyûlt-és megtſipôſedett *sárviztôl* támad, avagy ha a' *gyomor* és a' *belek rothatt*, *kövér* avagy *avaſos*, avagy más *emészthetetlen* matériákkal teli vagynak; A' *Muſt*, és más *forrásban* lévô italak-is illyen nyavalyát gyakran gerjeſztnek.

Ha

Ha már valami illyen környûlállás tapaſztaltatik, és egyſzer-'s-mind ha a' beteg még elég erôs, azértis ha az *ûreſitô* ſzereket még *veſzedelem nélkûl megbirhattya*, akkor az okoknak kûlömbségek ſzerént, mint a' *gyomor-gôrtsben*, vagy *hánytatót*, vagy *hashajtót*, vagy *vékonyitó* és *ſavanyótska* italakot, és *klyſtéreket* kell adni, addig-is kell velek orvoſolni, mig a' tôrténetek kévánni fogják, és a' betegnek ereje engedni fogja.

Ezek által gyakran mind az okok, mind maga a' nyavalya egyſzer-s'-mind ſemmivé-tétetnek, avagy leg-alább ugy meg-ſzeliditetnek, hogy miattak tôbbé a' gonoſz kövôtkezéſektôl félni ne kellyen.

Gyakran mind a' gyomor, 's mind a' belek ezen orvoslás által a' magok terhektôl meg-ſzabadulnak ugyan, de mégis a' nyavalya nem gyengûl; ſem az hányás, ſem az gyakor hasmenés nem ſzûnik, és a' beteg ſzûnetlen nagyobban erôtlenedik: Ebben az állapotban minden halaſztás nélkûl a' No. 126. avagy 192. le-irt orvoſságból minden fél órában két kalánnal kell bé-adni mind addig, mig a' nyavalya nem ſzûnik.

Ha pedig a' beteg már egéſzſzen bé-eſett, hóltſzinû, ſovány, és olly erôtlen vólna, hogy néki halalós veſzedelem nélkûl csak gyenge ûreſitô ſzert-is adni nem lehetne, akkor mindgyárt a' No. 199. le-irt ſzerbôl minden fél fertály órában két kalánnal kell bé-adni mind addig, mig a' beteg tapaſztalhatóképpen meg-nem kônnyôbbedik; melly ha megtôrténik, azután ezt az orvoſságot ritkábban, és mind addig, mig minden meg-nem tſendeſedik, vegyebé a' beteg.

Ha ezen, avagy más haſanló orvoſságok ſemmit ſem haſználnak, akkor a' betegek el-ájulnak, a' kezek és a' lábok meg-hûlnek, 's gôrts módra ôſzve-

huzódnak, és végre nagy gyötrödés' közt az *halál* el-érkezik.

A' VESÉKNEK GYULADÁSÁRÓL.

(*De Inflammatione Renum.*)

A' Vese-gyuladás mind a' két vesében egyszer-'s-mind meg-történhetik, de mégis gyakrabban tsak az egyikben egyedül, még pedig leg-gyakrabban a' bal vesében tapasztaltatik.

A' betegek panaszolkodnak kemény, égető 's nyilalló fájdalomról méllyen az ágyékokban, vagy-is vékonyokban, a' hól a' vesék fekűsznek; ha ezek a' részek tapagattatnak, akkor felette forrók és fájdalmasok, és az ágynak melegit, kivált ha tollas, avagy gyapjas az ágy, nem szenvedhetik; a' fájdalom többire az ágyék-hajlásra és a'vizellet-hójagra ki-terjed, gyakran abban a'tzomban, a' melly' felől a' gyuladás vagyon, valami fájdalmas huzódást-is, és meredéstt okoz; a' férfiaknál a' tökök fájdalmasan fel-huzódnak; a' betegek nagyon szomjuhoznak, és nagy hideglelésben vagynak.

Ha mind a' két vese meg-vagyon gyuladva, akkor a' vizellet többire meg-reked, avagy gyakran igen szűkön, felette veressen, és nagy égeréssel menyen, gyakran pedig halovány, és ollyan, mint a' viz.

A' Vizelltető orvosságok ebben az állapotban felette ártalmasok, mivel a' gyuladást nevelik, és tsak hamar *halálos fenét* támaszthatnának.

A'

A' Lágyitó 's hivesitő italak No. 8. 40. 88. kivül lágyitó meleg kötések; lágyitó irral No. 128. való gyenge dörgölések; lágyitó klystérek, és az hideglelésnek, a' fájdalomnak, és a' beteg' erejének nivóltához szabatott gyakor ér-vágás, valamint más hasonló gyuladásokban, ugy ebben- is leg jobban használnak.

Gyakran mindgyárt kezdetben a' folyó arany-er tsak hirtelen el-oszlattya a' vese-gyuladást, avagy leg-alább nagyon meg-könnyöbbiti; szintén annyit haszná az aszszonyi rendnek meg-indult hószáma-is.

Ha az harmadik avagy a' negyedik napon valami vastag, zavaros, barna, avagy setét veres vérrel elegyitett vizellet menyen; ha a' fájdalom és az hideglelés szűnnek, akkor gyakran az által a' vese-gyuladás egészszen el-oszlik.

Gyakran a' negyedik, avagy az hetedik napon valami sűrű, zavaros vizellet láttatik, melly az edény fenekére tsak hamar valami genyettség forma seprőt szálit-le, és ha illyenkor a' történetek tapasztalhatóképpen jóbbulnak, akkor általa a' nyavalyának matériája mind ki-takarodik.

Ha pedig a' vese-gyuladás maga keménységiben sokáig tart, és ha semmi könnyöbbitő üresedés nem tapasztaltatik, akkor a' vesékben közönségesen valami *tályog* támad.

Ezt éppen azon jelekből lehet meg-tudni, a' mellyek a' *tűdő-gyuladásnak eveségében* elé-beszéllettek, szintén ugy-is kell orvosolni, a' mint ottan mondatott; mégis mindazonáltal ebben az állapotban ha a' vese-tályog a' vizellésnek uttyán kezd ki-takarodni, ha az hugyas üvegnek fenekén valóságos genyettség láttatik, akkor egyszer-'s-mind gyengén vizelltető szereket-is No. 46. 72. lehet adni: Ezen környülállásokban, a' vizelletre jó gondot kell viselni;

ni; azt-is jól meg-kell visgálni, hogy mi légyen benne. Ha az hideglelés lassan-lassan el-vész, és a' vizelletnek genyettséges seprője apad, akkor a' No. 86. avagy 108. készittetett pilulákhoz kell fogni, hogy a' vese-fekély egészszen meg-tisztulyan, és bé-gyógyulyán.

Néha a' vese-tályog az agyéknak külső részén valami daganatot támaszt; erre mindgyárt lágyitó meleg kötéseket kell tenni, és mihent észre-vétetődik, hogy már genyettséggel teli vagyon, akkor mindgyárt ki-kell fokasztani, és azután mind addig kell nyitva tartani, mig a' belső részek tökélletesen helyre-állnak; de mégis ebben az állapotban igen sokszor gyógyithatatlan portzogós fekély (*fistula*) marad hátra.

Ha az illyen tályog sem ki-felé, sem a' vizelletnek uttyára ki-nem fokad, akkor a' genyettség bővmértékben meg-gyül, gyakran az egész vesét el-emészti, és orvosolhatatlan száraz betegséget támaszt; gyakran pedig a' genyettség az körül lévő részekre magának utat tsinál, azokat meg-rágja, uj fekélyeket támaszt, üres utakat (*Sinus*), és portzogós fekélyeket okoz, és az által fájdalmas, és lassu halált hoz. Gyakran a' vese-tályog ki-fokad, és a' genyettséget az hasnak üregibe bé-önti, és abból végre gyógyithatatlan szélkorság, avagy más szintén olly veszedelmes nyavalyák származnak.

A'

A' NÁTHA-HIDEGRŐL, AVAGY FORRÓ KŐSZVÉNYRŐL, ÉS NÁTHA-FOLYÁSRÓL.

(*De Febre Catarrhali, ſive Arthritide Acuta, & Doloribus Rheumaticis.*)

Ha az emberi teſtnek egy vagy több réſzein hirtelen valami daganat támad, melly forró és fájdalmas, akkor az *Forró - Folyásnak* neveztetik; ha pedig ez a' daganat nem forró, nem - is igen fájdalmas, akkor *Hideg-Folyásnak* hivattatik.

Az Hideg Folyáſok közönségeſen tovább tartnak, mintſem a' forrók, de ellenben ezek mindenkor valami hidegleléſsel járnak, melly hideglelés azért a' forró folyásért *Nátha - Hidegnek* neveztetik.

Mikor ezek a' Folyáſok az *hajló Tagokban*, avagy azoknak *Hajláſokban* vagynak, és ottan valami ſzággató 's égető fájdalmat okoznak, akkor *Kőſzvénynek* (*Arthritis*) neveztetnek; Ha pedig a' teſtnek akarmelly réſzin az *Ikráshuſaknak* ki - terjedett *ſzijaſinaiban* (*expanſio aponevrotica muſculorum*) féſzkeltetnek, akkor *Náthafolyásnak* (*Rheumatismus*) hivattatnak.

Ezen külömbőző nevezéſek az orvoslásban ſemmit ſem változtatnak; mert az okok majd mindenkor egyfélék; ugyan azért a' Náthafolyásban gyakran éppen ollyan orvoſságokat kell adni, a' milyenek a' Kőſzvényben haſznoſoknak lenni tapaſztaltatnak.

Leg - nevezeteſebben csak arra kell vigyázni, hogy ezek a' folyáſok hidegleléſsel együtt vagynaké, és forróké, vagy pedig csak hideglelés nélkül járnak, és ſokáig tartanak, vagy - is hoſzſzas nyavalyák.

Mi-

Mikor az ûdô hirtelen meg-hidegedik, avagy mikor a' levegô-ég ſokáig kôdôs, nedves, és hideg, akkor gyakran ſokann eſnek forró kôſzvénybe.

A' Betegek eleinten meg-borzadnak, meg-fáznak, 's meg-bádgyadnak, és a' pulſus hideglelôs leſz; azonban a' fô fájni kezd; a' forróság és a' ſzomjuság nevekednek; a' vizellet pedig meg-zavarodik.

Egynéhány óra mulva, gyakran mindgyárt kezdetben-is, a' betegek valami ſzaggató fájdalmat éreznek, melly egy helyrôl a' máſra menyen, és a' teſtnek majd ebben, majd más réſzében tapaſztaltatik. Kôzônségeſen pedig az illyen fájdalmak egyik haló tagból avagy *izből* a' máſikba által-mennek; néha a' melynek oldalába-is által vitetôdnek, és ottan kemény óldalnyilalláſt okoznak.

Minekutánna ez a' fájdalom egy vagy két nap egyik helyrôl a' máſikra bujdaſott, azután végre egy vagy tôbb helyekenn-is magának kemény féſzket vér, és egyſzer-'s-mind ottan tôbbire valami *fejéres*, néha *vereſses*, *forró*, *feſzült*, és felette nagyon *fájó daganatot* támaſzt; Ha már ez a' daganat egyſzer-'s-mind tôbb *izeket* foglal-el, akkor az egéſz teſt mozdithatatlan, a' fájdalam ſzenvedhetetlen és iſzonyu, kivált ha az ágyékba, forgo-tsontba, és a' vállakba veſzi magát. Néha a' *kôſzvényes réſzben* vagy *ſemmi*, vagy tsak igen *kevés* daganat tapaſztaltatik, de mégis mindenkor azon réſz *forró*, és tsak gyenge tapagatásra-is felette nagyon fáj.

Ezek a' fájdalmok eſtve mindenkor nevekednek, a' beteget alunni nem hadgyák, nagy nyughatatlanságot okoznak, és gyakran a' beteget eſze nélkûl-is beſzélltetik.

Gyakran a' fájdalom hól a' kûlsô, hól a' belsô réſzeket oſtromolya, és végre a' belsô réſzeket elfoglalya, 's ottan keményen meg-áll; azért-is néha

felette

felette kemény hurut, és igen nehéz lélekzés; gyakran ſzenvedhetetlen fő-fájás, kemény gyomorfájás okádáſsal együtt, hasrágás, veſefájáſok, a' vizellet-nek meg-rekedéſe, 's a' t. támadnak.

A' Veſzedelem nagyobb, ha a' kőſzvény magának a' belső, kivált az életre ſzükséges, réſzekben féſzket vér.

Gyakran a' fájdalam mindgyárt kezdetben, minden ide 's tova való keringés nélkül, egybe valami bizonyos helyben meg-áll.

Ez a' nyavalya néha kevés napokan ſzerentséſen meg-*gyógyul*; néha pedig igen vakmerő, és ſok *betekig tart*, avagy valami *hoſzſzas* nyavalyát, és gyakran *tag-ſarvadáſt*, avagy *ſzáraz* betegséget kővótkeztet.

Ha az első oſtrom nem ſelette kemény, és ha a' beteg magát mindgyárt minden hidegtől óltalmazza; ha gyenge ágymeleg, ſok vékonyitó, és gyengén izzaſztó italok által a' teſtet gőzőltetni igyekezik, akkor gyakran két vagy három nap az egéſz nyavalyától meg-menekedhetik.

Ezen gyenge környülállaſokban elegendő napjában háromſzor egy port No. 1. bé-adni, és mindenkor réá két findkia meleg herbathét No. 13. itatni, avagy a' No. 8. 40. 46. 72. 116. le irt ſzerekkel orvoſolni.

Mégis mindazonáltal az illyen betegek magokat még egy darab ideig az hidegtől ſzorgalmatoſon óltalmazzák, és kiváltképpen a' nedves hideget, és lyukon, avagy haſadékon bé-fuvó levegő-eget kerülyék, mert külömben megint csak hamar ugyan azon kőſzvényes nyavalyába viſzſzá-esnek, és ez a' viſzſza-esés azután többire mindenkor ſokkal vakmerőbb, és keményebb leſz, mintſen az első nyavalya vólt.

Ha

Ha pedig mindgyárt kezdetben az Hideglelés, és a' Fájdalom felette kemény, akkor a' beteggel ugy kell bánni, a' mint a' gyulaſztó Hideglelésekben mondatott.

Illyenkor a' betegen az erőhez és a' történetekhez ſzabva *eret kell vágni*, ſok *lágyitó*, *felöldő*, és *hiveſitő* italakot, és orvoſságokat No. 6. 7. 8. 9. 121. kell adni. A' fájó helyeket, a' hól hozzá lehet férni, ſzűntelen *lágyitó*, és *oſzlató kötéſekkel* melegiteni kell, de jól kell vigyázni, hogy a' kötés meg-ne hűlyen, mert ha meg-hűl, akkor mindenkor árt.

Ha azonban a' beteg eleget nem ganéllik, akkor klyſtérek által az haſat meg-kell nyitni, avagy ollyan orvoſságokat kell adni, a' mellyek az haſat eléggé megűreſitik No. 11. 12. 39. 141. avagy minden *harmad nap* valami *hashajtót* kell be-adni. No. 3. 5. 14. 167.

Ha a' vizellet bővön, sűrűn, és zavaroſon menyen, akkor általa a' beteg nagyon és hamar megkönnyőbbedik; ha pedig halaványon és vizeſen marad, akkor a' nyavalya kőzönségeſen ſokáig tart.

Ha a' fajdalom már egyſzer enyhül, az hideglelés ſzűnik, a' daganat lágyul 's tágul, akkor többé az haſat olly gyakran hajtani nem ſzükség, de mégis még az előbb jovoſolt orvoſságokkal és italokkal tovább-is ſzorgalmatoſſon kell élni.

Az illyen betegek gyakran ſok éttzakákan nem aluſznak, mivel a' fajdalom eſtvénként mindenkor nevekedik, és leg-előbb csak éjfél után kezd ſzűnni.

Ha egynéhány napokon illendő orvoſságok, és ér-vágás által az Hideglelés már *meg-gyengült*, és a' ſzükséges *üreſitéſek* meg-történtek, akkor ſzabad a' betegeknek tsendeſitő ſzereket adni No. 41. 80-92. *Előbb* az illyen ſzerek *mindenkor ártanak*.

Ebben

Ebben a'nyavalyában a'*tsendesítő* és *álmosító* szereket *estve*, a mint más betegségekben szoktak tselekedni, *adni soha sem kell*, mivel itten akkor az hideglelés, és az fájdalom közönségesen mindenkor sulyosodik, és azért azonban ezek a' szerek tsak nagyobb forróságot, nyughatatlanságot, és gyötrödést okoznának, a' beteget meg-bádgyasztanák, és mégis álmot nem hoznának. *Leg-jobb* eőket *reggel-felé adni*, mikor a' fájdalom szűnik; illyenkor utánnak egynéhány órák-ig tartó tsendes álom következik, mellyre a' beteg egészszen meg-frissül és meg-könnyöbbedik.

Ha már egyszer a' fájdalmak annyira meg-szelidűlnek, hogy a' fájós hellyet gyengén tapagatni, és nagy fájdalom nélkül mozgatni lehessen, akkor az jót jelent, a' lágyító kötéseket-is mindgyárt félre lehet tenni, és a' fájós helyeket tsak meleg ruhákkal gyengén dörgölni és melegben tartani kell, de mégis a' fellyebb jovosolt szereket mind addig el-nem kell hagyni, mig a' beteg gyógyulni nem kezd.

Ha pedig ezen meg-próbált orvosságokra a' *fájdalom* éppen *semmit sem szűnne*, akkor azok' mellett a', No. 180. le-irt port kell bé-adni, avagy ha még az *hideglelés* igen *kemény* vólna, akkor annak helyette a' No. 186. fel-találandó szert kell elé-venni; ez a' szer gyakran hamar nagy könnyöbséget szerez.

Mikor már az hideglelés illendőképpen meg-apad és még tsak valami lágy tészta forma dagamat, és tompa fájdalom marad hátra, akkor a' No 18. 68. 144. 178. le-irt orvosságok gyenge dörgöléssekkel együt közönségesen eleget használnak.

Néha a' köszvényes fájdalom, és az hideglelés szűnni kezdnek, és azonnal réá az egész testen a' betegnek könnyöbbségivel sok *kúsábimló* út-ki; illyenkor ha semmi más baj nem érkezik, és ha az erő

állandóképpen meg-marad, akkor az orvoslást megnem kell változtatni, hanem tovább-is csak az előbbi szerekkel kell élni.

Némellykor nem csak az *izek* és a' *tagok*, hanem egyszer-s'-mind gyakran az egész *test*-is, a' *fő*, és az *ábrázat*-is fel-dagadnak: Ebben az állapotban-is az eddig jovosolt mód szerént kell orvosolni, ha az hideglelés kemény, és a' több történetek az előbbenikhez hasanlók.

Gyakran az *izeknek*, és az hajló *tagoknak* daganati hirtelen és mindegy egy szempillantatban el mulnak, és a' testnek *más részén* megint meg-jelennek, és gyakran felette *nagy* daganattá válnak.

Az illyen daganatokot mindgyárt fel-kell vágni, mihent valami higsággal meg-telnek, 's meg-lágyulnak, hogy az oda gyűlt *nedvességek* ki-folyanak, és megint más részre ujra által ne-viteſſenek, és a' beteget uj veszedelembe ne vesék. Ez a' kifolyó *nedvesség* közönségesen *sárgás takony-forma* és *sűkeres*.

Ezen ki-fokasztott *vizes daganatok* gyakran sokáig folynak, és néha nehezen gyógyulnak-bé: kezdetben a' folyást meg-nem kell állitani, hanem csak tépett rongyal kell bé-kötni; egynéhány napok mulva főtt bűrök-lévben mártott tépett rongyat kell a' sebbe dugni, még pedig napjában négyszer meg-ujitván; erre a' folyás apadni kezd, és azután szerentsésen bé-is gyógyul.

Ha pedig az izeknek avagy az hajló tagoknak daganata *hirtelen* el-vész, és mégis a' testnek külső részin sohól *más* daganat *nem* támad; *azonban* pedig a' beteg csak hamar *nehezen* és alkalmatlanul kezd *lélekzelni*, avagy hirtelen *mély álomba* esik, akkor az roszszat jelent, mert az illyen betegek gyakran hamar meg-halnak.

Ezen

Ezen veſzedelmes állapotban mindgyárt a' nyaktſigára, és a' lábikrákra hólyag-huzó flaſtromot kell kőtni; a' beteget gyakran meg-kell klyſtérezni, és ollyan orvoſságokat kell néki bé-adni, a' millyenek No. 46. 71. 72. vagynak.

Ha azután a' betegek az ágyékokban, vagy-is vékonyokban fájdalmat, és feſzűléſt éreznek; és ha a' vizellésre gyakran erőltetnek, akkor többire jó jelentődik; mert réá kőzönségeſen valami *sűrű*, *zavaros* vizellet kővőtkezik, melly bőv taknyos ſeprőt ſzálit az edény' fenekére: Erre ha meg-könnyőbbedik a' beteg, akkor tovább-is haſanlóképpen kell orvoſolni, a' hólyag-huzó flaſtrom által tſinált fekélyeket-is ſokáig kell izgató ſzerekkel nyitva tartani, és folytatni.

Ha taknyos hasmenés támad, akkor gyenge hashajtó ſzereket kell adni No. 11. 12. 39. Ezek gyakran nagy könnyőbbséget ſzereznek.

Néha az illyen betegek hurutni-is kezdnek, és a' moſt emlitett tiſztuláſok' helyett valami taknyos sűrű pőkés kővőtkezik; illyenkor ollyan ſzereket kell adni, a' millyenek No. 8. 32. 33. 34. 111. vagynak.

Ha illyen *üreſedéſek* nem kővőtkeznek, akkor a' betegek igen hamar meg-halnak, és azután kőzönségeſen az eő *tűdőjekben*, avagy az eő *melyeknek* üregiben, avagy az eő *fejekbenn*-is ſok *ki-ömlődött kotſonnyás*, *vizes* matéria találtatik.

Gyakran a' kemény kőſzvény után a' betegek még ſokáig bádgyattan maradnak, fáldalmat ugyan nem éreznek, de mégis nehezen mozdulhatnak, erőtlenek, és egéſzſzen el-ſzáradtok: Illyenkor a' pulſus gyakran nappal természet ſzerént való, de eſtvénként valami forróság támad, és azonban a' pulſus hideglelős leſz; Néha a' pulſus mindenkor gyorſobb, mint az egéſségben, a' betegek-is ſzomjuhoznak, az ételt nem igen

kévánnyák, és szűnetlen belső forróságról panaszolkodnak.

Az első történetben gyakran hamar segitnek a' No. 144. 178. le-irt szerek a' No. 143. avagy 163. fel-találandó herbathével együtt. Hasanló ki-menetellel lehet adni a' No. 18. 23. 46. 61. 68. 72. 116. 135. 142. 179. 180. le-irt orvosságokat-is.

A' második történetben ellenben gyengén hivesitő és nedvesitő szereket No. 1. 2. 8. 9. 40. 88. kell adni mind addig, mig a' vérnek forrása egészszen letsendesedik, a' betegnek hévsége el-mulik, és a' pulsus egészszen fel-szabadul: kivált képpen pedig hasznos az illyen betegeknek óránként, avagy minden második órában a' No. 45. le-irt orvosságból egy jó nagy findsiával bé-adni, melly egyszer-'s-mind ital-is, orvosság-is.

Gyakran ezen szerek által az hideglelés egészszen el-mulik ugyan; a' beteg-is minden tagjait fajdalom nélkül jól 's könnyen mozgathattya, tsendesen alhatik, és eleget eszik, de mégis az *erő nem* akar *megjönni*; illyenkor ollyan orvosságokkal, a' millyenek No. 36. 70. 150. vagynak, sokáig kell élni.

Leg-hamarébb pedig az illyen betegek ugy épűlnek-fel, ha az orvosságok mellett egyszer-'s-mind, mikor az űdő jó, mezei tiszta levegő-égben mulatoznak, és sok tejes italokkal élnek.

Mikor a' *Kőszvénynek*, és a' *Náthafolyásnak fájdalmai gyengék* 's *szetsidek*, és *hideglelés nélkül kezdődnek*, akkor nem sok bajt szereznek, a' beteget maga hivatalyától el-sem vonnyák, azért-is kezdetben számba nem vétetnek, nem-is orvosoltatnak mind addig, mig *felette kemények* nem lesznek, és mig ugy meg-nem *rögzönök*, hogy azután gyakran a' szenvedő tagok *mozdithatatlanokká* és *haszontalanokká* válnyanak.

A'

A' kiket hideg, kivált lyukon, hasadékon, avagy valami más szoros helyen által fuvó, levegô ég érdekel; a' kiknek tsipôs, és sûkeres vérek vagyon, avagy sok savanyó uj bort isznak, 's a' t. azok illyen betegségbe felette sokszor esnek, melly néha sok hetekig, hólnapokig, még sok esztendokig-is el-tart., kivált ha a' betegek azonban magokat illendôképpen nem tarttyák, és a' nyavalyával roszszul bánnak.

A' hevitô szerek, akár kûlsôk, akár belsôk, légyenek, mégis többire mindenkor, sulyosittyák ezt a' nyavalyát.

Az illyen fajdalmokban az érvágás ritkán szûkséges, kivévén ha a' pulsus feszes, avagy a' betegnek sok vére vólna.

A' No. 46. 72. 116. 143. le-irt italokot ellenben bôvön, és sokáig kell itatni; azonban a' fajós helyet minden nap kéttzer, reggel, és estve, meleg ruhával jól meg-kell dörgölni, és azután mindenkor *szappanspiritussal* bé-kell boritani.

Minekutánna a' beteg ezen szerekkel egynéhány napokig élt, azután hashajtó szert kell adni No. 4. 5. 14. 38.

Ezekre a' fajdalom ha szûnik, akkor az jót jelent, az elôbbi orvoslást-is el-nem kell hagyni, lehet, ha az erô meg-engedi, egynéhany napok mulva laxativát-is megint adni, és igy gyakran a' kemény *náthafolyásoknak fájdalmai* egészszen *el-hajtatnak*.

Az illyen állapotokban a' No. 110. le-irt orvosság igen hasznos, kivált ha a' betegek azonban a' No. 143. le-irt szerekbôl sokat isznak. Ekképpen gyakran a' leg-keményebb és igen sokáig tartó *Farsábának fájdalmi*-is (*Dolores Ischiatici*) egészszen meggyógyittatnak, még-pedig minden más orvosság nélkûl.

Ha pedig mind ezek, 's mind más orvoſságok *haſzontalanak* vólnának, akkor a' No. 180. le-irt *port* kell bé-adni, mellynek mértékit laſſan-laſſan lehet ſzaparitani-is, lehet, 's kell-is néha vele ſokáig-is élni.

Szintén olly haſznaſok a' No. 49. 91. 174. le-irt ſzerek-is; azoknak pedig, a' kiknek nyálas, vagy-is taknyos és hideg természetek vagyon, azoknaka'No. 171. 172. le-irtſzenek leg-haſznaſobbak.

Gyakran *ſemmi belső orvoſság* nem *haſznál*; illyenkor a' *fájdalmat hólyaghuzó flaſtrommal* lehet el-űzni, tsak azután a' ſeb ſokáig folyan, avagy a' flaſtrom gyakran meg-ujjitaſsék, és fel-tételsék.

A' forró kőſzvénynek fajdalmiban a' lágyitó *feredők*, kivált a' meleg viz-gőzzel való *párolaſok*, mindenkor igen haſznaſok; a' *hoſzſzos* kőſzvényben ellenben, kivált midőn a' betegek nem meleg, hanem inkább *hideg* és *taknyos természetűek*, a' *kénkövős feredők* haſznaſobbak akkor, minekutánna már a' ſzűkséges orvoſságok előbb illendőképpen meg-próbáltattak.

Gyakran a' náthafolyásnak tſipős matériája a' kűlső réſzeket el-hadgya, hirtelen valami belső réſzre által-vitetődik, és ottan annak a' réſznek, a' mellyet el foglalt, kűlőmbsége ſzerént, kűlőmb-kűlőmbféle, és igen veſzedelmes nyavalyákat támaſzt. Ha az illyen *általvitel'* után kemény fájdalom, nagy forróság, és valami forró vagy-is *állandó* hideglelés támad, akkor a' beteggel ugy kell bánni, a' mint a' gyuladáſokban mondatott.

Ha pedig ſem a' fájdalom, ſem az hideglelés nem igen kemény, akkor a' No. 8. 13. 40. 46. 72. 88. 116. le irt orvoſságok elegendők az által-vitetet matériának meg-vékonyitására, fel-őldására, vagy-is fel-olvoſztására, meg-higitására, vagy-is arra, hogy

az

az a' matéria könnyen folyhatóvá vályan, és a' testből vagy gyengye gőzölgés, vagy vizellet által ki-takaradgyon; de mégis azonban gyakran kell lágyitó klystért-is bé-vetni, kivált ha az has meg-vagyon szorulva; arra a' részre-is egyszer-'s mind, a' mellyben előbb a' fájdalomnak fészke vólt, mindgyárt izgató kötést No. 291. avagy hólyaghuzó flastromat kell kötni; ezekre többire mindenkor az által vitetett tsipős matéria megint a' maga előbbeni helyére viszszatér.

Ha a' kőszvényes fájdalom valami izben vakmerőn meg-áll, akkor gyakran általa az hajló tagok gyógyithatatlan és hoszszas *meredésbe* (Steifigkeit) esnek, vagy-is mozdithatatlanokká válnak.

A' Náthafolyásnak tsipős matériája néha a' tsontakat-is meg-rágja, és el-ronttya.

Annakokáért ezen nyavalyákat, ha gyengék-is, mégis meg-rőgzőni, vagy-is erőt venni, nem kell hagyni: kiváltképpen pedig *azok*, a' kiknek azonkivül-is *tsipős vérek* vagyon, a' *kőszvénytől*, és a' *náthafolyástól* magokat szorgalmatoson őrzik.

AZ HOJAGOS HIMLŐRŐL.

(*De Variolis.*)

A' Himlő-nyavalya leg-gyakrabban csak gyermekeket, és nevedekény személlyeket ostromol; mégis mindazonáltal a' meg-nőttek-is, és gyakran a' felette őrögek-is, ha még himlősök soha sem vóltak, az Himlőtől nem szabadok.

Ez a' nyavalya néha hirtelen 's véletlenül kezdődik, számtalan sok népet elé-fog, és gyakran egyszer-'s-mind sok helységékben-is dühöskődik.

Néha csak külőnös helységben láttatik.

Néme lykor felette gonosz indulatu, és sok embereket ől-meg; gyakran pedig igen jó indulatu, és akkor tölle keveſen halnak-meg.

A' melly hojagos himlők gyengén, és rendeſen járnak, 's végződnek, és semmi felette kemény, avagy gonosz és veszedelmes történetekkel ősze-nem foglaltatnak, azok *Jó Indulatuaknak* neveztetnek.

Gonosz Indulatuaknak ellenben mondatnak azok, a' mellyek rendetlenül, igen gonosz és felette veszedelmes történetekkel járnak, és nagyobb részét a' betegeknek vagy halálalos veszedelembe vetik, vagy éppen még-is ölik.

Az Hojagos himlőnek gonosz indulattya nem függ az esztendőnek külömbőző részeitől, mivel gyakran az esztendőnek minden részeiben mind jó, 's mind gonosz indulatu himlők láttatnak.

Mégis mindazonáltal a' levegő-egnek hirtelen való változása, avagy rosz minéműsége az himlőt az esztendőnek minden részeiben felette veszedelmessé teheti; De mégis az himlőnek gonosz mivólta leggyakrabban, kivált külőnös személyekben, valami elrejtetett belső tsipősségtől, avagy valami gonosz indulatu októl, avagy, a' mi felette sokszor meg-történik, hevitő szerektől, avagy más helytelen orvoslástól, szokott eredetett venni.

Az Hojagos himlő akár gonosz indulatu, akár jó indulatu légyen, mégis mindenkor ragadós nyavalya, és nem tsak illetés, hanem a' levegő-ég által-is szokott másra ragadni.

Mikor

Mikor ez a' betegség rendes, akkor kőzönségesen borzadáſsal kezdődik, mellyre valami hévség kővétkezik: Ez a' forróság néha állandó, néha pedig megint ſzűnik, avagy a' meleg, és az hideg egymáſt ſzűnetlen fel-válttyák, eſtve ellenben a' forróság mindenkor nagyobb és állandóbb; a' pulſus hideglelős; a' betegek bádgyadságról, a' ſziv' vermestkéjinek nyomásáról, a' főnek, hátnak, agyéknak, és az hajló tagoknak fájdalmiról, panaſzolkodnak, ſzomjuhoznak, és az ételt utályák, okádnak, ſzűnetlen álmaſok, élkábultak, és nyughatatlanak, és nagyon gyötrődnek; a' nyalv fejér; a' vizellet veres avagy lang ſzinű; a' ſzemek ſzikráznak avagy vereſſek.

Ezen környülállaſok kőzönségeſen az harmadik napnak végi-ig, avagy a' negyedik napnak kezdetiig tartanak; akkor az ábrázaton, a' nyakan, és néha a' melyen-is valami apró, veres, valamennyire fel-emelkedett punktumok (*mint a' gombos tőnek a' gombotskája*) kezdnek ki-ütni, mellyre az előbbi környülláſok nagyon meg-gyengűlnek, 's meg-ſzelidűlnek, avagy néha, mikor tudni illik a' történetek mértékleteſek, akkor mindgyárt az hideglelés-is egéſzſzen el-mulik; Laſſan-laſſan a' felső és alsó tagokann-is, és végre az egéſz teſtten haſanló punktumok ütnek-ki: Minekutánna az himlőnek tſipős matériája a' teſtnek kűlső réſzeire ki-takarodik, azután a' felyebb elé-beſzéllet történetek és bajok minnyájon egéſzſzen el-tűnnek.

Ezek a' punktumok azon rendel, melly ſzerént meg-jelentek, laſſanként felemelkednek, és hójagos kimlőkké válnak, mellyeknek az alſo kerűletek veres ſzokott lenni; az himlők' kőzött lévő bőr meg-feſzűl, meg-vereſsedik, és gyakran fáj-is.

Az Hatodik napnak végin, avagy az hetedik-nek elein az Himlők eveſedni, vagy - is genyettsé-geſedni kezdnek; Illyenkor megint többire mindenkor az Hideglelés ujra kezdődik; a' betegek nagyobban meg - hevűlnek; nyughatatlanul aluſznak; ſzomjuhoz-nak; és a' teſtnek minden réſzeiben, a' hól him-lők vagynak, feſzitő fajdalmat éreznek; az ábrázat, és gyakran az egéſz fő nagyon fel - dagad, és ſok-ſzor a' ſzemek - is a' nagy doganat, miatt egéſzen bé-ragadnak; A' nagyobb és meg - nőtt ſzemélyeknek akkor kőzönségeſen a' nyálok foly.

Végre az himlők nagyok leſznek, jól fel - emel-kednek, és valami ſárga genyettséggel meg - telnek; a' *tizedik, avagy a' tizen - egyedik napig az eveſe-dés többire mindenkor el - végződik*, kivált az ábrá-zaton, és a' teſtnek felső réſzein; azonnal az hidegle-lés, és ezen réſzeknek daganattya, 's feſzűléſe ſzűn-ni, 's apadni kezdnek; az himlők fonnyadnak, 's ſzáradnak, *és akkor a' jó és rendes himlőben a' be-teg majd mindenkor a' veſzedelmen már által-ment.*

Midőn a' feſzűlés és a' daganat a' felső réſzeken ſzűnik, akkor a' kezek, és a' lábok dagadni, 's fe-ſzűlni kezdnek; azon rend ſzerént ezen réſzeknek himlői - is érnek, fonnyadnak, 's ſzáradnak: Néha az himlők az alsó réſzeken még friſſek, és leg - jobb érésben vagynak, mikor már a' felső réſzeken egéſz-ſzen el - ſzáradtak.

Mikor az eveſedés el - mulik, vagy - is az himlők meg - érnek, akkor az eveſitő, avagy érlelő hidegle-les - is egéſzſzen el - mulik.

És valamint az ábrázatnak, és a' több felső ré-ſzeknek daganattya apad, ſzintén ugy fogydagal a' meg - nőtt ſzemélyeknek - is nyálfolyáſok.

Az

Az Hojagos himlő *fonnyadásának*, és *száradásának* kőszönségesen a' *tizen-negyedik*, *tizen-hatodik*, *tizen-nyóltzodik*, *avagy*, mikor az himlő sok vólt, *leg-tovább* az *hufzodik napon vége* szokott *lenni*, es igy a' himlő-nyavalya tökélletesen és rendesen el-végződik.

Az Hojagos himlőben *négy* egymástól külömbőző *ûdők* számláltatnak.

Az *Első ûdő* a' nyavalyával kezdődik, és kőzönségesen a' *negyedik napig tart*. Ez az ûdő valami forró hidegből áll, mellyet az himlőnek mérge gerjeszt; és *Himlő-Hidegnek*, avagy elragadás' Hidegleléſinek neveznek. *Ez az ûdő elragadás' idejének hivattatik* (*ſtadium contagii*).

A' *máſodik ûdő* az himlőnek ki-ütéſivel kővętkezik, és az *hatodik*, avagy leg-tovább az *hetedik napig* tart. Ebben a' betegek friſsek, jól és hideglelés nélkül vagynak. *Ez az ûdő kiűtés idejének mondatik* (*ſtadium eruptionis*).

Ez után kezdődik az himlőnek *eveſedéſe*, avagy az *Harmadik ûdő*, és végződik a' *tizedik*, *tizen-egyedik*, avagy leg-tovább a' jó himlőkben a' *tizen-kettődik napon*; a' roſz himlőkben gyakran a' *tizen-negyedik napig* tart: Ebben az ûdőben a' pulſus kőzönségesen hideglelős, ugyan azért ez a' hideglelés érés, avagy eveſedés' Hideglelésinek neveztetik; az *ûdő* pedig *eveſedés idejének hivattatik* (*ſtadium ſuppurationis*). Utólyára az himlőnek *el-száradáſa*, avagy a' *negyedik ûdő* kővętkezik, mellynek neve *El-száradas ideje* (*ſtadium exſiccationis*).

Gyakran minden ûdőben külömbbféle történetek láttatnak, mellyek néha a' veſzedelmet kiſſebbitik, avagy nagyobbittyák, és kővętkezendőképpen jó avagy roſz, veſzedelmes avagy halálos jeleket magokkal hoznak.

Mentől

Mentől gyengébb 's szelidebb a' nyavalyának első oftroma; mentől kevesebb alkalmatlanságról az elragadásnak hidegleléſiben panaſzolkodik a' beteg, kivált ha azonban elég erős-is, és vidám, annál könnyőbben űt-ki az himlő, annál könnyőbb leſz a' nyavalyának tovább való folyáſa-is.

Ez a' nyavalya gyakran igen ſzelid; a' betegek az első napokan csak könnyű és futó bozzadáſt éreznek, mellyet haſanló könnyű, és futó forróság gyakran fel-vált, az ételt nem igen kévánnyák, és csak gyenge, és nem igen ſokáig tartó fő-fájásról, hát fájásról, avagy kűlső tagſájásról panaſzolkodnak; a' pulſus alig gyorſabb, mint az egéſségben ſzokott lenni; a' bádgyadság-is, és a' ſzomjuság nem igen tapaſztalhatók: A' negyedik napon azután a' teſten holmi apró veres punktumotskák, *mint a' gombos' tőnek foka*, láttatnak, és azzonnal a' beteg magát könnyen 's jól érzi: Néha ezek a' punktumok azután ſzaparadnak; néha pedig más nap leg-többen el-tűnnek, és azok a' kevesek, a' mellyek hátra maradnak, ſzépen feleemelkednek, már az hetedik, avagy nyóltzadik nap jó genyettséggel teli vagynak, és a' tizen-egyedik, avagy tizen-kettődik napig tökélleteſen ſzáradnak.

Ez az hojagos himlőnek leg-könnyőbb és legjobb neme.

Ha pedig a' nyavalya mindgyárt kemény borzadáſſal, és hoſzſzas hideggel, vagy-is fázáſsal kezdődik, mellyre nagy és ſokáig tartó forróság kővétkezik; ha a' beteg a' fejében, ágyékában vagy-is vékonyaban, és az hajló tagjaiban ſzenvedhetetlen fájdalomról panaſzolkodik; ha rend kivűl bádgyatt nagyon és ſzűnetlen gyötrődik, és igen ſokſzor 's felette nehezen okádik, eſze nélkűl kezd beſzéllni, és nehezen lélekzel; ha azonban a' pulſus felette gyors, fel-emelkedett, kemény, és egyenetlen, akkor a'

nya-

nyavalya fellette veszedelmes, és az illyen betegekre többire igen *sok*, és gyakran *öszve-folyó* himlő jön.

Ennél-is sokkal nagyobb veszedelemben vagyon a' beteg, ha mindgyárt eleinten az erejét egészszen elveszti, ha semmiről nem panaszolkodik, ha méllyen gondolkodik és semmire sem ügyel, ha ábrázattyában halaványy, avagy föld szinű, ha a' pulsus felette gyors, kitsin, és gyengén avagy egészszen lassan és halkal vér, ha a' bőr az egész testen el-lágyul, és valami sükeres, ragadós, taknyos verejtékkel béboritódik, 's meg-nedvesittetik, ha igen sokszor hányásra erőlkedik, és mégis azonban az okádásra elég ereje nintsen: ezek gonosz jelek, és gonosz indulatu, többire halálos himlőnek-is elől-járó postái.

Minden féle hojagos himlőben az el-ragadás' hideglelésinek idején mindgyárt kezdetben gyakran valami torokfájás támad, de a' jó indulatu himlőben ez többire mindenkor mindgyárt el-mulik, mihent az himlő ki-kezd jönni.

Az Hojagos Himlőnek soha az harmadik napnak vége, avagy a' negyediknek kezdete előtt ki-nem kel útni.

A' Gyermekeknél, és gyakran a' nevedékeny személlyeknél-is, néha a' ki-ütésnek közölitésekor az érző-inakban kemény rángatódások, és görtsös mozgások, avagy nyavalya-rontások, támadnak; ezek némellykor *jó himlőnek* elől-járó jelei, de mihent az himlő meg-jelenik, akkor mindgyárt el-mulyanak, szűgséges; mert ha tovább tartanának, akkor mindenkor felette sok, és néha gonosz indulatu és tsipős himlőt-is közöliteni jelentenének.

Ha a' ki-ütésnek idején kezdetben a'veres punktumok egymástól távól, és ritkán láttatnak, lassan-lassan szaparodnak, szép piros szinűek, és az hidegelés a' több történetekkel edgyütt nagyon szűnik,

avagy

avagy egészszen el-is el-mulik, akkor jót lehet remélni, mivel az illyen környülállásokban az himlők nem csak mindenkor kevesek, hanem egyszer-'s-mind mindenkor jó indulatnak-is; hanemha a' testben valami különös, és talám még esméretlen tsipősség rejtve vólna, mellynek ki-fejtése által a' jó himló-is meg-gonoszodnék.

Ha az elvégzödött ki-ütés' után az himlők egymástól távól állnak, és lassan, rendre, 's egy formán fel-emelkednek; ha az eö szinek világos pirossan marad, és ha az himlök' között lévö köz hely meg-feszül, meg-veresedik, meg-hevül, és fájni kezd, akkor a' természet elég erös, és az himlök jó indulatuak, kivált ha azonban a' fö, a' torok, és a' mely szabadok, és semmi bajban nintsenek.

Az illyen jó állapotban mindenkor jót lehet remélni, ha feletle sok himlö ütne-is ki, csak *egymást* ne *érjék*, és sokan, még pedig leg-többen egybe ne *folyanak*; mert az illyen egybe-folyó himlök nehezebben végzödnek, és mindenkor veszedelmesebbek, ha mindgyárt a' nyavalyának, és a' ki-ütésnek kezdete könnyü, és jó lett vólna-is.

Ha az himlök a' szokatt idöre ki-kezdnek ugyan ütni, de mégis az által a' történetek nem apadnak; a' pulsus gyorsobb, kitsin, és gyenge lesz; a' jelen lévö punktumok setét pirosok; a' beteg esze nélkül beszél, avagy szünetlen álmos, nehezen, és nagy gyötrödésel lélekzel, nehezen nyel, és rendkivül sokat izzad; ha majd több, majd meginc kevesebb hasonló punktumok lattzanak, de tapasztalhatóképpen felnem emelkednek, akkor rosz jelentödik; mert illyenkor vagy a' természet olly gyenge, 's erötlen, hogy az himlönek matériáját a' testnek külsö felére ki-nem hajthattya, vagy az himlönek matériája olly tsipös és gonosz indulatu, hogy a' vért fel-olvasz-

ſza, avagy a' vérrel ugy ôſzve-elegyedett, hogy onnét ki-ne fejtôdheſsék, 's ki-ne válaſztathaſsék.

Gyakran az elsô, és a' máſodik ûdôben a' nyavalya jól menyen; az himlô a' ſzokott idôre ſzerentséſen ki-ût; a' történetek illendôképpen ſzûnnek; az erô jó, és az ember fondámentomos okból a' ſzerentsés ki-menetelt várja; De mégis, mikor az eveſedés kezdôdik, és az himlôknek meg-kellene telni, akkor gyakran a' betegnek ereje hirtelen, nyilván való ok nélkûl, el-véſz; az himlôk meg-halványodnak, avagy ſetét piroſsak leſznek, egéſzſzen ôſzve-esnek, 's le-lapulnak, avagy az eô kôzôpôkben valami mély, ſetét barna, avagy fekete gôdrôtske támad. Illyenkor felette nagy a' veſzedelem, kivált ha azonban a' nyálfolyás-is ſzûnik, nyughatatlanság, in-rángatódás, eſz nélkûl való beſzéd, és felette nehéz lélekzés kôvôtkezik.

Ha pedig a' lélekzés meg-nem nehezedik, és egyſzer-'s-mind azonban a' nyálfolyás nevekedik, a' kezek, és a' lábok jól fel-dagadnak, avagy ha valami taknyos, genyettség formás hasmenés támad, avagy ha a' vizellet bôv, taknyos, genyettséges ſeprôt sálit az edény' fenekére; ha ezek által a' pulſus meg-jobbul, 's helyre áll, és ha a' beteg-is eſzén vagyon, akkor a' reménységet egéſzſzen el-nem kell veſzteni.

Ha a' nyavalyának kezdete felette kemény vólna; ha az himlôk mindgyárt a' máſodik napon felette nagy ſzámmal ki-ûtnek, ha ſemmi-képpen avagy csak tapaſztalhatatlanul emelkednek, ha az ô ſzinek és állaſok gonoſz, akkor a' nyavalya tôbbire mindenkor halálos. Néha az illyen betegek már a' negyedik, néha pedig az hetedik napon meg-halnak; némellykor nagy gondal, és faradsággal a' tizen-egyedik napig, avagy a' tizen-harmadik napnak a' végéig

géig az életetet lehet hoſzſzobbitani, de felette ritkán történik az a' ſzerentſe, hogy a' beteg meg-gyógyulyan.

Ha az himlőnek eveſedéſe el-kezdődik, és az hideglelés mértékletes; minden himlő laſſan-laſſan jó sárga genyettséggel meg-telik, és minden kűlőnős himlőnek a' kerűlete világos piroſſan, és feſzűlve marad, és ha a' belső réſzek-is azonban ſzabadak, 's hiba nélkűl vagynak, akkor a' beteg jól vagyon.

De ha ellenben az hideglelés felette kemény; ha az himlők meg nem sárgadnak, hanem inkább valami tſipős, barnás, avagy vereſses matériával teli vagynak, akkor nagyobb a' veſzedelem, ha a' többi környűl-állátok jóknak lenni láttatnak-is; mert ez a' tſipős matéria a' körűl lévő reſzeket meg-rágja, az hidegleléſt ſulyoſittya, a' beteget nyughatatlankodtattya, gyötrődéſt, in-ránga ódáſt, és azok által gyakran orvoſolhatatlan nyavalyát okoz, avagy a' vérbe viſzſza verődik, a' belső réſzeket, oſtromolni kezdi, és néha tsak hamar halált hoz, avagy a' teſtnek kűlőmbféle kűlső réſzeire által vitetődik, és a' beteget hóltig nyomorékká teſzi, kivált ha a' ſzemekbe, fűlekbe, a' ſzájba, avagy az hajló tagokba talál által-menni.

Mikor már az egymáſtól távól lévő jó indulatu himlők egéſzſzen meg-értek, akkor meg-repednek, és a' genyettség laſſan-laſſan rajtak által-izzad, azután meg-keményedik, kéreggé, vagy-is varas héjjá válik, végre meg-ſzárad, 's le-hull, és azután valami piros fótot maga' helyett hátra-hágy.

Ha pedig az egymáſtól távól álló himlőnek-is matériája nem ſzelid, és nem ſűrű, hanem hig, 's vékony, ſárviz forma és tſipős, akkor az himlő az alatt lévő huſt méllyen bé-ragja, vagy a' körűl lévő réſzeket ki-eſzi, igen laſſan ſzárad-meg, és maga'

után

után valami gödröt, avagy vakſebet (eine Narbe) hágy.

Az egymáſt érő, avagy egymáſtól függő hojagos himlők, ha jó indulatuak, illyen gyenge móddal gyakran, az őſzve, avagy egybe folyók pedig igen ritkán, végződnek el.

Néha az egymáſt-érő, és majd mindenkor az egybe-folyó himlőben az eveſedésnek végén, avagy a' ſzáradáſnak kezdetén valami barna avagy feketés, vaſtag héj, avagy var támad, a' melly gyakran nem tsak az ábrázatot, hanem egyſzer-'s-mind az egéſz-teſtet-is, avagy leg-alább annak nagyobb részét béborittya, és a' gőzölgéſt, avagy az alatta lévő matériának, avagy tſipőſségnek ki-folyását meg-gátolya; az által az alatt lévő részek izgattatnak, avagy megrágatnak, ez a' matéria, avagy tſipőſség az erek által bé-ſzivattatik, és a' több vérrel őſzve-elegyittetik. Illyenkor néha megint valami kemény hidegelés támad, néha a' vér-is egéſzſzen meg-romlik, avagy kűlőmbféle igen kemény és veſzedelmes történetek támadnak azoknak a' részeknek kűlőmbségek ſzerént, a' mellyeket a' bé-ſzivattatott matéria el-foglalt.

Ez az oka, hogy a' beteg gyakran ebben az utólſó űdőben, a' hól már a' veſzedelemtől ſzabadulni, és gyógyulni kellene kezdeni, ujra halálos veſzedelembe eſik.

Ezekből már nyilván ki-tettzik, hogy, mivel az himlős nyavalya felette kűlőmbőző, és mivel az himlőnek minden idejében kűlőmbféle, gyakran felette veſzedelmes történetek eſnek, azért az orvoslás egyféle nem lehet, hanem a' történetekhez alkalmaztaſsék, ſzűkséges.

Kiváltképpen pedig minden himlős betegségben ezeket kell meg-vizsgálni, és meg-fontolni: 1) Hogy

valyon a' beteg kűlőmbőn jó és egéſséges teſtűé, és elég erőſsé, vagy nem? 2) Hogy valyon az hidegleléſs, és a' történetek rendeſeké, és a' nyavalyához ſzabattattaké, avagy pedig rendetlenek, felette kemények, és veſzedelmeſek? 3) Hogy valyon a' természetnek ereje a' nyavalyának egéſz folyáſa alatt álhatatoſan meg-marádé, avagy pedig a' betegségnek folyáſa alatt hirtelen el-véſz, és a' jó indulatuaknak lenni láttató himlők gonoſz indulatuakká válnak: 4) Hogy valyon a' természetnek ereje mindgyárt a' nyavalyának kezdetén vólté felette gyenge, vagy nem? és hogy valyon a' történetek-is mindgyárt kezdetben gonoſz indulatuak vóltaké, vagy nem? 5) Hogy valyon az himlős nyavalya dőgős és kőz járványé, avagy csak kűlőnős, és csak imittamott járó betegség? 6) Hogy mikor az hojagos himlő kőz járvány, valyon akkor kűlőnős és rendkivűl való történetekkel járé, vagy nem? 7) Hogy miképpen kellyen orvoſolni.

Az Himlős hideg, avagy az el-ragadásnak hidegleléſe valójában *forrásnak* hidegleléſe (ein Gährungsfieber); Már valamint hogy minden forrás (*fermentatio*) arra bizonyos űdőt kéván, hogy tőkélleteſen véghez-mennyen, ſzintén ugy a' rendes himlőben-is bizonyos űdő rendeltetett, mellyben az hojagos himlőnek matériája meg-eméſztődik, ki-fejtődik, 's azután a' teſtnek kűlső felére ki-hajtódik, és egyſzer-'s-mind a' *vér* ugy *el-változik*, hogy *ſoha* tőbſzer az *himlőnek mérgétől* meg nem *veſztegetődhetik*, avagy az által haſanló hideglelős mozgásra, vagy-is inkább himlő-forrásra (Pockengährung) ſoha tőbſzer nem vitettethetik, az az: *az hojagos himlőből már egyſzer fel-gyógyult beteg tőbſzer haſanló hojagos himlőbe nem eſik.*

Annak-

Annakokáért *nintsen ártalmasobb* dolog, mint mindgyárt az himlős-hideglelésnek kezdetén a' betegnek *meleg*-tartásával, avagy *hevitő* 's *izgató* orvosságokkal az himlőnek *ki-ütését* üdő előtt *segiteni*, és, a' mint szokták mondani, a' *mérget* a' testből *ki-hajtani* igyekezni.

Illyen *ártalmas*, és az *emberi nemzetet pusztitó tévelygésben* voltak régentén némelly *orvosok*, és kiváltképpen a' *köz* nép; De a' miólta az emberek a' természetnek folyását, és a' nyavalyáknak tulajdonságokat jobban kezdették vizsgálni, 's jobban igyekezték ki-tanólni, kiválképpen pedig a' mióta az hojagos himlőnek *be-óltása* (die Einpfropfung der Pocken) ellene mondhatatlan példákkal bizonyittya, hogy az hojagos himlőben a' *forró tartás* árt, ellenben pedig a' *tiszta*, *szabad*, *fris levegő*-*ég tsak egyedúl leghátrabban*, *és leg*-*jobban használ*, azólta ezt a' tévelygést az orvosok egészszen el-hagyták, a' köz nép-is már tőlle annyira el-távózatt, hogy tsak kevesek légyenek, a' kik még hasanlóképpen tévelyegnek.

A' fellyebb le-irt jelekből többire mindenkor meg-lehet tudni, hogy valyon a' beteg himlős hidegbe esetté, vagy nem? és hogy valyon jó himlők fognaké ki-ütni, avagy roszszak?

Az el-ragadásnak hideglelését, avagy az *el-ragadásnak*, vagy-is az himlőnek *első* idejét, ugy kell fel-venni, 's ugy-is kell orvosolni, mint az állandó *forró hideget*.

Ha tehát az hideglelés nem felette kemény; ha a' beteg nem véres természetű; ha a' több környülállások-is tűrhetők, akkor tsak sok *lágyitó*, *vékonyitó*, vagy-is higittó, és *gyengén hivesitő* italakot, avagy hasanló orvosságokat kell adni, mint No. 1. 2. 3. 6. 7. 8. 9. 40. A' mikor szükséges, a' beleket-is

lehet *lágyitó klyſtérekkel* tiſztitani, 's úreſiteni; Ha, a' fő-fájás nagy és állandó vólna, akkor a' lábaknak *talpaira ſavanyó kováſzt* kell kötni, és a' *lábakat* minden nap kéttzer, reggel és eſtve, mind addig kell *fereſzteni*, mig az himlő ki-kezd útni.

Ha a' betegnek előre-ment rendetlen élet-módgyából éſzre-vétetődik, hogy a' gyomor meg-vagyon terhelve, és kövőtkezendőképpen hogy benne, avagy a' belekben valami emésztetlen matéria v'agyon, akkor vagy *hánytatót*, vagy *hashajtót*, aet mit tudni-illik leg-könnyőbben lehet, a' beyeegnek bé-kell adni No. 3. 5. 14. 24. 25. 26. Aillyen ſ úreſitő ſzerektől ſemmit ſem lehet félni, mihent fondámentomos okból bizonyos, hogy az első utak, az-az: a' gyomor, és a' belek, meg-vagynak terhelve; sőt inkább a' betegnek nagy kárt tennénk, és talám gonoſz indulatu himlőt ſzereznénk, ha illyenkkor mindgyárt kezdetben ezt az orvoslást el-mulatnók.

Ha pedig valami felette kemény hideglelés, nagy forróság, és tellyes, feſzes, avagy a' vérnek bővségé miatt el-nyomottatatt pulſus, tapaſztaltatnék, akkor mindgyárt *eret kell vágni vagy* egyſzer, vagy többſzer is, ha a'ſzükség fogja kévánni. Azonban *vékonyitó, hiveſitő* és *gyengén haſat hajtó* italokot No. 11. 12. 39. kell adni, mind addig, mig az hideglelés illendő mértékleteſségre nem hozattatik; azután a' beteggel ugy kell bánni, a' mint fellyebb mondatott.

Gyakran mind az érvágást, mind az hiveſitő ſzereknek nagyobb réſzét el-lehet kerülni, ha a' beteg mindgyárt a' nyavalyának kezdetén az ágyon kivül tartatik, le nem fekſzik, könnyű ruhába öltözik, és ſzünetlen ſzabad, tiſzta, és mértékletes levegő-égben mulatoz.

Hi-

Hihetetlen dolog, ha csak valaki maga nem tapasztalta, hogy a' szabad levegő égben való mulatozás az hojagos himlőben lévő beteget melly nagyon, és hamar meg-könnyöbbiti; mert rövid üdő' alatt minden történetek szűnni kezdnek, a' beteg megvidul, 's meg-erősedik, és az hideglelésnek keménysége gyakran csak egyedűl ezen szer' által-is illendőképpen meg-mérsékeltetik.

Bizonyoson meg-lehet mutatni, hogy az himlőt bé-öltő orvosoknak titkok egyedűl csak a' szabad és tiszta levegő-égben vagyon, és hogy az hojagos himlőnek mérge ellen leg-bizonyosabb, és leg-bátorságosabb orvosság egyedűl csak a' szabad és tiszta levegő-ég.

Ha az himlők rendesen ki-ütnek, és a' történetek apadnak, akkor a' fellyebb jovosolt gyenge, vékonyitó szerekkel tovább-is lehet orvosolni; szintén azon szerek használnak akkor-is, a' mikor az evesitő, vagyis érelő hideglelés a' környulállásokhoz szabva meg-jelenik, és ha azonban semmi idegen, különös orvoslást kévánó, állapot jelen nintsen: Azért-is ezen szerekkel mind addig kell orvosolni, mig a' nyavalya el-nem mulik.

Ha pedig az evesitő hideglelés felette kemény, a' pulsus tellyes, és felzült, a' forróság nagy, a' lélekzés-is nehéz volna és ha a' fő-is szenvedne, akkor ebben az üdőbenn-is eret kellene vágni, kiváltképpen pedig a' fellyebb jovosolt hivesitő, hashajtó szerek' által a' történeteket enyhiteni, és láb-feresztés, savanyó kovász, avagy más izgató kötések által a' vérnek felfelé sietó sebes folyását meg-kell akadályoztotni.

De mégis ezen veszedelmes és félelmes történeteket-is igen sokszor lehet meg-akadályoztatni, ha a' beteg ágyba nem fekszik, és ha szabad levegő-égben tartatik, azonban a' test-is gyengén mozgattatik,

tik, az álom-is egész nap el-távoztatik; erre azután a' beteg éttzaka tsendesen alusznik, és az álom által egészszen meg-elevenedik.

Attól semmit sem kell félni, hogy a' szabad levegő-ég az hojagos himlőnek ki-ütését meg-akadályoztattya, mert a' gyakran elé-vett tapasztalás bizonyittya, hogy az *hojagos himlőnek ki-ütése a' szabad levegő-ég által segittetik, kőnnyöbbittetik, és maga rendében meg-tartatik.*

Az evesedéskor-is a' történetek *a' szabad levegőégben* mindenkor gyengébbek 's *szelidebbek*, és a' jó indulatu himlőben *ritkán*, avagy *soha* sem-is *veszedelmesek*; az himlő hamarébb meg-érik, hamarébb el-is szárad.

El-kell tehát hinni, hogy, ha a' beteg melegben és tsendesen tartatik; ha a' levegő-ég a' szobában bezáratik, és meg-nem ujjittatik, meg-nem frissittetik; ha hevitő (himlőt ki-hajtó) *orvosságok adatnak, akkor az hojagos himló veszedelmessé, és gonosz indulatuvá válik.*

Néha meg-esik, hogy valami hirtelen harag, ijedés, őrőm, avagy más kemény elme-indulat' miatt, avagy a' betegnek, és a' beteg' kőrül lévőknek hibáiból, a' jó indulatu szelid hojagos himló is a' testbe hirtelen viszsza űssen, le-lohadgyan, őszveessék, és néha hogy egészszen is el-mulyék, melly' által a' beteg felette nagy halálos veszedelembe esik.

Ebben az állapotbann-is sem a' beteget felette melegen tartani, sem az himlőt hevitő orvosságokkal kihajtani nem kell, hanem mindgyárt a' betegnek fris és szabad levegő-eget kell szerezni, vékonyito italakot kell adni; erre a' beteg tsak hamar tapasztalhatóképpen meg-kőnnyőbbedik, az himlő megint ki út, és szemlátomást fel-emelkedik.

Ha

Ha pedig ez az orvoslás elégtelen, és az hideglelés kemény vólna; ha a' pulsus is azonban állandóképpen feszes vólna, akkor egyszer-'s-mind eretis kell vágni, és az hasat klystérekkel ki kell üresíteni.

Midőn az himlő a' gyomornak emészthetetlen eledelekkel való meg terhelésétől verődik viszsza, akkor mindgyárt vagy hánytatni, vagy laxálni kell, kivált ha azonban a' beteg kemény gyomor-nyomásról, avagy más alkalmatlanságról panaszolkodik, és egyszer-'s-mind az okádásra-is szűnetlen erőlkedik.

A' szabad és mértékletes levegő-ég azoknak sem árt soha, a' kiknek az evesedéskor a' nyálokfoly, és gyakran felette nehezen nyelnek; mert inkább az által nagyon meg-könnyőbbednek, és meg-elevenednek, *egyedűl tsak az hirtelen meg-hűlést, a' felette kemény 's hideg, és huzó, vagy-is inkább fuvó levegő-eget kell el-távoztatni.*

Gyakran a' ki-folyó nyál olly taknyos és sűkeres, hogy a' beteg a' szájjából tsak alig pőkheti ki: Ebben az állapotban a' szájjat a' No 63. le-irt szerrel gyakran ki-lehet mosni, avagy bé-fetskendezni; Ha pedig a' nyálnak tsipősége a' szájnak némelly részeit kirágná, avagy ha a' szájban valami apró fájdalmas fekéllyek, avagy hojagok láttatnának, akkor a' No. 62. le-irt orvosság mindenkor nagy könnyőbséget szerez.

Néha a' szájnak belső részei, méllyen le, egészszen a' torkig, valami vastag kemény héjjal, vagyis varral bé-boritódnak, és némellykor az or-lyiok-is hasanló kemény, és sűkeres matériával be-dugódnak, melly' miatt gyakran a' nyelés, és a' lélekzés meg-nehezedik. Illyenkor a' beteg a' szájjában tartsan szűnetlen lágyitó italakat, avagy lágy-meleg vizet téjjel elegyitve, avagy meleg viz-párát szivjon

az orrába, és a' szájjába; hogy ez a' kemény héj meg-lágyulyon, és fel-válya.

Mind az egymástól távól lévő, mind az egymástérő, mind az őszve-folyo himlőben tapasztaltatik, hogy a' nyavalyának negyedik ideje, az-az: az elszáradásnak ideje, többire mindenkor szerentsésen elvégződik, ha a' beteg az ágyon kivül szabad levegőégben tartatik: Ebben a' környülállásban az himlőnek tsipős mátériája igen ritkán vitetődik valami belső, avagy kűlső részbe által, és ha valami hideglelés támadna-is, az mégis soha sem olly kemény és veszedelmes, a' mint többire mindenkor akkor szokatt lenni, a' mikor a' beteg a' levegő égnek frissítése, és ujjittása nélkül szűnetlen az ágyban tartatik.

Ha pedig az himlőnek el. száradásakor az hideglelés ujra rendkivül nevekednék; ha a' belső, avagy a' kűlső részeken valami által-vitetett és meg-gyűlt himlős matéria tapasztaltatnék, akkor a nyavalyának ezen idejében-is az erőhez szabva lehet eretvágni egyszer, avagy többször-is, ha a' szűkség kévánni fogja; azonban minden második, avagy harmadik nap valami laxátivát No. 5. 14. adni, és szűnetlen, a' No. 6. 7. 8. 9. 29. 45. 196. le-irt szerekből bővön itatni kell. Lehet a' No. 11. 39. 141. 167. le-irt szerek által-is avagy klystérekkel-is, az hasat szűnetlen, nyitva és higan tartani. Illyenkor a' beteggel szintén ugy kell bánni, mintha ujjanon gyulasztó, avagy égő forró hidegbe esett volna.

Ha a' fő és a' melly felette nagyon ostromoltatnak, és ha az inak rangatódnak, avagy ha a' beteg esze nélkül beszél, akkor a' lábaknak talpaira izgató kötések tétetnek, a' lábikrákra, gyakran a' karakra-is, hojag huzó flastromok kőttetnek, és sokáig folyásban tartatnak azért, hogy a' genyettség és a' tsipősség a' vérből ki-fejtődhessék, és ki-folyhassan.

Mi-

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Mikor a' száradó himlőnek héjja, vagy-is vara felette kemény, akkor meleg feredők, avagy meleg lágyitó kötések által a' vart fel-kell válaſztani, és a' még *El-nem ſzáradott himlőket* ſzorgalmatoſon ki-kell *fokaſztani*, a' *genyettséget gyengén ki-kell* nyomni, és igy, hogy a' tſipős matéria a' vérbe tovább-is által-mennyen, és azzal hogy őſzve-elegyedgyék, meg-nem kell engedni.

De mégis ezek a' ſzerek minnyájan gyakran igen keveſet ſegitnek, ha azonban egyſzer-'s-mind mindenkor a' betegnek *friſ és hiveſitő levegő-ég-is* nem ſzereztetik; ezen állapotban ha lehet, a' beteget még *a' ſzabad levegő-égre-is ki-kell vinni.*

Ha erre az hideglelés ſzűnik, a' belső gyötrődés apad, a' fő és a' mely ſzabadabb kezd lenni, akkor az egéſséghez nagy reménység lehet; Ha pedig ſemmi könnyőbſég nem tapaſztaltatnék, és még inkább a' gonoſz környűlállások ſzaparadnának, akkor kőzönségeſen meg-hal a' beteg.

Gyakran ezen hideglelésnek végén a' betegek felette bádgyattak, és erőtlenek; Illyenkor leg-haſznaſobbak a' No. 27. 28. 177. le-irt ſzerek.

Néha ennek az hidegleléſnek follyáſa' alatt a' vizellet az edénynek fenekére igen bőv genyettség forma ſeprőt ſzálitt; ez azt jelenti, hogy a' terméſzet a' vérbe által-vitetett himlős matériától magát a' vizelletnek uttyán akarja meg-ſzabaditani: annakokáért illyenkor a' vizelletet lehet gyengén hajtani No. 71. 72. 173. 215.

Ha a' beteg kőhög, és valamit ki-kezd pőkni, akkor ollyan orvoſságokat kell adni, a' millyenek No. 8. 32. 33. 34. vagynak.

Ekképpen, *hiveſitő*, és *vért ékonyitó* 's higitó orvoſlátsal, *orvoſoltatik* az *hojagos himlő* akkor, a' mikor a' *vér gyuladásra hajlando*, és a' terme-

ſzetnek *ereje jó*, és a' *gonoſz indulatnak*, *fenének*, *rothadáſnak* avagy a' *vér' fel-óldaztatásának*, fel-olvadásának *ſemmi jelei* nem láttatnak: Az illyen állapotban *leg-könnyőbben* lehet ſegiteni, mert egyſzer's-mind a' *terméſzet-is edgyűt ſegitt.*

Ellenben pedig akkor, a' mikor *a' terméſzetnek ereje egéſzſzen el-veſzett*, a' *vér* el-olvadott, *felette meg-higult*, és gyakran *rothadó-is*, minden *tűdomány* és *meſterség* igen ſokſzor *haſzontalan.*

Megis mindazonáltal illyenkor az orvosnak előre látó meg-kűlönböztetésétől, és gyakorlatt itélő erejétől ſok fűgg; tudni illik ha mindgyárt kezdetben a' kővőtkezendő gonoſzt által láttya, a' veſzedelmet, melly még meſzſze vagyon, előre meg-eſméri, és annak azután hathatos orvoſságokkal ellent áll.

Ezek azon állapotak, a' mellyekben a' *terméſzet ſemmit ſem* munkálkodik, hanem tsak *egyedűl* minden ſegitség a' *gyakor probálatban*, az az: ſok haſanló példákan kéſzitett tudományban, és az *előre látó okos elmében* vagyon helyheztetve; mert a' ki a' dólgot jól érti, és űdő előtt nem-itél az ottan gyakran ſegitt, a' hól kűlőmhőn ſemmi reménység nintsen.

Minden nyavalyának rendes folyáſát, kűlőmbőző idejét, vagy-is ſzakaſzſzát, és mindenféle változáſait, mellyek benne tőrténnek, tőkélletesen ugyan tudni, eſméreni, és érteni kell, de mégis erre a' rendre egyedűl ſenki magát ne bizza, hanem minden nyavalyában, kiváltképpen pedig az hojagos himlőben, mindenkor, és a' gonoſz indulatu betegségekben-is, leg-inkább a' terméſzetnek erejére, és a' nyavalyának történeteire (die Zufälle) kell vigyázni, az orvoſláſt-is, a' hól a' ſzűkség ugy kévánnya, azok ſzerént kell el-rendelni.

Ha

Ha már az himlős betegségben, a' hól kezdetben az erő jó vólt, tapaſztaltatik, hogy a' beteg hirtelen minden erejétől ugy meg-foſztatik, hogy a' nyavalyát meg-ne birhaſſa, akkor az hiveſitő ſzereket mindgyárt el-kell hagyni, és azonnal azokhoz kell fogni, mellyek a' terméſzetnek *erejét fel-elleſztik, és meg-erőſitik, ſemmit arra nem nézvén, hogy mitsoda ůdőben vagyon a' betegség.*

Annakokáért ha abban az ůdőben, a' mellyben az himlőnek ki-kellene ůtni, a' pulſus felette gyenge, kitſin, egyenetlen, és lágy vólna; ha a' beteg halaványés erőtlen vólna, eſze nélkůl beſzélne, avagy nyomo gyötrődésről panaſzolkodnék, ha hól itt hól amott egynéhány egéſzſzen halaványſzinů himlók láttatnának, de megint csak hamar el-tůnnének; ha az egéſz teſtnek bőre el-lágyulna, és ha a' kůlső tagok meg-hůlnének, akkor gyengén erősitő ſzereket No. 16. 17. 19. 20. 22. 23. 160. kell adni, és ſoha a' beteget az ágyban igen melegen nem kell tartani, hanem inkább néki ſzabad lévegő-eget kell ſzerezni, és, ha lehet, az ágyból, de még a' ſzőbából-is, ki-kell eőtet venni, 's vinni.

Erre az orvoslásra gyakran az himlő laſſan-laſſan tőkélleteſen ki-ůt; a' pulſus emelkedni kezd; és a' beteg magát erősnek lenni érzi: Illyenkor ezeket a' ſzereket mindgyárt megint el-kell hagyni, és csak gyengén vékonyitó orvoſságokat kell adni; a' többit a' terméſzetre kell bizni.

Ha pedig a' pulſus azutánn-is még gyenge, és a' beteg-még ſzůnetlen felette bádgyatt vólna, akkor az erősitő ſzerekkel tovább-is félbenhagyás nélkůl kell orvoſolni, és ugy a' terméſzetnek erejét felſegiteni, és meg-tartani igyekezni kell.

Ha

Ha azonban az himlők lassan - lassan illendőképpen fel - emelkednek, ha pirosok, vagy-is világos vereſsek; ha a' körul lévő bőr meg - feszűl, meg-pirosodik, és fajni kezd, ha a' pulſus egyenlő és erős lesz; ha a' lélekzés meg - könnyőbbedik, és a' fő meg - vidul; ha egyszer - 's - mind az himlők-is jó genyettséggel meg - telnek, akkor a' beteg megint igen jó állapotban vagyon, az erősitő szereket - is el lehet hagyni, és csak az előbbi gyenge szerekkel kell mind addig orvosolni, mig a' beteg meg - nem gyógyul.

Ha pedig az himlők eléggé fel - nem emelkednek, ha setét pirosok, ha az himlők' között lévő bőr sonnyatt, avagy ón - szinnű; avagy ha az himlők fel - emelkednek ugyan, de csak hamar a' közőpőkben bé - esnek, avagy valami setét barna, avagy feketés hegyet kapnak; ha imitt amott setét kék főltök láttzanak; ha a' vizellet bűdős, és feketés; avagy valami vékony hig vérrel elegyitve vagyon, akkor a' beteg rosszul vagyon, és azért erősſebb szereket kell adni, mellyek a' természetnek erejét még jobban fel - ellesszék, 's nevelyék, a' rothadásnak jobban ellent állyanak, és a' vérnek fel - olvadását, feloldaztatását, erősſebben meg - akadályoztassák, Erre a' tzélra a' fellyebb jovosolt szerek' mellett szolgálnak a' No. 27. 28. 29. 30. 31. 148. 149. 150. 177. 196. le - irt orvosságok - is.

Ha ezen szerek, avagy mások ezekkez hasanlók rővid űdőn tapasztalható és állandó könnyőbséget nem szereznek, akkor közönségesen minden reménység haszontalon.

A' *Kinai fa - héj* ebben az állapotban gyakran külőnősőn hasznos; annakokáért azt bátran és bővőn kell adni: Az *üresitő* szerek, kiváltképpen pedig az *ér - vágás*, ezen környülállásokban, a' hól már a'

vér

vér egészszen meg-romlatt, és az életnek ereje egészszen el-veszett, közönségesen az *halált* siettetik.

Ellenben az illyen nagy erőtlenségben izgató kötések és *hólyag-huzó flastromok* mindenkor szükségesek.

Mikor az himlő betegségnek mindgyárt a' kezdetén a' betegnek ereje el-nyomattatik, 's el-vész, és a' gonosz indulatnak bizonyos jelei meg-jelennek, és néha már a' második napon, avagy későbbre-is sok, apro, lapos, egyenetlen, ón-szinű himlők ütnek-ki, mellyek felfelé keveset emelkednek, és csak hamar valami tsipős sár-vizes genyettséggel megtelnek, akkor mindgyárt *kezdetben erősitő, izgató*, és *rothadásnak ellent álló* orvosságokat tellyes bátorsággal kell a' betegnek bé-adni, és azokat a' környülállasoknak külömbségekhez alkalmaztatva kell a' többi közül ki-választani.

Az illyen betegekre mindgyárt eleinten hólyag-huzó flastromat kell tenni, és azután a' sebet sokáig kell folytatni.

Semmi ezeket a' betegeket jobban meg-nem *elevenîti*; a' terméfzetnek *erejét* hamarébb visszanem *hozza*; a' vérnek *fel-olvadását*, és a' *fenét* jobban el-nem *távoztattya*, mint a' *tiszta*, *szabad*, és *fris levegő-ég*.

Annnakokáért az illyen betegeket mindenkor, ha az üdő és az alkalmatosság meg-engedi, szabad levegő-égre kell vinni, széjjel kell vezetni, avagy hordozni; erre gyakran a' külömbön már egészszen elerőtlenedett betegek, ugy meg-bátradnak 's erősednek, hogy néha egyedül-is, avagy leg többzer mások' segittségével, környüljárhatnak; Ha pedig eőket szabad levegő-égbe vinni nem lehetne, akkor leg-alább a' szobában az áért gyakran meg-kell frissiteni, 's ujjitani, és szünetlen hivesen kell tartani:

A'

A' Betegek ugyan a' szabad levegő-égben gyakran arról panaszolkodnak, hogy az hidegtől mint-egy borzadaznak és reszketnek, de ez semmi roszszat nem jelent, nem-is kell eőket azért az ágyba vinni, és ottan melegen tartani; hanem ha valami rendkivül való történetek magokat egyszszer-'s-mind az himlőhez adnak.

A' viselős, vagy-is terhes Aszszonyok, ha himlőbe esnek, és ha igen sok és gyakran gonosz himlők ütnének-is-ki, mégis igen ritkán szenvednek nádra-vér-folyást, avagy idétlen szülést, ha mindenkor fris és tiszta levegő-égben tartatnak, és ha egyszer-'s-mind ugy orvosoltatnak, mintha terhesek nem volnának.

Mivel az hojagos himlőben kiváltképpen a' szemek' körül lévő részek néha felette nagyon fel-dagadnak, és a' szemeket egészszen bé-zárják, azért a' betegnek mindenkor nagy könnyőbbség szerződik, ha a' szemek mindgyárt ennek a' daganatnak a' kezdetén minden második, avagy harmadik, órában lágy meleg, téjjel őszve-elegyitett, vizbe mártott spongiával nedvesitetnek, fereszttetnek; és gyengén meg-mosottatnak; mert ez által a' fájdalmos feszülés meg-akadályoztatik. Az illyen gondviselésben igen ritkán záródnak-bé a' szemek, és azonnal semmi sürü, avagy tsipős matéria a' szemek' körül meg-nem gyülhet, melly gyakran ezeket a' részeket meg-gyulaszttya, avagy meg-rágja, és gyakran az által külömbféle hoszszas, és néha gyógyithatatlan szem-nyavalyákat okoz.

Ha az himlő-evesedésnek, vagy-is érésnek idején az ábrázatnak, a' kezeknek, és a' láboknak daganattya felette feszes, meg-gyuladt, és fájdalmos, akkor réájok lehet lágyitó meleg kötéseket tenni, avagy lágy meleg, téjjel elegyitett vizbe

már-

mártott ſpongiával lehet fereſzteni, 's nedveſiteni: Erre a' bőrnek mértekletlen és fájdalmos feſzűléſe ſzűnik, a' fájdalmok, és a' gyuladás enyhűlnek, és az himlők annál hamarébb meg-érnek.

Ha az eveſedéſnek vége felé, avagy a' ſzáradásnak idején, avagy azután-is, a' teſtnek kűlső réſzén az himlős mátériának által vitelétől valami daganat támadna, akkor azt, ha már lágy, és valami hig folyó matériával teli vólna, mindgyárt kikell fokoſztani, és azután ſokáig nyitva kell tartani: Igy nem tsak a' daganatban őſzve-gyűlt himlős matéria többé a' vérbe-nem menyen, hanem egyſzer-'s-mind a' vér-is attól, a' mi még az himlőből hátra maradatt, egéſzſzen meg-tiſztulhat.

Ha pedig ezek a' daganatok kemények és gyuladtak, akkor tsak lágyitó meleg kötéſekkel, és kiváltképpen a' gummákkal erősitett diachilon flaſtrommal, kell lágyitani, és érelni, és mihent a' daganatban genyetség tapaſztaltatik, akkor mindgyárt mettzés' által a' genyettségnek utat kell tſinálni, és azután a' ſebet tsak laſſan kell gyógyitani.

Midőn az himlős matéria valami izbe, vagy-is hajlásba által-vitetődik, és mégis ottan ſemmi tapaſztalható fel-emelkedéſt, avagy daganatot nem tſinál, akkor az igen roſzſzat jelent, mert illyenkor az illyen tſipős matériának a' ki-folyáſra ſemmi utat nem lehet kéſziteni, azért-is ez a' tſipős matéria azokat a' réſzeket meg-rágja, és gyakran abban az izben, vagy-is hajlásban gyógyithatatlan tsontfenét (Beinfraß, *Caries*), avagy orvoſolhatatlan meredéſt (Steifigkeit, *Anchyloſis*) okoz.

Ebben az állapotban ha a' beteg elég erős, és a' pulſus valamennyire feſzes, akkor mindgyárt eret kell vágni, és még azon a' napon laxálni is kell; a' laxátivát minden máſod, avagy harmad nap elé

kell

kell venni, ha a' betegnek ereje meg-engedi, mind addig, mig a' beteg tapasztalhatóképpen meg-nem könnyöbbedik.

Szintén igy kell bánni a' beteggel akkor-is, a' mikor az himlős nyavalyának végén a' *szemek meggyuladnak*; Illyenkor néha kéttzer, vagy háromszor-is, ha az erő meg-engedi, eret kell vágni.

Ezen állapotbann-is szükséges, hogy a' beteg azonban sok lágyitó és vért-tisztitó orvosságokat No. 40. 46. 72. 88. 116. igyék; a' No. 45. le-irt szerrel való hoszszas élés különösön használ.

Sokoknak pedig többet használ, ha a' beteg napoként két, három, avagy négy untzia reszekre osztott bodza-liktáriumot (*Roob sambuci*) béveszen, és az által egynéhány napokon valami gyenge hasmenést szerez.

Ha az himlős nyavalya' után valami *hoszszas szem-fájások*, avagy a' *szemben* valami *homályos jótok* hátra-maradnak, akkor azokat gyakran szerentsésen meg-lehet gyógyitani, ha a' beteg a' fellyebb emlitett italok mellett a' No. 48. le-irt szerrel sokáig él.

Ha az himlő-után *gonosz* indulatu, vakmerő, vagy-is *nehezen* gyógyuló *fekélllyek*, *tsont-fenék*, kemény *kőszvény*; és néha a' *tsontokbann-is* valamilyen fájdalmok fenn-maradnak, akkor egyet a' No. 49. 60. 61. 180. le-irt szerek közül meg-lehet próbálni; ezek igen sokszor ott-is használnak, a' hol más, sokáig meg-próbált, és külömbön hathatos orvosságok semmit sem használtak.

Álmositó, avagy tsendesitő szereket gyakran mind a' jó 's mind a' gonosz indulatu hojagos himlőkben adni kell; ezek mindenkor nagy könnyöbséget szereznek, az éttzakákat nyugadalmosokká teszik, az erőt meg-hozzák, a' gyötrődéseket el-hajttyák,

és

és ſoha ſem ártanak, ha helyes ûdőben, és illendő mértékkel adatnak.

Mihent az első ûdő, az-az: az el-ragadáſnak ideje, el-mulik, és az himlőben fekvő betegek éttzakánként nyughatatlanak, 's nem alhatnak, akkor mindgyárt minden eſtve egy untzia ſzent Jánoskenéyr-ſyrupot, avagy egyet a' kővőtkezendő ſzerek közűl No. 41. 84. 85. lehet bé-adni mind addig, ha ſzűkséges fog lenni, mig az himlő el-nem mulik.

Ha az eveſedéskor, az-az: akkor, a' mikor az himlő érik, vagy-is genyettségeſedik, a' beteg nappal-is felette nyughatatlan vólna, és nagyon gyötrődnék, avagy kemény fájdalamról és görtsös mozgáſról panaſzolkodnék, és a' vér nagyon felforna, de mégis a' pulſus ſem kemény, ſem feſzes nem vólna, akkor nappal-is, a' más orvoſságok' mellett, minden harmadik, avagy negyedik órában egy keveſet a' No. 92. 93. avagy 126. le-irt ſzerekből lehet bé-adni mind addig, mig a' környűlállóſok meg-nem ſzelidűlnek.

Ha a' gonoſz indulatu himlők a' nyóltzadik, avagy kilentzedik napon őſzve-eſnek, barnák, avagy feketéſek leſznek, ha az himlők' között lévő köz helynek feſzűléſe tágul, és a' ſzine meg-halványodik, avagy ón-ſzinű leſz; ha a' pulſus felette gyenge; ha a' kezek, és a' lábak hól hidegek; 's hól melegek; ha az ábrázat hól piros, hól sáppadt; ha kűlömb-kűlömbféle rémzekben az inak rángatódnak, akkor az illyen állapotban fellyebbb jovoſolt ſzerek' mellett minden ötődik, avagy hatodik órában nyóltz avagy tiz tseppet a' No. 197. le-irt ſzerből, avagy a' No. 199. fel-találando orvoſságból minden máſodik, vagy harmadik órában két kalánnal kell bé-adni.

Ez által a' gonosz környülállások néha csak hamar apadnak, az erő viszsza-tér; az himlők megint fel-emelkednek, és a' veszedelem el-távózik.

Már ha ez a' jobbulás állandóképpen megmarad, akkor nappal ezek a' szerek félre tétetődnek; estve pedig mindenkor belőllek annyit kell bé-adni, a' mennyire a' beteg éttzaka nyugadalmason aluszik, avagy a' No. 41. 84. 85. le-irt szerek' közül valamellyiket, a' mint fellyebb jovoslatott, estvére a' beteggel bé-kell vétetni.

Az álmasító, avagy csendesitő szerek azoknak mindenkor el-kerülhetetlenül szükségesek, a' kik minden mozgásra felette könnyen fel-izgatható érző inakkal birnak, és görtsöket, avagy in-rángatódásokat gyakran szenvednek.

Igen keveſen vagynak ollyan betegek, a' kik valami különös és csak egyedül magoknak tulajdon természetből ezeket a' szereket meg-nem szenvedhetnék; az illyen betegek ezen szerekre nyughatatlanak lesznek, és nagyon gyötrődnek, avagy fel-forró hévséget, avagy az egész testen felette alkalmatlan vizketegséget éreznek: Ezen környülállások mihentészre vétetődnek, azonnal mindgyárt az illyen orvosságokat félre kell tenni, jóllehet az többire mindenkor a' betegnek káros légyen.

AZ HIM-

AZ HIMLŐ-BÉ-ÓLTÁSRÓL.

(*De inoculatione variolarum.*)

Az Hojagos himlő mind-a' két karan ekképpen óldódik-bé:

Valami friſſen érő hojagos himlőn az érvágó kéſetskét (Lancette) által kell ütni, és ha már a' kéſetskének hegye a' genyettségtől jól meg-nedveſedik, akkor azzal mindgyárt a' bé-óltandó ſzemélynek felső karján (Oberarm) a' bőrhártya (*epidermis*), és a' bőr (*cutis*) között gyengén és okoſon valami egy, avagy másfél linéányi mettzéſt kell kereſztül tenni; azután a' kéſetskét úgy kell meg-forditani, hogy az egyik éle a' bőrhártya felé, a' máſik pedig a' bőrfelé állyon; ezen forditáſnak idején a' bőrhártya fel-emelkedik, és a' bőrtől fel-válik, a' genyettség csak hirtelen a' ſebbe bé-tuſz; azonban a' kéſetskének hegyével a' bőrt gyengén érdekleni kell, hogy azonnal mindgyárt a' ki-ſzivárgó nedveſségekkel a' himlős genyettség őſzve elegyedgyék; utólyára a' kéſetskét más óldalra kell forditani, a' mutató ujjal a' bőrhártyát le-kell nyomni, és azután a' kéſetskét a' ſebből ki-kell huzni.

A' ſebet ſemmivel ſem kell bé-kőtni; hanem a' bé-óltatt ſzemély öltezzék-fel úgy, a' mint előbb öltezve vólt.

Ez a' Béóltás igen könnyű, és leg-bátorságoſobbnak láttzik lenni.

A' Béóltáſra nem lehet mindenkor egyenlő és egyféle genyettséget venni: a' béóltás meg-próbáltatott éretlen, vizes, világos genyettséggel; tökélleteſen meg-ért, avagy már el-is ſzáradott,

és magokban valami sűrű, sükeres, barnás genyettséget tartó himlőkkel; néha természet szerént való, néha bé-óltatt himlőből vétetett genyettséggel-is; de azért mégis a' bé-óltásra kövétkezett himlőben még eddig soha semmi külömbség nem tapasztaltatott.

A' Béóltásra szintén olly hasznos a' meg-ért hojagos himlőből ki-nyomattatott, és egynéhány napokon jól bé-zárt üvegetskében tartatott genyettség-is: Ezt az üvegetskét meleg vizbe kell tenni, hogy a' genyettség meg-higulyon, és ugy meg-melegedgyék, a' mint az himlős személyben természet szerént szokott lenni; azután a' késetskének hegyét a' genyettségbe kell mártani, és vele az himlőt a' fellyebb le-irt mód' szerént bé-kell óltani.

A' jó indulatu hojagos himlőnek el-száradatt vara meg-gyűjtve, 's apró fejér porrá törve a' Béóltásra majd éppen ollyan alkalmatos, mint a' genyettség: Ezt a' port jól bé-zárt üvegben sokáig épen meg-lehet tartani.

Ezzel a' porral igy kell bé-óltani: A' felső karnak bőrhártyáján egy, két, avagy három linéányi hoszszúságu egyenes kis mettzést kell tenni; ennek a' sebetskének széleit egy kevéssé egymástól széllyel kell huzni, és azután a' port gyengén belé-kell dörgölni; Itten sem kell semmi a' sebnek bé-kötésére.

A' Béóltásnak mettzését másképpen-is lehet tenni: A' késetskét kereszttül, a' mint fellyebb mondatott, vigyázva 's okosan a' bőrhártya, és a' bőr közé másfél linéányi hoszszúságra bé-kell szurni; azután a' késetskét ugy kell fel-forditani, hogy a' bőrhártya a' bőrtől el-vállyan, és felemelkedgyék, a' bőrt a' késetskének élével valamennyire érdekleni kell;

kell; azután a' kéfetskét a' febből ki-kell vonni, a' bőrhártya, és a' bőr között tſinált ûregbe egy kés-hegynyi himlővar-port a' lánceta hegyével okoſon bé-kell tenni; ezután a' mutato ujjal a' bőrhátryát a' bőr felé le-kell nyomni, és azonnal a' láncétát ki-kell huzni, és az ujjat még egy darabig lehet a' feben tartani, hogy a' bőrhártya annál jobban a' bőrhez ragadgyon.

Mikor fris himlős genyettséget kapni nem lehet, akkor a' himlővar-por ſokkal jobb, mint a' himlős tzérna, kivált ha ez a' tzérna már régi vólna.

Annakokáért a' ſebgyógyitó orvoſok illyen himlővar-port minden eſztendőn eleget kéſzithetnek, és minden tavaſzon vele egynéhány gyermekeket béóltathatnak; ezeknek himlőjekből azután lehet megint fris genyettséget venni, és azzal azokat béóltani, a' kik abban az hellységben még himlősők nem vóltak, avagy a' kik moſt ſzületnek; a' leg-utolsóktól lehet megint himlővart ſzedni, és a' jövő eſztendőre porrá törni, 's meg-tartani; melly, ha minden tavaſzſzal Pünkőſthavában (*majus*) az egéſz országban meg-történnék, akkor a' dögös, puſztitó himlőjárványtól többé talám ſoha ſem kellene félni.

A' Béóltás' után ezen történetek láttatnak:

Az *első két* napokon a' ſebnek ſemmi baja nintſen, alig-is lehet meg-eſmérni, hogy hól vólt a' mettzés; az *harmadik*, avagy *negyedik* nap' felé a' mettzett ſeb egy kevéſé meg-gyulad, és némellyeknél viſzket.

Az *ötödik* nap felé a' gyuladás többire mindenkor kerek, bolhatſípéshez haſanló, és valamennyire a' bőrön fellyül fel-emelkedett; Nagyobb

réſze a' gyermekeknek ezen a' napon a' ſebnek viſzketéséről, a' hónallynak fájdalmáról, és a' felső karnak ſzaggatásáról, panaſzolkodik.

Az *hatodik*, avagy az *hetedik* napon a' ſebnek gyuladáſa ſokkal nagyobb, ſokkal jobban ki-terjed, és fel-emelkedik, meg-vagyon feſzűlve, nagyon fáj, és kemény; az hónallynak fájdalma, és a' felső karnak 's a' vállaknak ſzaggatáſa meg-keményedik; némellyek ezen a' napon fő-fájáſról-is bádgyadságról, és elveſzett ételkévánaſról; néha pedig fájdalmos vizelléſről-is (Harnruhre) panaſzolkodnak; máſoknak hideglelős, az-az: *gyors*, érveréſek vagyon:

A' *Nyóltzadik* nap felé a' mettzés hig genyettséggel meg telik; a' gyuladás fájni kezd, megpiroſſodik, és kereken ki-terjed; nagyobb réſze a' betegeknek ezen a' napon fő-fájáſról panaſzolkodik, az ágyék-is, és az hajló tagok fájnak; némellyek okádnak, a' ſzemek homályoſok; a' nyelv fejér; az érverés egyenetlen és hideglelős; az álom nyughatatlan.

A' *Kilentzedik* napon az hideglelés gyakran meg-keményedik; a' beteg hól meg-fázik, 's hól meg-hevűl, bádgyad, 's meg-erőtlenedik, és ſzédelgő-fejű; a' fő, ſzemek, torok, és az ágyékok, vagy-is a' vékonyok fájnak; a' lehellés nehéz ſzagu; a' ſzomjuság, és az ájuló forma émelygés nagy; a' mettzésnek gyuladáſa ſzép piros, ki-terjett, és meg-feſzűlt; a' nyelv fejér; az éttzaka nyughatatlan.

A' *Tizedik* napon kőzönségeſen még tsak ugyan azon környűlálláſok láttatnak, de mégis néha már gyengébbek, néha pedig keményebbek-is. Mikor az hideglelés az *hetedik* napon kezdődik, akkor

gykkran

gyakran már a' *tizedik* napon némelly himlők kiűtnek, és azután az éttzaka nyugadalmasobb léfzen.

Leg-tőbfzer a' *tizen-egyedik* napon kezdnek ki-űtni az himlők, és akkor a' fellyebb le-irt történetek minnyájan fzűnni kezdnek, az hideglelés meg-gyengűl 's meg-fzelidűl, és némellyeknél ezen a' napon egéfzfzen-is él-mulik; a' mettzéfnek gyuladása pedig még kemény, és jól meg-emélztett, 's meg-ért genyettséggel teli vagyon.

A' *tizen-kettődik* napon a' betegek magokat elég jól érzik; a' febnek gyuladása fzűnik; az himlőknek fzáma fzaparodik, és a' pulfus majd természet fzerént való.

A' *tizen-harmadik*, és *tizen-negyedik* napfelé az himlők fel-emelkednek, meg-nőnnek, és érni kezdnek; a' mettzett febnek gyuladása el-tűnik, és ha a' tizen-kettődik nap az himlők mind ki-űtettek, akkor ezeken a' napokan az-ér verés majd mindenkor természet fzerént való; ha pedig ezeken a' napokann-is még az himlőknek valami maradványai ki-felé jőnnek, akkor az hideglelés ezeken a' napokann-is még jelen vagyon, de mégis gyengébb, mintfem ennek előtte.

A' *tizen ötődik* nap' tájan az himlők mindenkor tőkélletefen meg-érnek; az ér-verés is fzabad, és a' mettzett feb bé-kezd varasodni; a' beteg erősedik, az ételt kévánnya, és jól alufzik.

A' kővőtkezendő napokan az himlők el-fzáradnak, és a' béóltásnak febén valami kérges var marad, a' melly igen lassan fzárad-meg, és végre magától le-esik, és valami kerek vakfebet hátra-hágy. Ez a' bé-óltott himlőnek rendes folyása.

Valaminthogy a' bé-óltott himlőnek nyavalyája egészszen természet szerént való, és egyes, izintén olly egyes és könnyű a' bé-óltatt személynek-is orvoslása.

Mindenféle idejű személyt lehet bé óltani, nem-is kell mindeniktől tökélletes egészséget kévánni; csak a' környülállásokra kell jól vigyázni, és okosson megkell vizsgálni, hogy a' nyavalyának el-hordozására leszszé a' betegnek elég ereje, vagy nem; és hogy a' jelen való beteges állapotnak miatta nem fog-é a' beteg valami félelmes veszedelembe esni.

Senkinek sem szükséges az himlő bétóltásra el-készülni: csak azoknak kell valami gyenge hashajtó orvosságot adni, a' kik az himlő-béóltás' után való első, avagy második nap a' gyomrokban valami alkalmatlanságot éreznek, avagy az ételt nem igen kévánnyák, és ez előtt rendetlenül éltek; azoknak ellenben, a' kiknek semmi bajok nintsen, semmit sem kell adni.

A' nyavalyának folyása alatt-is a' beteget orvossággal győtröni nem kell; csak arra kell vigyázni, hogy a' betegnek vagyoné hasmenése minden nap avagy minden másod nap? Ha nintsen, akkor egy, vayy két kónting polychrest-sóval, avagy más gyenge szerrel segiteni kell; de mégis ez az orvoslás-is ritkán szükséges, mert a' természet többire mindenkor egyedül-is, minden idegen segittség-nélkül, a' nyavalyának orvoslására elégséges.

Az életnek módgyát sem kell felette szorossan rendelni, az első öt napokan a' bé-óltatt személynek majd mindent lehet enni adni, a' mihez előbb szokatt vólt, és a' mi nem nehéz emésztő; lehet gyenge hust-is enni adni; a' kis gyermekeknek leg-jobb a' Dajka' teje.

Az hato-

Az hatodik, avagy hetedik napon, a' mikor a' bé-óltatt személy betegedni kezd, az husť megkell tiltani, de mégis hus-leveſt, és benne főzött liſztből kéſzitett gyenge eledelt, avagy kenyeret, mindenféle zöldségből kéſzült ételt, és főtt gyümőtlset, de még tejes ételeket-is, lehet a' beteggel étetni, mégis mindazonáltal azokat tejes ételekre erővel hajtani nem kell, a' kik a' tejet nem ſzeretik.

Ekképpen kell a' bé-óltatt himlős betegeket a' nyavalyának folyása' alatt táplálni.

Mihent az himlő el-ſzárad, akkor mindgyárt mindenkor hashajtó orvoſságot kell bé-adni, és azután meginț mértékletesen mindent ſzabad enni, azok bort-is ihatnak, a' kik ahoz hozzá ſzoktok.

A' nyavalyának folyása' alatt lehet kőzönséges tiſzta, avagy gyengén tzitrom-leves vizet italnak rendelni; a' kinek tettzik, herbathét-is, és őſztővér hus-leveſt ihatik.

Ekképpen a' beteg orvoſsággal ſem az himlőzéſre nem kéſzittetik, ſem az himlőzés alatt nem győtrőttetik, hanem az életnek módgya ſzabad, és kinek-kinek akarattya ſzerént való; de mégis annál ſzoroſſobban kell azon lenni, hogy a' beteg egéſz nap ſzabad levegő égben legyen, és gyenge sétáláſſal magát mozgaſſa.

Arra leg-ſzorgalmatoſobban kell vigyázni, hogy a' beteg egéſz nap ſzabad levegő-égben legyen, és hogy ahoz hozzá-ſzokjan, azért őtet mindgyárt a' bé-óltáſnak első napján kűnn kell sétáltatni, jól lehet még ekkor a' sétálás nem ſzükséges.

Mihent pedig az hideglelés el-kezdődik, akkor mindgyárt el-kerűlhetetlenűl ſzükséges, hogy a' betegek *ſzabad* levegő-égben *mulaſſanak*, és *magokat* gyengén *mozgaſsák*; nappal, ha álmoſok

vólnának-is, mégis őket *alunni nem* kell *hagyni*, fókáig *ûlni sem* kell *engedni*, mert az által az hidegelelés sulyosodik, a' bádgyadás annyira nevekedik, hogy, ha szánakodásból az illyen gyenge betegeknek igen sokat engedelmeskedünk, akkor eők fekvő betegek leſznek, avagy az ûléshez, és fekvéshez ugy hozzá-szoknak, hogy azután csak alig leheſſen eőket többé meg-mozditani.

A' kis gyermekeket ellenben, a' kiknek bizonyos órákban nappal-is kell alunni, az álomtól el-nem kell vonni, hanem csak azt kell tselekedni, hogy nem bé-zárt szobában, hanem szabad levegő-égben alugyanak.

Nehéz dolog ugyan a' bádgyatt és nehezen lélekző beteget arra venni, hogy magát, szabad levegő égben sétálván, mozgaſſa, de mégis ha egyszer annak a' mozgásnak haſznát tapaſztalni fogja, azután mindenkor a' sétáláſra kész fog lenni.

A' ki nem tapaſztalta, 's nem látta, az csak alig hiheti-el, hogy a' szabad levegő-égben való mozgás a' nyavalyának alkalmatlanságait, és a' gonosz történeket melly hamar meg-gyengiti, 's elhajtya: *mentől több az himlő, annál szükségesebb szabad levegő égben járni.*

Semmitsem kell félni, ha a' beteg az himlőnek ki-ütésekor, és evesedésekor valami borzadáſról, és fázáſról panaſzolkodnék-is; nem-is kell őtet azért sem ágyba fektetni, sem szobába zárni, sem meleg italokkal meg-terhelni.

Mégis mindazonáltal a' bé-öltatt személyt akarmelly mostoha, gonosz, és ártalmas ûdőben kűnntartani, nem tanátsos: a' beteg mindenkor szerentsés leſz, ha azt a' rosz ûdőt el-kerűli, a' melly az egésséges embernek-is ártana.

A' sok

A' ſok ſzerentséſen tett probakból némelly kőzonséges feljegyzéſeket lehet ki-hozni.

A' bé-óltott ſzeméllyek' kőzött alig vagyon valaki, a' ki valami rendkivűl való veſződelembe eſnék; némellyeken ſok, egymáſtól tavul űlő, jó indulatu, és jó formáju himlők űtnek-ki; máſokan ellenben nem olly ſokan, és némellyeken igen keveſenn-is vagynak: Néha a' *bé-óltatt* ſzeméllyen *egy himlő ſem űt-ki*, és mégis a' *beteg* az *himlős nyavalyán* ſzerentséſen *által menyen*.

Az élet' ideje a' bé-óltáſra ſemmit ſem teſzen, mert a' fél-eſztendős, és a' moſt ſzűletett gyermekek a' bé óltatt himlőn ſzintén olly ſzerentséſen által mennek, mint az őrőgőbbek, és a' meg-állapodatt idejűek; ſok kis gyermekeknek az himlős hideglelés' alatt fogok-is könnyen jőn.

A' próbálat tanitotta, hogy az a' bé-óltás legjobb, a' melly leg-egyeſebb, és egyűgyűbb; nem ſzűkség a' beteget előre el-kéſziteni, nem-is kell a' nyavalyának folyáſa alatt orvoſságot adni; az életnek módgya természet ſzerént való légyen, 's nem erőſzakos: *Egyedűl tsak a' ſzabad levegő-égtől függ a' bé-óltáſnak ſzerentsés kimenetele.*

A' ſzabad levegő-ég a' természet ſzerént való, igen ſok és gonoſz indulatu hojagos himlőbenn-is felette alkalmatos és hathatós, és azt tselekſzi, hogy a' beteg gyakran minden orvoſság nélkűl ſokkal könnyőbben meg-gyógyulyan, és hamar meginț megerőſedgyék; mégis mindazonáltal ſem a' természet ſzerént való, ſem a' bé-óltatt himlővel igen keveſet nem kell gondolni; arra ſzorgalmatoſon kell vigyázni, hogy illendő rendel folynaké mindenek, vagy nem? hogy valyon valami idegen, és félelmes történetek nem adtáké magokat az himlőhez? és ha ezek-

kőzűl

kőzűl valami tapaſztaltatik, azonnal mindgyárt illen dő ſzerekkel a' betegen ſegiteni kell.

Nem lehet tagadni, hogy a' bé-óltatt himlők-is gonoſz indulatuakká, és őſzve-folyókká válhatnak; gonoſz, felette veſzedelmes, és halálos történetek-is a' bé-óltott himlőben támadhatnak, de mégis ez felette 's véghetetlenűl ritkán tápaſztaltatik.

Azok a' bé-óltatt ſzemélyek, a' kiken ſok himlő űt-ki, ſzintén ugy fel-dagadnak az ábrázattyokban, és a' kűlső tagokban, mint azok, a' kik terméſzet ſzerént való himlőben fekűſznek.

Valamint a' terméſzet ſzerént való, ugy a' bé-óltatt himlő-is, többzer viſzſza-nem tér; kéttzer, háromſzor-is óltattattok-bé némellyek ollyanok, a' kiken ſok, máſok ollyanak, a' kiken tsak kevés himlő vólt, némellyek ollyanok-is, a' kik minden ki-ütött himlő nélkűl az himlőnek nyavalyáján által mentek, de mégis ezek' kőzűl még ſoha ſenkin ujra himlő ki-nem ütött: Bé-óltatt himlőből fel-gyógyult ſzeméllyek máſokkal, terméſzet ſzerént való himlőben fekvőkkel, őſzve-elegyitettek, még pedig akkor, a' mikor az himlők értek, ſzáradtak, és nehéz ſzaguak vóltak; kitſin 's alatson ſzobában együtt-is fekűttek 's aluttak, de mégis egéſs-ségeſen maradtak, többzer meg-ſem himlőztek; *ſemmiképpen többzer réájok nem ragadott az himlő.* Minden bé-óltatt ſzemély tehát, a' kin vagy ki-ütött hojagos himlő, vagy valóságos himlős hideglelés vólt, ha ki-nem űttett-is az himlő, azért mégis abban bizonyos lehet, hogy ſoha többé, mig él, meg nem himlőzik, valamint az, a' ki terméſzet ſzerént való himlőn már egyſzer által ment.

Mégis mindazonáltal a' bé-óltatt himlő, ſzintén olly ragadós, mint a' terméſzet ſzerént való; de az éppen *hamiſság*, 's nem igaz, hogy a' *bé*

óltatt

óltatt himlőnek *el-ragadása* mindenkor *veszedelmes*, avagy éppen *halálos-is*.

Azok-is szintén igy *tévelyegnek*, a' kik azt *hiszik*, hogy a' *szabad* levegő-ég az *himlőnek kiütését* akadályoztattya, a' *tsipós* nedvességeket a' *testből ki*-nem *botsáttya*, benn szorittya, melly azután valami üdő mulva *gonosz* kövötkezéseket *okoz*. Ha a' beteg *szabad* levegő-égben *sokat* jár, 's *mozag*, akkor a' test sokkal jobban *gőzől*, mint sem ha ágyban fekünnék; a' *levegő*-ég-is minden *tsipős dögös* gőzöt a' *testtől férre* viszen; a' beteg-is lehellés által szüntelen *tiszta* levegő-eget *szív-bé*, a' *környülállások-is* meg-*szelidülnek*, és meggyengülnek.

Ha pedig a' beteg a' szobába bé-záratik, és melegen bé-takartatik, akkor izzad, és az erejét elveszti, a' levegő-ég tisztátalan és büdös lesz, a' kigőzölgött tsipós nedvességek a' betegnek terhére a' szobába rekesztetnek, mellyet a' beteg szüntelen bélehell, 's bé-szív, az egész test attól a' tsipősségtől szünetlen körül vétetődik, és a' természet az illyen nagyon meg-gyült tsipősségnek ellene nem álhat, azért-is egészszen el-nyomottatik; avagy, ha az halál el-távoztatik-is, mégis mindazonáltal a' beteg igen gonosz környülállásokba esik, gyakran nyomorult nyomorékká-is válik.

Az himlőt mindenkor-jó ki-menettel lehet béóltani, de mégis a' tavasz a' bé-óltásra leg-alkalmatosobb, és leg-jobb.

Az itten le-irt himlő-Béoltás leg-könnyebbnek és leg-bátorságosobbnak lenni láttzik; azért-is minden más mód felett közönséges lehet, mivel a' köz-népnek semmi költséget nem okoz.

Sokféle próbálat tanitotta, hogy a' bé-óltatt személyek, minekutánna az himlőn által esnek, tökél-

tőkélletesen egésségesek, semmiképpen nem erőtlenek, nem sáppadtak 's nem halaványok, semmit nem-is bádgyattak; de még azok-is, a' kik a' béóltás' előtt betegesség vóltak, a' bé-óltás után sokkal frissebbek, 's vidámobbak: Oktalanság-is vólna azokat a' nyavalyákat, a' mellyek sok üdő mulva történhetnek, a' Bé-óltásnak tulajdonitani.

Mivel pedig a' bé-óltasból-is valami szerentsétlenségek, jóllehet ritkán, de mégis valaha, történhetnek, azért a' Bé-óltásra senkit erőltetni nem kell, hanem mindent kinek-kinek szabad akarattyára, avagy az előljáróknak tettzésekre kell bizni.

De mégis a' testnek szépségére véghetetlenül szolgál az hojagos himlőnek Béóltása.

A' VERES HIMLŐRŐL, ÉS A'GYERMEK-SZEPLŐKRŐL.

(*De Morbillis.*)

A' *veres himlő* gyakran felette gyenge, gyakran pedig, mint az hojagos himlő, felette veszedelmes, gonosz indulatu, és halálos. Leg-gyakrabban tsak gyermekeket, avagy nevedékeny személlyeket ostromal; őrőgeken ritkán láttatik.

Néha akkor-is igen bővön láttatik, a' mikor az hojagos himlő uralkodik, néha pedig mihent elmulik az hojagos himlő, azonnal mindgyárt kezdődik a' veres himlő.

Ez a' nyavalya kőzönségesen valami hideggel, vagy-is fázással *kezdődik*, mellyre hól borzadás,

hól

hól forróság kövétkezik; a' külső tagok el-bádgyadnak; a' fő meg-nehezedik; az éttzaka nyughatatlan: *Más nap* a' forróság állandóképpen meg-marad; a' pulsus hidegleiős (*gyors*); a' beteg szomjuságról, és el-veszett étel-kévánásról panaszolkodik; a' fő nehéz, kábult, tompa és fájdalmos; a' nyelv fejér; a' gyomor nyomódik, avagy nehéz; a' beteg álmos; a' szemekből, és az or-lyikokból szűntelen valami tsipős vizes nedvesség foly; a' ptrűszszegés gyakor, és ollyan, mint a' kemény náthában; a' mely szorul; az hurut szűntelen alkalmatlankodik; a' le-nyelés' közben néha a' torok fáj, 's ég: *Harmad nap* ezek a' történetek közönségesen keménnyednek, és sulyosodnak: gyakran a' beteg mindentől, a' mit bé-veszen, émelyeg, és okádik; utólyára a' szem-héjak, és az egész ábrázat fel-kezdnek dagadni; a' beteg azonban lankatt, és gyakran felette nehezen tűrhető, avagy komor kedvű; gyakran a' szemhéjaknak szélei veressek, keményen égnek, 's viszketnek. Az *harmadik* napnak *végén*, avagy a' mi leg-közönségesebb, a' *negyedik* napon az *homlakon*, és az *ábrázaton* valami *veres punktumok*, avagy *letnse forma szeplők* űtnek-ki; a' szemhéjaknak, és az ábrázatnak daganattya nevekedik, és lassan lassan ezek a' *szeplők* szaparadnak, szélesednek, néha egymást-is érik, és az egész ábrázaton külömb-külömb-féle formáju *fótokat* támasztnak. A' *negyedik* napnak *végén*, és az *ötödik* napon *hasanló fótok* űtnek-ki a' *melyen*, *a' karakon*, és végre az *egész* testenn-is.

A' *Veres* himlőnek *hideglelése* abban külömbözik az *hojagos* himlőnek *hideglelésétől*, hogy a' *veres himlőben* a' beteg *keményen hurut*, gyakran *ptrűszszeg*, és a' *szemekből*, 's az *or-lyikakból* szűnetlen valami *vékony*, *tsipős*, *vizes* nedvesség *foly*.

Minek-

Minekutánna a' veres himlő ki-ût, azután a' fellyebb le-irt történetek kőzönségesen szűnni kezdnek, némellyek kőzűlök egészszen el-is tűnnek; de az *hurut* mégis majd mindenkor *még-megmarad*, de mégis ekkor a' beteg gyakran nagy könnyőbséggel sok taknyos torhat pők-ki.

Ha a' beteg a' veres himlők ki-ûrése után sokkal vidámobb; ha az himlőnek szine világos piros; ha a' bőr-is egyenlőképpen meleg, és valamennyire feszes, akkor a' beteg jó állapotban vagyon.

Az *hatodik* napnak végén az ábrázatnak főttyai; halványodnak, a' daganat-is apad; az *hetedik* napon az hideglelés-is majd egészszen meg-szűnik, a' veres himlők-is el-kezdnek veszni, és a' *nyóltzadik* napon az egész testről el-mennek; a' *kilentzedik* napon, ha minden rendesen foly, szokás szerént a' beteg *hideglelés* nélkűl vagyon, és magát *jól* érzi.

Ezután többire mindenkor a' bőr-hártya le-hámlik, avagy a' fótok meg-repednek, 's hal-héj, avagy korpa-módra le-hullnak.

Mikor ez a' nyavalya gyengén és rendesen foly, és ha sem az hideglelés-sem a' melynek terhe nem felette kemény, akkor az orvosláſt egyedűl a' természetre kell bizni.

Tsak a' beteg magát az hideg levegő-égtől óltalmazza, tsendesen tartsa, és napjában gyakran egy vagy két findsia herbathét No. 13. 40. 88. igyék.

Az első napokan ágyba fekűnni nem jó, de ha már egyszer a' veres himlő ki-ût, akkor a' beteg mindgyárt ágyba fekűgyék, és ottan azután magát tsendesen, egyenlő, 's igen mértékletes, melegben tartsa; mihent pedig a' veres himlő el-mulik, és a' bőrhártya le-hamlik, akkor mindgyárt a' beteg

egész

egéſz nap az ágyon kivűl lehet, de mégis ekkor kiváltképpen ſzűkséges, hogy még egynéhány napokan az hideg levegő-ég el-kerűlteſsék, mert a' leg gyengébb meg-hiveſedés-is ebben az állapotban a' teſtnek gőzölgését meg-akadályoztattya, és ha ez a' gőzölgés illyenkor viſzſza-verődik, akkor felette ſokſzor valami veſzedelmes *mely-ſzorulás* avagy ſokáig tartó *burut*, gyakran valami felette veſzedelmes gyengitő *haſmenés-is*, avagy az egéſz teſten valami *vizes* daganat támad.

Ha pedig az *hideglelés* mindgyárt kezdetben igen *kemény*; ha a' *ſzomjuság* és a' *forróság nagy*, akkor a' fellyebb jovoſolt italok egyedűl magokra nem elégségeſek, hanem egyſzer-'s-mind azok' mellett hiveſitő ſzereket-is No. 1. 2. 3. 9. 32. avagy más italokot No. 6. 7. 8. bőven kell bé-adni. Ha az érverés *kemény;* ha a' *mely-ſzorulás*, és a' *gyötrődés* ſzűnetlen jelen vagyon, kivált ha egyſzer-'s-mind az *burut-is* igen *alkalmatlan* vólna, akkor a' betegnek erejéhez ſzabva *eret-is* kell *vágni* egyſzer, avagy többſzer-is, ha a' környűlállaſok kévánni fogják. Néha, ha az has *ſzorulva* vagyon, *lágyitó* klyſtéreket-is kell bé-vetni, avagy ha a' gyomorban és a' belekben valami emészthetetlen matéria vagyon, akkor azt mindgyárt kezdetben valami gyenge hashajtóval lehet ki-hajtani.

Gyakran az hurut ſzáraz, tíklandazo, és olly alkalmatlan, hogy miatta a' beteg felette el-lankad, és felette nyughatatlan; Ezen az *huruton* gyengén *tsendeſitő* ſerekkel kell ſzegiteni; azért is a' fellyebb jovoſolt ſzerek és italok' mellett a' No. 80. 81. 82. 188. le-irt ſzereket-is fel-váltva a' beteggel itatni kell.

Néha a' tſipős vizes matéria nem tsak a' ſzemekből és az orból foly, hanem egyſzer-'s-mind a' főből -is a' torokba le-ſziváros, és azonnal valami

okádáſt gerjeſzt, leg-gyakrabban pedig a' lehellő gégének felső felét izgattya, és az által ſzűnet nélkűl oſtromlo, tſiklandazó hurutot támaſzt, azért-is illyenkor lágyito nyálos italakat és orvoſságokat bővön kell adni: Az hig főtt riskáſa-árpakáſa-avagy zabkáſa-lév itten gyakran nagy könnyőbbséget ſzerez.

Ha azonban a' torok meg-vagyon gyuladva, és a' beteg nehezen nyel, akkor ugy kell orvoſolni a' mint a' torok-fájásban jovoſoltatott.

Ha a' veres himlő ki-űt, akkor ſzorgalmatoſon meg-kell viſgálni, hogy ekkor az előbbi történetek valyon tapaſztalhato és állandóképpen jobbulnaké, vagy nem? kiváltképpen pedig, hogy a' pulſus ſzabadabbé? a' mely-ſzorulás meg-ſzűnté egéſzſzen, avagy tsak ſokat tágult? a' beteg, könnyőbben és tellyes melyel huruté, 's pők-é valamit-ki, vagy nem? 's a' t. mikor ezek a' jó változaſok meg-történnek, akkor tovább tsak a' fellyebb jovoſolt ſzerekkel kell orvoſolni.

Ha pedig a' beteg ebben az ődőbenn-is ſzűnetlen valami tſiklandozó, ſzáraz huruttól gyötrőttetnék, és bádgyaſztatnék, akkor meginț *tsendeſitő* orvoſságokat No. 80. 81. 82. 188. kell adni.

Ellenben pedig ha a' ki-űtőtt veres himlő nem tsak ſemmi könnyőbbséget nem ſzerez, hanem inkább miatta az hideglelés-is ſulyoſodik, a' beteg-is felette nehezen lehell, és valami gyötrő mely-nyomáſról panaſzolkodik, gyakran-is valami gyötrődéſſel és fájdalommal hurut, ſemmit ki-nem pőkhet, és ſzűnetlen innya kér, akkor az jelentődik, hogy a' veres himlőnek tſipőſsége a' tűdőt el-fogta, és már meg-is gyulaſztotta.

Annakokáért ebben az állapotban, ha jól ki-űtőtt-is a' veres himlő, mégis *eret* kell *vágni*, még pedig,

pedig, ha hamar könnyőbbitő pőkés nem kővétkezik, avagy ha a' lélekzés könnyőbb és szabadabb nem leſz, kéttzer, avagy háromſzor-is; azonban a' fellyebb jovoſolt *lágyitó*, *vékonyitó*, és gyengén *hivesitő* orvoſságokat bőv mértékkel kell bé-adni, a' forróságot-is gyakor klyſtérezés által enyhiteni kell; ezek által a' betegnek közönségeſen nagy könnyőbbség ſzerződik. Ha pedig ezek' utánn-is a' lélekzés még nehéz és a' fő-is kábult vólna; ha a' beteg eſze nélkül beſzéllne, akkor a' lábikrákra hólyag-ſzivó haſtromot kell kötni.

Ebben a' veſzedelmes környűlállásban az orvoſlaſſal ſietni kell; igy gyakran véghez lehet vinni, hogy a' tűdőben ſem tályog, ſem fekély, ſem fene ne-támadgyon.

Mindenkor jó jel, ha az illyen környűlálláſokban a' veres himlők jól kűnn-állnak, és ha ſzép piros ſzinűek, mert ez azt jelenti, hogy a' terméſzetnek ereje jó, és hogy ſemmi gonoſz indulatu matéria a' teſtben rejtve nintſen.

Ha már a' veres himlők illendő időben halványodni és mulni kezdnek; ha azonban a' lehellés megkönnyőbbedik és a' beteg könnyen pőkik; ha az hideglelés-is tapaſztalhatóképpen ſzűnik, akkor egéſséget lehet remélni, de mégis a' fellyebb jovoſolt orvoſságokkal a' beteget mind addig kell éltetni, mig az hideglelés egéſzſzen el-nem mulik, és az hurut nem ſzűnik; ebben az állapotbann-is a' beteg tartſa magát tsendeſen és mértékletes melegben, mert a' meg-hűlés mindenkor felette veſzedelmes.

Ha pedig a' ki-pőkött torha igen sűrű vólna; és nehezen menne, akkor pőktető orvoſságokat No. 32. 33. 34. kell adni.

Gyakran a' veres himlős nyavalya rendeſen, és ſzerentséſen el-végződik; de mikor a' bőr hámlani

kezd, akkor a' betegek ujra megint keményen kezdnek hurutni, nagyon gyötrődnek, és a' mellyekben ſzorulnak; gyakran az érverés megint felette hideglelős leſzſz; az hévség, és a' ſzomjuság nagy, a' mely, és a' mely-tsont alatt lévő hely-is ég.

Ebben ez állapotban az *ér-vágás* kiváltképpen ſzükséges, még pedig, ha a' történetek nem ſzűnnek, kéttzer, 's többſzer-is; azonban ſok *lágyitó*, és *vért-vékonyitó* italakat-is, mint fellyeb, adni kell, és a' *beteggel ugy* kell *bánni*, mintha *tűdő-gyuladásban* feküdnék.

Ha több napok mulva az hideglelés tapaſztalhatóképpen ſzűnik, akkor a' fellyebb jovoſolt *lágyitó* italakhoz egy harmad réſz *tejet* kell elegyiteni; az által a' betegek a' melyekben nagyon meg-könnyöbbednek, és tsak hamar megint meg-erőſſednek.

Néha valami genyettség forma pőkés még ſokáig hátra-marad, és eſtve a' betegek mindenkor megborzadnak, azután meg-hevűlnek, és az hévségnek vége-felé bővön meg-izzadnak, és mikor az álomból fel-ébrednek, akkor kőzönségeſen felette erőtlenek.

Ez a' nyavalya gyakran ſzerentséſen el-mulik, ha a' beteg minden máſodik órában fél findſia főtt vizet No. 70. ſzintén annyi téjjel elegyitve iſzik, avagy a' beteget ugy lehet orvoſolni, a' mint fellyebb a' tűdő-gyuladáſnak eveſedéſekor mondatott.

A' veres himlőnek mérge gyakran igen tſipős, és a' torokban, a' fűleken, és a' fűleknek ikrás-huſaiban, mirigyeiben kűlőmb-kűlőmbféle veres daganatokat, hojagokat, és apro fekélyeket támaſzt, mellyekből gyakran ſokáig valami tſipős égető nedveſség foly-ki; mikor ez a' tſipős matéria a' tűdőre

ſzáll,

ſzáll, akkor tőbbire mindenkor felette kemény, ſzáraz, és hoſzſzas hurut támad, avagy ha a' betegek valamit kipőknek-is, az mégis tsak hig, vizes, égető, és tſipős.

Ebben az állapotbann-is a' fellyebb jovaſolt *lágyitó* italakat *téjjel* elegyitve ſokáig kell adni; ha pedig az hurut igen kemény, és alkalmatlan vólna, akkor kőzbenvetve a' fellyebb ditsért *tsendeſitő* ſzerekkel-is élni kell.

Ha a' veres himlőnek ki-ůtéſe után az éttzakák nyughatatlanak, és kivált ha a' nyughatatlanság a' kemény huruttól okoztatik, akkor a' betegnek minden eſtve egy untzia ſzent János-győkér, avagy (a' mint máſok mondgyák) ſzent János-kenyérſyrupot, avagy valami más tsendeſitő orvoſságot No. 83. 84. 85. kell adni: kiváltképpen pedig a' No. 83. le-irt ſzer azoknak jó, a' kik egyſzer-'s-mind valami ſzáraz hurutról, és a' melynek kemény égéséről panaſzolkodnak.

Néha a' veres himlő hirtelen viſzſza-ůt, és a' beteget nagy veſzedelembe veti; Akkor a' beteggel éppen ugy kell bánni, a' mint fellyebb a' kőlőshimlőnek, és a' petetsnek bé-ůtéſekor jovoſoltatott.

Minekutánna a' veres himlős nyavalya egéſzſzen 's rendeſen el-mulik, és a' bőr le-hámlik, akkor mindenkor igen jó a' betegnek valami gyenge hashajtót adni, mellyet nyóltz napok mulva megint ujra bé-lehet adni, kivált ha a' beteg hideg, és taknyos teſtű, avagy ha kűlőmben-is a' teſtben ſok tſipőſség és nedveſség vagyon.

Néha ez a' nyavalya, kivált a' gyermekekben, olly ſzelid, hogy az első napokan az egéſségben majd ſemmi változás nem tapaſztaltatik; a' veres himlők ſzerentséſen ki-ůtnek, ſzerentséſen-is kevés napok alatt minden bajak el-mulnak.

Másoknál ellenben a' veres himlő gonosz indulatu, és igen gonosz jelekkel kezdődik, a' betegnek erejét mindgyárt eleinten el-veszi; gyakran pedig ezek a' gonosz jelek leg-előbb tsak akkor jelennek-meg, a' mikor már a' veres himlők ki-ütettek; ekkor a' testnek bőre el-lágyul, az himlők setét veresek, avagy ón-szinűek, a' beteg felette nagyon gyötrődik, és nyughatatlankodik; a' lélekzés rövid; nehéz, egyenetlen; néha az érző inak-is rángatódni kezdnek, 's a' t. Illyenkor mindgyárt azokat az *erősítő* és *rothadásnak* ellent álló orvosságokat kell elé-venni, a' mellyek a' gonosz indulatu hojagos himlőben, avagy a' rothatt hidegben jovosoltattak.

A' SKÁRLÁT-HIMLŐRŐL.

(*De Febre Scarlatina.*)

A' *Skárlát himlőnek* hidegleléſe majd szintén azon történetekkel jár, a' mellyek a' veres himlőnek hidegleléſiben láttatnak; az harmadik avagy negyedik napon az ábrázaton, és a' testnek egyéb részein sok igen apró veres punktumok ütnek-ki; ezek a' punktumok tsak hamar ki-terjednek, öszve-folynak, és az által valami fel-emeltetett *Skárlát* posztóhoz hasanló *veresség* támad, melly néha az egész testet, néha pedig a' testnek leg-több részeit bé-boritya; az hetedik napig megint el-mulik a' veresség, és azután a' bőr hal-héj, avagy korpa módra le-hámlik.

Ez a' nyavalya gyakran mindgyárt eleinten torok-fájással kezdődik, melly gyakran felette veszedelmes

mes és gonosz indulatu, és könnyen meg-rothad, avagy fenévé válik.

Annakokáért ezt a' történetet mindenkor mindenek felett orvosolni kell; a' több orvosláſt ugy kell el-rendelni, a' mint fellyebb a' veres himlőben mondatott.

A' TSALÁN-HIMLŐRŐL.

(Neſſelausſchlag: *Urticæ.*)

Ha pedig valami forró hidegben az harmadik, avagy az negyedik napon a' teſtnek külömbkülömbféle réſzein ollyan *hojagok* támadnak, a' millyeneket a' *tſalán-tſípés* okoz, akkor ez a' kiütés *Tſalánhimlőnek* neveztetik. Illyenkor a' betegek közönségeſen valami alkalmatlan és ſzüntelen jelen való égetéſről avagy viſzketéſről panaſzolkodnak.

Ezek-is, és más efféle kiütéſek-is (Ausſchläge: *Exanthemata*) a' történetek veſzedelmének külömbsége, és nagysága ſzerént, a' mint fellyebb jovoſoltatott, orvoſoltatnak.

AZ ORBÁNTZRÓL.

(*De Erysipelate.*)

Orbántznak neveztetik valami meleg, halaványpiros, széles, égő avagy viszkető daganat, mellynek részke kőzönségesen tsak a' bőrnek felső felében vagyon.

Ez a' nyavalya a' testnek minden részein támadhat ugyan, de mégis leg-gyakrabban az ábrázaton, a' tzomokán, és a' lábakon láttatik,

Az orbántz néha egy helyben nem marad, hanem majd az egyik, majd megint a' másik részre menyen, ugyan azért veres folyásnak, veres futásnak, és *folyosónak*-is (Rothlauf) neveztetik.

Valameddig a' kűlső részeken marad, és a' belső tagok tőlle szabadok, mind addig a' veszedelem nem igen nagy.

Ha pedig ellenben a' belső részek meg-orbántzosodnak, avagy ha az orbántz a' kűlső részekről hirtelen a' belső tagokra bé-űt, akkor az állapot felette veszedelmes; gyakran halálos-is.

Ha az orbántz hirtelen az agyvelőnek hártyáiba, avagy magába az agyvelőbe által-vitetődik, akkor ezekben a' részekben felette kemény gyuladás támad; a' betegek szenvedhetetlen fő-fájásról panaszolkodnak, és tsak hamar réá dűhőskődni kezdnek, gyakran kemény in-rángatódások-is és gőrtsők támadnak, és azonnal többire mindenkor rővid űdő mulva az halál el-érkezik.

Majd szintén olly veszedelmes az állapot akkor-is, a' mikor az orbántz hirtelen a' tűdőre, a' gyomorra, avagy a' belekre bé-verődik, mert illyenkor-is

ezen

ezen tagokban felette veszedelmes gyuladások támadnak, mellyek gyakran hamar fenévé válnak.

Az örög és tsipós nédvességű embereken az orbántz mindenkor nagyobb veszedelemmel és gonoszabb indulattal jár, mint em azokan, a' kik külömben egészségesek és erősek, és jó szelid nedvességekkel birnak.

Az orbántz sok embereket esztendőn által gyakran valami bizonyos üdőben ostromonként, és mindenkor ugyan azon egy részben gyötör: Az orbántznak ki-ütése előtt a' betegek egész testekben nagyon meg-bádgyadnak, hól meg-faznak, 's hól meg-hevülnek, gyötrődnek, nyughatatlanul alusznak, az ételt nem kévánnyák, és nagyon szomjuhoznak; végre a' szokott rész viszketni avagy égni kezd, és tsak hamar azután a' vereség meg-jelenik.

Erre a' betegek nagyon meg-könnyöbbednek, és mihent ez a' daganat megint illendőképpen elmulik, akkor mindgyárt tökélletesen-is egészségesek, és minden munkálkodásokra alkalmatosok, 's vidámok.

Ezen személlyeknél az orbántz igen egészségesnek lenni láttzik, mivel a' vérből ki-fejtődött, és a' jó nedvességektől el-vált tsipősségtől támad, melly, ha tovább a' vérrel öszve-elegyitve maradott vólna, akkor vagy a' vért egészlzen meg-rontattta vólna, vagy valami más veszedelmes nyavalyát támasztatt vólna.

Az örög embereknél az illyen orbántz leg-gyakrabban a' lábakon láttatik, és valami állandó 's felette kemény viszketéssel öszve-foglaltatik: valameddig az illyen orbántz maga meg-szokott idejében mindenkor rendesen elé-kerül, és a' betegeket meg-könnyöbbiti, kiváltképpen pedig ha a' lejet, és a' melyet fel-szabaditya 's meg-könnyöbbiti,

addig, 's akkor mindenkor felette jó és haſznos az illyen ſzemélyeknek az orbántz, mivel eők általa többire mindenkor igen hoſzſzas életet nyernek.

Mihent pedig az illyen embereknél az orbántz rendetlenűl kezd elé-fordulni, és a' belső réſzeket, kiváltképpen pedig a' fejet, és a' melyet, tökéletesen meg-nem könnyöbbiti, akkor az mindenkor igen roſz jel, a' melly azt jelenti, hogy már a' terméſzetnek ereje fogy, és a' nedveſségek ugy meg-romlattak, hogy többé magokat ettől a' tſipőſségtől meg-nem ſzabadithattyák, és azt a' teſtnek kűlső réſzeire-is többé ki-nem hajthattyák, azért is már az orbántz a' belső réſzeket oſtromolya.

Az orbántz néha járvány nyavalya (*morbus epidemicus*), és egyſzerre ſokakot el-fog; mégis mindazonáltal leg-gyakrabban csak némelly kűlönös ſzemélyeket oſtromol.

Mikor az orbántz a' bőrbe méllyen bé-hot, felette fájdalmos, forró, lűktető, vagy-is inkább nyilalló, és ſetét-piros, akkor valóságos gyuladáſſal vagyon ősſzve-foglalva, és azonban az hideglelés-is ſokkal keményebb.

Mikor pedig a' daganat csak a' bőrnek felső réſzében űl, a' közepében világos-piros, dombos, és a' kerűletében halványobb, 's lágy akkor az jelentődik, hogy az illyen orbántz ſzelid, gyenge, 's rendes.

Ha pedig az orbántznak ſzine felette ſetét-piros, avagy fekete-ſzederjes; ha ſok apró sár viz formahig, tſipős, rágó genyettséggel, vagy nedveſséggel meg-tőlt hojagotskák támadnak; ha azonban a' betegnek ereje egéſzſzen el-veſzett, akkor az orbántz gonoſz indulatu, és gyakran vagy fenévé válik, vagy meg-rothad, vagy hoſzſzas, ſokáig tartó gonoſz indulatu fekélyeket-is maga után hátra-hágy.

Ha az

Ha az illyen orbántz hirtelen a' belsô réſzekre bé-verôdik, 's vitetôdik, avagy ha egyſzer-'s-mind, mind a' kûlsô mind a' belsô réſzeket, kiváltképpen pedig a' fejet, és a' melyet, oſtromolya, akkor mindenkor halálos.

Ha az orbántz ikráshuſos réſzekbe eſik, akkor az ikrás huſok (*glandulæ*) gyakran mirigyekké (*ſchirri*,) vagy-is, a' mint máſok mondgyák, kemény tsomókká válnak, és ha azonban az orbánz gonoſz indulatu, akkor a' mirigyekbôl vakmerô, 's nehezen gyógyitható rákfenés fekélyek (*ulcera cancroſa*) támadnak.

Az orbántznak leg-fôbb okai ezek: kôdôs, nedves, és hideg levegô-ég; a' teſtnek nagy és kemény mozgáſa, hirtelen való meg-hûléſe; kemény harag; 's a' t.

Valameddig az orbántz ſulyoſon 's keményen marad, mind addig a' teſtnek bôre kôzônségeſen ſzáraz; mihent pedig a' bôr nedveſedni, és a' beteg gyengén, 's laſſan izzadni kezd, akkor az jelentôdik, hogy a' daganat-is majd el-oſzlik.

Ez a' nyavalya gyakran igen ſzelid, 's gyenge, és kevés napokan el-mulik; gyakran kemény-is, és nehezen gyógyitható.

Az orbántzos réſzben a' bôrhártya majd mindenkor fel-válik, és halhéj-módra le-hámlik.

Ha az orbántz valami réſzre minden kûlônôs baj és alkalmatlanság nélkûl ki-ût; ha azonban a' beteg-is magát kûlômben elég jól érzi, akkor a' beteg ſzemély tartſa magát mértékletes *melegben*, és napjában gyakran egynéhány findſia *herbathét* No. 13. igyék; az *orbántzos* réizt *boritſa-bé* bodza virággal meg-tôltett zatskóval, avagy *kôſſe-bé* ollyan ruhával, a' mellyhez elôbb kámfor dôrgôltetett.

Ekkép-

Ekképpen az illyen szelid 's gyenge orbántz kevés napokan igen könnyen el-mulik.

Ha pedig a' vérben mindgyárt kezdetben valami állandó forrás tapasztaltatnék, akkor a' most jovosolt orvoslás' mellett napjában kéttzer, avagy háromszor egy port-is No. 1. kell bé-adni, avagy a' No. 9. le-irt szert kell elé-venni.

Minek-utánna az orbántz el-mulik, azután mindenkor jó a' betegnek valami gyenge hashajtót No. 3. 4. 5. 14. 38. adni, mert igy abban bizonyosok leszünk, hogy a' testben semmi tsipós nedvesség benn nem marad, melly ha a' belsö részekre vitetödnék, akkor nagy veszedelmet okozhatna.

Ha a' beteg az illyen szelid 's gyenge orbántzal nem gondol, ha magát nem orvosoltattya, és ha szünetelen nedves, hideg, kiváltképpen pedig keskeny helyen által-fuvó, 's huzó levegö égben mulatoz, akkor gyakran az orbántzból valami nehezen gyógyitható, gyakran sokáig-is tartó, kemény, setétpiros, egyenetlen, és utálatos daganat támad.

Mégis mindazonáltal az illyen daganat-is többire mindenkor szerentsésen meg-gyógyul, ha a' beteg a' daganatra *melilot*-avagy *labdán*-haftromat kött, és a' No. 135. le-irt orvosságot a' No. 13. avagy 116 készitetett herbathével együtt szorgalmatosan, 's álhatatosan bé-veszi.

Ha az orbántz egyik részröl a' másikra bujdasik, sohól sokáig nem mulat, avagy ha magának kemény fészket sohól sem vér, akkor a' betegnek minden harmad, avagy negyed nap, ha az erö megengedi, hashajtó orvosságot kell adni; ha pedig a' beteg már igen gyenge volna, akkor kéntelenittetünk gyakor klystérrel hasot hajtani, avagy minden reggel, és minden estve egy port No. 3. kell bé-adni, hogy igy az has szünetlen nyitva maradgyon;

ekkép-

ekképpen ez a' ſzerte-ſzéjjel bujdasó tſipós matéria a' teſtből ki-hajtódik, és a' kövétkezendő gonoſz el-távoztatik.

Gyakran az orbántz ollý könnyen el-nem mulik; a' betegek mindgyárt kezdetben keményen és ſokáig borzadnak, felette nagyon győtrődnek, és a' melyek ki-mondhatatlanul ſzorulni kezd: mindent utálnak, és ſzűnet nélkűl való fő-fájáſról, 's a' ſziv vermetskéjének fájdalmos őſzve-huzódáſáról panaſzolkodnak; gyakran bőven-is okádnak: Erre az egéſz teſten valami égő és lűktető forróság következik; a' ſzomjuság nagy; a' puſus feſzes, kemény és tellyes; a' betegek néha eſzek nélkűl-is beſzélnek, és igen nehezen lélekzelnek; végre az harmadik, leg-gyakrabban pedig a' negyedik napon az orbántz ki-űt, mellyre kőzönségeſen a' felyebb elé-beſzélt környűlállaſok meg-gyengűlnek, és a' betegek meg-könnyebbednek, többé eſzek nélkűl nem beſzélnek, és ſzabadan 's könnyen lélekzelnek.

Ha pedig ebben az állapotban az orbántznak ki-ütéſe után ſemmi tapaſztalható könnyőbbedés nem következnék; ha a' lélekzés mégis nehezen marad na; és a' beteg még ſzűnetlen eſze nélkűl beſzéine, akkor felette nagy a' veſzedelem.

Mikor az orbántz illyen veſzedelmes környűlállaſokkal kezdődik, akkor a' betegnek mindgyárt ſok vért-vékonyitó, ſzeliditő 's édeſitő italakat kell adni No. 6. 7. 8. 13. 40. és ha a' pulſus tellyes, kemény, és feſzes volna, akkor a' betegnek erejéhez ſzabva eret-is kell vágni; hiveſitő klyſtéreket kell bévetni, gyakor lábfereſztéſſel, és a' talpokra kőtött izgató kőtéſekkel a' vért a' felső réſzekről az alſo réſzekre le-kell vonni.

Ha éſzre-vétetődnék, hogy az első utakban, az-az: a' gyomorban és a' belekben, valami tſipős

epe,

epe, vagy-is sárviz, avagy valami más emésztetlen matéria vagyon, akkor szintén ugy, mint a' forró hidegben, lehet a' betegnek valami gyenge hashajtót adni, avagy a' fellyebb jovosolt italok' helyett lehet a' No. 11. 39. 141. 198. le-irt Szereket elévenni.

De mégis arra mindenkor szorgalmatoson kell vigyázni, hogy sem érvágas, sem hashajtó által a' beteg felette nagyon ne gyengûlyen; mert az illyen erôtlenség' miatt az orbántz rendesen nem folyhat, és a' belsô részekre viszsza-verôdvén halált-is okozhat.

Ha mégis, a' felyebb le-irt veszedelmes kôrnyûlálásokban-is, az orbántz már egyszer ki-ût, és ha azonban az orbántznak ki-ûtése által a' beteg valamennyire meg-könnyebbedik, akkor tsak a' felyebb jovosolt vékonyitó és lágyitó italakkal kell tovább-is orvosolni; avagy ezek helyett a' No. 13. le-irt herbathét, 's egyszer-'s-mind a' No. 9. 12. 187. fel-találandó szereket-is elé-kell venni; kivûl az orbántzos részt bé-kell takarni bodzavirágos zatskóval, avagy kámforral meg-dôrgôlt ruhával.

Mikor az orbántznak daganatya igen sulyos, égô, és feszes, akkor a' most jovosolt orvoslás mellett minden harmad, avagy negyed nap valami hashajtó szert kell adni szintén ugy, a' mint felyebb mondatott.

Midôn az orbántznak feszûlése és hévsége szûnni kezd, akkor kôzônségesen valami szenvedhetetlen állando viszketés kôvôtkezik: Ebben az állapotban a' betegek nagy kônnyôbbséget éreznek, ha a' fajdalomnak helye minden harmadik órában valami a' No. 208. le-irt vizbe mártott spongiával egy darab idejig lágy melegen feresztetik, azután meg-száraszttatik, és megint bodzavirág-zatskóval bé-takartatik.

Ha

Ha pedig az orbántznak ki-ütése után-is a' beteg mégis még esze nélkül beszélne, ha nehezenn-is lélekzelne, és mégis ha mind a' pulsus, mind a' beteg még elég erős volna, akkor a' felyebb jóvolt vékonyitó, és lágyitó italakat bőv mértékben tovább-is lehet adni, de egyszer-'s-mind a' láboknak talpaira-is erősitett savanyó kovászt kell kötni No. 291. és ha ez a' kovász a' segittségre elég-telen volna, akkor a' lábikrákra, és a'nyaktsigára hojaghuzo flastromot kell kötni.

Ha a' külső orbántznak formája, és szine jó 's illendő, akkor ezekben a' veszedelmes környülállásokban sem kell semmi rendkivül való történettől félni, mert közönségesen az illyen állapotban a' belső történetek-is akkor el-mulnak, a' mikor a' külső nyavalya el-kezd távozni, és mulni.

Ha pedig a' külső orbántz rosz szinű, és illendőképpen fel-nem emelkedett; ha egyszer-'s-mind sok apró, tsipős, hig, sárvizes nedvességgel telyes hojagotskák-is támadnak; ha azonban a' betegnek ereje felette el-veszett; ha a' pulsus-is lankatt, kitsin, és gyenge; ha a' beteg szűnetlen esze nélkül beszél, és igen nehezen lélekzel, akkor igen nagy a' veszedelem.

Ebben az állapotban a' No. 247. le-irt füvekkel akkora zatskót, a' mekkora az orbántzos helyet bélepi, meg-kell tölteni; ezt a' zatskót borban meg-kell főzni, és kivül melegen az orbántzra kell tenni, mihent meg-hül, akkor mindgyárt más hasanló uj zatskóval fél-kell váltani. Belső orvosságnak egy órában a' No. 70. le-irt főtt vizből egy findsiával, más órában pedig a' No. 28. 177. le-irt szerekből ugyan csak meginc egy findsiaval kell bé-adni, tovább-is ekképpen óránként felváltván; ezek helyett No. 28. 177. lehet más hasanló erejű erősitő, és rothadásnak ellentálló orvosságokat-is elé venni,

vala-

valamint a' rothatt hidegekben, és a' többb gonosz indulatu nyavalyákban jovosoltatott; addig-is kell velek szűnetlen tovább-is orvosolni, mig a' szükség kévánni fogja.

Ha jó indulatu-is az orbántz, de mégis ha hirtelen el-tűnik, és a' tűdőbe által-vitetődik, akkor a' mely rendkivűl nagyon szorulni, 's nyomódni kezd; a' lélekzés nehezedik, a' beteg gyötrődni, és hurutni kezd.

Ebben az állapotban megint ujra, még pedig bátran, de mégis mindenkor nagy okosággal a' betegnek erejére nézvén, eret kell vágni, a' nyaktsigára és a' lábikrákra hojaghuzó flastromat kell kötni, és azonban a' No. 248. le-irt orvosságot bőven kell a' beteggel itatni: Gyakran erre az orvoslásra a' beteg nagyon meg-izzad, a' gyötrődés-is szűnik; illyenkor tovább-is csak ugyan azon szerekkel, kell orvosolni; közönségesen ezen orvoslás alatt azután az második, harmadik, avagy negyedik napon valami taknyos, avagy genyettséges pőkés kövőtkezik, és az által a' beteg nagyon meg-könnyőbbedik, és végre ettől a' veszedelemtől egészszen meg-szabadul.

Ha már ezt a' genyettséges matériát a' beteg nehezen pőkhetné-ki, akkor pőktető szereket No. 32. 33. 34. kell a' betegnek bé-adni.

Ha a' felyebb bé-adott orvosságok után az hurut igen kemény, szároz, és állandó vólna, ha a' beteget faraszstaná, 's bádgyaszstaná, és alunni nem hagyná, akkor tsendesitő szerekkel No. 80. 81. 83. lehet enyhiteni; ha pedig ebben az állapotban hamar tapaszstalható könnyőbbség nem kövőtkeznék, avagy inkább ha még a' gyötrődés nevekednék, és a' többb történetek sulyosodnának, akkor az állapot közönségesen halálos.

Ekkép-

Ekképpen kell a' beteggel akkor-is bánni, a' mikor az orbántz a' fônek belsô réſzeibe bé-verôdik.

Az orbántznak daganattyán gyakran nagy, és vizes matériával tellyes hojagok-is támadnak; ezeket hamar ki-kell fakaſztani, hogy ſolyan-ki a' bennek lévô tſipôſség; ezek az hojagok néha magokban-is ki-fokodnak, és azután belôllek valami tſipôs vizes nedveſég foly-ki: Illyenkor igen jó ezt a' tſipôs nedveſséget a' No. 208. le-irt vizzel gyengén kimoſni, és azután ros, avagy bab-liſztet egy kevés kámforral elegyitve ſzáraz zatskóban a' ſebekre ſzüntelen kôtni, avagy a' No. 303. le-irt porral a' kifokatt hojagokat bé-hinteni.

Az illyen orbántzok kôzönségeſen valami barna vaſtag héjjá ſzáradnak 's válnak: ezeket a' varakat, kérges héjakat, napjában gyakran lágy meleg ôſzve-elegyitett vizzel 's téjjel áztatni kell, hogy meg-lágyulyanak, és hamar le-hulyanak, ne hogy a' var' alatt gyakran lévô tſipôs nedveſség magát méllyen bé rágja; De mégis ezt a' vart ûdô elôtt, avagy erôſzakkal le-nem kell huzni: Néha a' var hamar le-eſik, ha Lóhere-haſtrommal bé-takartatik.

Ha pedig ellenben az *orbántz* méllyen, és valami *gyuladáſſal* ôſzve-fogl.lva *vagyon*, akkor ugy kell vele bánni, mint más gyuladáſokkal; kivûl a' No. 235. le-irt fûvekbôl kéſzitett, 's vizben fôtt zatskókat ſzünetlen melegen az orbántzra kell tenni, gyakran meg-is kell a' zatskókat ujjitani.

Mikor az *orbántz* felette *engedetlen*, és végre valami *tſomós*, avagy *rákfenés* keménységgé *válik*, akkor a' beteg leg-jobban orvoſaltatik a' No. 49. 60. 91. le-irt ſzerekkel, kivált ha azonban egyſzer-'s-mind a' No. 13. 45. 116. le-irt italakból ſokat

iſzik: Ha pedig ezekből *gonoſz* indulatu *fekélyek* támadnának, akkor azokat a' No. 59. le-irt orvoſsággal napjában kéttzer tiſztitani, és gyengén ki-kell moſni, azután tépett rongy-tzérnával, melly ugyan azon vizbe No. 59. jól meg nedveſitetett, bé-kell kötni: Ez a' ſzer No. 59, fetskendezni-is jó akkor, a' mikor már a' fekélyeknek üres uttyai-is (*ſinus*) vagynak.

Ha fenévé válik az orbántz, akkor a' kina-héj belső orvoſságnak jó ki-menettel adatik; kivül pedig a' No. 247. le-irt füvekből kéſzitett, 's borban főtt zatskók, a' fenés réſzre kötve, igen haſznaſok.

Mikor azok az örög emberek, a' kik magok egéſségeknek ſzerentsés meg-tartásával valami bizonyos időben viſzſza-térő, és rendes orbántzhoz ſzoktak vólt, meg-erőtlenednek, és azért a' megſzokott orbántz tökélletes könnyöbbitéſſel többſzer kinem űt, akkor ſzükséges gyakran, ha azt az erő külömben meg-engedi, valami hashajtóval ſegiteni, avagy valami gyengén vizeltető orvoſsággal No. 72. az orbántzos tſipőſséget a' teſtből ki-hajtani: Legjobb illyenkor *fontánellát* vágni, és azután azt ſzünetlen folytatni.

Az orbántznak *daganattya* néha egéſzſzen *halaványy* és *vizes*; Ebben az állapotban az orbántz ellen való golyóbiſnak porát No. 249. jó a' daganatra hinteni; de ſzintén ollyan jó, ros, avagy bab liſztet egy kevés kámforral elegyitve-is zatskóban jó melegen erre a' vizes orbántzra kötni: Ellenben pedig minden kövér, 's olajos ſzer az orbántznak mindenféle nemében mindenkor ártalmas, ha a' daganatra kenetik, avagy tétetik.

Az orbántznak még más nemei-is gyakran láttatnak: A' teſtnek külömb-külömb réſzein valami

ſetét,

ſetét, tűz-módra égő, és felette nagyon fájó *vereſség* űt-ki; ez a' vereſség ſok apró hojagotskákból áll, mellyek valami keményen rágó, és égető tſipősséggel teli vagynak, melly gyakran kemény gyuladáſt, és ſulyos hidegleléſt támaſzt; Néha ezek a' betegek-is hideglelés nélkül vagynak, egyedül csak az égetés, és a' viſzketés ſzenvedhetetlen.

Az illyen orbántz *gonoſz tűznek*, avagy *Szent Antal' tűzének* (*Ignis ſacer*, *Ignis Sancti Antonii*) neveztetik. A' Szent Antal' tűze kőzőnségeſen a' melyen támad, és gyakran egéſzſzen az hátig kiterjed, de csak az egyik felén a' teſtnek, még pedig ugy, hogy a' máſik óldalnak ſemmi baja ne légyen: Ez a' *tűz* a' bőrt nem ſzokta nagyon fel-emelni, sárga-veres ſzinű-is ſzokatt lenni; Néha az ábrázatnak csak egyik felén láttatik, és *Boglár-Rósának* (*roſa bullata*) neveztetik; Sokſzor az haſan, mint egy övedző, ugy űt-ki, és orbántzövnek (Rothlaufsgürtel), avagy ſzéles madzagnak (*Zona lata*) hivattatik.

Ezek az orbántzok néha felette engedetlenek és hoſzſzaſok: Némellykor az hidegleléſnek kemény-sége' miatt ſzűkség eret vágni, és hiveſitő 's vékonyitó italak által a' gyuladáſon ſegiteni; De még-is leg-jobban ſzólgálnak mindenkor a' No. 9. 12. 187. 248. le-irt orvoſságok, ha a' beteg velek ſokáig él; ha pedig ezek a' ſzerek az haſat eléggé meg-nem inditanák, akkor az orvoslás kőzben gyakran hashajtót-is kell adni.

Kivűl a' No. 208. le-irt ſzer felettéb ſokat haſznál, ha a' ſzenvedő réſz vele gyakran pároltatik.

Ha pedig ezek az orvoſságok ſemmit ſem ſegitnének, akkor kôzônségeſen eleget haſználnak a' No. 115. 179. 180. le-irt orvoſságok, ha azonban vékonyitó italakot-is No. 13. 45. 116. iſzik a' beteg.

A' GUTTA-ÛTÉSRÔL.

(*De Apoplexia.*)

Ha valaki hirtelen minden érzékenységeitôl megfoſztatik, egéſzſzen sûketen, érzés, és mozgás nélkûl, le-dôjtve fekſzik, avagy gyakran hirtelen le-eſik, nehezen és herregve lélekzel, akkor azt mondgyuk, hogy ôtet a' *Gutta* meg-*ûtette.*

A' Gutta-ûtéſnek oſtroma gyakran olly kemény és véletlen, hogy az emberek miatta hirtelen meghalnak; Néha egynéhány órákig, néha pedig egy néhány napokog-is még el-élnek, avagy éſzre-is jônnek, és meg-gyógyulnak.

Ha a' lélekzés ſelette nehéz és egyenetlen; ha a' betegek ſzûnetlen hortyagnak, a' mellyekben herregnek, a' ſzájjokban haboznak, vagy-is tajtékot turnak, és az érzéſrôl ſemmi jelt nem adhatnak; ha a' pulſus egyenetlen, gyors, gyenge, és félbenhagyo; ha az ábrázat fel-puffad és fekete-ſzederjes leſz, és ha az egéſz teſten, kiváltképpen pedig a' kûlsô tagokan, úgymint: a' kezeken, 's lábakan, valami taknyos, bûdôs, és hideg izzadás ût-ki; ha a' betegek mindent magok alá botsátnak, és ſemmit

mit le-nem nyelhetnek, akkor az oſtrom majd mindenkor *halálos*.

Ha pedig a' történetek nem ollyan kemények, és ha a' meg-próbált ſzükséges orvoſságok után hamar valami könnyöbbség kövétkezik, akkor ſokat lehet remélni.

Gyakran az oſtromok igen gyengék; a' betegek megint hamar fel-épülnek, és csak a' fönek valami gyengeségéről és a' tagoknak lankattságokról panaſzolkodnak; néha pedig meg-nyerik ugyan megint minden érzékenységeket, de mégis az eö nyelvek hibáz 's rebeg, avagy a' teſtnek valami réſze ſzél-ütetten (*paralyticus*) marad.

Az illyen gyenge történetek gyakran valami keményebb oſtromnak elöljáró poſtái, melly igen ſokſzor vagy az egéſz teſtet, vagy a' teſtnek egyik óldalát egéſzſzen ſzél-ütésbe veti, avagy még halált-is okoz.

A' kik guttaütésben meg-halnak, azoknak a' fejekben a' vért tartó edények felette nagyon kitágoſitva, és sürü vérrel meg-telve vagynak, avagy a' fönek üregében ki-öntödött vér, vagy más taknyos és vizes matéria, kiváltképpen pedig az agyvelönek üregeiben, találtatik; néha ki-öntödött genyettség-is láttatik.

Az illyen okok nyomják az *agyat* (*Cerebrum*) és az agynak *velejét* (*Medulla ſpinalis*), és az abból ſzármazó *érzö*-inakat, és eöket tehetetlenekké teſzik, ez az oka, hogy a' gutta-ütésben a' teſt ſem mozdul, az érzékenységek-is minnyájon elveſznek; már ha ezek az okok mindgyárt kezdetben olly kemények, avagy ha laſſan-laſſan ugy meg-keményednek, hogy végre a' kis-*agy-is* (*Cerebellum*) és a' kis-agyból ſzármazó érzö-

inak égeſzſzen fel-romlanak, 's haſzontalanokká leſznek, akkor mindenkor halál kövétkezik.

Néha mindazonáltal a' gutta-ütött emberben az halálnak ſem a' főben, ſem más réſzben nyilván való okat ki-nem lehet találni, illyenkor a' gutta-ütés vagy az *élet-érző-inaknak* (Lebens-nerven) hirtelen történt el-lágyuláſoktól, *ſzél-ütéſektől* (*paralyſis*); vagy valami felette bőv vérfolyáſtól, avagy más mértékletlen üreſedéſtől támadott.

Azok, a' kiknek ſok, sűrű, avagy felette nagyon fel-forro vérek vagyon, avagy azok-is, a' kik taknyos, sűkeres enyves, avagy vizes nedveſségekkel teli vagynak, a' *gutta-ütéſre* igen *hajlandók*.

Kivált, ha egyſzer-'s-mind a' fejek nagy, a' nyakok rővid, és a' teſtek vaſtag; ha az ételben, italban, és egyéb dólgokbann-is felette rendetlenek; ha gyakran meg-réſzegednek; ha hirtelen és keményen mozognak; avagy ha a' ſok étel, és ital mellett henyélnek, 's hevernek: a' kemény, és hirtelen harag, ijedés, 's a't.az illyen embereknek veſzedelmeſek.

Ha pedig az illyen emberek rendeſen, és a' magok állapottyokhoz alkalmatoſon élnek; ha a' gutta-ütéſnek el-távoztatására ſzükséges ſzereket jókor eléveſzik, akkor felette ſokſzor magokat ettől a' nyavalyától egéſzſzen meg-menthetik.

A' Gutta-ütésben jól meg-kell kűlömbeztetni, hogy a' nyavalya valyon a' vértől, avagy valami más sűkeres, enyves, taknyos, vizes, avagy tſipős materiától ſzármazott.

Mert ettől a' kűlömbségtől függ az orvoslásnak-is kűlömbsége.

Mikor a' *gutta-ütés a' vértől* támad, akkor a' betegek közönségeſen előbb a' fejekben valami nehézséget, és tompa feſzitő fajdalmot éreznek; fő-

ſzé-

szédelgéstől, és fül-zugástól panaszolkodnak; a' szemek vereſſek, ki-dőllyettek, és szikrákat látnak az elme tántargó és gyenge; a' nyelv nehéz, reszkető, és akadazó; a' tagok hidegek, és kevesset éreznek; a' betegek szűnetlen álmosok, és mégis tsendesen nem alhatnak, és nehéz, ijesztő, 's bádgyasztó álmakat látnak; végre, ha a' következő nyavalyának eleit nem veszik, gyakran hirtelen minden érzékenységektől meg-foszlatnak, 's el-esnek, többsze meg-sem mozdulnak.

Ha tehát az előre ment jelekből; a' betegnek természeti hajlandóságból; a' vereſſen, avagy szederjesen fel-puffadott 's meg-hevült ábrázatból; a' tellyes és erős pulsusból, 's a' t. ki-tudódik, hogy a' *gutta-ütés a' sok vértől* támadott, akkor mindgyárt minden halasztás nélkül a' *lában eret kell vágni*, és a' vért mind addig kell folytatni, mig a' pulsus lágyobb és gyengébb, az ábrázat pedig szinetlenebb 's halványobb nem lesz.

Gyakran az illyen, minddyárt kezdetben tett, bőv érvágás által a' betegek a' következendő veszedelemből ki ragattatnak, néha valami gyenge ájulásba-is esnek, meg-hűlnek, okádnak, és végre a' szemeket fel-nyittyák, szűnetlen jobban-jobban észre jönnek, a' körűlállókat meg-kezdik esmérni, avagy leg-alább arról jeltadnak, hogy már valamit éreznek, és ezek minnyájan jó jelek: Ha pedig az illyen bőv érvágás semmit sem könnyőbbit, akkor a' betegek nagy veszedelemben vagynak.

Az *érvágás* után hathatos *klyſtérek* No. 224. és *hivsító*, *vékonyító*, *'s hashajtó* italak és orvosságok által No. 39. 139. 141. 167. 187. a' *meg-állatt*, 's meg-rekedett *vért* meg-kell mozditani, és a' főből le-felé kell huzni. Azonban a' talpakra erősitet savanyó kovászt-is No. 291. kell kőtni.

Ha a' pulsus megint fel-emelkedik, tellyesen, erőssen, 's feszesen marad, akkor megint két óra mulva eret kell vágni; azután-is minden második avagy harmadik órában, valameddig a' pulsus az érvágást jelenti, a' betegnek ereje meg-engedi, és a' környülállások kévánnyák, egyszer vért kell botsátani.

Ha pedig a' nyavalya valamennyire meg-könnyöbbedik; ha a' pulsus többé már nem olly tellyes, nem olly kemény és feszes, és ha a' beteg élzre tér, akkor az érvágással okosobban kell bánni, de mégis a' tellyebb jovosolt orvosságokkal mind addig kell szünetlen élni, mig szükséges fog-lenni, és a' mig állandó könnyöbbség 's jobbulás nem tapasztaltatik; illyenkor már azután lehet a' dosist, az-az: a' bévételnek mértékét, kisebiteni, avagy más gyengébbekkel éni.

Ha pedig az elegendő érvágás, avagy más üresitések után, semmi könnyöbbség nem következik, avagy ha a' következett könnyöbbség állandó nem volna, ha a' beteg megint minden érzékenységeitől meg-fosztatnék, ha megint meg-álmosodnék, avagy ha nehezen kezdene lélekzelni, 's a' t. akkor a' lábikrákra, és a' nyaktsigára, és, ha szükséges fog lenni, több részekre-is hojag-huzó plastromat kell kötni; az hajat le-kell nyirni; az ábrázatott hideg vizzel gyakran mosagatni kell, és a' före oszlato kötést kell kötni; lehet a' fülek' töveire-is vérszipókat tenni, avagy a' fej-körül, a' vállakra, és a' felső karakra szaraz, avagy véres köppölyeket rakni; azonban pedig mégis mindenkor a' fellyebb jovosolt orvosságokkal élyen a' beteg.

Ha ezek a' segitő ezközök semmit sem használnak, és állando enyhülést nem szerzenek, akkor kevesét lehet remélni.

Mégis

Mégis mindazonáltal néha, midőn már az halál közeliteni láttzik, csak hirtelen az orvér meg-indul, avagy a' főből valami le-szivárog, és vagy bőv okádás, vagy kemény has-menés támad, avagy az arany-ér hirtelen folyni kezd, mellyre gyakran hamar, és reménység f ett valo könnyőbbség és tőkélletes jobbulás következik.

Valameddig a' pulsus *erős*, és a' betegnek belső *forrósága* vagyon, mind addig minden mind kűlső 's mind belső *izgató*, *erősitő*, és *hevitő* orvosságokat távoztatni kell; mert az illyen szerek ezekben a' környűlállásokban mindenkor felette veszedelmesek.

Ha pedig a' természetnek ereje fogyni kezdene, ha a' pulsus gyenge, kitsin, és tántargo lenne, ak or szűkséges valami valamennyire izgato és hathatos orvosságokat adni No. 17. 18. 23. 79. 142. Ezekre néha az erő nevekedik, az egész test bőven megizzad, és gyakran az által az egésségre nagy változás történik: mégis mindazonáltal illyen izzadást a' betegnek meleg tartás által soha erőszakkal ki-nem kell nyomni.

Ha ezek az orvosságok sem használnak semmit, akkor majd minden reménység el-veszett.

Néha *forró gutta-ütés-is* láttatik, akkor tudniillik, a' mikor a' meleg és száraz űdő hirtelen megváltozik, és a' levegő-ég meg-kődősedik, megnedvesedik, és meg-hidegedik.

A' kik ebben az űdőben hirtelen meg-hidegednek, avagy a' kik magok foglalatosságok miatt szokások ellen hideg nedves levegő-égben sokáig maradni kéntelenitetnek, azok illyen Gutta-ütésbe gyakran esnek, ha nem hajlandók-is a' gutta-ütésre.

Az illyen betegek kezdetben meg-borzadnak, lankattságról és az hajló tagoknak el-bádgyadásáról panaszolkodnak; azután rővid űdő mulva a' melly

ſzorulni kezd, a' lélekzés meg-nehezedik, és a' gyötrödés elé-áll; ezek után a' fő fajni és ſzédelegni kezd; akkor a' betegek egy vagy több hajlo tagjakot, avagy néha egéſz fél óldalakat-is, vagy-is fél feleket meg-nem mozdithattyák, azokban a' réſzekben ſemmit nem-is éreznek; végre a' ſzédelgés nevekedik; az érzékenységek el-veſznek, és a' betegek fekűſznek, ſemmit nem hallanak, nem érzenek, 's nem mozdulnak.

A' Pulſus illyenkor közönségeſen tellyes, feſzes és hideglelős; a' lélekzés nehéz és faraſztó.

Ekkor mindgyárt eret kell vágni, és vért bővön kell botsátani, annyiſzor elé-vévén azután-is az érvágáſt, a' mennyiſzer a' ſzükség kévánni fogja.

Klyſtért gyakran kell bé-vetni; ſok lágyitó, vékonyito, és gyengén hiveſitő italakat-is, avagy máſokat, ezekhez haſanlókat, No. 6. 7. 8. 9. 11. 39. 40. kell bé-adni; a' talpokra ſavanyo kováſzt-is kell kötni.

Ezek által többire mindenkor tsak hamar tapaſztalhato könnyöbbség ſzerződik; a' betegek éſzre térnek, de mégis nem beſzélhetnek, avagy igen nehezen, és tsak rebegő nyelvvel ſzolhatnak; azok, a' réſzek-is, a' mellyek előbb mozdithatatlanok érzékenység nélkül valók vóltanak, közönségeſen ſzélűtettek (Lahm), néha ſemmit nem-is éreznek.

Nagyobb réſze az illyen betegeknek illyenkor hurutni kezd, és valami sűrű, sükeres, taknyos matériát pökik, a' pulſus ſzünetlen hideglelősen marad.

Annakokáért a' fellyebb jovaſolt ſzereket tovább-is bé-kell adni, és azok' mellet a' No. 32. 33. 99. le-irt orvoſságokkal a' pökéſt-is ſegiteni kell.

Ezek

Ezek a' szerek igen sokszor olly könnyöbbséget szereznek, hogy nem csak egyedül a' lélekzés szabadabb lesz, hanem egyszer-'s-mind a' szélütött részek-is megint meg-erösödnek, és mozogni kezdenek.

Valameddig az hideglelés és az hurut tart, mind addig a' külsö dörgölést és az külsö orvosságokat el-kell távoztatni: A' belsö hevitö szerek-is illyenkor mindenkor sulyosittyák a' nyavalyát.

De mégis néha az hideglelés nem igen kemény; a' pulsus-is se nem felzes, se nem tellyes; illyenkor nem szükség eret vágni: a' vékonyito italak, és más gyengén fel-oldó, vagy-is oszlato orvosságok No. 8. 46. 72. elégségesek az egész nyavalyának meg-orvoslására.

Néha valami hirtelen meg-hülés, és a' testnek viszsza-veretett gözölgése után a' fö ugy el-kábul, hogy az emberek miatta valami mély álomba esnek, és minden érzékenység nélkül fekünek; De mégis a' lélekzés szabad 's könnyü: a' pulsus nints felemelkedve, alig-is vér sebessebben, mint az egésségben szokatt verni, külömbenn-is semmi félelmes környülállások jelen nintsenek.

Ebben az állapotban klystérezni kell, és a' No. 13. 40. avagy 72. le-irt szereket böven kell itatni; az egész test gyengén dörgöltessék, és illendöképpen bé-takartassék, hogy a' beteg meg-izzadgyon; ekképpen a' betegek csak hamar és könnyen meggyógyulnak.

Ezen környülállásokban-is az hevitö orvosságok ártanának, ha csak a' betegek felette hideg és taknyos természetüek nem vólnának; illyenkor lehetne a' No. 17. 18. 23. le-irt orvosságokat elé venni, és ha hamar valami könnyöbbség nem következnék, akkor a' lábikrákra hojaghuzó haftromat kell kötni, gyakran klystérezni-is kell

Az

Az *hideg Gutta-ütés*, avagy a' *taknyos Gutta* (Schleimſchlag: *Apoplexia frigida, mucosa, pituitoſa*) csak azokat az embereket oſtromolya, a' kiknek teſtek taknyos, sűrű enyves nedveſségekkel teli vagyon, avagy a' kiknek a' vérek lankatt, hig, vizes, és tſipős-is.

Gyakran a' főben lévő edényeket (*ereket*) az illyen enyves taknyos nedveſségek ugy megtöltik, 's ugy ki-tágoſittyák, hogy azok által az *érző-inak öſzve-nyomódgyanak*, és taknyos guttaütés támadgyan; Néha pedig, kivált ha a' vér igen hig, avagy igen vizes és tſipős, és ha ez a' nedveſség a' főnek ûregébe bé-öntődik: A' melly *gutta ütés* ettől a' környűlálláſtól ſzármozik, az majd mindenkor halálos; áz *elſő* állapotban pedig gyakran lehet ſegiteni.

Minekelőtte a' taknyos avagy az *hideg* Gutta-ütés meg-jelenik, kőzőnségeſen a' betegek előbb jó darab ideig valami bádgyadságról panaſzolkodnak; a' fejek nehéz, kábult, avagy gyakran ſzűnetlen ſzédeleg; az emlékezés el-vész, és gyakran a' betegek a' beſzéd kőzbenn-is nem tudgyák, hogy tovább mit ſzólliyanak; ſokat és méllyen aluſznak, még pedig ugy, hogy ha valahól le-űlnek, akkor mindgyárt el-aluſznak és hortyagnak; ſemmivel ſem gondolnak ſemmit, nemis bu-ulnak ſemmit, nemis ſzorgalmatoskodnak ſemmit, és gyakran hirtelen egy vagy más réſz, avagy inashus az ábrázaton a' ſzéltől meg ütődik (Lähmt), és egy kevés ideig ugy marad, de tsak hamar meginț el veſzett mozgását viſzſza nyeri.

Ha pedig az illyen betegeket valóságos taknyos gutta ütette-meg, akkor az ábrázat bé-eſik, halaványy, avagy föld-ſzinű; a' pulſus gyenge, kitſin egyenetlen, gyakran ki-is maradó; a' lélekzés nehéz, 's a' t.

Az

Az illyen állapotban ſoha ſem ſzabad eret vágni; izgato klyſtért ellenben No. 137. 224. gyakran békell vetni; a' lábikrákra, és a' nyaktſigára mindgyárt hojag-huzo flaſtromat kell kötni, és belsô hashajtó orvoſságokkal No. 4. 5. 14. 42. 43. 110. 139. 154. 155. 156. 157. 158. a' nedveſségeket a' fôből le-felé kell huzni; Lehet az orrat, és a' vakſzemeket-is a' No. 104. le-irt ſzerrel jól dôrgölni.

Ha már erre az orvoslâſra a' beteg valamennyire jobban leſz, ha éſzre tér, avagy ha valami érzékenyſégről éſmérhetô jelt âd; akkor lehet egéſséget reméln'.

Ha már egyſzer a' teſt eléggé meg-ûrûlt, akkor lehet izgato, oſzlato, és vizelletet-is hajto orvoſságokat adni No. 17. 18. 22. 23. 79. 113. Az hojaghuzo flaſtromoknak ſzámát-is lehet ſzaparitani; néha ſokat haſznál, ha az haj le-nyiratik, és a' No. 225. le-irt flaſtrom a' fôre kôttetik.

Ha a' betegek jobban kezdnek lenni, akkor ezen orvoſságokkal tovább-is álhatatoſan kell orvoſolni, de mégis még gyakran izgato klyſtért, avagy a' fellyebb le-irt has-hajtókat-is közben-kell vetni.

A' melly orvoſságok a' fellyebb jovoſolt gyengén melegitó ſzereknél nagyobban 's erôſſebben hevitnek, azok ebben az állapotban is mindenkor ártalmaſok, mivel azonkivûl-is illyenkor, ha ezek az orvoſságok nem haſználnak, minden jó reménység el-vagyon veſzve.

Ebben az állapotban-is gyakran a' fôben lévô 's gutta-ütéſt okozo nedveſségek fel-olvadnak, és hirtelen bôv mértékben a' torokba le-folynak; illyenkor a' betegek ſzûnetlen nyelnek; azután rôvid ûdô mulva ſok taknyos, avagy valami enyves sûkeres,

tſipôs

tsipôs vizes nedveſséget ki-okádnak, avagy has-menésbe eſnek.

Ez néha a' betegnek kônnyôbbségével történik; néha pedig általa a' beteg az erejét elveſzti, minden tagjaiban meg-hûl, és meg-hal.

Ha a' pulſus kezdetben felette lankatt és gyenge, és ha azután a' fellyebb jovoſolt orvoſságokkal való éléſre fel-emelkedik és meg-erôſſedik; ha az hideg tagok meg-melegednek, és ha az halaványábrázat meg-piroſſodik; ha a' beteg az eleibe-vitt italt nagyobb kévánsággal nyeli-le, és az által ki-jelenti, hogy eô ſzomjuhozik; akkor az jót jelent; mert illyenkor a' terméſzetnek ereje meg-nevekedik, és valami, ebben az állapotban igen haſznos, hideglelés támad.

Ha pedig ez az hideglelés ugy meg-keményednék, hogy miatta a' beteg dûhôskôdni kezdene, és minden orvoſságot ſzéllyel vetne; akkor nagy a' veſzedelem, ugy-is kell az illyen beteget orvoſolni, a' mint fellyebb a' forró hideglelésben mondatott.

A' taknyos avagy *hideg gutta-ütésbôl* fel-épülô ſzeméllyek ſokkal késôbre nyerik-viſſza el-veſzett erejeket és egéſségeket, mintſem azok, a' kik *véres gutta-ütésbôl* gyógyulnak-fel.

Ha a' *gutta* ollyan embert *ût-meg*, a' ki valami más betegség által már el-erôtlenedett, 's megbádgyadott, és a' kinek nedveſségei már egéſzſzen meg-romlattak, 's ugy meg-tſipôſettek, hogy a' kemény réſzeket és az edényeket, ereket megrágják, kövétkezendôképpen az agyba ki-ôntôdnek, akkor a' beteg mindenkor meg-hal.

A' *véres terméſzetû*, vagy-is *ſok vérû emberek*, a' kik *terméſzet ſzerént a' gutta-ütésre hajlandók*, *a' gutta-ütéſt el-kerûlhetik*, ha hiveſitô és vért vékonyitó eledelekkel élnek, ha minden hevitô 's réſzegitô italakat, minden fûſzer-

szerszámos és nagyon tápláló eledelt, a' testnek és az elménck minden kemény és sokáig tarto mozgását, 's gyakorlását el-távoztattyák, és ha, mihent észre-veszik, hogy a' vérek meg-gyűlt, avagy fel-forratt, azonnal mindgyárt hivesitő, vért-vékonyitó, és hasat hajto italakkal 's orvosságokkal kezdnek élni. Ha pedig erre az orvosláshra a' vér nem kevesednék, akkor szükséges esztendő-által gyakran eret vágni: De mégis elegendő oknélkül az érvágáshoz magát senki se szoktassa; a' klystérek ellenben és a' lábferedők különösön hasznosok.

Azok pedig, a' *kiknek hideg, enyves sükeres*, és *taknyos vérek* vagyon, fűszerszámos ételekkel és részegitő italakkal mértékletesen élhetnek, gyakran ollyan orvosságokat-is vegyenek-bé, a' mellyek a' sükeres enyves taknyot fel-vagdalyák, és hasmenés avagy vizellés által a' testből ki hajtyák: A' testnek illendő gyakorlása az illyen embereknek mindenkor szükséges.

Ha a' fő nehéz 's kábult volna, avagy ha valami tompa fájdalmat szenvedne, akkor a' fellyebb le-irt laxativákat gyakran bé-lehet adni; igen sokat használ, ha néha a' nyaktsigára hojag-huzo flastrom-is kőttetik, és a' seb sokáig folyásban tartatik, avagy szintén olly haszonnal lehet folyó sebet-is (*fontanella*) tsinálni, avagy a' bőr alatt szőr-sinórt által-huzni.

A' Gutta-ütésben meg-hólt embereknek egész testeken és az ábrázattyakann-is gyakran feketevagy-is setét-kék foltok 's szeplők láttatnak: Gyakran pedig, kivált ha hirtelen halnak-meg, és különbön bőv vérűek 's egészségesek voltak, az ábrázat és az ajakok jó szinűen és piroſſan maradnak; néha ez a' *piroſság* (a' meghólt emberben) *nevekedik*, avagy akkor, a'mikor a'vér fel-olvad's oszlani kezd, *egyik*

hely-

helyről a' másikra menyen, ugy hogy kûlsô tekéntetre nézvén azt gondolná valaki, hogy az illyen betegek meg-nem hóltak: De egynéhány órák mulva lassanlassan *meg-halaványodnak*, és végre *az igaz halálszin* és az *halál-szag* (*az halálnak valoságos bizonysági*) el érkeznek.

Ezek a' jelenések *terméſzet* szerént való *okokból szármoznak*, azért-is *terméſzet felett való dolgoknak ne tartassanak.*

A' SZÉL-ÛTÉSRÔL.

(*De Paralysi.*)

Szél-ûtésnek az az állapot neveztetik, a' mellyben az emberi testnek egy vagy több részei ugy *elerôtlenednek és el-lankadnak*, hogy a' mozgásra és a' magok hivatalyokra alkalmatlanokká vályanak. *A' Szél-ûtés magyarul Tagelesésnek-is neveztetik.*

A' *szél* a' testnek mind a' kûlsô, mind a' belsô részeit *meg-ûtheti.*

A' belsô szél-ûtést igen sokszor hirtelen halál kôveti; mindenkor-is veszedelmesebb nehezebben-is gyógyul-meg, mint a' kûlsô szél-ûtés, jóllehet néha a' kûlsô-is orvosolhatatlan.

Néha a' testnek minden kûlsô részei szél-ûtésbe esnek; egyedûl csak a' fô marad szabadan és épen.

Néha a' testnek egy egész fele, vagy-is óldala, avagy csak valami kûlônôs tagja ûtôdik-meg a' széltôl.

Valami

Valami az *érző-inak' nedvesſégének* folyását meg-akadályoztattya, vagy meg-álittya; avagy a' teſtnek *Izgathatóságát* (Reizbarkeit: *Irritabilitas*), és *Gyorſerejét* (Schnellkraft: *Elaſticitas*) el-ronttya, az a' *ſzél-útéſnek* valóságos *oka*.

Valameddig a' ſzélütött réſzek még valamit érez-nek, terméſzeti melegségeket, és tökélleteſségeket vagy-is épségeket meg-tartyák, mind addig az orvoslás bizonyoſobb és könnyebb.

Ha pedig ellenben a' ſzélütött réſzek ſemmit ſem éreznek, hidegek, és ſonnyadni 's ſzáradni kezdnek, akkor az orvoslás felette nehéz, és laſſu, gyakran lehetetlen-is.

A' ſzélütés gyakran valami előre-ment gutta-ütésből ſzármozik, de mégis néha minden előre-ment gutta-ütés nélkül-is ſzokatt támadni.

Az illyen emberek gyakran egynéhány napokan magokat igen jól érzik, és kűlönöſön vidámok, 's könnyek; eſtve leg jobb állapotban ágyba fekűſznek, mélyen 's jól aluſznak, de a' mikor fel-ébrednek, akkor már némelly réſzeket meg-nem mozdithatnak.

Máſoknak ellenben előbb ſokáig a' fejek ſzűnetlen faj, ſzédeleg, és nehéz; a' ſzájjok félre-vonódik; némelly réſzek meg-ſibbad, meg-nehezedik, 's nem mozdulhat, avagy rángatódik, 's a, t. azután tsak hamar ez a' réſz el lágyul, 's ſzél-ütésbe (*paralyſis*) eſik.

Azok a' ſzél-ütéſek, a' mellyek még nem régiek, közönségeſen könnyebben gyógyulnak-meg, mintſem azok, a' mellyek már ſokáig tartattok: Az öreg avagy beteges ſzemélyekben pedig a' ſzél-ütés majd mindenkor nehezebben orvoſoltatik-meg, mint-ſem az iffiakban, erőſſekben, és azokban, a' kik kűlömben jó egéſségűek.

Azok a' szél-ütések-is mindenkor nehezebben gyógyulnak-meg, a' mellyek valami hideg gutta ütés után, avagy valami taknyos, enyves, vizes, felolvadt, vagy-is meg-higult, avagy tsipós vértől támadnak, mintsem azok, a' mellyek a' vérnek sokságától, bővségétől, avagy sűrűségétől származnak.

A' melly szél-ütések valami kemény és hoszszas nyavalya, avagy valami felette bőv üreledések (*evacuationes*) után támadnak, és azért valami kőzönséges erőtlenségtől függenek, azok magokban is minden orvoslás nélkül többire mindenkor el-mulnak, ha a' test meg-erősödik, és ha illendő táplálás által az el-fogyott nedvességek megint meg-szaparadnak.

Néha a' testnek némelly részei a' *tudóben meggyűlt* sűkeres enyves *takonytól* esnek szél-ütésbe: illyenkor semmi kűlőnős orvoslás nem kévántatik: csak ; vértvékonyito szerekkel No. 8. 32. 33. 34. 72. a' pőkést segiteni kell; erre az orvoslásra a' tudő-is meg-tisztul 's meg-szabadul, az hurut-is meg-enyhül, 's mulni kezd, a' szél-ütés-is lassan-lassan el-mulik.

Felette *ártalmas tévelygés*, azt *hinni*, hogy, mivel minden szél-ütés a' kemény részeknek valami erőtlensége és el-lágyulása 's fonnyadása, azért a' szél-ütést mindenkor *izgató*, *hevitő*, és *erősitő* orvosságokkal kell orvosolni.

Ez a' hevitő orvoslás a' szél-ütésben többire mindenkor ártalmas; gyakran a' nyavalyát megsulyositya, és néha valami forró hideget támaszt, melly mindenkor felette veszedelmes.

Annakokáért minden szél-ütésben a' betegnek természeti mivóltát, az előre-ment, és a' jelen való történeteket, és kőrnyűlállásokat jól meg-kell

visgál-

viſgálni; végre az okakat-is, a' mellyekből a' ſzél-ütés támadott, jól ki-kell kereſni.

Ha tehát a' pulſus erős és tellyes, és a' beteg külömben jó egéſségű és ſokvérű vólt, akkor mindgyárt eret kell vágni, és fel-óldo, vagy-is oſzlato ſzereket kell adni No. 7. 8. 9. 11. 39. Ha azonban az has eléggé nem menne, akkor közben vetve néha valami has-hajtót-is kell adni No. 3. 5. 14. 167. Az illyen ſzerekkel való hoſzſzas élés által a' ſzél-ütött réſzben nagy változás ſzokatt történni; néha ezen réſzben valami nyilalló futó fájdalom támad, és azután valami nagyobb érzékenység és mozgás következik; Akkor tsak a' fellyebb jovoſolt orvoſságokkal kell tovább-is élni; azonban reggel és eſtve a' ſzél-ütött réſzeket flanellel, avagy valami más durva vaſzonnal dörgölni kell.

Ekképpen az illyen ſzemélyek gyakran ſzerentsésen meg-gyógyulnak.

Ha pedig az ezen orvoſságokkal való hoſzſzas élés nagy könnyöbbséget nem ſzerezne, és ha a' pulſus nem igen tellyes és nem igen feſzes vólna, akkor lehet végre izgato és hathatos orvoſságokhoz-is fogni No. 73. 79. 135. 142. 180. 181. 228. és a' beteggel gyakran egy-egy findſia herbathét itatni No. 17. 18. 21. Napjában kéttzer a' ſzél-ütett réſzeket dörgölni-is kell No. 226. avagy 227.

Ha a' beteg ezen hathatos orvoſságokra a' melyiben valami égéſt, avagy valami belsö forróſságot érezne, és ha a' pulſus a' vérben valami mértékletlen forráſt jelentene, akkor a' No. 17. 18. 21. le-irt italok helyett máſokat No. 8. 40. 45. 88. kell elévenni; és ha azonban az has meg-vólna ſzorulva, akkor néha a' fellyebb jovoſolt laxativákból egyet

bé-lehetne adni: Ekképpen kell a' beteget mind addig orvosolni, mig egéſzſzen meg-nem gyógyul.

Ha pedig a' ſzél-ûtött betegek *nem bôv vérûek;* ha egyſzer-'s-mind inkább *bideg* terméſzetûek, és fel-*puffadtak*, ha sûrû enyves *takonnyal* dugva vagynak, akkor egy darabig ollyan ſzerekkel kell élni, a' millyenek No. 110. 144. 179. 200. irva vagynak. A' meg-fûſtelt gyapott, avagy ſzôr ruhával, vagy-is poſztóval való dôrgôlés itten az orvoslâſt mindenkor ſietteti.

Néha ezek az orvoſságok az egéſz nyavalyát meggyógyittyák; De mégis ha eleget nem haſználnának, akkor a' fellyebb jovoſolt izgato, avagy más azokhoz haſonló, ſzereket-is meg-kell próbálni.

Gyakran az orvoslás ſegittetik, ha a' ſzél-ûtött réſzre hojag-huzo flaſtrom tétettetik, avagy ha erôſitô ſzerekkel No. 226. 227. napjában kéttzer dôrgôltetik.

Némellyeknek a' bûdôskôvôs feredôk; máſoknak pedig az electricitas-is, haſznál.

A' NYAVALYA-RONTÁSRÓL.

(*De Epilepſia.*)

A' kiket a' *nyavalya ki-ront*, azok hirtelen elesnek, minden, mind belsô, 's mind kûlsô érzékenységeket el-veſztik, az hûvelykeket bé-huzzák, a' ſzájjokból habot, vagy-is tajtékat turnak, és egy-

egyſzer-'s-mind az egéſz teſtekben erőſzakos görtsöket és rángatódáſokat ſzenvednek.

Ez a' nyavalya a' leg-rettentőbb, és leg-ſulyoſobb betegségek közül való, és gyakran felette nehezen gyógyul-meg, gyakran éppen orvoſolhatatlan-is.

Ez a' nyavalya többire mindenkor hirtelen és oſtromonként ronttya az embert; ezek az oſtromok néha egynéhány óráig tartanak, néha pedig egynéhány minuták alatt el-végződnek.

Ha a' betegek mindgyárt a' nyavalya-rontás után elég vidámok, és a' fejekben egéſzſzen ſzabadok és ſemmit ſem érzenek, akkor az egéſséghez több a' reménység, mint-sem akkor, a' mikor a' fő még ſokáig kábult, ſzédelgős, és tompa 's gyenge érzékenységű.

A' Gyermekeknél könnyebben meg-gyógyul, mintſem a' meg-nőtteknél; de mégis az mindenkor roſz jel, ha a' meg-állapodott növéſnek idejénél tovább tart.

Némellyeket eſztendőnként csak egyſzer avagy kéttzer ront-ki a' nyavalya, közönségeſen őſz-felé, és tavaſz-felé: Máſokat pedig minden hólnapban, még pedig *hóld-töltekor;* Némellyeket minden héten, avagy minden máſodik, harmadik, avagy negyedik nap, avagy minden nap-is gyötör a' nyavalya-rontáſnak oſtroma.

Néha pedig a' nyavalya-rontáſnak oſtroma felette rendetlenül jár; gyakran ſokáig ki-marad, és azután véletlenül elé-kerül, és a' beteget keményen 's hoſzſzaſon meg-gyötri. Néha pedig a' beteget egynéhány napokan minden nap egymás-után, avagy napjában gyakran-is ki-ronttya, és azután megint egy darab ideig ki-marad.

Némellykor a' betegek elôre valami változáſt érez-nek, a' mellyből meg-tudgyák, 's elôre meg-is jövöndölik, hogy a' nyavalya-rontás már közelit.

De még s feletté ſokſzor elôre ſemmi változáſt nem tapaſztalnak, vidámoknak és tökélletes egéſ-ségüeknek lenni láttatnak, de hirtelen a' ſzemeket el-fordittyák, avagy véletlenül el-halványodnak, ſok emberek láttára el-eſnek 's le-rogynak, melly esés által többire mindenkor nagy ijedéſt okoznak, és ſok példák bizonyittyák, hogy az illyen ijedés miatt máſok ugyan azon nyavalya rontásba eſtek, mellyből azután igen nehezen gyógyulnak-fel; annakokáért az illyen betegek, a' mennyire lehet, kivált ha a' nyavalya-rontáſnak közelitését elôre meg-nem érzik, a' közönséges gyú éſektől el-tiltaſſanak.

Ha valaki a' ſzülök közül nyavalya-rontós, akkor gyakran a' gyermekek-is nyavalya-rontóſak leſznek; a' nyavalya-rontás a' gyermekekkel együttis ſzületik, ha az anya terhes vagy-is viſelôskorában valami nyavalya-rontáſtól hirtelen, 's nagyon meg-ijed; Ezekben az állapotokban a' nyavalya-rontás majd mindenkor gyógyithatatlan: Mégis mindazonáltal az illyen gyermekekben a' nyavalya-rontáſnak *magva* ſok eſztendôken erôtlenen és el-rejtve maradhat, néha ſoha magát ki-ſem jelentené, a' nyavalya-rontás-is ſoha ki-nem ûtne, ha valami más gerjeſztô ok arra alkalmatoſságot nem adna, és eôtet fel-nem elleſztené.

Az illyen gerjeſztô okok néha fel-találtatnak valami hirtelen ijedésben, kemény haragban, emészto gondban, ſok és hoſzſzas virraſztásban, forróságban, el-erôtlenedésben, a' ſzerelemben avagy az élet' modgyában lett rendetlenségben, az hevitô ételekben avagy italakban, részegeskedéſekben, 's a' t.

Mégis

Mégis mindazonáltal ezek az okok magokra-is támaſzthatnak nyavalya-rontáſt, ha a' teſtben a' nyavalya-rontáſnak magva nintsen-is.

Ez a' nyavalya gyakran okoztatik a' koponyának belsô réſzéből terméſzet rendén kivûl ki-nôtt tsontól, roſz formáju 's nyomorék fôtôl, az agy-edénnyei ki-tágulásától avagy meg-keményedésétôl, az agynak hibáitól, az agy' ûregeibe ôntôdôtt tſipôſségtôl, az agyba által-vitetett tſipôs nedveſségektôl, az agynak tályagjaitól, és gyakran férgeitôl-is, megkôveſedésétôl-is, avagy más keménységektôl, és tsontá-vált dolgoktól.

Mikor a' nyavalya-rontás haſanlo okokból ſzármozik, akkor majd mindenkor orvoſolhatatlan.

Gyakran pedig a' vérnek bôvségétôl, avagy sûrûségétôl; meg-gyûlt enyves, sûrû, avagy tſipôs sárviztôl; felette enyves sûrû, avagy tſipôs nedveségektôl; felette bôv ûreſedéſektôl, kôvetkezendôképpen a' teſtnek kôzônséges el-erôtlenedésétôl, 's a' t. ſzármozik.

Néha pedig a' nyavalya-rontás ollyan okokból ſzármozik, a' mellyek a' fôtôl és az agytól távul vagynak: Ezek az okok ezen réſzekben valami rendkivûl való mozgáſt támaſztnak, és az által a' kôzél való ſzomzéd ereket izgattyák; ez az *izgatás* az agyfelé fel-hat, és végre az *érzô-inaknak* kôzônséges *eredetét* fel-inditya 's fel-háboritya, és *terméſzet ellen* való *mozgáſt* gerjeſzt, melly miatt azután minden érzékenységek el-veſznek, és a' teſtnek ſzámaſobb, kiváltképpen pedig a' ſzabad akaratból ſzármazo mozgáſokra rendeltetett, réſzei erôſzakoſon, és gôrts módra rángatódnak, 's huzódnak.

Ez akkor ſzokott meg-tôrténni a' mikor a' nyavalya-rontáſnak oka az haſnak valamelly belsô tagjában vagyon, a' mint az *epés*, *lépes*, avagy

nadrás (bey gall-milz-oder mutterſüchtigen Perſonen) ſzemélyeknél gyakran láttzik, avagy akkor, a' mikor ez a' betegség a' gyomorban avagy a' belekben meg-gyûlt tſipôſségtôl, geleſztáktól, meg-rekedett aranyertôl, avagy ſenn-akadott hôſzám folyáſtól, ſzármozik.

Néha akkor-is nyavalya-rontás támad, a' mikor a' régi meg-rögzött fekéllyek, a' koſz (der Grind), a' rûh, avagy a' bôrnek valami más nyavalyáji, helytelen orvoslás által, hirtelen el-hajtatnak 's béveretnek, avagy a' mikor a' frántznak tſipôſsége, a' kôz kôzvény (der Gicht) avagy a' láb kôſzvény (*podagra*) valami belsô érzékeny réſzre vitetôdik, avagy ha a' lábnak, 's hónalynak izzadáſa hirtelen viſzſza-verôdik 's benn-reked, avagy ha a' *mag-folyás* (der Tripper) és a' *fejér folyás* (der weiſſe Fluß) hirtelen meg-áll tatik, 's a' t.

Vagynak emberek, a' kik némelly plántáknak avagy állatoknak ſzagától roſzſzul leſznek, és néha valami nyavalya-rontáshoz haſanlo nyavalyába-is eſnek.

A' nyavalya rontás ha ettôl, avagy más ehez haſanlo októl vészen eredetet, akkor igen ſokſzor a' beteget tôkélleteſen meg lehet gyógyitani.

Mivel pedig ebben a' nyavalyában az okok ſokféle lévén, azére az orvoslâſnak módgya-is ſokféle légyen, ſzûkséges: a' ki a' nyavalya-rontáſnak okát nyilván ki-tanólya, az alkalmaſint elôre-is megjôvôndôlheti, hogy a' beteg meg-fogé gyógyulni, vagy nem.

Az orvoslásban tehát leg-inkább arra kell vigyázni, hogy a' nyavalyának oka ki-tudódgyék; mindazonáltal ez gyakran ugy el-vagyon rejtve, hogy a' leg-próbáltabb orvos-is ki-nem tanólhattya.

Annako-

Annakokáért a' nyavalya-rontós embert jól megkell viſgálni, 1.) akkor, a' mikor egéſzen ſzabad, és egéſségeſnek lenni láttzik, 2.) akkor, a' mikor a' nyavalya-rontáſnak oſtroma közelit, 3.) akkor, a' mikor a' nyavalya-rontás már valoságoſon jelen vagyon.

Ezen illendő és ſzűnetlen 's álhatatoſon egy darab ideig tett viſgálás és tapaſztalásból gyakran az orvoslóſnak módgyát ſzerentséſen ki-lehet találni, ha ſzintén a' nyavalyának fő okát ki-nem lehetne-is tanólni.

Annakokáért mikor az embert a' nyavalya nem rontya, akkor azon kell igyekezni, hogy minden el-tavoztaſsék és meg-akadályoztaſsék, a' mi a' nyavalya-rontáſt ujra fel-gerjeſzthetné, avagy legálább ſiettetné.

Ha már a' beteg *sűrű*, avagy *ſok vérű*, akkor az *erőhez* és a' vérnek *bővségéhez* alkalmaztatva *egyſzer*, avagy *többſzer-is eret* kell *vágni*, avagy ha az aranyerek (t. i. *a' véghurkának vér-erei*) felvólnának dagadva, és valami jelek azt mutatnák, hogy a' terméſzet magát általak ki-akarja üreſiteni, akkor az aranyerekre *vérſzipókat* kell rakni.

Azonban *vékonyito* vagy-is higito, *biveſitő*, és *gyengén laxálo* ſzereket kell adni No. 12. 39. 45. 121. 136. 141. 187. 198. Ezen orvoslóſſal addig kell orvoſolni, mig a' nyavalya-rontás megint elékerül, avagy leg-alább addig, mig a' beteg olly álapotra nem jut, a' mellyben többé a' vérnek bővsége már nyavalya-rontáſt nem gerjeſzthet.

Ha pedig a' nyavalya-rontáſnak oſtroma mégis megint viſzſza-térne, de mindazonáltal nem olly keményen, nem-is tartana olly ſokáig egyhuzomban, mint annak-előtte, akkor az oſtromnak elmuláſa után ugyan csak azon orvoſságokkal kell

vább-is orvoſolni, és ha ſzükségeſnek lenni fog láttatni, lehet megint még eret vágni, avagy az aranyerekre vérſzipókat tenni; De mégis arra jól kell vigyázni, hogy a' beteg felette meg-ne gyengűlyen, és hogy a' gyengeség miatt a' nyavalya-rontás talám meg-ne ſulyoſodgyék 's gonoſzodgyék.

Ekképpen gyakran az a' nyavalya-rontás tökélleteſen meg-gyógyul, a' mellyik egyedűl tsak a' felette ſok, felette sűrű, avagy felette meg-hevűlt 's fel-forrat vértől véſzen eredetet.

Szintén ezen orvoſságokkal lehet a' nyavalya-rontáſt egéſzſzen meg-gyógyitani azoknál-is, a' kik epés terméſzetűek (bey Gallſüchtigen), ha a' betegség felette nagyon *meg-gyűlt*, *sűrű*, avagy *tſipős epétől* ſzármozik; de mégis ebben az állapotban az érvágás ritkán ſzükséges.

Ezek a' ſzerek azoknak-is haſznaſok, a' kiknek az *haſak kemény* és *feſzes*, és a' *belső* réſzek *sűrű enyves* takonnyval meg-vagyon *töltve's bé*-vagyon *dugva*; Ebben az állapotban a' No. 132. 142 144. 173. 179. le-irt orvoſságokat-is igen jó haſzonnal lehet bé-adni.

Ha pedig ezek a' ſzemélyek *lépeſek* avagy *nádráſok*, a' kiknek egyſzer-'s-mind a' *májok* avagy a' *lépek* meg-vagyon keményedve, akkor a' No. 73. 134. 135. le-irt pilulák igen haſznaſok, tsak ſokáig élyen velek a' beteg.

De ha ſemmi *keménység nem* tapaſztaltatnék, ha minden baj egyedűl tsak az *érző-inaknak* felette *nagy* érzékenységektől, izgathatóságoktól, és *rendetlen* mozgáſoktól ſzármozik, akkor a' No. 218. 219. 220. 221. le-irt orvoſságokkal kell élni; és ha azonban az has eléggé nyitva nem maradna, akkor lehet gyakran valami klyſtért bé-vetni, avagy a' fellyebb jovoſolt ſzerekhez lehetne valami gyenge laxátivát elegyiteni.

A' teſt-

A' teſtnek gyenge mozgatáſa, kedves utazáſok, avagy az áernek meg-változtatáſa ezeknek a' betegeknek többire mindenkor igen haznoſok.

Ha pedig a' teſt gyenge; avagy ha a' teſtnek kemény réſzei, kivált az érző-inak, *el-lágyultak*, meg ſonnyadtak, 's meg-*erőtlenedtek* vólna, akkor a' No. 70. 74. 75. 253. le-irt orvoſságokkal a' teſtet erősíteni kell.

Ellenben pedig ha ez a' *gyengeség* valami előrement *felette bőv üreſedéſtől*, ugymint; vérfolyáſoktól, vérhaſtól, hoſzſzas izzadáſtól, 's a' t. támadatt vólna, és ha már a' nedveſségek nagyon el-fogytak vólna, akkor a' teſtet kezdetben könnyű, könnyen meg-emészthető és tápláló eledelekel megint meg-kell tölteni, és azt, a' mi a' felette bőv üreſedéſek által el-fogyott, megint viſzſza-adni igyekezni kell; a' beteg illyen eledelekből napjában gyakran, de egyſzerre mindenkor csak keveſet vegyen magához: *A' tejes* italak itten igen haſznoſok, kivált, ha a' téj mindgyárt, mihent ki-fejődik, ivódik; azért-is az illyen betegeknek a' *Dajka* leg-jobb, és gyakran csak egyedül haſznos *orvoſság*, ez mellett nékiek igen haſznos tiſzta fris mezei levegő-égben lakni, elméjeket kedves és ártatlan mulattsággal vidámitani, és a' teſteket illendőképpen mozgatni; Erre az orvoſláſra igen ſokan ugy meg-épűlnek, hogy ſemmi egyéb orvoſságra többé ſzükségek ne-légyen.

Ha már a' teſt rendes élet által elégséges és jó nedveſségekkel megint meg-telik, és mégis a' beteg még mindenkor 's ſzűnetlen gyenge vólna, akkor erősítő orvoſságokhoz kell fogni No. 70. 74. és 75. Ezek az erősítő ſzerek addig mindenkor ártalmaſok, a' meddig a' teſt jó nedveſségekkel meg-nem telik.

Az

Az *erőtlenségnek* leg-gonoszobb és leg-nehezebben gyógyithato *neme* az, a' mellyet a' *szerelemnek* rendkivűl való gyakorlása, kiváltképpen pedig a' maga magával való paráználkodás (die Selbſtbefleckung) okoz.

De mégis ezek a' betegek-is szintén ekképpen fel-épűlhetnek 's meg-gyógyulhatnak, ha azonban egyszer-'s-mind ezen rendikűl való gonosz kévánságokat meg-zabalázzák, tiltatt 's vétkes szokásokat el-hadgyák, és az űdőt illendőbb munkálkodással el-tőlteni igyekeznek.

Ellenben pedig ha a' beteg nem csak erőtlen 's gyenge, hanem egyszer-'s-mind rosz avagy tsipős nedvességű-is, akkor előbb a' nedvességeket kell meg-jobbitani igyekezni, és ha egyszer a' nedvességek meg-jobbulnak, akkor azután lehet erősitő orvosságokhoz fogni.

Mit kellessék akkor tselekedni, a' mikor a' nyavalya-rontás roszszul gyogyitatott rűhtől avagy a' bőrnek más nyavalyájától, és fekélyeitől, bennrekedett izzadásttől, hátra-maradott aranyertől avagy hószámtól, geleztáktól, viszsza veretett frantztól, sulytól, kőszvénytől, 's a' t. származik, az ezen nyavalyaknak kűlönős le-irásokban fel-találtatik.

A' kik némelly plántáknak avagy állatoknak bizonyos szagait nem szenvedhetik, tőlle nyavalya-rontásba esnek, és minden érzékenységtől meg-foztatnak, azok az ollyan dolgakot szorgalmatason kerűlyék, oktalannul-is tselekednek azért azok, a' kik az illyen személyeket gyakran hirtelen és szántszándékkal azokkal a' plántákkal avagy állatokkal ijesztetik, mert az illyen ijesztés' miatt végre orvosolhatatlan és valóságos nyavalya-rontás támadhatna: Ezt a' kűlönős természeti minéműséget több-

bire

bire mindenkor meg-lehet gyógyitani, és a' nyavalyának eleibe gátot lehet vetni, ha ezek a' személyek, sokáig erősitő szerekkel élnek No. 73.74. 75. 253. Gyakran az illyen terméſzet magától-is megváltozik és lassan-lassan az ollyan szagokhoz hozzá szokik.

Az eddig le-irt állapotokban tehát a' nyavalya-rontásnak lehet eleit venni, és gyakran az egész nyavalyát lehet szerentsésen-is meg-gyógyitani, mivel a' betegitő okok tudva vagynak, avagy mivel ollyan környülállások vagynak jelen, a' mellyek meg-mutattyák, hogy mit kelyen tselekedni.

A' Beteg a' két nyavalya-rontó ostrom között gyakran tökélletesen egésséges, és semmi ollyan jel azonban nem láttatik, a' melly valami orvoslást kévánna; Illyenkor arra kell vigyázni, hogy miképpen vagyon a' beteg abban az üdőben, a' mellyben a' nyavalya-rontásnak majd el-kellene érkezni.

Ha a' beteg ebben az üdőben az hasában kiváltképpen pedig az óldallágyaiban (unter den Rippenweichen) valami gyötrődést érez, ha az étel-kévánást el-veszti, ha az hányásra erőlkedik, és ha még valami más jelek azt mutattyák, hogy a' gyomorban avagy a' belekben valami ki-hajtando matéria meg-gyült, akkor vagy hánytatni, vagy laxálni No. 4. 5. 14. 38. kell. Lehet azért két vagy három nap egymás után, avagy minden második nap-is, a' mint a' szükség fogja kévánni, illyen orvosságokat adni.

Ha pedig a' beteg a' nyavalya-rontás előtt egynéhány napokan fő-fajásról, szédelgésről, a' főnek hévségéről panaszolkodnék, ha a' szemek veressek, a' pulsus tellyes és teszes vólna, akkor eret kell vágni, avagy vérszipókat kell rakni, és a'

No.

No. 39. 45. 121. 136. 141. 187. 198. le-irt orvoságokkal a' teſtet ûreſiteni, a' vért higitani vékonyitani, és a' fôből le-felé kell huzni, hogy a' fôbe bôven és ſebeſſen fel-ne folyhaſſon; azonban a' lábakat-is minden nap kéttzer fereſzteni kell.

Ha pedig annak ſemmi jele nem láttatik, hogy a' vér a' fôben bôven ôſzve-gyûl, hanem inkább valami más *tſipôſſégnek*, avagy *nedveſſégnek* jelenléte tapaſztaltatik: ha a' betegek halaványok, avagy ha az ábrázot fel-pôffett, vagy puffadt vólna; ha a' fô nehéz és kábult vólna, ha a' beteg ſzûnetlen alunni kévánná, 's' a' t. akkor a' nyaktſigára hójaghuzo flaſtromot kell kôtni, az haſat-is erôſſebben kell hajtani No. 4. 42. 43. 47. a' lábikrákra erôſitet ſavanyó kováſzt kell kôtni, és napjában kéttzer a' lábakat fereſzteni kell.

Ha már a' nyavalya-rontás el-végzôdik és kimarad, akkor abban a' ſzabad ûdôben, ha az erô meg-engedi, minek elôtte a' máſodik oſtrom el-érkezik, hashajtót kell adni; haſznaſok a' folyó ſebek-is, és a' ſzôrſinórak, ha egéſz eſztendôn folytattatnak.

Ha pedig a' beteg a' nyavalya-rontás elôtt valamelly tagban vagy réſzben valami kûlônôs fajdalmat érezne, ha néki egyſzer-'s-mind ugy-is tettzenék, mintha abból a' réſzből valami a' fôbe fel-menne, és hirtelen nyavalya-rontáſt támaſztana, akkor igen ſokſzor ſokat lehet haſználni; és a' ki-rontáſt meg-lehet akadályoztatni, ha az a' réſz a' fajdalmon fellyûl által-kôttetik, avagy ſzoroſſan meg-nyomattatik, de ezt többire tsak a' karakan és a' tsontakon lehet véghez vinni; más réſzekre pedig, a' mellyeket meg-ſzoritani, és által-kôtni nem lehet, mindgyárt, mihent az fajdalom avagy valami más kûlônôs érzés meg-jelenik, ſzároz kôppelye-

pelyeket, avagy hojag-huzo flaſtromat kell tenni; lehet, ha az hely meg-engedi, a' fajós helyet bévágni-is avagy bé égetni.

De mégis gyakran ſem a' kőz ſzabad ûdőben, ſem a' nyavalya-rontás előtt ollyan jelek nem láttatnak, a' mellyek meg-mutatnák, hogy miképpen kellyen orvoſolni, avagy hogy mi módon leheſſen a' nyavalya-rontáſt el-távoztatni, Ebben az állapotban azokat az orvoſságokat kell meg-próbálni, a' mellyek No. 142. 218. 219. 220. 221. 223. 228. 295. 309. 310. 311. 312. 313. le-iratnak.

Mindazonáltal az illyen ſzerekkel ſokáig kell élni, és bizonyoſon ki-kell tanólni, hogy valyon a' jelen való betegnek meg-gyógyitására elegendők léſzneké, vagy nem.

Minden nyavalya-rontás alatt arra nagyon kell vigyázni, hogy a' beteg az erőſzakos ide 's tova való verődésben magát meg-ne sérttse, és a' fejét, avagy valami más tagját kemény teſtbe ugymint: kőbe, fába, 's a' t. ne ûſſe, annakokáért, ha lehet, a' beteget puha ágyba kell tenni, és minden mozgáſra vigyázni kell; az eő teſtét és tagjait gyengén 's okoſon ugy kell igazgatni, hogy magát meg-ne ûſſe, és meg ne sérttse. Az hûvelyk-ujnak erőſzakos ki-egyeneſitéſe többet árt, mintſem haſznál.

Gyakran a' betegek a' fogokot olly erőſſen ôſzveûtik, hogy a' fogok, mint az ûveg, ſzéllyel törnek, a' nyelvet veſzedelmeſen meg-sértik; annakokáért a' ſzájjat laſſan-laſſan ki-kell nyittani, és a' fogok' kőzé valamit kell dugni: A' kemény teſtek haſzontalanak; egy darab pántoſely-fát (*ſuber*), avagy keményen ôſzve-'s egymáſra tekert ruhát leg-jobb a' fogok kőzé dugni, csak arra kell vigyázni, hogy ezek az eſzkőzők nagyságok miatt a' lélekzéſt meg-ne

akadá-

akadályoztaſsák, avagy ne hogy kitſinségek miatt keveſet haſznályanak, avagy éppen le-is nyeletteſſenek: Annakokáért azokat lehet okoſan tartani, valami hoſzſzu erős tzérnára vagy-is madzagra kőtni.

Azonban igen haſznos ezeknek a' betegeknek ſzűnetlen fris és hives levegő-eget ſzerzeni; az ábrázatot gyakran hideg vizzel moſogatni és az orrat, az homlakot, és a' vakſzemeket etzettel No. 222. Szorgalmatoſon dőrgőlni; Ha a' betegek gyengék, akkor ſzarvas-ſzarv-avagy más hathatos ſpirituſt kell az orr alá tartani, azzal az orrat, és a' vakſzemeket dőrgőlni-is kell, avagy belőllek egynéhány tseppeket egy kalán vizben bé-is kell adni; De mégis más hathatoſabb ſpirituſokkal a' betegeket meg-nem kell heviteni. A' Lépes, és nádrás ſzeméllyeken illyenkor az hódtetemnek (*Caſtorem*), avagy az őrdőgſzarnak (*aſa fœtida*) ſzaga gyakran hamar ſegit.

Gyakran, minekutánna a' nyavalya-rontáſnak oſtroma egy darab ideig tartott, a' betegek éſzre térnek, mindent meg-éreznek, beſzélnek, és minden kérdéſre helyeſen felelnek, és mégis az inak még ſzűnetlen rángatódnak. Ebben az állapotban ollyan orvoſságokat kell adni, a' millyenek No. 37. 107. 219. vagynak.

Minekutánna a' nyavalya-rontás el-mulik, azután a' betegek kőzőnségeſen lankattak, és a' fejekben tompák; azért-is illyenkor gyengén erősitő orvoſságok kévántatnak No. 117. 160. Ha pedig a' betegek ezekre fel-nem épűlnek, akkor azokat No. 18. 22. 23. 70. kell bé-adni.

A' ſzomoru és komor kedvű emberekben, a' lépes és nádrás ſzeméllyekben ez a' nyavalya gyakran egyedűl tsak valami rendkivűl való mély-gondolkodáſtól, kitsiny hitűségtől 's félelemtől, avagy haſzon-

haſzontalan képzelődéſtől függ; néha ezek a' betegek magok meg-romlatt és tévelygő képzelődéſekben ugy el-merülnek, hogy végre magokkal valóságaſon el-hitetik, hogy bennek ördög vagyon, avagy hogy eők a' Lűdértztől; vagy-is a' boſzorkányoktól gyötrőttetnek.

Az illyen állapotban orvoſsággal igen keveſet lehet ſegiteni, mégis mindazonáltal a' No. 218. 219. 223. le-irt ſzerek gyakran igen ſokat haſználtak. Ha pedig valaki olly ſzerentsés, hogy az illyen betegeknek gondolattyakot beſzélgetéſſel, igérettel, kűlönös bizadalommal, ártatlan tsalárdsággal, utazáſſal, a' levegő égnek meg-változtatásával, 's a' t. meg-változtattya, és őket más munkálkodáſokra fordithattya, akkor az őket többire mindenkor orvoſság nélkűl-is ſzerentséſen meg-gyógyittya; nem-is kell azért ezt az állapotat valami terméſzet rendén felyűl való oknak tulajdanitani.

Vagynak gyakran olly gonoſz emberek-is, a' kik, hogy a' népet ſzánakodáſra indittsák, és hogy pénzt gyűjtheſſenek, avagy hogy valami egyéb ſzándékot véghez viheſſenek, magokat ugy tettetik, mintha őket valójában a' nyavalya rontaná.

Ezek a' tsalárdok, hogy magokat tsak tettetik, azt abból meg-lehet tudni, hogy ők a' nyavalya-rontáſnak oſtroma alatt tökélleteſen eſzeken vagynak, magokat ſzorgalmatoſon és igen helyeſen tudgyák ide 's tova hányni, az hánykalódás közben-is ſem fejeket, ſem más tagjakat meg-nem ütik, kemény teſtekben meg-ſem ſebeſitik; a' népben mentől nagyobb ſzánakodáſt látnak, annál jobban hánykalódnak: Az illyen hamis tsalárd nyavalya-rontáſnak kezdetén a' pulſus terméſzet ſzerént való; ha a' ſzemek eleibe égő gyertya tartatik, akkor a' ſzemek őſzve-huzódnak, a' ſzem fény-is őſzve-

vonódik, 's meg-keskenyedik; az igaz nyavalya-rontásban ellenben a' szem-fény váltazhatatlanul egy módan-meg marad: Az illyen tsalárdok, ha égettetnek, tsipettetnek, 's a' t. akkor meg-rándulnak, és arról, hogy a' fajdalmat érzik, jelt adnak.

Ha már nyilván ki-tudódik, hogy a' nyavalya-rontás tsak hamis tsalárd tettetéstől származik, akkor a' betegek koplalással, nyilván való és másoknak például tett bűntetéssel leg-jobban meg-gyógyittatnak.

Szintén igy kell azokkal-is bánni, a' kik azt mondgyák, hogy bennek ördög vagyon, avagy hogy eők boszorkányok.

Nyomtatásban Esett Hiba.

Level.	*Rend.*	*Hiba.*	*Olvosd.*
173.	18.	*Ikrashuſoknak*	Inashuſoknak.

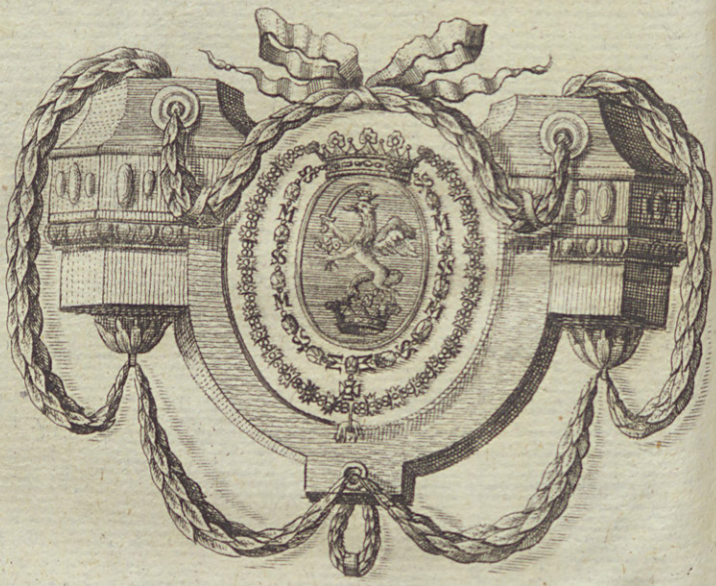

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁR
Leit. 722-1955

ORVOSI TANITÁS,

Mellyet

L.B. STÖRCK ANTAL

Fels. Tsász. 's Kir. Fej. Tanátsossa, Fő Orvosa, az Orv. Tud. áll. Igazgatója. és az egész Austr. Birod. Protomedicussa, 's a't. az Austr. Borbély. Szám. 1776. dik eszt.Ném. Nyel. Ki-adott, mostan pedig

Magyarra forditott

RÁCZ SÁMUEL

A' Nem. Mest. és a' Filos. Mestere; az Orv. Tud. Doktora, és a' Bud. Kir. Univers. egyik Tanitója.

II. RÉSZ.

BUDÁN,

A' Királyi Universitásnak Betűivel,

1780.

Cum speciali Privileg. Sac. Cæsar. Regiæ Apost. Majest.

Zihan Philipp. Zinder Sc.

AZ
OLVOSÓHOZ
RÖVID TUDÓSITÁS.

EZT a' Könyvet MILESZ JÓSEF-IS magyarra forditotta, és Bétsben Trattner Tamásnál ki-nyomtattatta.

A' Szándék jó és ditséretes; de a' Nyomtatás semmit sem ér; mert a' SZERZŐNEK Értelmét sok helyeken el-változtatta, nagyon meg-is tsonkitotta.

Példa lehet az elsö Darabnak 81-dik Levele, a' hól az 20-dik Rendben a' torokban lévő vizes daganatoknak *skárifikátiója* helyett a' *Gége* (ASPERA ARTERIA) el-mettzetik, és azután hólyág-huzó flastrommal (*emplastrum vesicatorium*) bé-borittatik 's a' t.

Sok Tzikkelyek-is ki-maradtak az *elsö Darabnak* 120 dik Levelén az 26-dik és 27 dik Rendek között; 170dik Levelén az 3-dik Rend után;

191-dik Levelén az 20-dik és 21-dik Rendek között: a' *második Darabnak* 100-dik Levelén az 21-dik és 22-dik Rendek között. 's a' t.

Illyen nagy Hibákkal a' Bétsi nyomtatás teli vagyon: Ha tettzik, vesd-öszve a' most fel-jedzett helyeket a' *Szerzőnek* ki-adásával: *Stórck I. Részz.* 98. *Lev.* 10. Rend. 136. *Lev.* 11. 12. 13. 14. 15. *Rend.* 183. *Lev.* 8. 9. 10. 11. 12. *Rend.* 204. *Lev.* 13. 14. 15. 16. *Rend. II. Részz.* 101. *Lev.* 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. Rend. 's a' t.

Vagynak ezen Forditások között más külömbségek-is, mellyekből nyilván ki-tettzik, hogy a' Forditók „ jóllehet egyszer's-mind ádták-ki munkájokat, de azért mégis egymástól semmit le-nem-irtak.

A'

A'

MÁSODIK RÉSZNEK

TEKÉNTETE.

Levél.

A' Félbenhágyó Hideglelésekről 1
A' Vizkorságról 16
A' Sárgaságról 31
A' Sûlyről 41
A' Kûhről 47
A' Gelesztákról 53
Az Aranyerről 55
A' Veséknek és Hugyas Hójagnak Köveiről 69
A' Frantzról 78
Az Aszszonyi Nemek' kûlönös Nyavalyáiról .. 105
A' Viselős és Szülő Aszszonyoknak Bajairól 126
A' Gyermek-Ágyos Aszszonyoknak Nyavalyáiról és Gondviseléseikről 139
A' Gyermekeknek Nyavalyáiról 151

Ezen

Ezen Orvosi Tanitásnak két Részeiben fel-találandó leg-nevezetesebb és emlékezetre leg-méltóbb Tzikkelyekre Mutató Tábla....

Orvosságok, mellyek ezen Orvosi Tanitásban jovoltatnak.....

Az Orvosságoknak Rendei.....

A' FÉLBENHAGYÓ HIDEGLELÉSEKRÖL.

(*De Febribus Intermittentibus.*)

Félbenhagyó Hidegleléseknek azok az Hidegleléſek neveztetnek, a' mellyek egynéhány órák után egéſzſzen el-mulnak, és azután megint valami idő mulva ſzintén azon előbbi történetekkel fel-váltva (*alternatim*) viſzſza-térnek.

Hideg és *Rázó* Hidegleléſeknek-is hivattátnak, mivel közönségeſen minden oſtrom (*paroxyſmus*) több vagy keveſebb hideggel, fázáſſal, borzadáſſal, 's rázáſſal kezdődik. Vagynak mindazonáltal ollyan félbenhagyó hidegleléſek-is, a' mellyeknek kezdetén a' betegek ſoha meg-nem-fáznak, hanem tſak egybe meg hevűlnek.

Félbenhagyó hidegleléſek az eſztendőnek minden réſzeiben ugyan, de mégis *tavaſzſzal* és *őſzſzel* leg-gyakrabban láttatnak.

A' Tavaſzi félbenhagyó hidegleléſek többire mindenkor könnyebben meg-gyógyulnak, mint-ſem az őſziek.

Mikor az hidegleléſnek oſtroma *naponként*, azaz: minden nap, viſzſza-tér, akkor a' nyavalya *minden napi* (*quotidiana intermittens*) hidegleléſnek mondatik.

Ha pedig a' beteg *két oſtrom* között *egy nap* hidegelés nélkűl vagyon, akkor a' nyavalya *harmad napi* (*tertiana intermittens*) hidegelés.

Midőn a' beteg egy nap hideglelésben és *két* nap egymás után hideglelés nélkül vagyon, akkor a' nyavalya *negyed napi* (*quartana intermittens*) hidegleléſnek hivattatik.

Gyakran az hideg a' beteget minden nap ki-leli ugyan, de mégis a' máſodik napon a' történetek az elsö napi történetektöl egéſzſzen külömböznek ; az harmadik napi oſtrom pedig haſanló az elsö napihoz, a' negyedik napi haſanló a' máſodik napihoz, 's a' t. Ez a' hideglelés *kettös* harmad napi hidegnek (*tertiana duplicata*) mondatik.

Mikor az hideglelös oſtromok *rendeſen* és mindenkor ugyan *azon* környülállâſokkal térnek-viſzſza, akkor a' félbenhagyó hideglelés *rendes* ; ha pedig az oſtromok hól *hamarébb* 's hól *késöbre*, avagy ha mindenkor *más* környülállâſokkal jönnek, akkor a' félbenhagyó hideglelés *régulátlan*, avagy *rendetlen*. A' rendetlen félbenhagyó hidegleléſeket közönségeſen nehezebb meg-gyógyitani, mint-ſem a' rendeſeket.

Gyakran a' félbenhagyó hidegleléſeknek oſtroma hirtelen kezdödik ; de mégis leg-gyakrabban a' betegek elöbb meg-bádgyadnak és áſitozni kezdnek ; azután az hátakban valami gyenge borzadáſt éreznek ; a' kezek és a' lábok meg-halaványodnak ; a' körmök megſzederjeſednek ; az erek el-tünnek ; a' pulſus öſzveonódik, meg-kitſinül és felette gyors leſz ; azonban a' betegek az egéſz teſtekben fázni 's borzadni kezdnek ; végre a' teſtnek belsö réſzei-is meg-hidegednek ; a' betegek minden tagokban reſzketnek, a' fogakot öſzve-verik 's öſzvekopagtattyák, nagyon gyötrödnek, ſzomjuhoznak, minden ételt utálnak, gyakran ſok sárvizes, és taknyos matériát okádnak, néha ſzenvedhetetlen fö-fájáſról-is panaſzolkodnak.

Ezek

Ezek a' környûlállâsok néha igen sulyosok, és egynéhány órákig tartanak; némellykor sokkal gyengébbek 's rövidebbek-is.

Minekutánna már a' fázás egyszer szûnni kezd, azután a' pulsus lassan-lassan megint fel-kezd-emelkedni, szabadabb, tellyesebb, és erősebb-is kezd lenni; az ábrázat meg-pirossodik; a' beteg egész testében szâraz forrósâgról panaszolkodik; a' szomjuság nagy; gyakran illyenkor a' fő-fájás-is nevekedik: Ha az hideglelés igen sulyos, akkor a' betegek eszek nélkûl-is kezdnek beszélni, avagy valami rángatódásokat a' tagjokban éreznek.

Ezek a' környûlállâsok néha tovább, néha pedig rövidebb idejig tartanak, és hól erősebbek, 's hól gyengébbek: Végre a' szâraz hévség apadni kezd, a' bör meg-lágyul, 's meg-nedvesedik; azután a' beteg meg-izzad, és az izzadság' által többire mindenkor minden történetek meg-szelidûlnek, és igy az hideglelésnek ostroma el-végződik: A' pulsus lassan-lassan természet szerént való állapottyára tér, és a' beteg kevés bádgyadâsan kivûl magát jól erzi.

Igy solynak rendesen a' régulás és rendes Félbenhagyó hideglelésnek ostromi.

Ha pedig ezek az hideglelések régulátlanak 's rendetlenek, avagy ha más betegséggel ősze-foglaltatnak, akkor gyakran, az hideglelés' ostroma után-is még kûlömbféle környûlállâsok és alkalmatlanságok hátra-maradnak.

A' Fázás alatt az *hideg ital* mindenkor *ártalmas*: azért-is a' beteggel illyenkor sok *lágy meleg vért vékonyitó* italakat kell itatni N°. 13. 116. 143. és azonban ôtet az ágyban jól bé-kell takarni azért, hogy a' test hamarébb meg-melegedgyék, és gyengén gőzölni (*transpirare*) kezdgyen.

Mihent a' fázás el-mulik, és a' *hévség*, vagy-is a' *forróság* el-érkezik, akkor mindgyárt az ágy-takarót laſſan-laſſan és okoſon könnyiteni kell, és azonban az hidegleléſnek ſulyához alkalmaztatva, ſzintén *ugy*, mint a' *forró* hidegben, a' betegnek *biveſitő* italakat és orvoſságokat kell adni N°. 1. 2. 3. 6. 7. 8. 9.

Ha a' forróság nem igen nagy, akkor a' moſt javaſolt italak elegendők; az *izzadáskor-is* haſznaſok; mivel az izzadáſt tſak gyengén kell ſegiteni, és nem kell hevitő ſzerekkel erőſzakaſon ki-nyomni.

Ha a' beteg a' félbenhagyó hidegleléſnek oſtroma alatt *okádik*, akkor igyék *lágy meleg* vizet, hogy könnyen okádgyon.

A' Félbenhagyó hidegleléſnek *oka* vagy a' *gyomorban*, vagy a' *belekben* vagyon, vagy pedig valami *ſükeres*, *epés*, *sárvizes*, és *tſipős* matéria, melly az haſnak *belső réſzeit*, 's tagjait rendeſen munkálkodni nem hadgya, és rendkivül *meg-tőlti* 's *megdugja*: Annakokáért ezekre az okokra mindgyárt az orvoſláſnak elein kűlönösön kell vigyázni.

Ha tehát már valami *jelek* azt mutattyák, hogy a' *gyomor meg-romlatt*; ha a' beteg *okádhatnék*, és az ételt *utálya*; ha a' ſzáj *keſerű* és *enyves*, akkor hánytatót N°. 24. 25. 26. kell adni, de ugy, hogy az *okádás* akkor már egéſzſzen *elvégeződgyék*, és a' *teſt* tökélleteſen *meg-tſendeſedgyék*, a' mikor az hidegleléſnek oſtroma ujra kezdődni fog.

Szintén igy kell az *hashajtó* ſzerekkel-is bánni, mellyek akkor mindenkor ſzükségeſek, a' mikor a' gyomornak meg-terheléséről, avagy megromlásáról elegendő jeleink nintſenek, és kövtkezendőképpen ha az hánytató orvoſságnak bé-adására elegendő okunk nintſen. Erre a' tzélra leg-alkalmataſobbak a' N°. 3. 4. 5. 14. 38. le-irt hashajtók:

Azon-

Azonban a' beteggel *vékonyitó* és *keserű* italakat N°. 13. 143. gyakran kell itatni, és igy azután a' következendő oſtromot el-kell-várni, melly kőzönségeſen tapaſztalhatóképpen gyengébb, mint az előbbeni.

Gyakran *eggyetlen-egy* hánytató, avagy hashajtó orvoſság-is a' félbenhagyó hidegleléſt egyſzerre *meggyógyittya.*

De mégis az-is gyakran meg-eſik, hogy ezen bé-adott orvoſságok után-is a' kővetkezendő oſtrom éppen olly kemény, avagy még ſulyoſobb-is légyen, mint az első vólt, kivált ha az hidegleléſnek oka már régi és nagyon meg-rőgzőtt 's meg-győkerezett.

Ha ezek után-is az előbbi jelek még azt mutatnák, hogy a' gyomor még meg-vagyon romolva, avagy hogy a' gyomorban és a' belekben még valami meg-gyűlt haſzontalan 's idegen matéria vagyon, akkor ſzűkséges megint ſzintén azon előbb javaſolt vigyázáſſal a' betegnek ujra vagy hánytatót, vagy hashajtót adni.

Ha pedig ezek a' jelek már el-kezdettek-tnulni, akkor az hánytatót és az hashajtót el-lehet-hagyni, és egyedűl tſak a' kőzép sókkal (*ſalia media*), és a' keſerű italakkal (*amaricantia*) lehet orvoſolni: Ezek a' ſzerek, ha a' beteg velek ſzűnetlen él, az haſat eléggé meg-nyittyák, a' belső réſzeknek dugáſait (*obſtructiones*) és tőltéſeit (*infarctus*), ha talám már jelen vagynak, fel-őldgyák 's el-oſzlattyák, és gyakran az hidegleléſnek minden okait el-tőrlik és ſemmivé-teſzik. Annakokáért a' *két* oſtrom kőzőtt lévő *ſzabad* űdőben a' betegeknek minden *harmadik* órában egy port N°. 3. 109. avagy ollyan orvoſságokat, mint N°. 132. 144. kell adni; azonban a' N°. 13. avagy 143. le-irt ſzerekből kéſzitett italakbólis a' betegekkel sokat meg-kell-itatni.

Ha erre az orvoslásra a' kövétkezendő oſtromok ſzűnetlen gyengűlnek és rövidűlnek, akkor más orvoſághoz fogni nem kell, hanem tſak egyedűl a' moſt javaſolt orvoslásban kell mind addig álhatatoſon meg-maradni, mig az oſtromok egéſzſzen kinem-maradnak, és az hideglelés tökélleteſen el-nem mulik; az hideglelésnek el-muláſa után-is ezekkel a' ſzerekkel, jóllehet ugyan már nem olly bőv mértékben, mint eddig, de mégis még egy darab ideig tſak élni kell azért, hogy a' teſtben ſemmi ollyas ben-ne-maradgyon, a' mi az hideglelés oſtromának viſzſza-térésére majd megint okat, avagy alkalmatoſságot adhatna.

Ekképpen leg-nagyobb réſze a' *tavaſzi* félbenhagyó hideglelőſeknek, és a' még *nagyon meg-nem-rőgzett*, 's méllyen bé-nem-győkerezett *őſzi* félbenhagyó hideglelőſek ſzerentséſen meg-gyógyittatnak.

Jó jelentődik, ha az oſtromok gyengűlnek, és egyſzer-'s-mind a' ſzájnak ajakain, és az or-lyikok körűl valami hojagotskák pattannak, avagy valami apró fekélyek vagy-is keléſek támadnak.

A' Félbenhagyó hideglelőſeknek orvoslásában az érvágás ritkán ſzűkséges ugyan, de mégis, kivált a' tavaſzi félbenhagyó hideglelőſekben, az *érvágáſt* el-nem-kell-hagyni, ha a' betegek *ſok vérűek*, iſmak, 's erősſek, és ha az *oſtrom* alatt nagyon *megſzomjuhoznak* és meg-hevűlnek, *nehezen* lélekzelnek, *eſzek* nelkűl beſzélnek, 's a' t. mert kűlőmben ezek a' félbenhagyó hideglelőſek illyenkor igen könnyen *forró* hideggé válhatnának: Az *őſzi* félbenhagyó hideglelőſek ellenben, ha *nagy ok* nélkűl *érvágáſſal* orvoſoltatnak, ha a' betegnek felette ſok vére nintſen, és mégis vér botsáttatik, akkor ſokkal jobban *meg rőgzenek*, a' beteget-is ſokkal nagyobban *el-bádgzaſztyák*, és igy azután ſokſzor sűlyt (*ſcor-*

bu-

butus), avagy vizkorságot (*hydrops*) következtetnek.

Ha pedig az eddig le-irt orvoslás elégtelen, és azért a' betegen eleget nem segitt, akkor az oſtromok ſzűnetlen keményednek, avagy tovább tartanak; a' betegek az erejeket el-veſztik, és valami gonoſz ki-menettől félhetnek.

Annakokáért az illyen környűláliſokban majd a' kinai fa-héjhoz (*cortex peruvianus*) kell folyomodni, kivált ha a' beteg már egynéhány oſtromokan által-ment; ha a' *gyomor* és a' *belek* eléggé ki-tiſztultak, és ha a' belső tagoknak dugáſai 's tőltéſei (*obſtructiones & infarctus*) a' közép sókkal, avagy más fel-óldó 's oſzlató orvoſságok által már el-oſzlattattak, és egéſzſzen el-multak.

Meg-állapodatt idejű embereknek az oſtromok közt lévő ſzabad űdőben leg-alább-is egy uncia kinát kell adni, mert keveſebb gyakran ſemmit ſem haſznál, avagy az hideglelést tőkélleteſen el-nem hajtya, és akkor azután az hideglelés megint viſzſza-tér, avagy az illyen betegek gyengén és halavánnyon maradnak, ábrázattyakban föld ſzinűek, az ételt nem kévánnyák; a' pulſus gyenge és gyors; gyakran az óldallágyok alatt (*hypochondria*) feſzűléſek tapaſztaltatnak, az has fel-puffad; az emészteti benn-reked 's meg-ſzorul, és kemény daganatok támadnak, mellyeket a' köz nép *magyarul* séréſnek, *németűl* Fieberzelten-nek nevez. Ezek a' környűlállások gyakran a' *félig* meg-gyógyittatott *hideglelésnek* kövétkezéſei, mellyek *soha ſem támadtak* vólna, ha a' *kina illendő* mértékben *adatott* vólna: *És igy igen ſokſzor a' kina hamiſſan ártalmoſnak mondatik 's gyaláztatik.*

Ha mindgyárt az első unciára-is a' kövétkezendő oſtrom egéſzſzen ki-maradna, még-is mindazonáltal

a' kinát mindgyárt el-nem kell hagyni, hanem a' beteg még két vagy három nap naponként egy-egy lótot bé-vegyen, azután ezt a' mérteket-is lassan-lassan lehet még jobban meg-kisebbiteni.

Ekképpen nem csak egyedûl az hideglelés tökélletesen el-mulik, és a' viszsza-esés el-távoztatik, hanem egyszer-'s-mind a' beteg-is hamarébb meg-erösödik, és a' maga hivatalának folytatására hamarébb alkalmatos lészen.

Néha az hideglelésnek ostroma az elsô uncia kinára nem csak ki-nem marad, sôt inkább sokkal keményebben meg-jelenik; De ez nem rosz, hanem csak azt jelenti, hogy az hideglelésnek kemény gyökere vagyon: Annakokáért szükséges, a' következendô Szabad kôz ûdôben ugyan azon, avagy két, három, vagy négy kôntingel-is (*drachma*) szaparitott mértékben a' betegnek megint kinát adni, és igy majd mindenkor a' kévánt haszon el-érkezik. *Mikor a' gyomor* és a' *belek meg-tisztulnak*, és a' *belsô tagokban* semmi *dugások*, töltések, avagy valami *más bibák nintsenek*, akkor a' *bôv mértékben* bé-adatott kinától *semmit sem kell félni*, sôt inkább az orvos gyakran *hibázik*, és a' betegnek *kárt teszen*, ha a' *kinát* igen *kitsin mértékben adgya*.

Valameddig pedig az has, és kiváltképpen a' *gyomor* és a' *belek meg-nem tisztittatnak*, és a' belsô tagoknak *dugásai* el-nem öldaztatnak 's *el-nem-ószlattatnak*, mind addig a' *kinát* szorgalmatosan *el-kell-távoztatni*.

De mégis vagynak olly történetek-is a' hól az hideglelésnek felette sulyos ostroma által a' betegek igen nagyon el-erötlenednek, és a' gonosz környûlállások szûnetlen szaparadnak 's magokkal veszedelmet hoznak.

Az illyen alkalmatosságban a' veszedelmet el-kell-távoztatni, és az hidegleleſt kina által hamar

el-

el-kell-nyomni, hogy azután időt nyerjünk a' több környül-állásoknak illendő szerekkel téendő orvoslására.

De mihent az hideglelés ki-marad, avagy szenvedhetőképpen meg-gyengül, akkor a' kinát mindgyárt el-kell hagyni, és más, a' jelen való környülállásokhoz szabattatott, orvosságokhoz kell fogni.

Ha tehát illyenkor tapasztaltatnék, hogy a' betegeknek *nedvességei* felette *sükeresek* és *taknyasok*, és kiváltképpen hogy a' belek és az hasnak belső tagjai ollyan sükeres nedvességekkel meg-terheltettek, akkor megint *oszlató*, *keserü*, es gyengén *laxáló* szerekhez kell folyomadni: Ebben az állapotbann-is a' fellyebb javasolt orvosságok N°. 109. 132. 143. 144. sokat használnak; Ha pedig azonban a' *lábok*, avagy a' testnek valami *más* részei *fel-dagadtak*, ha a' beteg kevesét vizellik, akkor lehet közbenvetve gyengén *vizelltető* orvosságokat-is N°. 71. 72. adni mind addig, mig a' nyavalya egészszen el-mulik.

Az illyen orvoslás alatt közönségesen megint viszsza-tér az hideglelés, de mégis mivel már a' test azon orvosságok által, a' rosz nedvességektől vagy egészszen meg-szabadult, vagy leg-alább nagyon megkönnyöbbedett, azért nem lészen ollyan sulyos, mint előbb volt; avagy, ha szintén kárt tenne-is, mégis kina által illyenkor könyebben és bátrabban meg-gyógyittathatik: Ha pedig azután kinával tovább-is élni kellene, akkor a' kinához gyengén olvasztó 's oszlató szereket kell elegyiteni N°. 151.

Szintén ezen orvosságokat kell fel-váltva (wechselweise) azoknak-is rendelni, a' kik felette kemény és veszedelmes hidegleléstől gyötröttetnek, és egyszer-'s-mind sárgaságban vagynak, és az hasban, avagy az óldal-lágyokban kemény daganatokat hordoznak.

A' *mindennapi*, avagy *a' kettős harmadnapi* hidegleléſek-is gyakran olly *hoſzſzas* oſtrommal jarnak, hogy az elsô oſtrom *alig* mulik avagy tſak *alig* ſzûnik valamit, midôn már a' *máſodik* oſtrom *kezdôdik*.

Az illyen félbenhagyó hidegleléſek illyenkor a' *forrózó* hidegekhez (*Febres continuæ remittentes*) ugy haſanlitnak, hogy ôket nehezen leheſſen egymástól meg-kûlömbôztetni; mivel az uj oſtromnak hidege gyakran ſemmiképpen éſzre-nem-vétetôdik, avagy tſak valami futó, és rôvid borzadásból áll, és azért a' forróság mindgyárt kezdôdik; az izzadás-is az oſtromoknak végén nem igen tapaſztalható.

Illyen hidegleléſek leg-gyakrabban tavaſzſzal látatnak; kezdetben ugy-is orvoſoltatnak, mint a' *forró hidegek* (*Febres continuæ*).

Gyakran a' meg-tett ſzûkséges érvágás után, a' bé-adott hiveſitô és gyengén laxáló ſzerekre az egéſz nyavalya meg-változik, és valami rendes vagy mindennapi vagy kettôs harmadnapi hideglelés leſz belôlle: Illyenkor a' beteggel ugy kell bánni, a' mint felyebb mondatott; az *illyen* tavaſzi hidegleléſek *keſerû* italak és *közép* ſók által igen ſokſzor könnyen meg-gyógyittatnak.

De mégis néha ezeknek az orvoſságoknak nem engednek; a' beteget meg-bádgyaſztyák, és azért ſzûkségesképpen *kinával* orvoſoltatnak.

Mivel pedig a' mindennapi, avagy a' kettôs harmadnapi hidegleléſekben a' két oſtrom között lévô ſzabad ûdô igen rôvid, és mégis azon ûdôben egy Untzia kinát kell bé-adni, azért mihent az elsô oſtromnak forrósága valamennyire ſzûnni kezd, akkor mindgyárt a' kinához kell fogni, és azonnal minden órában leg-alább-is egy kônting kinát bé-kell-adni, hogy

hogy egy untzia kina a' második ostromnak el-érkezése előtt egészszen a' testbe bé-vitetődgyék: Ha ebben a' kőz ődőben a' beteg egy untzia kinát bé-nem-vehetne, akkor annak az egy untzia kinának egy részét klystérben-is bé-lehet-adni.

Gyakran a' betegek *kinát* azért nem vehetnek, mert utályák: Illyenkor minden második órában a' kinának főtt vizeből N°. 149. egy klystért kell bé-vetni. Ezek a' klystérek soha négy untziánál nagyobbak ne-legyenek azért, hogy a' testben maradgyanak, és a' bé-szivó edények által el-nyeleteſſenek.

Ha a' fellyebb javasolt orvosláſra a' meg-nyult hideglelős ostromok egymáſtól el-nem-válnak, és szűnetlen forrózó hidegleléſt (*febris continua remittens*) mutatnak, a' beteget felette meg-bádgyaſztyák, avagy a' veszedelmet nevelik, akkor az hidegelelés alatt-is kinát kell adni; igy gyakran az egész nyavalya egyszerre el-mulik.

Igen sokszor az illyen *forrózó* hidegleleléseknek lenni láttzató hidegek, kiváltképpen a' kettős harmadnapi hidegleléſek felette veszedelmesek, és az ő ostromok olly kemények, hogy a' betegek általak mindenkor halálos veszedelembe esnek.

A' veszedelemnek miatta gyakran, a' *kinával* való élés előtt, alig lehet az hánytatónak, avagy az hashajtónak bé-adására időt nyerni.

Az illyen betegek mindgyárt kezdetben felette el-erőtlenednek; az ő fejek el-kábul; eszek nélkül kezdnek beszélleni, avagy szűnetlen aluſznak, és ugy herregnek a' mellyekben, mint azok, a' kiket a' guttaütés illetett; Néha el-ájulnak, és a' kemény izzadás miatt tsak nem el-olvadnak; a' lélekzés meg-nehezedik, és igen nagy gyötrődéſſel gyakoraltatik. Ha már illyenkor mindgyárt *kina* nem adódik, akkor a' kővétkezendő ostrom halálos, avagy gyakran valóságos

rothatt

rothatt hideglelés támad, melly azután a' beteget vagy igen sokáig fogja gyötrôni, vagy még életétôl-is meg-fogja fosztani.

Az illyen környûlállásokban *kinát* bôv mértékkel kell adni; azonban lehet rothadásnak ellent álló és gyengén erôsitô italakkal-is élni, mint a' rothatt hidegleléfekben.

Mivel az illyen hidegleléfeket minden elôre szûkségesképpen tétetendô gondviselés nélkûl olly hirtelen meg-kell fojtani, 's állitani, azért gyakran ezek a' betegek az egész testekben fel-dagadnak 's fel-puffadnak, avagy az hasnak ûregében kemény daganatok-is támadnak.

Illyenkor egyedûl tsak azon kell igyekezni, hogy gyengén erôsitô szerek, gyenge dörgölések, és illendô eledelek által a' betegnek ereje meg-jöjjen; és minekutánna az erô meg-jön, azután igen gyenge orvosságokkal az elsô utakat, az-az: a' gyomrat és a' beleket, lassan-lassan és gyengén tisztitani kell, és azután sokáig fel-áldo 's oszlató, és keserû 's egyszer-'smind erôsitô szerekkel N°. 46. 72. 109. 132. 134. 135. 136. 142. 143. 144. kell a' beteget éltetni.

Az illyen hidegleléfek gyakran *járaványi* nyavalyák, és többire tsak azokat oltromolyák, a' kiknek testek sûkeres, taknyos, tsipôs nedvességgel avagy sok és tsipôs sárvizzel teli-vagyon, és a' kik tôs, nedves és egésségtelen helyeken laknak. Gyakran az illyen betegek addig meg-nem gyógyulnak, mig más egésségesebb helyre lakni nem mennek, és az aërt meg-nem-változtattyák.

Mikor a' sokáig tartott száraz nyári meleg napok után valami nedves, hideg, és kôdôs idô támad, akkor igen sokszor *negyednapi hideglelések* bôven láttatnak, és igen nehezen gyógyittathatnak.

Az

Az ôſzi *negyednapi hideglelésseknek* elsô oſtromai kôzônségeſen igen rôvidek és tûrhetôk, de azután ſzûnetlen ſulyoſobbak és hoſzſzabbak leſznek, kivált képpen a' ſazáſnak oſtroma alkalmatlan és egynéhány órákig tart.

Az illyen betegek kôzônségeſen valami étel-utáláſról, a' ſzivnek vermetskéjiben és az ôldallágyok kôrûl valami ſzorongatásról, gyôtrôdéſről panaſzolkodnak; az has többire mindenkor engedetlenûl megſzorul 's fel-puffad; az ábrázat halaványy, ſárgás, avagy barna fótos; a' betegek a' két oſtrom kôzt lévô ſzabad idôben mindenkor bádgyattak, lankatnak, a' magok hivatalyokra alkalmatlanak, és ſoha ſem olly vidámok, mint a' tavaſzi hidegleléſeknek ſzabad idejekben ſzoktak lenni, gyakran egy ſzer-'s-mind minden tagjokbann valami ſzaggató fájdalmat-is éreznek.

Az orvoslás itten-is éppen ollyan, mint a' mindennapi avagy az harmadnapi hidegleléſekben, de mégis a' N°. 144. le-irt orvoſság ezekben az ôſzi hidegleléſekben igen haſznos, minekutánna vagy hánytató, vagy laxátiva által az elsô utak eléggé meg-tiſztultak; és mivel az illyen betegek kôzônségeſen gyengébbek, azért azonban izgató italakat-is N°. 16. 17. 18. 21. kell velek itatni.

Ha ezekre, avagy más ezekhez haſonló orvoſságokra az hideglelés ſzûnni nem akarna; ha a' bádgyadás nevekednék, avagy ha a' történetek gonoſzodnának, akkor minden okoſsággal, mint fellyebb, kinához kell folyomodni, és a' beteget, ha kônnyen és jól meg-ſzenvedi, ſokáig kell vele éltetni, ne hogy az hideglelés megint viſzſza-térjen, mivel ôſzſzel többire mindenkor az hidegleléſnek viſzſza-térésétôl félni kell.

A'

A' *Félbenhagyó hidegleléſek* néha a' *rothatt forró* avagy a' *gyulaſztó forró* hidegekkel *ôſzve-foglaltatnak*, és azt tſelekſzik, hogy a' nyavalya valami bizonyos órában minden nap, avagy minden máſodnap, minden harmadnap, avagy minden negyednap meg-ſulyoſodgyék, és azután megint megkônnyôbbedgyék 's meg ſzelidûlyen.

Ezek az oſtromok ha *azoknak* a' nyavalyáknak, a' *mellyekkel* ôſzve-foglaltatnak, *kôzônséges* orvoſlâſokra meg-ſzûnni nem akarnak, akkor-is mindgyârt *kinához* kell fogni; mégis mindazonáltal kivált a' gyulaſztó hidegleléſe ben addig kinát adni nem kell, mig elegendô érvágâſſal, és oſzlató, 's hiveſitô orvoſſagokkal a' nedveſségek illendôképpen meg-nem higittatnak, 's meg-nem vékonyittatnak.

Igen ſokſzor *lárvás* félbenhagyó hidegleléſek-is lâttatnak, mellyek más nyavalyának ſzine alatt minden nap, avagy minden máſodnap, avagy minden harmadnap ugyan azon órában hirtelen meg-jelennek, és hól kemény *fôfâjâſt*, hól *vakságot*, *fullaſztó hurutot*, *fulladâſt*, *ſziv-dobogâſt*, *vérpôkést*, *okádâſt*, *basfâjâſt*, *kôſzvényt*, 's a' t. elô-állatnak; ezek a' kôrnyûlállâſok gyakran egy-néhány órákig tartanak, azután el-mulnak, és megint azon bizonyos idôben elé-kerûlnek.

Kezdetben az illyen betegek a' magok terméſzetek és a' tôrténetek ſzerént illendô ſzerekkel orvoſoltaſſanak, és igy gyakran a' nyavalya el-mulik; melly ha meg-nem tôrténne, akkor itten-is a' kina leg-bátorságoſobb orvoſság, de ugy, a' mint felyebb, elegendô mértékben.

Kôzônségeſen minden rendes felváltva (*alternatim*) járó oſtromak kina által meg-gyógyittatnak, ha ſemmi nyilván való okból, ugymint: eveſedéſtôl, taknyaſodâſtól, tſipôſſégtôl, ſekélytôl, 's a' t. nem ſzármaz-

moznak; a' hól illyen okok vagynak, ott a' kina az hideglelés ellen semmit sem haſznál.

Sok emberek a' kinától rendkivûl irtóznak, és azért óromôſtôbb betegeskednek 's magokat veſzedelembe vetik, mintſem kinát veſznek: Illyenkor a' két oſtromok kôzt lévô ſzabad idôben a' N°. 142. 180. 185. le-irt orvoſságokat meg-kell próbálni, minekutánna az elsô utak már meg-tiſztultak. Ugyan ezen ſzerek gyakran ott-is haſználnak, ahól a' kina ſemmit sem tehet.

Gyakran a' leg-engedetlenebb hideglelések-is ſzerentséſen el-hajtatnak, ha a' beteg az oſtrom elôtt egy fél órával a' N°. 316. avagy 317. le-irt orvoſságot bé-veſzi; de mégis a' ki az elsôvel akar élni, annak gyenge és beteges mellye ne legyen.

Sokſzor ollyan *engedetlen* félbenhagyó, és kivált *negyednapi* hideglelések támadnak, mellyekben az oſtromnak *végén* a' betegek *meg-nem-izzadnak*; Ezek néha sem a' fellyebb javaſolt orvoſláſra, sem a' kinára el-nem-mulnak. Ebben az állapotban nints semmi jobb, mint az hidegnek kezdetén a' betegnek hátát valami gyapjuból tſinált, és kán-ſorral jól meg-fûſtôlt ruhával dôrgôlni; azonban a' beteget jól békell takarni, és ſok oſzlató italakkal N°. 13. 72. 143. meg-kell-tôlteni.

Erre az orvoſláſra bôv és ſok órák-ig tartó izzadás kôvôtkezik, melly által tôbbire mindenkor az hideglelés el-mulik, avagy leg-alább nagyon meggyengûl.

Oſzſzel és Tavaſzſzal ſok *mely-hideglelések* (*Bruſt-fieber*) láttatnak; mellyekben a' fázás nem igen alkalmatlan, de a' forróság gyakran három, 's négy óráig-is el-tart; a' forróságnak végén azután valami bádgyaſztó izzadás kôvetkezik.

A'

A' Szomjuság, a' mely-ſzorulás, és a' fő-fájás a' forróság alatt nagy, de a' kőhögés nem igen kemény.

Az oſtromnak el-muláſa után a' betegek felette bádgyattak, rőviden lehellnek, keveſet hurutnak, de gyakran egy kevés turhát ki-horákolnak, és az ételt nem kévánnyák.

A' *Kina* az illyen hidegleléſeket tſak megſulyoſittya, és a' betegeket tſak nagyobban győtrőtteti, mivel a' *mely-hidegleléſeknek* oka a' tűdőben vagyon.

Az illyen betegek gyakran kőnnyen meg-gyógyulnak, ha ſok *lágyitó* és *gyengén pőktető italakat* 's *orvoſságokat* iſznak N°. 8. 32. 40. 88. Illyenkor eſtvénként tſendeſitő ſzereket adni igen haſznos.

A' VIZKORSÁGRÓL.

(*De Hydrope.*)

Ha valami kűlőnős réſzen, avagy az egéſz teſtennis valami *vizes daganat* el-terjed; avagy ha a' teſtnek valami űregében valami *vizes nedveſség* őſzve-gyűl, és ottam valami *daganatot*, avagy valámi *más alkalmatlanságot* okoz, akkor a' nyavalya *vizkorságnak* neveztetik; kűlőnős nevet pedig attól a' helytől véſzen, a' mellyben helyheztetik; innét vagyon *Fővizkorság*, *melyvizkorság*, *haſvizkorság*, hajló tagoknak vizkorsága, 's a' t.

A' Vizkorság gyakran hirtelen támad, de mégis leg-gyakrabban tapaſztalhatatlanul kezdődik, igen laſſan nevekedik, és a' beteget gyakran halálos veſzedelembe veti.

Ha a' belső réſzek egéſségeſek, és a' dugulásoktól 's kemény daganatoktól ſzabadok; ha azonban

ban a' testnek nedvességei-is jók, akkor sokat lehet reménlni: Ellenben pedig a' beteg mindenkor nagy veszedelemben vagyon, ha a' nedvességek tsipősek és fel-olvadtak, avagy ha a' belső tagok megsértődtek.

Akkor-is többire mindenkor veszedelmesebb a' vizkorság, a' mikor a' *pulsus gyorsun* vér, és a' *beteg* nagyon *szomjuhozik*.

Az-is rosz jel, ha a' beteg valami engedetlen és erőtlenitő hasmenésbe esik, és ha általa a' vizes daganat nem tsak nem apad, hanem inkább minden környűlállások sulyosodnak.

Valami a' testnek természeti gőzölgését (die natürliche Ausdünstung) viszsza-tartya, avagy a' belső üregekben lévő vékony páráknak az erekbe való bé-szivódását meg-akadályoztattya, a' vérnek rendes forgását meg-bontya, ki-öntődéseket, duguláskat avagy keménységeket okoz, avagy a' nedvességeket felette meg-higittya, és a' kemény részeket el-lágyittya, 's a' t. az mind okat adhat a' vizkorságra.

A' Tós, és nedves helyeken lakó emberek vizkorságba igen sokszor esnek.

Megis mindazonáltal a' vizkorság leg-gyakrabban az őszi félbenhagyó hideglelésekből következik, kivált ha az illyen hideglelések a' belső részekben keménységeket és duguláskat hátra-hagynak, avagy ha igen sokáig tartanak, és illendőképpen nem orvosoltatnak. Vizkorság gyakran támad a' hosszas forró nyavalyák utánn-is, avagy a' nagy vérfolyások után, avagy a' testnek más felette bőv üresedése utánnis; A' felette gyakor ervágás-is ezen utólsó okok közé való.

Mikor a' vizkorság valami belső résznek evesedésétől, meg-genyettségesedésétől származik, avagy mikor valami más gonosz indulatu fekélytől, avagy

tsipősségtől okoztatik, akkor többire mindenkor orvosolhatatlan; ugyan azért a' *farvaszto* nyavalyákban (bey abzehrenden Krankheiten) a' vizkorság közönségesen halálos jel.

Hasanló veszedelmes a' vizkorság akkor-is, a' mikor valami hoszszas és gonosz indulatu sűlyben (*scorbutus*) támad.

A' vizet a' testből *három* különbözö utakan lehet ki-hajtani, tudni illik: az *izzadás*, a' *vizellés*, és az *hasmenés* által.

Leg-alkalmatasobban és leg-jobban a' *vizellés* által hajtatik-ki a' viz, de mégis igen sokszor a' *vizelltető* orvosságok elégtelenek, és azért *hashajtó* Szereket kell adni.

Ebben a' nyavalyában az orvoslást mindenkor gyenge orvosságokan kell kezdeni azért, hogy meg lehessen tudni, hogy valyon a' gyengébb szerek munkálkodnaké eleget, vagy nem; ha pedig ezek elegendők nem vólnának, akkor lassan-lassan lehet erősebb és keményebb szereket-is meg-próbálni.

Mindenkor jó jel, ha a' gyengébb orvosságok az illendö utakan munkálkodnak, ha szintén ez a' munkálkodás elegendö nem vólna-is; mert ez azt jelenti, hogy az erősebb szerek a' kévánt tzélt elfogják érni.

Hánytatót ebben a' betegségben *ritkán* adunk, kivált pedig akkor ártalmas az hánytató, a' mikor a' belső részek meg-sértődtek.

A' Vizkorságban fekvö betegnél az *has* közönségesen engedetlenül meg-vagyon *szorulva*; a' *vizellet* szűken menyen, és veres, néha Zavaros, néha valami sűrű, vereséetske, avagy tegla-szin-forma seprőt szállit az edény' fenekére.

Gyakran valami meg-hivesedés, vagy-is fazás után, kivált ha az aër nedves, hideg, és gőzös,

vagy-is

vagy-is kődős, az egéſz teſten, avagy a' teſtnek valamely réſzén valami *lágy*, *felpuffadt*, *fényes vizes daganat* támad; az illyen betegek ſemmiről ſen panaſzolkodnak, és magokat a' belső réſzekben jól érzik, könnyen lélekzelnek, az ételt kévánnyák, és jól aluſznak.

Az illyen daganatok *izzaſztó* orvoſságok és italak által; meg-fűſtelt ruhákkal téendő gyenge *dörgöléſſel*, és az ágyban való *meleg tartáſſal* gyakran könnyen és hamar el-hajtatnak. Napjában *háromſzor* egy port N°. 20. és mindenkor réá két findſia italt N°. 16. 17. 18. 46. 72. kell bé-adni, és ha ſzükségeſnek fog láttatni, akkor egy *laxátivát-is* lehet bé-adni.

Ezek a' betegek a' meg-gyógyulás után-is még egynéhány napokan mértékletes és gyenge melegben tartsák magokat; hirtelen hidegre ne mennyenek; azonban az-is igen jó, ha ebben az időbenn-is napjában egyſzer vagy kéttzer azok a' réſzek, a' mellyek előbb dagadva voltak, jól meg-fűſtelt ruhákkal gyengén dörgöltetnek.

Ha a' vizkorság valami nagy vér-ontás után; igen ſok érvágás avagy valami más felette bőv üreſedéſek után; hoſzſzas, félbenhagyó avagy forró hidegek után támad, és egyedűl tſak a' teſt' kemény réſzeinek erőtlenségétől 's el-lágyulásától függ, akkor gyenge ételekkel igyekezni kell a' betegnek erőt adni, és egyſzer-'s-mind gyenge dörgöléſek által, 's ollyan orvoſságokkal, mint N°. 17. 18. 68. 71. 72. 79. a' *vizet-is* igyekezni kell meg-mozditani, és a' teſtből ki-hajtani.

Gyakran tſak hamar és ſzerentséſen a' viz ki-takarodik, minden daganat egéſzſzen el-mulik, de mégis az edényekben, és a' több kemény réſzekben még kőzönségeſen valami *gyengeség* hátra-marad, és azért a' daganat megint igen könnyen viſzſza-térhet:

Ennek el-távoztatására a' még hátra-maradt el-lágyulás *erősítő* és *összve-huzó* szerek által meg orvosoltassék, és a' természeti keménység megint helyre hozattassék. Erre a' tzélra N°. 31. 36. 74. 75. igen jo orvosságok vagynak; néha mindgyárt kezdetben-is lehet illyen orvosságokat adni, akkor tudni illik, a' mikor az erőtlenség olly nagy, hogy várni sokáig ne leheſſen, és azért a' mikor az előbbeni orvosságoktól tsak alig lehetne valami munkálkodást várni.

Ha ezen erősítő orvosságokkal való éléskor az has meg-szorul, akkor gyenge klystérrel segiteni kell.

Minden *vizes* daganatban, akár közönséges légyen, és az egész testen el-terjedgyen, akár tsak valami különös részt el-fogjan, szorgalmatason ki-kell keresni, és meg-kell vizsgálni, hogy a' meg-gyült nedvesség valyon *higé* 's *vékonyé*, avagy pedig *sűkeres*, *meg-alutt*, *kotsonnyás*, és *taknyos*; azt-is jól meg-kell-vizsgálni, hogy a' daganatnak *szine természt* szerént való-é, avagy 'talám már *veres-is* és *gyuladt*, avagy imitt-amott *szederjes*, *feketés*, avagy *bársonypiros* fótokkal meg-vesztegettetett.

Hogy a' vizes daganatban meg-gyült nedvességek *higak* 's *folyók*, azt, ha a' daganathoz érünk, meg-tudgyuk abból, ha a' bőr könnyen bé-nyomattatik, és ha azután megint mindgyárt fel-emelkedik, és a' nyomás által tsinált lyikot, vagy-is üreséget megint mindgyárt bé-tölti; azonban a' daganatnak természet szerént való melegsége-is közönségesen épen meg-marad: Ha pedig a' meg-gyült nedvességek *sűkeresek* és *kotsonnyások*, akkor a' daganat többire mindenkor hidegebb, a' bőrt olly könnyen bé-nem lehet nyomni, és a' bé-nyomattatott lyik, vagy üresség tsak igen lassan emelkedik-fel, igen lassan-is telik-meg megint.

Ha

Ha már a' meg-gyûlt vizes nedvességek egészszen higak 's folyók; ha egyszer-'s-mind semmi kemény daganatok, avagy más gonosz történetek jelen nintsenek; és ha a' beteg kûlömbön-is elég erôs, akkor mindgyárt valami alkalmatos *laxátivát* N°. 4. 5. 14. 38. kell adni; ha pedig ezek igen gyengék volnának, akkor lehet erôsebbeket-is N°. 154. 155. 156. 157. 158. meg-próbálni.

Gyakran ezekre az orvosságokra igen sok viz menyen-ki mind a' vizelleten, mind az hasmenésen; a' betegek meg-nem-hádgyadnak, hanem inkább magákot kônnyôbben érzik, és egyszer-'s-mind az-is tapasztaltatik, hogy a' daganat-is lágyabb és kissebb kezd lenni.

Ebben az állapotban minden harmadik avagy negyedik nap lehet laxátivát adni mind addig, mig a' daganat egészszen el-nem apad.

Ez az orvoslás sokszor igen szerentsés, kivált ha a' meg-dagadt részek a' N°. 161. le-irt szerrel megfüstelt ruhákkal gyakran dôrgöltetnek, és azonban a' beteg a' N°. 89. 162. 163. le-irt herbathéból napjában egynéhány findsiával iszik.

Ha a' beteg az elsô laxátivára meg-gyengûlne, akkor nem szabad elôbb másodszor laxálni, mig az erô megint meg-nem jôn; hanem inkább vizelltetô szerek által kell igyekezni segiteni: gyakran a' N°. 68. 71. 79. 113. 118. 119. 152. le-irt szerek annyit használnak, hogy azután tôbszer laxátivát adni ne kellyen.

Ha pedig ezek a' szerek eleget nem használnának, akkor szûkséges volna mégis minden hatodik, avagy nyóltzadik nap a' felyebb jovosolt laxátivák közûl eggyet bé-adni: Az illyen kôrnyûlállásokban igen félelmesnek nem kell lenni.

Ha a' vizes nedveſségek igen *sûkereſek*, *takznyaſok* avagy *kotſonnyáſok*, akkor mindgyárt kezdetben ollyan orvoſságokat kell válaſztani, a' mellyek az illyen sûrû nedveſségeket meg-vékonyittyák, fel-olvoſztyák, meg-higittyák 's folyóvá teſzik, és laſſan-laſſan a' vizellet, avagy az haſmenés által a' teſtből kihajtyák: Illyenek vagynak N°. 71. 79. 110. 111. 113. 118. 142. 144. 152. 159. Ezen, és ezekhez haſanló orvoſságokkal egyedûl-is gyakran a' felette engedetlen vízkorság-is meg-gyógyittatik, és ha általak a' vizellés elég bővön foly, az has eléggé nyitva tartatik, és a' daganat apadni kezd, akkor nem ſzûkséges más laxátivákat adni.

Ha pedig ezek az ûreſedéſek tapaſztalhatóképpen nem haſználnának, akkor azonban gyakran valami erôs laxátivát-is kell rendelni.

Ez az orvoslás többire mindenkor elegendô, ha a' belsô réſzek ſzabadok, a' nedveſségek nem tſipôſek, és a' beteg elég erôs; Az illyen orvoſságokat álnatatoſan kell tovább-is adni, és mindgyárt el-nem-kell változtatni, ha egy vagy két doſis eleget nem haſználna.

Ha ſem a' vizelltetô, ſem a' gyakran bé-adatott laxátivák valami könnyôbbséget nem ſzereznének, akkor mindenkor roſz jelentôdik.

Ha a' vizelltetô orvoſságok a' vizelletnek uttyaiban valami fájdalmas erôlkedéſt, és égéſt okoznának, és ha ſzomjuságról kezd a' beteg panaſzolkodni, akkor a' vizelltetô ſzereket mindgyárt el-kellhagyni, mert kûlömbön igen ſokſzor a' vesékben és a' vizelletnek uttyaiban gyuladás támad, melly által a' beteg nagy veſzedelembe eſik; Ez az égés lágyitó nyálos italak által N°. 40. 41. 88. meg-gyógyul.

Ha a' gyengén vizelltetô, és gyengén laxáló ſzerek nem haſználnak, és ellenben ha az erôſſebbek

bek a' beteget gyöttröttetik, meg-bádgyaſztyák, és a' mely-tſont alatt valami fájdalmat, avagy valami ſzáraz hurutot okoznak, akkor az roſzſzat jelent, mivel az erős laxátivák ártanak, és a' gyengék ſemmit ſem haſználnak.

Az illyen állapotban a' vizkorság majd mindenkor orvoſolhatatlan; azért-is tſak gyenge ſzerekkel a' leginkább ſzorgató és fájdalmas kőrnyűlálláſakon kell ſegiteni, hogy a' beteg a' nyavalyát kőnnyebben ſzenvedheſſe.

Ez az enyhitő orvoslás (*cura palliativa*) azokban a' vizkorságokban-is ſzűkséges, a' mellyek valami belső eveſedesből, genyettségeſedésből avagy ſarvadásból ſzármoznak, és kőzönségeſen a' beteget rővid időn meg-ólik.

A' *Vizkorságban* fekvő emberek, gyakran valami *forró hidegbe*, avagy óldalnyilallásba, tűdőgyuladásba, avagy valami más belső réſznek gyuladásába eſnek: Ha illyenkor a' beteg még elég erős, ha a' pulſus kemény és tellyes, és ha a' vér még meg-nem-romlatt, akkor a' beteggel ugy kell bánni, a' mint ezekben a' nyavalyákban jovoſoltatott; *lehet*, ha ſzűkséges fog lenni, rendkivűl a' vizkorságra nem nézvén, gyakran *eret* vágni, és *hiveſitő* 's *lágyitó* orvoſságokat illendő mértékben adni. Ez az orvoslás gyakran olly ſzerentsés, hogy általa nem tſak ez a' nyavalya, a' mellybe a' vizkorságos beteg moſt eſett, hanem egyſzer-'s-mind maga a' vizkorság-is egéſzſzen el-mulik.

Ha pedig a' vizkorságos emberek, mikor forró hidegbe eſnek, már igen bádgyattak, avagy ha az eő nedveſségek azonkivűl-is már meg-romlattak és meg-tſipőſedtek, akkor mind meg-halnak.

Hogy az *haſnak üregében* viz vagyon, azt meglehet-tudni, ha valaki a' kezét az haſnak egyik ól-

dalára teſzi, a' máſik kezével pedig az haſnak máſik által-ellenben lévô óldalát ûtegeti; mert az hasban lévô viz erre az ûtegetéſre meg-mozdul 's meglottſan.

Az *Haſvizkorság* ſzintén ugy, a' mint felyebb jovoſoltatott, *vizelltetô* avagy *hashajtó* orvoſságokkal orvoſoltatik.

Ha pedig még az erôs és kemény vizelltetô avagy hashajtó ſzerek-is az haſnak daganattyát nem apaſztanák 's nem kiſſebbitenék, és ha a' beteget még inkább bádgyaſztanák, akkor az has-tſapoláshoz (*paracentheſis*) kell folyomadni.

Mihent a' viz az illyen tsapolás által az hasból ki-foly, azonnal mindgyárt a' betegnek megint vizelltetô orvoſságokat kell adni, mellyek illyenkor gyakran ſokat haſználnak, és a' vizelletet olly bôvön meg-indittyák, hogy azután az has többé fel-ne-dagadgyan, és a' beteg tökélleteſen meg-gyógyulyan.

Mégis mindazonáltal az-is gyakran meg-eſik, hogy az haſnak meg-tſapoláſa után a' vizelltetô orvoſságok eleget ne haſznályanak; és azért hogy a' viz az hasban megint meg-gyúlyen, és attól az elôbbeni daganat 's gyötrôdés megint elé-kerûlyen.

Annakokáért az haſat megint meg-kell-tſapolni; ezt a' tſapoláſt lehet, ha a' ſzûkség kévánni fogja, többſzer-is elé-venni: De mégis mindenkor a' tſapoláſok közt lévô köz idôben jó meg-próbálni, hogy valyon a' vizelltetô avagy hashajtó ſzerek elegendôké az ujra kövétkezendô vizkorságnak el-távoztatására.

Vagynak példák, a' mellyekben a' betegek minekutánna az has hattzor, héttzer, avagy nyóltzor meg-tſapoltatott, azután jobban kezdettek lenni, és egéſzſzen 's tökélleteſen meg-gyógyultak, többé vizkorságba viſzſza-ſem-eſtek.

Az

Az haſnak meg-tſapoláſa ſokára ne-halaſztaſsék; mihent a' leg-jobb és a' kûlönôsôn ki-válagatott orvoſságok enyhûléſt nem hoznak, akkor mindgyárt minden tovább való várokozás nélkûl az haſat meg-kell-tſapolni.

Mert kûlömben az hoſzſzas halaſztgatás alatt a' beteg el-bádgyad, az haſnak belsô réſzei meg-fonnyadnak (*macerantur*), egéſzſzen el-lágyulnak, és gyakran a' meg-gyûlt viznek tſipôſségétôl meg-rágattatnak, avagy azonban egyſzer-'s-mind a' melynek ûregében-is a' viz ôſzve-kezd-gyûlni, melly miatt azután a' nyavalya kôzônségeſen orvoſolhatatlanná válik.

Az haſnak tſapoláſa akkor leg-bátorságoſobb és majd mindenkor mindgyárt az elsô-is eleget haſznál, a' mikor az haſnak daganattya ſokáig, mind nagyságra, mind formára nézvén, egy módon marad, és ſe nem apad, ſe nem nevekedik.

Mert ez az állapot azt jelenti, hogy már tôbbé a' viz az hasba bé-nem-folyhat, és azért az illyen kôrnyûlállâſokban a' vizkorság a' tſapolás után tôbſzer viſzſza ſem tér.

Az Has igen ſokſzor egyedûl tſak azért tſapoltatik-meg, hogy a' viznek ki-folyáſa által a' nyavalya enyhûlyen, és a' beteg valamennyire meg-kônnyôbbedgyék; tudni illik akkor, a' mikor az élethez ſemmi reménység nintſen, és mégis azonban a' beteg az haſnak felette nagy daganattya 's puffadása miatt nagyon gyôtrôdik, és gyakran nem-is lélekzelhet.

Ez a' tſapolás illyenkor a' gyôtrôdéſt el-hajtya, a' lélekzéſt meg-kônnyôbbiti, és gyakran a' nyavalyát hoſzſzu idôre ſokkal kônnyebbé és ſzenvedhetôbbé teſzi. Az illyen kôrnyûlállâſokban ugyan ezen okból az haſat lehet gyakran-is meg-tſapolni.

Ha az hasnak meg-tsapolása által ki-folyó viz tiszta, és nem rosz szagu, akkor az egéséghez több reménység vagyon, mintsem ha zavaras, büdös, és tsipós volna.

Az hasban lévő vizesség gyakran olly sűrű taknyos, és kotsonnyás, hogy az hasba szurt tsapotskán ki-nem-folyhat.

Ebben az állapotban vagy a' sebet meg-kell-széleſiteni, vagy oſzlató és fel-olvaſztó fetskendezésekkel azt a' sűrűséget meg-kell vékonyitani, hogy folyó 's hig légyen, és azután az hasból ki-folyhaſſan: *Mindenkor jobb a' vizet az hasból egyszerre ki-venni, és az ájuláſokat 's egyéb gonoſz kövétkezéſeket alkalmatos haſ-ſzoritó övödzővel el-távoztatni.*

Ha pedig a' beteg a' viznek ki-folyása alatt felette el-bádgyadna, ha el-ájulna, 's a' t. akkor a' viznek folyását meg-kell állitani, és mind addig kell várakozni, mig a' beteg megint egéſzſzen magához tér 's jobban leſz: Azonban a' betegnek valami tsendeſen erosító orvoſságot N°. 160. kell bé-adni, avagy lehet néki egynéhány kalán jó bort-is innya adni.

Minden vizkorságban ugyan, de mégis az hasvizkorságban kűlönösön mindenkor mindgyárt kezdetben jól meg-kell-viſgálni, hogy valyon az hasban, avagy az óldallágyokban (*in hypochondriis*) valami *meg-keményedés* nintsené.

Ha már az hasban avagy az óldallágyokban valami keménység jelen lenni tapaſztaltatnék, akkor a' *vizelltető* és a' gyengén *laxaló* orvoſságok mellett-ollyanak-is ſzükségeſek, mellyek az illyen keménységeket fel-óldazzák 's el-oſzlattyák N°. 46. 72. 109. 110. 132. 135. 136. 142. 144. 159. A' N°. 164. le-irt. *pilulák* gyakran *leg-haſznaſobbak*.

Ezen

Ezen kôrnyûlállâsokban tôbbire mindenkor az ozvoslás felette lassu, sokszor igen engedetlen, gyakran egészszen-is lehetetlen.

Ha egy darab idô mulva a' vizellet bôvebben kezd menni, ha a' vizes daganat apadni kezd, ha a' keménységek lágyabbak 's kissebbek leznek, akkor *jó a' reménység*, és ugyan azért tovább-is tsak ugyan azon szerekkel kell orvosolni.

Ha pedig ezekre a' szerekre semmi enyhûlés és jobbulás nem kôvôtkeznék, ha a' keménység maga elôbbeni állapottyában változhatatlanul meg-maradna, akkor *nagy a' veszedelem*.

Az hasat ebben az állapotban-is lehet meg-tsapolni, ha a' meg-keményûlt részek meg-engedik; az illyen tsapolás által néha annyit nyerünk, hogy azután a' felôldô és oszlató orvosságokat bôvebben lehessen bé-adni, és hogy ekképpen azután jobban 's tôbbet-is használhassanak az orvosságok.

Ebben az állapotban gyakran minden viz a' vizeltetô orvosságok által a' testbôl szerentsésen ki-hajtatik; De mégis a' keménységek még a' magok elôbbeni állapottyakban meg-maradnak, mindazonáltal az illyen keménységeket azután könnyôbben meg-lehet gyógyitani; illyenkor a' N°. 49. 60. 134. 135. 136. le-irt orvosságokat adgyuk. Ha pedig a' vizellet azonban szûken kezdene menni, kôvôtkezendôképpen ha miatta az ember attól félne, hogy a vizkorság megint viszsza-tér, akkor egyszer-'s-mind vizelltetô orvosságot-is kell adni N°. 164.

Ha azoknak az hasokban, a' kik erôs borokat avagy pálinkát igen bôven isznak, keménységek támadnak, és ha azokra azután vizkorság kôvôtkezik, akkor a' nyavalya kôzönségesen orvosolhatatlan.

Az

Az illyen emberekben a' máj és a' lép majd olly kemény, mint a' kő, és egészszen el-aszszatt 's el-száradott.

Néha a' máj igen nagyon meg-nő, és gyakran az hasnak űregét egészszen el-foglalya; némellykor az hasban egyszerre több részek keményednek-meg, néha minnyájon egy tsomóba-is ősze-nőnnek: Ha már illyenkor vizkorság támad, akkor a' nyavalya mindenkor orvosolhatatlan ugyan, de mégis felőldő, vizelltető, és gyengén laxáló szerekkel azt véghez lehet vinni, hogy a' nyavalya tovább ne nevekedgyék, és hogy a' leg-alkalmatlanobb környűlállások valamennyire enyhűlyenek; ekképpen a' betegnek életét sokszor sokáig meg-lehet tartani.

Valamint minden keménységnek jelenlétekor, ugy ebben az állapotban-is a' kemény laxativákot el-kell-kerűlni.

Gyakran a' vizkorságos emberek *nagy szomjuságról* panaszolkodnak, és valami *kemény hideglelésben* vagynak; illyenkor minden *hevitő vizelltető*, avagy az *hevitő láxáló* szerek-is felette *ártalmasok*.

Az *hivesitő*, *lágyitó*, és *gyengén vizelltető* orvosságok ellenben illyenkor gyakran leg-jobbann használnak; Kiváltképpen pedig ekkor ollyan orvosságokat kell adni, a' mellyek egyszer-'s-mind hivesitnekis, és gyengén laxálnak-is N°. 8. 9. 11. 33. 39. 46. 113. 165. 166. 167. 168.

Az illyen betegeknek azt sem kell meg-engedni, hogy igen sokat és a' szomjuságoknak el-állására igyanak, de mégis kegyetlenség vólna, és az ember a' nyavalyát tsak meg-sűlyositaná, ha a' betegnek innya semmit sem adna; az *ital* mindenkor savanyó legyen N°. 29.

Az-is igen sokat használ, ha az illyen betegek a' szájjakba gyakran valami *savanyót* vesznek, és az által

által az igen nagy szomjuságot tsendesítik, avagy ha a' szájjat-is néha vizzel 's etzettel ôszve-elegyitve kimossák.

Néha a' bé-adott kemény laxátivák után a' vizkorságos embernek *hasa* hirtelen *fel-puffad*, és az által a' beteg felette nagy gyôtrôdésbe esik; éz kôzônségesen az érzô inaknak felette nagy érzékenségektôl (*irritabilitas*), és az attól támadt gôrtsôktôl származik.

Ebben az állapotban tsendesitô orvosságot kell adni N°. 82. 84. 85. 126. Erre nem tsak az hasban lévô gôrtsôs mozgások meg-szûnnek; hanem egyszer-'s-mind a' daganat-is le-lohad, és a' betegek magokat jobban érzik.

Gyakran a' N°. 171. 172. le-irt orvosságok a' vizkorságban leg-tôbbet segitnek, ha a' tôbb vizeiltetô és laxáló szerek semmit sem használnak.

A' N°. 172. le-irt port egynéhány napokan egymás után lehet bé-adni, avagy ha a' beteg miatta felette el-erôtlenednék, avagy gyôtrôdnék, akkor azt lehet minden harmad avagy negyed nap egyszer elévenni.

Ezek az orvosságok igen hasznasok, kivált azokban a' tôrténetekben a' hól a' vér igen taknyos, és az hasnak belsô részei valami sûkeres, taknyos nedvességgel meg-vagynak telve 's dugulva.

Tapasztalt dolog, hogy a' hoszszas vizkorságban a' lábokan a' bôr ki-hasadazott, és azután az hasadásokan a' betegnek nagy kônnyôbbségével sok viz kifolyt: Annakokáért az illyen engedetlen, hideg, és lágy vizes daganatokon gyakran lehet egy-néhány *mettzéseket* tenni, hogy a' viz a' daganatból ki-folyhassan.

De mégis az illyen mettzést *soha* meg-nem-kell-próbálni, ha a' vér igen *tsipôs*, avagy ha a' dagana-

ton

ton *szederjes*, *feketés*, avagy *setétpiros* sûlyôs (*schar-bockichte*) *fótok* láttatnak; mert illyenkor a' mettzés gyakran fenét támaszt, és halált hoz.

A' kûlsô dôrgôléſek minden vizkorságban igen haſznaſok, ha a' bôr meg-nem-gyuladott, avagy ha nem felette érzékeny; ſegitik az orvoslaſt-is, mivel a' meg-állatt 's meg-rekedett vizet folyóva teſzik, és megint a' vérnek forgásába bé-hajtyák.

Kiváltképpen pedig az haſvizkorságban igen ſokat haſznál, ha napjában kéttzer avagy háromſzor egy fertály avagy fél óráig a' N°. 169. le-irt irral az has dôrgôltetik.

De mégis vagynak ollyan betegek-is, a' kik az haſakan ſemmi olajoſt, és ſemmi ſiroſt úgy el-nem-ſzenvedhetnek, hogy a' bôr réá mindgyárt meg-negyuladgyon, avagy fel-nehójogzék: Illyenkor tſak a' ſzáraz dôrgôléshez kell fogni.

A' vizes daganat némelly tagokan ſokſzor igen lágy, fényes, és világos vagy-is által-látható: Illyenker pergelt sóval, avagy pergelt bab-liſztel és egy kevés kámforral, avagy el-oſzlató fûvekbôl tſinált porral N°. 314. meg-tôltött zatskót melegen kell a' daganatra rakni.

Ha pedig a' daganat a' karakan avagy a' lábakan igen sûkeres avagy kemény volna, akkor a' melegkôtések N°. 315. haſznaſobbak.

A' vizkorságból fel-épûlô emberek ſokáig kemény, puffaſztó, és nehéz emészto ételeket ne egyenek; ſokat ne igyanak; nedves kôdôs, és hideg levegô égben ne járjának; nedves és iſzapos helyen ne lakjának; és magokat ſzabad, tiſzta, és ſzáraz levegô égben gyakran mozgaſsák.

A' vizkorságnak el-muláſa után a' fel-gyógyulók majd mindenkor még gyengék, és a' teſt ſonnyatt: Annakokáért az orvos igen okoſon tſe.ekedik,

ha

ha az illyen ſzeméllyeket a' ſellyebb jovoſolt erősitő orvoſságokkal még élteti: Ebben az állapotban a' N° 170. le-irt ſzer igen haſznos, étel-kévánáſt ſzerez, a' vizelletet gyengén hajtya, és egyſzer-'s-mind a' teſtet-is erősiti.

A' SÁRGASÁGRÓL.

(*De Ictero.*)

HA az *epe* a' vérbe bé-menyen, az egéſz teſten ſzéllyel-ôntődik és *sárga ſzint* tſinál, akkor ez az állapot *sárgaságnak* neveztetik.

A' sárgaság néha hirtelen kezdődik; Gyakran pedig a' betegek előbb ſokáig kűlömbféle bajakat éreznek, és az egéſz teſtekben meg-bádgyadnak; a' ſzáj keſerű; a' gyomor gyakran nagyon fáj; a' ſzivnek vermetskéje nagy gyötrődéſſel ôſzve-húzódik; ez a' gyötrő ôſzvehuzódás nevezeteſen a' a' jobb óldal-lágyon (*hyponchondrium dextrum*) el-terjed, és ottan valami állandó, tompa, nyomó, és gyakran felette-is kemény fajdalmat támaſzt; az illyen betegek felette nagy nehézséget éreznek a' melyekben, és igen nehezen lélekzelnek, minden ételt utállnak, az okádáſra gyakran erőlkednek, és gyakran valami ſavanyó avagy rothatt-forma nedveſséget bőfögnők-ſel; Végre a' ſzemeknek fejér hártyái meg-sárgulnak, és azután tſak hamar az egéſz teſt-is, még az hajas bőre-is a' főnek sárga ſzinű leſz; az emészteſt (der Stuhlgang) többire agyag-forma, hamu-ſzinű, avagy fejér-is, az has pedig gyakran engedetlenűl meg-ſzorul; a' vizellet néha sűrű és zavaros avagy ſáfrán-ſzinű, néha ſetét sárga-is, és sárgán meg-feſti a' belé-

mártott

mártott ruhát. Ezek a' betegek gyakran arról panaſzolkodnak, hogy az egéſz teſtek ſzenvedhetetlenûl viſzket: A' pulſus néha hideglelôs, leg-gyakrabban pedig hideglelés nélkûl való.

Azokban az emberekben, a' kik taknyos vérûek, halaványy és pôffödt ábrázatuak, avagy a' kik sûkeres, puffaſztó, és nehéz emésztő ételekkel élnek, és a' teſteket keveſet mozgattyák, az epének uttyai valami sûkeres, taknyos matériával meg-telnek 's bé-dugulnak, azért-is az epének rendſzerént való folyáſa meg-akadályoztatik, melly miatt végre az ember sárgaságba eſik.

Az illyen betegek kôzônségeſen a' gyomrokban valami nehézséget és hideget éreznek; a' jobb óldallágy (die rechte Rippenweiche) feſzûlt; az ételt nem kévánnyák, és gyakran ſok nyálos vagy takonyforma matériát okádnak.

Ebben az állapotban mindgyárt kezdetben hashajtó orvoſságot kell adni N°. 4. 5. 38. avagy ha a' gyomor takonnyal felette nagyon meg-tôlt, és ha egyſzer-'s-mind a' terméſzet okádás által akar magán ſegiteni, akkor leg-inkább hánytató N°. 24. 25. 26. kévántatik.

A' kôvôtkezendô napokan gyengén fel-óldó 's oſzlató orvoſságokat kell adni N°. 3. 46. 72. 109. 132. 136. 144. 173. Ha már ezekre a' nyavalya apad, ha a' beteg magát kônnyôbben kezdi érezni, akkor tſak azon orvoſságokkal kell tovább-is a' beteget éltetni mind addig, mig az egéſség egéſzſzen helyre áll.

Ha pedig az enyhûlés tapaſztalható nem vólna, és kivált ha a' beteg azonban illendô avagy elegendôképpen az emésztettôl nem tiſztulna, akkor ezen ſzerek mellett lehet még minden harmad avagy negyed nap a' felyebb le-irt laxativákból eggyet bé-adni:

így

Igy az illyen sárgaságok kőzőnségeſen tőkéilleteſen meg-gyógyulnak.

Mégis mindazonáltal az illyen sárgaság-is néha igen engedetlen, ha tudni illik a' takony igen sűkeres, és már felette meg-sűrűedett 's meg-vaſtagadott: Illyenkor a' N°. 111. 174. le-irt ſzerek igen haſznaſok.

Mikor a' sárgaság a' *majnak gyuladásától* avagy valami *forró hidegben* támad, és ſemmi kűlőnős történetet nem támaſzt, akkor a' sárgaság ellen ſemmi kűlőnős orvoſság nem kévántatik, mivel azon kivűl-is majd mindenkor azokra az orvoſságokra el-mulik, a' mellyek az első nyavalyának orvoslására elegendők.

Ha pedig a' sárgaság a' *májnak* valami *genyettséges fekélyétől* támad, akkor kőzőnségeſen orvoſolhatatlan, és a' betegek valami ſarvadásban vagyis ſzáraz nyavalyában meg-halnak, hanemha a' terméſzet, avagy a' meſterség a' genyettséget a' májból valamiképpen ki-folytathatná, a' mint felyebb a' máj-gyuladásban emlittetett.

A' Sárgaság néha a' *májnak meg-keményedésétől* támad, mellyet abból meg-lehet-tudni, ha az ember a' jobb óldallágyban, a' hól a' máj fekſzik, tapagatva valami keménységet érez.

Ebben az állapotban-is megint, a' mint felyebb mondatott, fel-óldó 's oſzlató orvoſságok kévántatnak, de ugy, hogy a' beteg velek ſokáig álhatatoſan élyen.

A' N°. 60. 91. 174. le-irt pilulák-is itten igen haſznaſok. Igen ſokat ſegitődik az orvoslás, ha kivűl a' meg-keményedett réſz minden nap reggel és eſtve a' N°. 128. le-irt irral jól meg-dőrgőltetik, és azután bűrők-haſtrommal (*emplaſtrum de cicuta*) bé-boritatik.

Szintén ezen fel-óldó 's oszlató órvosságok haszsnasok akkor-is, a' mikor a' sárgaság *rosszul* orvosoltatott, avagy *idô elôtt kinával el-nyomottatott* félbenhagyó hideglelésstôl származik: kiváltképpen pedig illyenkor a' N°. 144. le-irt orvosság igenjó.

Ezek az orvosságok az *hideglelést* gyakran megint viszsza-hoszák; melly hideglelés, ha nem igen sulyos, addig meg-ne-gyógyittasék, mig a' sárgaság és a' sárgasággal ôszve-foglalt történetek egésszen el-nem-mulnak; az hideglelés azután, ha a' beteg ezen szerekkel még-tovább-is él, néha magától-is el-mulik, és azért többé nem-szûkséges kinához folyomodni, mégis mindazonáltal ha az illyen hideglelés a' beteget nagyon meg-bádgyosztaná, avagy más gonosz történéteket okozna, akkor megint szûkséges kinával élni.

Néha némelly emberek a' sárgaságtól ostromonként gyötröttetnek.

Az illyen emberek kezdetben a' májnak táján valami nehézséget és feszitô 's tompa fajdalmat éreznek; a' szivnek vermetskeje ôsz-ve-huzódik, és hirtelen valami mely-szorulás támad; a' betegek az ételt utályák, gyakran okádnak; a' vizellet meg-zavaradik avagy sáfrán-szinû lesz; lassan-lassan a' szemnek fejér hártyái meg-sárgodnak; végre az egész test-is megsárgul.

Erre az elôbbeni történetek kôzönségesen megkezdnek szûnni; a' sárgaság-is minden sok orvoslás nélkûl lassan-lassan megint el-mulik.

Mégis mindazonáltal egynéhány napok után, gyakrabban egynéhány hetek avagy hólnapok mulva az elôbbeni kôrnyûlálláſok a' sárgasággal edgyûtt megint viszsza térnek, és megint, mint elôbb el-is mulnak; De mégis mentôl gyakrabb a' sárgaságnak viszsza-térése, annál keményebbek az ostromok-is, annál

tovább-is

tovább-is egy végben tartanak, annál rövidebb idő alatt-is egymás után kövötkeznek.

Mikor ez gyakran történik, akkor majd mindenkor bizonyoson lehet kövötkeztetni, hogy az epehójogban az epe felette meg-vastagadott és *megsükeresedett*, avagy hogy benne *epekövek* (Gallensteine) vagynak.

Mihent illyen ostromak tapasztaltatnak, akkor mindgyárt a' betegnek, ha szintén egésségesnek lenni láttatnék-is, mégis sok fel-oldó és oszlató italakat, avagy más hasanló orvosságokat jó darab ideig kell adni N°. 45. 46. 72. 136. 141. 144. 173. Az illyen orvosságokkal való szorgalmatos éléssel gyakran véghez viszszük, hogy az ostromok lassan-lassan apadgyanak, és végre egészszen ki-is maradgyanak, kivált ha mindgyárt kezdetben, a' mikor a' nyavalya még meg-nem-gyökerezett, segitségre menyünk.

Ha már a' nyavalya nagyon meg-rögzött, akkor a' történetek nem apadnak, gyakrabban viszszais térnek, és sokkal engedetlenebbek, de mégis ez a' természetnek szükséges és hasznos munkálkodása, melly által ő az epekövecket a' belekbe bé-akarja-hajtani, és igy magát attól a' terhétől meg-akarja szabaditani: Gyakran-is az illyen ostromok alatt illyen *epekövek* vagy az *okádás*, vagy az *hasmenés* által a' testből *kivettetnek*; gyakran pedig az *okádás* avagy a' mi közönségesebb, az *hasmenés* altal valami felette *sükeres*, *kotsonnyás*, *setét-zöld* avagy *porondos* matéria-is menyen-ki a' testből, melly által a' beteg nagyon meg-könnyöbbedik.

Annakokáért ártalmas volna, a' természetnek ezen hasznos munkálkodásait meg-akadályoztatni, sőt inkább őket, ha nem felette kemények, segiteni és könnyöbbiteni kell.

Az *okádás* ſegitődik *lágy-meleg mézes* vizzel; azonban *lágyitó* italakat-is N°. 8. 40. 88. avagy olajos orvoſságokat N°. 175. kell a' betegnek bé-adni; haſanló klyſtéreket-is kell bé-vetni: kivűl a' *lágyitó* irakkal tett dörgöléſek, és a' *lágyitó olajos* meleg kötéſek ſokſzor igen ſokat haſználnak.

Mikor az illyen oſtrom igen ſokáig tart, akkor a' betegek nagyon meg-könnyöbbednek, ha lágyitó meleg feredőbe ůlnek.

Ebben a' nyavalyában az haſmenéſt mindenhor ſzorgalmataſon meg-kell-viſgálni, és után kell látni, hogy valyon nem menyené az eméſztettel edgyűtt valami kő, avagy valami más felyebb le-irt kotſonnyás matéria: Ha ezek kőzűl valami tapaſztaltatni fog, akkor a' betegeknek majd állandó könnyöbbůléſt lehet igérni.

Gyakran az oſtrom alatt a' történetek felette ſulyoſok, és a' beteget igen nagy veſzedelembe vetik; a' betég mindent, a' mit bé-veſzen, ki-okádik; a' fájdalmok kegyetlenek, és a' gyötrődés ſzenvedhetetlen: Annakokáért illyenkor tſendeſitő orvoſságokat kell adni N°. 126. minden máſodik avagy harmadik órában-is egy len-mag-olaj-klyſtért kell bévetni: Ha a' pulſus felette feſzűlt, tellyes, és hideglelős vólna, akkor mindenek előtt eret-kell-vágni, és azután a' N°. 126. le-irt ſzer helyett máſt N°. 41. avagy 92. kell adni.

Ezen tſendeſitő ſzerekkel addig kell élni, mig valami tapaſztalható enyhűlés nem kővetkezik, és mig a' fájdalam el-nem-mulik; erre a' betegek kőzönségeſen el-kezdnek alunni, és azután magokat ſokkal jobban érzik.

Igy orvoſoltatnak a' betegek az oſtrom alatt.

Mine-

Minekutánna pedig az oſtrom el-mulik, azután a' mennyire lehet, azon kell igyekezni, hogy a' kővôtkezendô oſtromok el-távoztaſſanak.

Annakokáért akkor megint a' felyebb jovoſolt felóldó és oſzlató orvoſságokhoz kell folyomodni, és ha a' beteg az orvoſságokat kônnyen birja, akkor azokat nagyobb mértékben-is lehet adni, a' beteget-is ſokáig lehet velek éltetni.

Gyakran az oſzlató italak a' gyomorban valami hideget avagy fájdalmat okoznak, és a' betegtôl ugy meg-utáltatnak, hogy azután a' teſtbe elegendô mértékkel bé-ne-vitetheſſenek; illyenkor ſzintén ollyan jó, de gyakran még job kimenettel-is, és gyorſobb haſzonnal adódnak a' N°. 91. 135. 174. le-irt pilulák, mellyekre mindenkor egy findſia herbathét N°. 143. kell adni.

Ha már az illyen orvoslás alatt az óldallágyok meg-ſzabadulnak 's meg-lágyulnak; ha az haſmenés által ſok taknyos matéria hajtatik-ki, és ha a' beteg-is elég erôs, akkor a' remenység jó.

Az illyen orvoſságokkal való élés alatt gyakran az eméſztetben minden kûlônôs tôrténetnek tapaſztaláſa nélkûl *epekôvek* találtatnak.

Néha pedig az oſtromok megint viſzſza jônnek ugyan, de mégis kôzônségeſen ſoklal gyengébbek és rôvidebbek.

Minekutánna a' beteg ſokáig az oſtromtól egéſzſzen meg-ſzabadulva és jól vagyon, akkor azután az orvoſságokat-is férre lehet tenni.

Mihent pedig tſak leg-kiſſebb jelentéſei-is a' kővôtkezendô oſtromnak avagy a' májnak táján valami alkalmatlanság tapaſztaltatnék, akkor mindgyárt megint haſanló orvoſságokhoz kell folyomadni, és azután velek megint egynéhány hetekig kell élni.

Az illyen betegeknek, kivált tavaſzſzal, minden felöldö és oſzlató erővel biró *értz-vizek és bor-kutok* (Mineralwäſſer und Sauerbrunnen), valamint a' lágyitó és oſzlató feredők-is igen haſznaſok.

Ekképpen gyakran ez a' rettentő és fájdalmos nyavalya egéſzſzen meg-gyógyittatik : Ha pedig a' beteg a' ſok oſzlató italaktól meg-erőtlenednék, akkor azután egy darab ideig erősitő orvoſságokkal N°. 74. 170. 176. élhet a' beteg : Illyenkor az *erősitő* borkutak, ugymint a' *ſpádai*, avagy a' *ſteknitzi* ſavanyó vizek, igen haſznaſok; de mégis azonban arra mindenkor jól kell vigyázni, hogy az has ſokáig ſzorulva ne maradgyon.

A' kikben az érző inak gyengék 's felette érzékenek, és gőrtsöket gyakran ſzenvednek, azokban igen ſokſzor meg-történik, hogy az *epének uttyai* gőrts módra ugy *öſzvehuzódgyanak*, hagy a' beteg miatta *sárgaságba* eſsék.

Ez az állapot kőzönségeſen valami hirtelen harag, ijedés, avagy valami más valamennyire kemény elme-felháboradás után ſzokatt meg-történni.

Ezeken a' betegeken gyakran a' terméſzet-is egyedül eleget ſegitt : A' betegek gyakran valami gyenge epés haſmenésbe eſnek, és azonnal az illyen gőrtſtől támadt sárgaság minden orvoſság nélkül elmulik.

Ha pedig az illyen betegeknek az haſak megnem indul, akkor ſzükséges vagy *klyſtér* vagy valami gyenge *hashajtó* orvoſság N°. 38. által az haſat meg-nyittni : eſtve azután a' N°. 41. le-irt orvoſságot kell bé-adni ; ezekre gyakran tſak hamar elmulik a' sárgaság.

Ha erre a' sárgaság hamar el-nem-mulna, ha a' beteg még a' gyomrában valami nyomáſt érezne,

és

és minden ételt utálna, akkor a' N°. 38. le-irt port megint még egyszer bé-kellene-adni, avagy annak helyette a' N°. 3. fel-találandó port-is napjában háromszor bé-lehetne-adni.

Ha pedig a' *máj* meg-vólna telve és feszűlve, és ha ezekre az orvosságokra hamar jobban nem lenne, akkor a' gyengén felóldó szerek N°. 46. 72. 134. 173. igen jók; azért-is velek mind addig kell a' beteget éltetni, mig az oldallágyok egészszen felnem-szabadulnak 's meg-nem-lágyulnak, és a' sárgaság egészszen el-nem-mulik.

Gzakran ez a' görtsös ostrom egyszer-'s-mind felette fájdamas-is; a' beteg olly roszszul lesz, mint az el-ájulni akaro ember, és igen nagyon gyötrődik; gyakran igen fájdalmas okádás-is támad, és a' vizellet-is ollyan, mint a' viz.

Az illyen környülállásokban a' N°. 107. avagy 126. le-irt szerek tsak hamar könnyöbbséget szereznek.

Minekutánna a' fájdalom és a' szorongatás elmulik, azután a' beteggel ugy kell bánni, a' mint most fellyebb mondatott.

A' Sárgaság gyakran sok hólnapak-ig avagy esztendök-ig tart.

Illyenkor ha a' betegek semmi különös bajról nem panaszolkodnak; ha az ételt jól kévánnyák és jó erőben vagynak; ha egzszer-'s-mind a' magok hivatalyokra-is alkalmatosok, akkor a' veszedelem nem nagy.

De azért mégis ebben az állapotbann-is a' veszedelmet *gyengén felóldó*, *vért tisztitó*, és *gyengén vizelltető* szerekkel N°. 46. 72 szünetlen távoztatni kell.

A' N°. 45. le-irt orvosság illyenkor soksor igen hasznos, ha a' beteg vele böven és sokáig él.

Ha pedig ellenben a' sárgaságban fekvô betegek mindenkor nagyon ehetnének, sokat esznek, és mégis azonban el-sarvadnak (abzehren) és meg-erôtlenednek, akkor a' veszedelem nagy, kivált ha egyszer-'s;mind az érverés-is hideglelôs.

Gyakran nem csak a' testnek *külsô*, hanem egyszer-'s-mind a' *belsô* részei-is, és még a' csontak magok-is az epétôl meg-festetnek.

Némelly betegek néha setét-zôld, avagy barnás sárga szinbe esnek.

Mikor a' vérbe bé-ôntôdött epe *tsipôs*, akkor a' vért lassan-lassan *fel-olvasztya*, a' nedvességeket egészszen *meg-rontya*, és gyakran igen veszedelmes *rothatt* hidegleléſt támaszt.

Ebben az állapotban a' N°. 29. 196. le-irt orvosságokat bôv mértékben kell mind addig adni, mig a' veszedelem el-nem-mulik; gyakran a' N°. 31. fel-találandó orvosság a' most meg-nevezett szerek mellet sokat használ.

Ha pedig ezek az orvosságok hamar tapasztalható és állandó jobbulást nem szereznek, akkor kôzônségesen már minden reménység el-veszett, kivált ha azonban a' betegek valami fekete, bûdôs vizelletet vizellnek, avagy valami meg-romlatt, hig matériát pôknek-ki; és ha egyszer-'s-mind fel-is-dagadnak, 's valami bôv vérfolyásba avagy valami rothatt vérhasba esnek, akkor ezek a' tôrténetek mindenkor halálasok.

A'

A' SÛLYRÔL.

(*De Scorbuto.*)

A' Sûlynek kezdetén közönségesen a' testnek kemény részeiben (*in solidis*) valami fonnyadás (eine Schlappheit) és a' gyorserôben 's izgathatóságban (*in elasticitate & irritabilitate*) valami fogyatkozás tapasztaltatik, melly miatt a' vér maga forgásában illendôképpen nem segittetik, és ugyan azért el-lankad, meg-aluszik, és végre meg-is tsipôsedik.

Mentôl nagyobban nevekedik a' kemény részeknek fonnyadása, annál inkább meg-romlik és megtsipôsedik a' vér-is; végre a' vér ugyan azért a' kemény részeknek fonnyadásáért egészszen ugy felolvad és ugy meg-tsipôsedik, hogy azután még a' kemény részeket-is meg kapja 's meg-rágja, és az által igen gonosz kôvôtkezéseket, 's gyakran még halált-is okoz.

Valami a' keménny részeket el-lágyittya, az izgathatóságat meg-fogyatkoztattya, és kôvôtkezendôképpen a' vérnek forgását meg-akadályoztattya, az mind a' *sûlynek* okat adhat.

Ugyan azért a' *sûly* igen sokszor a' roszszul orvosoltatott avagy az igen sokáig tartott *félbenhagyó hidegleléssek* után támad: Leg-gyakrabban azokban az országokban és helységekben láttatik, a' hól a' levegô ég nedves, hideg, kôdôs, és tiszta tálan, kivált ha a' lakósak a' testeket eleget nem mozgattyák, avagy ha emészthetetlen, sûkeres, puffasztó ételekkel, avagy füstes hussal, vagy hallal élnek. A' tiszta tálan, bézáratott, és meg-nem-ujjittatott levegô ég-is igen sokszor támaszt sûlyt az alatson, nedves, és uj epületekben, az ispotályokban, és a' tôm-

lôtzôkben, avagy az ellenségtôl meg-ſzállat várokban, a' hól azonban illendô eledelek-is, kiváltképpen pedig zôld enni való kerti vetemények nintſenek, avagy a' hól az emberek álló, romlatt, és tiſztátalan vizet innya kéntelenitetnek; Szintén ugy uralkodik a' sûly a' táborokban-is. A' ſzomoru élet-is, és a' félelem, az igen hoſzſzas álom avagy az igen ſokáig tartó álmotlanság-is a' sûlyt igen nagyon ſegitti.

A' sûly kôzônségeſen az *hajló-tagoknak* valami kûlônôs *lankattságával* vagy-is bádgyadásával kezdôdik, a' betegek ſem *járni* ſem *állani* nem akarnak, hanem inkább ſzûnetlen vagy *ûlni* vagy *fekûnni* kévánnak; mikor reggel fel-ébrednek, akkor minden tagok *lankattak* 's bádgyattak, és ollyanak, mintha ôſzve-verettettek vólna, de ha egy darab ideig a' betegek az ágyon kivûl fenn-vagynak, akkor a' bádgyadás mulni kezd; a' *pulſus* lankatt és laſſu; az *ábrázat* 's gyakran az *egéſz* teſt-is ſáppadt avagy fôld ſzinû; az *ajakok* puffattak; a' *foghus* dagadt és igen kônnyen vérzik; a' *vizellet* nyers, néha barna-is, és gyakran valami sós hártyával bé-borittatik.

Mikor a' nyavalya sulyoſodik, akkor a' *lélekzés* meg-nehezedik és meg-bûdôſsôdik; a' *lábok* megkezdnek-dagadni; az *ábrázat* barna leſz; a' *teſtnek* kûlômb-kûlômbféle *réſzein* ſetét veres, ſzederjes, avagy feketés fótok támadnak; a' *foghus* rothadni kezd, avagy rajta, és az ajakakon, avagy a' torokban kitſin fekélyek ſzármoznak, mellyek hirtelen elterjednek, a' kôrûl lévô réſzeket meg-rágják, és ſzenvedhetetlen bûdôſséget ſzereznek.

Végre a' sûly a' *belsô* réſzeket-is el-hottya, gyakran *gonoſz indulatu* gyuladáſokat gerjeſzt, mellyek hamar *fenévé* válnak; néha az illyen betegek

és

és azonban a' tűdőjekből valami *fekete* meg-romlatt *vért* pőknek-ki, avagy az *orrakból* igen bőven 's keményen vérzenek, *vért-is* vizellenek avagy valami kemény *vérhasba* esnek, gyakran az *egész* testekbenn-is fel-dagadnak; azok a' setét veres és szederjes fótok-is, a' mellyek előbb támadtak vólt, rothatt *fekélyekké* válnak, mellyek gyakran egészszen *a' tsontokig* be-rágódnak; illyenkor azután *hólt-szag* támad, és az *halál* tsak hamar el-érkezik.

Ennek a' nyavalyának orvoslására a' természet sok és kűlőmb-kűlőmbféle orvosságokat szerzett, mellyek a' *sűrű* és *vastag* nedvességeket meg-higittyák, a' *súlynak tsipősségét* meg-szelidittik, és a' test' kemény részeinek megint illendő *keménységet*, és *gyorsérőt* (*elasticitas*) adnak.

Ez a' nyavalya kezdetben igen könnyen meggyógyittathatik; de ha jobban meg-győkerezik, akkor annál súlyosobb 's gonoszobb; és ha már egyszer a' természeten erőt-vett, és a' belső részeket megrágta, akkor az élethez és az egészséghez semmi reménység nintsen.

Az orvoslás leg-inkább attól függ, hogy az orvos jól meg-kűlőmbőzteste, hogy a' *súly* valyon *forró* természetűé, avagy *hideg*.

Ha a' *beteg* mindgyárt elein *forróságról* és *szomjuságról* panaszolkodik; ha az *érverés* nagy és feszes; ha az *ajakok* melegek és szárazok; avagy a' nagy forróság miatt meg-hasadaztak, és ha ezek az hasadások valami széleseu terjedő, de mégis igen mélyen bé-nem-rágó fekélyekké válnak; ha a' *foghus* ég, viszket, és világos piros, ha a' *fekélyek* az ajakakon, a' nyelven, a' foghuson, avagy a' torokban elein igen veresek, égők, és igen fájdalmasok; ha a' *beteg* azon kivűl-is vidám és meleg természetű; akkor bizonyos, hogy a' *súly forró természetű*.

Ezek-

Ezekben a' kôrnyûlállâſokban a' *bádgyadtság* ſem igen nagy, és az egéſz nyavalya-is a' *vérbôl kifejtôdött* sûlyôs tſipôſségtôl inkább, mint-ſem a' *vérnek* valami kûlônôs *sûkereſſégétôl*, és a' *kemény* réſzeknek *el-lágynlásától* ſzármozik.

Ebben az állapotban azok a' ſzerek ártanának, a' mellyek kûlômben a' sûlyben haſznaſok, de mégis valamennyire hevitôk: Annakokáért illyenkor tſak ollyan ovoſságok jovoſoltatnak, a' mellyek a' forroságot *hiveſítik*, a' tſipôſséget *ſzelidittik*, és a' vizellet avagy az haſmenés által a' teſtbôl *ki-hajtyák* N°. 7. 9. 11. 12. 29. 39. 45. 46. 68. 69. 179.

Minden, valami *ſavanyó* vagy-is etzet izû, és kiválva minden megért *kertigyûmôlts*, és a' beiôllek kéſzittetet *levek* 's *italak*; minden *hiveſitô* zôld kerti vetemények, ugymint: sóska, ſaláta, endivia, kerti laboda vágy-is uri paré (*ſpinachia*), sárga és veres répa; ſavanyó kapoſzta, 's a' t. ebben az állapotban felette haſznaſok, bôv mértékben-is, és ſokáig kell velek a' beteget éltetni, ha azokat a' gyomor jól meg-eméſztheti.

Néha ſzûkséges *eret-is* vágni, ha a' beteg kûlômben véres terméſzetû vagy-is inkább ha *bôv vérû*, és ha a' pulſus *telyes* és *feſzes*; de mégis az érvágáſſal okoſon kell bánni, ne hogy az erô általa elveſzſzen, mert a' sûly gyakran ſokáig tart, és végre a' nedveſségeket fel-olvaſztya és meg- rontya.

Az illyen betegek minden hevitô italakat, és fûſzerſzámos ételeket el-távoztaſſanak, ſzûkséges; az hus-ételek-is nékiek ártalmaſok, mégis mindazonáltal tzitrom lével, avagy bor-kôvel meg-ſavanyitott husleveſeket lehet enni adni; zab-káſa, avagy riskáſa-fôtt lév valami kevés etzettel, tzitrom-lével, avagy borkôvel elegyitve az illyen betegeknek igen haſznos étel.

Ez-

Ezzel az orvoslással a' *forró súly* gyakran tökéletesen *meg-győzettetik.*

Mégis mindazonáltal a' *súlynek* ezen *forró* tsípősége néha olly kemény, hogy a' vért tsak hamar *fel-óldazza* 's fel-olvasztya; apró, gonosz indulatu, gyulatt *fekélyeket* gerjeszt, mellyek gyakran megfenésednek, és a' beteget felette nagyon el-erőtlenittik.

Ez az állapot mihent észre-vétetődik, akkor mindgyárt minden halasztás nélkül ollyan orvosságokat kell adni, a' mellyek a' vér-fel-ólvadásának és rothadásának *ellent állanak*, a' betegnek erejét *meg-tartyák*, avagy szaporittyák, és a' kővőtkezendő fenét *meg-akadályoztattyák* 's el-távoztattyák: A' *gálitzkőnek savanyó spirituſſa*, a' *kinahéj*, és a' *kámfor* az illyen esetekben gyakran igen sokat használnak: Más orvosságokat-is, mellyek a' rothatt nyavalyákban jovosoltatnak, lehet meg-próbálni; tsak arra kell vigyázni, hogy mellyiket lehet legjobban bé-adni, mellyiket szenvedheti-meg leg-jobban a' beteg? és hogy mellyik használ leg-jobban? Illyenek vagynak N°. 16. 17. 22. 23. 28. 29. 31. 70. 93. 177. Ha azonban az éttzakák nyughatatlanak és álmatlanak, akkor estve mindenkor a' N°. 41. le-irt orvosságot kell elé-venni.

Ha a' *szájban*, avagy a' *torokban* valami gonosz indulatu fekélyek támadnak, akkor azokat ugy kell orvosolni, a' mint a' *Torokfájásban* mondatott.

Némellykor az illyen veszedelmes nyavalyából fel-gyógyult betegek még az hajló tagjokban, és a' testnek kűlőmb-kűlőmbféle részeiben valami szaggató fájdalmat tapasztalnak, de kűlőmben magokat jól érzik, a' pulsusok-is természet szerént való, az erejek-is nevekedik. Illyenkor a' N°. 177. 178. 179. le-irt szerek közűl valamellyiket elé kell venni.

Az

Az *Hideg Sûlyben* a' beteg ſemmi kûlônôs forróságat *nem érez*, hanem tſak *bádgyatt*; a' *pulſus* laſſu, és gyakran egyenetlen; a' *fogbus* kékes, vagyis inkább vizeſen fel-dagadt; *ſzomjuság* ritkán tapaſztaltatik; a' *ſzájnak* apró fekélyei ſoha ſem olly fájdalmaſok és forrók, hanem inkább ſetét piroſſak, és gyakran valami ſzalonna forma héjjal bé-borittatnak; a' *lábakan*, avagy a' *teſtnek más réſzein* vizes, hideg daganatok tapaſztaltatnak, és az ezen réſzeken kiûtött fótok-is nem forrók, nem feſzeſek, nem-is világos piroſſak, hanem ſonnyadtak, ſetét vereſſek, ſzederjeſek avagy barnák.

Az illyen sûly kezdetben kônnyen és hamar meg-gyógyittatik; kôzônségeſen a' N°. 144. 178. le-irt ſzerek elégségeſek-is, tſak mind addig álhatatoſon élyen velek a' beteg, mig a' nyavalya egéſzſzen el-nem-hajtatik.

Ha pedig már az hideg sûly meg-gyôkerezett; ha a' lélekzés-is nehéz és bádgyaſztó; ha a' lábok, avagy az egéſz teſt-is fel-dagadtak, akkor már valamennyire erôſſebb ſzerek kévántatnak, mégis mindazonáltal ebben az állapotban-is mindenkor a' N°. 144. le-irt ſzert elôbb meg-kell-próbálni, mivel ez illyenkor-is gyakran eleget haſznál. Ha pedig ez elég nem vólna, akkor ollyanakat lehetne a' betegnek bé-adni, a' millyenek N°. 178. 182. 183. vagynak, mellyek kôzônségeſen még az engedetlen hideg ſûlyt-is meg-gyôzik 's el-hajtyák.

Ha pedig már a' vér ugy meg-vólna romolva, hogy *pôkés*, *vizellés*, *haſmenés* által a' teſtbôl ki-kezdene-folyni, akkor az egéſséghez *ſemmi* reménység nintſen; azért-is ollyankor tſak a' leg-ſulyoſobb történeteken kell enyhitô ſzerekkel ſegiteni igyekezni.

Némelly-

Némellykor az hideg sûlyben-is valami fótok avagy fekélyek támadnak, mellyek hamar megfenéſednek, avagy hamar meg-rothadnak; Ebben az állapotban a' N°. 181. 318. le-irt ſzerek igen haſznaſok; kivált ha azonban a' betegek a' N°. 177. le-irt italból ſokat iſznak: Ez a' ſzer a' sûlyben egyedûl-is mindenkor igen haſznos.

Ez a' nyavalya gyakran valami hoſzſzas *kôlôs himlôvel*, avagy *rûh forma* kiûtéſsel végzôdik; de ezek a' történetek-is a' N°. 110. 144. 182. le-irt ſzerekkel való hoſzſzas élés által kôzônségeſen egéſzſzen el-mulnak, kivált, ha azonban a' betegek a' N°. 45. le-irt italból bôven iſznak.

Néha pedig ezen utólsó rûhes állapotban a' N°. 60. fel-találandó pilulák akkor-is haſználnak, a' mikor minden más orvoſságok haſzontalanak.

A' RÛHRÔL.

(*De Scabie.*)

A' *Rûh* hoſzſzas, utálatos, és ragadós *Bôr-nyavalya* (morbus cutaneus).

Igen ſokſzor a' kezeken kezdôdik: Az ujjak kôzôtt egynéhány apró, valami tſipôs, rágó, avagy égetô vizeſséggel tellyes hojagotskák támadnak, mellyek olly nagy viſzketéſt okoznak, hogy az ember magát a' vakaráſtól meg-nem-tartóztathattya; majd azután a' teſtnek más réſzeinn-is haſanló hojagotskák pattannak-fel, és a' beteget ſzûnetlen nyughatatlankodtattyák, gyakran az egéſz teſtet-is egéſzſzen béborittyák; ſokſzor pedig a' kezeken és a' lábakan igen bôven és egymáshoz igen kôzél vagynak, de

a'

a' teſtnek más réſzein tſak igen keveſen, és egymástól távól 's kûlönôsön ûlnek.

Valami idô mulva az hojagotskák mély avagy ſzéles fekélljekké válnak, melly fekélyek azután valami halhéj forma kéreggel, vagy-is inkább varral bé-borittatnak.

Mentôl mélyebben bé-rágódnak a' fekélyek, annál keményebb léſzen a' viſzketés-is és az égés, kiváltképpen pedig ezen viſzketés, és égés éttzaka nevekedik, forróságot, nyughatatlanságot, és álmatlanságot okoz.

Néha az illyen varak kôzôtt lévô bôr fájdalmaſon meg-feſzûl, meg-vereſſedik, és meg-gyulad; azonban a' beteg kôzönségeſen ſzomjuságról kezd panaſzolkodni, és az érverés, vagy-is a' pulſus hideglelôs.

Gyakran pedig a' felkélyek kôzt lévô kôz bôr meg-nem-gyulad, a' varak-is egéſzſzen ſzárazok 's ſonnyattak, a' pulſus-is nem hideglelôs.

Máſoknál az egéſz teſten apró, forró, és viſzketô hojagos kelevények támadnak, mellyek tſak hamar genyettséggel meg-telnek, és akkor kôrôskôrûl valami veres abrants forma kerûletek vagyon; Ezek-is gyakran meg-ſzáradnak 's kûlönôs eggyes varakká, avagy valami ſzéles, vaſtag, és utlálatos tſunya kéreggé válnak.

Ez a' neme-is a' rûhnek ſzintén olly ragadós, mint az elsô: Azért-is az egéſségeſeket a' betegektôl mindgyárt el-kell-válaſztani, egymás mellett fekûnni ſoha ſem kell hagyni, a' rûhes embernek ingét, ruháját, 's egyéb fejér-neműjét-is egéſséges ember ne viſelye.

A' Rûhnek okat adhatnak a' kemény, emészthetetlen, felette sós és fûſtes eledelek, a' keſerû fojtós és éretlen gyûmôltsek, a' ſok ûlés, a' tiſztátalan

lan levegô ég, 's a' t. kivált ha azonban a' teſt, és a' fejér-nemû, ugymint az ing, gatya, 's a't. ritkán tiſztittatik, tſunyán és tiſztátalan, tartatik.

Minden rûhes betegnél *elsôben* azt kell ki-tanólni, hogy valyon friſs-é, nem régen kezdôdett-é, avagy már régi, és ſokáig tartott a' rûh; *máſodſzor* meg-kell-viſgálni, hogy vagyon-é a' rûhes embernek forrósága, és ſzomjusága, vagy nints, hideglelôs-é azonban a' pulſus-is, vagy nem.

Ha a' betegnek *forrósága* és *ſzomjuſága* vagyon, ha azonban a' pulſus-is *hideglelôs*, ha a' bôr-is *feſzes* és *gyulatt*, akkor *hiveſitô 's vért-tiſztitó* orvoſságokat kell adni N°. 7. 8. 9. 11. 12. 39. 46. 187. Ezekkel a' beteget addig kell éltetni, mig a' gyuladás és a' forróság el-nem mulik: Ha pedig az *hideglelés* igen *kemény*, és a' *beteg* véres terméſzetû, akkor az *érvágas-is* ſzûkséges; azonban minden *harmad*, avagy *negyed* nap hashajtó orvoſságokat-is adni kell N°. 4. 5. 14. ha a' felyebb jovoſolt ſzerek az haſat elegendôképpen nyitva nem tartanák.

Ha már egyſzer a' forróság ſzûnni és a' gyuladás mulni kezd, akkor nem ſzûkséges olly gyakran laxálni, de mégis még a' felyebb nevezett italakot tovább-is ſzorgalmatoſon bé-kell-adni.

Erre az orvoſláſra néha a' varak laſſan-laſſan lehullnak, es az egéſz nyavalya kevés hetek alatt meg-gyógyittatik.

Gyakran pedig, ha az hideglelés és a' forróság elmulnak-is, mégis a' varak engedetlenûl meg-maradnak, az alattak lévô el-rejtett tſipôſség magát ſzûnetlen tovább és méllyebben be-rágja, és a' betegnek ſzenvedhetetlen égéſt és viſzketéſt okoz.

Ebben az állapotban a' N°. 110. avagy 115. leirt orvoſságot kell bé-adni, és azonban a' beteggel a' N°. 45. avagy 116. fel-találandó italt bôven kel

itatni; az-is igen ſokat haſznál, és a' gyógyuláſt ſietteti, ha azonban a' teſt lágy-meleg vizzel, mellyben egy kevés velentzi ſzappan (*ſapo venetus*) el-olvoſztatik, naponként moſogattatik.

Ha már egy darab idô mulva valami nyilván való jobbulás tapaſztaltatik, akkor az orvoslâſt meg-nem-kell változtatni mind addig, mig a' varak le-nem-hullnak, mig többé uj rûhek ki-nem-ûtnek, és mig minden viſzketés egéſzſzen el-nem-mulik.

Gyakran a' *rûbes* fekélyekbôl valami *tſipôs*, *vizes* nedveſség *ſzivárog-ki*, melly a' kôrûl lévô réſzeket izgattya, meg-gyulaſztya, és megint uj hojagotskákat és fekélyeket támaſzt: Ennek el-távoztatáſára azt a' ki-ſzivárgó tſipôſséget meleg vizzel és téjjel, avagy a' N°. 51. 208. le-irt vizzel gyakran gyengén le-kell moſni.

Mikor a' *kûhben* ſemmi *gyuladás*, ſemmi *forróság* avagy *hideglelés* nem tapaſztaltatik, akkor az orvoslâſt lehet mindgyárt valami *hashajtóval* N°. 4. 5. 14. 38. 42. 43. 44. kezdeni, azután ſok vért tiſztito italakat N°. 45. 46. 72. 116. kell a' beteggel itatni; *hat* vagy *nyóltz* napok után a' laxátivákot megint elé-kell-venni, és igy kell-venni, és igy kell a' beteget mind addig orvoſolni, mig egéſzſzen meg-nem-gyógyul.

De mégis arra vigyázni kell, hogy a' laxátivákkal a' beteg felette nagyon meg-ne-bádgyaſztaſsék, mert a' nagy erôtlenség miatt a' rûh viſzſza-verôdhetnék, és azután a' teſtnek belsô réſzeiben nagy nyavalyát okozhatna.

A' N°. 144. avagy 179. le-irt orvoſság gyakran a' hoſzſzas rûhben-is ſokat haſznál, kivált ha az illyen betegeknek sûkeres avagy sûlyes vérek vagyon.

Min-

Mindazonáltal akár mitſoda ſokáig tartſon, akár mitſoda nehezen gyógyulyan, és ha mindgyárt a' leg-jobb orvoſságokra-is engedetlen a' rûh, azért mégis a' N°. 49. 174. le-irt orvoſságokra ſokſzor egéſzſzen meg-gyógyul.

Ezeket az orvoſságokat ſzintén úgy lehet meg-próbálni minden más *kiûtésben-is* (*Efflorescentia cutanea*), avagy a' bôrnek minden *poklos* (ſtechhaft) nyavalyáiban-is, mivel azokban-is igen ſokſzor rend-kivûl jól haſználnak.

Mindenkor jobb, ha a' *rûh*, és a' *bôrnek* más *nyavalyái-is* belsô orvoſſagokkal orvoſoltathatnak; ez az orvoslás ſokkal bátorſagoſobb, és, ha ſzintén valamivel tovább tart-is, és a' betegnek nehezebben eſik-is, mégis a' kûlsô ſzereket, a' meddig lehet, addig el-kell-távoztatni, kivált ha a' nyavalya már ſelette nagyon meg-gyôkerezett, és ha a' vérnek romlásától vagy tſipôſſégétôl ſzármozik.

Ha pedig a' belsô orvoſságok ſokáig tapaſztalható jobbuláſt nem ſzereznek, kôvôtkezendôképpen ha ahoz reménység nintſen, hogy a' beteg belsô ſzerek által egéſzſzen és hamar meg-gyógyulyan, akkor a' teſtnek némely réſzeit; a' mellyeken tudni illik leg-tôbb rûh vagyon, lehetne a' N°. 319. avagy 229. le-irt irral naponként gyengén bé-kenegetni, de mégis azonban a' belsô orvoſságokkal tovább-is, kell élni; a' vért tiſztitó italakat-is még azután-is, mine-kutána a' rûhes kiûtéſek egéſzſzen el-mulnak, ſokáig el-nem-kell-hagyni.

A' *bûdôs kôvôs* feredôk a' *rûhes* embereknek igen haſznaſok, de mégis ezek-is ártanának, ha elôbb illendô orvoſságokkal a' vér meg-nem-jobbittatnék, és a' tſipôſség nem kevéſittetnék.

Tſak akkor ſzabad, mindgyárt a' rûhnekelein illyen feredôket és irakat meg-engedni, a' mikor

a' pulſus nem hideglelôs, és a' mikor bizonyos, hogy a' rûh ruha, ágy-nemû, avagy a' rûhes-hez való érés által ragadott-el, és azért a' vér még nem tſipôs, hanem egéſséges.

Viſzſza-verô, nagyon ſzaraſztó, ſok ezûſt geléttel, ón-mézzel (Bleyzucker), avagy egérmaſzlaggal (Hydrich), elegyitett irakkal ebben a' nyavalyában ſoha ſem kell élni, mert azok mindenkor felette ártalmaſok.

Mikor a' rûh valami oktalan orvoslás avagy valami kûlsô orvoſságok által a' teſtbe viſzſza-verôdik, akkor ſokſzor kemény állandó fô-fajáſok, ſzédelgéſek, vakságok, sûkettségek, nehéz lélekzéſek, hurutok, néha nyavalyarontáſok-is, 's a' t. támadnak.

Az illyen állapotokban a' felyebb jovoſolt vékonyitó vagy-is higitó és fel-olvaſzto vagy-is fel-ôldó italakat bôv mértékben kell adni; a'. N°. 110. 115. avagy 49. 174. le-irt ſzereket-is meg-kell-próbálni; azonban a' beteg naponként egynéhány orák-ig valami lágyitó feredôben kell tartani, és az által azon kell igyekezni, hagy a' rûhet a' teſtnek kûlsô réſzei felé huzattaſsék.

Ha erre a' gonoſz kôrnyûlállâſok mulni kezdnek, akkor az orvoslâſt tovább-is minden változtataſnéikûl tſak folytatni kell; ha pedig egy vagy tôbb hetek mulva ſemmi kônnyôbbség nem tapaſztaltatnék, akkor más módal kell a' rûhnek kihajtásához fogni.

Azért-is az illyen betegeket más rûhes emberekhez kell fektetni, avagy ollyan ingbe kell öltöztetni, a' melly más rûhes emberen volt, avagy a' rûhet bé-is-kell-öltani.

Mihent ez meg-tôrtént, akkor mindgyárt mind a' belsô mind a' kûlsô orvoſságokat el-kell-hagyni, és meg-kell-engedni, hogy a' rûh mélyen bé-gyökerezzék: Mikor már a' rûh meg-ſulyoſodik, akkor

azután

azután kôzônségeſen az elôbbeni nyavalya meg-ſzûnik.

Melly ha meg-tôrténik, akkor már ſzabad léſzen a' mint felyebb, belsô vért tiſztitó orvoſságokat adni, és azok által a' nyavalyát laſſan-laſſan gyógyitani.

Ha már a' beteg ekképpen ſzerentséſen fel-épûl, akkor a' teſtnek valamely réſzén meſterséges fekélyeket, avagy *fontánellát* kell tſinálni, melly azután ſokáig-is folyásban tartaſſék.

A' GELESZTÁKRÓL.

(*De Vermibus.*)

Azokban, a' kik a' bélekben ſok taknyôt tartanak, kemény és roſz eledellel élnek, avagy tiſztátalan, 's rothatt vizet iſznak, 's a' t. igen ſokſzor *geleſztáknak* teremnek.

A' Geleſztáknak kûlômb-kûlômb félék: Némellyek tſak kitſinek és rôvidek, mint a' ſajtban lévô férgek; máſok kitſinyek, igen vékonyok, és valamennyire hoſzſzabbak. Ezen kétféle geleſztáknak tôbbire tſak a' véghurkában mulatnak.

Máſok hoſzſzak, gômbôlyegek, és a' fôldi geleſztákhoz éppen haſonlók. Vagynak igen hoſzſzu, lapos, és ſzéles geleſztáknak-is, mellyek *Lapos*, avagy *Galand*-geleſztáknak neveztetnek.

Gyakran igen nehezen lehet meg-tudni, hogy, a' beteg valyon a' geleſztáktól ſzenvedé, vagy nem; mégis mindazonáltal ha a' kôvetkezendô jelek kôzûl egynehányon jelen lenni tapaſztaltatnak, akkor al-

kalmaſint lehet következtetni, hogy a' betegben geleſztak vagynak.

A' geleſztás embereknek közönségeſen nagy és kemény az haſak, az ábrázattnak halaványſáppadt és bé-eſett; a' ſzemeknek fejére kékes, a' fényе ſzéles; az or-lyikok alkalmatlanul viſzketnek; a' ſzáraz tſiklandazó hurut és a' tſuklás alkalmatlan, az hasban valami tſipdesés avagy marás éreztetik, kivált éhomra, melly marás, ha valamit eſzik a' beteg, azután meg-ſzűnik. A' betegek gyakran telhetetlenül éheznek, ſokat eſznek, és mégis azonban el-ſarvadnak 's el-ſzáradnak; ſokſzor a' ſzájjokban bűdös ſzagnak, és minden ételt utálnak; émelygéſekbe, ájulásokba, és ſzédelgéſekbe eſnek, avagy kemény irángatódáſoktól, görtsöktől, de még nyavalyarontáſtól-is gyötröttetnek. Az eő pulſuſok többire egyenetlen és ſokſzor el-is marad; a' vizellet halaványés emészetlen. Néha az has ſzűnetlen menyen, néha pedig engedetlenül meg-ſzorul.

Ezekből a' jelekből mentől többen együtt vagynak, annál bátrabban 's bizonyoſobban lehet előre meg-jövöndölni, hogy a' beteg a' geleſztáktól ſzenved.

De mégis a' geleſztáknak az a' leg-bizonyoſobb jele, ha a' teſtből okádás avagy haſmenés által geleſztak mennek-ki.

A' hoſzſzu kerek geleſztak leg-könnyöbben hajtatnak-ki; a' lapos és galand-geleſztak ellenben gyakran minden orvoſságnak ellent-állanak.

Mivel a' geleſztak többire mindenkor valami sűkeres takonyban vernek magoknak féſzket, és a' belekhez erőſſen hozzá-ragadnak, akkor az illyen betegeknek ollyan orvoſságokat kell adni, a' mellyek a' taknyot fel-vagdalyák, a' geleſztákkal ellenkeznek,

keznek, eőket meg-ólik, avagy a' testből ki-hajtyák.

A' N°. 200. le-irt orvoság a' geleszták nak minden nemeiben igen sokszor leg-jobban haszn ált, és sok betegeket tőkéllete sen meg-gyógyitatt.

A' keser ű, ro z szagu, sós és hashajt ó szerek N°. 292. 293. 294. 295. 296. 297. a' geleszták ellen igen haszn asok.

A' VÉRKORSÁGRÓL.

(De Hæmorrhoidibus.)

Mikor azokból a' *vérerekből* (*venæ*), a' mellyek a' *végburkának* végén vagynak, *vér foly*, akkor a' betegsés *folyó aranyernek*, *vérkorságnak*, és *végburkán* való *súlynek* neveztetik.

Ha pedig a' végburkának végén lévő vérerek ki-tágulnak, fel-dagadnak, és kerek avagy hoszszu, setét veres avagy feketes *tsomókat* és *vér-daganatokat* (Blutgeschwülste) minden vérfolyás nélkül támaszt nak, akkor a' nyavalya *vak* avagy *nem folyó aranyernek*, avagy *vérkorságnak* hivattatik.

Az illyen daganatok vagy *kivül*, vagy *belől* vagynak a' végburkán; ugyan azért a' *vérkorság-is* vagy *külső*, vagy *belső*.

Néha ezek a' daganatok felette fájdalmasok és gyúladtak; néha pedig lágyak 's fonnyadtak és épp en semmit sem fájnak.

Az aranyeres vagy-is vérkorságos emberek gyakran szédelgésről, fő-fájásról, a' nyaktsigában (im Genicke) pedig, és az ágyékokban (in den Lenden) 's a' sartsontban (im heiligen Bein) valami különös

huzásról panaszolkodnak; az oldallágyok (die Rippenweichen) néha feszesek és puffadtak; néha ollyan különös erzékenységről-is panaszolkodnak a' betegek, mintha az alsó óldaltsontak alatt egészszen az agyékokig valami kemény abrants vólna feszitve, melly miatt nehezen lélekzelnek, gyötrődnek, kedvetlenek, a' magok hivatalyokra alkalmatlanak, bádgyattak és simbesek; gyakran a' fartsontnak avagy a' véghurkának végén valami kemény, hatható, nyilalló, égő avagy ószve-szoritó fajdalmat-is éreznek; néha a' vizellet meg-reked, avagy az has meg-szorul, avagy a' betegek olly erőlkedéstől panaszolkodnak, mellyet azután valami hasmenés követ; az illyen hasmenés által a' testből sok takony avagy sükeres, taknyos emésztet takaradik-ki; mikor az has szorulva vagyon, akkor az illyen betegek magokat könnyőbben érzik, ha pedig az has gyakrabban menyen, akkor minden emésztés után valami bádgyadást, szédelgést, szivdobogást, és a' véghurkában valami égést, 's a' t. éreznek.

Mikor az aranyer folyni kezd, avagy gyuladás nélkül fel-dagad, akkor kőzönségesen ezek a' környülállások meg-szünnek.

Ha pedig az *aranyer* avagy kivül, vagy belől *meg-gyulad*, akkor gyakran kemény *forró hideg* járul a' vérkorsághoz, és a' véghurkának fajdalma szenvedhetetlen: Ezek a' fajdalmok néha egészszen az hugyas hojag-ig hatnak, és a' beteget szünetlen vizeléstre erőltetik, avagy az hasban el-terjednek, és valami kemény 's veszedelmes gyulasztó hasfajást gerjesztnek.

Az aranyer vagy-is vérkorság némely embereknél minden hónapban rendesen foly; némelyeknél tsak minden harmadik avagy negyedik hónapban egyszer jelenik-meg; másoknál minden esztendőben

kéttzer,

kéttzer, tudni illik a' tavaſznak és az ôſznek kezdetén indul-meg; vagynak ollyanok-is, a' kik tſak tavaſzſzal êſnek vérkorságba.

Az illyen embereknél a' vérkorság, vagy-is az aranyernek folyáſa többire mindenkor a' terméſzetnek haſznos munkája; a' betegek az illyen vérfolyáſra jobban leſznek, meg-elevenkednek 's megfriſsûlnek, és a' magok munkálkadáſokra alkalmatafſobbak: Azért-is jól vigyazzanak, hogy az aranyernek redes folyáſát akkor, a' mikor elé ſzokott kerûlni, ſem rendetlen élet, ſem étel 's italbéli hiba ſem megkevûles avagy meg-fázás által, 's a' t. megne alittsák, avagy akadályoztaſsák.

Ha az aranyer illendôképpen ſoly, akkor a' betegek magokat tſendeſen tartsák, és jól viſelyék, és ha ſemmi kûlônôs, felette alkalmatlan és veſzedelmes történet nem tapaſztaltatik, akkor ſem kûlsô ſemmi belsô orvoſságot ne vegyenek, hanem az egéſz orvoſláſt egyedûl tſak a' terméſzetre bizzák.

Ha pedig az aranyernek folyáſa vagy valami oktalan orvoſlás, vagy a' teſtnek kemény mozgáſa, az elménck kemény indulattya, vagy hirtelen történt meg-fázás miatt 's a' t. hirtelen meg-áll, akkor gyakran igen gonoſz nyavalyák kôvetkeznek, ugymint ſzédelgés, hoſzſzas fô-fájáſok, Guttaûtéſek, ſzélûtéſek, vakság, vérokádás, melyſzorulás, 's a' t.

Az illyen állapotban minden meg-lehetôs módan azon kell igyekezni, hogy az aronyernek folyáſa megint meg-indulyon.

Annakokáért illyenkor, ha a' pulſus tellyes, és feſzes, avagy ha a' betegek azonkivûl-is bôv-vérûek, akkor mindgyárt lehet eret vágni, és lágyitó klyſtérekkel avagy orvoſságokkal N°. 11. 39. 141. haſmenéſt inditani.

Erre az orvoslásra a' betegek gyakran tsak hamar meg-kônyôbbednek, kivált ha az aranyer megint folyni kezd, avagy leg-alább ha megint fel-dagad.

Ha pedig ezek a' szerek semmit sem kônnyebbitenek, akkor a' beteget meleg viz gôzre kell ültetni, hogy az alselnek párálása által a' vér az aranyerekbe folyni sietessék; mihent fel-dagadnak az aranyerek, azonnal mindgyárt, ha magaktól kinem-fokadnak, vér-szipókat (*piótzákat, nadályokat*) kell réájok rakni, hogy folyan-ki a' meg-gyûlt vér; azonban sok *lágyitó* italakat-is N°. 8. 40. 88. és napjában *háromszor* egy ollyan port, a' millyen N°. 201. vagyon, kell a' betegnek bé-adni; azon felyûl reggel-is és estve minden nap a' lábakat egy *fél* avagy *egész* óráig-is meleg vizben feresztteni kell; ha már erre az orvoslásra a' beteg jobban kezd lenni, akkor ezekkel a' szerekkel tovább-is mind addig, mig a' kôrnyûlállások kévánni fogják, tsak orvosolni kell.

De ha ezekre semmi kônnyôbbség nem tapasztaltatnék, és ha a' *véghurkában-is* semmi *fájdalom, huzódás* vagy-is *feszûlés*, és *tsipés* vagy-is *viszketés* nintsen, akkor az azt jelenti, hogy a' terméset tôbbé már magát ezekre az utakra igazitani nem engedi; azért-is illyenkor a' meg-rekedett aranyertôl származott nyavalyát ugy kell orvosolni, mintha valami más okból származott volna.

Ha pedig az hirtelen meg-rekedt aranyer-folyás után semmi forrôság, és semmi hideglelés nem támad, és ha a' beteg-is nem igen bôv vérû, akkor vért bótsáttani nem szûkséges; hanem tsak reggel és estve avagy napjában háromszor egy ollyan port, mint N°. 202. kell bé-adni, a' beteget meleg viz párára kell ültetni, és azután a' véghurkába egy tsapot N°. 203. kell bé-dugni: Ha erre az aranyer

hamar

hamar meg-nem-indul, avagy ha még jelt sem mutat arról, hogy folyni akar, akkor ezeket a' szereket-is el-kell-hagyni, és a' beteget velek sokáig nem kell gyötröni, hanem más a' környülállásohoz alkalmaztatott orvosláshoz kell fogni.

Néha az aranyer minden rosz következés nélkül folyni hirtelen meg-szűnik, illyenkor tehát, mivel a' betegnek semmi különös baja nem érkezett, semmi orvoslashoz nem kell fogni, hanem tsak arra kell- jól vigyázni, hogy a' természet tovább mit fog tselekedni.

Minden betegnél, a' ki folyó vérkorsában vagyan, az-az: a' kin az aranyer foly, arra jól kell vigyázni, hogy valyon nem foly-é a' vér igen bőven avagy igen szűken? valyon rendes-é és szokás szerént való-é a' folyás, vagy nem! Ha rendes és szokás szerént való az aranyernek folyása, akkor semmit sem kell tselekedni: Ha pedig igen szűkön foly az aranyer, ha az előre-ment feszűlések, szédelgések, gyötrődések és fajdalmak nem szűnnek, akkor lehet az aranyereknek folyojását gyengén segiteni: Azért-is illyenkor a' betegnek lágyitó klystéreket, lágyitó italakat N°. 88. és napjában kéttzer, reggel és estve, egy port N°. 201. 202. avagy más hasonló orvosságot kell jovosolni; ha pedig azonban a' beteg bőv vérű-is volna, akkor eret-is kell vágni.

Ha pedig az aranyer igen bőven folyna, akkor azon kell igyekezni, hogy meg-tsendesedgyék: Ha a' beteg külömben egésséges avagy bőv vérű, akkor a' karan lehet eret vágni, azután hogy a' belek kiüresedgyenek, és hogy a' kemény emésztet nyomván az aranyereket (*venæ hæmorrhoidales*) a' folyást ne nevelye, azért lágyitó klystért kell bé-vetni, és a' N°. 93. avagy 94. le-irt orvosságat annak rendi szerént békell adni; ha ezek eleget nem használnak,

nálnak, ha azonban a' beteg erőtlenedik, akkor erősſebbekhez N°. 95. 96. kell ſolyomadni, avagy ha a' vérfolyás igen kemény és állandó vólna, akkor még-erősſebbeket N°. 97. 192. kell elé-venni; végre kűlső ſzereket-is kell fel-rakni: a' kéſzitett tſerfatoplo (der zubereitete Eichenſchwamm), illyenkor kivűl igen ſokat haſznál, ha a' ki-nyilt helyre tétettethetik.

Mihent tapaſztalhatóképpen ſzűnni kezd az aranyernek folyáſa, akkor mindgyárt az erősſen állitó belső orvoſságokat félre kell tenni.

A' nem folyó avagy *vak* vérkorságban azt kell meg-viſgálni, hogy az aranyer friſsé és moſt kezdőtté előbſzer; avagy válté a' betegnek tőlle tőbſzer-is valami baja, és hogy régi-é 's meg-rögzött-é már; meg-vagyonénagy ſajdalommal gyuladva, és hogy őſzve-foglaltatté valami kemény hidegleléſſel, avagy tſak gyuladás nélkűl dagadtt-fel; végre arra-is kell vigyázni, hogy könnyebbitti-é a' beteget, vagy nem, és hogy haſznos munkájáé a' termeſzetnek, avagy tſak történetű, alkalmatlan és ártalmas.

Ha a' vak aranyer *felette fájdalmas*, *gyúladt*, és valami *kemény hidegleléſſel őſzve-foglaltatot*, akkor kivűl a' gyuladáſra ſzűnetlen lágyitó meleg kötéſeket kell kötni, és a' beteget ugy kell orvoſolni, a' mint a' gyulaſztó hidegleléſekben mondatott. Mihent ſzűnni kezd a' ſájdalam, és a' meg-gyuladott réſz már többé nem olly feſzes és nem olly veres, akkor mindgyárt a' lágyitó kötéſek helyett *oſzlató kötéſeket* kell a' fel-dagadt aranyerekre kötni, mert kűlőmben a' kűlső lágyitó kötéſekkel való hoſzſzas orvoslás által az aranyerek gyakran ſelette nagyon el-lágyulnak, avagy meg-eveſednek 's genyettséggel meg-telnek; ezekkel az oſzlató kötéſekkel mind addig kell orvoſolni, mig a' daganat és a' ſájdalam egéſzſzen el-mulnak:

nak: Ha már a' beteg az el-hajtatott fájdalom és gyuladás után tovább a' kötéseket szenvedni nem akarná, akkor a' lágy daganatnak el-ûzésére lehet a' N°. 204. avagy 206. le-irt irat az aranyerekre tenni; ha pedig ezek az erek még a' gyuladásnak el-mulás után-is keményen 's görts mórdra fájnának, és ha a' beteg árnyékszekre ûlni erôltettetnék akkor a' N°. 205. le-irt irat kell a' fájós helyre kenni.

Gyakran az aranyerek vérrel ugy *meg-telnek*, és ugy *meg-feszûlnek*, hogy a' lágyitó kötések és a' belsô orvosságok semmit sem használhatnak: Ebben az állapotban *érvágó késets kével* (mit einer Lanzette) az aranyereket okosón fel-kell-mettzeni, és a' vért ki-kell-botsáttani, avagy ha a' beteg a' mettzéstôl félne, akkor az aranyerekre vérszipókat (Blutigel) kell rakni, avagy ha a' bôr vékony, akkor a' dagadt ereket *fûgefa-levéllel*, avagy kemény darabos *itató* papirossal gyengén *dörgölni* kell; erre az aranyer többire mindenkor magától folyni kezd.

Ha pedig a' fel-dagat részek már *fetét vereſſek* avagy *szederjesek* volnának, és valami rosz ki-menetellel fenyegetnének, akkor soha sem kell lágyitó kötésekhez fogni, hanem mindgyárt *oszlato* és *rothadásnak* ellent állo *fûvekbôl* N°. 247. kell kötéseket készíteni. Végre ha valami jelek azt mutatnák, hogy a' dagat részek *fenévé* akarnak válni, akkor a' betegnek ollyan orvosságokat kell adni, a' millyenek N°. 70. 145. 150. vagyunak; azonban a' most jovosolt oszlato kötéseket-is a' dagadásra szûnetlen rakni kell.

Ha a' fellyebb elé-hozatt illendô szerek nem használnának, és azért a' fel-dagad 's meg-gyuladt aranyerek *meg-genyettségesednének*, akkor azt a' helyet, a' hól a' genyettség meg-gyûlt, mindgyárt ki-kell-fokasztani, hogy folyan-ki a' genyettség; itten a' ki-fokasztással olly sokáig várakozni nem lehet,

mint

mint az *ikráshusas* (an drüſigten) avagy más réſzekben, mert itten mivel ſok kövérség vagyon, azért a' genyettség hamar meg-tſipôſedik, és azután a' kôrûl lévô réſzeket meg-rágyja, fekélyeket, ûreſutakat (*ſinus*) avagy tsôves ſebeket (*fiſtula*) tſinál, mellyekbôl azután gyakran hoſzſzas és ſokſzor gyógyithatatlan nyavalyák ſzármaznak.

Néha ezek az *ûres utak* és *tsôves ſebek* eleinten tôkélleteſen meg-gyógyulnak, ha a' N°. 59. li-irt orvoſsággal fetskendeztetnek, és azonban belsô orvosságal a' N°. 60. 61. le-irt ſzerek a' betegnek bé-adattatnak; de mégis némelykor egyedûl tſak a' *mettzésben* vagyon minden bizonyos és bátorságos orvoſság.

Ha az arany-erek rendeſen 's bizonyos idôkben fel-dagadnak, és a' beteget meg-kônnyôbbitik, akkor eôket ſoha hirtelen el-nem-kell hajtani, hanem tſak arra kell vigyázni, hogy nintſéne a' daganattal valami más alkalmatlan történet (*ſymptoma*) ôſzve-foglalva. Ha az illyen daganatoknak jelen-létekkor a' beteg nagy forró hideget, ſok hévséget vagy-is forroságat, 's fô-ſzédelgéſt ſzenvedne, és ha azonban véres terméſzetû-is (*plethoricus*) vólna, akkor eret kell vágni, vérſzipókat (*nadályokat*, *piótzákat*) kell a' daganatokra rakni, lágyitó kliſtéreket kell bé-vetni, és a' beteget éppen ugy kell orvoſolni, a' mint az állandó forró hidegekben (*in febribus continuis acutis*) tanittatott. Ha pedig azonban a' gôrtsôk (*ſpaſmi*) alkalmatlanak vólnának, avagy ha a' betegek gyakran haſmenéſre haſzontalan erôlkednének, akkor a' N°. 41. 92. avagy 93. le-irt orvoſságokat kell bé-adni, a' daganatokat pedigazonban a' N°. 204. le-irt irral békell kenni. Ha a' beteg az aranyereknek dagadáſán kivûl ſemmi más bajt nem

érez,

érez, akkor a' tsendes nyugadalman kivûl más orvoſság nem kévántatik.

De ha az *aranyerek rendetlenûl* 's bizonytalan idôkben *dagadnak-fel*, és a' *betegnek* nem tsak *semmi* könnyóbbséget *nem szereznek*, hanem inkább *nagy bajt-is* okoznak, akkor azon kell igyekezni, hogy a' daganatok laſſan-laſſan *el-oſzólyanak*.

Az illyen haſzontalan és rendetlen aranyer-dagadás igen ſokſzor vészen eredétet felette fûſzerſzámos és hevitô ételektôl, ſok, ujj és erôs bortól, az hasnak ſokáig tartott meg-ſzorulásától, kemény emésztéltel 's nehéz haſmenéſtôl, lágy és meg-melegitô ſzéken való ſok ûléſtôl, lovogláſtól, és a' ſzerelemnek dólgában valo mértékletlenségtôl. 's a' t. Némellyeknek a' kávé-is, és a' veres bor fájdalmat 's dagadáſt támaſzt az aranyerekben.

Ezt a' daganatot kezdetben ſokſzor könnyen ellehet hajtani: A' bôv vérû embereknek ereket megkell-vágni, és az haſakat gyengén hiveſitô, 's haſat hajtó ſzerekkel N°. 11. 12. 39. 141. avagy lágyitó kliſtérekkel ki-kell-ûreſiteni, azután a' dagadáſt a' N°. 206. le-irt irral bé-kell-kenni: avagy ha az aranyer nem fájdalmos, akkor maga-is a' beteg napjában kéttzer avagy háromſzor a' daganattyát hideg vizzel meg-moshattya, és egy darab ideig hideg vizbe mártatt ſpongiat rajta tarthat; valahányſzor árnyékſzékre ûl, akkor-is mindenkor ugy tſeleked hetik. Ekkeppen ezek a' réſzek laſſan-laſſan meg-erôs-ſednek, és a' fel-dagadt aranyerek minden baj nélkûl tôkélleteſſen el-oſzlanak; de mégis ezután a' beteg azokat azokakot ſzorgalmatoſon el-távoztaſſa, a' mellyek néki aranyeret vagy-is *vérkorságot* okoztak.

Ha pedig az aranyerek *fájdalommal* vólnának *feldagadva*, akkor elôbb *lágyitó* és *fájdalmat tſendeſitô* meleg kötéſekhez kell folyomodni, mihent el-

mulik

mulik a' fájdalam, akkor mindgyárt lehet az előbbeni kűlső őfzve-huzo és erofitő fzerekel avagy irakat elé-venni.

Ellenben pedig ha az aranyerek régen fel-dagadtak és fok tfomókká váltak; ha ezekben a' tfomókban alutt vérvólna, a' melly femmi ofzlató kőtéfekre el-nem-ofzlanék, akkor a' tfomokat *láncétával*, érvágó kéfetskével fel-kell-mettzeni, és az alutt vért ki-kell-nyomni. Ekképpen ezek a' tfomós daganatak gyakran könnyen és hamar el-vefznek, kivált ha azonban egy néhány napokan valami ofzlato és egyfzer's-mind erősítő fűvekből kéfzitetett kőtéfekkel kőttetnek.

Ha pedig ezeknek a' tfomóknak a' bőre igen vaftag, és már meg-keményedett vólna, akkor legjobb azokat egéfzfzen le-mettzeni, és azutan a' mettzéfnek helyét ugy, mint valami fris ujj febet, gyogyitani.

Ha tapofztaltatnék, hogy ezeken a' *tfomós* daganatakon gyakran valami taknyos nedvefség *által-izzadna*, avagy által-folyna, akkor eőket minnyájan egyfzerre le-nem-kell-mettzeni, hanem egyet vagy kettőt, a' mellyik tudni illik leg kevefebbet alkalmatlankodik, még meg kell hagyni. Ha azután valami idő mulva az ember látná, hogy a' beteg jól vagyon, akkor a' többi tfomókat-is lehet le-mettzeni, kivált ha ez a' taknyos folyás a' betegnek femmi hafznot nem hajt.

Ha az *aranyerek benn* az *hasban* lévő véghurkában *dagadnak-fel*; ha azonban hasfájáft-is okoznak, és a' vizelletet meg-állityák, akkor lágyitó meleg kőtéfekkel és meleg viz-gőzzel vagy-is párával a' véghurkának kűlső réfzeit lagyitani kell; erre a' kűlső aranyerek fel-dagadnak, és a' belső fájdalmak elmulnak: Mihent fel-dagadnak a' kűlső aranyerek,

és az által a' belsô bajak mulni kezdnek, akkor mindgyárt a' dagadáſra vérſzipókat kell tenni, avagy láncétával fel-kell-mettzeni, hogy a' meg-gyûlt vér ki-folyhaſſan, és hogy megint az elôbbeni helyre viſzſza ne térjen.

Ha pedig a' *belsô* vérkorságtól, vagy-is *aranyertôl* valami *kemény* hasfajás vagy-is *kolika* támadna; ha a' pulſus felette hideglelôs (*az-az* : *gyors*) és kemény (*durus*) vólna, akkor a' beteget ugy kell orvoſolni, mintha bél-gyuladásban (*inflammatio inteſtinorum*) fekûnnék.

Gyakran a' *fel-dagadandó belsô* aranyernek minden *jelei* jelen vagynak, a' *vizellet-is* azonban *megreked*; végre a' beteg *vért* kezd *vizelleni*, és az által jobban leſz: ez az állapot gyakrabban hónapſzámonként, avagy más bizonyos idôkben-ſzokatt megtôrténni: Mihent éſzre vétetôdik, hogy az illyen *véres vizellet* a' vérkorságtól támadatt, akkor ſemmitôl ſem kell félni, hanem inkább lágyitó italokkal N°. 8. 40. 88. a' folyás ſegiteſſek, és ſoha ôſzvehuzó orvoſságokkal meg-ne gátoltaſsék.

Ha azok az emberek, a' kik vérkorságot ſzenvednek, minden emésztéskor a' véghurkának végén valami kemény *égéſt* avagy *fájdalmat* éreznek, avagy ha az illyen fájdalom és égés minden haſmenés nélkûl-is meg-jelenik, akkor jó és a' betegen ſokat kônnyôbbit, ha a' véghurkába napjában kéttzer kakáo-vajból, avagy meg-sûrûitett édes gyôkér-lévbôl tſinált tſap dugatik, avagy ha a' N°. 207. le-irt ir-is illendôképpen bé-kenettetik; de mégis jól meg-kell-visgálni, hogy a' veghurkában nintſené valami fekély, meg-keményedett tſomó, ki-nôtt hus avagy valami más ok, a' melly ezt a' fájdalmat és égéſt okozta vólna, és kövétkezendôképpen más orvoſlaſt-is kévánna.

Néha az aranyerek benn az hasban nagy és hoſzſzu tſomókká dagadnak-fel, és valahányſzor a' beteg árnyék ſzékre úl, akkor mindenkor az emészttettel edgyûtt egyik avagy a' máſik tſomó ki-buvik, egy darab ideig kûnn-is fûggve marad, és valami huzo fájdalmat okoz; de végre a' kûnn fûggô daganat laſſan-laſſan el-mulik, és megint bé-menyen az hasba, a' honnét ki-jött vólt.

Az illyen betegek ha véres terméſzetûek, akkor gyakran eret kell vágni; az mellett adni kell vért vékonyitó orvoſságokat-is és italakat N°. 2. 6. 7. 8. 9. Néha az haſat-is lágyitó kliſtérekkel ki-kell-üreſiteni: igy ez a' nyavalya gyakran magában-is laſſan-laſſan egéſzſzen el-mulik.

Némelykor az-is meg-történik, hogy, mineku-tánna az illyen tſomó az hasból az emészttettel edgyûtt kibutt, a' végburkának vége erôſzakaſon ôſzvehuzódgyék, és ezt a' kûnn fûggô tſomót mint-egy meg-fojtſa 's bézárja; melly miatt gyakran ſzenvedhetetlen fájdalam, igen kemény hideglelés és forróság támad: Az illyen kôrnyûlállásban mindgyárt eret kell vágni, a' daganatra lágyitó meleg kôtéſeket kell rakni, és azokat az orvoſságokat mind elé-kell-venni, a' mellyek a' gyulaſztó hidegleléſekben (*febres inflammatoriæ*) ſzûkségeſek.

Ha a' fájdalam ſzûnni kezd, és ha a' dagadáſ-is meg-lágyul, akkor gyakran a' dagadáſt gyenge nyomás által az hasba megint bé-lehet-vinni; gyakran magokban-is el-oſzlanak.

De mégis ſokſzor mind ezek az orvoſságok ſemmit ſem haſználnak, a' fájdalom nem ſzûnik, a' daganat ſetét veres leſz, vagy-is meg-ſzederjeſedik, és néha a' fene kôzelit. Ennek a' veſzedelmes állapotnak el-távoztatására a' daganatot mindgyárt fel-kell mettzeni, és belôlle elegendô vért kell botsáttani;

azután

azután oſzlató meleg kötéſeket kell réá rakni, belsô orvoſságnak a' felyebb jovoſolt italakat kell adni tovább-is, ekképpen az illyen betegek majd mindenkor hamar és ſzerentséſen fel-épûlnek.

Némelly emberek azon a' helyen, a' hól kûlömben az aranyerek fel-ſzoktak dagadni, valami huzó avagy nyilalló fajdalmat éreznek, de mégis nem tapaſztalyák, hogy vagy kivûl, vagy belôl valami fel vólna dagadva; azonban a' nyaktſigának és a' hátgirintznek huzodáſáról, avagy gyakor fô-ſzédelgéſrôl panaſzolkadnak. Néha az hátokban valami borzadáſt, melly a' fô felé fel-fut, avagy félfelé menô hévséget, vérforráſt és gôzet éreznek; bádgyattak, kitſin ſhitûek, avagy méllyen gondolkodók és komor kedvûek; az ô pulſuſſak vagy-is érveréſek kôzönségeſen egyenetlen avagy hideglelôs. Az illyen tôrténetek (Zufälle) eſztendôn által néha gyakran eléjönnek.

Ezek a' betegek tôbbire mindenkor hamar meggyógyulnak, ha napjában kéttzer avagy háromſzor egy port N°. 1. béveſznek, avagy a' N°. 2. le-irt orvoſsággal annak rendi ſzerént élnek, és azonban egy findſia herbathét N°. 88. avagy 257. gyakran iſznak; ha nyugadalmaſon nem alhatnak, akkor eſtvére óllyan orvoſságot kell adni, a' millyen N°. 41. vagyon.

Ha pedig azonban gôrtſeket-is ſzenvednek, akkor a' N°. 92. le-irt orvoſság jobb, mint azok N°. 1. 2. és ha az has minden nap nem ûreſſedik 's nem tiſztul, akkor néha-néha lágyitó kliſtért-is kell bévetni.

Vagynak emberek, a' kik a' véghurkának végén ſzenvedhetetlen égéſt és viſzketéſt éreznek; azonban ez a' réſz veres és meleg, ſzûnetlen-is valami tſipôs, vizes nedveſséget izzad-ki, a' mellytôl

tól rágattatik 's izgattatik, és apro égő hojagotskák avagy szenvedhetetlen viszketés támod. Ezeknek a' betegeknek valami gyenge hashajtót N°. 129. és sok italt N°. 116. kell adni; a' fájós részt-is naponként gyakran meg-kell-mosni N°. 208. avagy a' N°. 207. le-irt irral bé kell kenni. Erre a' betegek hamar nagy könnyőbbséget tapasztalnak, és végre a' nyavalyától egészsen meg-menekednek.

Vagynak sok aszszonyemberek-is, a' kik mindenkor a' hószámnak meg-indulása előtt egynéhány napokan az aranyerekben valami feszitő avagy nyilalló fajdalmat éreznek: a' fajdalam gyakran az hasban és kiváltképpen az hasnak első részén el-terjed, és ottan nyilallást és gőrtsős szorulást vagy-is őszve-huzódást gerjeszt; sokszor a' vizelletetet-is meg-rekeszti, és azt tselekszi, hogy a' vizellet nehezen és erőlkedéssel 's tsak tseppenként folyan; néha azonban a' betegek a' kereszt tsontban-is (im heiligen Bein) fajdalmat, avagy a' bal óldallágyban (in den linken Rippenweichen) valami nyilallást és feszűlést éreznek. 's a' t.

Ezek magokat illyenkor illendőképpen tartsák, és minden hevitő italakat 's hasanló ételeket el-távoztassanak. Ha az has meg vagyon szorulva, akkor lágyitó klistéreket kell bé-vetni: Reggel és estve egy port N°. 209. és gyakran egy vagy két findsia herbathét N°. 40. 88. kell bé-adni. Ha véres természetűek és sok vérűek a' betegek, akkor eret kell vágni, és ha a' fajdalmok igen kemények és állandók, akkor a' betegeket lágyitó meleg feredőbe kell űltetni, avagy lágyitó meleg kötésekkel kell bé-kőtözni. Az illyen személyek közönségesen egészszen meg-könnyőbbednek, mihent a' hószámi tiszteulás illendőképpen folyni kezd.

Ennek

Ennek az állapotnak el-távoztatására a' véres természetű aszszonyemberek gyakran eret vágassanak, és gyengén hivesitő, 's vért vékonyitó italakat N°. 7. 8. 40. igyanak: másoknak némellyeknek igen sokszor használ a' N°. 88. le-irt orvosság, ha belőlle egy néhány heteken egymás után reggel és estve mindenkor két findsiával isznak.

A' mélánkolikus avagy lépes embereknek igen sokat használ a' rendesen folyó vérkorság vagy-is aranyer, kivált ha a' ki-folyó vér egészszen fekete, vastag, és sükeres.

Az mellett az illyen személyeknek igen jó minden reggel egynéhány hetekig ollyan italt innya, a' millyen N°. 136. irva vagyon, és azonban a' testet eléggé mozgatni.

A' VESÉKNEK ÉS AZ HUGYAS HOJAGNAK KÖVEIRÓL.

(*De Calculis Renum & vesicæ urinariæ.*)

Alig vagyon az emberi testben ollyan rész, a' mellyben néha kőv forma matéria nem találtatott vólna.

De mégis köves matériák leg gyakrabban az epés hojagban, a' vesékben, és az hugyos hojagban láttatnak.

Az epés hojagnak kövei többire meg-keményedett epétől származnak.

A' veséknek pedig és az hugyos hojagnak kövei egészszen más természetűek; Ezek nagyságokban-is és formájokban 's minémüségekben egymástól sokszor felette nagyon külömböznek; Némellyek

igen kemények, lapoſſak és nem ſzegeleteſek, máſok ellenben darabaſok, fövenyeſek vagy-is homokoſok, és könnyen török 's porlók. 's a' t.

A' kemény, lapos, és egéſzſzen egyenlő kövek a' veſékben, avagy az hugyas hojagban gyakran ſokáig maradnak, és mégis a' betegnek ſemmi nagy bajt nem okoznak.

De ha éleſek, ſzegeleteſek, 's darabaſok, akkor gyakran tſak hamar ſulyos és felette fajdalmos történeteket gerjeſztnek.

Hogy a' *veſékben kő* vagyon, azt *abból* lehet *meg-tudni*, ha a' betegek az ágyékokban és a' veſék' tájján gyakran valami feſzitő, tompa, 's terhelő fajdalmat, az haſokban pedig valami fel-puffadáſt és rágáſt ereznek; ha ezekre a' fajdalmokra a' vizellet egy ideig fenn-akadt 's meg-reked, avagy tſak ſzűkön és valami fajdalmos erőlkedéſſel foly; ha azonban a' vizelletben valami takony avagy föveny vagy-is homok forma matéria vagyon; ha talám a' beteg' ſzülőji közül valamellyik valaha veſe-követ hordozott 's ſzenvedett; ha ez a' fajdalom a' teſtnek minden kemény mozgására, a' ſzekerezéſre és lovogláſra kivált a' kővel ki-rakatott, ſtaſtromozatt uttzákan, a' köves, és egyenetlen utakan ſokat nevekedik és ſulyoſodik, az ágyban pedig és a' nyugadalomban megint el-mulik.

Ha a' nyavalya ſulyoſodik, avagy ha a' kő a' veſékben akár mitſoda okból meg-mozdul, és ſzegeletes, éles, hegyes avagy darabos, akkor a' veſéknek tájján valami ſzenvedhetlen, nyilalló avagy furdalo 's ſzurkálo, állandó fajdalom támad, melly a' vizelletnek tſatornáin le-hot egéſzſzen az hugyos hojag-ig; ezen fajdalom miatt a' férfi ſzemélyekben gyakran vagy az egyik, vagy a' máſik tök, avagy mind a' kettő-is fajdalmaſon fel-felé-huzodik; Néha az

egyik

egyik avagy a' másik tzonb és láb meg-mered, és minden érzékenységét el-veszti avagy szél-ütésbe (*paralysis*) esik, avagy gyomor-émelygés és okádás következik; a' vizellet eleinten vagy éppen nem, vagy felette szûkön foly, de ha a' fájdalom szûnik, akkor többire mindenkor bővebben kezd menni, nagyon éget, közönségesen zavaros, sok taknyos avagy homokos seprôt szálit az edény' fenekére, avagy vérrel vagyon ôszve-elegyitve.

Erre ezek a' történetek többire mindenkor egészszen el-mulnak, de megint valami idô mulva szintén azon és gyakran még nagyobb keménységgel viszsza térnek: Ez többire mindenkor ostromonként szokatt meg történni éppen ugy, a' mint az epés hojagnak kôveiben láttatik.

Ezek az ostromok-is, hasonlóképpen az epés hojag' kôveihez, a' természetnek *igyekezetei*, mellyek által a' kôvet maga helyéből ki-mozditani, és azután a' testből ki-hajtani iparkodik.

Annakokáért az illyen betegeket éppen olly okos gondviseléssel 's vigyázással, és szintén azon orvosságokkal-is kell orvosolni, a' mellyek az epés hojog' kôvei' kemény ostromiban jovosoltattak.

Ha pedig a' *vesekô*, kitsin, lapos, nem szegeletes, nem éles, akkor gyakran minden nagy fájdalom nélkûl az hugyas hojagba le-menyen, és gyakran mindgyárt megint az hugyos hojagból-is ki-hajtatik.

De ha ellenben nagy, avagy éles és szegeletes, akkor sokszor a' vizellôtsôvben, mellyen a' veséből az hugyas hojagba le-kellene menni, meg-reked 's meg-akad, és ottan a' fellyebb le-irt történeteket gyakran sokkal sulyosobban fel-gerjeszti, gyuladást avagy bôv vérfolyást okoz, néha fenét-is támaszt, és halált hoz.

Ha pedig a' kő már egyszer a' veséből minden alkalmatlanság nélkül, avagy ámbár előre ment nagy bajakkal-is az hugyos hojagba le-ment, akkor a' fellyebb le-irt történetek lassan-lassan el-mulnak; a' betegek azután a' vese tájján sem feszűlést, sem nyomást, sem nyilallást nem éreznek; és akkor már lehet gondolni, hogy a' vesék a' kőtől egészszen meg-menekedtek.

De ha mégis a' fellyebb meg-jedzett történetek még a' vesék' tájján hoszszabb ideig-is megmaradnak, akkor kőzönségesen egy vagy több kővek-is még a' vesékben vagynak, mellyek majd megint az előbbi fájdalmaknak oztromit fel-gerjesztik.

Ha a' fellyebb le-irt környűlállásokból bizonyosson meg-tudódik, hogy a' veseko már az hugyas hojagba által ment, akkor mindgyárt, és azután-is több napokan-is a' vizelletet mindenkor jól meg kell visgálni, 's nézni, hogy valyon nintseneké a' vizelletben valami kő forma matériák, avagy valami fövenyszemetskék: Ha vagynak, és ha arra a' vizellet szabadon 's minden seprő nélkül menyen, ha a' beteg-is azonban semmi bajról nem panaszolkadik, akkor az igen jó jel, mivel az ember akkor abban bizonyas lehet, hogy a' vesékből az hugyas hojagba hajtatott köves matériák a' testből egészszen ki-takaritotnak.

Ha pedig a' vizelletben semmi köves avagy fövenyes matéria nem találtatik, és ha azonban a' beteg-is arról panaszolkodik, hogy szabadon nem vizellhetik, avagy hogy a' vizellet égést és a' vizellésre gyakor erőltetést okoz, akkor az jelentődik, hogy a' kő az hugyos hojagban maradott: Ez a' kő azután az hojagban nevekedni kezd, és sokszor felette nagy lesz.

A'

A' lapos, egyenes, ſima kô, ha tapaſztalhatóképpen nagy-is, mégis gyakran ſokáig az hugyas hojagban minden alkalmatlanság nélkûl meg-maradhat; de mégis az illyen betegek közönségeſen valami nehézséget éreznek az hugyas hojagban; a' kô miatt néha a' vizellet-is fenn-akad, avagy nehezen és taknyos matériával elegyitve menyen.

Sokſzor aprô követskék-is, avagy valami fôveny forma materiátskák a' vesékbôl az hugyas hojagba minden tapaſztalhato történet nélkûl által mennek, ottan meg-maradnak, és az hugyhojag-kônek fondamentomat avagy okot adnak; mégis mindazonáltal az hugyas hojagban kô gyakran magában-is nô.

Mind a' két állapotban ritkán lehet a' nyavalyát mindgyárt kezdetben meg-eſmérni, mivel a' betegek vagy éppen ſemmi, vagy tſak igen kevés, alkalmatlanságot éreznek, és mivel közönségeſen addig ſemmiről ſem panaſzolkodnak, mig a' kô meg-nem nô, és a' nyavalya nagy erôt nem veſzen.

Az *hugyas hojag* köveinek *Jelei* ezek: A' vizellet gyakran nehezen és égéſſel menyen, néha tſak tſepég-is és igen fájdalmos, avagy a' beteg ſokáig éppen ſemmit ſem vizellhetik, jóllehet a' vizelléſre ſzünetlen valami erôltetéſt tapaſztal; néha a' vizellet eleinten ſzabadan és bôven foly, de a' folyás közben hirtelen kemény fájdalommal meg-reked 's meg-áll; gyakran az-is meg-eſik, hogy az illyen betegek a' vizelletet éppen meg-ne tarthaſsák, hanem ſzünetlen tſepegesék; a' férfiak a' ſzemérem teſtekben, kiváltképpen pedig a' ſzemérem teſtnek végén, a' makkotskában valami nyilalló fájdalmat éreznek, néha valami unalmas alkalmatlan tſiklandazáſt-is tapaſztalnak; a' vizellet többire mindenkor vérrel, genyettséges avagy taknyos, sûkeres matériával rakva vagyon, avagy az edény' fenekére valami homokos

seprőt szálitt, néha halaványszinű-is, és benne valami taknyos, bőr forma darabok szerte széjjel uszkálnak, gyakran zavaros-is, sokszor büdös és rothatt szagu-is; ezek a' betegek az hugyas hojag' táján valami nehézséget éreznek, az aranyerekben gyakran fájdalmat tapasztalnak, és néha egyszer-'s-mind szűnetlen igen alkalmatlan hasmenésre való erőltetést-is szenvednek.

Jóllehet ezek a' jelék akkor majd mindenkor több avagy kevesebb keménységgel jelen vagynak, a' mikor az hugyas hojagban kő vagyon, de mégis *azokból* egyedül *bizonyoson* ki-hozni *nem lehet*, hogy az hugyos hojagban *kő* vagyon, mivel ezek a' történetek gyakran egészszen *más* okokból-is *származnak*, ugymint *fekélyektől*, kemény *daganatoktól*, *tsöves sebektől* (fistulæ), de még az aranyerektől-is, 's a' t.

Leg-bizonyosobban lehet az hugyas hojag' kövének jelenlétéről itéletet tenni abból, ha a' végburkába, avagy az aszszonyi rendnél a' szeméren testbe bé-dugatott mutató uji az hugyos hojabban követ érez, avagy ha a' *katéter* követ jelen lenni mutat.

De mégis ezek a' jelek-is az őszve tsoportozatt történetekben gyakran a' leg-próbáltobb hugyas hojagkőmetsző orvost-is tévelygésbe vihetik, 's megtsálhattyák.

Ha már a' fellyebb le-irt jelekből az ember kitanólya 's meg-tudgya, hogy a' vesékben *kő* vagyon, akkor tellyes tehettséggel azon kell igyekezni, hogy a' kő nagyobra ne nőjjen; ha lehet, őtet fel-kell olvosztani vagy-is el-kell oszlatni, avagy alkalmatos orvosságok által a' testből ki-hajtani igyekezni kell.

An-

Annakokáért a' betegek minden ételt és italt, minden egyéb dolgakot-is, a' mellyek a' kôvet nevel etnék, szorgalmatoson el-távoztassanak.

A' testnek állandó gyenge mozgatása; zôld, leves fûvekbôl 's gyôkerekbôl készittetett ételek; és meg-ért kerti gyûmôltsôk az illyen betegnek mindenek felett-leg-haszna sobbak.

A' *bôv vérû* embereken gyakran *eret* kell vágni; azután sok *lágyitó*, *olvasztó*, avagy egyszer-'s-mind gyengén-is *hasathajtó* italakat N°. 8. 39. 40. 72. 88. 136. 141. kell nékiek adni; és ha a' szûkség ugy kévánnya, gyakran azonban lágyitó olajos *klistereket-is* kell be-vetni; a' betegeket napjában egy vagy két óráig lágyitó meleg *feredôbe* kel ültetni és a' vesék' tájját, 's még az hasat-is napjában kéttzer a' N°. 128. le-irt irral dórgôlni kell.

A' beteg, ha ezen, avagy ezekhez hasanlo orvosságokkal annak rende szerént és sokáig él, sokszor nagyon meg-könnyôbbedik; a' vizellet gyakran felette zavaros an menyen, valami sûkeres, taknyos seprôt szálit az edény' fenekére, és a' felsô felén vagy-is a' felsô szinén pedig valami sok szinû, fényes hártya láttatik lebegni; néha sok fôveny-is, avagy kô forma lapos darabok-is jônnek-ki a' vizellettel.

Ha már erre a' veséknek tájan lévô bajok 's sajdalmok lassan-lassan szûnni kezdnek, akkor lehet valóságos egésséget remélni; annakokáért az ollyan környûlállásokban az orvosságokat meg-nem kell változtatni, hanem tovább-is véllek szorgalmatoson és álhatatoson lehet élni.

Ha pedig a' beteg a' fellyebb le-irt orvosságokra tsak igen kevés, avagy álhatatlan könnyôbbséget érezne, akkor azok mellett más szereket-is N°. 71. 79. 91. 134. 135. 159. 174. 210. 211. 112. 213. meg kell próbálni.

Min-

Mindazonáltal ezen orvoſságok közûl mindenikkel ſokáig kell élni, hogy meg leheſſen tudni, valyon haſználé, és ſegité eleget, vagy nem? annakokáért az orvoſságokat nem kell mindgyárt megváltoztatni, ha az elsô napokan tapaſztalható könnyöbbséget nem ſzereznek; az illyen nehezen gyógyuló vakmerô nyavalyákban ſzükséges álhatatoſon 's vakmerôn az orvoslásban ſokáig meg-maradni, gyakran az által ſokat nyér az ember: Elég az, ha a' beteg az orvoſságot émelygés és minden alkalmatlan baj nélkûl bé-veheti 's meg ſzenvedheti, mert illyenkor az orvoſsággal valo hoſzſzu élés ſoha kárt nem teſzen, gyakran pedig nagy haſznot hajthat.

Azok az orvoſságok, a' mellyek a' veséknek kövei ellen jók, az hugyös hojagnak kövei ellen-is igen haſznaſok.

De ha ſemmit ſem haſználnak, akkor az hugyas hojagnak köveiben, ha a' betegnek környûlállaſai meg engedik, a' *mettzéshez* (*lythotomia*) kell fogni.

Mindazonáltal a' beteg gyakran igen gyenge, avagy az ô nedveſségei igen tſipôſek és romlattak, avagy vagynak más okok-is, a' mellyek a' kömettzéſt meg nem engedik; illyenkor tſak az enyhitô orvoslashoz kell fogni, a' leg ſulyoſobb történeteket el kell hajtani, és a' nyavalyát, a' mennyire lehet, ſzenvedhetôbbé kell tenni.

Annakokáért jól meg kell viſgálni, hogy a' fellyebb jovoſolt orvoſságok közûl mellyik haſznál leg jobban, és azután azzal élyen a' beteg áddig, a' meddig haſznát érzi.

Ha a' fájdalmok igen kemények, és ha azonban a' betegben ſem igen ſok vér, ſem valami gyuladás nintſen, akkor fájdalmat enyhitô ſzereket N°. 82. 126. 127. 197. elegendôképpen és bôven kell adni;

adni; az ollyan betegek az illyen szereket kônnyen, és gyakran bôv mértékben meg szenvedik, és tôbbire semmiben egyébben vigasztaláft és kônnyôbbséget nem találnak.

Néha a' kô az hugyas hojagnak torkában megáll, és a' vizelléfnek folyását meg-gátolya: Ebben az állapotban a' beteget az allfelivel magoffan fel kell fektetni, hogy a' kô helyébôl ki-mozdulyon, és azután a' vizellet ki-folyhaffan; ha ez a' fekvés nem haſznál, akkor *katéterrel* a' kôvet férre kell taſzitani, és ugy a' vizelletet ki kell botsáttani.

Ha pedig a' kônek valami darabja, avagy ha maga-is a' kô az hugyas hojagból a' vizelletnek tsôjébe, azaz: a' szemérem teſtbe, vitetôdnék, és ottan meg akadna 's meg rekedne, akkor azt lehet gyenge nyomáſſal, avagy lágyitó meleg kôtéſekkel, avagy gyenge olajos fetskendezéſekkel ki-hozni igyekezni; de ha ezek semmit sem segitenének, akkor a' vizelletnek tsôjét fel kell mettzeni, és azután azon az uj utan a' kôvet ki kell venni.

Az ôrôg embereknél, avagy a' gyenge személyeknél-is a' vizellettel igen sokszor valami fövenyes matéria menyen ki a' teſtbôl; a' vizelletben gyakran fövenyetskék avagy apró követskék láttatnak; az illyen emberek közönségeſen semmi külônôs bajról nem panaſzolkodnak, és ehez a' nyavalyához mintegy hozzá szoktak; mégis mindazonáltal néha a' vizelléskor valami kemény égéſt éreznek, avagy tsak tseppenként és igen nehezen vizellenek, 's a' t. Ebben az állapotban a' N°. 214. 215. 216. 217. leirt orvoſságok sokat haſználnak.

A' BUJADÓGRÓL, AVAGY FRANTZRÓL.

(*De Lue venerea.*)

Nintsen olly nyavalya tudva, a' melly a' kőz társaságnak annyi kárt tenne, mint a' szerelemnek dőge, mert ez szűnet nélkűl való és titkan lappangó pestis; Ez által számtalan és gyakran igen alkalmatos személyek veſznek-el, avagy leg alább ugy meg romlanak, és nyomorodnak, hogy azután életeknek leg jobb idejében, a' hól leg hatalmasobbaknak lenni kellene, egészszen erőtelenek, majd minden hivatalra alkalmatlanak, és a' kőz Társaságnak tsak terhére vagynak.

Sok *Familiák*, a' kik a' kőz Társaságnak néha felette hasznasok, meg tsökkent gyarapodásokat, avagy űdő előtt történt el-pusztulásokat ezen nyavalyának tulajdanithattyák.

Azok a' népek-is, a' kik ennek előtte *leg-vitézebbek* vóltak, ha kőztők a' bujaság és a' kőzönséges főrtőztetés bűntetetlen el-terjedni engedtetett, aszszonyi puha és tehetetlen *katus-szivűekké* lettek.

Ennek előtte a' *faluſi* parasztt *nép* a' *Bujadógról* semmit sem tudott; de most már a' falukan-is bőven kezd elterjedni, és majd a' parasztok kőzt-is olly kőzönséges fog lenni, mint a' nagy és népes városokban, ha olly rendelések nem találtatnak, 's állandóképpen fen-nem tartatnak, a' mellyek ezt a' nevekedő dőget, és az ő lappangó terjedését meg-akadályoztothattyák, 's meg-állithathattyák.

A' *Bujadóg* valami kűlőnős *ragadós tsipősségtől* okoztatik, melly *tsipősség soha* a' mi nedvességeinknek meg-romlásából *magára* nem szármozik, hanem *mindenkor* másról *ragad-el.*

A'

A' Frantznak *el-ragadása* leg gyakrabban valami *tiſztátalan nőſzés* vagy-is *aſzſzonnyal* való *közösülés* által történik, ha tudni-illik az *egyik*, azaz: vagy a' férfi, vagy az aſzſzony *egéſséges*, a' *máſik* pedig *frantzos*.

A' meleg terméſzetű, fel-forró és bőv vérű iffiu ſzemélyek hamarébb 's mérgeſebben meg-főrtőztetnek, mintſem azok, a' kiknek *roſtjai* (*fibræ*) lágyok 's fonnyadtak, és az egéſz teſtek nedves és taknyos.

Mentől ſulyoſobb a' főrtőztetőnek nyavalyája; mentől tſipőſebb és vékonyobb 's jobban béható a' frantzos méreg; annál keményebben és hamarébb ragad az egéſséges emberre-is.

Éppen ugy mérgeſíti a' már el-ragadott frantzot a' máſodſzori nőſzés-is.

Ha a' nőſzés olly ſzemélyek kőzött eſik, a' kik közűl mindenik frantzos, akkor igen ſokſzor meg-történik, hogy a' frantznak mérge, a' melly ennek előtte tſak egy réſzt foglalt vólt-el, végre a' vérbe bé-mennyen, és azután az egéſz teſtre kiterjedgyen.

A' gyermekek a' frantzot a' ſzűlőjektől ugy mint valami őrökséget el-kaphattyák, ha vagy az egyik vagy mind a' kettő-is frantzban vagyon.

A' frantzos gyermek meg-frantſoſithattya az egéſséges dajkát; de a' tiſztátalan 's egéſségtelen dajka-is ſokkal könnyőbben meg-főrtőzteti a' gyermeket.

Az *el-ragadáſnak* több módgyai *ritkábbak* ugyan, de mégis *meg-történhetnek*, ha a' nyavalya már nagyon meg-rőgzött 's meg-ſulyoſodott, és ha a' frantznak mérge felette tſipős és vékony 's nagyon béható. Annakokáért ſzűkséges dolog jó idején és okoſon ſzemeskedni, hogy ſoha ſenki frantzos emberrel egyűtt

gyûtt egy ágyban ne alugyék; magára ollyan ruhát ne vegyen, a' melly a' frantzos teſtet minden közbenvetés nélkûl bé-takarta; azok után a' kiknek ajakakon, nyelveken, avagy torkakban frantzos fekélyek vagynak, ugyan azon pohárból mindgyárt ne igyék, azon kalánnal ne egyék, ha elôbb eléggé meg nem tiſztittatnak.

A' frantzos méreg majd mindenkor leg elôbb azon a' réſzen mutattya-ki magát, a' mellyre elsôben ragadott; mégis mindazonáltal néha abban a' réſzben erôſſen meg nem all, hanem a' béſzivó edények által onnét a' vérbe be-vitetôdik.

Ha már ez a' méreg nem igen tſipôs, hanem ſzelidebb, és azonban ha a' teſtnek nedveſségei-s forráſra és romláſra nem igen hajlandók, akkor megeshetik, hogy az illyen vérbe vitetett frantzos méreg minden kártétel nélkûl a' teſtben maradgyon, avagy majd megint a' vértôl el-válaſztaſsék, és azután vagy vizellés, vagy gôzölgés által a' teſtbôl ki-hajtaſsék: Néha ez a' vérbe vitetett frantzos méreg igen gyenge és nem állandó bajt okoz, melly a' természet' erejének ſegittsége által, illendô élet' módgyával avagy gyenge orvoſságokkal igen könnyen meg-orvoſoltatik.

Gyakran pedig a' frantzos méreg ſokáig tapaſztalhatatlanul a' teſtben el-rejttetik, kivált ha a' megfôrtôztetett ſzemély magát a' tovább való bujálkadáſtól viſzſza tartya, és ſem a' teſtnek rendkivûl való mozgatásával, avagy az elménck kemény indulatival, ſem hevitô és réſzegitô italakkal, avagy nagyon ſûſzerſzámos ételekkel a' maga vérét állandó forráſra nem indittya, melly forrás által a' nyugvó méreg kifejtôdnék 's fel-elledne, és arra alkalmatoſságot nyerne, hogy dûhôſségét ki-mutaſſa.

Sokſzor

Sokszor pedig ez a' méreg felette tsípós, hatható és erős; mindgyárt kezdetben a' vért meg-rontya, és magát ugy ki-terjeszti, hogy gyakran a' testnek minden nedvességei meg-förtöztessenek.

Az illyen állapotban a' meg-frantzosodott személyek igen sokszor a' tiszta'atalan és förtöztető nőszés után mindgyárt a' második avagy az harmadik napon, néha pedig leg-előbb nyóltz avagy több napok mulva valami szokatlan lankattságot éreznek; a' térdekben tántorgást, a' vérnek fel-forrásától külömb-külömb üdőkben fel-buzgó hévséget és a' karokban 's lábokban valami bádgyadást tapasztalnak; a' fő nehéz avagy valami tompa fájdalmat szenved.

Ezek a' történetek gyakran hirtelen el-tűnnek, és a' betegek egészszen szabadon és jól láttatnak lenni; mindazonáltal ez a' tsalárd jobbulás sokáig nem tart, rövid időn az előbbeni környülállások megint elé jönnek, és hól sulyosobbak, 's hól gyengébbek, estve pedig tapasztalhatóbbak, és állandóbbak, az ágynak melegében mindenkor meg-gonoszodnak; ez által az éttzakák nyughatatlanak és álmatlanak lesznek; hajnal felé minden bajok tapasztalhatóképpen meg-szűnnek, és akkor azután a' betegek alkalmasint alunni kezdenek.

Ha a' vérnek romlása nevekedik, akkor a' főfájás sulyosodik; az hajló izekben (in den Gelenken) és a' testnek külömb-külömb tsontyaiban kemény fájdalmak tapasztaltatnak, kivált a' fönek avagy a' karoknak és a' lábaknak tsontyaiban, a' mely-tsontban (im Brustblatt) és a' fióktsontokban (an den Schlüsselbeinen, *in offibus claviculæ*): Ezek a' fájdalmok gyakran egyik helyről a' másikra bujdosnak, néha egy tsontban keményen meg-állnak, és ottan alig tűrhető, nyomó, és hasító fájdalmat okoznak,

és a' betegben olly érzést gerjesztnek, mintha abba a' tsontba valami szeg verettetnék-bé.

Néha ezek a' fájdalmok az áll-tsontnak hajló izeibe esnek, és szájmeredést okoznak, ugy hogy a' szájjat ki ne leheſſen nyittani.

Ha ezek a' tsontfájdalmok egy helyben sokáig maradnak, akkor a' tsontok meg-réteſednek és külömb-külömbféleképpen és néha igen nagy fájdalommal ki-tsutsorodnak, ki-nőnnek, és meg-tsomósodnak.

Némellykor ez a' tsipősség a' *tsontakat* ki-rágja, és *gonosz* indulatu *tsontfekélyeket* támaszt; gyakran sok tsontakat egészszen el-is rothaszt és meg-veszt; de mégis többire az ornak tsontyait ragadgya-meg, és egészszen el-rontya, avagy a' sőnek tsontyait-is gyakran ugy őszve-rágja, hogy azután a' tsontsene' (*caries*) miatt a' koponya darabanként egészszen ki-hullyan, és az agyvelő ki-takaródgyék 's ki-látszadgyék.

Ha pedig ez a' frantzos tsipősség a' hoszszu tsöves tsontokba (in die langröhrigen Gebeine) veszi magát, ha a' tsontoknak velejébe és a' belső takaró hártyájokba kap, és ha azokat meg-rágja, akkor a' nyavalya még roszszabb; mert illyenkor azt a' tsipősséget a' tsontokból semmiféle orvossággal illendőképpen ki-nem lehet hozni, a' meg-romlatt részek-is az épektől el-nem válhatnak, meg-sem tisztulhatnak; azért-is az illyen betegek mindenkor nyomorékok maradnak (krüppelhaft), és valami kénos, fájdalmos és lassu halállal halnak-meg.

Sokszor a' bujadóg nem annyira a' tsontokat, hanem inkább a' testnek külső felét fogja-el, és ottan valami gonosz indulatu mérges tsunya héjas *rühet* avagy valami bélpoklos leves fekélyeket támaszt: Az Homlokan-is, és a' vak szemeken külömb-külömbféle apró, varas, sárga barnás fekélyek támadnak

nak, a' mellyekben valami sűkeres, taknyos, tsipős és bűdős nedves matéria vagyon: Ezek a' fekélyek szűnetlen tovább terjednek; néha nagyon meg-szaparadnak, az egész ábrázatot és a' fönek hajas részét el-borittyák; végre az egész testet el-fogják, és valami kemény égést avagy szenvedketetlen viszketést okoznak.

Igen sokszor a' torokban, a' nyelven, a' posaknak belső felén és az ajakakon kűlömb-kűlömb szétt piros, forró, égető, apró tályogok vagy-is sokadékok, avagy hasanló szeplők 's főltok támadnak, mellyek tsak hamar egyenetlen, szalonna forma, és a' körűl lévő részeket rágó 's emésztő fekélyekké változnak.

Ezek a' fekélyek gyakran az inyben avagy a' nyeldeklő körűl közölébb lévő részekben mélly lyukakat rágnak 's furnak, mellyek miatt a' beszédben avagy a' nyelésben hóltig valami meg nem gyógyitható akadály marad.

Hásanló felette gonosz indulatu fekélyek szoktak az orran-is és az orlyikakban támadni, mellyekből szűnetlen valami bűdős sárviz avagy valami sűkeres, zöldes sárga avagy feketés barna matéria foly-ki, melly' miatt az illyen frantzos személyekkel társolkodni minden ember irtózik.

Gyakran a' fűleknek tövén, a' nyakban, az hónalyak alatt, és az ágyékokban lévő ikráshusok (*glandulæ*) meg-keményednek, 's fájnak, és gonosz rákfenés fekélyekké válnak. Néha a' testnek kűlömb-kűlömb részein sétét pirosfűltok vagy-is szeplők láttatnak, mellyek apró, sárgás barna fekélyetskékkel rakva vagynak; ezen fekélyetskékből rövid időn rágó 's a' körűl lévő részeket el-emésztő nagy fekélyek lésznek, mellyek többire mindenkor a' bőr alatt lévő kövér hártyát el-emésztik: Ez a' kövér hártya

(*panniculus adiposus*, *membrana adiposa*) gyakran kivált a' kövér emberekben egészszen el-rothad, és azokból a' fekélyekből fertelmes bűdősséggel nagy darabonként ki-tsúgg, és ha tökélletesen meg-gyógyul-is a' beteg, mégis mindenkor a' fekélyeknek valami utálatos, egyenetlen, mélly nyoma hátra marad.

Sokszor a' *bőr* a' testnek sok részein magában *meg-reped*, és kűlömbféle *setét piros* felette *fájdalmas*, *kérges* hasadásokat (*rhagades*) okoz.

Némellykor a' frantzos tsipősség a' szemeknek belső részeit ki-rágja, és gyógyithatatlan *vakságot* szerez.

Néha a' frantz a' testnek belső részeire-is bévetődik, és azokat majd egészszen el-emészti: Annakokáért ezen okból mindenféle, meg-lehetős nyavalyák származhatnak, és mivel ez az ok olly gonosz indulatu, azért a' belőlle származott nyavalyák-is gyakran halált hoznak, avagy leg alább a' meg-romlatt részeknek munkálkodásait egészszen el-rontyák, és az által a' testnek helyre hozathatatlan kárt okoznak.

Ha pedig már a' testnek nedvességei minnyájan egészszen meg-romlattak, és ha az által sok belső részek-is már haszontolonakká lettek, akkor néha a' frantzos tsipősség végre a' szűlő részekbe vagy-is a' szemérem testekbe bé-ôntődik; azokat igen hamar nagyon meg-vesztegeti, és bennek valami bőv, állandó, barna, feketés, bűdős matéria folyást gerjeszt; erre a' beteg tsak hamar egészszen el-erőtlenedik; a' testből utálatos dögős szag jön-ki, sok részek el-rothadnak, és a' testről le-hullnak; azután végre számlálhatatlan sok kénok közőtt az ohajtott halál el-érkezik, és mindeneknek véget vet.

Igy

Igy viſeli magát a' ſzerelemnek dôge, ha az ô mérge a' vért meg-fôrtôzteti, egéſzſzen meg-rontya, és ha a' teſtnek kemény réſzeit-is meg-veſztegeti 's meg-eméſzti.

De mégis a' frantz leg-gyakrabban hezdetben tſak azt a' réſzt veſztegeti-meg, a' mellyre leg-elôbb ragadott; ez az oka, hogy tôbbire mindenkor tſak valami kûlônôs réſz eſik frantzba: De ha ezen kûlônôs frantzos nyavalyák meg-vettetnek, és ujjabb bujálkodáſſal avagy roſz orvoslâſſal meg-mérgeſittetnek, akkor a' frantz a' vérbe bé-menyen, és a' beteget a' fellyebb le-irt történetekbe vagy-is nyavalyákra veti.

Azon *nyavalyák* kôzôtt, a' mellyeket a' *frantzos* tſipôſſég a' vérnek *meg-fôrtôztetéſe nélkûl* kûlônôs réſzekben gerjeſzt, leg-gyakrabb *az Ondófolyás*, (der Tripper, *Gonorrhœa*), avagy a' vizellô tsônek *fekélye*.

Ez a' nyavalya akkor ſzokatt ſzármozni, a' mikor a' tiſztátalan nôſzés által, a' frantzos méreg a' vizellô-tsônek valamellyik réſzébe be-tſuſz, és azt meg-ragadgya, tſipi, meg-gyulaſztya, és azután valami ſzûnet nélkûl való, taknyos, tſepegô, genyettséges avagy zôldes folyáſt gerjeſzt.

Igen ritkán történik, hogy az ondófolyáſnak elôl-járó poſtái a' tiſztátalan nôſzés után mindgyárt az elsô avagy a' máſodik napon meg-jelennyenek: Leg-gyakrabban a' negyedik, ôtôdik, hatodik nap avagy kéſôbre-is ſzoktak a' meg-franzoſodott emberek a' vizellô tsônek végén valami tſiklandó viſzketéſt és égéſt érezni; ez a' viſzketés és égés minden vizellészkor nevekedik: Ekkor már gyakran tapaſztaltatik, hogy a' vizellô tsônek bé-menetele, az az: a' tsô' végének belsô fele vagy-is a' lyuk belôll veres és faj,

és hogy a' tsôbôl valami enyves, vizes takony tsepegdegel.

Erre a' fajdalmak az egész vizellô tsôn el-terjednek, és igen nehéz 's igen kénos vizelléſt okoznak; a' férfi-veſzſzô vagy-is a' ſzemérem teſt megmered és meg-gôrbûl, és az által ſzenvedhetetlen, égetô feſzûléſeket és fajdalmos ôſzve-huzódáſokat a' tôkôkben és a' tôkôkhôz közél lévô helyeken gerjeſzt.

Néha az egész makk, vagy-is a' ſzemérem veſzſzônek makk forma vége egéſzſzen meg-gyulad, és a' vizelléſre való erôlkedés nevekedik 's fajdalmaſobb leſzſz; a' makkon és a' makkat bé-boritó elsô bôren-is ſetét piros, égetô ſzeplôk, haſanló kemény felt ſutſoradáſok vagy-is fel-pattanáſok, avagy rágó (freſſende) fekélyek, támadnak: ſokſzor az elsô bôr meg-gyulad, az egész makkot bé-boritya, és fajdalmaſon ôſzve-nyomja; a' vizelletnek és a' mérges matériának ki-folyását meg-gátolya: Gyakran pedig az elsô bôr (*præputium*) a' makról le-huzódik, és a' makkan hátul valami nyakravalónak módgyára ôſzve-huzódik, meg-gyulad, és ugy fel-dagad, hogy a' maknak (*glans penis*) nyaka, az-az: az elsô réſzekeményen meg-ſzoritódgyék, és annak miatta a' makból a' vér többé viſzſza ne folyhaſſan, és tſak hamar, kivált ha a' frantzos tſipôſség igen mérges, fene (*gargræna*) támadgyan.

Valameddig a' fajdalom nagy, és a' vizelletnek tsôje feſzes, mind addig a' matéria illendôképpen nem folyhat; mihent pedig azok ſzûnni kezdnek, akkor mindgyárt ez-is ſzabadabban 's bôvebben kezd folyni.

A' kifolyó matériának mérges vóltáról a' ſzinnek kûlômbsége ſzerént ſzoktunk itélni: a' fejéres, ſárga, avagy genyettség forma matéria nem ollyan mér-

mérges és rosz, mint a' zöldes, barnás, feketés avagy bűdös; a' rothatt hus-lévhez hasanló, avagy a' zöldes és vérrel elegyes matéria leg-mérgesebb és leg-gonoszabb.

Közönségesen azok könnyen meg-gyógyulnak, a' kik külömben egésségesek, és ondófolyásba leg-elsőben estek.

Ellenben pedig mentől gyakrabban esik valaki ondófolyásba, annál mérgesebb és vakmerőbb vagyis nehezebben gyógyitható a' nyavalya-is.

Midőn az ondófolyásnak fészke a' vizellő tsőnek éppen az elein vagyon, és az ok, az-az: az oda ragadott és ottan fekélyt tsináló frantzos tsipősség nem felette mérges, akkor az ondófolyást ritkán követik gonosz történetek.

Mentől pedig méllyebben bé-hot az ondófolyás mentől közölébb menyen az hugyas hojagnak nyakához, avagy a' mag-tartó edényekhez, annál veszedelmesebb és nehezebben gyógyitható a' nyavalya-is, a' fajdalmos történetek-is mindenkor keményebbek, és tovább-is tartanak.

Az illyen állapotokban gyakran felette gonosz indulatu mérges és gyógyithatatlan, üres (*sinus*) és tsöves (*fistulæ*) fekélyek támadnak, avagy a' vizellet-is szűnetlen tsepeg: Ha pedig a' mag-edények (die Saamenbehälter) ki-rágódnak, akkor valami sarvasztó (auszerender) magfolyásba esik a' beteg.

Mihent észre-vétetődik, hogy valaki ondófolyásba (*gonorrhœa*) akar esni, akkor mindgyárt a' beteg magát tsendesen tartsa, a' tovább való bujálkodást el-távoztassa, hevitő italakat ne igyék, fűszerszámos, kövér, savanyó, kemény és füstelt ételeket ne egyék; ellenben pedig a' N°. 8. 13. 40. 46. 88. 116. le-irt italakból sokat bé-vegyen, és

azok mellett a' frantzos tagot napjában gyakran lágy meleg vizben avagy téjben fereſztgeſſe.

Ha az illyen ſzerek mindgyárt kezdetben elegendô mértékben bé-adatnak, akkor gyakran a' frantznak leg veſzedelmeſebb kôvôtkezéſei-is el-kerûltethetnek; a' fajdalom, az égés, és a' tſiklandás majd el-mulnak, a' vizellet ſzabadabban foly, gyakran a' folyáſ-is rôvid ûdôn tapaſztalhatóképpen ſzûnni, és a' ki-folyó matéria higabb 's vizeſebb kezd lenni.

Az illyen ſzerentsés kôrnyûlállâſokban kéttzer avagy háromſzor minden negyedik avagy hatodik nap egy ollyan port N° 193. kell bé-adni, és a' kôz ûdôben a' N°. 98 le-irt italból ſokat meg-kell itatni.

Illyen egyes és kônnyû orvoslâſſal lehet tôbbire mindenkor az igen gyenge és még meg nem gyôkôrezett ondófolyáſt ſzerentséſen meg-gyógyitani.

De néha az orvoslás nem olly tôkélletes és kônnyû; a' fajdalom ugyan és a' vizelléskori égés a' fellyebb jovoſolt orvoſságokkal való éléſre ſzûnni kezdnek, de a' ki-folyás nem apad, és a' kifolyó matéria zôldes ſárga vagy-is ſárgazôld.

Az illyen állapotban az elôbbi italak mellett minden negyedik, hatodik avagy nyóltzodik nap, a' mint a' kôrnyûlállâſok kévánni fogják és az erô meg fogja engedni, valami hashajtót kell adni N°. 4. 5. 14. avagy 42. 43. 44.

Ha már ezekre a' nyavalya tapaſztalhatóképpen meg-kônnyôbbedik, és ha ez a' jobbulás állandó leſz, akkor azután nem ſzûkséges hashajtó ſzereket olly boven adni, de mégis a' fellyebb jovoſolt italakat ſzorgalmatoſon és mind addig kell adni, mig a' beteg egéſzſzen meg nem gyógyul.

Ha a' fôrtôztetés nem ſelette gonoſz indulatu és mérges; avagy ha a' tôrténetek mindgyárt kezdetben

ben nem felette sulyosok; ha a' frantzos méreg még igen kemény fészket nem vert, és ha a' vizellő tsőis még felette nagyon ki-nem rágódatt, akkor ez az orvoslás többire mindenkor elégséges.

Ha pedig a' fajdalom mindgyárt első nap szenvedhetetlen, a' szeméremtest meredtt és görbe, a' vizellet égő, a' szomjuság kemény, a' forróság nagy, az érverés (*pulsus*) tellyes, kemény és feszes, akkor *eret* kell *vágni*, *hivesitő*, és *vért vékonyitó* orvosságokat N°. 1. 2. 6. 7. 8. 9. kell adni; a' szemérem testet pedig napjában gyakran meleg vizben avagy valami lágyitó füveknek főtt levében meg kell fereszteni, és mindent ugy kell el-rendelni, a' mint a' gyulasztó hideglelésekben tanittatott.

Az hasat-is illyenkor, ha meg-vólna szorulva, ollyan italakkal N°. 11. 39. 141. ki-lehet üresiteni.

Mihent az hideglelés és a' forróság szünik; a' kemény fajdalom és az égés mulik, akkor mindgyárt az hivesitő orvoslást-is el-kell hagyni, és azután a' beteggel ugy kell bánni, a' mint fellyebb jovoseltatott.

Ha pedig azokra a' szerekre hamar állandó jobbulás nem következik, avagy ha a' betegek az hashajtó orvosságokat bé-nem-veheti, és a' kifolyó matéria szünetlen zölden avagy barnán marad, akkor a' fellyebb le-irt lágyitó italak mellett ollyan orvosságokat-is kell adni, a' millyenek N°. 230. 244. 304. avagy 231. 232. 233. vagynak.

Az illyen szerekkel való éléstt soha igen sokáig nem kell halasztani, ha az ondófolyás (der Tripper) kemény és igen gonosz indulatu és mérges, kivált ha felfelé az hugyas hojagnak nyaka avagy a' magtartó edények felé kezd terjedni, és ha azonban a' fellyebb le-irt orvosságok hamar állandó jobbulást nem szereznek.

Az orvoslás gyakran azzal-is sokat segittetik és siettetik, ha a' belsô orvosságok mellett az a' részis, a' mellyben a' magfolyásnak széke vagyon, naponként avagy minden másod nap a' N°. 229. le-irt irral gyengén dorgóltetik.

Az ondófolyásban (*gonorrhœa*) a' fetskendezésekkel igen okosan kell bánni; soha a' frantzos fekélyekkel tellyes vizellô tsôbe nagy ok nélkûl bé nem kell fetskendezni, és akkor-is, a' mikor a' fetskendezés szûkséges, mindenkor igen gyenge legyen, ne hogy az ollyan erôszak által a' frantzos tsipôsség az hugyas hojag' felé fel-hajtassék.

Ha pedig a' kifolyó matéria olly sûkeres és enyves vólna, hogy eléggé ki nem folyhatna, és hogy a' vizelletnek szabad folyását meg-akadályoztatná, akkor ollyan szerekkel, a' milyenek N°. 6. 8. 57. 59. irva vagynak, naponként egyszer gyengén bé kell fetskendezni.

Ha pedig ellenben az égés igen kemény és a' kifolyó matéria hig és tsipôs vólna, akkor a' N°. 40. 62. 66. le-irt szerekkel kell fetskendezni.

Sokszor pedig a' leg-jobb orvosságok-is illendôképpen meg-próbáltatnak, és mégis az ondófolyás meg-nem szûnik; Ez gyakran a' betegnek hasznára történik, mivel általa a' frantzos tsipôsség az illendô utakan ki-foly, ugyan azért az ember-is akkor abban bizonyos, hogy a' vérbe semmi által nem menyen, a' mi a' vért meg-fôrtôztethetné, meg-veszthetné, avagy más rettentô és veszedelmes bajt szerezhetne.

Annakokáért az ôszve-huzó és állitó fetskendezéseket el-kell-kerûlni akkor mindenkor, a' mikor a' kifolyó matéria tsipôs, sûrû, rosz szinû avagy bûdôs, és kövétkezendôképpen a' frantznak mérge még hathatós és gonosz indulatu.

Ha

Ha pedig a' nyavalya rendesen elvégzôdött, és jól orvosoltatott; ha a' sárga zôld avagy bûdôs ki-folyás valami sejér sárga, jó indulatu és nem bûdôs, genyettség forma, és végre hig, vizes, és szelid matériává vált; ha a' beteg-is semmi kûlônôs fajdalmat többé nem érez, 's a' t. akkor az ember abban majd egészszen bizonyos lehet, hogy a' frantznak mérge mar ki-folyt és elpusztult, és hogy a' még tovább tartó folyás egyedûl csak azoknak a' részeknek, a' mellyek elôbb frantzosok vóltak, gyengeségétôl avagy el-lágyulásától függ; Egyedûl csak ebben az állapotban szabad gyengén állitó szerekkel N°. 51. 299. 300. fetskendezni, mégis mindazonáltal ezek által-is a' folyást hirtelen meg nem kell állitani, más felette nagyon ôszvehuzó orvosághoz-is nem kell folyomodni; mert az illyen szerek gyakran kemény dagadást okoznak, avagy, a' vizellô tsôt felette nagyon meg-keskenyittik, és a' vizelléstigen nehézzé teszik.

Ollyan szereket, a' mellyekben sok ónméz (*Saccharum Saturni*) vagyon, soha sem szabad bé-fetskendezni: Az illyen fetskendezés ugyan többire csak hamar meg-enyhiti a' történeteket, de azután az *ónméztôl rettentô*, *sokáig tartó*, és *gyakran gyógyithatalan* nyomoruságok kövétkeznek.

Szintén olly *ártalmasok* a' *balsamusos szerek-is*, ha igen hamar és idô előtt adatnak; mert ollyankor forrósságot, szomjúságot, vizelléstre való erôlkedést, kemény fajdalmakot és gyuladásokat gerjesztnek.

Ezek a' szerek minnyájan a' folyást meg akadályoztattyák, és az által azt tselekszik, hogy a' frantzos tsipôség a' testnek több nedvességeivel ôszveelegyedgyék, avagy valami más részre által vitetôdgyék.

Mine-

Minekutánna az elôbbi orvoſságokra a' frantzos méreg a' teſtbôl egéſzſzen ki-hajtatott, a' ſajdalmák el-multak, és a' kifolyó matéria tôkélleteſen ſzelid, nem tſipôs, és jó ſzinû, akkor már a' balſamuſos ſzerek N°. 86. 108. 228. 234. 306. gyakran ſokat haſználnak, és a' nyavalyát egéſzſzen el-hajtyák, kivált ha a' betegek azonban ollyan italakat N°. 87. 89. bôven iſznak.

Az *ondófolyás* gyakran már meg-rôgzött, és *nagyon meg-gyökerezett*, avagy olly *engedetlen* és *gonoſz* indulatu, hogy az eddig elé-hozott, avagy más azokhoz haſanló orvoſságok, jóllehet kûlömb-kûlömbféleképpen és ſokáig próbáltatnak, de mégis ſemmit ſem haſználnak; a' folyás ki-nem marad, hanem ſzûnetlen tart, a' ki-folyó matéria tſipôſen és roſz ſzinûen marad, a' vizellés-is nehéz és fájdalmas.

Illyenkor ollyan orvoſságokat lehet meg-próbálni, a' millyenek N°. 48. 49. 61. 171. 230. 240. 241. 246. 255. irva vagynak.

Annakokáért akkor mindenkor haſanló ſzerekhez kell folyomodni, valamikor tapaſztaltatik, hogy a' közönséges orvoslás haſzontalan: sôt még mindgyárt az ondófolyáſnak kezdetén-is ezeket a' ſzereket gyakran meg lehet próbálni, mivel tapaſztalt dolog, hogy ezek az orvoſságok akkor ſokat haſználnak, kivált ha a' felette kénas fájdalmok ellen kivûl a' N°. 229. le-irt kenet vagy-is ir azonban ſegittségûl vétetôdik.

Ha a' vizellô tsônek makja avagy elsô bôre nagyon meg-gyulad, fel-dagad, meg-vereſsedik, és meg-hevûl; ha a' beteg-is azonban nagy forrôságot érez és bôv vérû, akkor itten-is, valamint más akármelly gyuladásban, elegendô érvágáſſal, lágyitó meleg kötéſekkel, és haſanló feredôkkel, hiveſitô, vért vékonyitó és gyengén laxáló orvoſságokkal a' veſze-

veſzedelmet el-kell hajtani ; de ellenben mihent a' gyuladás és az hideglelés ſzűnik, akkor mindgyárt azokhoz a' ſzerekhez kell fogni, a' mellyek-ſellyebb az ondófolyás ellen jovoſoltattak.

De mégis azok mellett még ſzükséges, hogy a' beteg a' meg-gyuladt réſzt napjában gyakran a' N°. 235. le-irt fűveknek főtt levében melegen jó darab ideig fereſzſze, és hogy ugyan azon meg-főzett fűvekből a' gyuladáſra ſzűnetlen meleg kötéſt (*cataplaſma*) tegyen; ekképen a' gyuladás kőzönségeſen hamar fel-óldaztatik, el-oſzlik, és a' daganat egéſzſzen el-mulik.

Némellykor pedig ezen a' gyuladt teſten a' gyuladáſnak el-oſzláſa után még valami ſonnyadt lágy és vizes daganat marad-hátra. Ez igen ſokſzor akkor ſzokatt meg-történni, a' mikor a' beteg a' meg-gyuladott ſzemérem teſtét lágyító meleg kötéſekkel és feredőkkel igen ſokáig orvoſolya: Az illyen állapotban a' daganatra a' N°. 208. le-irt ſzernél haſznaſobb ovoſságot tenni nem lehet.

Ellenben pedig ha az orvos az illyen ſonnyadt vizes daganatot mindgyárt eleinten ſpirituſos erős ſzerekkel el-akarja hajtani, akkor gyakran a' ſzemérem teſtnek első bőre egéſzſzen meg-keményedik, és többé meg nem hajol. Az illyen keményedéſt és meredéſt, ha még nem igen régi, a' N°. 15. le-irt kötéſſel többire ſzerentséſen meg-lehet lágyitani és gyógyitani.

Ha pedig a' ſzemérem teſtnek végét, vagy-is makját bé-boritó első bőr alatt valami sűkeres, tſipős, és izgató matéria vagyon, akkor azt gyenge és tiſztitó fetskendezéſſel ki-kell tiſztitani.

Az első bőrt (*præputium*) ſoha felette nagy ok nélkűl fel-nem kell mettzeni ; mert a' mettzés uj gyula-

gyuladáſt okoz, meg-ſulyoſíttya a' történeteket ; és gyakran igen veſzedelmes bajakat kövétkeztet.

A' N°. 235. le-irt tűvekből kéſzíttetett feredők akkor-is haſznaſok, a' mikor a' makkon (*glans penis*) avagy az elsö bőrön valami ki-tſutſorodik, avagy valami gonoſz indulatu mérges fekélyek támadnak : gyakran ezek erre az orvosláſra hamar és könnyen el-mulnak ; ellenben pedig ſokſzor engedetlenül-is kivált a' fekélyek meg-maradnak 's meg-nem gyógyulnak ; mellyek ha tſunyák 's tiſztátalanak, ſzalonna formák, kérges ſzélűek, és magokat ſzűnetlen tovább rágják 's terjeſztik, akkor az elöbbeni feredő mellett napjában kéttzer a' N°: 236. avagy 237. le-irt ſzerrel bé-kell kenni, avagy a' N°. 238. fel-találandó porral bé-kell hinteni.

Belsö orvoſságok pedig mindenkor azok a' ſzerek legyenek, a' mellyek az ondófolyás ellen jovoſoltatnak.

Ha a' frantzos méreg a' ſzemérem teſt körül az agyék haylak' (*inguen*) ikrás-huſaiba (*glandulæ*) vitetödik, és ottan valami daganatot és keménységet okoz, akkor a' nyavalya *Bujamirigynek* avagy *Dobnak* (*Bubo venereus*) neveztetik.

A' *Bujamirigyek* néha minden elöre ment ondófolyás nélkül, mindgyárt a' *tiſztátalan nöſzés* után támadnak, ha tudni illik a' frantzos tſipöſség a' vizellö tsövben kemény féſzket nem vér, hanem a' viz-edények (*vaſa lymphatica*) által bé-ſzivódik, és hamar az agyék-haylak ikráshuſaiba által vitetödik.

Némellykor pedig ezek a' mirigyek leg-elöbb akkor jelennek-meg, a' mikor a' frantzos méreg már az egéſz vérre el-hotott 's el-oſzlatt, és azután onnét megint ki-fejtödött, és az agyékhaylak' ikráshuſaira által-vitetödött.

De

De mégis *leg-gyakrabban* akkor származnak a' *Bujamirigyek*, a' mikor az *ondófolyás* eleinten megvettetik 's illendőképpen nem orvoſoltatik; idő előtt balſamos ſzerekkel gyógyittatik, avagy a' folyás őſzve-huzo orvoſságokkal hirtelen meg-állittatik, és kővőtkezendőképpen a' frantzos méreg az ágyékhaylak' ikráshuſaiba hajtattatik.

A' Bujamirigyeken lévő bőr természet ſzerént való ſzinét többire mindenkor meg-tartya, de a' beteg a' menés közben mindenkor nagy akadályt, és ſok fájdalmat érez.

A' Bujamirigyek néha felette kemények, egyenetlenek, és tſomóſok, és ha illendőképpen nem orvoſoltatnak, *rákfenévé-is* (*cancer morbus*) válnak, avagy gyógyithatatlan *tsőfekélyeket* (*fiſtulæ*) hagynak magok után; némelykor ellenben rendkivül nagyon fájnak, meg-gyuladnak, és a' beteget azonban kemény forró hidegbe vetik.

Mikor a' Bujamirigyek a' meg-rekedt 's viſzſza veretett ondóſolyáſtól ſzármoznak, akkor gyakran megint hamar elmulnak, mihent az ondófolyás (*gonorrhæa*) megint bőven folyni kezd.

A' még nem igen régi és nem igen gonoſz indulatu Bujamirigyek közönségeſen könnyen el-oſzlanak, ha a' betegek ollyan ſzerekkel N°. 49. 60. 135. 245. illendőképpen él-nek, és azonban ollyan italakat N°. 40. 88. 116. bőven iſznak.

Ha pedig igen engedetlenek, akkor ſokat haſznál, ha az előbbeni orvoſságok mellett a' kemény daganat kivül naponként avagy minden máſod nap a' N°. 229. le-irt irral jól meg-dörgöltetik, avagy ha valami kénesős flaſtrommal bé-takartatik.

De ha ellenben ezek a' ſzerek eleget nem ſegitenének, akkor ollyanakhoz N°. 230. 231. 232. 233. 301. kell folyomodni.

Ha

Ha a' *Bujamirigyek* keményen meg-vagynak *gyuladva* és *nagyon* fájnak, akkor lágyitó meleg kötésekkel avagy hasanló páralásokkal kell a' kemény daganatot orvosolni; az forró hidegleléſnek ſulyához alkalmaztatva eret-is kell vágni, hiveſitó, vért vékonyitó és lágytó orvoſſagokat-is, mint a' gyúlaſztó hidegekben, bőv mértékben kell adni, addig-is kell igy orvoſolni, mig a' gyuladás és az hideglelés tőkélleteſen meg-ſzűnik.

Mihent a' gyuladás el-mulik, és az érverésben többé ſemmi hideglelős fel-forrás nem tapaſztaltatik, akkor mindgyárt a' fellyeb jovoſolt ſzerekhez kell fogni.

Néha ſem az hideglelés, ſem a' gyuladás meg-nem ſzűnik; illyenkor a' Bujamirigyek kőzönségeſen meg-eveſednek: Ezt az eveſedéſt (*ſuppuratio*) minden meg-lehetős módon ſiettetni kell, és mihent meg-lágyul 's genyettseggel meg-telik a' daganat, akkor azt mindgyárt fel-kell mettzeni, ha magában fel-nem ſokad, de néha illyenkor magában-is ſel-ſzokatt ſokadni.

Ekkor már többire mindenkor az hideglelés egéſzſzen el-mulik, melly mihent meg-történik, akkor mindyárt meginț az előbbeni ſzerekhez kell folyomodni, és a' fekélyt okoſon bé-kell gyógyitani.

Mikor a' frantzos méreg a' tőkőkben (*in teſticulis*) kemény avagy gyuladt daganatot támoſzt, akkor a' történeteknek kűlőmbségek ſzerént a' beteget ugy kell orvoſolni, a' mint a' Bujamirigyekben mondatott.

Néha az allfel és a' ſzemérem teſt kőzőtt lévő kőzéphusban (*in perinæo*) ſok genyettség őſzvegyűl, és egynéhány tályogokat okoz: Ezeket mindgyárt fel-kell mettzeni, mert kűlőmben ebben a' helyben

lyben felette méllyen béható, gonosz indulatu, tsősekélyek (*fistulæ*) támadnak.

Némellykor a' meg-gyuladott *szemérem-test*, a' meg-gyuladott és meg-keményedett *tőkök* avagy *bujamirigyek-is* hirtelen fenébe (*gangræna*) esnek. Illyenkor ha a' betegek felette erőtlenek, és azonban az érverés gyenge és gyors, akkor mindgyárt ollyan orvosságokat N°. 31. 70. &c. kell bé-adni; kivül pedig a' fenés részekre a' N°. 247. le-irt fűvekből készitett meleg kötéseket kell rakni.

A' melly orvosságok az engedetlen *ondófolyás* avagy *bujamirigyek* ellen jovosoltatnak, szintén azok a' hoszszas frantzos torok-vagy szem-fájásban-is, a' frantzos kőszvényben-is, a' frantzos tsont-tsomókban, daganatokban, megkeményedésekben, kitsutsorodásokban, sekélyekben, a' frantzos tsontfenében (*caries venerea*), a' frantzos rühben, és más frantzos hőrnyavalyákban-is (Hautkrankheiten) 's a' t. többire mindenkor szerentsésen adatnak.

A' *gonosz* indulatu frantzos *sekélyeket* és *tsontfenét* az emlitett orvosságok mellett minden reggel és estve ollyan szerekkel-is N°. 59. 242. 243. mosni és tisztitani kell, és minden mosás után ezen szerekbe mártott tépet rongyakkal bé-kell rakni 's takarni.

Lehet az illyen sekélyeket, minekutánna az előbbeni szerek által meg-tisztittattak, a' N°. 238. le-irt porral-is bé-hinteni.

Ha a' frantzos méreg a' *torokban*, a' *szemekben*, avagy *más* részekbenn-is valami *gyuladást* támaszt, és ha az *hideglelés* felette *kemény*, akkor kezdetben ugykell orvosolni, a' mint a' gyuladásokban közönségesen jovosoltatik, addig el-semmis kell ezt az orvoslást hagyni, mig az hideglelés el-nem mulik, és a' gyuladásnak keménysége szűnni nem kezd: Ez pedig mihent meg-történik, akkor mindgyárt megint

azon orvoſságokhoz kell fogni, a' mellyek felyebb a' frantz ellen ditsértetnek.

Ha már illyenkor benn a' torokban a' vereſség még engedetlenûl meg-marad, akkor a' beteg minden harmadik avagy negyedik órában egyſzer a' N°. 59. le-irt orvoſsaggal a' torkát rotgyogtoſſa (ausgurgelt); ha pedig ez elég nem vólna, akkor a' N°. 231. 232. le-irt ſzerekből négy, öt, avagy hat kalánnal, avagy a' N°. 233. lévô orvoſságból két kalánnal hozzá kell elegyiteni.

Ezek a' ſzerek ugyan ezen móddal igen ſokſzor haſználnak az engedetlen, tiſztátalan, és ſzalonnás frantzos *torok*-avagy *iny-fekélyekben-is*, de mégis ha elegendôk nem vólnának, akkor azollyan fekélyeket napjában kéttzer a' N°. 236. avagy 237. le-irt ſzerrel bé-kell kenni.

Ezt a' ſzert N°. 237. ſzintén ugy lehet megpróbálni a' frantzos *fügesûmóltsókben-is* (bey den venerischen Feigwargen), de mégis minden illyen történetekben egyſzere mind a' frantz ellen fellyebb jovoſolt orvoſságokkal-is éllyen a' beteg.

A' N°. 59. le-irt ſzer gyakran az orrnak felette gonoſz indulatu frantzos fekélyeit-is meg-gyógyittya, ha a' beteg azt az orrába lágy melegen gyakran fel-ſzivja, avagy gyengén bé-fetskendezteti.

Minden eddig elé-beſzélt frantzos történetekben a' jovoſolt *belsô orvoſságok helyett* lehet a' *kénesôt a' teſtbe bé-is dörgölni*, avagy a' mint mondgyák, *a' beteget kenéſſel orvoſolni*.

Ez a' kénesôs kenéſes orvoslás kûlönôs jó haſznu, és gyakran minden más orvoſságoknál fellyebb-betsûlendô; de mégis nagyon vigyázó és ſok próbáju orvoſt kévan; vagynak ollyan betegek-is, a' kiknek terméſzetek, állapottyak, és hivatalyak meg-nem engedik, hogy kenéſſel orvoſoltaſſanak.

Mégis

Mégis mindazonáltal gyakran *ôszve-elegyitett* orvosláshoz-is lehet fogni, melly abból áll, hogy a' kénesô (*mercurius*) egyszersmind a' testbe bé-is dörgöltessék, bé-is adattassék.

Ez a' kétféle orvoslás együtt akkor leg-jobb, a' mikor a' belsô szerek igen lassan munkálkodnak, avagy éppen semmit sem-is használnak: Illyenkor a' *belsô orvosságok* mellett minden *harmadik* avagy *negyedik* nap a' betegnek állapottyához alkalmaztotván két, három avagy négy köntinget (*drachma*) a' N°. 229. le-irt kénesôs irból a' tzombokra avagy a' karakra kell kenni.

Ez által sokszor a' belsô orvosságok kathatósobbak lesznek, és az orvoslás közönségesen sokkal hamarébb és szerentsésen véghez menyen.

A' kenés által a' fájdalmas és félelmes történetek gyakran tsak hamar el-mulnak; azután a' kenést egészszen félre lehet tenni, avagy még tsak minden nyóltzadik nap kell elé-venni.

Ellenben pedig a' frantznak minden engedetlenebb történeteiben, ha szintén ugy láttzanék-is, hogy a' nyavalya már egészszen meg-gyógyult, és ha szintén a' beteg-is már semmiről nem panaszolkodnék, mégis a' belsô orvosságokkal még egynéhány hetekig küssebb mértekben tsak élni kell, hogy igy abban bizonyosok lehessünk, hogy a' frantzos méreg egészszen el-pusztult, a' vér meg-tisztult, és hogy a' nyavalya, melly külömben könnyen viszsza-tér, többé a' betegen ki-nem ujjul.

Az eddig jovosolt kénesôs orvosságokat *tsak* akkor *lehet* a' betegnek *bé-adni*, a' mikor a' *frantzos* emberen semmi kemény *gyuladás* avagy kemény *hideglelés* nintsen.

Mert a' mikor a' vérrel ôszve-elegyedett *frantzos* méreg valami kemény állandó forró *hideget* avagy

valamelly belsô réſzben *gyuladáſt* gerjeſzt, akkor a' kénesôs ſzerek mind addig felette *ártalmaſok*, valameddig az ollyan *hideglelésnek* és *gyuladáſnak kemény-sége* el-nem mulik.

Annakokáért az illyen *frantzos hideglelést* avagy *gyuladáſt* kezdetben éppen ugy kell orvoſolni, a' mint akarmelly más *közönséges állandò forró hideg* gyógyittatik: és ezért az illyen betegekbôl annyi *vért* kel-borsáttani, a' mennyit az *erô* meg-enged; azután *vért vékonyitó*, és *hiveſitô* orvoſságokat, *haſanló hashajtókat* kell adni mind addig, mig az hideglelés el-nem mulik, ſzintén ugy, mint a' gyuladáſztó hideglelésekben jovoſáltatott.

Mert a' *frantzos Hideg* (*Febris venerea*) más *forró* hidegekkel abbann-is meg-egyezik, hogy, ha a' terméſzetnek ereje még elég jó, a' *frantzos tſipôſséget* ugy *meg-fôzi*, és ugy meg-ſzeliditti, hogy az vagy többé már ſemmi kárt ne teheſſen, vagy a' vérbôl ki-fejtôdgyék, és azután izzadás, vizellés, avagy haſmenés által a' teſtbôl egéſzſzen ki-mennyen, avagy végre a' teſtnek kûlsô réſzeire általvitetôdgyék; melly üreſedéſek mihent meg-történnek, azonnal az frantzos hideglelés-is el-mulik.

Néha az illyen frantzos hideg *huſz*, *harmintz* napokig-is, avagy még *tovább-is* el-tart; némellykor pedig kevés napokan minden elôre ment kemény hideglelés nélkûl, a' vérbôl ki-fejtôdik, és a' teſtnek kûlsô réſzire általvitetôdik.

Némellykor az hideglelés meg-ſzûnik, és a' betegen valami bûdôs izzadság bôven ki-ût, avagy a' vizellet bôv mértékben foly, 's egyſzerſmind bûdôs, zavaros, és a' vizellô tsôt égeti.

Az illyen állapotban a' betegeket ollyan italakkal N°. 8. 40. 46. 72. 88. 116. kell ſokáig éltetni:

Ezek

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Ezek a' vért többire mindenkor egéſzſzen meg-tiſztittyák, és a' beteget tökélleteſen meg-gyógyittyák.

Néha az illyen hideglelésnek ſzünéſekor az egéſz teſten valami vereſſetske, és kölöshimlö forma fokadékok ütnek-ki, mellyek különöſ ſzenvedhetetlen viſzketésel és égetéſſel a' betegeket ettſzaka gyötrik 's nyugodni nem hadgyák. Ebben az állapotbann-is ugyan tſak azon italakat lehet adni, mert ſokſzor azokra az illyen fokadékok tſak hamar el-ſzáradnak, és azután apró korpahéj formára lehullnak: Hogy pedig a' beteg alhaſsék, azért minden eſtve a' N°. 41. le-irt orvoſságot elé-kell venni.

Némellykor ezek a' fokadékok engedetlenül meg-maradnak, a' fellyebb jovoſolt ſzerek ſemmit ſem könnyöbbitnek, és a' betegek minden eſtve nagyobb bádgyadáſt, ſutó hévséget, és a' teſteken alkalmatlan viſzketéſt éreznek. Illyenkor ollyan ſzereket kell adni, a' millyenek N°. 186. 240. 302. 307. 308. vagynak. Ezekre gyakran hamar valami bövbüdös izzadás avagy vizellés kövötkezik, és a' kiütött fokadékok fogyni kezdnek: Az illyen jó változáſokban az orvoſságokkal álhatotaſon kell továbbis élni.

Ha pedig ezen orvoſságokkal való hoſzſzas éléſre ſemmi könnyöbbség nem kövötkezik, akkor a' fellyebb jovoſolt *kénesös* ſzerekhez kel folyomodni.

Ekképpen kell a' beteggel akkor-is bánni, a' mikor a' frantzos hideglelésnek meg-ſzünéſe után a' beteg nagy fö-fajáſról, köſzvényről, a' tſontoknak fajdalmairól, avagy más az általvitetetett frantzos méregtöl okoztatott történetekről panaſzolkodik, avagy ha a' frantzos méreg valami belsö réſzre ment, és nem engedi, hogy az a' réſz a' teſtnek meg-tartáſára illendöképpen munkálkodgyék.

A' kik bujadógben vóltak, gyakran igen félénkek és kitsinhitűek, azért-is azon szűnetlen kételkednek, hogy valyon a' frantzos méreg ki-takaradotté egészszen az ő testekből, vagy nem.

De mégis ha a' nyavalyának mindgyárt eleje vétetődik, ha a' beteg az eddig jovosolt vigyázás szerént orvosoltatik, akkor soha a' frantzból semmi hátra nem marad, hanemha a' beteg tisztátalan személytől megint ujra meg-frantzosadnék, avagyaz eddig ditsért orvosságokkal elég sokáig nem élne.

Az ennek előtte szokatt *nyálos orvoslás* (die Speichelkur, *salivatio*) mostan *haszontalannak* és *ártalmasnak* lenni láttzik, mivel a' frantzos emberek *másképpen* könnyőbben meg-gyógyulnak, és soha olly nagyon el-nem erőtlenednek, mint a' nyálazás által; annakokáért a' *nyálfólyást* minden uton módon el-kell távoztatni.

Mihent észre-vétetődik, hogy a' fog-hus viszketni, fájni és dagadni kezd, avagy hogy a' torokban lévő ikráshusok (*glandulæ*) fel-puffadnak, és a' fogok el-sibbadnak vagy-is semmit sem éreznek és lógni kezdnek, avagy hogy a' száj nyállal szűnetlen meg-telik, akkor mindgyárt a' betegnek egy *hashajtót* kell adni, a' szájjában lágyitó italt, N°. 40. kell gyakran rotyogtatni avagy tartani, és a' *kénesős szereket* addig többzer bé-nem kell adni, mig ezek a' jelenések minngájan el-nem mulnak.

Vagynak emberek, a' kiknek a' nyálok kevés kénesőtől-is mindgyárt foly; ezek kénesős orvosságok által többire igen nehezen, avagy éppen nemis gyógyulnak meg.

Ugyan azért a' kénesős szereket és kenéseket igen kitsin mértékben kell kezdeni, jól-is meg-kell visgálni, hogy a' kénesó mitsoda változást szerez, és

azu-

azután az egéſz orvoſláſt a' betegnek állapottyához kell alkalmaztatni.

Ellenben vagynak ollyanak-is, a' kik igen kevés kénesőre ſzerentséſen és hamar meg-gyógyulnak; máſok pedig bővebben veſzik, mig tapaſztalható haſznát érzik.

Minden kénesős ſzerek kőzűl a' N°. 231. 232. 233. le-irt orvoſságok leg-többek frantzos nyavalyákban gyakran igen hathatóſak és haſznaſok, ha a' beteg azokat meg-ſzenvedheti.

De ſok betegeknek az ollyan orvoſságok ártalmaſok: Illyenek a' gyenge mellyű emberek, és a' kik gyakran ſzárazan hurutnak, a' kiknek igen érzékeny 's felette könnyen izgatható érző inak vagyon, a' kik gyakran vérfolyáſt ſzenvednek, 's a' t. Mihent tehát éſzre-vétetődik, hogy a' beteg azon orvoſságokkat való éléskor a' mellytſont alatt valami állandó égéſt avagy a' főben állandó fájdalmat, a' gyomorban émelggéſt, nehéſséget, és okádáſra való erőlkedéſt érez, akkor azokat mindgyárt félre kell tenni, avagy olly kitſin mértékben kell adni, hogy a' beteg leg-kiſſebb bajt-is az orvoſságtól többé ne érezzen.

Ezen orvoſságok mellett-is, ha vagy igen keveſet, vagy igen laſſan 's későre haſználnának, a' N°. 229. le-irt irat ſzintén ugy, a' mint fellyebb mondatott, a' teſtbe bé-lehetne dőrgölni: az illyen őſzve-elegyitetett belső és kűlső orvoslás gyakran könnyű és jó.

Gyakran az illyen kettős orvoſláſnak ereje az által nevekedik, ha a' beteg az orvoslás kőzben minden nyóltzadik avagy tizenkettődik nap hashajtó orvoſságot veſzen. A' Sok és bőv vérű embereken pedig ſzűkséges eret vágni.

Az *Aſzſzonyi ſzemélyekben* a' gonoſz indulatu frantzos fejér folyáſt (*fluor albus venereus*), avagy a' frantzról okoztatott vizelléſre való erőlkedéſt (*ſtranguria venerea*) éppen ugy kell orvoſolni, a' mint a' férfiaknak *ondófolyáſok orvoſoltatik.*

Éppen ugy haſználnak az engedetlen frantzos ſekélyekben, kitſurſoradáſokban, és fügesúmőltſekben (*condylomata*) jovoſolt orvoſságok-is akkor, a' mikor ezek a' nyavalyák az aſzſzonyi rendnek ſzemérem teſtén avagy alfelén (*anus*) meg-jelennek.

A' Bujadőgnek egyéb történeteiben-is az Aſzſzonyi ſzemélyek éppen ugy orvoſoltatnak, mint a' Féjfiak.

Gonoſz indulatu frantzos ſekélyek a' nádrahűvelynek (*vagina uteri*) minden réſzeiben támadhatnak; gyakran ugy-is jelen vagynak, hogy a' beteg ſem fejérfolyáſt, ſem vizelléſre való erőltetéſt ne tapaſztalyan.

Ezek a' ſekélyek gyakran igen méllyen a' nádrának nyaka felé vagynak, és ſemmi tapaſztalható bajt nem okoznak: Annakokáért gyakran az az Aſzſzonyi ſzemély-is frantzos lehet, a' melly minden okos visgálás után-is egéſségeſnek lenni láttatik.

Közönségeſen pedig ezek a' frantzos történetek minnyájan az Aſzſzonyemberekben ſokkal gyengébbek és ſzenvedhetőbbek, mint a' Férjfiakban, és ugyan az-is az oka, hogy az Aſzſzonyemberek a' frantznak orvoslásával eleinten gyakran ſemmit ſem gondolnak, és addig ſegittséget nem kereſnek, mig a' nyavalya keményen meg-nem gyökerezik.

Ez a' ſzerentsétlenség többire ſzemérmetes és igaz ſzivű jámbor Aſzſzonyokan eſik-meg, a' kik magoknak azzal hizelkednek, hogy hivés tiſzta életű Férjek vagyon, és az illyen frantzos fajdalmakat más

ártatlan

ártatlan okoknak tulajdanityák ; ugyan azért magok bajakat ſenkinek ki-ſem nyilatkoztattyák , a' nyavalya pedig azonban ſzűnetlen nevekedik.

Leg-roſzſzabb , leg-gonoſzabb , és leg-fajdalmaſobb neme a' frantzos fekélyeknek az , ha a' frantzos méreg a' nádrahűvelynek ſok réſzeit meg-keményiti , és olly gonoſzul meg-gyulaſztya , hogy a' nádrahűvely mint-egy meg-haſadoz , és valami felette tſipós , meleg , bűdős , hig sárvizet ônt-ki. Az illyen Aſzſzonyembertől történt fertőztetés leg-veſzedelmeſebb.

Ebben az állapotban a' N°. 59. 62. 69. le-irt orvoſsággal való béſetskendezéſek nagy könnyőbbséget és enyhűléſt ſzereznek ; az orvoslás-is kőzönségeſen jól véghez-menyen , ha a' N°. 245. le-irt ſzer mellett a' beteg ſok lágyitó és vért tiſztitó italakatis N°. 40. 46. 88. 116. iſzik.

AZ ASZSZONYI NEMNEK KŰLŐNŐS NYAVALYÁIRÓL.

(*De morbis ſingularibus ſexus Fœminini.*)

A' Terméſzetnek Ura az Aſzſzonyembert arra rendelte , hogy méhében gyermeket fogadgyan , hordazzan , tápláljan 's nevelyen , és végre a' kilentzedik hólnapnak végén világra ſzűlyen.

Ezen terméſzeti hivatal és az illyen hivatalra ſzűkségesképpen el-rendeltetett aſzſzonyi teſtalkotmány az Aſzſzonyembereknek kűlőnős nyavalyákat okoz , mellyektől a' Férjfiak egéſzſzen menttek és ſzabadok.

A' Léány-gyermekek kőzönségesen a' tizenharmadik, tizenegyedik avagy tizenőtődik esztendőben meg-érnek; mert akkor az ő szűlő részek ki-fejtődnek, és a'fogantatásra alkalmatosok.

A' Természet annak jelét bizonyason meg-mutattya: mert akkor az aszszonyi szűlő részekből, minden kűlső erőszak nélkűl, vér-foly-ki.

Ez a' vérfolyás gyakran két, három, négy, némellyeken kilentz nap-is tart, azután egészszen kimarad, négy hetek múlva megint elé-kerűl, és igy azután foly a' vér minden hónapban egyszer egészszen a' negyvenedik avagy ötvenedik esztendeig; akkor a' természet ekképpen munkálhodni meg-szűnik, és a' vérfolyás egészszen 's végképpen ki-marad.

Ez az űresedés neveztetik *Aszszonyi Hószámnak*, Hónapszámnak, avagy *Havi Tisztuláſnak*.

Némelly aszszonyemberekből az hószám által *sok*, másokból ellenben tsak igen *kevés* vér foly-ki; de mégis sem a' sok, sem a' kevés hószám nem nyavalya, ha azonban az aszszonyi személyek magokat jól érzik.

Az Hószám mentől idejében meg-jelenik, annál hamarébb-is el-marad: Ez az oka, hogy némelly aszszonyembereknél harmintz - nyóltzadik avagy negyvenedik esztendőben az hószám végképpen elmarad; másoknál ellenben egészszen az ötvenedik esztendeig és gyakran tovább-is rendesen el-tart.

Valameddig az hószám rendesen jár, és semmi más valóságos tetemes akadály nintsen, mind addig az aszszonyi személyek a' fogantatásra alkalmatosok, mihent pedig az havi tisztulás természet szerént el-marad, akkor aszszonyemberek-is már mindgyárt magtalanok.

Mégis mindazonáltal vagynak ollyan aszszonyemberek-is, a' kiket a' hószám soha sem jár; Ezek kőzönsé-

zönségesen magtalanoknak tartatnak, de mégis sok példák bizonyittyák, hogy az illyen aszszonyemberek-is gyermekeket szültek: Annakokáért a' *hószámnak nemjárása* a' *magtalanságnak* jóllehet mindenkor kettséges, de azért mégis nemközönséges és *nem bizonyos*, *Törvénnye*.

Szintén ugy foghatnak gyermeket az aszszonyi személyek a' hószámnak meg-indulása előtt-is, de mégis mindenkor okosobban tselekedik az ember, ha *addig várakozik*, *mig az hószám meg-jelenik*, és a' *Leányokat addig férjhez nem adgya*, mig a' *fogantatásra*, a' magzatnak táplálására, és szülésére *elég erősek nem lesznek*, mert ha a' férjhez-ment Leányok igen ifijak, igen erőtlenek, és igen gyengék 's gyermek idejűek, akkor erős gyermekeket nem szülhetnek, és gyakran mindgyárt az első szüléshez munkájiban rendkivül el-erőtlenednek, és néha meg-is nyomorodnak.

Az egésséges, vidám, és jól nőtt Leányokon az első hószámi folyás közönségesen könnyen, tapasztalhatatlanul, és minden alkalmatlanság nélkül indul-meg; egy hólnap után megint szerentsésen visszá-is tér, és igy ezt a' rendet azutánn-is mindenkor illendőképpen meg-tarttya.

Azok ellenben, a' kik henyéllő, rest életet élnek, és azonban kemény és nehéz emésztő eteleket esznek, avagy magokat sok meleg vizes italakkal meg-gyengittik, és azonkivül-is szünetlen betegesek, avagy fellette erőtlen és igen érzékeny 's felette könnyen izgatható érző inakkal birnak, és görtsöket gyakran szenvednek; valamint azok-is, a' kiknek igen sok és sürű vérek, igen kemény és feszes erek vagyon, 's a' t. gyakran a' hószámnak meg-indulásában nem olly szerentsések.

Ez

Ez az oka, hogy sokann akkor meg-betegesednek, a' mikor a' hószámnak meg kellene indulni.

Néha némelly aszszonyemberek mindgyárt az hoszámnak kezdetén sok hólnapokan egymás után éppen jól és rendesen tisztulnak; de azután kirtelen tisztulni meg-szûnnek, és egynéhány hólnapokan hószámot többé nem-is látnak.

Ha az illyen személyek azonban mégis tökélletesen egésségesek, ha jó szinûek és vidám elméjûek, ka éppen semmiről sem panaszolkodnak, akkor nem szûkséges semmivel orvosolni, hanem tsak a' természetre kell mindent bizni.

Ha pedig azonban az illyen aszszonyemberek betegesek, akkor jól ki-kel tanúlni, hogy ezek a' beteges környûlállások vallyon a' hószámnak mek-állásától származtak-é, avagy inkább a' hószám vallyon nem azért maradott-é-el, hogy a' testben valami más betegséget támadott: minden orvoslás ettól a' kûlömbségtól függ.

Mert igen sokszor a' meg-rekedett 's el-maradott havi tisztulástól sok nyavalyákat szármozni mondunk, mellyek mégis valójában attól nem szármoznak: Sôt inkább nem az el-maradott havi tisztulás okozza ezeket a' nyavalyákat, hanem ezek a' nyavalyák gerjesztnek a' testben ollyan rendetlenséget, avagy olly erôtlenséget, hogy a' természet maga munkájában el-tévelyedgyék, avagy hogy az hószámnak folytatására elég erôs ne légyen.

Ha már illyenkor valaki az hószámat orvossággal akarja meg-inditani és hajtani, akkor többire nem tsak semmire nem lehet menni, hanem inkább a' környûlállások meg-sulyosodnak: Annakokáért ezeket a' nyavalyákat, mellyek az hószámat meg-állitották, előbb illendô segitô szerekkel meg-kell gyógyit-

gyittani ; azután meg-jön az havi tiſztulás megint magában-is minden orvoſság nélkül.

Azok a' Léánykák , a' kik gyermek korokban nagy és hoſzſzu betegségeket ſzenvetek , avagy azonkivül-is mindenkor erőtlenek és beregeſek , kőzönségeſen későbbre kapnak havi tiſztuláſt , mint máſok de azután az ő egéſségek gyakran ſokkal állandobb.

Ha a' Léányok meg-érnek és azt az időt el-érik, a' mellyben az hóſzámnak folyni kell , akkor kőzönségeſen valami ſzokatlan bádgyadáſt avagy avérben valami fel-forráſt tapaſztalnak ; a' főfelé felfutó hévséget éreznek , ábrázattyakban gyakran elváltoznak , hól piroſſak 's hól halaványok , nyugadalmaſon nem alhatnak , ſzédelgéſről , fő-fájáſról avagy ſziv-dobogáſról panaſzolkodnak , némellyek okádhatnának , avagy az ételt nem kévánnyák : némellyek azonban haſ-ſzorulásba , máſok ellenben valami gyenge haſmenésbe eſnek , végre az óldallágyokban , a' kereſzt és ſartſontban , és az haſnak alsó réſzében valami feſzűléſt és alkalmatlan huzáſt éreznek ; azután tſak hamar a' ſzemérem-teſtből egynéhány tſepp vér ki-tſeppen , avagy az hóſzám-is tökélleteſen megindul , és arra minden történetek 's bajok el-ſzűnnek ; Néha a' vér' helyett valami vizes , fejéres takony ſoly-ki , és a' betegnek tapaſztalható könnyőbbséget ſzerez.

Gyakran pedig a' fellyebb le-irt történetek több hólnapokan egymás után rendeſen meg-jelennek , és azután egynéhány napok mulva megint minden tapaſztalható havi tiſztulás nélkül el-mulnak : Ez azt jelenti , hogy a' terméſzet ugyan a' maga törvénye ſzerént már munkálkodni kezdett , de mégis oz ő igyekezete az havi tiſztuláſnak meg-inditására még elégtelen.

Máſok-

Másoknál ellenben az első hőszám-is igen könnyen, majd tapasztalhatatlanul és minden bajnélkül meg-indul.

Ha tehát a' fellyebb le-irt történetek se nem igen kemények, se igen sokáig nem tartanak, és azért az egésséget meg-sem bonttyák, akkor ellenek semmiſélé orvoſságot-is adni nem kell.

Ha pedig az érverés (*pulſus*) felette buzgó, az-az: ha az élet-erek igen sebessen és gyorsan emelkednek 's a' tapagató ujjot verik; ha az hévség nagy és állandó, a' fő nehéz avagy faj, az ábrázat piros, akkor napjában *kéttzer* avagy *háromſzor* a' N°. 1. le-irt *port* bé-kelladni, és mindenkor *egy* vagy *két* findſia *herbathét* N°. 88. kell réá itatni. A' N°. 2. 8. 9. 40. le-irt orvoſságok-is haſznaſok, kivált ha azonban a' lábok minden nap fereſztetnek, és az has lágyitó klyſtérek által ki-üreſittetik.

Vért botsáttani soka sem szükséges; kivévén ha a' betegnek igen sok vére vólna, ha a' melyben nagy és állando nyomás vagy-is szorulás tapasztaltatnék, ha a' pulſus kemény és seſzes vólna, és ha az hiveſitó orvoſságok hamar könnyőbbséget nem szereznének.

Ha az emlitett bajok 's környülállások gyenge, erőtlen, és gőrtsőkre (*ſpaſmus*) hajlandó aſzszonyi személyeken vólnának, akkor a' N°. 251. le-irt herbathé mellett ollyan orvoſságokat N°. 92. avagy 250. kell bé-adni.

Mihent pedig az havi tiſztulás illendőképpen és rendeſen folyni kezd, és az emlitet történetek 's bajok meg-szűnnek, akkor minden orvoſságot félre kell tenni és többé a' betegnek semmit bé-nem kell adni.

De mégis akkor, a' mikor az hőszám folly, az elme hirtelen fel-ne háborodgyék, a' test-is keményen ne mozgattaſsék, és a' testnek alsó részei

nagyon

nagyon meg-ne hűlyenek 's meg-ne fázzanak: Minden kemény, sűkeres, és puffasztó ételek-is és az hevitő italak illyenkor ártalmasok.

Sok Aszszonyi személyeknél a' fellyebb le-irt történetek 's bajok mindenkor egynéhány napokkal előbb meg-jelennek, mintsem az havi tisztulás illendőképpen folyni kezd, és őket egésszen meg-betegittik és az magok hivatalyokra alkalmatlanokká teszik.

Itten az illyen alkalmatlanságoknak okait szorgalmatoson kikell keresni, és azután az orvoslást azokhoz kell alkalmaztatni.

Annakokáért ha az illyen személyek mindennapi munka által meg-keményedtek; ha az ő pulsusok azonban feszes, gyors, és kemény; ha az ábrázattyak tellyes és jó szinű; ha gyötrődésről és melyszorulásról, 's állandó szédelgésről, 's a' t. panaszolkodnak, akkor az jelentődik, hogy az ő edénnyei (*erei*) igen kemények, a' vérek igen sűrű avagy igen bőv-is: Illyenkor *lágyitó*, és *vért vékonyitó* italakat N°. 6. 7. 8. 40. 88. kell bőv mértékben adni: ezek mellett lehet napjában kéttzer avagy háromszor a' N°. 1. 3. le-irt port-is bé-adni, avagy lágyitó klystérekkell segiteni. Ha pedig tapasztaltatnék, hogy a' vér igen sok, akkor a' betegnek *karján* eret kell vágni.

Gyakran a' vérnek ezen bővségét el-lehet venni, és minden bajakot el-lehet távoztatni, ha az illyen személyek egy darab ideig ollyan orvosságokkal N°. 11. 39. 141. 187. élnek, avagy ha egynéhány hólnapokan mindenkor az havi tisztulás előtt *egy hétig* naponként *reggel* és *estve* egy port N°. 3. béveszsznek, és mindenkor két findsia lágyitó *herbathét* N°. 88. réa isznak.

Sokok-

Sokoknak igen haſznos az havi tiſztuláſnak megindulása előtt egynéhány napokkal valami hashajtó orvoſságat adni N°. 5. 14.

Ha pedig az illyen orvoslásra a' vér-nek bővsége nem apadna, akkor eſztendőnként kéttzer avagy háromſzor eret kell vágni, de mégis az érvágáſt nagy ok nélkül ſzokásba nem kell hozni. Gyakran a' fellyebb le-írt bajok a' vérnek nem a' bővségétől, hanem inkább valami *sűkeres sűrűségétől* és a' meggyűlt *takonytól* ſzármoznak; az illyen ſzemélyeknek külsö tekéntetek és ſzinek halaványy, sáppodt, avagy Zöldes ſárga; a' teſtek lankatt 's bádgyadt; az ábrázattyak, kezek, lábok avagy az egéſz teſtek-is valami sűkeres téſzta forma hideg daganattól fel-puffadtak; a' lélekzés nehéz; a' ſziv dobog, és az erő minden gyenge mozgáſra hamar el-véſz.

Ebben az állapotban azon kell igyekezni, hogy a' sűkeres taknyos nedveſségek fel-vagdaltaſſanak, meg-vékonyittaſſanak, és a' teſtből laſſan-laſſan ki-hajtaſſanak: Annakokáért az illyen betegeknek ollyan orvoſságokat kell adni, a' millyenek N°. 68. 110. 134. 135. 144. 179. irva vagynak; ezekkel a' ſzerekkel addig kell élni, mig a' taknyos téſztás daganatot egéſzſzen el-nem mulik.

Ezen orvoſságok mellett az illyen ſzemélyek valami illendő munkát dolgozzanak és a' teſteket mozgaſsák; minden kemény, emészthetetlen, puffaſztó 's ſzeleket tſináló, és taknyos nedveſséget ſzerző ételeket el-távoztaſſanak; ellenben pedig gyengén *fűſzerſzámos* ételekkel élyenek, mivel azok nékiek haſznoſok.

Ezek a' taknyos vérű ſzemélyek gyakran, minekutánna a' takony egéſzſzen el-oſzlatt, és a' teſtből ki-hajtatott, még lankattak 's erőtlenek, minden, tſak gyenge mozgására-is a' teſtnek fő-fájáſt, ſzivdobogáſt,

bogáſt, és nehéz lélekzéſt ſzenvednek, 's beteges ſzinűek leſznek.

Ebben az állapotban erősítő orvoſságokat N°. 73. 74. 75. 176. kell a' betegeknek rendelni.

A' Gyenge terméſzetű és erőtlen aſzſzonyi ſzemélyeknél az havi tiſztuláſnak felyebb le-irt történetei igen ſokſzor az hasban lévő réſzeknek valami gőrts forma ősſzve-huzódásától ſzármoznak; az illyen betegek, midőn az hóſzám közelitt, az haſokban valami *rágáſt* és *puffadáſt* éreznek, az ő ſzivek keményen dobog, érző inai rángatódnak, a' gyomrak émelyeg, 's a' t. Ezek a' gőrtsős történetek leg-hamarébb a' N°. 92. 107. 126. 250. 251. le-irt orvoſságokkal el-hajtatnak 's meg-orvoſoltatnak.

Ha az illyen ſzemélyek, minekutánna az havi tiſztulás el-mulik, valami gyenge laxátivát N°. 38. veſznek, és azután a' N°. 73. fel-találandó piluláakkal ſokáig élnek, akkor többire mindenkor az illyen bajakot el-távoztathattyák, és magokat azoktól egéſzſzen meg-menthetik.

Néha az *hasban*, avagy a' *nádránák* vagy-is méhnek *táján* valami *kemény daganat* vagyon, melly' miatt az hóſzám nehezen és fájdalommal foly.

Illyenkor a' fel-óldó és oſzlató orvoſságok leghaſznaſobbak N°. 46. 60. 72. 91. 110. 132. 134. 135. 136. Ezekkel ſokáig kell élni, és azonban a' meg-keményedett réſzt reggel és eſtve a' N°. 128. le-irt kenővel minden nap jól meg-kell dőrgölni.

Szintén ezen okok, a' mellyek az hóſzámnak leg-első folyáſát vagy-is meg-indulását fájdalmoſsá és nehézzé teſzik, az havi tiſztuláſt-is ugy meg-akadályoztathattyák, hogy vagy eléggé ne folyan, vagy éppen egéſzſzen-is meg-rekedgyen: Ekkor-is ugyan tlak az okoknak kűlőmbségek ſzerént a' felyeb emlitett ſzerekkel élyen a' beteg, ſoha hóſzámat hajtó or-

voſságokat addig adni nem kell, mig az akadályok el-nem-hajtatnak 's meg-nem orvoſoltatnak.

Néha a' kűlömbön egéſséges aſzſzony-emberekbenn-is ſzorgalmatos gondolkodás és viſgálás utánn-is ſemmi tapaſztalható és nyilván való okok nem találtatnak; azért-is az illyen állapotokban, a' hól ſemmi bizonyos jelek 's akadályok nintſenek, ſemmi bizonyos orvoslaſt-is rendelni 's elé venni nem lehet, mégis mindazonáltal a' N°. 60. 73. 91. 134. 135. le-irt orvoſságok ſokſzor ſokat haſználnak, ha a' beteg velek egynéhány heteken ſzorgalmatoſan él, és azonban valami gyenge, vért vékonyitó italakat-is N°. 46. 72. iſzik.

Az illyen orvoſságok gyakran igen haſznaſok, és az havi tiſztuláſt megint meg-indittyák 's rendeſen folytattyák akkor-is, a' mikor az hóſzám nyilván való ok nélkűl egynéhány hólnapakon avagy még tovább-is ki-maradott.

Némellykor ugyan az havi tiſztulás rendeſen és a' ſzokott időben meg-indul, de mégis tſak egynéhány sűkeres, feketés tſepp-vér, avagy tſak kevés sűrű sűkeres vérrel ősze-elegyittetett takony, vagy-is takony forma nedveſség foly-ki: Azonban a' mely ſzorulni 's nyomulni kezd, avagy a' ſziv dobog, és a' fő faj; az egéſz teſt lankatt 's bádgyatt; a' pulſus egyenetlen és lankatt; a' betegek sáppadtak 's halaványok, ſzűnetlen faznak, 's a' t. Illyenkor lehet *gyengén hajtó* orvoſságokat N°. 120. 201. 202. 215. 250. adni. A' láb-feredők és a' kliſtérek itten igen ſokat haſználnak; a' *keményen 's erőſzakoſon hajtó*, és az *hevitő 's izgató* (reizende) ſzerek ellenben mindenkor ártanak.

Sokſzor az havi tiſztulás helyett tſak valami igen kevés taknyos, vizes, roſz ſzinű nedveſség foly, és azonban a' felyebb emlitett bajok meg-jelennek:

nek : Illyenkor-is ugyan azon ſelyebb emlitett gyengén hajtó orvoſságokkal lehet a' betegeket éltetni.

A' Sulyos avagy hoſzſzas nyavalyák után ; a' felette bőv űreſedéſek (*evacuationes*), vér-folyáſok, avagy ſzűkség nélkűl igen ſokſzor elé-vett ér-vágás után az havi tiſztulás gyakran el-véſz, és ſokáig kimarad azért, hogy a' ſzűkséges nedveſségek el-fogynak, és a' teſt el-gyengűl.

Ebben az állapotban azon kell igyekezni, hogy gyengén tápláló eledelekkel az el-fogyott nedveſségek laſſan-laſſan megint helyre hozattaſſanak, és azután az el-gyengűlt 's el-erőtlenedett réſzek gyenge dőrgőléſekkel, és a' teſtnek tiſzta mezei levegő-égben téendő illendő mozgatáſával meg-erőſitteſſenek.

Ha pedig ez az orvoslás eleget nem haſználna, akkor erőſitő ſzereket-is N°. 74. 75. 176. 253. kell adni.

Gyakran az havi tiſztulás valami kemény ijedés, harag, véletlen nagy őrőm, meg-hidegűlés, 's a' t. miatt hirtelen meg-reked 's ſenn-akad ; illyenkor-is megint azokat a' kőrnyűlálláſokat és történeteket kell ſzorgalmatoſon meg-viſgálni, a' mellyeket a' ſenn-akadt hőſzám gerjeſztett.

Ha tehát a' meg-rekedt hőſzám miatt valami kemény *hideglelés* támadott, az egéſz teſt nagy hévségben vagyon, és a' beteg nagyon ſzomjuhozik, és bádgyatt ; ha a' fő-fájás-is állandó ; ha a' mely ſzorult és a' lélekzés nehéz, akkor mindgyárt eret kell vágni, és, a' mint ſelyebb emlittetett, gyakor kliſtérekkel, láb-feredőkkel, hiveſitő és lágyitó orvoſságokkal a' vérnek rendkivűl való forrását és hévségét le-kell-tſendeſiteni, és igy azon kell igyekezni, hogy az hőſzám megint meg-indulyan.

Néha az hőſzámnak hirtelen történt meg-rekedéſe ſemmi olly nagy forróſágat nem gerjeſzt ; a'

pulſus ſe nem feſzes, ſe nem igen hideglelős; illyenkor az érvágás nem ſzükséges, hanem tſak *lágyitó* italakkal N°. 8. 40. 88. kell a' beteget éltetni, és azonban a' lábferedők-is és a' kliſtérek ſegittségül véteſſenek. Ha pedig ezek eleget nem haſználnának, akkor lehet meg-próbalni a' felyebb emlitett *gyengén* hajtó ſzereket-is.

A' *gyenge* és gőrtsőket ſzenvedő aſzſzonyi ſzemélyeknél gyakran valami igen gyenge harag, ijedés, őrőm, avagy tſak valami kelletlen roſz ſzag miatt-is az havi tiſztulás hirtelen meg-reked: Az illyen ſzemélyeknek többire mindenkor a' N°. 37. le-irt orvosság igen jól ſzólgál.

Ha az havi tiſztulás, a' külőmben egéſséges ſzemélyeknél-is, ſok hólnapokan ki-marad, akkor gyakran meg-történik, hogy egyſzerre azután hirtelen és felette bővőn meg-indulyan: Ezen a' vér-folyáſon meg-nem-kell ijedni, *állitó* orvoſságot-is mindgyárt kezdetben ellene *nem kell adni*, hanem tſak azt kell jovoſolni, hogy a' Betegek a' folyáskor magokat tſendeſen tartsák, és minden meg-hidegűléſt 's faſzáſt és elme-indulatot el-távoztaſſanak.

Ha pedig ez a' vér-folyás igen ſokáig tartana, bádgyadáſt, és a' térdekben valami reſzketéſt, okozna; ha a' beteg el-akarna ájulni és a' ſzivének nyomásáról 's őſzve-huzódásáról, 's a' t. panaſzolkodnék, akkor ollyan orvoſságokat kellene adni, a' millyenek N°. 94. 95. 98. irva vagynak.

Ha ezek a' ſzerek a' felette bőv vér-folyáſnak meg-tſendeſitésére elegendők nem vólnának, akkor erősebbeket N°. 96. 97. 192. kell adni; mihent pedig ezekre a' vér-folyás tſendeſedik és meg-mérsékeltetik, azonnal mindgyárt azokat félre kell tenni, és, ha ſzükségeſnek lenni fog láttatni, tſak a' felyebb

le-irt

le-irt orvoſságokkal kell a' beteget még egy darab ideig éltetni.

Az *Havi* tiſztulás gyakran valami ſokáig tartó és állandó *vérfolyáſsá* válik.

Ez néha a' *véres természetű* vagy-is a' ſok vérűeknél, néha pedig és gyakrabban azoknál történik, a' kiknek *gyenge*, *erőtlen*, és *el-fonnyadt* véredénnyei (*erei*) vagynak.

Az *első állapotban*, az-az: akkor, a' mikor a' teſtben igen ſok vér vagyon, a' betegek jó ſzinűek, a' pulſus (*erverés*) tellyes és feſzűlt; az erő-is meg-marad, 's el-nem fogy.

Az illyen Aſzſzony-embereken eret kell vágni, valami gyenge hashajtót-is kell adni N°. 5. 14. és azután reggel és eſtve egy port N°. 3. 109. 167. két findſia herba-thével N°. 98. kell a' beteggel bevétetni. Ezekre a' vér-folyás kőzönségeſen laſſan-laſſan apadni kezd, és végre egéſzſzen el-is marad.

Ha pedig mégis a' vér tovább-is tſak folyna, és ha már a' vér-bővségének többé ſemmi jelei nem láttatnának, avagy ha az erő fogyni, a' térdek (die Knie) tántorogni, a' ſziv dobogni, 's a' t. kezdenének, akkor a' felyebb le-irt őſzve-huzó és állitó orvoſságokhoz kell folyomodni.

A' *máſodik állapotban* (az-az: akkor a' mikor az erek gyengék, erőtlenek 's fonnyattak) az Aſzſzony-emberek ſáppadtak 's halaványok, ſelette bádgyattak, és minden gyenge mozgás, avagy elme-indulat utánn-is ſziv-dobogáſról panaſzolkodnak, győtrődnek, ávagy nehezen lélekzelnek.

Ezeknek a' N°. 103. le-irt port bé-kell-adni, és azután mindgyárt azon kell igyekezni, hogy a' felyebb emlitett állitó orvoſságok által a' vér-folyás okoſon meg-állittaſsék.

Minekutánna a' vér ſzerentsésen meg-állittatik, azután a' N°. 47. 75. 253. le-irt ſzerekkel való hoſzſzas élés által az el-fonnyatt réſzeket meg-kell-erősíteni, és a' viſzſza-téréſt el-kell-távoztatni.

Némely aſzſzony-embereknél a' *vér-folyás* egy végben vagy-is egymás után igen *ſokáig* tart, de nem *friſs*, *tiſzta*, hanem *vaſtag*, *sûkeres*, *feketés* és ſok *taknonyal* ôſzve-elegyittetett *vér* menyen-el a' betegtôl: Illyenkor kezdetben *vért vékonyitó*, és *taknyot fel-vágó* orvoſságok N°. 144. 179. 215. kévántatnak; ezek mellett lehet minden *nyóltzad* avagy *tized* nap-is a' N°. 103. le-irt port a' betegnek bé-adni.

Némellykor, ha a' beteg ezekkel a' ſzerekkel ſokáig él-is, mégis a' vérfolyás meg-nem áll; mindazonáltal tapaſztalyuk, hogy a' ki-folyó vér tiſztább, higabb, jó ſzinû es piroſſabb: Illyenkor megint a' felyebb emlitett *állitó* orvoſságok igen ſokat haſználnak.

Ha az illyen taknyos ſokáig tartó vér-folyás egyeſzer-'s-mind felette *tſipôs-is*, és a' kûlsô ſzûlô réſzeken vagy-is ſzemérem-teſteken valami kemény tſipéſt, viſzketéſt, avagy égéſt okozna, akkor eleinten ollyan orvoſságokkal élyen a' beteg, a' millyenek N°. 60. 61. 238. 240. irva vagynak.

Ha az hoſzſzas vérfolyáskor egyſzer-'s-mind a' *nádrában-is* vagy-is ſzûlô méhben, avagy a' nádra kôrûl levô réſzekben valami keménységek (Erhártungen) avagy gonoſz indulatu, rákfenés fekélyek vagynak, akkor ſokáig kell ollyan orvoſságokkal élni, a' millyenek N°. 60. 135. 246. 255. vagynak, és ha azonban a' ſzemérem-teſteknek kûlsô réſzei-is ſebeſſek, avagy a' tſipôſségtôl fel-rágattattak, akkor a' N°. 255. le-irt ſzer kivûl mosáſra, avagy bé-fetskendezéſre-is ſzolgálhat.

Igen

Igen sokszor meg-történik, hogy, minekutánna az havi tisztulás folyni meg-szűnik, azután még egynéhány napokan valami taknyos, fejér nedvesség foly, és azután egészszen el-marad; ez a' taknyos fejér folyás néha az havi tisztulásnak meg-indulása előtt-is meg-jelenik, és az havi tisztulásnak előljáró postája. Ez közönségesen gyenge, erőtlen aszszonyi személyeknél, avagy azoknál, a' kiknek hideg taknyos természetek vagyon, szokatt meg-történni: Ha már ez az állapot az egészséget meg-nem-bontya, akkor ellene semmi orvosságot nem kell adni, hanem tsak alkalmatos mozgás, és illendő élet-mód jovoltasék.

Ha pedig ez a' folyás igen bőv vólna, és a' beteget el-bádgyasztaná, akkor, a' mint felyebb, egy gyenge *hashajtót* N°. 103. és azután *erősítő* orvosságot kell adni.

Igen sokszor az hószámnak egyik idejétől a' másikig a' szemérem-testből szűnetlen valami enyves, taknyos, vizes nedvesség foly. Ez a' folyás *Fejér Folyásnak* (*Fluor albus*) neveztetik.

Sok aszszonyi személyek az illyen taknyos folyást gyakran könnyen szenvedik, semmi orvosságot-is ellene nem vesznek, ha tsak szűkön foly, és semmi alkalmatlanságot nem okoz.

Ha pedig igen bőven, avagy igen sokáig tartva foly; akkor a' testet el-erőtleníti, meg-saványittya és el-sarvasztya 's szárasztya, avagy gőrtseket, nehéz lélekzést, mely-fájdalmat, szivdobogást, az elmében erőtlenséget, az hajló tagokban reszketést, 's a' t. gerjeszt, kivált ha a' folyás már régi, és engedetlenül meg-gyökerezett.

A' *Fejér folyás* gyakran az aszszony-embereknek tulajdon hibájokból származik, ha tudni illik az aszszony-emberek a' *szeméremtesteket tisztán nem tartyák*,

tyák, és gyakran meg-nem-mosák; mert az hószámi vér, avagy takony a' szeméremtesthez ragad, és azután ottan, ha sokáig marad, meg-tsipősedik, a' szeméremtestnek részeit izgattya, és *szűnetlen* való *ki-folyáſt* okoz.

Az Aszszonyi szülő részeknek kemény és gyakor izgatási-is felette engedetlen Fejér folyáſt okozhatnak.

Némelly fejér folyáſt szenvedő aszszonyi személyek egészszen *halaványok*, egész testekben *fel-puffadtak*, és mintegy meg-kőlt tészta forman fel-fuvódnak, igen nehezen lélekzelnek, és minden gyenge mozgás miatt-is felette alkalmatlan szivdobogásba esnek, az ételt nem igen kévánnyák, sőt inkább utályák; Némellyek ellenben rendkivül való, és gyakran emészthetetlen dólgakot nagyon kévánnak, gyakran okádnak, szűnetlen arról panaszolkodnak, hogy a' szivnek vermetskéje nehéz és valami gyötrődést szenved; az érverés (*pulſus*) kitsin, gyors, és egyenetlen; a' vizellet halavány, sok, és néha taknyos; a' betegek őrömőst és sokáig aluszszanak, tunyák, és szomoruak, avagy komor kedvűek és morgók.

Ezen környülláſok a' kelletinél bővebben meggyült és valami savanyósággal avagy más tsipősséggel őszve-elegyittetett takonytól származnak, mellyel az illyen betegeknek testek dugva vagyon; azért-is kezdetben ollyan orvoſságokat N°. 110. 134. 135. 144. 179. kell adni, mellyek gyakran az illyen betegeket egészszen-is meg-gyógyittyák.

Néha, jóllehet a' daganat és a' több környülállaſok mulnak, mégis mindazonáltal a' testnek kemény részei még tsak egészszen fonnyadtan (schlapp) maradnak; az ábrázat és a' több részek-is még halavány szinűek, a' pulſus kitsin, és a' fejér folyás nem

sokat

fokat apad; illyenkor már erősitő orvosságokhoz N°. 74. 75. kell folyomodni.

Ezen erősitő orvosságok akkor-is használnak, midőn a' fejér folyás egyedül csak a' kemény részeknek el-lágyult fonnyadásától és erőtlenségétől függ; mégis mindazonáltal mindenkor jó, elsőben egyszer vagy kétszer a' N°. 193. le-irt port béadni, hogy az első utak, az-az: a' gyomor és a' belek, előbb meg-tisztulyanak.

Némellykor a' fejér folyás egyedül csak a' *Nádránák* vagy-is szülő anya-méhnek különös *meg-taknyasadásától* függ; ebben az állapotban a' N°. 215. le-irt orvosság igen hasznas.

Hogy a' fejér folyás a' Nádránák különös megtaknyasodásától függ, azt abból meg-lehet-tudni, ha a' testnek egyéb munkálkodásai jó állapotban vagynak; ha az aszszonyi személyek elég jó színűek, de mégis mindenkor az alsó hasban (in dem Unterleibe) valami tompa fájdalmat, nehézséget, feszűlést, avagy erőszakos tsiklandást éreznek; ha a' fejér folyás valami kevés ideig ki-marad, avagy ha szűkebben vagy-is inkább ha nem olly bőv mértékben foly, mint annak előtte.

Gyakran a' N°. 215. le-irt orvosággal való élésre a' fejér folyás kezdetben bővebben kezd menni; de azután csak hamar tapasztaltatik, hogy a' ki-folyó taknyosság vékonyobb és higabb leszsz, azután szűkebben kezd folyni, és sokszor erre az orvosságra lassan-lassan-egészszen el-is mulik.

Néha pedig sokat könnyőbbit ugyan ez az orvosság; a' ki-folyó takony vékonyobb lesz, és szűkebben kezd folyni, de azután egy formán meg-marad 's tovább-is csak szűnetlen foly. Illyenkor a' N°. 215. le-irt orvosság mellett minden negyedik avagy

hatodik nap a' N°. 193. le-irt orvoſságot-is bé-kell-adni; erre azután a' fejér folyás egéſzſzen el-marad.

Ha pedig az illyen aſzſzonyi ſzemélyek a' felette nagy, avagy az igen ſokáig tartott fejér folyás miatt már igen el-ſzáradtak, és el-ſarvadtak; ha valami gyakor, ſzáraz kôhéntſeléſrôl panaſzolkodnak; ha a' mely-tſontban valami ſzorulást és nyilallást érezznek; ha az erejeket el-veſztik; ha a' beſzéllés terhesnek és alkalmatlannak láttzik, 's a' t. akkor a' N°. 215. le-irt orvoſság mellett napjában gyakran egy findſia nedveſitô fôtt vizet N°. 188. avagy fôtt zabárpa avagy riſ-káſa-sûrû levet, avagy más nedveſitô, és tápláló leveſéket kell adni.

Ha pedig mégis, ezen orvoslás után-is, a' fejér folyás a' beteget el-nem hagyná, akkor a' N°. 215. le-irt orvoſság helyett ollyanakat kell adni, a' millyenek N°. 86. 108, avagy 35. 70. 147. 150. irva vagynak.

Gyakran a' fejér ſolyás rôvid idôn *el-mulik*, de azután tſak hamar a' *lélekzés* meg-ſulyoſodik, valami hurut támad, és végre valami taknyos *pôkés* kôvôtkezik; az illyen pôkéſt ollyan orvoſságokkal N°. 8. 32. gyengén hajtani kell; ha pedig ez az hurut igen ſokáig tartana, akkor azok az orvoſságok N°. 86. 108. igen haſznaſok, és többire mindenkor a' beteget tôkélleteſen meg-gyógyittyak.

Mikor a' fejér folyás tſipôs, égetô, viſzkettetô, ki-rágó, és bûdôs ſzagu, kivált ha az alsó hasban kemény daganatok, avagy gonoſz indulatu fekélyek vagynak, akkor lehet a' N°. 60. 61. 238. 239. 240. 255. le-irt orvoſságokat meg-próbálni

Azonban pedig a' ſzemérem-teſtet kivûl napjában gyakran lágy meleg vizzel és téjjel, avagy a' N°. 208. le-irt ſzerrel moſogatni kell: Az igen erôſſen állitó, ôſzve-huzó 's meg-rekeſztô orvoſságok minden

fejér

fejér folyásban kivált akkor, a' mikot kemény daganatok jelen vagynak, mindenkor ártalmasok.

Néha az aszszonyi személyek valami elôre-ment meg-hivesedés, avagy fázás után az alsó hasban, azaz: a' nádra' tájàn, valami állandó, égô forróságot éreznek, azonban nagyon-is szomjuhoznak, el-bádgyadnak; az has felette meleg, és ha az ember hozzá (*az-az*: *az hashoz*) nyul, akkor valami felette nagyon fájó keménységet érez; a' nyelv száraz, és az érverés (*pulsus*) hideglelôs (*gyors*); egynéhány napok mulva a' nyavalya tsendesedik, és azonnal a' szemérem-testbôl valami takony forma nedvesség kezd ki-folyni, és a' nedvesség tsak hamar azután genyettség forma, és éppen ollyan leszsz, mint a' tûdô-gyuladás után kôvôtkezô genyettséges pôkés.

Az illyen állapotban kôzônségesen a' *szûlô anyaméh meg-vagyon gyuladva*; azért-is azonnal mindgyárt, ha az hideglelés kemény, eret kell vágni egyszer, avagy, ha a' kôrnyûlállâsok kévánni fogják, tôbszer-is; kivûl a' fájós helyre szûnetlen lágyitó meleg kôtéseket kell rakni, hasanló klistéreket-is kell bé-vetni; belsô orvosságnak pedig a' N°. 8. 40. 88. le-irt lágyitó italakat bôv mértékben kell adni.

Ezen szerekkel addig szûnetlen élyen a' beteg, valameddig a' fajdalam és az hideglelés el-nem mulik, és a' meddig a' ki-folyó genyettség forma matéria sûrûn 's vastagan marad.

Gyakran az illyen orvosságokkal való éléfre a' folyás egészszen el-mulik: sokszor pedig a' ki-folyó matéria higabb és vizesebb lesz ugyan, de mégis apadni 's szûnni nem akar; illyenkor egynéhány napokan a' N°. 215. le-irt orvosságot kell bé-adni, azután az orvoslást a' N°. 86. 108. 234. le-irt szerekkel kell bé-fejezni, 's el-végezni.

Mikor

Mikor azok az eſztendők közelitnek, a' mellyekben a' *ſzülő erők* el-fogynak, és azért az aſzſzonyi ſzemélyek a' fogantatáſra (*conceptus*) alkalmatlanak leſznek, akkor az *hóſzam* ſokoknál laſſan-laſſan fogyni avagy rendetlenül folyni kezd, majd azután egéſzſzen el-marad, és ſemmi bajt maga után hátra-nem-hágy.

Némellyek, a' kik annak előtte ſzűnetlen betegeſek vóltak, gyakran, minekutánna az havi tiſztulás el-marad, ſokkal jobb és állandóbb egéſséget nyernek.

Máſoknál ellenben nem olly gyengén és haſznaſon végződik-el az hóſzám, hanem gyakran a' vért hirtelen fel-forralja, felfelé menő forróságat, gyötrődéſt, mely-nyomáſt, a' kereſzt tſontban és az ágyékokban valami huzáſt, has-rágáſt, ſziv-dobogáſt, ájuló émelygéſt, ſzédelgéſt, fő-fájáſt, 's a' t. gerjeſzt.

Néha ezek a' történetek felette ſulyoſok és állandók; néha pedig tſak futók 's mulók, és ſokáig nem tartanak.

A' ſok vérű aſzſzonyi ſzemélyeknél a' lában *eret* kell vágni *egyſzer*, avagy ha a' ſzükség ugy fogja kévánni, egy darab idő mulva *máſodſzor-is*; azonban gyakran-is valami *hashajtó* orvoſságot N°. 5. 14. avagy egy darab ideig egymás után a' N°. 39. le-irt italt, avagy más haſanló orvoſságott kell nékiek adni.

Ha pedig a' történetek nem olly ſulyoſok; ha a' betegek nem ſok vérűek, akkor elegendő jó darab ideig egymás után napjában egyſzer avagy kéttzer egy port N°. 1. 3. avagy a' N°. 129. le-irt orvoſságot valami lágyitó italak mellett N°. 40. 88. a' betegnek bé-adni.

A'

A' Gyenge, erőtlen, felette érzékeny, avagy gőrsőket szenvedő aszszonyi személyeknek illyenkor a' N°. 73. 134. 221. 250. 251. le-irt orvosságok haszna sok.

Sokszor az havi tisztulás leg-utóbszor igen bővön foly, de mégis semmi különös történeteket nem gerjeszt, és azonnal egyszerre örökösön elmarad 's többé viszsza sem tér.

Gyakran pedig egynéhány hólnapok mulva megint véletlenül viszsza-tér azután sok hólnapokan rendesen foly, és megint ujra ki-marad.

Néha pedig rendetlenül, hól hamarébb, 's hól későbbre tér-viszsza mind addig, mig végre egészszen el-marad.

Ha az illyen állapotban semmi különös környülállások jelen nintsenek, mellyek az egészségnek ártalmasok avagy alkalmatlanak vólnának, akkor semmi orvosság nem kévántatik, hanem meg-kell-engedni, hogy a' természet a' maga munkáját el-végezze.

Ha pedig a' fellyebb emlitett történetek közül némellyek meg-jelennének, akkor a' beteggel ugy kell bánni, a' mint felyebb mondatott.

Ezen időben a' *lágyitó*, avagy gyenge *értzes* feredők (gelinde mineraliſche Bäder) gyakran igen haszna sok, mivel a' talám még hátra marodott dugulásokot (*obſtructiones*) el-oszlattyák, a' vérnek rendes és szabad forgást szereznek, és az által egészséges *vénséget* hoznak.

A' VISELŐS ÉS SZÚLÓ ASZSZONYOKNAK BAJAIRÓL.

(*De morbis gravidarum, & parturientium*)

Mikor a' ſzűlő méhben gyermek fogantatik, akkor az Aſzſzonyak gyakran kűlömbféle beteges kőrnyűlálláſoktól győttrőttetnek; kőzönségeſen mindgyárt réája az hóſzám ki-marad, a' terhes aſzſzony a' gyomrában alkalmatlan terheket érez, az étel-kévánáſt el-veſzti, azokat az ételeket utálya, a' mellyeket annak előtte ſzeretett, gyakran okádhatnék, ájuló forma émelygéſről, ſziv-dobogáſról, ſzédelgéſről, fűl-zugáſról, fog-fájáſról, avagy más, annak előtte ſzokatlan bajakról panaſzolkodik; néha kűlömbféle ételeket, és gyakran utálatos dolgakat-is kűlőnősőn kéván.

Ezek a' történetek némelly aſzſzonyoknál a' vérnek bővségétől ſzármaznak: Annakokáért ha a' teſtnek állapottyából, és a' tellyes és feſzűlt érverésből ki-ſog-tettzeni, hogy a' terhes aſzſzonynak igen *ſok* vére vagyon, akkor *eret* kell vágni. Az érvágás az illyen aſzſzonyi ſzemélyeknél a' terheſség alatt gyakran ſzűkséges, tudni illik akkor mindenkor, a' mikor valami vér-forrás, mely-ſzorulás, főfájás, avagy ſzédelgés, 's a' t. tapaſztaltatik, és ha ezek a' bajok gyengén hiveſitő ſzerekre N°. 1. 2. 3. 250. avagy gyenge kliſtérekre-is el-nem-mulnak.

De *mégis egyedűl tſak valamt bé-vett ſzokásból minden kűlőmbség nélkűl minden terhes aſzſzonyon eret nem kell vágni*; mert az érvágás ottan ártalmas, a' hól ſok vér avagy más felette nagy ok nintſen. Sokan, jóllehet viſelőskorokban magokan eret nem vágatnak, mégis ſzerentséſen és egéſséges gyermekeket ſzűlnek.

Mégis

Mégis mindazonáltal sok aszszonyi személyek vagynak, a' kik kűlőmben kűlső tekéntetre nézvén gyengék és vékony testűek ugyan, de mégis bőven hőszámolnak és véres természetűek vagy-is sok vérűek: Az illyen *aszszonyoknak*, ha meg terhesednek, szintén olly *nagy kárt* tennénk, és talám *idétlen szűlést-is* okoznánk, ha az ő gyengeségeknek szine alatt a' szűkséges *érvágást* el-mulatnók; annakokáért az illyen állapotban minden okokat jól meg kell viségálni, és okos gondolkodással, gondatlan itélet-tétel nélkűl kell az aszszonyal bánni.

A' fellyebb emlitett bajok, és néha még mások-is azoknál sokkal sulyosobbak, némellykor ollyan aszszonyi személyekre jőnnek; a' kiknek a' vérek ugyan nem igen bőv, de az érző inak (*nervi*) felette gyengék, és igen érzékenek, és azért *gőrtsőket* gyakran szenvednek.

Az illyen személyeknek az érvágás ártalmas; ellenben pedig az ollyan szerek hasznosok, a' mellyek a' gőrtsőket meg-tsendesitik, és az által az érző inaknak rendetlen mozgásit meg-jobbittyák N°. 250. 256. 257. avagy a' N°. 105. 106. le-irt szerekből-is lehet nékiek egy kalán vizben egynéhány tseppeket bé-adni: Ha pedig az erőtlenségek és a' gőrtsős bajok felette sulyosok vólnának, és ha a' most emlitett orvosságok elég könnyőbbséget nem szereznének, akkor ollyan szereket kell adni, a' millyenek N°. 107. avagy 126. irva vagynak.

Néha a' terhes aszszonyoknak *hasak* engedetlenűl *meg-szorul*; ezt a' has-szorulást soha sokáig el-nem-kell hagyni, hanem vagy gyenge *klistérrel*, vagy ollyan orvosságokkal N°. 3. 129. 130. az *hasat nyitva* kell tartani, hogy a' beteg az emésztettől szabadan tisztulyan.

Erős

Erős hashajtó orvoſságokat ſoha terhes aſzſzonyoknak adni *nem* kell, de mégis ollyanakat mint N°. 5. 14. 38. lehet nékiek adni, ha annak valami jelei láttatnak, hogy a' gyomor meg-vagyon terhelve, avagy hogy a' belek tőltve 's dugva vagynak.

Az *okádtató* ſzerekkel ſokkal nagyobb vigyázáſſal és okoſsággal kell bánni; annakokáért a' terhes aſzſzonyoknak hánytatót adni nem kell, ha tſak az utólsó ſzűkség azt nem kévánnya, akkor tudniillik, a' mikor a' gyomorban meg-gyűlt roſz matériák valami állandó, felette nagyon gyötrő, és bádgyaſztó okádáſt gerjeſztnek: és egyſzer-'s-mind ha ezek a' meg-gyűlt roſz matériák ſemmiféle fel-óldó 's oſzlató és gyenge hashajtó orvoſságokkal ki-nem hajtathatnak: Illyenkor jobb a' betegen valami gyenge hanytatóval N°. 24. ſegiteni, mintſen ötet az igen hoſzſzas halagatás által valami veſzedelembe vetni.

Gyakran vagynak olly járovány (*epidemicus*) nyavalyák-is, a' mellyek mindenkor mindgyárt kezdetben *hánytatót* kévánnak: Ha már valamely terhes aſzſzony illyen nyavalyába eſik, akkor-is az *hánytatót el-nem-kell* hagyni.

Illyenkor mindenkor ſzűkséges az okádás után valami *tſendeſitő* orvoſságot N°. 82. 126. adni, hogy az okádás, által lett nyughatatlanságok és fel-háborodáſak hamar le-tſendeſedgyenek.

Sokſzor az okádás a' *nádrának* vagy-is a' ſzűlő méhnek *nagyságától*, és *helyétől*, avagy a' *gyermeknek* ſzűnetlen való és felette nagy *mozgásától* függ, ha tudni illik a' gyomor az által izgattatik.

Az illyen állapotban az orvoſságok igen keveſet haſználnak, és az okádás többire mindenkor addig tart, mig a' ſzűlés nem kőzőlit; De mégis azzal a' terhes aſzſzonyan ſokat ſegitűnk, ha az *haſat* lágyitó *kliſtérrel*, avagy a' fellyebb emlitett *hashajtokkal*

ſzűnetlen

ſzűnetlen illendőképpen *nyitva* tartyuk, és azt tſelekeſzſzűk, hogy ſemmi ollyas az első utakban, az-az: a' gyomorban és a' belekben, meg-ne-gyűlyen, a' mi a' nyavalyát ſulyoſithatná.

Gyakran a' terhes aſzſzonyoknak okádását a' gyomorban meg-gyűlt 's meg-romlatt epe, avagy valami más avaſos, keſerű, rothatt matéria okozza; illyenkor napjában kéttzer, avagy háromſzor egy ollyan port N°. 3. avagy 167. kell adni.

Ha pedig éſzre-vétetődnék, hogy a' gyomorban ſok, enyves sűrű *takony* vólna, és hogy az okádáſnak oka egyedűl tſak az a' takony vólna, akkor ollyan orvoſságot N°. 132. kellene adni.

A' N°. 130. 131. le-irt orvoſságok ellenben akkor igen haſznaſok, a' mikor *minden*, a' mi felbőfőg, avagy az okádás által a' gyomorból ki-menyen, *ſavanyó*, vagy-is etzet-izű.

Ha pedig ki-tudódnék, hogy ſemmi illyen, avagy ezekhez haſanló ok jelen nintſen, és hogy az okádás egyedűl tſak az érző inaknak felette nagy izgathatóságától, *érzékenységétől*, avagy a' gőrtsőktől fűgg, akkor ollyan orvoſságokat N°. 82. 107. 126. kellene adni.

Némellyeknek haſznál, ha erős ſzékfűthét (*chamomillæ infuſum*) az-az: főtt ſzékfűlevet egyenlő réſz olajjal kliſtérben bé-veſznek, és azonban egy kevés pamutot vagy-is gyapottat a' N°. 106. le-irt orvoſságba mártnak 's meg-nedveſitve a' kőldőkre teſznek.

A' kemény és állandó vagy-is ſokáig tartó *hasmenés*, kivált a' *vérhas* a' viſelős aſzſzonyoknak ſokſzor felette káros és ártalmas.

Annakokáért az illyen tőrténeteket ſoha megrőgzőni nem kell hagyni, hanem mindgyárt gyenge *hashajtóval*, a' hól ſzűkséges, a' *tſipőſséget* avagy

a' meg-gyült roſz matériákat a' teſtből ki-kell hajtani; kövétkezendőképpen a' nyavalyának okát ſemmivé kell tenni, és azután hathatós orvoſságokkal, a' mint fellyebb az haſmenésben és a' vérhasban mondatott, a' beteget meg kell gyógyitani.

Mikor a' terheſség vagy-is a' viſelős állapot jól és rendeſen el-végződik, akkor a' terhes aſzſzonynak ſzemérem-teſtéből ſoha vérnek folyni nem kellene, mégis mindazonáltal vagynak ollyan ſzemélyek-is, a' kik terheskorokban egynéhány hólnapokig az hóſzámtól rendeſen tiſztulnak: Ez a' vérfolyás ſemmi roſzſzat nem jelent, ha azonban a' terhes ſzemély jó egéſségű és elég erős; tſak arra kell vigyázni, hogy azonban nintſené a' teſtben igen ſok vér, mert ebben az állapotban a' *karan eret* kelle vágni; ha egyſzer-'s-mind a' vérben-is valami fel-forrás tapaſztaltatnék, akkor a' forroságat gyengén *hiveſitő* ſzerekkel lehet enyhiteni.

A' Véres terméſzetű aſzſzonyi ſzemélyek néha, kivált az elsö hólnapokban, viſelőskorokban minden nyilván való ok nélkül tſak hirtelen valami *böv vérfolyásba* eſnek, melly állapot mindenkor veſzedelmes.

Annakokáért az illyen vérfolyás mihent meg-jelenik, akkor mindgyárt az aſzſzonyok magokat *tſendeſen* tartsák, a' karakan *eret* vágaſſanak, és *hiveſitő* orvoſságokat N°. 2. 9. 41. 92. vegyenek: Ha pedig ezen orvoslás után-is mégis az érverés még tellyes, feſzült és hideglelős volna, akkor megint eret kellene vágni. Ekképpen gyakran ſzerentséſen eleit lehet venni a' gonoſz kövétkezéſeknek.

Sokkal veſzedelmeſebb pedig az illyen vérfolyás akkor, midőn valami előre ment kemény elme-indulat ugymint: harag, ijedés, öröm, avagy valami külső erőſzak, ugymint: botlás, ütés, esés után

után támad; mert illyenkor kőzönségesen az erek el-szakadnak, és a' nádra-pogátsa (*placenta uteri*, die Nachgeburt) vagy mássa részt szerént a' méhtől (*ab utero*) el-válik, és ezen el-válás miatt idétlen avagy az utólsó hólnapokban űdő előtt való szűlés kővétkezik.

Illyenkor-is igen hasznos mindgyárt kezdetben a' beteget tsendesen tartani: Ha a' szűléſnek semmi valóságos fájdalmi jelen nem vólnának, és egyszer-'s-mind ha a' szűlő méhnek szájja-is meg-nem-nyilnék, akkor mindgyárt a' betegnek erejéhez képest, a' mint fellyebb mondatott, eret kell vágni, és ha az has egy darab ideig meg-vólt szorulva 's rekedve, akkor valami gyenge klistért-is kell bé-vetni: Belső orvosságnak eleinten gyengén *biveſitő* és *tſendeſitő* szerek N°. 41. 92. 93. kévántatnak; azonban, ha az állapot veszedelmes, az hasznak alsó részére (*a' ſzemeremteſtre-is*) szűnetlen *hideg* egyenlő részt etzettel ősze-elegyittetett vizbe mártott ruhákat kell rakni.

Ezen idején 's okosón meg-próbált szerekkel a' vérfolyás gyakran megint szerentsésen meg-állittatik, és a' magzat a' méhben addig tartatik, mig tőkélletesen meg-érik.

Ha pedig erre az orvosláſra a' vérfolyás nem szűnne, és ha a' szűléſnek semmi valóságos fájdalmi jelen nem vólnának, akkor ollyan orvosságokat N°. 95. 96. 97. 192. kell adni, de mihent a' vérfolyás eleget tsendesedik, akkor mindgyárt a' felyebb le-irt gyengébb szerekhez kell folyomodni.

Ellenben pedig ha a' terhes aszszony az illyen vérfolyásnak mindgyárt a' kezdetén, avagy valami kevés idő mulva az *agyékában*, és a' *kereszt* vagy *far-tsontyában* valami *huzáſt*, avagy valami *ősszehuzó*, *szoritó*, *nyomó fájdalmat* érez, melly az

ágyéktól egéſzſzen a' *ſzemérem* teſtig terjed, és ha ezek a' környülállaſok a' felyebb jovoſolt gyenge orvoſláſra hamar el-nem mulnak, avagy leg-alább ha tapaſztalhatóképpen nem ſzűnnek, akkor majd mindenkor el-véſz a' magzat, kivált ha azonban laſſan-laſſan a' ſzülő méhnek ſzája meg-nyilik, ki tágul, és a' ſzüléſnek fájdalmi állandóbbak leſznek.

Ebben az állapotban felette oktalanul tſelekednék az orvos, ha erős állitó, 's ősſze-huzó ſzerekkel, avagy felette bőv érvágáſſal azon igyekeznék, hogy a' vérfolyás meg álljon, és a' magzat a' ſzülő méhben benn maradgyon.

Sőt inkább illyenkor lágyitó italakkal N°. 40. 88. és gyakor kliſtérekkel a' ſzüléſt ſegiteni kell, avagy, a' hól a' ſzükség ugy kévánnya, tanólt okos Bába aſzſzony, avagy bábáskadó férjfi kézzel-is ſiettetni kell.

Az illyen vérfolyáſokról kőzönségeſen tudni kell, hogy a' vér mentől bővebben foly, mentől hamarébb kővőtik az előre ment gerjeſztő okokat, mentől erőſzakaſobbak vóltak az okok-is, annál nagyobb veſzedelemben vagyon az Anya-is, a' Magzat-is.

A' Gyenge, felette érzékeny, avagy gőrtsőket gyakran ſzenvedő aſzſzonyi ſzemélyek gyakran tſak gyenge elme-indulat utánn-is, avagy valami roſz kelletlen ſzag miatt-is vérfolyásba eſnek.

Illyenkor mindgyárt tſendeſitő órvoſságokat N°. 107. 114. 126. kell adni: Ezen ſzerekre a' gőrtsők gyakran el-mulnak, de a' vér mégis még ſzűnetlen keményen foly; ekkor már ősſze-huzó orvoſságok N°. 94. 95. 96. 97. 192. kévántatnak.

Minekutánna pedig a' vérfolyás el-mult, azután az illyen gyenge ſzemélyeknek igen haſznos a' N°. 70. 150. le-irt orvoſságokkal ſokáig élni.

A'

— A' Gyenge, nádragörtsös (*hiſtericæ*), és kiváltképpen azok az aſzſzonyok, a' kiknek igen lágy ſonnyadt avagy felette érzékeny ſzülő méhek vagyon, a' gyermeket gyakran a' negyedik, ötödik, hatodik, hetedik avagy a' nyóltzadik hónapnak végén-is minden előre ment nyilván való ok nélkül el-ſzülik.

— Ez a' veſzedelmes baj közönségeſen el-távóztatik, ha az illyen terhes aſzſzonyok mindgyárt a' máſodik, avagy az harmadik hónapban erősítő ſzerekkel N°. 74. 75. 176. illendő mértékben élni kezdnek, és ha azokat addig el-nem hadgyák, mig a' terhesség el-nem végződik; Némellyeknek elegendő napjában egyſzer avagy kéttzer egy port N°. 145. 146. avagy kéttzer vagy háromſzor a' N°. 150. le-irt orvoſságból két kalánnal bé-adni.

— Némely aſzſzonyok ezt a' nyomoruságot el-kerülik, és a' magzatot meg-tartyák, ha az egéſz terheſség alatt minden nap réggel és eſtve két findſiával a' N°. 221. le-irt herbathéból iſznak.

Néha az-is meg-eſik, hogy a' terhes aſzſzonyok valami hólt gyermeket a' méhekben hordazzanak: Ezt majd mindenkor előre meg-lehet jövőndölni, ha a' terhes ſzemély a' gyermeknek mozgását többé már ſokáig nem érzi, kivált ha a' gyermek annak előtte felette erőſſen és egymás után ſokáig mozgatt, és azután tſak hamar hirtelen avagy laſſan-laſſan mozdulni meg-ſzünt; ha az aſzſzonyok azonban az alsó hasakban valami ſzokatlan terhet éreznek, melly ide 's tova fordul, valamint a' teſt egyik óldalról a' máſikra mozdittatik.

Az illyen aſzſzonyok igen erőtlenek-is, roſz ſzinűek-is, gyakran meg-borzadnak, az ő tſetſek lelohodnak 's őſzve-eſnek, és ſokſzor belőllek ſok vizes matéria-is foly-ki.

Ha illyenkor a' szemérem-testből vér kezd folyni, és ha a' szűléſnek valóságos fájdalmi meg-jelennek, akkor a' felyebb le-irt mód szerént a' terhes aszszonyt illendő segittséggel a' terhétől meg-kell-menteni.

Az állitó és a' tsendesitő szerek ebben az állapotban haszontalanak és ártalmasok.

Az idétlen avagy az idő előtt-is való szűléſek többire mindenkor az aszszonyakat nagyobban meggyengittik; sokkal lassabban-is és későbre jő-meg illyenkor az elveszett erő, mintsem kűlömbön a' szokott időben történő szűlés után szokott lenni.

A' terméſzet szerént való ért szűléskor a' szülő méh kőzönségeſen a' kilentzedik hónapnak vége felé le-lohad, 's le-ereſzkedik; az által a' lélekzés megkönnyőbbedik 's szabadabb leſz; az óldallágyok és a' gyomornak tája meg-lágyulnak, és keveſebbet feszűlnek; ellenben pedig az alsó has vastagobb és tellyeſebb leſz; a' szemérem-testből valami taknyos, nedves matéria kezd ki-folyni, és gyakran ollyankor az aszszonyok valami vizelléſre való erőlkedéſről panaszolkodnak, avagy sokszor éppen *semmit* sem-is *vizelhetnek.*

Ha a' vizellet egéſzszen meg-áll, akkor a' beteget soha sokáig segittség nélkűl nem kell hagyni, mert kűlömbön az *hugyas* hójag el-lágyulhat, szél-ütésbe eshetik, avagy, a' mi még roſzszabb 's veſzedelmeſebb, meg-is *haſadhad.*

Az illyen állapotban *lágyitó kliſtért* kell bé-vetni, és ha erre az vizellet meg-nem-indul, akkor az aszszony fekűgyék ágyba a' szemérem-testel és az alsó hassal magoſsan fel, a' melyel és a' fővel pedig sokkal alább; ekkor a' szülő méh kőzönségeſen megint viszsza menyen, és azután a' vizellet szabadon ki-foly: Ha pedig a' méh erre a' fekvéſre viszsza

nem

nem akarna menni, akkor a' Bába aſzſzony avagy a' bábáskodó férjfi gyengén 's okoſon vigye fel-'s viſzſza a' ſzülő méhet: Ha erre-is a' vizellet meg nem indulna, akkor katéterrel kell a' vizelletet kibotsáttani.

Minden *vizelltető* vagyis vizelletet hajtó orvoſságok ebben a' környülállásban felette veſzedelmeſek.

Mikor a' ſzüléſnek ideje már közelitt, akkor az aſzſzonyak egy, két, három avagy több napokann-is előbb az agyékban és kereſzt-tſontban gyakor fajdalmat, az alsó hasban pedig valami nyomó ſzoritáſt éreznek, de mégis ezek a' történetek megint tſak hamar el-mulnak.

Ha pedig már végre a' ſzülés a' terhes aſzſzonyt valósággal meg-ſzorittya; akkor a' fajdalmak az agyékban meg-keményednek 's meg-ſulyoſodnak, kiváltképpen pedig a' far-tſontban, és egéſzſzen a' ſzemérem-teſtig el-terjednek. A' fajdalmok kezdetben tſak laſſan jönnek, és gyakran egy avagy két óráig-is megint el-mulnak 's ki-maradnak; végre meg-ſulyoſodnak, a' tzomokban és a' térdekben kemény reſzketéſt gerjeſztnek, egymás után tovább tartanak, és ha meg-ſzünnek, 's el-mulnak-is, mégis megint tſak hamar viſzſza térnek; laſſan-laſſan a' ſzülő méhnek ſzája meg-nyilik, a' vizes burok vagy-is a' vizet tartó gyermek-hártya meg-feſzül, és a' gyermeknek a' feje ſzünetlen kűllyebb-'s kűlyebb nyomódik; ſok takony és vér ősſzve-elegyitve foly a' nádra-hűvelyből (aus der Mutterſcheide), végre a' burok ki-haſad, a' viz ki-foly, és azután tſak hamar a' gyermek-is el-érkezik: tſak hamar a' gyermek után a' nádra-pogátſa-is, vagy-is a' ſzüléſnek *Máſſa-is* ſok vérrel ki-jön, és már ekkor a' ſzülés ſzerentséſen és tökélleteſen el-végződett.

Némelly aſzſzonyok kőnnyen és hamar ſzűlnek; máſok ellenben gyakran ſokára és nehezen hozzák világra a' gyermeket: mégis mindazonáltal ha az ember abban bizonyos, hogy a' gyermek jól fekſzik, és ſemmi rendkivűl való baj jelen nintſen, akkor az illyen nehéz ſzűlésben-is ſem a' vajudó aſzſzonyt igen hamar avagy igen ſokat arra nem kell őſztőnőzni, hogy dolgozzék és erőlkedgyék ſem kézzel a' ſzűléſt igen hamar, és hirtelen ſegitteni nem kell; hevitő avagy hajtó orvoſságot-is adni ſemmiképpen nem kell.

A' jól fekvő gyermeknek ſzűlését mentől inkább a' terméſzetre bizzuk; mentől nagyobb vigyázáſſal, okoſsággal és későbben folyomadunk illyenkor a' kézi ſegittséghez, annál ſzerentséſebb a' ſzűlés, annál-is jobban meg-marad a' ſzűlő aſzſzonynak ereje.

Sok aſzſzonyok az igen hirtelenkedő és felette ſzorgalmatos Bábák által gyakrán már az első ſzűlésben ugy el-romlanak, hogy azután ſzűnetlen betegeſek, és a' tovább való fogantatáſra és ſzűléſre alkalmatlanak légyenek; mivel a' terméſzetnek kell a' ſzűléſre való utakat el-kéſzitteni, és mivel minden, a' mi ſzűkség nélkűl erőſzakkal tőrténik, roſzſzul eſik.

Szintén olly veſzedelmes és ártalmas az-is, ha az haſat kivűl erőſſen, kivált kemény eſzkőzzel, a' mint ſokoknál ſzokás vólt, le-felé nyomják, és azon nyomáſſal a' ſzűléſt ſiettetni igyekeznek.

Az illyen oktalan nyomás által a' belek, a' takaró háj (das Netz) avagy maga a' nádra-is meg-rontſalódnak, és azért gyakran ezek a' réſzek meggyuladnak, avagy meg-rothadnak, melly nyavalyákból végre a' gyermek-ágyos aſzſzonyokra ſokſzor veſzedelmes forró betegségek és gonoſz indula-

tu

tu ki-űtések, vagy-is pattanások (*exanthemata*) jőnnek.

Annakokáért a' szűlő aszszonyakkal baráttságoson kell bánni, őket bátoritani, és vidámitani-is kell; tsak akkor szűkséges erőltetni és a' munkálkodásra ősztőnőzni, ha a' szűlésnek fájdalmi hoszszasok és állandók; a' nádrának szájja már eléggé megnyilt; a' burok, vagy-is a' vizet tartó hártya nagyon meg-tőlt és meg-feszűlt, és a' szűlésnek vége már kőzél vagyon.

Néha pedig a' jól álló és egészszen természet szerént való szűlés-is igen sokáig tart; a' szűló aszszony a' fájdalmaknak keménységek és hoszszas vóltak miatt el-erőtlenedik: Az illyen állapotban szabad valami *gyengén hajtó* N°. 120. avagy *fel-ellesztő*, *'s erősitő* orvosságot N°. 117. 160. egy kevés tengeri gyanta-tinkturával (mit etwas Agsteintinktur) adni; mindazonáltal az illyen állapot ritkábban tőrténik, hogysem gondaltatik.

Minden szűlő aszszonynál mindgyárt kezdetben jól meg-kell-visgálni, hogy vagyoné sok vér a' testben, és hogy feszesé az érverés? Illyenkor minden halasztás nélkűl a' *karan eret* kell vágni.

Tovább azt-is meg-kell-visgálni, hogy menyené a' vizellet jól és szabadon? Ha már régen meg-rekedett 's meg-állatt, okkor a' fellyeb jovosolt mód szerént okoson ki-kell-botsáttani.

Ha a' szűlő aszszony már egynéhány napoktól fogva has-szorulásban vólna, és az emésztettől eléggé nem-tisztult vólna, akkor lágyitó klistérrel a' beleket ki-kell-űresiteni.

Mert ha ezekben a' kőrnyűlállásokban illendő gondviselés nem tétetnék, akkor miattak felette nehéz, és gyakran szerentsétlen szűlés-is kővőtkeznék.

A' szűléskor gyakran *valóságos*, gyakran pedig tsak *fattyu* fájdalmok vagynak jelen; néha mind a' két féle fájdalmok öszve-foglaltatnak, és a' fattyuk a' valóságosoknak munkálkodásokat meg-akadályoztattyák.

A' *valóságos* fájdalmak az agyékokban, vagy-is inkább a' vékonyokban és a' fartsontban kezdődnek, és a' szemérem-testig terjednek, hathatósok, az-az: a' szűléstre nagyon kenszeritnek, és lassan-lassan a' szülő méhnek (*nádrának*) szájjat meg-nyittyák.

A' *Fattyu* fájdalmak ellenben tsak az hasban és-kiváltképpen a' köldök körül mulatnak, has-rágást, puffadást okoznak, és a' szülő aszszonyoknak sokkal alkalmatlanobbak 's terhesebbek, mint a' volóságos fájdalmak.

Annakokáért a' fattyu fájdalmakot mindyárt igyekezni kell el-űzni: Erre a' tzélra sokat használ, ha a' szülő aszszonynak hasára gyakran szeretsen dió-virággal meg-fűstelt meleg ruha tétetik, néha-néha egy findsia herbathét N°. 257 avagy egynéhány-tseppeket N°. 106. egy kalán vizben néki bé-adunk: Ha ezekre az orvosságokra a' fattyu fajdalmak el-nem mulnának, akkor a' beteg vegyen-bé gyakran a' N°. 82. avagy 126. le-irt orvosságból egy vagy-két kalánnal.

Néha a' szülő aszszonyokkoz ájulások-is járulnak ezeket könnyen el-lehet-távóztatni, ha a' vak-szemek ruta-etzettel jól meg-dörgöltetnek, és ha az orr-alá-is szagolni ruta-etzet tétetik, avagy ha ugyan erre a' tzélra a' N°. 105. 106. 258. le-irt orvosságok elé-vétetődnek.

A' szülés-közben sokszor felette bőv vérfolyások támadnak: Ha az illyen vérfolyás a' vérnek bővségétől ered, akkor érvágassal lehet segiteni: Ha pedig az érverés (*pulsus*) gyenge, tántorgó (wankend);

ha

ha a' szülő aszszony el-erőtlenedik, ábrázattyában meg-halaványodik, a' külsö részekben meg-hűl, akkor egyéb nints hátra, hanem hogy, még a' jól sekyő gyermek-is meg-fordittassék, és ki-vétetődgyék.

Szintén ugy támadnak sokszor belső vérfolyásokis; ekkor a' szemérem-testből semmi vér sem folyki, mivel az utbán lévő gyermek többire mindenkor a' vérnek ki-folyását meg-gátolya; ezt a' veszedelmes állapotat abból meg-lehet esmérni, ha az has hirtelen fel-dagad, az aszszony el-halaványodik, kemény ájulásokba esik, a' pulsus kitsin, egyenetlen, 's reszkető lesz, a' kezek és a' lábok meg-hűlnek, az egész test hideg izzadással bé-borittódik; ez az állapot felette veszedelmes, és ha a' gyermeket mesterséggel mindgyárt ki-nem-lehet vonni, hogy a' méh öszve-huzódgyék, akkor sokszor mind az anya, 's mind a' gyermek tsak hamar meg-hal.

De ennél még sokkal veszedelmesebb az állapot, ha a' szülés közben a' méh meg-hasad; ekkor-is azon kell igyekezni, hogy a' gyermek hamar ki-vonattassék.

A' GYERMEK-ÁGYAS ASZSZONYOKNAK BAJAIRÓL ÉS GONDVISELÉSEKRŐL.

(*De morbis & cura Puerperarum.*)

Minekutánna a' terhes aszszony a' gyermekét el-szülte, azután *Gyermek-Ágyos* Aszszonynak neveztetik.

Ta-

Tapaſztaltatott, hogy, kivált a' gyenge és beteges aſzſzonyok, és azok-is, a' kik igen nehezen ſzûltek, arra ſzinte hat heteket kévánnak, hogy elveſzett erejeket megint egéſzſzen viſzſza nyerjék; ugyan azért az illyen aſzſzonyi ſzemélyeknek nyugadalomra, orvoslâſra, és fel-épûléſre *hat hetek-is* rendeltettek; ezen okból ezek az aſzſzonyok *hat heteſeknek-is* hivattatnak.

Az erôs, és munkás ſzemélyek, és azok, a' kik kônnyen ſzûlnek, és kûlômbôn egéſségeſek, minnyájan ſokkal hamarébb fel-épûlnek.

A' gyermekágyos idô néha ſzerentséſen el-telik; néha pedig kûlômb-kûlômbféle nehéz és veſzedelmes történetekkel jár: Ezek a' bajak többire mindenkor onnét ſzármaznak, hogy vagy a' ſzûlés roſzſzul ment véghez, vagy a' gyermekágyos aſzſzony magát roſzſzul tartotta; néha roſz gondviſeléſtôl-is, és roſz orvoslâſtól véſznek eredetet.

A' melly *vér* mindgyârt a' *ſzûlés* után a' ſzemérem-teſtbôl ſzûnetlen foly, az *gyermekágybéli tiſztuláſnak* mondatik: Ha már minden kôrnyûlállâſok jók és rendeſek, akkor az aſzſzonyok tſak kevés, avagy éppen ſemmi fájdalmat nem éreznek, a' pulſus ſzabadon vér, és egéſzſzen terméſzet ſzerént való; ez az állapot egynéhány napok-ig tart, de mégis többire az harmadik avagy a' negyedik napon a' vér ſzûkebben 's heveſebben, és inkább a' vér helyett valami fejéres, taknyos matéria kezd folydagolni; ugyan azon idôben az emlôk (*mammæ*) feldagadnak 's fajni kezdnek, kivált azoknál, a' kik a' gyermekeket magok nem ſzoptattyák; az illyen ſzemélyek gyakran meg-borzadnak; az ô pulſuſok hidegelôs, de azután az ôtôdik avagy legtovább az hatodik napon az emlôkbôl téj kezd folyni, és azonnal az emlôknek daganattya, feſzûléſe és fájdálma meg-

meg-szűnik, az hideglelés-is, melly *Tejes-hideglélésnek* neveztetik, egészszen el-mulik.

Ez utánn-is még egynéhány napokig a' szemérem-testből vér egy kevés taknyos matériával elegyitve folydagol; ez a' taknyos matéria azután meginn el-marad, de a' vérfolyás tovább-is tsak tart, és némelyeknél három avagy négy hét mulva el-marad, másoknál ellenben az hatodik hétnek végéig, néha még tovább-is tsak folydogol.

Ha ezek az állapotok minnyájon jól és rendesen, mennek-véghez, akkor a' gyermekágyos aszszonynak semmi orvosságra szűksége nintsen.

Mégis mindazonáltal az illyen betegek, kivált addig, mig a' tejes hideglelés el-nem-mulik, hogy magokat tsendesen tartsák, szűkséges, és, ha az ő házi munkái meg-engedik, az ágyban maradgyanak, és reggel 's estve a' N°. 131. le-irt orvosságból egy kávés kalánnal bé-vegyenek, és réá mindenkor a' N°. 88. le-irt szerből egy vagy két findsiával igyanak, és, ha az has eléggé nyitva nem volna, akkor minden nap, avagy leg-alább minden másod nap egy lágyitó klistért vetteſſenek-bé.

A' gyenge és nádragórtsót gyakran szenvedő aszszonyok, és azok, a' kik nehezen szültek, felette oktalanul tselekednek, ha az ágyból kilentz napok előtt fel-kelnek, mivel az által magokat meg-gyengittik, kűlömb-kűlömbféle górtsós állapotba vetik, és igy a' magok fel-épűléseket továbra halasztyák.

Első nap a' gyermekágyos aszszonynak tsak kevés, egyedűl levesből, pépből, főtt riskása avagy árpakása-levből, és, ha annak előtte hozzá szokatt, 's a' gyomra jól meg-szenvedte, főtt gyűmöltsből álló ételeket kell adni mind addig, mig a' tejes hideglelés egészszen el-nem-mulik: Ha azután minden jól vagyon, akkor már lehet egy kevés igen kön-

nyű

nyú és gyenge husť-is enni adni; kilentz napok mulva lehet jobban tápláló, de mindenkor könnyen emésztheto ételekkel-is élni. Ha a' gyermekágyos aszszony tizen-négy napok után tökélletesen jól vagyon; ha elég erős és az ételt nagyon kévánnya, akkor magát lassan-lassan megint az annak elötte meg-szokatt ételekhez szoktathattya, kivált ha már akkor az házi környülállások miatt dologhoz fogni kéntelenittetik; azok ellenben, a' kiktől kitelik, mindenkor okosobban tselekednek, ha még egy darabig a' gyermekágyos aszszonyoknak most emlitett szorossabb élet-modgyát el-nem-hadgyák.

Mindgyárt a' szülés után a' gyermekágyos aszszonyok közönségesen bádgyattak, és meg-álmosodnak; kegyetlenség vólna az ágy körül szünetlen tsátsogván 's fetsegvén, avagy más nyughatatlanságok okozván az illyen betegeket az álomtól tartóztatni, mert a' terméset a' munka után nyugadalmat kéván, a' betegek-is az álom által hamar meg-erősednek; annakokáért öket alunni kell hagyni, és minden zörgést szorgalmatosan el-kell-távóztatni, de mégis *szükséges*, hogy *ekkor* a' Bába mindétik az *ágy* mellett *ülyen*, és jól vigyázzan, hogy az aluvó aszszonyra nem akaré ájulás avagy in-rángatódás (*nyavalyarontás*) jönni.

Ha a' Bába észre venné, hogy az aluvó betegre illyen bajok akarnak jönni, akkor lehet a' beteget lassan 's tsendesen fel-költeni, és illendő orvosságokkal ezeket a' bajakat el-távoztatni.

Mikor a' szülés közben igen sok vér foly-el, és a' szülő aszszony felette nagyon el-erőtlenedik, akkor gyakran sulyos ájulások és émelygések jönnek a' betegre; sokszor ez a' bőv és erőtlenitő vérfolyás a' szülés után-is még meg-marad: Az illyen személlyek tartsák magokat tsendesen, az hasakat széles ruhával kereszt-

tül

túl kőttősék, gyakran valami gyenge, lágy meleg leveſt, avagy hig főtt árpakáſa levet igyanak; Ha erre a' vérfolyás nem ſzűnne, akkor gyengén állitó ſzereket N°. 85. 94. 98. vegyenek-bé, ha pedig ezek ezen veſzedelmes állapotnak meg-orvoslására igen gyengék vólnának, akkor erősſebb orvoſságokat-is N°. 96. 97. 192. kell bé-adni, és gyſzer-'s-mind egyenlő réſzre ősſzve-elegyitett hideg vizzel és hideg etzettel meg-nedveſitett ruhákkal az haſnak alsó réſzét ſzűnetlen kőtözni kell: mihent pedig ez a' bővséges vérfolyás tſendeſedni 's keveſedni kezd, azonnal mindgyárt az állitó ſzereket, kivált az utólsókat, félre kell tenni.

De mégis jól fel-kell-jegyezni, hogy ez az orvoslás tſak akkorra való, a' mikor ſzép piros, tiſzta, és hig vér foly a' ſzemérem-teſtből, és a' ſzűlő méh minden idegen teſtektől tőkélleteſen meg-ſzabadult 's meg-üreſſedett, kővőkezendőképpen akkor, a' mikor a' vérfolyás egyedül tſak az ereknek el-lágyulásától függ; mert akkor az illyen ſzerek haſzontalanak, de még ártalmaſok-is vólnának, a' mikor a' ſzűlő méhben a' nádrapogátſa egéſzſzen, avagy belőlle valami nagy darab, avagy igen ſok, kemény, alutt vér még benn vólna, melly nem engedné, hogy a' méh ősſzve huzódgyék, és azért ennek a' vérfolyáſnak okat adna.

Ezekben az állapotokban a' Bába aſzſzony avagy a' Bábáskodó Férjfi a' nádrapogátsát avagy az alutt vért a' méhből okos kézzel huzza-ki, azután nyugadalommal és gyengén tſendeſitő ſzerekkel N°. 82. 92. tſak hamar a' felette bőv vérfolyás tſendeſen meg-ſzűnik.

Azoknál a' ſzemélyeknél, a' kik igen nagy gyermeket hordoznak, és azonban a' méhekben ſok vizet-is tartanak, gyakran meg-eſik, hogy a' méhnek

ólda-

óldalai és roſtyai ugy ki-feſzitôdgyenek és meg-erôtlenedgyenek, hogy a' méh egy darab ideig ôſzvene-huzódhaſsék; éz az állapot ſokſzor a' nehéz és ſokáig tartott ſzûlés utánn-is meg-tôrténik, azért-is a' ſzûlô méh a' ſzûlés után maga nagyságában és ki-feſzûlt állapottyában valami ûres sákhoz haſanlóképpen meg-marad, és ſemmiképpen magát ôſzvenem-huzza, melly kôrnyûlállás miatt bôv vérfolyás támad.

Mikor a' ſzûlô méh a' ſzûlés után magát ôſzvehuzza, akkor azután tſak hamar a' ſzemérem tſontok felett valami kemény golyóbis, avagy kemény kerek fel-emelkedés vagy-is domboſság kézzel tapagatván éreztetik: Ha már ez a' gólyóbis nem éreztetik; ha a' felyebb emlitett okok jelen vóltak; ha a' Bába aſzſzony avagy a' Bábáskodó Ferjfi által abban meg-bizonyoſodunk - hogy a' méhnek ûregében ſemmi benn nem maradott, akkor bátran lehet kôvôtkeztetni, hogy a' vérfolyás egyedûl tſak attól függ, hogy az igen ki-feſzûlt 's el-lágult méh magát ôſzve-nem-huzhattya.

Ebben az állapotban az haſnak alsó réſzét kézzel avagy meleg ruhákkal gyengén dörgölgetni kell; a' Bába a' nádrának ſzájját tſendeſen 's gyengén az ujjával izgaſſa; ezek által a' méhnek ôſzve-huzó ereje fel-gerjed 's fel-elled, és a' roſtak (*fibræ*) munkálódni kezdnek, a' méh végre magát ôſzve-huzza, és a' rendkivûl való bôv vérfolyás laſſan-laſſan megſzûnik.

A' gyermekágyos aſzſzonyok igen ſokſzor a' ſzerentséſen el-végzôdett ſzûlés utan a' méhekben valami kemény, gôrtsôs, és ſajdalmas ôſzve-huzáſt, az haſokban rágáſt, avagy valami erőtetô ſzorongatáſt éreznek: Ezek a' ſajdalmak néha meg-ſzûnnek, de megint oſtromonként viſzſza jônnek; némellykor

igen

igen gyengék, és nem igen sokáig tartanak, néha pedig szenvedhetetlenebbek 's kénosobbak, mint a' szűléſnek fájdalmi.

Ezek a' fájdalmak szűlés után való fájdalmaknak (Nachwehen) neveztetnek.

Illyen fájdalmakot kőzönségesen azok az aſzszonyok szenvednek, a' kik erőtlenek, avagy felette érzékeny érző inakkal birnak, avagy igen nehezen szűltek.

Ha ezek a' szűlés után való fájdalmak gyengék 's szelidek, akkor őket könnyen el-lehet űzni, ha az hasnak alsó részére szeretsen dió-viraggal, avagy tengeri gyantával (*ſuccinum*) meg-fűstelt meleg ruhák tétetnek, és a' betegnek néha egy findsia herbathé N°. 257. adatik.

Ha pedig ezek a' fájdalmak felette kemények és állandók, akkor tsendesitő orvoſságok N°. 82. 126. szűkségesek.

De ha ezek a' szűlés után való fájdalmak a' méhben benn maradott nádrapogátsától, avagy benn rekedett husforma alutt vértől származtak, akkor ezek az orvoſságok semmit sem haſználnak, addig a' fájdalmok-is el-sem-mulnak mig ezek a' dólgok a' méhből vagy a' terméſzetnek ereje, vagy a' meſterségnek segittsége által ki-nem-hozattatnak.

Mikor a' szűlés után való fájdalmok jelen vagynak, akkor az érverés kőzönségesen gyors, őszvehuzódatt, és egyenetlen, de mihent megint meg-szűnnek a' fájdalmok, azontul a' pulſus-is szabad, egyenlő és terméſzet szerént való leſzsz.

Midőn a' tejes hideglelés illendő időben meg-jelenik, és igen gyenge 's szelid, akkor nem szűkséges ellene valami kűlőnős orvoſságot adni, tsak a' felyebb emlitet porral és lágyitó itallal kell a' beteget tovább-is éltetni; az aſzszony magát minden

meg-hidegűléstől 's meg-fázástól szorgalmatosan óltalmazza, és, ha elegendő hasmenése nem vólna, akkor, valameddig az hideglelés tart, és az emlők feszesek, mind addig minden nap egy lágyitó kliştért vetteſſen-bé magának.

Ha pedig ez a' tejes hideglelés sulyosobb és keményebb akkor napjában háromszor avagy négyszer egy ollyan port N°. 1. avagy ollyan orvosságokat N°. 2. 9. kell bé-adni, és mindenkor azon szerek mellett sok lágyitó italakat N°. 40. 88. kell a' beteggel itatni.

Ritkán történik-meg, hogy a' tejes hideglelés olly sulyos és kemény legyen, hogy az érvágás ellene szükséges legyen, mégis mindazonáltal néha vért-is szükség botsáttani, ha a' beteg igen sok vérű; ha a' pulsus felette kemény és tellyes, avagy ha az emlők felette vereſſek, igen kemények, fájdalmasok és nagyon meg-gyuladtak.

Az illyen állapotban a' beteget éppen ugy kell orvosolni, a' mint kőzönségesen a' gyuladásokban jovoltatott, és ha a' gyuladás felette kemény, akkor mindgyárt kezdetben lágyitó meleg kötést kell az emlőkre kötni; ha erre a' lágyitó kötésre az emlőknek gyuladása és feszűlése tapasztalhatóképpen szűnik, azután ezen lágyitó kötések közé oszlató füveket-is kell elegyiteni.

Ezek a' gyuladások sokszor genyettséggé válnak, melly ha meg-történik, akkor ha a' genyettséget tartó tályog magától fel-nem fokad, láncétával fel-kell-mettzeni, hogy folyan-ki a' genyettség.

Gyakran a' gyuladás és az hideglelés egészszen el-mulik, de az emlők felette keményen és feszesen maradnak: Ebben az állapotban a' lágyitó italak mellett ollyan orvosságokat N°. 173. kell adni; ezek által

által gyakran kevés napok alatt az emlőknek keménysége el-olvad, 's el-oszlik.

Ha pedig az illyen kemény daganatok felette engedetlenek és hoszszasok, vagy-is sokáig tartók volnának, akkor azokra bűrök-flastromat teszünk, és azonban a' betegnek fel-olvasztó, fel-oldó, 's oszlató orvosságokat. N°. 60. 91. 135. 174. adunk; Ezekre közönségesen a' leg-engedetlenebb emlő-kemény daganatok-is, és gonosz indulatu rákfenés fekélyek-is szerentsésen meg-gyógyulnak; de mégis az illyen szerekkel sokáig kell élni, hogy leg-kissebb keményedés-is hátra ne maradgyon.

Gyakran a' tsetsnek bimbói, kivált azoknál, a' kik magok szoptatnak, meg-sebesednek és fájnak, sokszor sok helyekenn-is meg-hasadnak: Ebben az állapotban nagy könnyőbbséget lehet szerezni, ha a' tsetsnek bimbói meg-töretett, 's vizzel fel-olvosztatt birs-alma-mag-nyállal vagy-is torhával (*mucilago seminum cydoniorum*) és frissen ki-nyomatott fűl-fűlével (*succus semper vivi majoris*) edgyütt őszve-elegyitve gyakran meg-nedvesittetnek, avagy fris tojás-és viasz-olajjal jól bé-kenettetnek.

Néha pedig ezek a' részek felette nagyon megvereselednek és viszketnek, nagyon-is fájnak, és belőllek szűnetlen valami tsipős, rágó 's viszketést okozó nedvesség izzad-ki, melly néha a' tsets-bimbókat ki-sebesiti, 's fel-rágja, Illyenkor a' meg-sértődett részeket a' N°. 208. le-irt vizzel gyengén gyakran meg-kell-mosni, és szűnetlen ezen vizbe meg-mártott len-ruhákkal bé-kell takarni, de mégis arra jól kell vigyázni, hogy mindenkor, minekelőtte a' gyermek szopni fog, egyenlő részre őszve-elegyitett lágy meleg téjjel 's vizzel a' tsets-bimbók gyengén meg-mosottassanak, és meg-tiszttittassanak, hogy ebből az orvosságból semmi a' tsetsbimbókan ne maradgyan,

a' mit a' gyermek bé-szophatna : Azoknál, a' kik magok nem szoptatnak, ez a' gondviselés nem szükséges.

Vagynak gyermekágyos aszszonyok, a' kiktől a' gyermekágybéli tisztulás bőven foly; vagynak ollyanak-is, a' kiktől igen gyengén és tsak kevés mértékben menyen: Néha némellyeknél a' kifolyó vér tsak ollyan, mint az hus-lév; másoktól több taknyos, vizes matéria, mint vér menyen.

Ezekben az állapotokban tsak arra kell vigyázni, hogy azonban, a' gyermekágyos aszszony valyon jól erzié magát, vagy nem? Ha jól, akkor mindent a' terméſzetre kell bizni.

Ha pedig tapaſztaltatnék, hogy azok a' gyermekágyos aszszonyok, a' kiktől a' vér bőven és szűnetlen foly, a' miatt el-erőtlenednének, el-halványodnának, émelygéſről, ſzivdobogáſról, 's a' t. panaſzolkodnának, akkor nékiek valami gyenge állító orvoſságot, a' mint felyebb mondatott, kellene adni, és tsendeſséget kellene jovoſolni.

Ha pedig ellenben azok az aszszonyok, a' kiktől igen kevés gyermekágybéli tisztulás menyen, az alsó hasban vagy-is az haſnak alsó réſzében valami erőltető szorongatódáſt, avagy nyilalló fájdalmat éreznének; ha szédűléſről, mely-szorulásról; ſziv-dobogásról, és gyötrődéſről panaſzolkodnának; ha azonban az érverés (*pulſus*) tellyes (*plenus*) volna, akkor az jelentődik, hogy ez a' tisztulás igen szűkön folyt, és azért hogy a' gyermek-ágyos aszszony még eléggé meg-nem-tisztult: Ebben az állapotban a' lábakat lágyitó feredőkkel gyakran fereſzteni kell; az haſat a' N°. 128. le-irt kenettel néha-néha jó darab ideig jól kell dörgölgetni; lágyitó kliſtért-is gyakran kell bé-vetni; és azonban a' N°. 88. 251. le-irt italakbol a' betegekkel ſokat meg-kell itatni; és ha ezek a'

szerek

ſzerek elegendők nem vólnának, akkor nékiek lehet ollyan orvoſságokat-is N°. 120. 201. 202. rendelni; ha pedig azonban a' pulſus tellyes és feſzes vólna, akkor mindenkor eret-is kellene vágni.

A' Nagyobban hevitő és erősebben hajtó orvoſságok mindenkor felette ártalmaſok.

Igen ſokſzor meg-történik az-is, hogy a' gyermek-ágybéli tiſztulás meg-fázás avagy nagy ijedés, harag, avagy valami más elme-indulat miatt hirtelen meg-állyon, és a' belső tagokra verődgyék, és azokban felette veſzedelmes és gonoſz indulatu gyulaſztó nyavalyákat gerjeſzſzen.

Az illyen állapotban igen roſzſzul tſelekednénk, ha hajtó orvoſságokkal a' tiſztuláſt megint meg-akarnók indittani; hanem tſak ugy kell a' beteggel bánni, a' mint fellyebb ezekben a' nyavalyákban jovoſoltatott.

Néha a' gyermek-ágyos aſzſzony minden nyilván való ok nélkül valami vizes, epés haſmenésbe (*Diarrhœa*) eſik, melly' miatt a' gyermek-ágybéli tiſztulás ki-marad 's tovább nem foly.

Ha ez az haſmenés nem igen ſulyos, és ſemmi bajt nem okoz, igen ſokáig nem-is tart, akkor azt meg-nem-kell ſoha állitani.

Ha pedig igen kemény vólna, és igen ſokáig tartana, akkor a' betegeknek a' N°. 193. le-irt port bé-kell-adni, és azután a' N°. 94. le-irt orvoſsággal azon kell igyekezni, hogy az haſmenés tſendeſedgyék 's mérsékelteſsék.

Mikor az haſmenés meg-hidegüléſtől avagy az életnek roſz módgyától ſzármozik, akkor a' beteget ugy kell orvoſolni, a' mint fellyeb az illyen okokból ſzármazott haſmenésben jovoſoltatott.

Néha a' gyermek-ágyos aſzſzonyoknak leg-veſzedelmeſebb bajai abból ſzármoznak, hogy a' téj az emlőkben illendőképen el-nem-kéſzűl, a' vértől annak rendi ſzerént el-nem-válik; hanem meg-poshad 's meg-rothad, avagy hogy a' meg-feſzűlt 's téjjel meg-tőlt tſetſek hirtelen le-lohadnak, el-lágyulnak 's meg-üreſednek, jóllehet a' tſets-bimbókan ſemmi téj ki-nem fojt; mert illyenkor a' téj a' vérbe viſzſza menyen, és kűlömb-kűlömbféle réſzekre által vitetődik.

Ha az illyen téj az agyvelőbe, a' tűdőbe, avagy az haſnak valamely belső tagjába vitetődik, akkor az állapot felette veſzedelmes, és kőzönségeſen réá tſak hamar halál kővőtkezik.

Ha pedig a' vérbe viſzſza ment téj a' teſtnek valamely kűlső réſzére vitetődnék; és ottan valami daganatot támaſztana, akkor igen ſokſzor lehet a' betegen ſegiteni, tſak a' beteg ebben az állapotban ſok lágyitó italakat igyék, és a' daganat, mihent meg-lágyul, mindgyárt fel-mettzetteſsék, és fokáig nyitva tartaſsék, hogy ezen az utan minden tiſztátalanság ki-folyhaſſan.

Néha az illyen daganat mindgyárt kezdetben lágy, és benne valami meg-gyűlt hig nedveſség jelen lenni tapaſztaltatik, ha kézzel tapagattatik: Néha pedig ez a' daganat eleinten kemény; illyenkor lágyitó flaſtromokkal, avagy haſanló meleg kőtéſekkel azon kell igyekezni, hogy a' daganat hamar megérjék.

Némellykor ez az emlőkből a' vérbe viſzſza vitetett tejes matéria az egéſz teſten minden hajló tagokban, vagy-is izekben el-terjed, és valami kemény kőſzvényt támaſzt; gyakran azután egynéhány hajló tagok-is meg-merednek, 's többé meg-nem-mozdittathatnak. Ebben az állapotban a' N°. 46. 72. 116.

173.

173. 174. le-irt orvoſságok igen jól haſználnak, ha a' beteg velek ſokáig él: ha az illyen betegek még jó erőben vagynak, akkor igen jó nékiek azon ſzerek mellett gyakran valami gyenge hashajtót-is adni.

Néha tapaſztaltatik, hogy, minekutánna a' téj az emlőkből a' vérbe viſzſza vitetődik, azután a' ſzeméremteſtből valami fejéres, téj-forma takony-foly-ki, avagy hogy az ollyan aſzſzonyok valami taknyos, bűdős haſmenésbe eſnek: Ezek az ůreſedéſek majd mindenkor egéſséges tiſztuláſok, mert azok által megakadályoztatik, hogy ez a' roſz matéria más réſzekre által ne-vitetődgyék.

Sokſzor a' gyermek-ágyos aſzſzonyon valami kőlős ſzemekhez haſanló pattanáſok (*kőlős himlők*) (*exanthemata miliaria*) ůtnek-ki; mivel pedig ez a' ki-ůtés a' közönséges kőlős himlőtől nem kůlőmbőz, azért ſzintén ugy-is orvoſoltatik, a' mint a' forró hidegekben történő káſa-avagy kőlős himlőben jovoſoltatott.

Minekutánna a' gyermek-ágyos idő ſzerentséſen el-végződött, és a' gyermek-ágybéli tiſztulás laſſan-laſſan és rendeſen el-maradott 's el-mult, akkor mindenkor jó az illyen aſzſzonyoknak valami hashajtó orvoſságot N°. 5, 14. adni.

A' GYERMEKEKNEK NYAVALYÁIRÓL.

(*De morbis Infantum.*)

A' Gyermek mihent világra ſzületik, azonnal mindgyárt ſzorgalmatoſon meg-kell-visgálni, hogy friſsé, egéſséges, és elég vidámé, avagy

hogy erőtlené, és tsak kevés jelei vagynaké az életnek.

Azoknál a' gyermekeknél, a' kik frisseknek és egésségesseknek lenni láttatnak, minekutánna a' kőldők-sinór illendőképpen meg-kőttetik, jól meg-kell-viságlni, hogy nintsené rajta valami természet rendin kivűl való dolog? valyon épeké az ő tagjai? nintseneké ki-fitzomodva, avagy el-tőrve? valyon a' fő nintsené valahól meg-tőrődve, vagy-is rontsolva? valyon nintseneké a' gyermeken valami daganatok, ki-növések, rosz szinű főtok, nyul-ajak; 's a' t.

Gyakran a' gyermeknek alfele (*a' ségge*) egésszen bé-vagyon-nőve, avagy valami vékony hártyával be-vagyon-huzva; a' vizellő tsö-is éppen ugy bénőhet, 's bé-borittódhatik, még pedig annyira, hogy a' természet szerént való tisztuláfok semmiképpen ne folyhassanak: Ebben az állapotban valami okos Borbély mestersége által a' gyermeken mindgyárt segittsen; mert szükséges, hogy a' most szűletett gyermekek azoktól a' tsunyaságoktól mentől hamarébb meg-tisztulyanak, a' mellyek ő bennek abban az időben őszve-gyűltek, a' mellyben az annyok méhében mulatoztak.

A' Tsontoknak ki-fitzomadásai és törései ezeknél a' gyermekeknél gyakran igen könnyen és szerentsésen meg-gyógyittatnak,

A' Gyenge törődések, és azok a' kitsiny daganatok, a' mellyek azon törődésekből származtak, közönségesen hamar el-mulnak, ha az ember azokat lágy meleg őszve-elegyitett borral 's vizzel mosogattya, és abba mártott len-ruhával szűnetlen takargattya.

A' főnek hátulsó felén támadt nagy daganatok többire mindenkor halálosok.

A'

A' tőbb terméſzet rendin kivůl való tőrténetek olly ſiető ſegittséget nem kévánnak ; ha a' gyermek kůlőmbőn egéſséges és erőſſedni kezd, akkor az illyen tőrténetek kőzůl ſokan magaktól-is el-mulnak.

A' tőbb kőrnyulálláſokat, mellyek Borbély-mesterséggel orvoſoltatnak, és olly hirtelen ſegittséget nem kévánnak, addig mindenkor el-lehet-halaſztani, mig a' gyermek az ollyan Borbély-munkának (*operatio*) meg-ſzenvedés-ére elég erőt kap. Ha pedig ellenben tapaſztaltatnék, hogy ezek a' roſz tőrténetek 's bajak ſzůnetlen nevekednek, akkor az orvosláſt ſokára nem kell halaſztani.

Ha pedig ollyan gyermekek ſzůletnek, a' mint a' nehéz, ſokáig tartó, és terméſzet rendin kivůl való ſzůléſekben gyakran meg-eſik, a' kik igen erőtlenek és az életnek tapaſztalható jelei nélkůl tſak ugy fekůſzek, mintha meg-hóltak vólna, akkor azokat mindgyárt fel-kell-ébreſzteni, és az ő életek el-nyomattatot erejét fel-kell-elleſzteni.

Az illyen gyermekek kőzůl némelyek egéſzſzen halaványok és sáppadtak ; lélekzelni majd ſemmit ſem láttatnak ; a' ſzivben és az élet-erekben tſak igen gyenge mozgás tapaſztaltatik, melly gyakran ki-is ſzokatt maradni : ſokſzor illyen mozgáſt ſem lehet érezni ; egyedůl tſak az tapaſztaltatik, hogy az egéſz teſt még terméſzet ſzerént lágy és meleg.

Máſok ellenben, a' kik ugy fekůſznek, mint az hóltak, a' fejekben és az ábrázattyakban fel-vagynak puffadva 's dagadva, és vérrel meg-vagynak tőltve ; ſzederjes ſzinůek, és néha a' ſzájjakból ſok habot vagy tajtékat turnak-ki.

Az első állapotban, tudni illik akkor, midőn a' gyermek halavány, a' kőldők ſinórt mindgyárt illendőképpen meg-kell-kőtni, és el-kell-vágni, azután a' gyermeket őſzve-elegyitett vizből-és borból tſi-

nált meleg feredőbe kell tenni; azután a' gyermeknek egéſz fejét, ábrázattyát, melyét, hasát, hátát, és az egéſz teſtét valami ſpongiával avagy len-ruhával meg-kell moſni; azután a' vakſzemeket, az orrlikokat, és a' ſzivnek vermetskéjét gyenge ſzarvas-ſzarv-ſpirituſſal (*ſpiritus cornu cervi*) dörgölgőtni kell; erre a' munkára azok a' gyermekek, a' kik annak-előtte a' gyengeség miatt nem lélekzelhettek, lélekzelni kezdenek, egéſz teſtekben jobban meg-melegednek, a' ſzemeket fel-nyittyák, és végre ſirni-is el-kezdnek: Azok a' gyermekek pedig, a' kik ugy fekűſznek mint az hóltak, és arról ſemmi jelt nem mutatnak, hogy még-élnek, ólly hamar nem ébrednek-fel; annakokáért őket, minekutánna ekképpen haſzontalan orvoſoltattak, meleg ruhákba kell takarni, és gyakran ollyan kliſtérekkel meg-kell-kliſtérézni, a' mellyekben egynéhány tſepp ſzarvas-ſzarv-ſpiritus elegyitve vagyon: Lehet mind a' két tenyerekkel a' gyermeknek melyét néha-néha gyengén őſzve-nyomni, és azután hirtelen fel-ereſzteni; a' hát-gerintzet-is és a' melyes, kiválképpen pedig a' ſzivnek vermetskéjét gyakran gyengén ütegetni kell; az orrát bé-kell-fogni, és azonban a' ſzájba levegő eget kell bé-fúnni; ekképpen igen ſokſzor azok a' gyermekek-is meg-elevenednek, a' kiket kűlső tekéntetre nézvén hóltaknak tartottunk: De ſzűkséges, hogy az ember az időt és a' faradságat ne ſajnálya, és ezt az éleſztgetéſt egynéhány órák-ig folytaſſa; ennek a' faradságnak elég nagy jutalma az, hogy általa az ember az haláltól meg-menekedik.

A' máſodik állapotban ellenben, akkor tudni illik, midőn a' gyermekek ábrázattyokban ſzederjeſek, ezek az éleſztéſek, és minden hevitő ſzerek ártanának, mivel a' vér a' főben igen bőven őſzve-gyűlt, és az életnek ereje felette el-nyomattatott.

An-

Annakokáért ebben az állapotban el-kell-ugyan a' kôldôk ſinórt mettzeni, de mégis meg-nem kell kôtni, hanem inkább egynéhány kalán vért ki-kell-botsáttani; az által a' vér ſzabadobban kezd folyni, a' fô a' ſok vérnek terhétôl meg-ſzabadul, és tôbbire mindenkor tſak hamar az életnek jelei meg-jelennek.

Mihent elég vér botsáttatik-ki, azonnal mindgyárt a' kôldôk-ſinórt meg-kell kôtni, azután ezeket a' gyermekeket-is lehet ôſzve-elegyitett lágy meleg borban és vizben meg-moſni, és ha azonban az has az eméſztettôl bôven tiſztulni nem kezd, akkor egy kevés mézzel elegyitett kliſtért kell bé-vetni.

Ebben az állapotban a' ſpirituſos ſzereket kûlônôsôn el-kell-távoztatni.

Némelly gyermekek friſſek és egéſſégeſek, mikor ſzûletnek, ſemmi hiba-is akkor rajtak nem tapaſztaltatik, de egynéhány órák mulva, avagy gyakran hamarébb-is nehezen kezdnek lélekzelni, a' melyek herreg, az ábrázattyak el-ſzederjeſedik, a' ſzájjokból takony tojódik-ki, mellyel gyakran az ô ſzájjok egéſzſzen meg-is telik; Illyenkor ezt a' taknyot a' ſzájból az ujjakkal mindgyárt gyengén ki-kell-venni, kliſtért-is kell bé-vetni, és a' N°. 288. le-irt orvoſságból gyakran egy kávés kalánkával bé-kell-adni;

Az illyen gyermekeknek igen ſokat haſznál, ha okádnak, és az által ſok taknyot ki-vetnek.

A' ſzûlés után tſak hamar a' gyermekektôl valami ſûkeres, feketés, vagy-is inkább ſetét zôld, és taknyos eméſztet ſzokatt el-menni; ez az eméſztet *Gyermek-ſzuraknak* hivattatik.

Sokſzor nem tſak a' gyomor vagyon ſok takonnyal meg-terhelve, hanem azonban a' belekben-is a' ſok takony mellett igen ſok gyermek-ſzurok gyûlmeg.

Az

Az illyen felette bőven meg-gyűlt matéria a' kis gyermekeknek felette nagy gyötrődést és bádgyadáſt okoz, kivált ha igen sűkeres és enyves, és ha egyſzer-'s-mind nehezen-is menyen-el a' gyermekektől.

Ha pedig a' gyermek-ſzurok *tſipős*, akkor a' beleket izgattya, kemény haſ-rágáſt, puffadáſokat, gyakran nyavalya-rontáſt, és bél-gyuladáſt-is gerjeſzt.

Annakokáért leg-elsŏ gond az légyen, hogy a' gyermekeknek haſok attól a' gyermek-ſzuroktól hamar meg-ſzabadulyon; azért-is a' N°. 259. 260. leírt ſyrupokból a' gyermekeknek gyakran egy kávés kalánnal adogatni kell; ha pedig azonban a' gyermek-ſzurok bűdős és tſipős vólna, akkor a' moſt emlitett ſyrupok mellett néha-néha friſs olajból és levesből kliſtért-is kellene bé-vetni.

Hogy a' gyermek has-rágáſt ſzenved, azt abból meg-lehet-tudni, ha az has fel-vagyon puffadva, 's fuvódva; ha a' gyermek ſzűnetlen ſír, a' lábait az haſa felé fel-vonnya, magát ide 's tova forgattya, és ha egyet kettőt finghatik, azután tſendeſebben vagyon.

A' felyebb emlitett ſzerekkel, ha ſzintén már ſzopnék-is, avagy más eledeleket ennék-is a' gyermek, mégis mind addig kell ŏtet orvoſolni, mig az has a' gyermek-ſzuroktól egéſzſzen meg-nem ſzabadul: mert valameddig ebből még valami az hasban marad, mind addig az eledel jól nem ſzólgálhat, és addig mindenkor-is a' gyermek nyughatatlan leſzen.

Azt pedig, hogy a' gyermek-ſzurok a' teſtből már egéſzſzen ki-hajtatott, abból meg-lehet tudni, ha az emészteknek terméſzet ſzerént való ſzine vagyon, és többé már ſemmi taknyos, ſetét zŏld,

avagy

avagy más színű sűkeres enyves matériával elégyitve nintsen.

Azokat a' gyermekeket minnyájan, a' kik erősek, frissek, és egészségesek, mindgyárt eleinten könnyen és bőven tisztulnak, a' szájjakat szűnetlen nagy kévánsággal fel-táttyák, az ajakokat hegyessen összevonnyák, és szopni kévánnak, lehet tizen-két órak után meg-szoptatni, avagy valami más igen könnyen emészthető eledellel jól tartani.

Másokat ellenben, a' kik nem olly könnyen és nem olly bőven tisztulnak, lehet a' tsetstől husznégy, avagy harmintz óráig tartoztatni, és ha szintén enni szűnetlen kérnének-is, mégis nékiek elég eledel gyakran egy-egy kávés kalán gyenge siratlan hus-levest adni.

Minekelőtte a' gyermeknek tsets adódik, jól kell meg-visgálni, hogy szophatik-é, vagy nem.

Hogy pedig ezt meg-leheſſen-tudni, azért egy ujjat a' gyermek' szájjába kell tenni, mellyet a' gyermek ha a' nyelvivel és az ajakaival jól meg-fog 's meg-szív, akkor bizonyos, hogy a' gyermek már szophatik.

Hogy pedig a' gyermekeknek nyelvek szabad, 's nints le-nőve, azt abból meg-lehet tudni, ha a' gyermekek nagyon sikóltnak, a' nyelveket a' szájjakból az ajakokra könnyen ki-nyujttyák, a' száj-padlásárá-is könnyen fel-emelik, és végre ha jól szopnak.

Ha pedig tapasztaltatnék, hogy a' gyermeknek nyelve nem mozog olly könnyen és ólly szabadon, akkor meg-kell-visgálni, hogy valyon a' nyelvnek alsó része nintsen-é le-nőve, és következendőképpen hogy a' nyelvet tartó hártya fel-vagyon-é óldva elegendőképpen vagy nints.

Ha

Ha le-vagyon nôve a' nyelv, akkor a' nyelv alatt lévô tartó hártyát vigyázva 's okoſon ollóval annyira, a' mennyiré ſzûkséges, fel-kell-mettzeni.

Sokſzor a' gyermekek igen gyengék 's erôtlenek, és azért nem ſzophatnak; annakokáért ôket a' tsetstsel ſokat gyôtrôni nem kell, hanem inkább a' tejet gyengétskén a' tſetsbôl a' ſzájjokba kell ſejegetni, avagy lehet a' tſetsbôl a' tejet valami edénybe-is ki fejni, és azután a' gyermekeknek kávés kalánonként a' ſzájjokba tölteni; lehet az illyen gyenge gyermekeknek valami jó iffiu tſirke-hus-leveſt-is gyakran adagotni mind addig, mig a' ſzopáſra elég erôt nem kapnak; ha meg-erôſſednek, azután ôket a' ſzopáshoz kell ſzoktatni.

Néha a' kis gyermekek azért nem ſzophatnak, hogy a' nyelvek és az ajakok ſebeſſek és fájnak; avagy azért, hogy a' nyelven, az ajakokan, és a' ſzájban apró fekélyetskét vagynak.

Ezeket-is éppen ugy kell táplálni, a' mint elôbb mondatott, mind addig, mig ezek a' bajok nem enyhûlnek, avagy egéſzſzen el-nem-mulnak.

Ebben az állapotban a' gyermekek igen hamar meg-kônnyôbbednek, ha az ô ſebei avagy fekélyei a' N°. 67. 261. le-irt ſzerrel gyakran bé-kenettetnek.

Minekutánna a' gyermekek egy darab ideig ſzopnak, azután igen ſokſzor a' téjtôl kûlômb-kûlômb-féle bajakat kezdnek ſzenvedni, kivált ha az ô gyomrak gyenge, avagy ha az ô belei ſok takonnyal dugva 's terhelve vagynak.

Mert illyenkor tôbbire a' téj a' gyermeknek gyomrában meg-aluſzik, meg-ſajtaſodik, és meg-ſavanyodik: Innét a' gyomor és a' belek fel-puffadnak, has rágás támad, és ezen okokból az illyen gyermekek nyavalya-rontásba, kemény, és ſokáig

tartó

tartó in-rángatódáſokba eſnek, gyakran ſok taknyos és ſajtos matériát okádnak, nagyon gyötrődnek, gyengék és nyughatatlanok, erre valami kemény haſ-menés támad, az emészteti kőzönségeſen ſajtos, turos, taknyos, roſz ſzagu, néha mindgyárt kezdetben zöldes, néha pedig nagyon sárga ugyan, de mégis rövid idő mulva ſzintén ugy páſint-zöld ſzinűvé válik; Ebből bizonyos, hogy a' gyomorban és a' belekben ſok etzet izű ſavanyóság vagyon, melly ezeket a' bajakot okozza.

Az illyen történetekben ollyan orvoſságokat kell a' gyermekeknek adni, a' millyenek N°. 262. 263. 264. 265. irva vagynak.

Ekképpen a' tſipős matéria kőzönségeſen meg-orvoſoltatik, és a' teſtből ki-hajtatik.

Ha az haſ-rágás ſelette kemény, akkor friſ olajból és levesből a' belekbe kliſtért-is kell bé-vetni, és az haſra ſzeretſen dió-virággal meg-fűſtelt len-ruhákat kel rakni, avagy pedig gyenge ruhából vékony zatskót kell varni, és azt azután ſzékfű-virággal meg-kell-tőlteni, 's melegen ſzűnetlen az haſan kell tartani.

Ezen ſzerekkel a' gyermeket addig kell egymás után orvoſolni, mig a' ſajtos és ſavanyó matériának jelei egéſzſzen el-nem-veſznek.

Ezen idő alatt, kivált ha a' ſavanyóság igen nagyon meg-gyűlt, kevés tejet kell a' gyermekkel ſzopotni, avagy étetni, hanem inkább azonban őtet leg-inkább jó iffiu tſirke-hus-leveſſel kell táplálni.

Az előbb emlitett bajok a' moſt elő-adott orvoſlaſſal való ſzorgalmatos éléſre többire mindenkor minnyájan el-maradnak; ha pedig az haſ-menés az után-is még tſak meg-maradna, minekutánna már a' ſavanyó és ſajtos matéria a' teſtből ki-takarodott

dott, akkor a' N°. 266. le-irt orvoſsággal kell a' gyermeket éltetni.

Az erőſſen állitó és őſzvehuzó orvoſságok a' gyermekeknek mindenkor ártalmaſok; mert kemény daganatokat, nagy és kemény haſat, engedetlen és gyakran gyógyithatatlan ſarvadáſt; 's el-aſzſzáſt okoznak.

Minekutánna a' felyebb emlitett orvoſságokkal minden taknyos, ſajtos és ſavanyó matéria a' teſtből ki-hajtatott, ha azután-is mégis a' nyavalya-rontás és az in-rángatódáſok még tſak meg-maradnának, akkor ollyan orvoſságokat kell rendelni, a' millyenek N°. 267. 268. 269. 270. irva vagynak.

Mindazonáltal illyen ſzereket addig ſoha adni nem kell, mig az első utak, az-az: a' gyomor és a' belek minden tſipőſségtől meg-nem ſzabadulnak, mert ezeknek a' bajoknak leg-főbb okai ebben a' tſipőſségben vagynak; Ha tehát ez a' tſipőſség előbb a' teſtből ki-nem-hajtatik, akkor ezek a' ſzerek haſzontalanak, mégis mindazonáltal, ha a' nyavalya-rontás és az in-rángatódáſok igen kemények és ſokáig tartanak, akkor illyen ſzereket-is az előbb emlitett orvoſságokhoz lehet elegyiteni.

Azoknál a' gyermeknél, a' kiknek roſz formáju avagy nagy fejek vagyon, avagy a' kikben a' koponyának tſontyai egymáſtól igen távól állnak, és a' kik ſzűnetlen álmaſok, és nyilván való ok nélkül gyakran okádnak, az inaknak rángatódáſai mindenkor felette veſzedelmeſek.

Sokſzor meg-történik, hogy az illyen gyermekeknek fejekből ſok takony le-ſziváragjan, mellyet azonnal ſzűnetlen le-nyelnek, végre nehezen kezdnek lélekzelni, és hurutnak, azonban ſulyos nyavalya-rontásba eſnek, és gyakran tſak hamar meg-is halnak.

Ezen

Ezen gyermekek közûl némellyek kisded 's gyenge korokban az illyen bajaktól ugyan szabadak 's menttek, de mégis örökké tsak beteges ek és oftobák, és gyakran tellyes életekben más nyavalya-rontáshoz hasonló történetektôl, vagy még a' korságtól-is (*epilepsia*) gyötröttetnek.

Az illyen gyermekeknek sokat lehet használni, ha az ember gyakran valami gyenge hashajtót (*laxativa*) ád.

A' gyermekek nyavalya-rontásokba (Fraisen) és in-rángatódásokba (Zuckungen) gyakran a' Dajka miatt esnek, ha tudni illik, a' Dajka nagyon megharagszik, meg-ijed, avagy egyébképpen az elméjében felette nagyon fel-háborodik, és mindgyárt utánna a' gyermeket meg-szoptattya.

Ebben az állapotban a' gyermekeknek mindgyárt has-hajtó orvosságot kell adni, és, hogy szopjanak, egy darab ideig meg-nem-kell engedni, azonban a' tsetseket egynéhányszor ki-kell-fejni, és azután kell a' gyermekeknek tsetset adni, minekutánna az elmének indulattyai meg-tsendesednek, és azok a' bajok-is minnyájon el-mulnak, a' mellyek az elmének indulattyaiból származtak vólt, és ha már a' tsetsekben-is jó téj vagyon.

A' szoptató Dajkákat az havi tisztulás néha rendesen járja; Ha már illyenkor a' szopó gyermekek jól vagynak, akkor nem szükséges a' Dajkát változtatni; Ha pedig az havi tisztulásnak idején a' gyermekek mindenkor betegesek vólnának, és ha nagyon nyughatatlankodnának, in-rángatódásokat avagy nyavalya-rontásokat szenvednek, akkor a' szopó gyermekeket a' szopástól el-kell-fogni, avagy más Dajkához kell adni.

A' kis gyermekek egy darab idővel a' szülés után gyakran *sárgaságba* esnek; illyenkor az ô gyom-

rak és belek többire mindenkor felette fel-puffadnak 's fel-fuvódnak: Ebben az állapotban szintén tsak ugyan azon fellyebb említett has-hajtó orvoſságokat kell a' gyermekeknek bé-adni, különösön pedig a' N°. 264. le-irt orvoſságot akkor kell adni, a' mikor valami jelek azt mutattyák, hogy a' gyomorban valami etzetes ſavanyóság, avagy ſajtos, turós matéria gyült-meg.

Ha pedig annak ſemmi bizonyos jelei nem láttatnának, hogy a' gyomorban igen ſok etzetes ſavanyó matéria gyült vólna meg, és ha a' gyermeknek azonkivül-is az haſa elegendőképpen menne, akkor egy darab ideig őket tsak ollyan orvoſságokkal kell éltetni, a' millyenek N°. 271. 272. irva vagynak.

Ezen orvoſságok akkor-is ſokat haſználnak, ha a' gyermekek velek ſokáig élnek, midőn az ajakakon, a' fog-huſakan, a' nyelvén, avagy a' torokban apró fekélyettskék vagynak; Ha pedig a' gyermekek azonban az eméſztettől eleget nem tiſztulnának, és haſ-ſzorulaſt ſzenvednének, akkor ezeket az orvoſságokat néha egy vagy két nap el-lehethagyni, és azok' helyett azonban lehet valami gyenge hashajtó ſzert N°. 273. rendelni.

Azonban az illyen gyermekek' ſzájját mindétig tiſztán kell tartani, és friſs kut-avagy sállya-vizzel gyakran ki-kell-moſni: Ha az ajakok, a' nyelv, a' fog-hus, és az torok ſebes, akkor a' N°. 261. le-irt ſzerrel ezeket a' réſzeket gyakran bé-kell-kenni.

Ha pedig a' ſzáj, avagy ezek a' réſzek valami ſejér, vaſtag ragadós hártyával bé-vólnának-boritva, és ha ezek az apró fekélyek gombaſok és fel-tſutſorodtak vólnának, akkor lehetne valami vékony lenruhát vizzel meg-nedveſiteni, vizeſen a' N°. 274. le-irt porba mártani, és azután vele ezeket a' réſzeket

ket gyengén dörgölgötni; ezen gyenge dörgölés után a' szájjat tiszta ki-mossuk, és minden sebes részt a' N°. 261. le-irt orvosságal bé-kenünk.

Ha a' gyermekeknek ábrázattyokan, füleken, avagy a' szemeknek tájján, a' fönek hajos részén, a' nyakan, avagy a' testnek más részein valami tsipös, viszkető, fel-rágó, sokáig tartó ki-ütések, pattanások, avagy apró fekélyetskék vagynak, akkor a' gyermekeket, a' mint felyebb mondatott, ollyan orvosságokkal kell sokáig éltetni, a' millyenek N°. 271. 272. 273. irva vagynak.

Ezekből a' fekélyekből gyakran igen sok tsipös nedvesség foly-ki, melly a' körül lévő részeket meggyulasztya, és fel-rágja, avagy majd szenvedhetetlen égést és viszketést okoz: Ebben az állapotban a' ki-folyó tsipös nedvességet lágy meleg egyenlő részre összve-elegyitett téjjel 's vizzel gyakran le-kell-mosni, és azután a' sebeket száraz ruhával jól meg-kell-szárasztani: a' szárasztó, kiváltképpen pedig az *ónos* szerek itten többire mindenkor veszedelmesek; a' sebek, fekélyek, 's bőr-le-hullások (*excoriationes*) ugyan az illyen szerekre gyakran meg-gyógyulnak, de azután ez a' tsipősség sokszor a' belső részekre bé-verődik, és gyuladásokat, nyavalyarontásokat (Fraisen), nehéz lélekzést, vakságot, és néha korságot-is (*epilepsia*) okoz: annakokáért ezekben a' környülállásokban a' betegekkel igen okosan 's vigyázva kell bánni; ezek a' bajak ugyan sokáig tartanak, de mégis a' gyermekeknek szüléji, hogy a' nagyobb veszedelem el-távoztassék, azért a' békeséges türést félre ne tegyek, hanem a' gyógyulást álhatatosan el-várják.

Szintén ezek az orvosságok használnak azoknak a' gyermekeknek-is, a' kiknek nagy hasok vagyon, avagy a' kikben ugy láttzik, hogy a' belső

tagok meg-dugultak 's meg-keményedtek, tsak sokáig kell velek élni, azonban minden reggel és estve az hasat-is fejér málva-ir-ral (*ungventum de althæa*) jól meg-kell dörgölni.

Ha pedig már az hasban levő belső tagoknak meg-keményedése olly engedetlen vólna, hogy ezek az orvosságok eleget ne használhassanak, és ha azonban tapasztaltatnék, hogy a' nyakon, avagy a' testnek más részeinn-is az ikráshusok (*glandulæ*) megkeményedtek, akkor azt a' szert kell rendelni, a' mellyik N°. 275. irva vagyon, ez az orvosság, ha a' beteg vele sokáig él, többire mindenkor arra elégséges, hogy az illyen keménységek meg-orvosoltassanak; ellenben pedig ha láttatnék, hogy egyszer-'s-mind a' belekben-is sok savanyó nedvességek vagynak, akkor a' N°. 276. le-irt orvossághoz kell folyomodni.

Azok a' gyermekek, a' kiknek *kettős* tagjai (doppelte Glieder) vagynak, avagy a' kik az ugy nevezett *ángliai* nyavalyába (engliſche Krankheit) estek, ha a' N°. 271. 272. 275. 276. le-irt orvosságokkal, avagy azokhoz hasanló erejű szerekkel jó idején élni kezdnek, és ekképpen sokáig orvosoltatnak, akkor ebből a' nyavalyából gyakran szerentsésen fel-épülnek, avagy leg-alább ennek a' nyavalyának veszedelmes következéseit meg-akadályoztattyák, 's el-távoztattyák.

A' N°. 277. le-irt por-is ezt az ángliai betegséget (*rachitis*) sokszor egészszen meg gyógyitotta, mikor a' betegek vele sok hólnapokan, néha egész esztendeig-is szorgalmatoson éltek.

Tsak a' szükséges, hogy, ha a' gyermekek az emésztettől eléggé nem tisztulnak, avagy ha azonkivül-is az ételt nem igen kévánnyák, akkor a' most emlitett orvosságokkal való élés közben gyakran valami

lami gyenge hashajtó orvoſságot N°. 273. vegyenek.

Az illyen gyermekeket mindenkor igen tiſztán és ſzûnetlen ſzárazan kell tartani; mert ha mindétig nedveſségben és tſunyaságban tartatnak, akkor az által tſak ſulyoſodik a' nyavalya: A' ſzobának, a' hól az illyen gyermekek tartatnak, tiſztátalansága avagy nedveſsége ſokſzor ennek a' betegségnek első oka.

A' tiſzta, ſzáraz, fris levegô ég ezeknek a' betegeknek igen haſznos, azonban a' gyermekeket a' teſtnek azon gyakorlâſaira 's mozgatâſaira kell fogni, a' mellyekre az ollyan idô alkalmatos.

Az-is ſokat ſegitti és ſietteti az orvoslâſt, ha az has és a' fel-dagadt, 's meg-vaſtagodatt tagok kámforral és tengeri gyantával (*ſuccinum*) megfûſtelt pamut vagy-is gyapott-ruhával, *avagy flanellal*, naponként gyengén dörgôltetnek.

Azok a' gyermekek, a' kikben *geleſztèk* vagynak, közönségeſen a' N°. 278. 279. 280. 281. 282. le-irt orvoſságokkal ſzerentséſen meg-gyógyulnak.

Ha pedig tapaſztaltatnék, hogy az has kemény és egyſzer-'s-mind feſzûlt-is, avagy hogy a' teſtben az ikrâshuſok (*glandulæ*) meg-keményedtek, akkor az illyen ſzereket lehet a' felyebb emlitett oſzlató ſzerekkel ôſzve-elegyiteni.

Az harmadik, avagy a' negyedik hónapban igen ſokſzor meg-tôrténik, hogy a' gyermekek mindent, a' mit a' kezekbe veſznek, a' ſzájjokba dugjanak, és keményen harapjanak; illyenkor a' ſzájból ſok nyál foly, és tapaſztaltatik, hogy mind a' két âll-tſontak igen melegek, ſok helyeken felette veresſek, és viſzketnek; néha az egéſz teſt meg-hevûl, az ábrázat piros, a' gyermekek bádgyattak, és a' pulſus azonban hideglelôs, gyors.

Ezek a' bajok minnyájon akkor kezdődnek, mikor a' fognak materiája, vagy-is mikor az a' matéria, a' mellyből fog-leſz, meg-kezd-keményedni, fel-dagad, és valamennyire fel-emelkedik. Illyenkor az auſtriai németek mondáſa ez: es ſchieſſen dem Kinde die Zillen ein; a' magyaroké pedig ez: a' *Gyermeknek ſóga haſad.*

Ebben az állapotban, ha az has illendőképpen nem menyen, lehet gyakran egy kliſtért bé-vetni, és azonban valami gyengén hiveſitő orvoſságot N°. 283. rendelni: Lehet a' fájós helyet-is a' N°. 67. le-irt ſzerrel gyakran bé-kenni; ekképpen ezek a' vér-forráſok majd mindenkor hamar és ſzerentséſen meg-gyógyittatnak.

Az hetedik, nyóltzadik, avagy kilentzedik hónapban, néha későbbre-is, a' kis gyermekeknek fogai ki-kezdnek-ûtögőtni.

Némelly gyermekeknél a' fogok igen könnyen és ſokſzor tapaſztalhatatlanul-is ûtnek-ki.

Máſoknál ellenben a' fogok gyakran igen nehezen ûtnek-ki; a' fog-huſak fel-dagadnak, meg-vereſſednek, meg-gyuladnak, égnek 's fájnak; a' poſák nagyon meg-piroſſadnak; a' ſzemek meg-homályóſodnak, meg-fényeſednek, meg-merednek; a' ſzájjból kőzönségeſen ſok nyál foly; többire mindenkor valami kemény hideglelés támad; a' gyermekek nagyon ſzomjuhoznak, egéſz teſtekben nagyon meg-hevûlnek, nyughatatlankodnak, gyötrődnek, 's nem alhatnak: Igen ſokſzor az inak rángatódnak, és a' kisdedek nyavalyarontásba eſnek, ſokſzor egy-ſzer-'s-mind az has-is higan és egymás után gyakran menyen; ha ez az haſmenés nem felette kemény, akkor jobb mindenkor, hogy a' fogoknak ki-ûtéſekor az has higan 's gyakran mennyen, mint-ſem hogy a' gyermekek has-ſzorulásban legyenek.

Ha

Ha már ez az hideglelés kemény és sulyos akkor a' N°. 283. le-irt orvosságból minden órában, egy kalánnal bé-kell-adni, és ha az has eléggé meg-nem-vólna nyitva, akkor valami lágyitó kliſtért-is kell gyakran bé-vetni; a' láboknak talpaira gálbán-flaſtromat avagy ſavanyó kováſzt kell kötni, a' feldagadt, és veres ſog-huſt-is a' N°. 67. le-irt ſzerrel ſzűnetlen nedveſiteni kell.

Erre az orvoslásra gyakran a' forróság és az hideglelés tſak hamar ſzűnni kezd, és a' fogok ſzerentséſen ki-ütnek.

Sokſzor pedig ezek az orvoſságok ſemmit ſem haſználnak; a' forróság és az hideglelés ſzűnetlen nevekednek; a' ſzemek meg-vereſſednek; in-rángatódáſok és nyavalyarontáſok támadnak; ebben az állapotban a' gyermekeken eret kell vágni, avagy, a' mi még könnyöbb, a' fűleknek töveire vér-ſzipókat (Blutigel) kell tenni.

Mikor a' gyermekek véres terméſzetűek avagy ha a' nyavalya felette engedetlen, és az hideglelés igen keményen és ſulyoſon meg-marad, néha kéntelenittetünk az érvágáſt, avagy a' vér-ſzipó-tételt máſodſzor-is megint elé-venni.

Ha illyenkor a' nyavalyarontás és az in-rángatódás ellen ſpirituſos avagy más hevitő ſzereket adnánk, akkor nem tſak a' nyavalyát meg-ſulyoſitanók, hanem gyakran még halált-is okoznánk: Annakokáért ebben az állapotban a' nyavalyarontás és az in-rángatódás ellen hevitő ſzereket ſemmiképpen adni nem kell mind addig, valameddig az hideglelés kemény, a' pulſus tellyes, és a' forróság még nagy.

Ha pedig az in-rángatódás és a' nyavalyarontás még azután-is meg-maradna, minekutánna *biveſitő* orvoſságokkal, ſok *kliſtérekkel*, és *érvágáſſal* az *hideglelés*, és a' *forróság* ſokat ſzűntek, akkor

már lehet ollyan orvoſságokhoz folyomodni, a' millyenek N°. 267. 268. 269. 270. irva vagynak.

Ezeket az orvoſságokat gyakran mindgyárt eleinten-is az in-rángatódáſok és a' nyavalyarontás ellen lehet rendelni, ha a' gyermekeknek a' fogoknak ki-ûtéſekor ſem tapaſztalható forróságok, ſem nagy hidegleléſek nintſen, és ha azonban a' gyermekek bádgyattak és álmaſok, és ha ſemmi jelek azt nem mutattyák, hogy ezek a' bajok a' gyomorban avagy a' belekben meg-gyûlt takonytól, ſavanyóságtól, avagy valami más tſipôſségtôl ſzármaznak.

Ha pedig a' felyebb le-irt jelekbôl éſzre-vétetődnék, hogy a' gyomor avagy a' belek taknyos, turós, avagy ſavanyó matériával meg-vagynak terhelve, akkor azt a' roſz matériát a' felyebb említett gyenge ſzerekkel ki-kell-hajtani, mellyre azután többire mindenkor minden in-rángatódáſok és nyavalyarontáſok egéſzſzen el-mulnak.

De ha azután-is, minekutánna már az a' roſz matéria a' teſtbôl ki-hajtatott, az in-rángatódáſok és a' nyavalyarontás mégis tſak meg-maradnának, akkor már lehet nyavalyarontáſt tſendeſitô ſzereket N°. 267. 268. 269. 270. adni.

Ha ezek a' ſzerek ezen történeteknek el-ûzéſekre elégtelenek vólnának, akkor mellettek a' lábikrákra-is hólyag-huzó haſtromat kell kôtni.

Gyakran pedig tapaſztaltatik, hogy a' fog-hus ottan, a' hól a' fog ki-akar-bunni, felette nagyon fel-emelkedik, nagyon meg-feſzûl, és olly kemény, hogy a' fogtól által nem furattathatik, fel-nem-haſittathatik: Ebben az állapotban a' fog-huſt fel-kell-mettzeni, és a' ki-igyekezô fognak utat kell tſinálni.

Ta-

Tapaſztaltatik, hogy azoknak a' gyermekeknek fogai kőzőnségeſen kőnnyőbben ůtnek-ki, a' kiknek azonban valami gyenge, és ſemmiképpen nem bádgyaſztó haſmenéſek vagyon.

Azok ellenben, a' kiknek az haſok ſzorulva vagyon, bágyattak és álmaſok, 's meredt ſzemekkel néznek, tőbbire mindenkor nyavalyarontásba eſnek.

A' kis gyermekek ha hirtelen hideg avagy ſzoros helyen által fuvó levegő égre vitetnek, akkor gyakran meg-náthaſadnak és hurutni kezdnek, bérekednek, azonban néha hidegleléſek, forrőságok és ſzomjuſogok-is vagyon: Ez a' nyavalya gyakran kőnnyen meg-orvoſoltatik, ha az ember nékiek a' N°. 284. le-irt orvoſságot rendeli, és a' N°. 13. le-irt herbathét gyakran innya adgya.

Ha pedig éſzre-vétetődnék, hogy a' gyermeknek a' torka felette nagyon bé-rekedett, a' melyre a' ſzáraz huruttól ſzűnetlen győtrőttetik, a' ſzeméből és az orrából ſzűnetlen valami vizes, tſipős matéria foly, akkor azt az orvoſságot N°. 285. kell adni.

Ha pedig már az hurut meg-nedveſedik, és ha a' jelek azt mutattyák, hogy a' tűdő takonnyal teli vagyon, mellyet a' kis gyermekek ki-nem-pőkhetnek, hanem inkább le-nyelik, akkor nékiek ollyan orvoſságot kell adni, a' millyen N°. 273. irva vagyon; erre az hurut gyakran kőnnyen és ſzerentséſen el-mulik.

Ha pedig a' nehéz lélekzésből és a' gyakor kőhőgésből éſzre-vétetődnék, hogy takony ugyan már vagyon jelen, de nem akar meg-mozdulni, akkor ollyan orvoſsághoz N°. 286. kell folyomodni; ha már az által a' tűdőben lévő takony eléggé felolvad, és meg-mozdul, és a' gyermek hőrrög, és nedveſen hurut, akkor, a' mint felyebb mondatott,

tott, a' N°. 273. le-irt orvoſsághoz kell folyomodni.

Sokſzor valami állandó, ſzáraz és tſiklandó hurut még a' kis gyermeken tſak meg-marad, melly kivált éttzaka a' gyermekeknek álmot nem enged, és igen alkalmatlan: Ezt a' kôhôgéſt a' N°. 287. le-irt orvoſság azután igen kônnyen el-hajtya, minekutánna a' teſtbôl minden takony ki-hajtatott, és a' gyermekek kônnyen lélekzelnek.

Az hurut azoknál a' gyermekeknél, a' kiknek belsô réſzei, kivált a' tûdôjek és a' gyomrak ſok ſûkeres enyves takonnyal terhelve vagynak, igen engedetlen; az illyen gyermekek a' kôhôgés kôzben fulladozni kezdnek, az ábrázattyokban meg-ſzederjeſednek, és lélekzetet nem vehetnek, mintha meg akarnának fulladni; ekkor nékiek ollyan orvoſságokat kell adni, a' millyenek N°. 288. 289. 290 irva vagynak.

A' N°. 289. avagy 290. le-irt orvoſságok ebben a' felette veſzedelmes és ſokáig tartó állapotban tôbbire mindenkor leg-jobban haſználnak, a' gyermekek tôlle gyakran okádnak, és ſok enyves taknyot vagyis turhát vetnek-ki, 's azután nagyon meg-kônnyôbbednek; néha pedig ez az orvoſság a' gyermekeket valami taknyos, és nagy kônnyôbbséget ſzerzô haſmenésbe veti, és igy ez a' nyavalya laſſan-laſſan el-mulik; ha pedig erre az orvoſságra illyen kônnyôbbitô ûreſedéſek (*evacuationes*) nem kôvôtkeznének, akkor azt néha-néha egy nap el-kellene hagyni, és helyette azon nap más ſzert N°. 273. kellene rendelni.

EZEN
ORVOSI TANITÁSNAK

két Részeiben feltalálandó leg-nevezetesebb és emlékezetre leg-méltóbb Tzikkelyekre

MUTATÓ TÁBLA.

A. *Levél.*

AGYVELÖNEK GYULADÁSA mi légyen. I. *Rész.* 54
Jelei. ..... *ugyan ott.*
Felette veszedelmes. 55
Miképpen orvosoltatik. ..... *ugyan ott.*
Genyettséggé-is válik. 56
A' genyettség gyakran sükettséget. ..... *ugyan ott.*
és vakságot okoz. 57
Ennek a' nyavalyának matériája a' fobol gyakran más részre vitetődik. ..... *ugyan ott.*
A' testnek ezen gyuladásban történő ürüléſei (*evacuationes*. ..... *ugyan ott.*
Álmosító szereket ebben a' nyavalyában vigyázva kell adni. 58
Némely Betegek még azutánn-is esznek nelkül beszéllnek, minekutánna ez a' nyavalya meg-gyógyittatik. ..... *ugyan ott.*
ÁGYÉK-HÁRTYÁNAK GYULADÁSA felette veszedelmes. ..... I. *Rész.* 128
Az ő Jelei. ..... *ugyan ott.*
Orvoslása. 129
ÁLLANDÓ FORRÓ HIDEG. Lásd. Forró Hideg.
ÁLMOTLANSÁG az forró didegben. Lásd. Forró Hideg. .....
ÁNGLIAI BETEGSÉG. Lásd. Gyermekek nyavalyái.
ANTAL TÜZE. Lásd szent Antal tüze. .....
ÁJULÁSA a' vájudó Aszszonynak. Lásd szülő Aszszonyok Nyavalyái. .....
ARANY-ER folyó, és vak avagy nem folyó. II. *Rész.* 55
Kétféle: külső és belső. ..... *ugyan ott.*
Gyuladással-is, gyuladás nélkül-is jár. .... *ugyan ott.*

Tob-

Többire rendesen foly..... 56
és hasznos..... 57
Ha pedig hirtelen meg-állittatik, akkor felette veszedelmes nyavalyák támadnak..... *ugyan ott.*
Annakokáért illyenkor azon kell igyekezni, hogy az arany-er megint meg-indulyon..... *ugyan ott.*
Ha igen szűken foly, miképpen lehet bővebben folytatni..... 59
Ha igen bőven foly, akkor azon kell igyekezni, hogy szűkebben és tsendesebben folyan.. *ugyan ott.*
A' vak, vagy-is a' nem folyó arany-ernél mire kell vigyázni..... 60
A' meg gyuladott vak arany-ernek orvoslása. *ugyan ott.*
Ha fenévé válna, mit kellene tselekedni..... 61
Ha genyettséggé válna, mit kellene tselekedni. *ugyan ott.*
Ha üres utakat (*sinus*) és tsö-fekélyeket (*fistulæ*) tsinál, akkor hogy kell orvosolni..... 62
A' rendes arany-er folyással hogy kell bánni.. *ugyan ott.*
A' rendetlen arany er miből származik, és miképpen távoztatik-el..... 63
Ha régi meg-keményedett tsomokká vált vólna, hogy kellene a' beteget orvosolni..... 64
A' meg gyuladott belső arany-ertől gyakran kemény has fajás támad..... 65
Az arany-er helyett gyakran vért vizellik a' beteg..... *ugyan ott.*
Némelly arany-eres Betegek minden hasmenéskor nagy fájdalmat éreznek..... *ugyan ott.*
A' belső arany-er gyakran hoszszu tsomokká válik; ezek a' tsomok sokszor az hasmenéskor ki-hunnak..... 66
Néha pedig ezen ki-butt tsomók künn szorulnak, nagyon meg-gyuladnak, avagy fenévé válnak..... *ugyan ott.*
Némellykor az arany-ernek minden jelei meg-jelennek, és az erek mégis fel-nem-dagadnak.... 67
A' véghurkából néha valami tsipős nedvesség izzad-ki, melly nagy égető fájdalmat okoz *ugyan ott.*
Az Aszszonyi személyek minekelőtte az havi tisztulás meg-indul, néha az arany-erekben mindenkor nagy fájdalmat éreznek..... 68
ASZSZONYI NEMEK' KÜLÖNÖS NYAVALYÁI..... II. *Rész*..... 105

Hószám-

Hóſzámnak avagy Havi Tiſztuláſnak mi neveztetik, és mitől okoztatik..... 106
Az Havi Tiſztulás nem betegség akár bőven, akár ſzűkön folyan, ha azonban az Aſzſzonyi Személyek egéſségeſek..... ugyan ott.
Az Hóſzám kűlömbkűlömbféleképpen jár.. ugyan ott.
Azok az Aſzſzony-emberek, a' kiket az hóſzám nem jár, nem minnyájan magtalanak; azok ellenben, a' kiket az hóſzám vénség miatt nem jár, minnyájan magtalanok.. ugyan ott. és 107
A' Léányokat addig Férjhez adni nem jó, mig az hóſzám meg-nem-indul..... ugyan ott.
A' Leg-elsö Hóſzám néha igen könnyen, néha pedig igen nehezen indul-meg..... ugyan ott.
Az Hóſzám gyakran meg-jelenik, és azután megint egy-néhány hólnapokig el-marad..... 108
Sokkal többzer történik az, hogy a' teſtben lévő nyavalyák állitsák-meg az Hóſzámat, mint-ſem az, hogy a' meg-állatt 's meg rekedett Hóſzám azon nyavalyákot okozza. ugyan ott.
A' Leg-elsö Hóſzámnak Jelei..... 109
Hogy kell akkor az Aſzſzonyi ſzemélyekkel bánni..... 110
A' Vérnek bővsége gyakran minden havi tiſztuláskor nagy bajokat ſzerez..... 111
A' Vérnek taknyoſsága-is ſokſzor ſzintén ollyan nagy Bajokat ſzerez..... 112
A' Teſtnek gyengesége-is, és a' görtsök haſanló bajokat gerjeſztnek..... 113
Az Hasban avagy a' Nádrában (méhben) lévő meg-keménnyedéſek az havi tiſztuláſt igen fájdalmaſsá teſzik..... ugyan ott.
Az Hóſzám gyakran minden nyilván való ok nélkül meg-reked 's el-marad..... 114
Havi tiſztuláſt erős orvoſságokkal hajtani mindenkor ártalmas; gyenge ſzereket néha lehet megpróbálni, de mikor..... ugyan ott.
Az Hoſzſzas nyavalyák, és az igen bővürefedéſek (*evacuationes*) után az Hóſzám el-marad..... 115
Gyakran a' kemény elme-indulatok és megbidegülés utánn-is el-marad..... ugyan ott.
A' Gyenge Aſzſzonyi ſzemélyeknél ez tſak tſekély okból-is meg-történik..... 116

A'

A' Meg-rekedett hóſzam néha igen hirtelen és bőven meg-indul..... ugyan ott.
Az Havi Tiſztulás gyakran ſokáig tartó Vérfolyáſsá válik..... 117
Avagy a' tiſzta fris vér helyett ſzűnetlen valami sűkeres enyves, feketés, taknyos vér folyik..... 118
Melly néha igen tſipős..... ugyan ott.
Midőn a' vér folyás ſokáig tart, akkor a' méhben gyakran gonoſz indulatu meg-keményedések, avagy rákfenés fekélyek vagynak. ugyan ott.
A' Gyenge ſzemélyeknél igen ſokſzor az havi tiſztuláſnak előtte avagy utánna valami taknyos, fejéres matéria folyik..... 119
Ez a' Fejér Folyás a' teſtet néha igen bőv avagy igen ſokáig tartó folyásával meg erőtleniti. ugyan ott.
Az Aſzſzonyi Személyek ſzemérem-teſtének tiſztátalansága és kemény avagy gyakor izgatáſa is fejér folyáſt okoz..... ugyan ott.
Az Aſzſzony-emberek fejér betegségének (*chloroſis*: die Bleichſucht.) Jelei és orvoslása.... 120
A' Fejér folyás gyakran a' Nadrának meg-taknyoſadásától ſzármazik..... 121
Ha igen bővön foly, avagy ha igen ſokáig tart, akkor néha ſarvadáſt (eine Abzehrung) kővetkeztet..... 122
Gyakran el-mulik, és azután taknyos pőkés kő. vőtkezik..... ugyan ott.
Néha igen tſipős, rágó, és bűdős..... ugyan ott.
A' Méh' gyuladásának és eveſedésének orvoslása..... 123
Az Hóſzám az őrőgődéſſel ſzúnik, rendetlenül foly, és végre végképpen el-is marad..... 124
Illyenkor néha a' teſtben ſok rendetlenségek történnek..... ugyan ott.
Réſz ſzerént a' vérnek bővségétől, réſz ſzerént pedig a' gőrtsőktől..... ugyan ott. és.. 125

B.

BÁNYÁSZ-KÓLIKA. Lásd. Hasfájás.....
BELEKNEK fájdalmi és gyuladáſa. Lásd. Hasfájás..
BETEGSÉG. Mi neveztetik ugy..... I. Réſz.....1
Kűlőmbféle ſulyoſságu..... 2
Kőzönséges orvoslása..... 3
Nem kell minden betegséget hánytatóval avagy hashajtóval ozvoſolni kezdeni..... ugyan ott.

A' Betegség származik a' testnek hig avagy kemény részeinek hibáitól vagy különösön, vagy edgyütt ..... ugyan ott.
Hibái az hig részeknek. Lásd. Folyó Részei a' testnek .....
— a' kemény részeknek. Lásd. Kemény Részei a' testnek .....
A' Betegségnek nagyságáról és veszedelmes vóltáról 6
Orvoslása a' Betegségnek midőn sok veszedelmes történetek edgyütt vagynak ..... ugyan ott.
— midőn az okok tudva nintsenek 7
Minden Betegségnek vagynak külső okai-is. Lásd. Okok .....
A' Gyenge és Nyomorék személyek könnyen meg-betegednek 10
Jelei a' Beteg' jó és rosz állapottyának ..... 11 és 12
BUJADÓG. Lásd. Frantz .....

C.

CALCULUS. Lásd. kövek a' vesékben és az hugyas hójagban .....
CATARRHUS. Lásd. Nátha .....

D.

DAGANAT a' betegség' mátériájának másuvavitelétől. Lásd. Forró Hideg .....
DÜHÖSSÉG az agyvelőnek és az ágyékhártyának gyuladásában. Lásd. Agyvelőnek gyuladása, Agyékhártyának gyuladása .....
DOBOK. Lásd. Frantz .....

E.

ÉGETETT erős italt (*pálinkát*) kik ihatnak? ..I. Rész. 9
ELEDEL a' Forró Hidegben. Lásd. Forró Hideg.
EGY-NAPI HIDEGEK. Lásd. Napos Hidegleléſek.
ÉMELYGÉS. Lásd. Okádás .....
EPE-HÓJAGBAN termett kő. Lásd. sárgaság.
ER. Lásd. Arany-er .....
ÉRVERÉS ..... I. Rész. 12
EVESEDÉS (*ſuppuratio*) Lásd. Gyuladás.

F.

FARSÁBA. Lásd. Kőszvény .....
FÉLBENHAGYÓ HIDEGLELÉS. Mi légyen. ..... I. Rész. 1
Rázó hidegnek-is hivattatik ..... ugyan ott.

Sokféle terméſzetű..... *ugyan ott.* és 2
Jelei: Fázás..... *ugyan ott.*
Forróság és Izzadás..... 3
Midőn rendes (*regularis*), hogy o vo oltatik. *ugyan ott.*
Midőn a' gyomor meg-romlik, hogy orvoſoltatik. 4
Az Érvágás ritkán ſzükséges, de akkor-is, a' mikor ſzükséges, okoſon kell vele bánn..... 6
Az Engedetlen félbenhagyó hideglelések miképpen orvoſoltatnak..... 7
Az Kina-héjnak haſzna és kártétele..... 8
A' felette ſulyos és veſzedelmes félbenhagyó hideglelèſeket gyakrán mindgyárt eleinten megkell-fojtani..... *ugyan ott.*
Illyenkor mire kell vigyázni..... 9
Az hoſzſzu oſtromu minden-napi, és kettős oſtromu harmad-napi félbenhagyó hideglelèſeknek orvoslása..... 10
Ezek a' forrózó (*remittens*) hideglelèſeknek lenni láttzató félbenhagyó hideglelèſek gyakran igen veſzedelmeſek..... 11
Ezeket mindgyárt kezdetben Kina-héjjal megkell-állitani; a' betegek azután többire mindenkor fel-dagadnak..... 12
Az ôſzi negyed-napi hideglelèſek kőzönségeſen felette engedetlenek..... *ugyan ott.*
Az ô Jelei és orvoslása..... 13
Azoknak a' félbenhagyó hideglelèſeknek orvoslása, mellyek forró hidegekkel, avagy gyulaſztó hideglelèſekkel ôſzve-foglaltatnak..... 14
A' Lárvás félbenhagyó hideglelèſeknek orvoslása..... *ugyan ott.*
Azoknak az engedetlen negyed-napi félbenhagyó hideglelèſeknek orvoslása, mellyek izzadás nélkül végződnek..... 15
Azoknak a' félbenhagyó hideglelèſeknek orvoslása, mellyeknek félzke a' mejben vagyon.... 16
FÉNE. Lásd. Gyuladás.....
FEJÉR BETEGSÉG (*chloroſis*). Lásd. Aſzſzonyi nemek' nyavalyái.....
FEJÉR FOLYÁS (Fluor albus.) ..... *ugyan ott.*
FOG-HASADÁS (*Dentitio.*) Lásd. Gyermekeknek nyavalyái.....
FOLYÁS (*hóſzami.*) Lásd. Aſzſzonyi nemek nyavályái.
— (*fejér.*) Lásd..... *ugyan ott.*

a'

—(*a' véghurkán lévő vérerekből.*) Lásd. Aranyer..
—(*A' gyermekágyos Aſzſzonyoknál.*) Lásd. Gyermekágyos Aſzſzonyoknak Nyavalyái....
FOLYÓ Réſzei a' teſtnek, és az ő hibái..... I. Réſz.. 4
FÓTOK a' gyermekeken. Lásd. veres Himlő.....
FORRÓ HITDEG. Jelei..... I. Réſz..... 19
Gerjeſztő okai..... 20
Jelei a' gyenge 's egyes forró hidegeknek..... *ugyan ott.*
A' gyengébb forró hidegeknek orvoslása..... 21
A' keményebb és ſulyoſobb forró hidegeknek jelei és orvoslása..... *ugyan ott.*
Mikor a' gyomor terhelve vagyon, mit kell tſelekedni..... 22
Mikor a' belekben valami ki-hajtandó matéria vagyon, mit kell tſelekedni..... 23
Mire kell vidgyázni az okádtató és hashajtó ſzerekkel való éléskor..... *ugyan ott.*
Mitſoda erejű ovoſságokkal orvoſoltatik továbbá a' forró hideg..... *ugyan ott.*
Mikor a' forró hideg kűlönös ſulyos történetekkel jár hogy kell a' beteget orvoſolni..... 24
Ha a' fő felette nagyon fáj, mit kell tſelekedni..... *ugyan ott.*
Ha az inak rángatódnak, és ha a' beteg nehezen lehell 's hurut..... 26
Ha a' beteg nem alhatik..... *ugyan ott.*
Ha a' vér rothad..... 27
Ha az or-vér meg-indul..... 28
Ha okádás kővétkezik..... 29
Ha az has meg indul..... 30
Ha turhát vagy sűrű taknyot kezd a' beteg pőkni..... *ugyan ott.*
Ha erőſſen 's bőven kezd a' teſt izzadni..... 31
Ha a' betegségnek matériája valamely réſzre vitetődik, és daganotot tſinál..... 32
Ha a' bőren valami fótok vagy fokadékok kiűtnek..... *ugyan ott.*
Leheté előre meg-tudni, hogy a' bőrön valami ki-fog-űtni..... 33
Jelei a' ki-űtéſeknek..... *ugyan ott.*
Hogy kell a' ki-űtéſeket orvoſolni. *ugyan ott.* és 34
A' Kása avagy Kölös-Himlőnek jelei..... 35
A' Petetſnek avagy Náthaſzeplőnek jelei.. *ugyan ott.*

Hogy kell a' beteggel bánni, mikor a' ki-ûtéſek megint viſzſza-ûtnek..... 36
Ha hideg' miatt verôdtek-viſzſza..... *ugyan ott.*
Ha elme-indulattól ûtettek-viſzſza..... 37
Ha ártalmas étel' miatt mentek viſzſza.. *ugyan ott.*
Ha ok nélkûl tûntek el..... *ugyan ott.*
Ha a' ki-ûtéſeknek matériája a' fôbe vitetôdik, hogy kell orvoſolni..... 38
Néha a' ki ûtéſeknek matériája viſzſza verôdik, és a' teſtből más után kitakarodik..... 39
A' forró hidegekrôl közönséges jegyezéſek..... *ugyan ott.* és 40
A' forró hidegben fekvô betegeknek táplálá'a, és tovább való gondviſeléſe..... *ugyan ott.* és 41
FOJOSÓ. Lásd. Orbántz.....
FÖ-FÁJÁS a' forró hidegben. Lásd. Forro. hideg.....
FRANTZOS NYAVALYÁK. Lásd. Frantz.....
FRANTZ, Bujadög ſzûnetlen jelen való és lappangó peſtis..... II. Réſz..... 78
Mindenkor máſról ragad-el..... *ugyan ott.*
Az elragadáſnak módgyai..... 79
Ez a' nyavalya többire mindenkor leg elôbb azon a' réſzen ût-ki, a' mellyikre ragadott..... 80
De mégis néha a' teſtben minden kártétel nélkûl marad, avagy a' ſzokatt üreſedéſekkel (*evacuationes*) a' teſtből ki hajtatik.... *ugyan ott.*
Elsô jelei az el-ragadáſnak..... 81
A' nyavalya tovább hot, és kivált a' tſontakl a menyen..... *ugyan ott.*
Avagy a' bôrön valami tſunya poklos varakat 's fekélyeket gerjeſzt..... 82
A' torokban, a' nyelven, és az orran rágó fekélyek-is támadnak..... 83
Az Ikráshuſok (*glandulæ*) gyakran meg-rákfenéſednek..... *ugyan ott.*
A' Nagy fekélyek az egéſz kôvér bôrt megemészti..... *ugyan ott.*
Avagy fel-haſagattyák, és kérges haſadáſokat gerjeſztnek..... 84
Gyakran orvoſolhatatlan vakság támad.. *ugyan ott.*
A' Frantz néha a' belsô tagokra verôdik, és azokat egéſzſzen meg-emészti..... *ugyan ott.*

Néha

Néha a' szűlő részekbe, szemérem testekbe ön-tődik, és azokat hamar meg-vesztegeti. *ugyan ott.*
Kezdetben többire csak különös részekre esik.. 85
Jelei az Ondófolyásnak (*gonorrhœa*), avagy a' vizellő tsö fekélyének..... *ugyan ott.*
Gyakran az egész makk meg-gyulad, avagy a' makkan és a' makkat bé-boritó bőrön valami rágó fekélyek támadnak..... 86
A' meg-gyuladatt első bőr (*præputium*) néha az egész makkat bé-borittya, avagy a' maknak háta megé mint egy nyakravaló le-huzódik..... *ugyan ott.*
A' kifolyó matériának mérges vóltáról a' szinből szoktunk itélni..... *ugyan ott.*
Ha az Ondófolyás (*gonorrhœa*) felette mélyen bé-hot, akkor tsőfekélyek (*fistulæ*), szűnetlen való vizellet-tsepegés, és el-sarvasztó (ausziehrender) mag-folyások támadnak..... 87
Az Ondófolyásnak orvoslása..... *ugyan ott.*
Néha az ondófolyásnak orvoslása nem igen könnyű..... 88
Orvoslása a' leg-sulyosobb gyuladásnak..... 89
Ha a' ki-folyó matéria szűnetlen zöldön és barnán marad..... *ugyan ott.*
Az ondófolyásnak orvoslásában a' bé fetskendezésekkel okosan kell bánni..... 90
A' ki-folyó matéria gyakran igen sürü, és enyves, avagy igen hig, és tsipös.... *ugyan ott.*
Mikor szabad gyengén állitó orvosságokat bé-fetskendezni..... 91
Ón-mézzel tsinált orvosságokat sokszor bé-fetskendezni ártalmos..... *ugyan ott.*
A' Balsamusos szerek-is ártalmasok, ha idő előtt bé-fetskendeztetnek..... *ugyan ott.*
Orvoslása a' régi avagy engedetlen és gonosz indulatu Ondófolyásnak..... 92
A' meg-gyuladatt makknak (*glans penis*) és első bőrnek (*præputium.*)..... *ugyan ott.*
A' szemérem testen gyakran valami fonnyadt lágy daganat marad-hátra..... 93
Illyenkor minden spirituſos orvosságot el-kell-kerülni..... *ugyan ott.*
Az első bőrt-is igen nagy ok nélkül fel-nem-kell-metrzeni..... *ugyan ott.*

Orvoslása a' makk és az első bőr-fekélyeinek és kinövéseinek..... 94
Bujamirigynek, 's Dobnak mi neveztetik.. *ugyan ott.*
Okai..... *ugyan ott.*
Orvoslása..... 95
Ha igen nagyon meg gyuladtok és fájnak..... 96
Ha evesednek (eitern)..... *ugyan ott.*
A' Tőkők daganattyai éppen ugy orvosoltatnak..... *ugyan ott.*
A' középhusban (*perinæum*) támadt tályogoknak orvoslása..... *ugyan ott.*
A' szeméremtest, a' Bujamirigyek, és a' Tőkők gyakran fenébe esnek..... 97
Minden különös tagban fészkeltetett frantzos nyavalyák hasonlóképpen orvosoltatnak. *ugyan ott.*
Orvoslása a' frantzos fekélyeknek és tsontfenéknek..... *ugyan ott.*
A' torok-és szemtájáskoknak..... *ugyan ott.*
A' torok és or-fekélyeknek..... 98
A' füge-sömöltseknek..... *ugyan ott.*
Minden efféle nyavalyákban lehet kenéssel is orvosolni..... *ugyan ott.*
De mégis az őszve-elegyitett orvoslás leg-jobb, és miből áll..... 99
A' Frantzos gyuladásokban és hasonló keményHidegleléseksben a' kénesős orvosságok ártalmasok..... *ugyan ott.*
Mert illyenkor a' frantznak matériája az hideglelés által meg-emésztődik, és azután a' testből ki-takarodik..... 100
Illyenkor gyakran kűlős-hirnlő forma fokadékok űtnek-ki..... 101
A' Frantzos matéria a' frantzos hideglelés után kűlömb-külömbféle részekre vitetődik.. *ugyan ott.*
A' Nyálfolytató orvoslás ártalmas..... 102
A' Nyálfolyást hogy lehet el-kerülni.... *ugyan ott.*
Leg-jobb kénesős szerek. De mégis azokat minden Betegek meg-nem szenvedhetik..... 103
Az Aszszonyi személyek frantzos nyavalyái éppen ugy orvosoltatnak, mint a' Férjfiaké.. 104
A' Nádrahüvely fekélyeinek orvoslása... *ugyan ott.*
A' Nádrahüvely keménydaganatnak és gyuladásának orvoslása..... 105

FUL-

FULLADÁS. Jelei..... I. Rész.. 107
Okai..... 108
Orvoslása, ha görtsöktől származik.... ugyan ott.
Ha a' tüdőnek erőtlenségétől származik..... 109
Orvoslása a' véres fulladásnak..... ugyan ott.
— A' taknyos fulladásnak..... 110
— Ha viszsza-veretett podágrától, kőszvénytől, rühtől, 's a' t. támad..... 112
— Ha a' gyomornak terhétől vett eredetet. ugyan ott.
FULLASZTÓ HURUT..... I. Rész.. 123
Jelei..... 124
Orvoslása..... 125
Néha nem annyira a' takonytól, hanem inkább a' vérnek bővségétől származik..... 126
Néha sem a' taknyosságtól, sem a' vérnek bővségétől nem vészen eredetet..... 127
FUTASÓ KŐSZVÉNY. Lásd. Kőszvény.....
FŰGESŰMÖLTS. Lásd. Frantz.
FŰLNEk GYULADÁSA. Jelei, és orvosságai ..... I. Rész..... 63

G.

GELESZTÁK. Mi okból származnak..... II. Rész.. 53
Külömbözö nemei..... ugyan ott.
Jelei..... 54
A' Lapos-és galand-geleszták gyakran igen engedetlenek..... ugyan ott.
Orvoslása..... 55
A' Kis gyermekekben. Lásd. Gyermekek Nyavalyái.....
GENYETTSÉGESEDÉS. Lásd. Gyuladás.....
GÖRTS a' torokban mint egy golyóbis. Lásd. Torokfájás.....
GÖRTSNÁTHA. Lásd. Fullasztó Hurut.....
GUTTAÜTÉS. Jelei..... I. Rész.. 244
Okai..... 245
Kik hajlandók a' guttaütésre..... 246
Jelei a' véres Guttaütésnek..... ugyan ott.
Orvoslása..... 247
Jelei a' forró guttaütésnek a' ködös, és hideg levegő égtől..... 249
Orvoslása..... 250

A' viſzſza veretett gőzölgéſtől támadt guttaütés. 251
Jelei a' taknyos-avagy vizes guttaütéſnek. 252
— Orvoslása. 253
Miképpen lehet a' guttaütéſt elkerülni. 254
A' Guttaütésben meg hólt emberek gyakran éppen olly ſzinűek, mint a' leg egéſſégeſebbnek; ez a' történet terméſzet ſzerént való okból ſzármazik. 255
GYERMEKÁGYOS ASZSZONYOK NYAVALYÁI. II. Réſz. 139
Miképpen kell az illyenekkel bánni. 140
A' Gyermekágybeli Tiſztulás, és a' Tejes Hidegleléſ mi? ..... *ugyan ott.*
Kőzönséges orvoslása a' Gyermekágyos Aſzſzonyoknak. 141
Mikor a' Szűlés után igen ſok vér foly, és az Aſzſzonyok el-ájulnak, mit kell tselekedni. 142
Orvoslása a' vérfolyáſnak, ha alutt vér, avagy a' nádrapogátsának egy réſze még a' méhben benn vagyon. 143
Jelei annak a' vérfolyáſnak, a' melly a' méhnek felette nagy kifeſzűlésétől ſzármazik. 144
A' ſzűlés után való fájdalmaknak. 145
A' kemény teljes hidegleléſnek. ..... *ugyan ott.*
A' tsetsek' gyuladásának. 146
Az illyen gyuladaſok könnyen genyettséggé avagy kemény daganatokká válnak. ..... *ugyan ott.*
Orvoslása a' Tsets-bimbók' gyuladásának avagy ſebeinek és fájdalminak. 147
A' felette bőven avagy ſzűkön folyó gyermekágybéli tiſztuláſnak. 148
A' viſzſza-veretett 's meg-rekedett gyermekágybéli tiſztuláſnak. 149
A' Germekágyos Aſzſzonyok gyakran Haſmenésbe (*Diarrhœa*) eſnek, és a' tiſztulás elmarad. ..... *ugyan ott.*
A' viſzſza-tért tejnek orvoslása. 150
Néha ebből ſulyos kőſzvény támad. ..... *ugyan ott.*
A' Gyermek-ágyos Aſzſzonyokan ki-ütött kőlős himlőknek orvoslása. 151
GYERMEKEKNEK NYAVALYÁI. II. Réſz. .. 151

Mit

Mit kell a' most szűletett gyermekeken megvisgálni..... 152
Gyakran a' természeti utak bé-vagynak nőve. ugyan ott.
Orvoslása a' gyenge és hóltakhoz hasanló gyermekeknek, ha halaványszinűek 153
Ha szederjes szinűek, és vérrel meg-vagynak töltve. ..... ugyan ott.
A' sok takony a' friss-gyermekekbenn-is gonosz történeteket okoz. 155
A' Gyermek-szurok mi? ..... ugyan ott.
Ha tsipős, akkor gyakran nyavalyarontást, hasrágást, és gyuladásakat gerjeszt. 156
Mikor kell a' kis gyermeknek leg-előbb tsetset adni. 157
A' most szűletet gyermekek gyakran nem szophatnak, mivel a' nyelvek, és az ajakak sebessek, avagy fekélyesek. 158
Jelei, és orvosságai a' gyermekek gyomrában meg gyűlt savanyóságnak..... ugyan ott. és 159
Az állitó és ősze-huzó orvosságok a' gyermekeknek nagy hasat, az hasban keménységeket, és néha orvosolhatatlan szarvadást (Abzehrung) okoznak..... 160
A' savanyóságtól gyakran nyavalyaron ások támadnak, hogy kell az illyen gyermekeket orvosolni, ha a' nyavalyarontás azután-is még tsak meg-maradna, minekutanna már a' testből minden savanyóság ki-hajtotott. ugyan ott.
A' Főben meg-gyűlt takony sulyos és veszedelmes nyavalyarontásokat gerjeszt, néha halált is hoz. ..... ugyan ott.
Nyavalyarontást a' Dajka-is okozhat. 161
Meg-lehetö azt a' Dajkát tartani, a' kinek Havi Tisztulása rendesen foly. ..... ugyan ott.
A' Most szűletett Gyermekek gyakran sárgaságba esnek. 162
Az ajakoknak, fog-husnak, nyelvnek, és toroknak fekélyeit a' kis Gyermekekben hogy kell meg-gyógyitani. ..... ugyan ott.
Kivált ha valami fejér, vastag bőrrel bé-vagynak boritva. ..... ugyan ott.
A' Gyermekeknek ábrázattyán, fején, 's a' t. kiütött gonosz pattanásoknak orvoslása. 163

A' ſzáraſztó és ónos orvoſságok itten felette ártalmaſok. ..... ugyan ott.
Orvoslása a' kemény haſnak. 164
A' kettős Tagoknak, avagy az ugy nevezett Ángliai Betegségnek. ..... ugyan ott.
A' Tiſzta, friſs, és ſzáraſz levegő ég az illyen betegeknek igen haſznos. 165
A' Geleſztás Gyermekeket hogy kell orvoſolni. ..... ugyan ott.
Orvoslás mikor a' fogok haſadnak. 166
Mikor ki-ütögötnek. ..... ugyan ott.
A' Gyermekek illyenkor gyakran kemény Hidegleléſt inrángatódáſokkal, és nyavalyarontáſſal edgyütt ſzenvednek. ..... ugyan ott.
Mikor lehet a' fog-huſokat fel-metzeni. 169
Az Apró Gyermekek hideg időben igen könnyen Náthába avagy Hurutba eſnek. ..... ugyan ott.
A' Tűdő gyakran turhával, takonnyal teli vagyon, mellyet a' kis Gyermekek ki-nempokhe nek. ..... ugyann ott.
Orvoslása a' kis Gyermekek fullaſztó Hurutyának. 170
GYERMEK' SZEPLŐI. Lásd. veres Himlő. ....
GYOMOR-ÉMELYGÉS. Lásd. Okádás. .....
GYOMOR-FÁJÁS. Lásd. Gyomor-gőrts. .....
GYOMOR-GŐRTS. Még miképpen neveztetik. ..... I. Réſz. 136
Gyakran görtsöktől támad. ..... ugyan ott.
Tſipoſságtol, avagy a' gyomorban lévő emészthetetlen matériáktól. 137
Savanyóságtól. 138
Takonytól. ..... ugyan ott.
Forratlan italtól, ugymint bortől, ſertől, 's a' t. 139
A' gyomorban támadt meg-keményedéſektől. .. 140
GYOMOR-GYULADÁS. I. Réſz. 133
Jelei, és orvoslása. 134
Genyettſséggé-is, és fenévé válik. ..... 135.
GYOMOR-RÁGÁS. Lásd. gyomor-gorts. .....
GYOMOR-ÉGÉS. Lásd. Gyomor-gőrts. .....
GYULADÁS kőzönségeſen mi? I. Réſz. ..... 49.
Miképpen végződik. 50
Végződhetik 1.) El-oſzlás által. ..... ugyan ott.
Illyenkor kőzönséges orvoslás. 51

Az érvágás iránt jegyezés. ..... ugyan ott.
2.) Genyettség által. 52
Illyenkor orvoslás. ..... ugyan ott.
3.) Fene által. 53
Illyenkor orvoslás. ..... ugyan ott.
GYULASZTÓ HIDEG. Lásd. Gyuladás. és Forró Hideg.

H.

HÁNYÁS. Lásd. Okádás. .....
HARMAD-NAPI HIDEG. Lásd. Félbenhagyó hidegleléſek. .....
HAS-FÁJÁS. Gyakran a' beleknek gyuladásától támad. I. Réſz. 145
Ennek jelei. ..... ugyan ott.
Orvosláſa. 146
Az Hasfájás gyakran kemény okádáſſal őſzveſoglaltatik. 147
Hidegtől-is ſzármozik. 148
Meg-romlatt epétől, és tſipőſségtől-is, 's a' t. véſzen eredetett. 149
A' betekben meg-ſzorult 's-meg-keményedett eméſztettől-is. ..... ugyan ott.
Leg-gonoſzobb neme az hasfájáſnak az, a' melly óntól, vagy más értztől, ſzármozik. 150
Orvosláſa, és el-távoztatáſa. 151
HASMENÉS. Miből áll. I. Réſz. 154
Néha haſznos. ..... ugyan ott.
Gyakran a' Rothatt Hidegleléſekben meg jelenik. 155
Véſzen eredetett gyakran hidegtől. 156
Forrásban lévő italaktól-is, és gyűmöltstől, 's a' t. 157
Kemény elme-indulat utánn-is. 159
Sok emberek eſztendőnként kéttzer, tavaſzſzal és őſzſzel őnként haſmenésbe eſnek. .. ugyan ott.
HASMENÉS ÁLTAL tőrténő tiſztulás a' Forro Hidegben. Lásd. Forró Hideg. .....
HAS-RÁGÁS. Lásd. Hasfájás. .....
A' Gyermekeknél. Lásd. Gyermekek Nyav.
HAVI TISZTULÁS. Lásd. Hoſzám. .....
HIDEGLELÉS közönségeſen. Mi? I. Réſz. 13
A' Vérnek fel-forrásától. Lásd. Napos Hidegek.

A' Be-

A' gyenge és kemény Forró Hidegekről... 14. és 15
A' Betegség Matériájának nyers állapottyáról... 15
A' Betegség matériájának emésztéséről (*Coctio*), és az ezen időkben szükséges közönséges orvoslásról... 16
A' Változásoknak és Jelenéseknek idejéről. *ugyan ott.*
Miképen kell illyenkor a' Betegekkel bánni?.. 17
Erre következő üresedések, vagy-is tisztulások, és ekkor mi tapasztaltatik..... *ugyan ott*, és 18
A' Betegség' matériájának másuvavitele (übertragung), és mellette valami fel-jedzések... 18
Állandó Forró Hideg. Lásd. Forró Hideg.....
Frantzos Hideglelés. Lásd. Frantz.....
Tejes Hideglelés. Lásd. Aszszonyi nemek' különös nyavalyái.....
Gyulasztó Hideglelés. Lásd. Gyuladás.....
Hideg, avagy Rázó Hideglelés. Lásd. Félbenhagyó Hidegleléseк.....
Náthahideg. Lásd. Kószvény.....
Epés Hideg. Lásd. Rothatt Hideg.....
Rothadástol való Hideg. Lásd. Rothatt Hideg.
Hagymáz Hideg. Lásd. Rothatt Hideg.....
Egy Napi Hideg. Lásd. Napos Hideglelés.
HIDEG HIDEGLELÉS. Lásd. Félbenhagyó Hideglesés.....
HÓJAGOS HIMLŐ. I. Rész. 183
Külömbözö természetü..... 184
Mérges vólta nem függ az esztendőknek járásától..... *ugyan ott.*
Jelei a' jó indulatuaknak..... 185
Ki-ütése a' bőrre..... *ugyan ott.*
Evesedése, érése..... 186
El-száradása..... 187
Az Hójagos Himlőben négy idők jegyeztettnek: Elragadásnak Hidegleléše; ki-ütésnek ideje: Evesedés az érlelő Hidegleléssel; és Elszáradás..... *ugyan ott.*
Folyása, végződése a' jó-féle Hójagos Himlőnek..... 188
Jelei az igen sok, avagy őszve-folyo Hójogas Himlőnek..... *ugyan ott.*
Jelei a' gonosz indulatú Hójagos Himlőnek.... 189

Az

Az elragadáſnak Hidegleléſében gyakran ínrángatódáſok, gôrtsök, avagy nyavalyarontáſok támadnak..... ugyan ott.
Kiütéſe a' jó-féle Hójagas Himlônek.... ugyan ott.
A' gonoſz indulatunak..... 190
Az Himlôk gyakran, midôn genyettséggel telni kezdnek, meg-fenéſednek..... 191
A' Leg-gonoſzobb Himlôknek ki-ütéſe.. ugyan ott.
Fréſe a' jó és gonoſz indulatu Himlôknek.... 192
Mind a' kétféle Himlôknek el-ſzáradáſa.. ugyan ott.
Az ôſzve-folyó Himlôk az el-ſzáradáskor vaſtag kérget avagy vart tſinálnak; Bajok, mellyek azokból kôvôtkeznek..... 193
Mire kell vigyázni az Himlôs nyavalyában. ugyan ott.
Ártalmas tévelygés az Himlöt hevito ſzerekkel ki-hajtani..... 195
Orvoſláſa az elragadás' Hidegleléſének, midôn nem felette ſulyos..... ugyan ott.
Ha egyſzer-'s-mind a' gyomor-is, avagy a' belek meg-vólnának terhelve..... 196
Ha az elragadáſnak Hidegleléſe felette ſulyos.. ..... ugyan ott.
A' ſzabad, tiſzta, és mérſéklett levegô ég az Hójagos Himlönek leg-jobb orvoſsága..... 197
Tovább való orvoſláſa az Himlônek, ha rendeſen foly..... ugyan ott.
Orvoſláſa a' kemény eveſitô avagy érlelô Hidegleléſnek..... ugyan ott.
Itten-is a' ſzabad levegô ég igen haſznos. ugyan ott.
Orvoslás, ha az Himlök hirtelen víſzſza-térnek 's béverôdnek..... 198
Az Eveſedéskor a' nyál foly..... 199
A' Nyál illyenkor gyakran felette sûkeres és tſipôs..... ugyan ott.
A' Nyelés és a' Lélekzés nagyon meg-nehezedik, ha a' torok valami vaſtag varas hártyával bé-boritódik..... ugyan ott.
A' ſzabad levegô ég az el-ſzáradáskor-is haſznos..... 200
Illyenkor az Himlôs matéria néha valami réſzre által-vitetôdik, avagy uj Hideglelést gerjeſzt..... ugyan ott.
Üreſedéſek (*evacuationes*)..... 201
Orvoſláſa a' gonoſz indulatu Himlônek..... 203

A'

Orvoslása a' fenés Himlőknek..... 204
Illyenkor-is a' szabad levegő ég leg-jobb orvosság..... 205
Orvoslás, ha a' szemek fel dagadnak..... 206
Ha a' kezek és a' lábok nagyon meg-dagadnak..... *ugyan ott.*
Ha az Himlőnek matériája valami részre vitetett és ott valami daganatot tsinált..... 207
Ha az Himlőnek matériája valami hajló tagba vitetödik..... *ugyan ott.*
Ha a' szemek meg-gyuladnak..... 208
Ha az Himlő után valami hosszas szemfájás, avagy a' szemekben valami homályos fötok hátra-maradnak..... *ugyan ott.*
Mikor az Himlő gonosz indulatu fekélyeket, kőszvényt, tsontfenét okoz, hogy kell a' beteget orvosolni..... *ugyan ott.*
HIGRÉSZEI a' testnek. Lásd. Folyó Részei a' testnek.
HIMLŐ (veres), Lásd. Veres Himlő.....
HIMLŐNEK BÉ-ÓLTÁSA. Miképpen vitetödik véghez..... 211
Mettzés által fris Himlős genyettséggel.. *ugyan ott.*
Próbák, mellyek sokféle genyettséggel tétettek..... 212
Himlő-pornak bé-dörgölésével..... *ugyan ott.*
A' Béóltás után következő történetek..... 213
Az Himlőknek ki-ütése..... 215
Eveseděse érése..... *ugyan ott.*
El-száradása..... *ugyan ott.*
A' Béóltandó személyt előre el-készíteni nem szükséges..... 216
Szoros élet-mód (*diæta*) sem szükséges. *ugyan ott.*
Az Himlőzéskor, és az Himlőzésnek elmulása után hogy kell a' beteggel bánni..... 217
De mégis a' betegek szabad levegő égben járjanak..... *ugyan ott.*
Az Hinlőnek Béóltásáról közönséges jegyzések..... 219
HÓSZÁM, HÓNAPSZÁM. Lásd. Aszszonyi nemek nyavalyái.....
HUGYAS HÓJAGNAK Kövei. Lásd. kövek....
HURUT..... I. Resz..... 121
Okai..... *ugyan ott.*
Orvosságai..... 122
Fullasztó. Lásd. Fullasztó Hurut.....

I.

IZZADÁS a' forró hidegben. Lásd. Forró Hideg..
IJEDÉS az Hőfzámat meg-állitya. Lásd. Aſzſzonyi nemek' Nyavalyái.....
Nyavalyarontáſt okoz. Lásd. nyavalyarontás..
IZEKNEK Fájdalmi. Lásd. kőſzvény.....
JÖVŐNDŐLÉS a' forró nyavalyákban bizonytalan. I. Réſz. 6

K.

KÁSA-HIMLŐ. Lásd Forró Hideg.....
KEMÉNY Rétzei a' teſtnek, és az ő hibái, mellyek néha orvoſolhatatlanak..... I. Réſz.... 6
KETTŐS TAGOK. Lásd. Gyermekek' Nyavalyái.
KIÜTÉSEK. Lásd. Forro és Rothatt Hideg.....
KI-FOLYÁSA (*evacuatio*) a' viſzſzaveretett ki-ütéſek (*exanthemata*) matériájának. Lásd. Forró Hideg.....
— A' meg-emészttett betegség matériájának. I. Réſz. 17
KÓLIKA. Lásd. Hasfájás.....
KORSÁG. Lásd. Nyavalyarontás.....
KŐLŐS-HIMLŐ. Lásd. Forró Hideg.....
KŐVEK az epés Hójagban. Lásd. Sárgaság.....
A' Vesékben és az Hugyás Hójagban leg-gyakrabban láttatnak..... II. Réſz.... 69
Sokféléк..... *ugyan ott.*
Jelei a' vesékben lévő kőveknek..... 70
A' Történetek gyakran oſtromonként járnak.... 71
A' veséknek kővei mindenkor az Hugyas Hójagba mennek..... *ugyan ott.*
Jelei az Hugyas Hójag köveinek..... 73
Orvoslása..... 75
Az Hugyas Hójagnak kővei ellen a' mettzés legjobb orvoſság..... 76
A' kő a' vizelletnek ki-folyását néha meg-akadályoztattya..... 77
A' kő néha a' vizellő tsőben meg-akad 's meg-reked..... *ugyan ott.*
A' vén Emberek gyakran ſok fővenyes matériát vizellenek..... *ugyan ott.*
KŐHŐGÉS. Lásd. Hurut.....
KŐLDŐK-TSŐMŐR (*Cholera*). Lásd. Vérhas....
KŐSZVÉNY (*Arthritis*) Mi légyen,..... I. Réſz... 173
Külömbözö terméſzetü..... *ugyan ott.*
Jelei a' forró koſzvénynek..... 174
Ez a' nyavalya hól a' belsö, 's hól a' külsö részekre eſik..... *ugyan ott.*

Orvos-

Orvoslása a' kőszvénynek..... 175
Tsendesítő orvosságokat (*opiata*) mikor kell 's lehet adni..... 176. és 177
Orvoslása a' meg-kőlt tészta forma daganatoknak, mellyek a' kőszvény után hátra maradnak..... 177
A' kőlős Himlő, ha ki-üt, gyakran az egész nyavalyát el-hajtya..... *ugyan ott.*
A' vizes daganatoknak más külső részre való által-vitelek..... 178
Belső részekre való által-vitelek..... *ugyan ott.*
Illyenkori tisztulások (*evacuationes*)..... 179
A' kőszvény után gyakran sokáig valami bád gyattság, és az Hajlő Tagoknak meredése, és el-száradása még meg-marad..... *ugyan ott.*
Orvoslása a' kőszvénynek, mikor gyuladás és Hideglelés nélkül vagyon..... 180
A' kemény és hosszas Farsábát hogy kell orvosolni..... 181
A' Náthafolyásnak (*Rheumatismus*) tsipős matériája a' belső Részekre-is be-verődik..... 182
Ez a' nyavalya gyakran orvosolhatatlan meredést (Steifigkeit), avagy Tsontfenét (Beinfraß) támaszt..... 183
Kőszvény viszsza-veretett Téjtől-is szármozik. Lásd. Gyermekágyos Aszszonyaknak nyavalyái.....
Frantztól okoztatott kőszvény. Lásd. Frantz...

I.

LÉLEKZÉS fullasztó. Lásd. Fulladás.....

M.

MAGNAK folyása. Lásd. Frantz.....
MÁSUVAVITELE (*metastasis*) a' ki-ütések' (*exanthemata*) matériájának. Lásd. Forró Hideg.....
A' Betegség matériájának. Lásd. ugyan ott....
MÁJNAK GYULADÁSA. Jelei....I. Rész..... 130
Orvoslása.....*ugyan ott.*
Tisztulásai (*evacuationes*)..... 131
Evesedése (*suppuratio*)..... 132
Keményedése (*induratio*)..... 133
Fene (*gangræna*)..... *ugyan ott.*
MELY-VIZKORSÁG. Későn vétetődik észre. I. Rész. 113
Okai.....*ugyan ott.*
Jelei.....*ugyan ott.*

Orvos-

Orvoslása..... 115
A' melynek mettzése (der Brusteinschnitt) gyakran igen hasznos..... 116
Ezen Betegeknek a' lábok nagyon meg-dagadnak; illyenkor hogy kell orvosolni.... ugyan ott.
MELYNEK NYAVALYÁI.....I. Rész.. 75
MELYNEK ÜREGÉBEN lévő Genyettség (*Empyema*). Lásd. Óldalnyilallás, és Tüdő-gyuladás.....
MINDEN-NAPI HIDEGLELÉS. Lásd. Félbenhagyó Hidegleléſek.....
N.
NAPOS HIDEGLELÉSEK (*Febres Diariæ*) I. Rész. 13
Meddig tartanak..... ugyan ott.
Miképpen végződnek..... ugyan ott.
Mi okból származnak..... ugyan ott.
Némely Embereket Tavaszszal és Őszszel ostromolnak..... ugyan ott.
Miképpen orvoſoltatnak..... 14
NÁTHA. Lásd. Hurut.....
NÁTHASZEPLŐK. Lásd. Petets.....
NÁTHAFOLYÁS (*Rheumatiſmus*). Lásd. Kőszvény.
NEGYED-NAPI HIDEGLELÉS. LÁsd. Félbenhagyó Hidegleléſek.....
NEHÉZ NYAVALYA. Lásd. Nyavalyarontás...
NYAVALYA-RONTÁS.....I. Rész..260
Sokféle..... 261
Okai..... 62
Mivel ſok okai gyógyithatatlanak, azért magais gyakran orvoſolhatatlan..... 263
Az Orvoslásban mire kell vigyázni..... 265
Mire kell vigyázni, ha a' betegnek ſok avagy sürü vére vagyon..... ugyan ott.
Ha a' nyavalya ſok avagy tſipős epétől és sürü enyves takonytól vészen eredetet..... 266
Ha Lép görtsös (*hypochondriacus*) avagy Nádragörtsös (*hyſtericæ*) személyekre esik.. ugyan ott.
Ha valami nagy ürüléſek (*evacuationes*) után a' testnek gyengeségétől származik..... 267
Ha valami viszsza veretett és a' vérbe viszszatért tſipősségtől, avagy természeti tisztuláſtól ered..... 268
Néha ollyan emberekre esik, a' kik valami különös plántáknak, avagy állatoknak szagát nem szenvedhetik..... ugyan ott.

Némellyek a' Nyavalyarontás előtt az hasaknak alsó részében gyakran valami alkalmatlanságot éreznek..... 269
Avagy a' vér a' főbe sebessen hajtódik. *ugyan ott.*
A' Főben más tsipős nedvességek - is meggyülnek..... 270
Orvoslása mikor a' Beteg a' nyavalyrontás előtt valamelly részében valamitollyast érez, a' mi a' nyavályát okozni láttatik..... *ugyan ott.*
Mikor a' nyavalyának semmi okai, és semmi jelei jelen nintsenek..... 271
Minden nyavalyarontás alatt arra jól kell vigyázni, hogy a' Beteg magát meg - ne sértse..... *ugyan ott.*
Orvoslás mikor az illyen Emberek magokkal el - hitetik, hogy bennek Ördög vagyon, avagy hogy Boszorkányok..... 273
Mikor valaki magát nyavalyarontásba kész akarattal veti, avagy Ördöngösnek és Boszorkánynak teszi..... *ugyan ott.* és 274
OKÁDÁS. Okai és orvoslása. I. Rész..... 141
A' Forró Hidegben. Lásd. Forró Hideg.....
OKAI a' Betegségeknek. I. Rész..... 7
Külsők a' Levegő égben..... *ugyan ott.*
Az Ételben és az Italban..... 8
A' Rothatt vizet hogy lehet meg jobbitani..... 9
Az Égettborral elegyitett viznek haszna.. *ugyan ott.*
Okok a' Testnek mozgásában..... *ugyan ott.*
A' természet szerént való Tisztulásokban..... 11
Az Álombann..... *ugyan ott.*
ÓLDALNYILALLÁS. Jelei. I. Rész..... 76
Orvoslása..... 77
Mikor a' gyomor avagy a' belek terhelve vagynak. 78
Az Hurutnak ebben a' nyavalyában..... 79
Ha a' Beteg pökni kezd..... 80
Más tisztulások..... 81
Az Óldalnyilallásnak evesedése..... 82
A' Tályognak (*Abscessus*) kifokadása, és orvoslása. 84
A' Tályog gyakran a' melyek üregébe befokad..... *ugyan ott.*
Gyakran az evesedés helyett Kőlős - Himlő üt ki. 85
Fene az Óldalnyilallásból..... 86

A' ter-

ÓN-KÓLIKA. Lásd. Hasfájás.....
ONDÓFOLYÁS (*Gonorhœa*). Lásd. Frantz. ....
ORBÁNTZ. Mi? I. Rész. 232
Gyakran a' belsô részekre esik. ..... *ugyan ott.*
Esztendon által ostromonként gyakran visszatér. 233
Ieg-gy krabban ôrôg emberekre esik. *ugyan ott.*
Külômb-külômbféleképpen jár. 234
Orvoslása.....235
Ha annak idejében illendôképpen nem orvosoltatik, utálatos daganattá válik. 236
Néha egyik részrôl a' másikra buidosik. *ugyan ott.*
Gyakran kemény Hidegleléssel ôszve-foglaltatik. 237
Néha felette gonosz-is.....239
Hirtelen a' Tüdôl e avagy a' Fôbe bé-verôdik. 240
Gyakran vizes nedvességgel telyes.....241
Néha rákfenés keménységgé válik..... *ugyan ott.*
Avagy Fenéve-is. 242
Az Orbántzos daganat néha halavány és vizes. ..... *ugyan ott.*
Az Orbántznak még más nemei-is vagynak; ugymint: Gonosz Tüz; Szent Antal Tüze; Boglár Rosa; Orbántz-Ov; Szêles Madzag. 243
OR-VÉRFOLYÁS a' Forró Hidegben. Lásd. Forró Hideg. .....

P.

PETETS. Lásd. Forró Hideg.....
PÔKÉS a' Forró Hidegben. Lásd. Forró Hideg.

R.

RÁKFENE (*Cancer*, *Carcinoma*) a' tsetsekben. Lásd. Gyermekágyos Aszszonyok nyavalyái.
RÁZÓ HIDEGLELÉS. Lásd. Félbenhagyó Hideglelés.....
REKEDEZÉS Lásd. Hurut és Gyermekeknek nyavalyái.
RHEUMATISMUS. Lásd. Kôszvény.....
ROTHATT HIDEGLELÉS. Mi légyen.. I. Rész..43
Okai..... *ugyan ott.*
Jelei..... *ugyan ott.*
Orvoslása..... 44
Az okádtató, avagy Hashajtó szerek kezdetben igen hasznosok..... 45

Tovább való orvoslás..... ugyan ott.
Gyakran kolós Himlő, avagy Petets üt-ki.... 46
Ebben a' Nyavalyában az érverés (*pulsus*) az Orvost gyakran nagyon meg tsalya..... 47
A' Rothatt Hideg néha kezdetben a' Forró Hideghez hasanló..... 48
Illyenkor miképpen orvosoltatik..... ugyan ott.
RÛH mitsoda terméſzetü..... II. Réſz.... 47
Okai..... 48
Orvoslása mikor gyuladással ôſzve-foglaltatik.... 49
A' Var alatt elrejtetett tsipôsség szünetlen tovább rágódik..... ugyan ott.
Az illyen fekélyekből gyakran sok tsipôs nedveſség ſzivárog ki..... 50
Orvoslása az hideglelés nélkül való Rühnek ugyan ott.
Mikor lehet ebben a' Betegségben kivül valamivel élni..... 51
Azok az Irak mindenkor felette ártalmasok, a' mellyekben sok ezüſt-glét, ón-méz, avagy egér-maſzlag vagyon..... 52
A' Viſzſza veretet Rühnek orvoslása.... ugyan ott.
Frantzos Rühek. Lásd. Frantz.....

S.

SÁRGASÁG mi légyen..... II. Réſz. 31
Jelei..... ugyan ott.
Gyakran eredetet véſzen a' taknyos nedveſség ktől..... 32
A' májnak gyuladásától..... 33
Avagy valami idô elôtt meg-állitatott Fébenhagyó Hideglelésről, melly a' bé adott orvoſságokra néha viſzſza-tér..... 34
Néha oſtromonként jár..... ugyan ott.
Ezek az oſtromok többire mindenkor sürü enyves epétől avagy epe kôtől ſzármoznak.. 35
Illyenkor hogy orvoſoltatik..... ugyan ott.
Az illyen Betegektől vagy okádás vagy haſmenés által valami kotſonnyás, porondos, sárgabarnás matéria menyen-el..... ugyan ott.
Az illyen oſtromok gyakran felette kemények és veſzedelmeſek..... 36
Az oſzlató és fel-olvaſztó orvoſságokat a' betegek gyakran meg-utályák; illyenkor mit kell tſelekedni..... 37
Utólyára a Betegek többire mindenkor erôtlenek..... 38

A'

A' Sárgaság néha nagy elme indulatok után a' gőrtsoktól támad. . . . . ugyan ott.
A' sárgaság gyakran sok Hónapakig, sok esztendokig is el-tart. 39
Ha igen sokáig tart, és ha az epe is azonban meg-tsipősedik, akkor felette veszedelmes Rothatt Hideglelést gerjeszt. 40
SKÁRLÁT-HIMLÖ. Jelei . . . . . I. Rész. . . 230
Orvoslása. 231
SCORBUTUS. Lásd. Süly. . . . . .
SIPOLÓ LEHELLÉS. Lásd. Fulladás. . . . . .
SZÉL-UTÉS mi légyen. . . . . I. Rész. . . . 256
Külömbféle. . . . . ugyan ott.
Gyakran kővőtkezik guttaütés után. 257
Sulyos Nyavalyák avagy felette bőv üresedések után. 258
Ha a' Tüdő enyves takonnyal meg-telik s' megdugul. . . . . ugyan ott.
Orvoslása a' sok vérü Emberekben. 259
SZEM-FÁJÁS a' Bujadőgben. Lásd. Frantz. . . . . .
SZEM-GYULADÁS. Miből lehet meg-esmerni. . . . . I. Rész. 59
Okai. . . . . ugyan ott.
Orvoslása mikor valami tsipősségtől származi . . . . . ugyan ott.
A' valóságos és kőzőnséges gyuladásnak. . . . 61
Hosszas szemfájás a' szemhéjaknak ki-rágatódásatól. 62
SZENT ANTAL TŰZE. Lásd. Orbántz. . . . . .
SZIVDOBOGÁS. Mi ertődik rajta. . . . . I. Rész. 117
Okai. . . . . ugyan ott.
Orvoslása ha attól vagyon, hogy a' testben kevés nedvesség vagyon. . . . . ugyan ott.
Ha gőrtsőktől vészen eredetet. 118
Ha a' vérnek bővségétől származik. . . . ugyan ott.
Gyakran vérpalánttól avagy az ereknek természet rendin felyül való ki-feszitődésektől okoztatik. 119
Külsű avagy Belső Erőszaktól-is szokatt támadni. 120
SZIV-FÁJÁS. Lásd. Gyomor Gőrts. . . . . .
SŰKETTSÉG az Agyvelőnek gyuladásatól. Lásd. Agyvelőnek Gyuladása. . . . . .
SŰLY miből számozik. . . . . II. Rész. . . . 41
Kőzőnséges Jelei. 42

Jelei a' Forró sülynek..... 43
Orvoslása..... 44
Gyakran ollyan fekélyeket okoz, a' mellyek hamar fenévé válnak..... 45
Néha a' Betegek minekutánna meg-gyógyulnak a' tagjakban keménv fájdalmat még éreznek..... ugyan ott.
Jelei az Hideg sülynek..... 46
Orvoslása..... ugyan ott
Ebben is szoktak fenés fekélyek avagy fótok támadni..... 47
Ez a' nyavalya gyakran kólós Himlővel avagy Rühvel végzódik..... ugyan ott.
SZÜLÓ ASZSZONYOKNAK NYAVALYÁI. ..... II. Rész. 135
Jelei a' közelitó természetszerént való ért szüléshez, és a' szülés munkájinak..... ugyan ott.
Illyenkor mitsoda hibákat éjtnek a' Bábák.....136
A' jól fekvó gyermeknek el-szüléše is gyakran sokáig tart, és az Aszszonyt el-erótlenitti...137
Mit kell tselekedni minden Szülós Aszszonynál..... ugyan ott.
Jelei és orvoslása a' fattyu fájdalmaknak.....138
Orvoslása a' szülés közben történt ájulásoknak és vérfolyásnak..... ugyan ott.
Orvoslása a' belsó vérfolyásnak.....139
A' Méhnek meg-hasadása felette veszedelmes..... ugyan ott.

T.

TAGELESÉS. Lásd. Szélütés.....
TAGOK (kettósek). Lásd. Angliai Betegség.....
TERHES ASZSZONYOKNAK NYAVALYÁI. Lásd. Viselós Aszszonyoknak nyavalyái...
TEJES HIDEGLELÉS. Lásd. Gyermekágyos Aszszonyoknak nyavlyái.....
TOROK-FÁJÁS, mit értünk rajta. I. Rész. 63
Jelei a' Torok-gyuladásnak.....64
Orvoslása..... ugyan ott.
Eveledése a' Torok-gyuladásnak.....67
Orvoslás illyenkor..... ugyan ott.
A' gonosz indulatu Torok-gyuladásnak-.....70
Az apró Torokfekélyeknek..... ugyan ott.
Orvoslása annak a' Torokfájásnak, a' mellyik vizes daganattól szármozik.....71

A' mellyik meg-keményedet ikráshuſoktól (*Glandulæ*) véſzen eredetet. 72
A' mellyik gôrtsoktôl okoztatik. ..... *ugyan ott.*
A' mellyik ſzélütôſtôl támad 73
Frantzos Torokfájás. Lásd Frantz. .....
TÔKÔKNEK. (Teſticuli) dagadáſa. Lásd. Frantz. ..
TÛDÔ-GYULADÁS. Miből lehet meg eſmérni. ..... I. Réſz. 87
Méha meg-nem-eſmértetik, és ſzélnek gondoltatik. ..... *ugyan ott.*
Az Érvágáſnak ſzüksége 88
Gyakran az hirtelen történt meg-hülés, fázás után valami állandó kôhéntſelés támad, mellyből roſz ſzokatt kôvôtkezni. 89
Orvoslása a' Tüdôgyuladáſnak. ..... *ugyan ott.*
A' Pôkéſről ebben a' nyavalyában. 90
Más Tiſzuláſok. 91
Eveſedéſe a' Tüdôgyuladáſnak. ..... *ugyan ott.*
Orvoslás, mikor a' Tályog a' Tüdônek üregibe bé-fokad. 92
Ha a' Tályog, a' genyettseget a' melynek üregibe ônti. 93
Avagy ha igen késôre fokad meg- ..... *ugyan ott*
A' Tüdô néha tsak imitt-amott gyulad-meg... 94
És ſokféle apró fekélyeket támaſzt... *ugyan ott.*
Mi kôvôtkezik ezekből. 95
A' Tüdôgyuladás gyakran keménységgé válik... 96
Avagy Fenévé válik. 97
A' Rotkatt Hidegleléſtől ſzármazott Tüdôgyuladás tôbbire mindenkor halálos. .... *ugyan ott.*
Gyakran kôſzvénnyel ôſzve-foglaltatik. *ugyan ott.*
A' Tüdôgyuladásban a' pôkés néha meg-reked... 98
TSALÁN-HIMLÔ. Jelei és orvoslaſa. I. Réſz. 231
TSONT Tsomók, ki-ſtutſorodás. Lásd. Frantz. ....
—Fene. Lásd. Frantz. Kôſzvény. Hójagos Himlô
V.
VAKSÁG Agyvelônek gyuladásától. Lásd. Agyvelônek Gyuladáſa. .....
Az Himlôtől. Lásd. Hójagos Himlô. .....
VÁJUDÓ ASZSZONY. Lásd. Szülo Aſzſzonyok Nyavalyái. .....
VÉRFOLYÁS az Aſzſzonyok ſzemérem teſtébôl. Lásd. Aſzſzonyi Nemek' Nyavalyái. Viſelôs és Szülô Aſzſz. Nyava. .....
VÉRHAS. Miből áll. I. Réſz. 160

Okai

Okai. ..... ugyan ott.
Szükséges vigyázás. 161
Mit kell minden vérhasban meg-visgálni. 162
Orvoslása, ha hidegelés nélkül vagyon. ugyan ott.
Ha hidegeléssel ôssze-vagyon foglalva. 164
Ha gonoz indulatu. 165
A' vérhasban néha petets avagy kölös-Himlö üt-ki. 167
Mit kell tselekedni, mikor a' vérhas idö elött meg-állitatott. 168
A' vérhas gyakran kémény okádással kezdödik, mint a' Köldök-Tsömörben. ..... ugyan ott.
VÉRPÖKÉS. Okai. I. Rész. 99
Jelei. ..... ugyan ott.
Orvoslása. 101
A' VérPökés után közönsége en valami alkalmatlan köhögés hátra-marad. 103
Ez azt jelenti, hogy a' Tüdöben fekély vagyon. 104
Orvoslása ennek a' fekélynek, a' belölle gyakran következö Sarvadásnak (Abzehrung) 105
VÉR-OKÁDÁS. Jelei. ..... I. Rész. 142
Gyakran a' vérnek bövségétöl meg-rekedett Aranyertöl, avagy Hólzámtól származik. ..... ugyan ott.
Gyakran valami tsipösségtöl avagy külsö erösztaktól vészen eredetet. 144
VERES HIMLÖ (morbilli). Jelei. ..... I. Rész. 222
Ki-ütése. 223
Vége. 224
Orvoslása. 225
Az Hurut ebben a' nyavalyában sokszor igen alkalmatlan. ..... ugyan ott.
Ez a' nyavalya néha a' Tüdöt el-fogja. 226
A' vége gyakran veszedelmes. 227
Néha Tüdöfekélyeket-is tsinál. 228
A' veres Himlök néha hirtelen viszsza-ütnek. . 229
Néha gonosz indulatuak-is. 230
VESE-KÖ. Lásd. Kövek. .....
VESÉKNEK GYULADÁSA. Jelei. ..... I. Rész. .. 170
Orvoslása. 171
Tisztulása. ..... ugyan ott.
Evesedése. ..... ugyan ott
VISELÖS ASZSZONYOKNAK Nyavalyái. ..... II. Rész. 120

Kü-

Külömb-külömbféle Történetek, mellyek mindgyárt a' gyermeknek fogantatása után kövétkeznek..... ugyan ott.
Mikor szükséges a' viselős Aszszonyon eret vágni..... ugyan ott.
A' Viselős Aszszonyoknak Bajai nem csak a' sok vértől, hanem a' görtsöktől-is vésznek erédetet..... 127
A' Viselőseknek hasak gyakran engedetlenül meg-szorul..... ugyan ott.
Az erős hashajto és okádtató orvosságokat a' viselős Aszszonyoknál el-kell-kerülni.... 128
A' Viselősek gyakran önként okádnak, és ez az okádás egésszén a' szüléstig meg marad. ..... ugyan ott.
Mégis mindazonáltal enyves takonytól, megromlatt epétől, avagy savanyóságtól-is okoztatik..... 129
Görtsök-is szokták a' viseloseket okádtatni- ugyan ott.
A' Viselős Aszszonyoknak a' kemény Hasmenés, avagy vérhas igen veszedelmes.. ugyan ott.
A' Viselős Aszszonyoknak szemérem-testekből természet szerént vérnek folyni nem kellene. 130
A' sok vérü Aszszonyoknál gyakran az első hónapokban ok nélkül valami kemény vérfolyás támad..... ugyan ott.
Az illyen vérfolyás ha a' testnek, avagy az elménck kemény mozdulása, avagy valami külső erőszak után kezdődik, akkor sokkal veszedelmesebb..... ugyan ott.
Néha mia ta idétlen, avagy idő előtt való szülés kövétkezik..... 131
Miképpen kell ennek eleit venni..... ugyan ott.
Jelei a' kövétkező idétlen szüléſnek.... ugyan ott.
Illyenkor mit kell t elekedni..... 132
A' Görtsök alá vettetett Aszszonyok gyenge okból-is vérfolyásba esnek..... ugyan ott.
A' Gyenge személyek gyakran idétlen vagy idő előtt szülnek; miképpen lehet ezt eltávoztatni..... 133
Jelei az annya hasában meg-hólt gyermeknek..... ugyan ott.
A' Viselősségnek vége felé az Aszszonyok néha a' vizelléſre gyakran erőltedtetnek, avagy éppen semmit-is nem vizellenek..... 134

VIZELLŐ TSÖNEK Fekélye. Lásd. Frantz....
VIZKORSÁG. VIZI BETEGSÉG. Mi nevezte-
tik ugy.....II. Rész. 16
Okai..... 17
Orvoslása..... 18
A' meg fázás után támadt vizes daganatok-
nak..... *ugyan ott.*
Ha a' test kemény részeinek el-lágyulásától
származik..... 19
Meg-különböztetése a' taknyos és vizes dag-
anatoknak..... 20
Orvoslása a' vizes daganatoknak..... *ugyan ott.*
A' taknyos daganatoknak..... 22
A' Vizkorságban fekvö Betegek gyakran vala-
mi gyuladásba esnek.....23
Jelei az Hasvizkorságnak—..... *ugyan ott.*
Orvoslása..... 24
Az Hasnak tsapolása néha tsak enyhitö orvosság. 25
Az Hasban gyakran tsak valami kotsonnyós ma-
téria vagyon.....26
Orvoslása az Hasvizkorságnak, midön kemény-
ségektöl támad..... *ugyan ott.*
A' Vizkorságos emberek könnyen Forró Hi-
degbe esnek..... 28
Az erös laxativák után az has gyakran felette
nagyon fel-puffad; ennek okai a' Görtsök. 29
Az vizkorságos emberek Lábain a' fel dag-
adott börnek fel-metszései gyakran hasz-
nasok..... *ugyan ott.*
Külsö Dörgölések az Hasvizkorságban igen jók. 30
Néha valami különös Részben lágy, világos,
által-látszató daganat támad..... *ugyan ott.*
Mit kell tselekedni, mikor a' Betegek fel-
kezdnek épülni..... *ugyan ott.*

VÉGE.

ORVOSSÁGOK,

MELLYEK

EBBEN AZ ORVOSI TANITÁSBAN JOVASOLTATNAK.

Második Rész.

Nro 1.

Végy: 20. *grán rák-szemet*; 10. *grán tiszta tott Salétromat. Tsinály port, 's add-bé egyszerre.*

Nro 2.

Végy: *Egy kónting tiszta tott Salétromot; két lót tengeri szőlő-syrupot; 12 lót bodza-virág-vizet. Elegyisd-őszve, 's adgy-bé minden második órában két kalánnal.*

Nro 3.

Végy: 30. *grán tiszta tott bor-kővet; és ugyan annyi kettős sót Tsinály port, 's add-bé egyszerre.*

Nro 4.

Végy: 20. *grán tiszta tott Salétromot; 40. grán jalappát. Tsinály port, 's add-bé egyszerre.*

Nro 1.

℞. Lap. Cancror. gr. xx.
Nitr. pur. gr. x.
M.
Fiat pulvis pro dosi.

Nro 2.

℞. Nitr. pur. dr. j.
Syrup. ribes. unc. j.
Aqu. flor. Samb. unc. vj.
M.
Sumat omni bihorio duo cochlearia.

Nro 3.

℞. Crem. tart.
Arcan. duplicat. ää gr. xxx.
M.
Fiat pulvis.

Nro 4.

℞. Cremor. tart. gr. xx.
Jalapp. gr. xl.
M.
Fiat pulvis.

Nro 5.

Végy: 3. *kônting polychreſt-sót; és 7. lót bétsi laxáló italt. Elegyiſd ôſzve, 's add-bé egyſzerre.*

Nro 6.

Végy: 6. *lót nyers árpát. Fôzd egy pint vizben fél-óráig, ſzûrd-meg, 's adgy-hozzá: egy kônting tiſztitott Salétromot; 4. lót etzetes mézet, avagy tiſzta mézet. Add italnak.*

Nro 7.

Végy: 4. *lót pôrje-gyôkeret; és egy lót sóska-gyôkeret. Vagdald ôſzve, 's fôzd elégséges vizben fél óráig; ſzûrj- le két meſzſzely vizet; azután adgy-hozzá: egy kônting tiſztitott Salétromot; és 4. lót tengeri ſzôlô-ſyrupot. Minden máſodik órában egy findſiával kell bé-adni.*

Nro 8.

Végy: 2. *lót fejér málva-gyôkeret; 2. marék fejér málva-levelet. Vagdald ôſzve, 's fôzd elégséges vizben fél óráig;*

Nro 5.

℞. Sal. polychr. dr. iij.
Aqu. lax. D.V.unc.iijſs.
M.
Sumat pro unico hauſtu.

Nro 6.

℞. Hord. Crud. unc. iij.
Aqu. pur. libr. jv.
Coqu. per ½. hor. dein colat. adde:
Nitr. pur. dr. j.
Oxym. ſimpl. vel
Mell. pur. unc. ij.
M.
Pro potu.

Nro 7.

℞. Rad. gram. unc. ij.
— acetos. unc. ſs.
Conſciſſ. coqu. S.q. aqu. per ½. hor. dein colat. lib. ij. adde:
Nit. pur. dr. j.
Syrup. ribes. unc. ij.
M.
Omni bihorio ſumat vaſculum.

Nro 8.

℞. Rad. alth. unc. j.
Fol. alth. m. ij.
Conſ. coqu. S. q. aqu. per ½. hor. dein colat. lib. jſs. adde:

az

az-után ſzűrj le más fél meſzſzely vizet, 's adgy-hozzá: egy kőnting tiſztitott ſalétromot; 4. lót etzetes mézet. Minden máſodik órában egy findſiával kell bé-adni lágy melegen.

N^ro 9.

Végy: *Egy kőnting tiſztitott Salétromot; 4. lót bodza-liktáriumot; 2. lót leány-ſom-ſyrupot; 16. lót bodza-virág-vizet. Minden órában két kalánnal kell bé-adni.*

N^ro 10.

Végy: *16. lót kut-vizet; 4. lót len-mag-olajot; és ugyan annyi tiſzta mézet; egy kőnting tiſztitott Salétromot. Elegyiſd őſzve klyſtérnek.*

N^ro 11.

Végy: *4. lót aſzſzu ſzilvát; 3. lót nyers árpát; és két kőnting tiſztitott bor-kővet. Vagdald őſzve, 's főzd elégséges vizben fél óráig; azután ſzűrj-le másfél meſzſzely*

Nitr. pur. dr. j.
Oxym. ſimpl. unc. ij.

M.

Sumat omni bihorio vaſculum tepide.

N^ro. 9.

℞. Nitr. pur. dr. j.
Roob. Sambuc. unc. ij.
Syrup. berber. unc. j.
Aqu. flor. ſamb. unc. viij.

M.

Sumat omni hora duo cochlearia.

N^ro 10.

℞. Aqu. fontan. unc. viij.
Ol. lini.
Mell. pur. aā. unc. ij.
Nitr. pur. dr. j.

M.

Fiat enema tepide applicandum.

N^ro 11.

℞. Prunor. exſiccat. unc. ij.
Hord. crud. unc. jſs.
Crem. tart. dr. ij.
Conſciſ. coqu. S. q. aqu. per ½ hor. dein colat. libr. jſs. adde:
Nitr. pur. dr. j.

vizet, 's adgy-hozzá: egy kônting tiſztitott Salétromat; és 3. lót tengeri ſzôlô-ſyrupot. Minden második órában egy findſiával kell bé-adni.

N^ro 12.

Végy: *két kônting tiſztitott bor-kôvet; 4. lót ſzilva-belet; és ugyan annyi bodza-liktáriumot. Napjában háromſzor, avagy négyſzer egy kalánnal kell bé-adni, és igyék mindenkor réája két findſia herbathét a' N. 13. le-iratott fűvekbôl.*

N^ro 13.

Végy: *másfél marék bodza-virágot; és ugyan annyi málva levelet. Vagdald-ôſzve herbathének.*

N^ro 14.

Végy: *egy lót ſenna-levelet; 3. lót mannát; 2. kônting tiſztitott bor-kôvet. Vagdald-ôſzve, 's tartsd fél meſzſzely forró vizben bé-fedett edényben fél óráig, azután ſzûrdle, 's add-bé egyſzerre.*

Syrup. ribes. unc. jſſ.

M.

Sumat omni bihorio vaſculum.

N^ro 12.

℞. Crem. tart. dr. ij.
Pulp. prunor.
Roob. Samb. ää unc. ij.

M.

Sumat ter vel quater de die Cochleare unum, & bibat deſuper bina vaſcula de infuſo ex ſpec. N^ro 13.

N^ro 13.

℞. Flor. Samb.
Fol. Malv ää m. jſſ.
Conſciſſ. exhibe.

N^ro 14.

℞. Fol. Senn. unc. ſ.
Mann. elect. unc. jſſ.
Crem. tart. dr. ij.
Conſ. Miſt. infunde in aqu. ferv. libr. ſ. relinque vaſe clauſo per ½ hor. dein colat. exhibe pro hauſtu.

N^ro

Nro 15.

Végy: *másfél meszszely ruta-vizet*; 3. *kônting Salamiákat*; 4. *lót ruta etzetet. Elegyisd ôszve.*

Nro 16.

Végy: *egy marék rutát*; *és ugyan annyi vizi fokhagymát. Vagdald ôszve, 's azután tôlts réá két meszszely forró vizet, tartsd még fél óráig bé-fedett edényben jó melegen, azután szûrd-le, 's adgy hozzá*: 4. *lót jerva-syrupot*; 20. *tsepp gálitzkô-spirituſt. Minden második órában egy findſiával kell bé-adni.*

Nro 17.

Végy: *egy kônting meſter-gyôkeret*; *és ugyan annyi léſtyán-fû-gyôkeret*; *egy marék méh-fûvet. Vagdald-ôszve, 's azután tartsd forró vizben egy fertály óráig bé-fedett edényben*; *szûrj-le másfél meszszely vizet-ô, 's adgy-hozzá*: 3. *lót málna-syrupot*; 15. *tsépp Hofmani ſpirituſt. Minden másolik órában egy findſiával kell bé-adni.*

Nro 15.

℞. Aqu. rutæ. lib. jſs.
Sal. ammon. dr. iij.
Acet. rut. unc. ij.
M.

Nro 16.

℞. Hb. rutæ.
— ſcord. ää m. j.
Conſciſſ. infun. ſ. q. aq. ferv. per ½ hor. vaſe clauſo, dein colat. libr. ij. adde: Syrup. contrajerv. unc. ij.
Spir. vitriol. gtt. xx.
M.
Sumat omni bihorio vaſculum.

Nro 17.

℞. Rad. imperator.
— leviſtic. ää dr. j.
Hb meliſſ. m. j.
Conſciſſ. infun. ſ. q. aq. ferv. per ¼ hor. vaſe clauſo. Dein colat. lib. jſs. adde:
Syrup. rub. idæi. unc. jſs.
Liqu. anod. miner. gtt. xv.
M.
Uſus, ut prioris.

Nro 18.

Végy: *két kőnting matſka-gyökeret. Vagdald-öſzve, 's tartſd fél óráig forró vizben bé-fedett edényben; azután ſzúrj-le másfél meſzſzely vizet, 's adgy-hozzá: 3. lót pomoránts-héj-ſyrupot. Minden második órában egy findſiával kell bé-adni.*

Nro 19.

Végy: 16. *lót rutavizet; 3. lót öt oſzlató gyökér-ſyrupot; 2. kőnting jerva-tinctúrát. Elegyiſd-öſzve, 's adgy-bé minden második órában két-kakánnal.*

Nro 20.

Végy: *egy grán Kánfort; 20. grán rák-ſzemet. Tſinály port, 's adgy-bé minden második órában egyet; igyék réá egy findſia herbethét a' N. 21. leirt füvekből.*

Nro 21.

Végy: *egy marék rutát; ugyan annyi méh-*

Nro 18.

℞. Rad. valeri. ſylv. dr. ij.
Conſ. inf. ſ. q. aq. ferv. per ½ hor.
Dein colat. lib. jß. adde:
Syrup. Cortic. aurant. unc. jß.

M.

Sumat, ut prius.

Nro 19.

℞. Aqu. rutæ. unc, viij.
Syrup. v. rad. aper. unc. jß.
Tinctur. rad. contrajer. dr. ij.

M.

Sumat omni bihorio duo cochlearia.

Nro 20.

℞. Camphor. gr. j.
Lap. cancror. gr. xx.

M.

Fiat pulvis. Detur talis omni bihorio unus, & bibat deſuper vaſculum ex infuſo ſpecierum ſequentium.

Nro 21.

℞. Hb. rutæ.
— meliſs.

füvet;

fűvet; meg-int annyi kakuk-fűvet. Vagdald-öszve herbathének.

N^ro 22.

Végy: 6. *grán Kámfort; 2. kőnting arabiai gumma-torbat: kő-mosárban dörgöld addig, mig a' Kámfor el-olvad; azután adgy-hozzá: 3. lót tengeri szőlő Syrupot; 12. lót méh-fű-vizet. Minden órában, avagy minden második órában egy vagy két kalánnal kell bé-adni.*

N^ro 23.

Végy: 8. *grán Kámfort; 2. lót édes mandolát; ugyan annyi dinnye-magot. Tsinály kut-vizzel másfél meszszely mag-tejet; azután adgy-hozzá: 2. lót fejér nádmézet. Minden második órában egy findsiával kell bé-adni.*

N^ro 24.

Végy: 30. *grán hánytató gyökeret; 10. grán polychrest-sót. Tsinály port, 's add-bé egy-szerre.*

Hb Serpill. ãã m. j.
Conscis. D. U.

N^ro 22.

℞. Camphor. gr. vj.
Mucil. gumm. arab. dr. ij.
In mortario marmor. bene subactis adde miscendo:
Syrup. ribes. unc. jss.
Aqu. melisf. unc. vj.

M.

Sumat omni hora vel bihorio unum vel duo cochlearia.

N^ro 23.

℞. Camphor. gr. viij.
Amygdal. dulc.
Semin. melon. ãã. unc. j.
Fiat emulsio cum aqu. font. dein Colat. lib. jss. adde:
Sacchar. alb. unc. j.

M.

Sumat omni bihorio vasculum.

N^ro 24.

℞. Ipecacuanh. gr. xxx.
Sal. polychr. gr. x.

M.

Fiat pulvis pro dosi.

Nro 25.

Végy: 3. *grán hányta-tó bor-kővet; 10. grán fejér nádmézet. Tsinály vékony port, 's add-bé egyszerre.*

avagy:

Végy: 20. *grán hánytató gyökeret; egy grán hánytató bor-kővet. Tsinály vékony port, 's add-bé egyszerre.*

Nro 26.

Végy: 6. *grán hánytató bor-kővet; olvozd-el 12. lót kut-vizben; azután adgy-hozzá: 2. lót etzetes mézet. Minden fél órában két kalánnal kell bé-adni, mig eleget nem hány.*

Nro 27.

Végy: *harmadfél meszszely főtt árpa-vizet; 4. lót bor-etzetet; 2. lót fejér nádmézet. Elegyisd ősszve, 's add-bé findsiánként.*

Nro 28.

Végy: *harmadfél meszszely főtt-árpa-vizet; 6.*

Nro 25.

℞. Tartar. emet gr. iij.
Sacchar. alb. gr. x.
M,
Fiat pulvis tenuissimus pro dosi.

avagy:

℞. Ipecacuan. gr. xx.
Tart. emet. gr. j.
M.
Fiat pulvis tenuissimus pro dosi.

Nro 26.

℞. Tart. emet. gr. vj.
Solve in aqu. font. unc. vj.
Dein adde:
Oxym. simpl. unc. j.
Sumat omni media hora duo cochlearia, donec probe vomat.

Nro. 27.

℞. Decoct. hord. lib. ijß.
Acet. vini unc. ij.
Sacchar. alb. unc. j.
M.
Sumat vasculatim.

Nro 28.

℞. Decoct. hord. lib. ijß.
Vin. generos. unc. iij.

lót

lót jó bort. Elegyisd-ősz-ve, 's add-bé fundsiánként.

N^ro 29.

Végy: *harmadfél mesz-szely főtt árpa-vizet; más-fél kőnting gálitzkó-spi-rituſt; 4. lót málna-ſyru-pot. Elegyisd őszve, 's add-bé fundsiánként.*

N^ro 30.

Végy: 16. *lót ruta-vi-zet; 3. lót rothadás ellen való etzetet; 4. lót Ci-trom-héj-ſyrupot. Elegyisd-őszve, 's adgy-bé minden órában, avagy minden második órában két ka-lánnal.*

N^ro 31.

Végy: 2. *lót vékony kina-port; 20. lót ruta-vizet; 6. lót jó bort; 4. lót fodor minta-ſyrupot. Elégyisd őszve, 's adgy-bé minden órában, avagy minden második órában két kalánnal.*

N^ro 32.

Végy: *egy kőnting tisz-titott Salétromat; ugyan annyi izzaſztó piskóltzat;*

M.

Uſus, ut prioris.

N^ro 29.

℞. Decoct. hord. lib. ijſſ.
Spir. vitriol. dr. jſſ.
Syrup. rubi idæi. unc. ij.

M.

Uſus, ut ſupra.

N^ro 30.

℞. Aqu. rut. unc. viij.
Acet. antiſept. unc. jſſ.
Syrup. cort. Citr. unc. ij.

M.

Sumat omni hora, vel bihorio duo cochlearia.

N^ro 31.

℞. Pulv. ſubtiliſſ. cort. peruv. unc. j.
Aqu. rutæ. unc. x.
Vin. boni. unc. iij.
Syrup. menth. unc. ij.

M.

Uſus, ut prioris.

N^ro 32.

℞ Nitr. puri.
Stib. diaph. non abl. ää dr. j.

3. *lót*

3. *lót etzetes mézet; ugyan annyi pipats-virág-ſyrupot; 16 lót bodza-virág-vizet. Minden máſodik órában két kalánnal kell bé-adni; igyék egy findſia herbathét réá a' N. 13. le-irt fűvekből.*

Oxym. ſimpl.
Syrup. flor. rhæad. āā unc. jß.
Aqu. flor. Samb. unc. viij.

M.

Sumat omni bihorio cochlearia duo cum vaſculo infuſi ſpecierum herbarum N^ro 13.

N^ro 33.

Végy: *Fél kőnting tiſztitott Salétromat; másfél kőnting izzaſztó piskóltzat; 4. lót tengeri hagymás etzetes mézet; 2. lót pipats-virág-ſyrupot; 16. lót édes kőmény-győkér-vizet. Elegyiſd-őſzve, 's adgy-bé minden máſodik orában két kalánnal.*

N^ro 33.

℞. Nitri. pur. dr. ß.
Stib. diaph. n. abl. dr. jß.
Oxymell. ſcill. unc. ij.
Syrup. flor. rhæad. unc. j.
Aqu. Fœnicul. unc. viij.

M.

Uſus, ut ſupra.

N^ro 34.

Végy: *egy grán értzkermeſt; 10. grán fejér nádmézet. Elegyiſd-őſzve, 's tſinály vékony port. Minden máſodik, avagy harmadik órában egyet kell bé-adni.*

N^ro 34.

℞. Kermet. mineral. gr. j.
Sacchar. alb. gr. x.

M.

Fiat pulvis tenuiſſimus. Sumat omni bihorio, aut trihorio talem.

N^ro 35.

Végy: *másfél marék ſállyát. Vagdald-őſzve,*

N^ro 35.

℞. Hb. Salv. m. jß.
Conſciſſ. infund. ſ. q.

's

's tartsd forrô vizben fél óráig; az után szûrj-le más-fél meszszely vizet, 's adgy-hozzá: 3. lót sállya-syrupot. Minden harmadik órában egy findsiával kell bé-adni.

N^ro 36.

Végy: *egy lót kinaport; 3. lót sállya-conservát; annyi sállya-syrupot, a' mennyivel liktáriumot tsinálhatz. Minden második órában egy kiss kalánnal kell bé-adni.*

N^ro 37.

Végy: *2. lót édes mandolát; ugyan annyi dinnye-magot; 7. grán Kámfort. Tsinály mag-tejet; szûrj-le más-fél meszszelyt, 's azután adgy-hozzá: 3. lót fejér Mák-syrupot. Minden második órában egy findsiával kell bé-adni.*

N^ro 38.

Végy: *40. grán rabarbarát; és ugyan annyi polychrest-sót. Tsinály port, 's add-bé egyszerre.*

aqu. ferv. per ½ hor. dein colat. lib. jß.

Adde:

Syrup. Salv. unc. jß.

M.

Sumat omni trihorio vasculum.

N^ro 36.

℞. Pulv. cortic. peruv. unc. ß.
Conserv. salvi. unc. jß.
Syrup. salv. q. s.

M.

Fiat electuarium. Sumat omni bihorio parvum cochleare.

N^ro. 37.

℞. Amygd. dulc.
Sem. melon. ää unc. j.
Camphor. gr. vij.
Fiat emulsio, & colat. lib. jß.

Adde:

Syrup. papav. alb. unc. jß.

M.

Sumat omni bihorio vasculum.

N^ro 38.

℞. Rhei elect.
Sal. polychr. ää gr. xl.

M.

Fiat pulvis pro dosi.

N^ro

Nro 39.

Végy: 4. *lót ſavanyó pálma-gyümöltset; 2. lót fejér málva-gyökeret. Vagdald-öſzve, 's főzd egy fertály óráig elégséges vizben, azután ſzürj-le másfél meſzſzely vizet, 's adgy-hozzá: másfél könting tiſztitott Salétromat; 3. lót mannát; 2. lót léányſom-ſyrupot. Minden órában, avagy minden második órában egy ſindſiával kell bé-adni.*

Nro 40.

Végy: 2. *lót fejér málva-gyökeret; egy marék fejér málva-levelet. Vagdald-öſzve, 's főzd elégséges vizben fél óráig; azután adgy-hozzá: másfél marék fejér málva virágot; 2. lót reſzelt édes gyökeret. Hadd áljon forró vizben még egy fertály óráig; azután ſzürj-le két meſzſzely vizet, 's adgy-bé minden második órában egy ſindſiával lágy melegen.*

Nro 41.

Végy: 3. *lót édes man-*

Nro 39.

℞. Tamarind. unc. ij.
Rad. althææ. unc. j.
Conſciſſ. coq. ſ. q. aqu. per ¼ hor. dein Colat. lib. jß.

Adde:
Nitr. pur. dr. jß.
Mann. elect. unc. jß.
Syrup. berber. unc. j.

M.

Sumat omni hora, vel bihorio vaſculum.

Nro 40.

℞. Rad. althææ. unc. j.
Fol. althææ. m. j.
Conſciſſ. coqu. ſ. q. aq. per ¼ horæ dein.

Adde:
Flor. althææ. m. jß.
Glycyrrh. raſ. unc. j.
Relinque adhuc in fervida infuſ. per ¼ hor. col. lib. ij. exhibe.

Sumat omni bihorio vaſculum tepide.

Nro 41.

℞. Amygd. dulc. unc. jß.

dolát:

dolát. Tsinály mandolatejet, és szűrj-le egy meszszelyt; azután adgy-hozzá: 2. lót fejér mák-syrupot. Minden második órában egy findsiával kell bé-adni.

Fiat emulsio, & Colat. libr. j.
Adde:
Syrup. papav. alb. unc. j.
M.
Usus, ut supra.

Nro 42.

Végy: 50. grán jalappát; 5. grán édes kénesőt. Tsinály port, 's add-bé egyszerre.

Nro 42.

℞. Pulv. rad. jalapp. gr. l.
Mercur. dulc. gr. v.
M.
Fiat pulvis pro dosi.

Nro 43.

Végy: 15. grán scammonea-gyantát; 5. grán jalappa-gyantát; 3. grán édes kénesőt; 20. grán fejér nádmézet. Tsinály port, 's add-bé egyszerre

Nro 43.

℞. Scammone. gr. xv.
Resin. jalap. gr. v.
Mercur. dulc. gr. iij.
Sacchar. alb. gr. xx.
M.
Fiat pulvis tenuissimus pro dosi.

Nro 44.

Végy: 24. grán kénesős pilulákot az austriai tartományok' patikáros-könyvéből. Tsinály belőllek hat pilulákot, 's add-bé egyszerre.

Nro 44.

℞. Mass. pilul. mercur. P. P. gr. xxjv.
Fiant inde pilulæ Nro vj. pro dosi.

Nro 45.

Végy: Italnak savót, avagy iró tejet, melly a vaj-kűpűléskor készűl.

Nro 45.

℞. Serum lactis, vel lac ebutyratum.
Sumatur pro potu.

Nro

Nro 46.

Végy: 4. *lót széles lapu-gyökeret. Vagdald apróra, 's főzd egy fertály óráig elégséges vizben; azután a főzésnek vége felé adgy-hozzá:* 2. *lót édes kömény-gyökeret. Tartsd még jó melegen egy fertály óráig; azután harmadfél meszszely leszűrt vizhez adgy még* 5. *lót föld-fűst-syrupot;* 3. *kőnting híg leveles borkövet. Elegyisd őszve, 's adgy-bé minden második órában egy findsiával.*

Nro 47.

Végy: 2. *kőnting jalappát;* 3. *kőnting tiszttitott bor-követ;* 4. *lót szilva-liktáriumot; ugyan annyi bodza-liktáriumot. Keverd őszve, 's adgy-bé minden második órában egy kűs kalánnal, míg laxálni kezd.*

Nro 48.

Végy: *egy kőnting fekete kűkörts-extractumot;* 6. *kőnting fejér mágnésiát. Tsinály vékony port, 's adgy-bé minden nap há-*

Nro 46.

℞. Rad. bardan. unc. ij.
Consciss. coqu. s. q. aqu. per ¼ hor.
Dein adde:
Rad. fœnicul. unc. j.
Relinqu. adhuc in fervid. infus. per ¼ hor. dein colat. ℔ ijß.
Adde:
Syrup. fumar. unc. ijß.
Liquor. terr. fol. tart. dr. iij.
M.
Sumat omni bihorio vasculum.

Nro 47.

℞. Pulv. rad. jalapp. dr. ß.
— cremor. tart. dr. iij.
Pulp. prunor.
Roob samb. ää unc. ij.
M.
Sumat omni bihorio parvum cochleare, donec purgetur.

Nro 48.

℞. Extract. pulsatill. nigri dr. j.
Magnes. nitr. dr. vj.
M.
Fiat pulvis tenuissimus.

rom-

romſzor a' mennyit egy kés-hegygyel venni lehet.

Sumat de die ter, quantum cultri Cuſpide Capi poteſt.

N^ro 49.

Végy: *egy lót búrók-extractumot; egy kônting laxáló extractumat. Tſinály 3. gránnyi pilulákot, 's adgy-bé minden nap háromſzor hármat; azaz: egéſz nap kilentzet.*

N^ro 49.

℞. Extract. cicut. unc. ß.
M. P. extr. cathol. dr. j.

M.

Fiant pilulæ gr. iij. Sumat ter de die tres.

N^ro 50.

Végy: 2. *lót friſs irós vajat egy kônting kéſzitetett tutzia-port; 6. grán kék gálitzkô-port; 25. grán veres præcipitált kénesôt. Keverd-ôſzve kenônek.*

N^ro. 50.

℞. Butyr. recent. unc. j.
Pulv. tutiæ præparat. dr. j
— vitriol. cyprii. gr. vj.
Mercur. præcip. rubr. gr. xxv.
Miſce exactiſſime, ut fiat ungventum.

N^ro 51.

Végy: 12. *lót róſa-vizet; 12. tsepp glét ételtet. Elegyisd-ôſzve ſzemviznek.*

N^ro 51.

℞. Aqu. roſar. unc. vj.
Acet. litharg. gtt. xij.

M.

Pro collyrio.

N^ro 52.

Végy: *fél kônting zink-virágot; és 12. lót róſa-vizet. Elegyisd-ôſzve ſzemviznek.*

N^ro 52.

℞. Flor. Zinc. dr. ß.
Aqu. roſar. unc. vj.

M.

Uſus, ut ſupra.

Nro 53.

Végy: 6. *grán fejér gálitzkövet; olvozd-el 8. lót róſa-vizben. Szólgályon ſzem viznek.*

Nro 54.

Végy: 6. *lót borsdorfi alma-belet* A); *ugyan annyi fejér kenyér-belet;* 2. *marék bodza-virágot. Vagdald-öſzve, 's főzd elégséges vizben meleg kötésnek; a' főzésnek végefelé adgy-hozzá:* 10. *grán Kámfort;* 20. *grán auſtriai Sáfrányt. Elegyiſd-öſzve, 's gyenge ruha között kösd a' ſzemre melegen; ujjitsd-meg, ha meg-hűl.*

Nro 55.

Végy: 10. *lót róſa-vizet; és* 2. *lót birs-almatorhat. Elegyisd-öſzve ſzem-viznek.*

Nro 56.

Végy: *tutzia-irat, a' mennyi tettzik.*

Nro 53.

℞. Vitriol. alb. gr. vj.
Solve in aqu. roſar. unc. jv.

M.

Uſus, ut prioris.

Nro 54.

℞. Pulp. pomor. acido-dulc. Micæ panis alb. aa unc. iij.
Flor. Sambuc. m. ij.
Coqu. c. ſ. q. aq. in form. Cataplaſ. ſub finem adde:
Camphor. gr. x.
Croci auſtr. ſcr. j.

M.

Ut in molli linteolo cataplasma oculis imponatur, & renovetur, quando frigeſcit.

Nro 55.

℞. Aqu. roſar. unc. v.
Mucilag. Sem. cydon. unc. j.

M.

Nro. 56.

℞. Ungventum de tutia.

Nro 57.

A) Muskotály almának-is nevezteték; édes-is, ſavonyó-is; igen kedves izü, majd mint a' muskatály-ſzölö.

Nro 57.

Végy: *másfél meszszely főtt árpa-vizet; 2. lót rósa-mézet. Elegyisd-őszve.*

Nro 58.

Végy: *egy marék rutát; ugyan annyi vizi fokhagymát. Vagdald-őszve, 's tartsd elégséges forró vizben egy fertály óráig; azután szűrj-le másfél meszszely vizet, 's adgy-hozzá: 3. lót rósa-mézet; 2. kőnting mirrha-tinctúrát. Elegyisd-őszve.*

Nro 59.

Végy: *egy marék bűrket; és ugyan annyi bodza-virágot. Vagdald-őszve, 's tartsd elégséges forró vizben egy fertály óráig; azután szűrj-le másfél meszszely vizet, 's adgy-hozzá: 3. lót tiszta mézet. Elegyisd-őszve.*

Nro 60.

Végy: *egy lót bűrök extractumot. Tsinály három gránnyi pilulákot, 's adgy-bé minden nap háromszor kettőt, lassan-lassan szaparitván a' pilulák' számát.*

Nro 57.

℞. Decoct. hord. libr. jß.
Mell. rosar. unc. j.
M.

Nro 58.

℞. Hb. rutæ.
— scord. ää m. j.
Consc. infund. s. q. aqu. ferv. per ¼ hor. dein colat. lib. jß. adde:
Mell. rosar. unc. jß.
Tinct. Myrrh. dr. ij.
M.
Usus. & prioris.

Nro 59.

℞. Hb. cicut.
Flor. samb. ää. m. j.
Conscis. mist. infund. c. s. q. aq. ferv. per ¼ hor. dein colat. lib. jß.
Adde:
Mell. pur. unc. jß.
M.

Nro 60.

℞. Extr. cicut. unc. ß.
Fiant pilulæ gr. iij.
Sumat ter de die duas sensim augendo dosim.

Nro 61.

Végy: 2. *lót tűz-fűvet* A) *; ugyan annyi édes gyökeret. Vagdald-ósszve.*

Nro 61.

℞. Hb. Flammul. Jovis. Glycyrrh. ää unc. j. Conſciſſ. miſt. d. u.

Nro 62.

Végy: *másfél meſzſzely bodza-virág-vizet ; 3. lót róſa-mézet ; ugyan annyi ſzederj-ſyrupot ; 8. lót friſs házi zöld-levet. Elegyiſd-ősszve ſzáj-viznek.*

Nro 62.

℞. Aqu. Flor. Samb. lib. jſſ. Mell. roſar. Syrup. moror. ää unc. jſſ. Succi ſempervivi major. rec. expreſſ. unc. jv.
M.
Pro collutorio.

Nro 63.

Végy: *másfél meſzſzelly bodza-virág-vizet; 3. lót róſa-mézet; ugyan annyi viola-ſyrupot ; 20. tsepp gálitzkő-ſpirituſt. Elegyiſd-ősszve ſzáj-viznek.*

Nro 63.

℞. Aqu. flor. Samb. lib. jſſ. Mell. roſar. Syrup. violar. ää unc. jſſ. Spir. vitriol. gt. xx.
M.
Uſus, ut ſupra.

Nro 64.

Végy: 2. *lót róſa-mézet ; 20. tsepp ſavanyó Só-ſpirituſt. Elegyiſd-ősszve ſzáj-irnak.*

Nro 64.

℞. Mell. roſar. unc. j. Spir. Sal. acid. gt. xx.
M.

Nro 65.

Végy : *másfél meſzſzely bodza-virág-vizet ; 4. lót ſzederj-ſyrupot ; fél kön-*

Nro 65.

℞. Aqu. flor. Samb. lib. jſſ. Syrup. moror. unc. ij. Spir. Sal. acid. dr. ſſ.

A) Csapo *Szivo-Fűnek* nevezi; de *Tűz-fűnek* talám jobban neveztetik, mivel ólly égető erős izü, mint a' tüz.

kônting savanyó Só-spiritust. Elegyisd-ôszve szájviznek.

N^ro 66.

Végy: *másfél meszszely fôtt árpa-vizet; 4. lót birs alma-torhat; 2. lót szent jánós-gyôkér-syrupot. Elegyisd-ôszve szájviznek.*

N^ro 67.

Végy: 2. *lót rósa-mézet; ugyan annyi birs alma-torhat. Elegyisd ôszve.*

N^ro 68.

Végy: 5. *lót fôld-fûstfû-syrupot; 4. lót kalán levelû fû-vizet; 14. lót bodza-virág vizet; másfél kônting hig leveles bor kôvet. Elegyisd-ôszve, 's adgy-bé minden második órában két kalánnal.*

N^ro 69.

Végy: 12. *lót fejér répát héjastól. Vagdald-ôszve, 's fôzd elégséges vizben egy fertály óráig; szûrj le másfél meszszely fôtt vizet gyengén ki-fa-*

M.

Pro collutorio.

N^ro 66.

℞. Decoct. hord. lib. jß.
Mucilag. Semin. Cydon. unc. ij.
Syrup. diacod. unc. j.

M.

Usus, ut prioris.

N^ro 67.

℞. Mell. rosar.
Mucil. sem. Cydon. ää unc. j.

M.

N^ro 68.

℞. Syrup. fumar. unc. ijß.
Aqu. cochlear. unc. ij.
— flor. samb. unc. vij.
Liquor. terr. fol. tart. dr. jß.

M.

Sumat omni bihorio duo cochlearia.

N^ro 69.

℞. Rapar. albar. cum cort. unc. vj.
Consciss. coqu. s. q. aq. per ¼ hor. dein
Colat. lib. jß. leviter expressæ adde:

tsarván; azután adgy-hozzá: 3. lót ſzederj-ſyrupot. Elegyiſd-öſzve, 's öblegesd vele a' torkat: lehet minden második, avagy harmadik órában-is egy fundſiával lágy melegen le-nyelni.

N^ro 70.

Végy: 3. *lót válaſztott Chinát. Vagdald-öſzve, 's főzd elégséges vizben egy óráig; azután ſzurj-le másfél meſzſzely főtt vizet, 's adgy-hozzá: 3. lót fejér nálmézet; ugyan annyi fa-béj-vizet. Elegyiſd-öſzve, 's adgy-bé minden órában, avagy minden második órában egy fundſiával lágy melegen.*

N^ro 71.

Végy: 3. *kônting rák-ſzemet; ugyan annyi kék kúkôrts-etzetet; 3. lót fejér málva-ſyrupot; 14. lót édes kômény-gyôkér vizet; 2 kônting hig leveles bor kôvet; 20. tsepp édes ſalétrom ſpirituſt. Elegyiſd-öſzve 's adgy-bé minden 2dik órában két kalánnal.*

Syrup. moror. unc. jß.

M.

Fiat collutorium, vel interne ſumat omni bihorio, aut trihorio vaſculum tepide.

N^ro 70.

℞. Cort. peruv. ſelectiſſ. unc. jß.

Conſciſſ. coqu. ſ. q. aqu. per hor. dein colat. lib. jß.

Adde:

Sacchar. alb.

Aqu. cinnamom. ää unc. jß.

M.

Sumat omni hora, vel bihorio vaſculum tepide.

N^ro 71.

℞. Lap. cancror.

Acet. colchic. ää dr. iij.

Syrup. alth. unc. jß.

Aqu. fœnicul. unc. vij.

Liquor. terr. fol. tart. dr. ij.

Spir. nitr. dulc. gt. xx.

M.

Sumat omni bihorio cochlearia duo.

N^ro

Nro 72.

Végy: *öt oszlató gyökereket, mindenikből három köntinget. Vagdald öszve, 's tartsd elégséges forró vizben fél óráig; azután szűrj-le két meszszely vizet, 's adgy-hozzá: 3. könting hig leveles bor-követ; 4. lót édes kömény gyökér-syrupot. Elegyisd-öszve, 's adgybé minden második, avagy harmadik órában egy findsiával melégen.*

Nro 73.

Végy: *másfél könting ammoniak-gummit; ugyan annyi gálbán-gummit; 15. grán Kámfort; ugyan annyi hód-tetemet; fél könting ruffi pilulát; annyi tengeri gyanta-tinctu-rát, a' mennyivel 3. gráñyi pilulákot tsinálhatz. Minden nap háromszor hármat kell bé-adni egy findsia herbathével a' Nro 21. le-irt füvekből.*

Nro 74.

Végy: *egy lót rosda nélkül való vas-port; 6. könting választo kina-*

Nro 72.

℞. Rad. v. aperient. aa. dr. iij.
Conscis. infund. s. q. aqu. ferv. per ½. hor. dein colat. lib. ij. adde:
Liqu. ter. fol. tart. dr. iij.
Syrup. fœnicul. unc. ij.

M.

Sumat omni bihorio, vel trihorio vasculum calide.

Nro 73.

℞. Gumm. ammon.
— — galbán. áá dr. jß.
Camphor.
Castor. áá gr. xv.
M. P. Ruffi. dr. ß.
Tinct. succin. q. s.

M.

Fiant pilulæ gr. iij.
Sumat ter de die pilul. tres, & bibat qualibet vice vasculum infus. ex speciebus N. 21.

Nro 74.

℞. Limat. mart. non rubig. unc. ß.
Cort. peruv. selectiss. dr. vj.

port ; 3. kőnting fa-héj-port ; ugyan annyi fejér fa-héj-port ; másfél kőnting czitvor-gyökeret. Tsinály port, 's azután töltsréá másfél meszszely jó austriai, avagy másféle erős savanyótska bort. Tartsd 24. óráig gyakran meg-mozgatván bé-fedett edényben ; azután szűrdle, 's adgy-bé minden harmadik órában két kalánnal, lassan-lassan szaparitván a' mértéket, ha a' szükség ugy fogja kévánni.

N^ro 75.

Végy : *egy lót rosda nélkül való vas-port ; ugyan annyi kina-port ; egy kőnting myrrha-port ; 4. lót fodor minta-conservát ; annyi fodor minta-syrupot, a' mennyivel liktáriumot tsinálhattz. Minden harmadik órában egy szerétsen diónnyit kell bé-adni egy findsia herbathével N. 21.*

N^ro 76.

Végy : *egy kőnting olasz uti-fű-virágot ; egy*

Cort. Cinnam.
— Vinteran. ää dr. iij.
Rad. Zedoar. dr. jß.

M.

Fiat pulvis, cui affunde vini boni austriaci vel alius subacidi generosi lib. jß. relinqu. per 24 hor. in digestione agitando subinde, dein colat. exhibe, Sumat omni trihorio cochlearia duo, sensim augendo dosim, si opus fuerit.

N^ro 75.

℞. Limat. mart. non rubig.
Pulv. cort. peruv. ää unc. ß.
Pulv. Myrrh. elect. dr. j.
Conserv. menth. unc. ij.
Syrup. menth. q. s.

M.

Fiat Electuarium.
Sumat omni trihorio ad magnitudinem nucis moschatæ, & bibat desuper vasculum infus. ex spec. N. 21.

N^ro 76.

℞. Flor. arnic. dr. j.
— chamom. m. j.

marék

marék szék-fű-virágot. Vagdald-őszve, 's tartsd forró vizben egy fertály óráig; azután szűrj-le 12. lót vizet, 's vesd-bé klystérnek.

N^ro 77.

Végy: 20. *grán kámfort; egy-lót arabiai gummi torhat. Márvány-mosárban morsold-el, 's azután adgy-hozza:* 12. *lót szék-fű-virág-vizet. Elegyisd-őszve klystérnek.*

N^ro 78.

Végy: 2. *lót rósa-mézet;* 3. *kőnting kalánylevelű fű-spirituſt. Elegyisd-őszve.*

N^ro 79.

Végy: 16. *lót ruta-vizet;* 3. *kőnting salamiák-spirituſt; ruta-etzetből annyit, a' mennyivel a' salamiák-spiritus meg-telik; azután adgy-hozzá:* 3. *lót őt oszlató gyökér-syrupot. Elegyisd-őszve, 's adgy-bé minden második órában két kalánnal.*

Conſciſſ. miſt. inf. ſ. qs. aq. ferv. per ¼ hor. dein colat. unc. vj.

Exhibe pro clysmate.

N^ro 77.

℞. Camphor. gr. xx.

Mucil. gumm. arab. unc. ß. In mort. marmor. bene tritis, & miſtis adde:

Aqu. flor. chamom. unc. vj.

M.

Pro clysmate.

N^ro 78.

℞ Mell. roſar. unc. j.

Spir. cochlear. dr. iij.

M.

N^ro 79.

℞. Aqu. rutæ, unc. viij.

Spir. ſal. ammon. dr. iij.

Acet. rutac. q. ſ.

Ut fiat perfecta ſaturatio, dein adde:

Syrup. v. rad. aper. unc. jß.

M.

Sumat omni bihorio duo cochlearia.

Nro 80.

Végy: 2. *kônting hideg trágánt-species-port*; 3. *lót szent János-gyökér-syrupot*; 8. *lót pipats-virág-vizet. Elegyisd ôszve, 's adgy-bé minden órában, avagy minden második órában két kalánnal.*

Nro 81.

Végy: *egy lót fris mandola-olajt; egy tojásszéket. Márvány-mosárban tôrd-ôszve, 's azután adgy-hozzã:* 3. *lót szent János-gyökér-syrupot. Elegyisd ôszve, 's adgy-bé gyakran egy kávés kalánnal.*

Nro 82.

Végy: *egy grán opiumot*; 8. *lót hárs-virág vizet*; 2. *lót pipats-virág-syrupot. Elegyisd ôszve, 's adgy-bé minden órában, avagy második órában két kalánnal.*

Nro 83.

Végy: *egy grán opiumot*; 2. *lót fris mandola-olajt, avagy len-mag-olajt.*

Nro 80.

℞. Pulv. spec. diatrag. frig. dr. ij.
Syrup. diacod. unc. jß.
Aqu. flor. rhæad. unc. jv.
M.
Sumat omni hora, vel bihorio cochlearia duo.

Nro 81.

℞. Ol. amygd. dulc. recent. press. unc. ß.
Vitell. ovor, num. j.
In mortar. marmor. bene subactis adde:
Syrup. Diacod. unc. jß.
M.
Pro linctu.

Nro 82.

℞. Laud. pur. gr. j.
Solve in aqu. flor. tili. unc. jv. dein adde:
Syrup. flor. rhæad. unc. j.
M.
Sumat omni hora, vel bihorio duo cochlearia.

Nro 83.

℞. Laud. pur. gr. j.
Olei amygd. recent.
vel
Olei lin. recent. unc. j.

Ele-

Elegyiſd-öſzve, 's add-bé eſtve egyſzerre.

Nro 84.

Végy: 6. *grán ebnyelv-pilulákat. Tſinály két pilulát, 's add-bé eſtve mind a' kettőtt egyſzerre.*

Nro 85.

Végy: *egy grán opiumot; 13. grán rák-ſzemet. Tſinály port, 's add-bé egyſzerre.*

Nro 86.

Végy: *egy kőntſing tiſzta temjént; ugyan annyi tiſzta máſtikſet; egy lót meg-sűrűitet édes gyökér-levet; annyi terpentinát, a' mennyivel 4. gránnyi pilulákot tſinálhattz. Minden harmadik órában kettőt kell bé-adni egy findſia herbathével a' Nro. 87. le-irt ſpecieſekből.*

Nro 87.

Végy: *egy marék apro bojtorján-fűvet; ugyan annyi arany-veſzſzőt; megint annyi ökör-farkfű-virágot. Vagdald-öſzve herbathének.*

M.

Pro hauſtu veſpertino.

Nro 84.

℞. M. P. de cynogloſſ. gr. vj.
Fiant pilul. N. ij.
Sumat veſperi pro doſi.

Nro 85.

℞. Laud. pur. gr. j.
Lap. cancror. gr. xv.
M.
Fiat pulvis pro doſi.

Nro. 86.

℞. Oliban.
Maſtich. ää dr. j.
Succi inſpiſſ. glycyrrh. unc. ß.
Therebint. q. ſ.
M. Fiant pilul. gr. jv.
Sumat omni trihorio duas, & bibat deſuper unum, aut duo vaſcula infuſ. ex ſpec. ſequ.

Nro 87.

℞. Hb. agrimon.
— virg. aur.
Flor. verbaſc. ää m. j.
Conſciſſ. miſta exhibe.

Nro

Nro 88.

Végy: 6. *lót fejér málva-gyökeret; két marék fejér málva-levelet;* 2. *lót édes gyökeret. Vagdald-öszve.*

Nro 88.

℞. Rad. alth. unc. iij.
Fol. alth. m. ij.
Glycyrrh. unc. j.
Conſciſſ. miſta exhibe.

Nro 89.

Végy: *két lót kereſztfű-gyökeret; ugyan annyi édes gyökeret. Vagdald-öſzve.*

Nro 89.

℞. Rad. polygal.
Glycyrrh. ää unc. j.
Conſciſſa D. U.

Nro 90.

Végy: *két lót islándiai mohot; ugyan annyi édes gyökeret. Vagdald-öſzve.*

Nro 90.

℞. Lychen. island.
Glycyrrh. ää unc. j.
Conſciſſ. D. U.

Nro 91.

Végy: *egy lót velentzei ſzappant; ugyan annyi bürök-extractumot. Tſinály 3 gránnyi pilulakot. Minden nap háromſzor hármot kell bé-adni.*

Nro 91.

℞. Sapon. venet.
Extract. Cicut. ää unc. ß

M.

Fiant pilulæ gr. iij.
Sumat ter de die tres.

Nro 92.

Végy: 40. *grán tiſztitott ſalétromat;* 3. *lót ſzent János-gyökér-ſyrupot;* 14. *lót bárs-virág-vizet. Elegyiſd-öſzve, 's adgy-bé minden órában két kalánnal.*

Nro 92.

℞. Nitr. pur. gr. xl.
Syrup. diacod. unc. jß.
Aqu. flor. tiliæ. unc. vij.

M.

Sumat omni hora duo cochlearia.

N. 93.

Nro 93.

Végy: 16. *lót pipats-virág-vizet;* 3. *lót szent János-gyökér-syrupot;* 15. *tsepp gálitzkő-spiritust. Elegyisd-őszve, 's adgy-bé minden órában két kalánnal.*

Nro 94.

Végy: *két kőnting veres őrmény-földet;* 3. *lót szent János-gyökér-syrupot;* 14. *lót pipats virág vizet. Elegyisd-őszve, 's adgy-bé minden órában két kalánnal.*

Nro 95.

Végy: *két kőnting veres őrmény földet; fél kőnting jápóniai árékafa-levet;* 3. *lót szent János-gyökér-syrupot;* 14 *lót pipats virág-vizet. Elegyisd-őszve, 's adgy-bé minden órában két kalánnal.*

Nro 96.

Végy: 10. *grán kőtimsót;* 16. *lót pipats virág-vizet;* 3. *lót szent János-gyökér-syrupot.*

Nro 93.

℞. Aqu. flor. rhæad. unc. viij.
Syrup. Diacod. unc. jß.
Spir. vitriol. gtt. xv.

M.

Usus, ut prioris.

Nro 94.

℞. Bol. armen. dr. ij.
Syrup. diacod. unc. jß.
Aqu. flor. rhæad. unc. vij.

M.

Usus, ut supra.

Nro 95.

℞. Bol. armen. dr. ij.
Pulv. terr. catech. dr. ß.
Syrup. diacod. unc. jß.
Aqu. flor. rhæad. unc. vij.

M.

Usus, ut supra.

Nro 96.

℞. Alum. rup. gr. x.
Solve in aqu. flor. rhæad. unc. viij. dein adde:
Syrup. diacod. unc. jß.

Ele-

Elegyisd-ősszve, 's adgybé minden órában két kalánnal.

N^ro 97.

Végy: *egy kőnting vér-gyökér-port; 3. lót szent János gyökér-syrupot; 16. lót pipats-virágvizet. Elegyisd-ősszve, 's adgy-bé minden órában két-kalánnal.*

N^ro 98.

Végy: 8. *lót fekete nadály-gyökeret; 4. lót fejér málva-gyökeret; 2. lót édes gyökeret. Vagdaldősszve.*

N^ro 99.

Végy: 4. *lót etzetes mézet; 14. lót pipats-virág-vizet. Elegyisd ősszve, s addgy-bé minden második órában két kalánnal.*

N^ro 100.

Végy: 4. *lót etzetes mézet; 2. lót szent János gyökér syrupot Elegyisd-ősszve, 's addgy bé gyakran egy kűs kalánnal.*

M.

Usus, ut prioris.

N^ro 97.

℞. Pulv. rad. tormentill. dr. j.
Syrup. diacod. unc. jß.
Aqu. flor. rhæad. unc. viij

M.

Usus, ut supra.

N^ro 98.

℞. Rad. consolid. maj. unc. jv.
Rad. althææ. unc. ij.
Glycyrrh. unc. j.
Consc. mist. D. U.

N^ro 99.

℞. Oxym. simpl. unc. ij.
Aqu. flor. rhæad. unc. vij.

M.

Sumat omni bihorio duo cochlearia.

N^ro 100.

℞. Oxym. simpl. unc. ij.
Syrup. diacod. unc. j.

M.

Sumat sæpius parv. cochleare.

N. 101.

Nro 101.

Végy: 2. *lót nádmézzel elegyitett földi boroſtyánt; ugyan annyi nádmézzel elegyitett föld-füſtet; megint annyi ſzent János-gyökér-ſyrupot. Elegyiſd-öſzve, 's addgybé minden máſodik órában egy kűs kalánnal.*

Nro 102.

Végy: *egy lót kereſztfű-gyöker-port, ugyan annyi kina-pórt; annyi melymézet, a' mennyivel lágy liktáriumot tſinálhatz. Minden máſodik órában egy kűs kalánnal kell béadni.*

Nro 103.

Végy: 40. *grán rabarbarát, 20. grán rák-ſzemet. Tſinály port, 's add-bé egyſzerre.*

Nro 104.

Végy: 2. *lót rothadás ellen való etzetet az auſtriai tartományok' patikáros könyvéből.*

Nro 105.

Végy: 2. *könting ſzarvas-ſzarv. ſpirituſt.*

Nro 101.

℞. Conſerv. heder. terreſtr.
— — fumar.
Syrup. diacod. ää unc. j.

M.

Sumat omni bihorio parvum cochleare.

Nro 102.

℞. Pulv. rad. polygal.
—— cort. peruv. ää unc. ß.
Mell. pectoral. q. ſ.
Ut fiat Electuarium molle. Sumat omni bihorio parvum cochleare.

Nro 103.

℞. Rhei elect. ſcr. ij.
Lap. cancr. ſcr. j.

M.

Fiat pulvis pro doſi.

Nro 104.

℞. Acet. antiſept. P. P. unc. j.

D. U.

Nro 105.

℞. Spir. C. C. dr. ij.

D. U.

Nro

Nro 106.

Végy: 2. *kónting hódtetem-tinctúrát.*

Nro 107.

Végy: 8. *lót ruta-vizet;* 2. *lót fodor mintasyrupot;* 20. *tsepp hód-tetem tinctúrát;* 15. *tsepp fajdalmat enyhitő essentiát. Elegyisd-ősze, 's adgy bé minden fertály órában egy vagy két kalánnal.*

Nro 108.

Végy: 2. *kónting tiszta temjént; ugyan annyi tiszta mástikset; egy kónting válaszott myrrhát; annyi terpentinát, a' mennyivel* 3. *gránnyi pilulákat tsinálhatz. Minden nap háromszor négyet kell bé-adni egy fundsia sállyaherbathével.*

Nro 109.

Végy: *egy-kónting polychrest-sót. Tsinály port, 's addgy bé minden harmadik órában egyet.*

Nro 110.

Végy: 3. *kónting polychrest-sót; másfél kón-*

Nro 106.

℞. Tinct. castor. dr. ij.
D. U.

Nro 107.

℞. Aqu. rutæ. unc. jv.
Syrrup. menth. unc. j.
Tinctur. castor. gtt. xx.
Laud. liqu. syd. gutt. xv.
M.
Sumat omni quadrante horæ unum aut duo cochleariæ.

Nro 108.

℞. Olyban.
Mastich. ää dr. ij.
Myrrh. elect. dr. j.
Thereb. q. s.
M.
Fiant pilulæ gr. iij.
Sumat ter de die quatuor, & bibat desuper vasculum infusi salviæ.

Nro 109.

℞. Sal. polychr. dr. j.
Fiat pulvis pro dosi.
Sumat omni trihorio talem.

Nro 110.

℞. Sal. polychr. dr. iij.
Pulv. rad. jalapp. dr. jß.

ting

ting jalappa-port; 3. lót föld-füſt-conſervát; ugyan annyi vizi torma-conſervát; annyi ót oſzlató-gyökér ſyrupot, a' mennyivel conſervát tſinálhatz. Minden harmadik órában egy kús kalánnal kell bé-adni.

Conſerv. fumar.
— — naſtur. aquat. ää. unc. jſſ.
Syrup. v. rad. aper. q. ſ.
M.
Fiat conſerva.
Sumat omni trihorio parvum cochleare.

Nro III.

Végy: 2. *kónting tojás-sárgával el-olvoſztatt ammoniák-gummát; 4. lót tengeri hagymás etzetes mézet; másfél kónting polychreſt-sót; 16 lót édes kömény gyökér-vizet. Elegyisd-öſzve, 's adgy-bé minden második órában két kalánnal.*

℞. Gumm. ammon. vitell. ovor ſol. dr. ij.
Oxym. ſcill. unc. ij.
Sal. polychr. dr. jſſ.
Aqu. fœnicul. unc. viij.

M.

Sumat omni bihorio duo cochlearia.

Nro II2.

Végy: 6. *lót édes melyelixirt az auſtriai tartományok' patikáros könyvéből. Minden nap háromſzor, avagy négyſzer egy kalánnal kell bé-adni egy pndſia iſop-herbathével.*

Nro II2.

℞. Elix. pector. dulc. PP. unc. iij.
D. U.
Sumat ter vel quater de die cochleare unum, & bibat deſuper valculum intuſi hyſſopi.

Nro II3.

Végy: 16. *lót majoránna-vizet; 6 lót kék kúkórts-etzetes mézet; 2. kón-*

Nro II3.

℞. Aqu. majoran. unc. viij.
Oxym. colchic. unc. iij.
Liqu. terr. ſol. tart.

ting hig leveles bor-kővet; ugyan annyi kalán levelű fű - ſpirituſt. Elegyisd-őſzve, 's adgy-bé minden harmadik órában két kalánnal.

Nro 114.

Végy: 14. *lót ruta-vizet;* 3. *lót fodor-minta-ſyrupot;* 20. *tsepp ániſos ſalamiák - ſpirituſt;* 15. *tsepp fájdalmot enyhitő eſſentiat. Elegyiſd-őſzve, 's adgy-bé minden fél órában egy, vagy két kalánnal.*

Nro 115.

Végy: *egy kőnting ſcammoniát; egy lót bű dős kő - virágot; ugyan annyi fejér mágnéſiát. Tſinály port, 's adgy-bé minden nap háromſzor egy kűs kalánnal, igyék réá egy findſia herbathét a' kővőtkezendő győkerekből.*

Nro 116.

Végy: 12. *lót ſzéles lapu-győkeret;* 2. *lót édes győkeret. Vagdald-őſzve.*

Nro 117.

Végy: 14. *lót fodor-*

Spir. cochlear. ää dr. ij.

M.

Sumat omni trihorio duo cochlearia.

Nro 114.

℞. Aqu. rutæ. unc. vij.
Syrup. menth. unc. jſſ.
Spir. ſal. ammon. anis. gtt. xx.
Laud. liqu. ſyd. gt. xv.

M.

Sumat omni media hora unum vel duo cochlearia.

Nro 115.

℞. Scammon. dr. j.
Flor. Sulph,
Magneſ. nitr. ää unc. ſſ.

M.

Fiat pulvis.

Sumat ter de die parvum cochleare, & bibat bina vaſcula ex infuſ. ſpec. ſequ.

Nro 116.

℞. Rad. bardan. unc. vj.
Glycyrrh. unc. j.
Conſciſſ. exhibe.

Nro 117.

℞. Aqu. menth. unc. vij.

minta-

minta-vizet; 3 lót fodor-minta-syrupot; 2. kónting fodor-minta spirituſt. Elegyiſd-öſzve, 's adgy-bé minden máſodik, avagy harmadik órában két kalánnal.

Nro 118.

Végy: 6. *kónting fris apróra vagdalt tengeri veres hagymát; egy lót gyengén meg-tóretett édes kömény-magot; más-fél ſavanyótska jó bort. Tartsd gyenge melegen bé-fedett edényben 24. óráig; azután ſzúrd-le, 's adgy-bé minden harmadik órában egy kalánnal laſſan laſſan ſzaporitván a' mértéket.*

Nro 119.

Végy: *egy lót ezer lábú féreg-port; annyi terpentinát, a' mennyivel 3. gránnyi pilulákat tſinálhatz. Minden harmadik órában hármat kell bé-adni egy findſia herbathével a' Nro 89. le-irt ſpecieſekből.*

Nro. 120.

Végy: 30. *grán póriſt; 3. lót fejér málva-ſyrupot;*

Syrup. menth. unc. jſs.
Spir. menth. dr. ij.

M.

Sumat omni bi-aut trihorio duo cochlearia.

Nro 118.

℞. Scillæ recent. minutim conſciſſ. dr. vj.
Sem. fœnic. leviter contuſ. unc. ſs.
Vini boni acidul. lib. jſs.
Digere per 24. hor. vaſe clauſo leni igne. Colat. exhibe.
Sumat æger omni trihorio cochleare unum ſenſim augendo doſim.

Nro 119.

℞. Pulv. milleped. unc. ſs.
Terebint. q. ſ.

M.

Fiant pilulæ gr. iij.
Sumat omni trihorio tres ſuperbibendo vaſc. intuſ. ſpec. Nro 89.

Nro 120.

℞. Borac. venet. gr. xxx.
Syrup. alth. unc. jſs.

16. *lót ruta-vizet. Elegyiſd-ôſzve, 's adgy-bé minden máſodik órában két kalánnal, igyék a' beteg mindenkor egy findſia herbathét a' N^ro 88. le-irt ſpecieſekbôl.*

Aqu. rutæ. unc. viij.
M.
Sumat omni bihorio, duo cochlearia ſuperbibendo vaſcul. infuſ. ſpec. N. 88.

N^ro 121.

Végy: *másfél kônting tiſztitott ſalétromat; 8. lót bodza-liktáriumot; 3. lót ſzent János-gyôkér-ſyrupot; 15. lót kôzônséges deſtillált vizet. Elegyiſd-ôſzve, 's adgy-bé minden máſodik órában egy-findſiával.*

N^ro 121.

℞. Nitr. pur. dr. jſſ.
Roob Samb. unc. jv.
Syrup. diacod. unc. jſſ.
Aqu. deſtillat. ſimpl. unc. xv.
M.
Sumat omni bihorio vaſculum.

N^ro 122.

Végy: *egy marék fejér málva levelet; ugyan annyi pipats-virágot; 2. lót édes gyôkeret 2 kônting tſillagos ánis-magot; ugyan annyi bánytató gyôkeret; egy lót kereſzt-fű-gyôkeret. Vagdald apróra.*

N^ro 122.

℞. Fol. alth.
Flor. rhœad. ää m. j.
Glycyrrh. unc. j.
Anis. ſtellat.
Rad. ipecacuan. ää dr. ij.
— polygal unc. ſſ.
Minutim conſciſſ. miſt. exhibe.

N^ro 123.

Végy: 12. *lót méh-fúvizet; 2 lót citrom-lévſyrupot; 2. kônting bánytató ſyrupot. Elegyiſd-*

N^ro 123.

℞. Aqu. meliſſ. unc. vj.
Syrup. de acetos. citr. unc. j.
Syrup. emet. dr. ij.

ôſz-

ősszve, 's adgy-bé minden második órában két kalánnal.

N^ro 124.

Végy: *egy kőnting polyéhreſt-sót; 6. lót mannaſyrupot; 8. lót hárs-favirág-vizet. Elegyiſd-ősszve, 's adgy-bé minden második órában két kalánnal.*

N^ro 125.

Végy: 8. *lót gyermekméhſert. Adgy-bé minden órában egy kalánnal, mig eleget nem laxál.*

N^ro 126.

Végy: 2. *lót ſzent János-gyökér-ſyrupot; 8. lót pipats-virág-vizet.* 10. *tsepp fájdalmat enyhitő eſſentiát. Elegyiſd-ősszve.*

N^ro 127.

Végy: 10. *grán ebnyelv-pilulákat. Olvoſzdel 8. lót hárs-fá-virágvizben, azután adgy hozzá: 2. lót pipats-virág-ſyrupot. Elegyiſd-ősszve.*

M.

Sumat omni bihorio duo cochlearia.

N^ro 124.

℞. Sal. polychr. dr. j.
Syrup. mannat. unc. iij.
Aqu. flor. tiliæ. unc. jv.
M.
Uſus, ut ſupra.

N^ro 125.

℞. Hydromell. infant. unc. jv.
Sumat omni hora cochleare, donec ſufficienter purgetur.

N^ro 126.

℞. Syrup. diacod. unc. j.
Aqu. flor. rhæad. unc. jv.
Laud. liquid. ſyd. gtt. x.
M.

N^ro 127.

℞. M. P. de cynogloſſ. gr. x.
Solve in aqu. flor. tiliæ unc. jv.
Dein adde:
Syrup. flor. rhæad. unc. j.
M.

Nro 128.

Végy: *egy kőnting kámfort; annyi belénd fű-olajt, a' mennyiben el-olvad a' kámfor. Adgy-hozzá: 2. lót fejér málva-irat. Keverd-őszve irnak.*

Nro 129.

Végy: *2. lót polychrest-sót; ugyan annyi fejér magnésiát. Tsinály port, 's adgy-bé minden reggel, és estve egy kűs kalánnal.*

Nro 130.

Végy: *2. kőnting polychrest-sót; ugyan annyi fejér magnésiát; megint annyi rák-szemet; 4. lót fodor-minta-syrupot; 16. lót fodor minta-vizet. Elegyisd-őszve, 's adgy-bé minden második órában két kalánnal.*

Nro 131.

Végy: *egy lót rák-szemet. Tsinály port, 's adgy-bé kétszer napjában egy kűs kalánnal.*

Nro 132.

Végy: *3. kőnting*

Nro 128.

℞. Camphor. dr. j.
Solve in olei Hyosciam. q. s. dein adde:
Ungu. de althæ. unc. j.
M. D. U.

Nro 129.

℞. Sal. polychrest.
Magnes. nitr. ãã unc. ß.
M. Fiat pulvis.
Sumat mane ac vesperi parvum cochleare.

Nro 130.

℞. Sal. polychrest.
Magnes nitr.
Lapid. cancr.
ãã dr. ij.
Syrup. menth. unc. ij.
Aq. menth. unc. viij.
M.
Sumat omni bihorio duo cochlear.

Nro 131.

℞. Lapid. cancr. unc. ß.
Fiat pulvis.
Sumat bis de die parv. cochl.

Nro 132.

℞. Sal. polychrest. dr. iij.

poly-

polychreſt-sót; 4. lót ót oſzlató gyókér-ſyrupot; 16. lót fodor-minta-vizet Elegyiſd-óſzve, 's adgy-bé minden máſodik órában két kalánnal.

Syrup. v. rad. aperient. unc. ij.
Aq. menth. unc. viij.
M.
Sumat omni bihorio duo cochlearia.

Nro 133.

Végy: 2. *lót gyomor-elixirt. Minden nap háromſzor fél kalánnal kell bé-adni tiſzta vizben.*

Nro 133.

℞. Elixir. ſtomach. temperat. unc. j.
Sumat ter de die medium cochl. cum aqua.

Nro 134.

Végy: 2. *kónting velentzei ſzappant; ugyan annyi ammoniák-gummát; 40. grán ruffi pilulákat; 30. grán mirrhát; annyi tengeri gyanta-tinkturát, a' mennyivel 3-gránnyi pilulákat tſinálhatz. Minden nap háromſzor hármot kell bé-adni.*

Nro 134.

℞. Sapon. venet.
Gumm. ammon.
āā dr. ij.
M. P. Rufi. gr. XL.
Myrrh. elect. gr. XXX.
Tinct. ſuccin. q. ſ.
M.
Fiant pill. gr. iij.
Sumat ter de die tres.

Nro 135.

Végy: *egy kónting velentzei ſzappant; ugyan annyi amoniák-gummát; megint annyi búrók-extractumot; fél kónting ruffi pilulákat; annyi édes paracelſus elixirt, a' mennyivel 3. gránnyi pilulákat tſinálhatz. Minden*

Nro 135.

℞ Sapon. venet.
Gumm. ammon.
Extr. cicut.
āā dr. j.
M.P. Rufi. dr. ß.
Elix. propriet. q. ſ.

nap háromszor hármat kell hé-adni.

Nro 136.

Végy: 6. *lót pórje gyökeret; 2. lót kotáng-korogyökeret. Vagdald-őszve, 's főzd fél óráig; azután szűrj-le másfél meszszely főtt vizet, 's adgy-hozzá: 3. kőnting polychrest-sót; 4. lót őt oszlató gyökérsyrupot. Elegyisd-őszve, 's adgy-bé minden második, avagy harmadik órában egy findsiával.*

Nro 137.

Végy: *egy lót velentzei szappant; ugyan annyi konyha-sót; egy meszszely kut-vizet; 4. lót mézet. Elegyisd-őszve, 's olvozd-fel klystérnek.*

Nro 138.

Végy: *egy lót tobákleveles; 6. kőnting sennát. Vagdald-őszve, 's főzd egy fertály óráig; azután szűrj-le egy meszszely főtt vizet jól ki-fatsarva, 's adgy hozzá: 4. lót mézet. Elegyisd-őszve klystérnek.*

M. Fiant Pill. gr. iij.
Usus, ut supra.

Nro 136.

℞. Rad. gram. unc. iij.
— cichor. unc. j.
Consciss. coqu. s. q. aq. per ½ hor.
Colat. lib. jß. adde:
Sal. polychrest. dr. iij.
Syrup. V. rad. aper. unc. ij.
M.
Sumat omni bi-aut trihorio vasculum.

Nro 137.

℞. Sapon. venet.
Sal. commun. āā unc. ß.
Solue in aqu. fontan. lib. j.
dein adde: Mell. unc. ij.
M. pro Enemate.

Nro 138.

℞. Fol. tabac. unc. ß.
— senn. dr. vj.
Consciss. coq. s. q. aqu. per ¼ hor.
dein colat. lib. j. bene expressæ.
adde: Mell. unc. ij.
M.
Pro Enemate.

N. 139.

Nro 139.

Végy: 2. *lót polychreſt-sót*; 6. *lót mannát*; 3. *lót kut-vizet*; 6. *lót citrom-levet*; 20. *tsepp édes ſalétrom-ſpirituſt. Elegyiſd-ősſze, 's adgy-bé minden órában egy findſiával, hogy laxályon.*

Nro 140.

Végy: *egy kőnting terjéket. Add-bé egyſzerre.*

Nro 141.

Végy: 4. *lót fejér málva-gyökeret. Vagdald-apróra, 's főzd elégséges vizben fél óráig; azután ſzúrj-le másfél meſzſzely főtt vizet, 's adgy-hozzá: 4. lót mannát; 3. kőnting polychreſt-sót. Elegyiſd-ősſze; 's adgy-bé minden második órában egy findſiával.*

Nro 142.

Végy: 2. *kőnting oloſz uti-fű-extractumot*; 16. *lót édes kőmény-vizet*; 4. *lót fodor minta ſyrupot. Elegyiſd-ősſze, 's adgy-bé minden harmadik órában két kalánnal.*

Nr 139.

℞. Sal. polychreſt. unc. j.
Mann. elect. unc iij.
Solue in aq. font. unc. xv. dein adde:
Succi citri unc iij.
Spirit. nitri. dulc. gtt. xx.
M. Sumat omni hora vaſculum,
donec purgetur.

Nro 140.

℞. Theriac. Androm. dr. j.
d. pro doſi.

Nro 141.

℞. Rad. alth. unc. ij.
Conſciſſ. coq. ſ. q. aq. per ½ hor.
Dein colat. lib. iſſ. adde:
Mann. elect. unc. ij.
Sal. polychreſt. dr. iij.

M.
Sumat omni bihorio vaſculum.

Nro 142.

℞. Extr. arnic. dr. ij.
Aq. fœnic. unc. viij.
Syrup. menth. unc. ij.
M.
Sumat omni trihorio
duo cochlear.

Nro 143.

Végy: *egy marék kis ezerjó-fűvet; ugyan annyi pápa-fű-levelet; megint annyi szék-fű-virágot; 2. lót édes gyökeret. Vagdald-őszve.*

Nro 143.

℞. Sumitat. centaur. min.
Fol. card. bened.
Flor. chamom.
ää man. j.
Glycyrrhiz. unc. j.
Conſciſſ. d. u.

Nro 144.

Végy: 3. *kónting polychreſt-sót; 3. lót föld-füſt-conſervát; ugyan annyi vizi torma-conſervát. Elegyiſd-őszve, 's adgy-bé minden második, avagy harmadik órában egy kűs kalánnal.*

Nro 144.

℞. Sal. polychreſt. dr iij.
Conſeru. fumar.
— naſt. aquat.
ää unc j ß
M.
Sumat omni bi-aut trihorio paruum cochl.

Nro 145.

Végy: 40. *grán válaſztott kina-port egyſzeri bé-vételre. Kéſzitts illyent 12. tőt.*

Nro 145.

℞. Pulu. Cort. peruu.
ſelectiſſ. - - - ſcr. ii.
Et dentur tales N. xij.

Nro 146.

Végy: *egy kónting válaſztott kina-port. Kéſzits illyent 8. tzot.*

Nro 146.

℞. Pulu. Cort. peruv ſelectiſſ. dr. j.
Dentur tales N. viij.

Nro 147.

Végy: 2. *lót válaſztott kina port; annyi fodor-minta-ſyrupot, a*

Nro 147.

℞. Pulu. Cort. peruv.
ſelect. unc. j.
Syrup. menth. q. ſ.

men-

mennyivel liktáriumot tsinálhattz.

Nro 148.

Végy: 2. *lót válaſztott kina-port;* 4. *lót ôt oſzlató gyôkér-ſyrupot;* 10. *lót méh fû vizet; megint annyi ſzék-fû-virág-vizet. Elegyiſd-ôſzve.*

Nro 149.

Végy: 4. *lót válaſztott kina-port;* 20. *grán borkô-sót. Vagdald-ôſzve, 's fôzd elégséges vizben két óráig; azután ſzûrjle egy meſzſzely fött vizett, 's adgy-hozzá:* 4. *lót ſzék-fû-virág-ſyrupot. Elegyiſd-ôſzve.*

Nro 150.

Végy: *egy lót kina-extractumot;* 16. *lót ſzék-fû-virág-vizet;* 4. *lót ſzék-fû-virág-ſyrupot. Elegyiſd-ôſzve.*

Nro 151.

Végy: 3. *kônting poly-*

M.

Fiat Elect.

Nro 148.

℞. Pulv. Cort. peruv ſelect unc. j.
Syrup. v. rad. aperient. unc ij.
Aq. meliſſ.
— Florum Chamom. āā unc v.
M.

Nro 149.

℞. Cort. peruv. ſelect. unc ij.
Sal. tart. gr. xx.
Minut. conſcis. miſt. coq. ſ. q. aq. per 2 hor. Colat. lib. j.
dein adde: Syrup. flor. cham.
— — — unc ij.
M.

Nro 150.

℞. Extract. Cort. peruv. unc. ſß.
Aq. flor. Chamom. unc. viij.
Syrup. flor. Chamom. unc ij.
M.

Nro. 151.

℞. Sal. polychreſt. dr. iii.

chreſt-

chreſt-sót; 5. lót hidegleles ellen való liktáriumot az auſtriai tartományok patikáros könyvéből. Minden máſodik órában egy kûs kalánnal vegyen-bé a beteg, 's igyék réá egy findſia herbathét a' N.143 le-irt fűvekből.

Nro 152.

Végy: 6. *lót kék kûkörts-etzetes mézet. Négyſzer napjában kell fél kalánnal bé-adni.*

Nro 153.

Végy: 4. *lót kék kûkörts-etzetes mézet; ugyan annyi ſzarvas-tövis-ſyrupot. Elegyiſd-öſzve, 's adgy-bé minden nap négyſzer egy kalánnal.*

Nro 154.

Végy; *egy könting jalappát. Tſinály port, 's add-bé egyſzerre.*

Nro 155.

Végy: 4. *lót ſzarvas-tövis-ſyrupot; másfél könting polychreſt-sót Elegyiſd-öſzve, 's add-bé egyſzerre.*

Elect. antifebr. P. P. unc. ii ß.

M.

Sumat omni bihorio parv. cochlear. & bibat deſuper vaſc. infuſi num. 143.

Nro 152.

℞. Oxymell. Colch. unc. iii.
D. U. Quater de die ſumat medium cochl.

Nro 153.

℞. Oxymell. Colch.
Syrup. de Spin. Cerv. ää unc. ij.
M.
Sumat quater de die cochl.

Nro 154.

℞. Jalap. — dr. j.
Sumat pulu. pro doſi.

Nro 155.

℞. Syrup de ſpina ceru. unc. ii.
Sal. polychreſt. dr. jß.
M.
Sumat pro doſi.

Nro 156.

Nro 156.

Végy: 12. grán ſcammoneát; meginț annyi jalappa-gyantát; 10. grán fejér nad-mézet. Tſinály vékony port, 's add-bé egyſzerre.

Nro 157.

Végy: 20. grán jalappa-gyantát; 2. kônting fenyô-mag-ſpirituſt. Olvozdel, 's azután adgy-hozzá: egy lót édes kômény ſyrupot. Elegyiſd-ôſzve, 's add-bé egyſzerre.

Nro 158.

Végy: fél kônting laxáló extractumot az auſtriai tartományok, patikáros könyvéből. Tſinály belölle ôt pilulákot, 's add-bé egyſzerre.

Nro 159.

Végy: 16. lót fenyô-mag-vizet; 3. lót fejér málva-ſyrupot; 2. kônting fejér bor-kô-olajot. Elegyiſd-ôſzve, 's adgy-bé minden második órában egy kalánnal a' mértéket laſſan-laſſan ſzaparitván.

Nro 156.

℞. Scammon.
Reſin. jalap.
ãã gr. xij.
Sacch. alb. gr. x.
M.
Fiat pulv. tenuiſſ. pro doſi.

Nro 157.

℞. Reſin. jalap. gr xx.
Solue in ſpirit. junip. dr. ij.
dein adde:
Syrup. fœnic. unc. ß.
M.
pro doſi.

Nro 158.

℞. M. P. Extr. Cathol. P. P. dr. ß.
Fiant inde pill. num v.

Nro 159.

℞. Aq. junip unc. viij.
Syrup. alth. unc. jß.
Olei tart. per deliq. dr. ij.
M.
Sumat omni bihorio cochl. ſenſim augendo dosum.

N. 160.

Nro 160.

Végy : 12. *lót méh-fűvizet ; 2. lót fa-héj-ſyrupot ; 20. tsepp Hoffmanni ſpirituſt. Elegyiſd-ôſzve.*

Nro 161.

Végy: *egy lót tengeri gyantát ; 2. lót fenyô-magot. Tſinály port fűſtelni.*

Nro 162.

Végy: 4. *lót gyengén meg-tôretett fenyô-magot ; 2. lót reſzelt édes gyôkeret. Elegyiſd-ôſzve herbathének*

Nro 162.

Végy: 2. *lót édes kômény-gyôkeret ; ugyan annyi ſpárga-gyôkeret ; megint annyi peterſelyem-gyôkeret ; és édes gyôkeret. Vagdald-ôſzve herbathének.*

Nro 164.

Végy: *egy lót bûrök-extractumot ; egy kônting tengeri veres hagyma-port ; ugyan annyi laxáló extractumot az auſtriai tartományok, patikáros könyvéből. Tſinály három grán-*

Nro. 160.

℞. Aq. meliſſ. unc. vi.
Syrup. de Cinnamom. unc. j.
Liq. anod. min. gtt. xx.
M.

Nro 161.

℞. Succin. crud. unc. ß.
Bacc. junip. unc. i.
M.
Fiat puluis groſſus.

Nro 162.

℞. Baccar. junip. leviter Contus. unc. ij.
Raſur. Glycyrrh. unc. j.
M.

Nro 163.

℞. Rad. fœnic,
— aſparag.
— petroſel.
Glycyrrh.
āā unc. j.
Conſciſſ. miſt. d. u.

Nro 164.

℞. Eſtract. Cicut. unc. ß.
Pulu. Scill.
M. P. Extra. Cathol.
P. P. āā dr. j.
M. Fiant pill. gr. iij.
Sumat ter de die tres ſuperbibendo unum, aut

nyi

nyi pilulákot. Minden nap háromſzor hármat kell bé-adni egy findſia herbathével a' N. 162. *avagy* 163. *le-irt ſzerekből.*

N^ro 165.

Végy: *egy lót tiſztitott ſalétromot; 4. lót fejér málva-gyökér-ſyrupot;* 16 *lót közönséges deſtillált vizet;* 15. *tsepp Hoffmanni ſpirituſt Elegyiſd-öſzve, 's addgy-bé minden órában egy vagy két kalánnal.*

N^ro 166.

Végy: 16. *lót bodza-virág-vizet;* 4. *lót fejér malva-gyökér-ſyrupot; 2. kőnting gálitzkő-ſpirituſt Elegyiſd-öſzve, 's addgy bé minden órában egy, vagy két kalánnal.*

N^ro 167.

Végy: *egy kőnting tiſztitott bor-kővet. Tſinály-port, 's addgy bé minden órában egyet, mig eleget nem laxál.*

N^ro 168.

Végy: 2. *lót bodza liktáriumot; ugyan annyi földi bodza-liktáriumot; megint annyi ſzarvas tő-*

duo vaſcula inf. nro. 162. 163.

N^ro 165.

℞. Nitr. pur. unc. ß.
Syrup. de alth. unc. ij.
Aq. deſtill. ſimpl. unc. viij.
Liq. anod. min. gtt xv.
M.
Sumat omni hora unum, aut duo cochl.

N^ro 166.

℞. Aq. flor. Samb. unc. viij.
Syrup. de alth. unc. ij.
Spirit. vitriol. dr. ij.
M.
Uſus, ut ſupra,

N^ro 167.

℞. Cremor. tart. dr. j.
Fiat pulvis.
Detur talis omni hora, donec ſufficienter purgetur.

N^ro 168.

℞. Roob Samb.
— Ebul.
— de Spina. cerv. ää unc. j.
vis-

vis-liktáriumot. Elegyísd-ősszve, 's adgy-bé minden harmadik órában egy kalánnal.

Nro 169.

Végy: *egy kőnting jó erős égett-borban el-olvasztatott kámfort; 6. kőnting disznorépa-irat; és megint annyi fejér málva-irat. Elegyisd-ősszve.*

Nro 170.

Végy: *hideglelést űző fűnek, és űrőmnek tetéjéből; gyengén meg-tőrőtett fenyő-magból, mindenikből kétkét lótot. Vagdald ősszve, 's tartsd 4. mesz szely meleg veres borban bé fedett edényben 2. óráig azután szűrd-le, 's adgy-bé minden harmadik órában egy findsiával.*

Nro 171.

Végy: *2. kőnting csikorgó-fű-győkeret. Vagdald ősszvé, 's tartsd egy meszszely meleg borban egy óráig; azután szűrd-le, 's adgy-bé minden második órában 4 lótot.*

M.

Sumat omni trihorio cochleare.

Nro 169.

℞. Camph. ſ. q. Spirit. vin. ſubact. dr. j.
Unguent. de arthanit.
— de alth. ää dr. vj.

M.

Nro 170.

℞. Sumit. Cent. minor.
— abſynth.
Baccar. junip. levit. contus.
ää unc. j.
Conſciſſ. miſt. inf. ſ. q. vini rubri per 2. hora vaſe clauſo, dein Colat. lib. iv. exhibe.

Sumat omni trihorio vaſculum.

Nro 171.

℞. Rad. gratiol. dr. ij.
Conſciſſ. inf. ſ. q. vini per horam, dein Colat. lib. j. Exhibe.

Sumat omni bihorio unc. duas.

Nro 172.

Nro 172.

Végy: *fél kőnting csíkorgó-fű-port. Add-bé egyszerre.*

Nro 173.

Végy: 10. *lót méh-fű-vizet;* 6. *lót földfüst-syrupot;* 3. *kőnting hig keveles bor-kővet. Elegyisd-ősze, 's adgy-bé minden második órában két kalánnal.*

Nro 174.

Végy: *egy lót velentzei szappant; ugyan annyi bűrök-extractumot;* 2. *kőnting rabarbara-port; annyi föld-füst-syrupot, a' mennyivel* 3. *gránnyi pilulákot tsinálhattz. Minden nap háromiszor hármat, avagy négyet kell bé-adni.*

Nro 175.

Végy: 4. *lót friss mandola olajt; egy tojás-széket. Márvány-mosárban keverd-ősze, 's azután adgy-hozzá:* 4. *lót fejér málva-syrupot;* 2. *lót. hársfa-virág-vizet.*

Nro 172.

℞. Pulu. rad. gratiol. dr. ß. d. pro dosi.

Nro 173.

℞. Aq. meliss. unc. v.
Syrup. fumar. unc. iij.
Liq. terr. fol. tart. dr. iij.

M.

Sumat omni bihorio cochl. duo.

Nro 174.

℞. Sapon. venet.
Extract. cicut.
āā unc. ß.
Pulu. rhei elect. dr. ij.
Syrup. fumar. q. s.

M.

Fiant. pill. gr. iij.
Sumat ter de die tres, vel quatuor.

Nro 175.

℞. Ol. Amygdal. dulc. recent. unc. ij.
Vitell. ov. nro. j.
in mort. marmor. bene
Subactis adde miscendo:
Syrup. alth. unc. ij.
Aq. flor. til. unc. vj.

Elegyiſd - öſzve, 's adgybé minden máſodik órában két kalánnal.

M.

Sumat omni bihorio duo cochl.

Nro 176.

Végy: *egy lót roſdátlan vas - port; ugyan annyi kina - port; 4. lót maihaterjéket; annyi fodor minta - ſyrupot, a' mennyivel liktáriumot tſinálhattz. Minden harmadik órában egy kűſ kalánnal kell bé - adni.*

Nro 176.

℞. Limat. mart. non rubig. Pulv. cort. peruv. ää unc. ß. Theriac. diateſſar. unc. ij. Syrup. menth. q. ſ.

M.

Fiat Elect. Sumat omni trih. parvum Cochlear.

Nro 177.

Végy: *egy pint friſs tejet; 16. lót auſtriai, avagy más ſavanyótska bort. Főzd egy kevéſsé edgyűtt, azután ſzűrd - le, 's tiſztitsd - meg tojásfejérrel. Add italnak.*

Nro 177.

℞. Lact. recent. lib. iv. Vini auſtr. vel alius ſubacidi. unc. viij. Bulliant ſimul per momentum, dein colloſtro lactis per colaturam ablato ſerum albumine ovorum purifica, & exhibe pro potu.

Nro 178.

Végy: 12. *lót bodzavirág - vizet; egy lót kalán levelű fű - ſpirituſt; 4. lót Citrom - levet; 6. lót föld-fűſt-ſyrupot. Minden harmadik órában két kalánnal kell bé - adni.*

Nro 178.

℞. Aq. Flor. Samb. unc. vi. Spirit. cochl. unc. ß. Succ. citr. unc. ij. Syrup. fumar. unc. iij.

M.

Sumat omni trihorio duo Cochl.

Nro 179.

Nro 179.

Végy: 3. *kônting tiſztitott bor-kôvet*; 3. *lót vizi torma-conſervát*; *megint annyi kalán levelû fû-conſervát. Elegyisd-ôſzve, 's adgy-bé minden harmadik órában egy kûs kalánnal.*

Nro 180.

Végy: *fél avagy egy grán farkas-répa-extractumot*; 10. *grán fejér nádmézet. Tſinály vékony port, 's adgy-bé minden nap kéttzer, avagy háromſzor egyet.*

Nro 181.

Végy: 6. *lót tengeri hagymás etzetes mézet*; 2. *lót kalánlevelû fû-ſpirituſt*; 16. *lót ſályavizet*; *másfél kônting oloſz uti-fû-extractumot. Elegyisd-ôſzve, 's adgy bé minden máſodik órában két kalánnal.*

Nro 182.

Végy: *friſsen kinyomatott vizi torma-leuet*; *kalánlevelû fû-levet*; *derètze-levet, mindenikbôl*

Nro 179.

℞. Cremor. tart. dr. iij.
Conſerv. naſt. aq.
— cochl.
ää unc. iſſ.
M.

Sumat omni trihorio parv. Cochl.

Nro 180.

℞. Extr. Aconit. gr. ß. vel gr. j.
Sach. alb. gr. x.
M.

Fiat pulu. tenuiſſ. Sumat bis vel ter quotidie unum.

Nro 181.

℞. Oxymel. ſcillit. unc. iij.
Spirit. Cochl. unc. i.
Aq. ſalv. unc. viij.
Extr. arnic. dr. iſſ.
M.

Sumat omni bih. duo cochlearia.

Nro 182.

℞. Succ. recent. expreſſ.
naſt. aq.
— — — cochl.
— — — becabung.
ää unc. ij.

4. *lótot. Elegyisd-ôszve, 's add-bé éh gyomorra felét, a' második felét pedig három óra mulva.*

N^ro 183.

Végy: 8. *lót tormát*; 2. *lót kalmos-gyökeret*; 4. *lót föld-füst-füvet*; 3. *lót édes gyökeret. Vagdald appróra, 's azután tartsd egy pint fejér borban* 24. *óráig gyenge tűznél. Szűrd-le, 's adgy-bé minden harmadik órában* 4. *lótot.*

N^ro 184.

Végy: *egy lót kinaport*; 2. *kónting olasz uti-fű-gyökeret*; 3. *lót vizi torma-conservát*; *ugyan annyi kalán levelű fű-conservát*; *föld-füst-syrupból annyit, a' mennyivel liktariumot tsinálhattz. Minden második órában egy kűs kalánnal kell bé-adni.*

N^ro 185.

Végy: 3. *kónting olasz uti-fű-gyökeret*; 2. *lót olasz uti-fű-levelet. Vagdald-ôszve, 's főzd*

M.

Sumat mediam partem jejuno ventriculo, & alteram mediam post trihorium.

N^ro 183.

℞. Raphan. rust. unc. iv.
Rad. calam. arom. unc. j.
Herb. fumar. unc. ij.
Glycyrrh. unc. iß.
Minutim consciſſa digere per 24. hor. in ſ. q. vini alb. dein Colat. lib. iv. exhibe.
Sumat omni trihorio unc. duas.

N^ro 184.

℞. Pulv. Cort. peruv. unc. ß.
— rad. arnic. dr. ij.
Conserv. nast. aq.
— cochlear.
ää unc. iß.
Syrup. fumar. q. ſ.
M.
Fiat Elect.
Sumat omni bihorio parvum cochl.

N^ro 185.

℞. Rad. arnic. dr. iij.
Fol. arnic. unc. j.
Consciſſ. coq. ſ. q. aq. per ½ hor. dein adde:

egy

egy fertály óráig, azután adgy-hozzá: 2. lót édes gyökér - port. Tartsd még jó melegen egy fertály óráig, azután szűrj - le két meszszely főtt vizet, 's adgy-bé minden második órában két, vagy három kalánnal.

Nro 186.

Végy: *fél, avagy egy egész grán farkas-répa-extractumot; 10. grán tisztitott salétromot; 20. grán rák-szemet. Tsinály vékony port, 's adgy-bé minden nap kéttzer, avagy háromszor egyet.*

Nro 187.

Végy: *másfél kőnting tisztitott salétromot; 6. lót bodza - liktáriumot. Elegyisd-ősszve, 's adgy-bé napjában négyszer egy kalánnal; igyék réá a' beteg egy vagy két findsia herbathét a' No. 13. leirt füvekből.*

Nro 188.

Végy: *2. kőnting salap-gyökeret. Vagdald-ősszve, 's főzd elégséges*

Rasur. Glycyrrh. unc. j.
Relinq. adhuc in ferv. inf. per ¼. hor. dein Colat. lib. ii. exhibe.
Sumat omni bihorio cochl. duo, vel tria.

Nro 186.

℞. Extract. aconit. gr. ßß. vel gr. j.
Nitr. pur. gr. x.
Lapid. cancror. gr. xx.
M.
Fiat pulvis tenuiss.
Sumat bis vel ter de die unum.

Nro 187.

℞. Nitr. pur. dr. iß.
Roob Samb. unc. iij.
M.
Sumat quater de die cochl. & bibat desuper vasc. unum vel duo inf. nro. 13.

Nro 188.

℞. Rad. Salap. dr. ij.
Conseiss coq. s. q. aq. per ¼ hor. dein Colat. lib. iß.

vízben egy fertály óráig, azután szűrj-le másfél meszszély főtt vizet, 's adgy-hozzá: 3. lót szent János gyökér-syrupot. Mi den órában, avagy második órában egy kndsiával kell bé-adni.

Adde: Syrup. diacod. unc. iß.

M.

Sumat omni hora vel bih. vaſc.

N^ro 189.

Végy: 2. *kónting terjéket; ugyan annyi kina-extractumot; 3. lót szeg fű-virág-syrupot; 12 lót méh-fű vizet. Elegyisd-ősszve, 's adgy-bé minden órában, avagy második órában két kalánnal.*

N^ro 189.

℞. Theriac. Androm.
Extr. cort. peruv.
ää. dr. ij.
Syrup. flor. tunic. unc jß.
Aq. meliſſ. unc. vi.
M.
Sumat omni hora, vel bih. cochl. duo.

N^ro 190.

Végy: 25. *grán hánytató gyökeret; megint annyi rabarbarát; 10. grán polychreſt-sót. Tſinaly port egyszeri bé-adáſra.*

N^ro 190.

℞. Pulv. rad. ipecacuanh.
— — — rhei.
ää gr. xxv.
Sal. polychreſt. gr. x.
M.
Fiat pulv. pro doſi.

N^ro 191.

Végy: *egy kónting fűzfa levelű-fű-levél-port. Háromszor napjában kell bé-adni.*

N^ro 191.

℞. Pulv. fol. Salicar. dr. j.
Sumatur ter de die unus.

N^ro 192.

Végy: 2. *lót szent János-gyökér-syrupot; 16.*

N^ro 192.

℞. Syrup. diacod. unc. j.
Aq. menth. unc. viij.

lót

lót fodor-mínta-vizet; másfél kónting jáponiai áréka-fa-lév-tinctúrát; 15. tsepp fájdalmot enyhitő essentiát. Elegyisd-ősze, 's adgy-bé minden órában, avagy második órában két kalánnal.

N^ro 193.

Végy: *fél kónting rabarbarát; 15. grán myrobalánt. Tsinály port egyszeri bé-adásra.*

N^ro 194.

Végy: 10. *lót fris olajt; 4. lót tragánt-torhat. Elegyisd-ősze klystérnek.*

N^ro 195.

Végy: 2. *kónting tójás-székkel fel-olvosztatt terpentinát; 4. lót szent János-gyökér-syrupot; 8 lót fris lenmag-olajt. Elegyisd-ősze klystérnek.*

N^ro 196.

Végy: *egy itze savót; 2. kónting gálitzkő-spiritust; 6. lót szent János-*

Tinct. terr. catech. dr. i ß.
Laud. liq. gtt. xv.

M.

Sumat omni hora vel bihor. duo Cochl.

N^ro 193.

℞. Rhei elect. dr. ß.
Myrobal. Citr. gr. xv.

M.

Fiat pulvis pro dosi.

N^ro 194.

℞. Olei recent. unc. v.
Mucil. gum. tragac. unc. ij.

M.

Fiat Enema.

N^ro 195.

℞. Thereb. vitell. ov. subact. dr. ij.
Syrup. diacod. unc. ij.
Olei lini. unc. iv.

M.

Fiat Enema.

N^ro 196.

℞. Seri lactis lib. ij.
Spirit. vitriol. dr. ij.
Syrup. diacod. unc. iij.

gyökér-syrupot. Elegyisd-ösze, 's adgy-bé minden órában fél findsiával.

Nro 197.

Végy: *egy könting fájdalmot enyhitö essentiát. Tseppenként kell bé-adni.*

Nro 198.

Végy: *6. lót asszu szilvát; 3. könting tisztitott bor-követ. Vagdald-ösze, 's főzd elégséges vizben fél óráig, azután szúrj-le egy itze főtt vizet. Minden órában, avagy második órában egy findsiával kell bé-adni.*

Nro 199.

Végy: *6. lót méh-fűvizet; 2. lót fa-héj-vizet; meg-int annyi szent János-gyökér-syrupot; 40. tsepp fájdalmot enyhitö essentiát. Elegyisd-ösze.*

Nro 200.

Végy: *egy könting polychrest-sót; ugyan annyi jalappa-port; megint annyi matska gyökér-port; 8. lót tengeri hagymás etzetes mézet. Elegyisd-ösze,*

M.

Sumat omni hor. medium Vasculum.

Nro 197.

℞. Laud. liquid. dr. j.
d. u.

Nro 198.

℞. Prunor. exsiccat. unc. ij.
Cremor. tart dr. iij.
Consciss. mist. coq. s. q. aq. per ½ hor. dein Colat. lib. ij.
Exhibe.
Sumat omni hora vel bihor. vasculum.

Nro 199.

℞. Aq. meliss. unc. iij.
— Cinnamom. simpl.
Syrup. diacod. ää. unc. j.
Laud. liquid. gtt. xl.
M.

Nro 200.

℞. Sal polychrest.
Pulu. rad. jalap.
— Valerian. Sylv. ää dr. j.
Oxymell. scillit. unc. iv.

's

's adgy-bé meg-állapodott idejü embereknek napjában négyszer egy kalánnal; gyermekeknek pedig minden második órában egy kús kalánnal.

N^ro 201.

Végy: 40. *grán fejér magnésiát*; 10. *grán tiszta titott salétromat*; 5. *grán poriſt. Tſinály port.*

N^ro 202.

Végy: 40. *grán fejér magnésiát*; 5. *grán myrrhát*; 2. *grán aloét. Tſinály port.*

N^ro 203.

Végy: *egy lót aloét*; 6. *lót mézet. Főzd gyenge tűznél mázos edényben olly sűrűségre, hogy tſinálhaſs belőlle egy-néhány has-tſapot.*

N^ro 204.

Végy: *fél könting belénd-fű-olajban fel-olvaſztott kámfort*; 2. *lót ezüſt-glét-irat. Keverdőſzve irnak.*

M.

Sumant adulti quater de die cochl. infantes omnibih. parv. cochl.

N^ro 201.

℞. Magnes. alb. ſcr. ij.
Nitr. pur. gr. x.
Borac. venet. gr. v.
M.
Fiat pulvis.

N^ro 202.

℞. Magnes. alb. ſcr. ij.
Myrrh. elect. gr. v.
Alœs lot. gr. ij.
M.
Fiat pulvis.

N^ro 203.

℞. Aloes unc. ß.
Mell. unc. iij.
Coq. leni igne in vaſe vitrato in conſiſtentiam ſuppoſitorii.
Maſſa d. u.

N^ro 204.

℞. Camph. ol. hyoſciam. ſol.
— — — dr. ß.
Ungvent. nutrit. unc. j.
M.
Fiat unguentum.

Nro 205.

Végy: 3. grán tiszta fopiumot; egy lót ezüst-glétirat; megint annyi popiomirat. Keverd-ősszve irnak.

Nro 206.

Végy: fél kőnting megsűrűitet jáponiai árékaa-léo-port; 3. kőnting arméniai veres földet; egy lót ezüst-glét-irat; annyi belénd-fű-olajt, a' mennyivel irat lehet tsinálni.

Nro 207.

Végy: egy lót ezüstglét-irat; megint annyi popiom-irat. Keverd-ősszve irnak.

Nro 208.

Végy: egy meszszely kut-vizet; másfél kőnting ezüst-glét-etzetet. Keverd-ősszve.

Nro 209.

Végy: 10. grán tisztitott salétromot; megint annyi készitett tengeri gyantát; 20. grán rák-

Nro 205.

℞. Opii pur. gr. iij.
Unguent. nutrit.
— popul.
M. áá unc. ß.
Pro unguento.

Nro 206.

℞. Pulv. terr. Catech. dr. ß.
— bol. armen. dr. iij.
Unguent. nutrit. unc. ß.
Olei hyosciam. q. s. ut fiat unguentum.

Nro 207.

℞. Unguent. nutrit.
— popul.
áá unc. ß.
M. pro unguento.

Nro 208.

℞. Aq. Font. lib. j.
Acet. litharg. dr. j ß.
M.

Nro 209.

℞. Nitr. pur.
Succin. præparat.
áá gr. x.
Lapid. canc. gr. xx.
sze-

szemet. Tsinály port egy-szeri bé-adásra.

N^ro 210.

Végy: *fél könting medve-szőlő-port. Napjában kéttzer, vagy háromszor egyet kell bé-adni.*

N^ro 211.

Végy: *fél könting medve-szőlő-port; megint annyi vizi tsiga-port. Elegyisd-ősze, 's adgy-bé napjában kéttzer, vagy háromszor egyet.*

N^ro 212.

Végy: 2. *lót Valentzei szappant. Tsinály belőlle* 4. *gránnyi pilulákot. Adgy-bé minden nap háromszor hármat lassan lassan a' dosist szaparitván mind addig, mig* 24. *óra alatt* 2. *lótot, avagy többetis béveszen a' beteg: igyék azon fellyül minden nap háromszor, avagy négyszer, mindenkor* 4. *vagy* 6. *lótot a' kövőtkezendő italból fele édes téjjel.*

N^ro 213.

Végy: *egy meszszely tiszta, és fris mész-vizet.*

M.

Fiat puluis pro dosi.

N^ro 210.

℞. Pulv. uvæ ursin. dr. ß. d. u.

Sumatur talis bis vel ter de die.

N^ro 211.

℞. Pulv. uv. ursin.
— ostracodermat.
āā dr. ß.

M.

Usus, ut supra.

N^ro 212.

℞. Sapon. venet. unc. j.
Fiant inde pill. gr. jv.

Sumat ter de die tres, sensim augendo dosin, donec integram unciam, & ultra divisis dosibus de die assumat, bibendo præterea, quotidie ter, aut quater, qualibet vice uncias duas, vel tres remedii sequentis cum æquali parte lactis.

N^ro 213.

℞. Aq. calcis pur. & recent. lib. j. d. u.

N. 214.

Nro 214.

Végy: 2. *lót gyengén meg-tóretett len-magot; ugyan annyi meg-tóretett crétai koczord-magot; megint annyi édes gyökér port. Elegyisd-ósszve. Ebból egy lótot egy meszszely forró vizben egy fertály óráig bé-fedett edényben tarts, és azután szúrd-le. Ezt a' dosist kéttzer, vagy háromszor napjában megigya a' beteg.*

Nro 215.

Végy: *egy lót rák-szemet; ugyan annyi borezetet; 2. lót fejér málva syrupot; megint annyi szent János-gyökér-syrupot; 16. lót édes kómény-vizet; 2 kónting hig leveles borkóvet; 15 tsepp édes salétrom-spiritust. Elegyisd-ósszve, 's adgy-bé minden második órában két kalánnal, és itass réá egy fundsia herbathét a' kóvóthkezendó gyókerekból.*

Nro 216.

Végy: 6. *lót édes kómény-gyókeret; 3. lót édes gyókeret. Vagdald-ósszve herbathének.*

Nro 214.

℞. Semin. lini levit. contus.
— dauci cret.
Pulv. Glycyrrh.
ää unc. j.
M.

Sumatur inde uncia semis inf. cum aq. ferv. lib. j. per ¼ hor. vase clauso. dein Colat. exhibeatur.

Tale infusum bis, vel ter de die evacuet æger.

Nro 215.

℞. Lapid. canc.
Acet. vin.
ää. unc. ß.
Syrup. alth.
— diacod.
ää unc. j.
Aq. Fœnic. unc. viij.
Liq. terr. fol. tart. dr. ij.
Spirit. nitri dulc. gtt. xv.
M.

Sumat omni bihor. 2. cochl. & bibat subinde vasculum inf. ex spec. seq.

Nro 216.

℞. Rad. fœnic. unc. iij.
Glycyrrh. unc. j ß.
Consciss. exhibe.

N. 217.

Nro 217.

Végy: *fél kônting szarka.tövis-mag-port. Adgybé minden reggel, és estve egy illyen port két findsiu herbathével a' Nro 214. avagy 216. le-irt specieségkből.*

Nro 218.

Végy: *egy kônting ammoniák-gummát; ugyan annyi galbán-gummát; megint annyi belénd-fű-extractumot; 15. grán hódtetemet; és ugyan annyi kámfort; tengeri gyanta-tincturával tsinály 3. gránnyi pilulákot. Napjában háromszor hármat kell bé-adni egy findsia szék-fű-virág herbathével.*

Nro 219.

Végy: 8. *grán belénd-fű-extractumot; 2. lót fodor minta-syrupot; 16. lót ruta-vizet; fél kônting hód-tetem-tincturát. Elegyisd-ôszve, 's adgybé minden harmadik órában két kalánnal.*

Nro 217.

℞. Pulv. acinor. fruct. Cynosbat.
— — — dr. ß.
d. p. dosi.

Sumat mane, ac vesperi talem cum binis vasc. inf. spec. Nro. 214. 216.

Nro 218.

℞. Gum. amon.
— galb.
Extr. hyosciam.
ää dr. j.
Castor.
Camph.
ää gr. xv.
Tinct. succin. q. s.
M.
Fiant pill. gr. iij.

Sumat ter de die tres cum vasc. inf. Flor. Chamom.

Nro 219.

℞. Extr. Hyosciam. gr. viij.
Syrup. ment. unc. j.
Aq. rut. unc. viij.
Tinct. Castor. dr. ß.
M.

Sumat omni trihorio duo cochl.

Nro 220.

Végy: *fél kônting narânst-levél-port. Adgybé minden nap hármat.*

Nro 221.

Végy: 2. *lót naránts-levelet. Vagdald appróra herbathének.*

Nro 222.

Végy: *rothadás ellen való etzetet az auſtriai tartományok' patikáros könyvéből.*

Nro 223.

Végy: *egy kônting belénd-fü-extractumot. Tſinály egy gránnyi pilulákot. Napjában háromſzor egyet kell bé-adni laſſan a' mértéket 24. óra alatt egéſz egy kôntingre ſzaparitván.*

Nro 224.

Végy: 6. *kônting keſerû purgáló sót;* 4. *lót mannát;* 10. *lót tiſzta vizet. Elegyisd-öſzve klyſtérnek.*

Nro 220.

℞. Pulv. Fol. aurant. dr. ß. d. p. doſi.
Sumat ter de die unum.

Nro 221.

℞. Fol. aurant. unc. j.
Conſciſſ. d. u.

Nro. 222.

℞. Acetum antiſepticum.
P. P.

Nro 223.

℞. Extr. hyoſciam. dr. j.
Fiant inde pill. gr. j.
Sumat ter de die unam ſenſim augendo doſim ad dr. i. de die.

Nro 224.

℞. Sal. amar. dr. vj.
Mann. unc. ij.
Aq. pur. unc. x.
M. pro Enemate.

Nro 225.

Végy: 5. *kőnting labdán-flaſtromot; 3. kőnting hólyag huzó flaſtromot. Elegyisd-őſzve.*

Nro 226.

Végy: 8. *lót fekete kúkőrts-virág-vizet.*

Nro 227.

Végy: 20. *lót majoránna-vizet; 2. lót kalán levelű-fű-ſpirituſt; 2. kőnting terpentina-ſpirituſt. Elegyisd-őſzve.*

Nro 228.

Végy: 3. *kőnting kámfort; annyi éget bort, a' mennyivel 3. gránnyi pilulákat tſinálhatz. Nap jában háromſzor ketőtt kell bé-adni laſſan laſſan ſzaporitván a' doſist, ha a' ſzűkség ugy hozza.*

Nro 229.

Végy: 2. *lót eleven kénesőt; 8 lót diſznó-ſirt. Dórgőld mind addig, mig a' kéneső el-olvad.*

Nro 225.

℞. Empl. de labdan. dr. v.
— veſicant. dr. iij.
M.

Nro 226.

℞. Aq. deſtill. pulſat. nigr. unc. iv.
d. u.

Nro 227.

℞. Aq. majoran. unc. x.
Spirit. Cochlear. unc. j.
— Therebint. dr. ij.
M. d. u.

Nro 228.

℞. Camph. dr. iij.
Spirit. vin. rectif. q. ſ.
Ut fiant pill. gr. iij.
Sumat ter de die duas ſenſim augendo doſim, ſi opus eſt.

Nro 229.

℞. Mercur. vivi. unc. j.
Axungiæ porc. unc. jv.
Tere uſque ad Merc. extinctionem.
Unguentum d. u.

N. 230.

Nro 230.

Végy: 12. *grán édes kénesőt; egy meſzſzely föld-füſt-vizet;* 4. *lót föld-füſt-ſyrupot. Elegyisd-őſzve, 's adgy-bé minden harmadik órában két kalánnal.*

Nro 231.

Végy: 6. *grán corroſivus ſublimátot. Olvaſzd-el egy meſzſzely gabona-égetborban. Reggel és estve egy kalánnal kell bé-adni.*

Nro 232.

Végy: 6. *grán corroſivus ſublimátot; egy meſzſzely deſtillált kőzőnséges vizet. Elegyisd-őſzve, 's adgy-bé reggel, és eſtve egy kalánnal.*

Nro 233.

Végy: 3. *grán corroſivus ſublimátot. Üvegmozsárban addig dörgőld, mig vékony por leſz belőlle, azután ſzűnetlen dörgől. vén appránként adgy-hozzá:* 6. *lót bodza-liktáriumot. Elegyisd-őſzve jól, 's adgy-bé napjában*

Nro 230.

℞. Merc. dulc. gr. xij.
Aq. Fumar. lib. j.
Syrup. Fumar. unc. ij.
M.
Sumat omni trih. duo cochl.

Nro 231.

℞. Merc. Sublimat. corros. gr. vi.
Solv. exactiſſ. in ſpirit. frument. lib. j.
Sumat mane, ac veſp. cochl.

Nro 232.

℞. Merc. ſublimat. corros. gr. vi.
Aq. deſtillat. ſimpl. unc. xij.
M.
Exactiſſ. uſus, ut prioris.

Nro 233.

℞. Merc. ſublimat. corros. gr. iij.
Tere in mort. vitreo in pulv. ſubtiliſſ. dein adde ſenſim, & continuo terendo:
Roob ſamb. unc. iij.
Exactiſſ. miſt. exhibe.
Sumat ter de die parv. *három-*

háromszor egy kús kalánnal lassan lassan szaporitván a' dosist, ha szükséges jog lenni.

cochl. sensim, si opus est, augendo dosin.

N^ro 234.

Végy: 7. *tsepp opobalsamot*; *egy tojás-széket. Márvány-mosárban dörgöld-ősszve, 's azután adgy hozzá*: 3. *lót édes kömény-syrupot*; 16. *lót sálya-vizet. Elegyisd-ősszve, 's adgy-bé minden harmadik órában két kalánnal.*

N^ro 234.

℞. Bals. de. Mecch. gtt. vij.
Vitell. ov. Nro. j.
In mort. marm. bene tritis, & subactis. adde miscendo:
Syrup. fœnic. unc. j ß.
Aq. Salv. unc. viij.
M.
Sumat omni trih. duo cochl.

N^ro 235.

Végy: *málva levelet*; *lóhere-virágot*; *bodza-virágot*; *bürket*; *és olosz-uti-füvet, mindenikből két marékkal. Vagdald-ősszve.*

N^ro 235.

℞. Fol. malv.
Flor. meli ot.
— Samb.
Herb. Cicut.
— arnic.
āā man. ij.
Consciss. d. u.

N^ro 236.

Végy: 1. *könting bürök-extractumot*; 2. *lót tiszta mézet. Elegyisd-ősszve.*

N^ro 236.

℞. Extr. Cicut. dr. j.
Mell. pur. unc. j.
M. exactiss.

N^ro 237.

Végy: 10. *grán corrosivus sublimátot. Üveg-*

N^ro 237.

℞. Merc. sublimat. corros. gr. x.
mo-

mosárban tôrd vékony porrá, azután szúntelen tôrvén adgy-hozzá: egy kônting bûrök-extractumot. Elegyisd-ôszve jól, 's azután megint adgy-hozzá szûnetlen kevervén: 3. lót tiszta mézet.

Tere in mort. vitr. in pulv. subtilis. dein sensim adde semper terendo:

Extr. Cicut. dr. j.

Intime subactis, & permistis adde quoque sensim, & continuo miscendo:

Mell. pur. unc. j ß.

Exactissime mista exhibe.

Nro 238.

Végy: 2. *lót tûz-fûlevél-port.*

Nro 238.

℞. Pulv. fol. flammul. jov. unc. j.

d. u.

Nro 239.

Végy: 2. *lót tûz-fûvirágot. Vagdald-ôszve herbathének.*

Nro 239.

℞. Flor. flammul. jov. unc j.

Consciss. d. u.

Nro 240.

Végy: *egy kônting Csikorgó-fû-extractumot; 6. kônting fejér magnésiát; egy kônting édes kômény-magot. Tsinály port, 's adgy-bé belôlle napjában háramszor egy kés hegygyel.*

Nro 240.

℞. Extr. gratiol. dr. j.

Magnes. alb. dr. vi.

Sem. fœnic. dr. j.

M.

Fiat pulvis.

Sumat ter de die quantum cultri cuspide capi potest.

Nro 241.

Végy: 2. *lót Csikorgófûvet; ugyan annyi édes gyôkeret Vagdald-ôszve herbathének.*

Nro 241.

℞. Herb. gratiol.

Glycyrrh.

ãã unc. j.

Consciss. d. u.

N. 242.

Nro 242.

Végy: *két marék bürket. Vagdald-öszve, 's azután főzd elégséges vizben be-fedve egy fertály óráig; szűrj-le másfél meszszely főtt vizet.*

Nro 243.

Végy: *egy lót tűz-fűlevelet. Vagdald-öszve, 's azután főzd elégséges vizben egy fertály óráig; szűrj-le másfél meszszely főtt vizet.*

Nro 244.

Végy: 3. *grán farkas-répa-extractumot; 6. grán édes kénesőt; egy kőnting fejér nádmézet. Tsinály vékony port sokáig törvén kő-mosárban, azután osztsd hat egyenlő részekre. Napjában kéttzer, vagy háromszor egyet kell bé-adni.*

Nro 245.

Végy: *fel kőnting édes kénesőt; 's harmadfél kőnting bürök-extractumot. Elegyisd-öszve, 's tsinály 3. gránnyi pilulákot. Min-*

Nro 242.

℞. Herb. cicut. man. ij.
Conſciſſ. coq. vaſe clauſo per ¼ hor. dein Colat. lib. jß. exhibe.

Nro 243.

℞. Fol. flammul. jov.unc.ß.
Conſciſſ. coq. ſ. q. aqu. per ¼ hor.
Colat. lib. jß. dein exhibe.

Nro 244.

℞. Extr. Aconit. gr. iij.
Merc. dulc. gr. vj.
Sacch. alb. dr. j.
M. Fiat pulvis tenuiſſ. diu terendo in mort. marmor. qui dividatur in partes ſex æquales. Sumat æger bis, vel ter de die unum pulv.

Nro 245.

℞. Merc. dulc. dr. ß.
Extr. Cicut. dr. ijß.
M. exactiſſ. & fiant pil. gr. iij.
Sumat ter de die pill.

den nap hármot kell béadni lassan lassan szaporitván a' dosist, ha szükséges lesz.

tres sensim, si opus est, augendo dosim.

N^ro 246.

Végy: *egy lót bürök-extractumot; egy könting farkas-répa-extractumot. Elegyisd-öszve, 's tsinály 3. gránnyi pilulákot. Minden nap háromszor hármot kell bé-adni.*

N^ro 246.

℞. Extr. Cicut. unc. ß.
— aconit. dr j.
M. exactiss. ut fiant pill. gr. iij.
Sumat ter de die duas.

N^ro 247.

Végy: *ürmet; vizi fog-hagymát; fekete peszertzét; olaz uti-füvet, mindenikből két marékkal. Vagdald-öszve.*

N^ro 247.

℞. Herb. Absynth.
— scord.
— marrub.
— arnic.
ää m. ij.
Conscins. mist. d. u.

N^ro. 248.

Végy: 3. *marék bodza-virágot; 2. lót édes gyökér-port. Tölts-réá forró vizet, 's tartsd bé-fedve egy fertály óráig jó melegen, azután sürj-le másjél meszszely vizet, 's adgy-hozzá: egy könting tiszti-tott salétromat; 6 lót bodza-liktáriumot Elegyisd-ösz-ve, 's adgy-bé minden órában egy pndsiával lágy melegen.*

N^ro 248.

℞. Flor. Samb. man. iij.
Glycyrr. ras. unc. j.
inf. s. q. aq. ferv. vase clauso per ¼ hor. dein Colat. lib. jß. adde:
Nitr. pur. dr. j.
Roob samb. unc. iij.
M. Sumat omni hor. vasc. tepide.

N. 249.

Nro 249.

Végy: *orbántz ellén való golyóbist az austriai tartományok' patikáros könyvéből.*

Nro 249.

℞. Globulus ad Erysipelas P. P.

Nro 250.

Végy: 7. *grán tiszti-tott salétromot; ugyan annyi kéfzitett tengeri gyantát;* 20. *grán rák-fzemet. Tfinály port, 's adgy-bé napjában hármat.*

Nro 250.

℞. Nitr. pur.
Succin. præparat.
āā gr vij.
Lap. canc. gr. xx.
M. Fiat pulvis. Sumat tales tres de die.

Nro 251.

Végy: *fzék-fű-virágot; fejér málva-virágat; rutát, mindenikből egy marékkal. Vagdald-öfzve herbathének.*

Nro 251.

℞. Flor. Chamom.
— Alth.
Herb. rutæ.
āā man. j.
Conſciſſ. d. u.

Nro 252.

Végy: *egy lót fekete bunyor-gyökeret; 6. lót fejér málva-gyökeret; egy marék fejér málva-levelet. Vagdald-öfzve herbathének.*

Nro 252.

℞. Rad. hellebor. nigr. unc. ß.
— alth. unc. iij.
Fol. alth. man. j.
Conſciſſ. d. u.

Nro 253.

Végy: 3. *könting vékony rosdátlan vas-port;* 2. *könting kina-extractumot; egy könting ammo-*

Nro 253.

℞. Limat. mart. ſubtiliſſ. non rubig. dr. iij.
Extract. Cort. peruv. dr. ij.

niák-gummát; megint annyi válaſztott myrrát. Terpentinával tſinály 3-gránnyi pilulákot, 's adgy-bé minden harmadik órában hármat egy findſia méh-fű-herbathével.

Gum. ammon.
Myrrh. elect. ää dr. j.
Therebinth. q. ſ.
M. Fiant pill. gr. iij.
Sumat tres omni trihorio, & bibat deſuper vaſc. inf. meliſſæ.

Nro 254.

Végy: 24. grán ruffi pilulát. Tſinály belőlle 6. pilulákot egyſzeri bé-adáſra.

Nro 254.

℞. M. P. Ruff. gr. xxjv.
Fiant pill. num. vj.
Sumantur pro doſi.

Nro 255.

Végy: 2. lót bůrket; ugyan annyi édes gyökeret. Vagdald-öſzve herbathének.

Nro 255.

℞. Herb. cicut.
Glycyrrh.
ää unc. j.
Conſciſſ. exhibe.

Nro 256.

Végy: 12. grán bódtétemet; egy lót rák-ſzemet; ugyan annyi fejér magnéſiát. Tſinály port, 's adgy-bé napjában kéttzer, vagy háromſzor, egy kůs kalánnal; igyék réá a' beteg mindenkor egy findſia ſzék-fű-virág-herbathét.

Nro 256.

Caſtor. gr. xij.
Lap. cancr.
Magneſ. nitr.
ää unc. ß.
M. Fiat pulv. Sumat bis, vel ter de die cochl. parv. & bibat deſuper vaſc. inf. flor. chamom.

Nro 257.

Végy: 2. marék ſzék-fű-virágot. Vagdald-öſzve herbathének.

Nro 257.

℞. Flor. chamom. man. ij.
Conſciſſ. detur uſui.

N. 258.

Nro 258.

Végy: 4. *lót kármélita-ſpiritus-vizet az auſtriai tartományok' patikáros könyvéből.*

Nro 259.

Végy: 4. *lót Czikória-ſyrupot rabarbarával.*

Nro 260.

Végy: *egy lót friſs mandola-olajt*; 3. *lót manna-ſyrupot. Elegyisd-öſzve.*

Nro 261

Végy: 2. *lót friſs fűl fű-levet*; *egy lót birs-alma-torbat*; *ugyan annyi viola-ſyrupot. Elegyisd-öſzve.*

Nro 262.

Végy: 40. *grán rák-ſzem-port*; 4. *lót Czikória-ſyrupot rabarbarával. Elegyisd-öſzve, 's adgybé gyakran egy kűs kalánnal.*

Nro 263.

Végy: 40. *grán rák-ſzem-port*; *egy lót friſs mandola-ólajt*; 4. *lót man-*

Nro 258.

℞. Aqu. meliſſ. compoſi. P. P. unc. ij. d. u.

Nro 259.

℞. Syrup. cichor. cum rheo unc. ij. d. u.

Nro 260.

℞. Ol. amygd. dulc. recent. preſſ. unc. ß.
Syrup. mannat. unc. jß.
M.

Nro 261.

℞. Succ. ſemper vivi recent. preſſ. unc. j.
Mucilag. ſemin. cidon.
Syrup. violar. ää unc. ß.
M. d. u.

Nro 262.

℞. Pulv. lapid. cancr. gr. XL.
Syrup. cichor. cum rheo unc. ij.
M. detur ſæpius parv. cochl.

Nro 263.

℞. Pulv. lapid. cancr. gr. XL.
Ol. amygdal. dulc. recentis. unc. ß.

na - ſyrupot. Elegyisd-őſzve, 's adgy - bé gyakran egy kűs kalánnal.

Syrup. mannat. unc. ij.
M. uſus, ut prioris.

Nro 264.

Végy: *fél kőnting rák ſzem - port; megint annyi fejér magnéſiát; 2. lót Czikória - ſyrupot rabarbarávl; ugyan annyi manna - ſyrupot; 4. lót hárs-fa - virág - vizet. Elegyisd őſzve, 's adgy - bé gyakran egy kűs kalánnal.*

Nro 264.

℞. Pulv. lap. canc.
Magneſ. alb.
āā dr. ß.
Syrup. cichor. cum rheo.
— mannat
āā unc. j.
Aq. flor. til. unc. ij.
M. Sumat ſæpius parvum cochl.

Nro 265.

Végy: 15. *grán velentzei ſzappant. Olvozd - el 2. lót hárs - fa - virág-vizben, azután adgy - hozzá: fél kőnting rák - ſzem-port; 4. lót Czikória - ſyrupot rabarbarával. Elegyisd - őſzve, 's adgy - bé gyakran egy kávés kalánnal.*

Nro 265.

℞. Sapon. venet. gr xv.
Solv. in aq flor. til. unc. j.
deinde adde:
Pulv. lap. cancr. dr. ß.
Syrup cichor. cum rheo. unc. ij.
M. uſus, ut ſupra.

Nro 266.

Végy: 6. *lót édes kőmény - vizet; 6. kőnting ſzent János - győkér - ſyrupot; fél kőnting kéſzitett fejér őrmény főldet; ugyan annyi rák - ſzemet.*

Nro 266.

℞. Aq. fœnic. unc. iij.
Syrup. diacod. dr. vj.
Poli. alb. præp.
Lap. cancr.
āā dr. ß.

Ele-

Elegyisd-ôſzve, 's adgybé minden órában egy kalánnal.

M. Detur omni hora cochl.

Nro 267.

Végy: 6. *lót hárs-favirág-vizet;* 2. *lót baſaróſa-ſyrupot;* 6. *tſepp ſzarvas-ſzarv-ſpirituſt. Elegyisd-ôſzve, 's adgybé gyakran egy kalánnal.*

Nro 267.

℞. Aq. flor. til. unc. iij.
Syrup. pœoniæ. unc. j.
Spirit. C. C. gtt. vj.
M. Detur ſæpius cochleare.

Nro 268.

Végy: 20. *grán margraf-port; fél kônting rák-ſzemet; egy lót ſzent János-gyôkér-ſyrupot;* 2. *lót árva leány-haj-ſyrupot;* 6. *lót hars-fa-virág-vizet;* 10. *tſepp tengeri gyantás ſzarvas-ſzarv-ſpirituſt. Elegyisd-ôſzve, 's adgy-be gyakran egy kalánnal.*

Nro 268.

℞. Pulv. epilept. March. gr. xx.
Lapid. cancr. dr. ß.
Syrup. diacod. unc. ß.
— capill. ven. unc. j.
Aq. flor. til. unc. iij.
Spirit. C. C. ſuccinat. gtt. x.
M. Uſus, ut prioris.

Nro 269.

Végy: 20. *grán kéſzitett tengeri gyantát;* 2. *lót baſa-róſa-ſyrupot;* 6. *lót hárs-fa-virág-vizet;* 6. *tsepp fájdalmat enyhitô eſſentiát. Elegyisdôſzve, 's adgy-bé gyakran egy kalánnal.*

Nro 269.

℞. Succin. præparat. gr. xx.
Syrup. de pœonia. unc. j.
Aq. flor. til. unc. iij.
Laud. liquid. gtt. vj.
M. Uſus, ut ſupra.

Nro 270.

Végy: 3. *grán belénd-fű-extractumot*; 6. *lót hárs-fa-virág-vizet*; 2. *lót árva leány-haj-syrupot. Elegyisd őszve, 's adgy-bé gyakran egy kalánnal.*

Nro 271.

Végy: *fél könting hig leveles bor-követ*; 5. *lót föld fűst-syrupot. Elegyisd őszve, 's adgy-bé gyakran egy kús kalánnal.*

Nro 272.

Végy: 3. *lót édes kőmény-vizet; ugyan annyi hárs-fa-virág-vizet*; 4. *lót föld-fűst-syrupot; egy könting hig leveles bor-követ. Elegyisd-őszve, 's adgy-bé minden második órában egy kalánnal.*

Nro 273.

Végy: 40. *grán kettős sót*; 5. *lót manna-syrupot*; 6. *lót hárs-fa-virág-vizet. Elegyisd-őszve, 's adgy-bé minden második órában egy, vagy két kalánnal.*

Nro 270.

℞. Extr. hyosciam. gr. iij.
Solv. in aquæ flor. til. unc. iij. dein adde:
Syrup. capill. vener. unc. j.
M. Usus, ut prioris.

Nro 271.

℞. Terr. fol. tart. dr. ß.
Syrup. Fumar. unc. ijß.
M. Detur sæpius parv. cochl.

Nro 272.

℞. Aq. fœnic.
— flor. til.
āā unc. jß.
Syrup. fumar. unc. ij.
Liq. terr. fol. tart. dr. j.
M. Sumat omni bihorio cochl.

Nro 273.

℞. Arcan. duplicat. gr. xl.
Syrup. mannat. unc. ijß.
Aq. flor. til. unc. iij.
M. Sumat omni bihorio unum cochl. vel duo.

Nro 274.

Nro 274.

Végy: 2. *lót fejér nádmézet*; 12. *grán tiszta timsót*. *Tsinály. port.*

Nro 275.

Végy: 5. *grán bürök-extractumot*; 6. *lót hárs-fa-virág-vizet*; 4. *lót föld-füst-syrupot*; *fél könting híg leveles bor követ*. *Elegyisd-ösze*, *'s adgy-bé minden második*, *avagy harmadik órában egy kalánnal.*

Nro 276.

Végy: 20. *grán velentzei szappant*; 5. *grán bürök-extractumot*; 6. *lót hárs-fa-virág-vizet*; 4. *lót föld füst-syrupot*; 2 *lót czikória-syrupot rabarbaráival*. *Elegyisd-ösze*, *'s adgy-bé minden második*, *avagy harmadik órában egy kalánnal.*

Nro 277.

Végy: 20. *grán vizi czigát*. *Tsinály port*, *'s ádgy-bé napjában kettőt.*

Nro 278.

Végy: *fél könting*

Nro 274.

℞. Sacch. alb. unc. j.
Alum. pur. gr. xij.
M. Fiat puluis.

Nro 275.

℞. Extract. cicut. gr. v.
Solue. in aq. flor. til. unc. iij.
dein adde:
Syrup. fumar. unc. ij.
Liq. terr. fol. tart. dr. ß.
M. Detur omni bi, aut trihorio cochleare.

Nro 276.

℞. Sapon. venet. gr. xx.
Extr. cicut. gr. v.
Solve in aquæ flor. til. unc. iij.
deinde adde:
Syrup. fumar. unc. ij.
— cichor. cum rheo unc. j.
M. Usus, ut prioris.

Nro 277.

℞. Ostracodermat. gr. xx.
Fiat puluis.
Detur bis de die unus.

Nro 278.

℞. Pulv. rad. valer. sylv.

mats.

matska - gyökér - port; ugyan annyi kettős sót; 5. lót manna - syrupot; 6. lót varadits - vizet. Minden második, avagy harmadik órában egy vagy két kalánnal kell bé - adni.

N^ro 279.

Végy: *egy könting matska - gyökér - port; ugyan annyi kettős sót; 6 lót manna syrupot. Elegyisd - ősze, 's adgy bé gyakran egy kűs kalánnal.*

N^ro 280.

Végy: 10. *grán szarvas - gyökér - port. Minden reggel, és estve bé kell adni.*

N^ro 281.

Végy: 10. *grán szarvas - gyökér - port; 2. grán jalappa - port; 6 grán fejér nádmézet. Tsinály port, 's adgy - bé reggel, és estve egyet.*

N^ro 282.

Végy: 5. *grán értz szeretsent; megint annyi szarvas - gyökeret; 2. grán*

Arcan. dupl.
āā dr. ß.
Syrup. mannat. unc. ijß.
Aq. tanacet. unc. iij.
M. Detur omni bih. aut trihor. unum, aut duo cochlear.

N^ro 279.

℞. Pulv. rad. valer. sylv.
Arcan. dupl.
āā dr. j.
Syrup. mannat. unc. iij.
M. Detur sæpius de die parv. cochl.

N^ro 280.

℞. Pulv rad. dictam. alb. gr. x.
Detur talis mane, ac vesp.

N^ro 281.

℞. Pulv. rad. dictam. alb. gr. x.
— — Jalap. gr. ij.
Sach. alb. — gr. vj.
M. Fiat pulvis tenuiss.
Detur mane, ac vesp. talis.

N^ro 282.

℞. Æthiop. min.
Rad. dictam. alb.
āā gr. v.
ja-

jalappát 6. grán fejér nádmézet. Tſinály port, 's adgy-bé reggel, és eſtve egyet.

Rad. jalap. gr. ij.
Sacch. alb. gr. vj.
M. Fiat pulvis tenuiſſ.
Uſus, ut prioris.

N^ro 283.

Végy: 20. *grán tiſztitott ſalétromot*; 2. *lót árva leány-haj-ſyrupot*; 7. *lót hárs-fa-virág-vizet. Elegyisd-őſzve. Minden órában avagy máſodik órában egy kaláñnal kell bé-adni.*

N^ro 283.

℞. Nitr. pur. gr. xx.
Syrup. capill. vener. unc. j.
Aq. flor. til. unc. iijß.
M. Detur omni hor. vel bihor. cochl.

N^ro 284.

Végy: 20. *grán tiſztitott ſalétromot; ugyan annyi izzaſztó piskóltzat*; 3. *lót fejér málva-ſyrupot*; 8. *lót pipats-virág-vizet. Elegyisd-őſzve, 's adgy bé minden máſodik órában egy kaláñnal.*

N^ro 284.

℞. Nitr. pur.
Stib. diaphor. non ab^l. ää. gr. xx.
Syrup. alth. unc. jß.
Aq. flor. rhæad. unc. jv.
M. Detur omni hor. aut bihor cochl.

N^ro 285.

Végy: 15. *grán tiſztitott ſalétromot*; *egy kónting diatrágánt-port*; 2. *lót pipats-virág-ſyrupot*; 6. *lót hárs-fa-virág-vizet. Elegyisd-őſzve, 's adgy-bé minden órában, avagy máſodik órában egy kaláñnal.*

N^ro 285.

℞. Nitr. pur. gr. xv.
Pulv. ſpec. diatrag. dr. j.
Syrup. flor. rhaead unc j.
Aq. flor. til. unc. iij.
M. Uſus, ut prioris.

N.286.

Nro 286.

Végy: *etzetes mézet, és pipats-virág-syrupot, mindenikből 2. lótot; hárs-fa-virág-vizből 6. lótot. Elegyisd-ősszve, 's adgy-bé minden órában, avagy második órában egy kalánnal.*

Nro 286.

℞. Oxymell. simpl.
Syrup. flor. rhæad.
ää unc. j.
Aq. flor. til. unc. iij.
M. usus, ut supra.

Nro 287.

Végy: *egy kőnting diatrágánt-port; 2. lót pipats-virág-vizet. Elegyisd ősszve, 's adgy-bé minden órában egy kalánnal.*

Nro 287.

℞. Pulv. spec. diatrag. frig. dr. j.
Syrup. diacod. unc. j.
Aq flor. rhæad unc. iij.
M. Detur omni hora cochl.

Nro 288.

Végy: 20. *grán polychrest-sót; egy lót tengeri hagymás etzetes mézet; 5. lót manna-syrupot. Elegyisd-ősszve, 's adgy-bé minden órában egy kalánnal.*

Nro 288.

℞. Sal polychrest. gr. xx.
Oxymel. scil. it. unc. ß.
Syrup. mannat. unc. ijß.
M. Detur omni hor. cochl.

Nro 289.

Végy: 6. *grán értz kermest; 3. kőnting fejér nádmézet. Tsinály port, 's adgy-bé minden második órában egy kés hegygyel.*

Nro 289.

℞. Kerm. min. gr. vj.
Sacch. alb. dr. iij.
M. Fiat pulvis tenuiss.
Detur omni bih. quantum cultri cuspide capi potest.

N. 290.

Nro 290.

Végy: 6. grán értz-kermeſt; 3. kőnting fejér nádmézet. Tſinály port, ozsd hat egyenlő réſzre. Minden harmadik órában egyet kell bé-adni.

Nro 290.

℞. Kerm. min. gr. iij.
Sacch. alb. dr. j.
M. Fiat pulv. tenuiſſ.
Dividatur in ſex æquales. Doſes.
Detur. omni trihor pulvis.

Nro 291.

Végy: egy font ſavanyó kováſzt; 3. lót konyhasót; ugyan annyi meg tőretett muſtár magot. Jó erős etzettel tſinaly téſztát.

Nro 291.

℞. Ferment. panis acid. lib. j.
Sal. commun.
Farin. ſem. ſinap.
āā unc. jß.
Acet. q. ſ.
Ut Fiat paſta. d. u.

Nro 292.

Végy: egy kőnting vasgálitzkővet; 12. lót varadits vizet; 4. lót föld fűſt ſyrupot. Elegyisd-őſzve. Minden harmadik órában két kalánnal kell bé-adni.

Nro 292.

℞. Vitriol. mart. artificial. dr. j.
Solve in aq. tanacet. unc. vij. dein adde:
Syrup. fumar. unc. ij.
M. Sumat omni trih. cochl. duo.

Nro 293.

Végy: egy kőnting vasgálitzkővet; 12. lót varadits vizet; egy kőnting áloé-tinctúrát. Elegyisd-őſzve, 's adgy-bé minden harmadik órában két kalánnal.

Nro 293.

℞. Vitriol. mart. artifical. dr. j.
Solve in. aq. tanacet. unc. vij.
dein adde:
Tinct. Aloes. dr. j.
M. Uſus, ut prioris.

N. 294.

Nro 294.

Végy: 40. *grán matska-gyökeret*; 20. *grán jalappát. Tſinály port, 's adgy-bé nyóltz napokan minden reggel éh-gyomorra illyen port egyet.*

Nro 295.

Végy: *egy kónting ördög ſzart; úgyan annyi matska-gyökér-extractumot; fél kónting tiſzta áloét. Hód-tetem-tinctturával tſinály 3 gránnyi pilulákat. Napjában hármat kell bé-adni egy findſia erős varadits-herbathével.*

Nro 296.

Végy: *Csikorgó-füvet; ſennát; édes gyökeret, mindenikből két lótot. Vagdald-öſzve herbathének. Minden nap reggel éh-gyomorral két findſiával kell innya ſokáig.*

Nro 297.

Végy: 6. *kónting ſzarvas-gyökér-port*; 2. *kónting jalappa-port*;

Nro 294.

℞. Rad. Valér. ſylveſtr. ſcr. ij.
— jalap. ſcr. j.
M. Fiat pulvis.
Sumat æger per octo dies quotidie jejuno ventriculo talem.

Nro 295.

℞. Aſæ fœtid.
Extr rad. Valer. Sylveſtr. ää dr. j.
Aloes puræ. dr. ß.
Tinct. Caſtor. q. ſ.
M. Fiant pill. gr. iij.
Sumat ter de die tres, & bibat deſuper vaſc. inf. fortis herb. tanaceti.

Nro 296.

℞. Herb. gratiolæ.
Fol. Sennæ.
Glycyrrh.
Conſciſſ. ää unc. j.
d. u.
Sumat per plures dies quotidie mane vaſc. bina jejuno ventriculo.

Nro 297.

℞. Pulv. rad. dictam. alb. dr. vj.
— — Jalap. dr. ij.

4. lót úrôm - conſervát. Föld - füſt - ſyruppal tſinály liktáriumot. Napjában négyſzer egy kûs kalánnal kell bé - adni.

Nro 298.

Végy: egy kônting ôrdôg - borda - gyôkeret. Tſinály port, 's adgy - bé három nap egymás után minden reggel egyet; negyedik nap a' bé - vétel után két óra mulva végyen - bé a' beteg fél kônting Csikorgó - fû - gyôkér - port, avagy

Végy: jalappa - gyantát; édes kénesôt; fejér nádmézet, mindenikbôl 15. gránt. Tſinály port, 's add - bé egyſzerre. Ekképpen gyakran a' lapos geleſzta - is ſzerentséſen ki - hajtódik: Ha egyſzerre nem ſuccedál, akkor egynehány nap mulva megint haſanló próbát kell tenni.

Nro 299.

Végy: egy marék hegyes uti - fû - levelet; oloſz uti - fû - virágból annyit, a' mennyit három ujjal

Conſerv. Abſynth. unc. j.
Syrup. Fumar. q. s.
M. Fiat Electuarium.
Sumat quater de die parv. cochl.

Nro 298.

℞. Rad. filicis maris. dr. j.
Fiat pulvis.
Sumat æger per quatuor dies quotidie jejuno ventriculo, quarto autem die binis horis poſt abſumptum hunc pulverem ſumat unum ex ſequentibus.

℞. Rad. gratiol. dr. ß.
Fiat pulvis pro doſi.
vel.
℞. Reſinæ jalap.
Merc. dulc.
Sacchar. alb.
ãã gr. xv.
M. Fiat pulvis tenuiſſimus pro doſi; hac ratione ſubinde feliciter expellitur tænia, & ſi cura non perfecte ſuccedat prima vice, tunc poteſt eodem modo poſt aliquot dies repeti.

Nro 299.

℞. Fol. plantag. acut. m. j.
— arnic. pug. j.
Conſciſſ. coq. ſ. q. aq. per ½ hor.

meg - foghattz. Vagdald-ôſzve, 's fôzd elégséges vizben egy fertály óráig; azután ſzûrj le egy meſzſzely fôtt vizet, 's fetskendezd - bé.

Dein Colat. lib. j. exhibe pro injectione.

Nro 300.

Végy: 10. *grán póriſt; ugyan annyi kô - timsót; egy meſzſzely kut - vizet. Elegyisd - ôſzve fetskendezni.*

Nro 300.

℞. Borac. venet.
A umin. rup.
āā gr. x.
Aq. fontan. lib. j.
M. Pro eodem uſu.

Nro 301.

Végy: *egy kônting ſcammoneát; ugyan annyi édes kénesôt; 2. kônting farkas - répa - extractumot; 6. kônting bûrôk-extractumot. Tſinály 3 gránnyi pilulákot. Napjában háromſzor kettôt kell bé - adni, ſzaparitván a' doſiſt, ha ſzûkséges leſz.*

Nro 301.

℞. Scammonei.
Merc. dulc.
āā dr. j.
Extract. aconit. dr. ij.
— — cicut. dr. v.
M. Exactiſſime & fiant pill. gr. iij.
Sumat ter de die duas, augendo doſim, ſi opus eſt.

Nro 302.

Végy: 3. *lót ſzéles lapu - gyôkeret; 2. lót fejér málva - gyôkeret. Vagdald - ôſzve; 's fôzd elégséges vizben jél óráig, azután ſzûrj - le egy itze fôtt vizet, 's adgy - hozzá: egy grán veres præcipita-*

Nro 302.

℞. Rad. bard. unc. jß.
— alth. unc j.
Conſciſſ. coq. ſ. q. aq. per med. hor. dein in Colat. lib. ij.
ſolve.
Merc. præcipit. rubr. gr. j.

tuſt;

tuſt; 4. lót föld-füſt-ſyrupot. Igya-meg a' beteg egy nap.

Syrup. fumar. unc. ij.
M. abſumat quotidie

Nro 303.

Végy: 6. *lót fejér ormény földet; fél kónting kámfort. Tſinály vékony por.t.*

Nro 303.

℞. Bol. alb. unc. iij.
Camph. dr. ß.
M. Fiat pulv. tenuiſſ.

Nro 304.

Végy: *egy kónting tiſzta eleven kénesőt; 3. kónting arabiai gummát. Kő-mosárban addig tőrd, mig a' kénesö el nem tűnik; azután dörgölvén ſzűnetlen adgy-hozzá: 4. lót föld-füſt-ſyrupot; 16. lót édes kömény-vizet. Elegyisd-öſzve, 's adgy-bé minden nap kéttzer vagy háromſzor egy kalánnal laſſan laſſan ſzaparitván a' doſiſt, ha ſzükség fog lenni.*

Nro 304.

℞. Merc. vivi puriſſ. dr. ß.
Gumm. arab. dr. iij.
Teranturinvicem, donec Mercurius perfecte diſpareat in mort. lapideo. Inter terendum probe miſcendo adde:
Syrup. fumar. unc. ij.
Aq. fœnicul. unc. viij.
M. Sumat bis, vel ter de die cochl. unum. ſenſim augendo doſin, ſi opus eſt.

Nro 305.

Végy: 3. *grán tiſzta eleven kénesőt; 4. grán ſcammoneát; 15. grán arabiai gummát; 10. grán nádmézet. Tſinály port kő-mosárban addig tőrvén, mig a' kénesö*

Nro 305.

℞. Merc. crud. puriſſ. gr. iij.
Scammon. gr. jv.
Gum. arab. gr. xv.
Sacchar. alb. gr. x.
M. Fiat. pulvis. Terantur ſimul in mort. marmor. donec mercurius penitus

el nem tűuik. Napjában kéttzer, avagy háromſzor egyet kell bé-adni.

N^ro 306.

Végy: *egy lót édes gyökér-port. Terpentinával tſinály 3. gránnyi piluláket. Minden harmadik órában kettőt kell bé-adni.*

N^ro 307.

Végy: 6. *lót sákotskában kőtött nyers piskóltzot; 2. lót ſzártsagyökeret; ugyan annyi tőlgy-fa-gyöngyöt; egy lót ſaſſafras-fát. Vagdald-öſzve, 's főzd gyenge tűznél 5. meſzſzely vizben addig, mig tſak más fél meſzſzely marad; azt ſzűrd-le, és azután itaſs a' beteggel minden reggel, és eſtve egy ſindſiával.*

N^ro 308.

Végy: 4. *lót ſzártſagyökeret; 3. kőnting felfutó-eb-ſzőlő-veſzſzőt. Vagdald-öſzve, 's főzd elégséges vizben három óráig, azután ſzűrj-le*

diſpareat.

Sumatur bis, vel ter de die unus.

N^ro 306.

℞ Pulv. glycyrrh. unc. ß.
Thereb. q. s.
M. Fiant pill gr. iij.
Sumat omni trihorio duas.

N^ro 307.

℞. Pulv. antimon. crud. in petia ligati. unc. iij.
Rad. Sarſaparill.
Viſci quercini.
āā unc. j.
Ligni Saſſafras. unc. ß.
Conſciſſ. miſt. coq. lento igne in lib. v. aq. ad remanentiam lib. jß. dein colat. exhibe.

Sumat mane, ac veſperi vaſcul.

N^ro 308.

℞. Rad. Sarſaparill. unc. ij.
Stipit. dulc. amar. dr. iij.
Conſciſſ. coq. vaſ. clauſo ſ. q. aq. per 3. hor. dein colat. lib. jß. leniter expreſſæ. adde:

más-

másfél meszszely főtt vizet gyengén ki-nyomván; adgy-hozzá: 4. lót föld-füst-syrupot. Elegyisdőszve, 's adgy bé háromszor, avagy négyszer napjában egy findsiával.

Syrup. fumar. unc. ij.
M. Sumat ter, vel quater de die valcul.

Nro 309.

Végy: 2. *lót szarvasgyökér-port. Basa-rósasyruppal tsinály liktáriumot. Minden harmadik órában egy kús kalánnal kell-bé adni.*

Nro 309.

℞. Pulv. rad. dictam. alb. unc. j.
Syrup. de pœonia. q. s.
M. Fiat Elect.
Sumat omni trih. parv. cochl.

Nro 310.

Végy: *egy lót matskagyökér-port ugyan annyi tölgy-fa-gyöngy-port; meginț annyi kina-port. Jerva-gyökér-syruppal tsinály liktáriumot, 's adgy-bé minden harmadik órában egy kús kalánnal.*

Nro 310.

℞. Pulv. rad. valer. sylv.
— visci quercin.
— cort. peruv.
āā unc. ß.
Syrup. Contrajerv. q. s.
M. Fiat Elect.
Usus, ut prioris.

Nro 311.

Végy: 6. *könting bürök-extractumot; más-fél könting farkas-répá-extractumot; ugyan annyi értzkermest. Tsinály belőllek 3. gránnyi pilulákot. Minden nap háromszor kettőt,*

Nro 311.

℞. Extr. Cicut. dr. vj.
— aconit.
Kermes mineral.
āā dr. jß.
M. exactissime & fiant inde pill. gr. iij.
Sumat ter de die duas,

vagy hármat kell bé-adni két findſia ruta-herbathével.

Nro 312.

Végy: *egy grán Zinkvirágot; 10. grán rákſzemet. Kő-mosárban ſokáig tőrvén tſinály vékony port, 's adgy-bé kéttzer, avagy háromſzor egyet egy findſia-roſmarin-herbathével.*

Nro 313.

Végy: 4. *lót ſzarvasgyökér-tinctúrát. Minden nap kéttzer, avagy háromſzor 60. tseppet kell bé-adni egy findſia roſmarin-herbathével.*

Nro 214.

Végy: *majóránnát, roſmarint; mezei kakukfüvet; kerti kakuk-füvet; mindenikből két lótot Tſinály port.*

Nro 315.

Végy: 8. *lót vad kendert. Vagdald-öſzve, 's főzd elégséges vizben egy*

vel tres, & bibat deſuper bina vaſcula infuſi rutæ.

Nro 312.

℞. Flor. Zinci gr. j.
Lap. cancr. gr. x.
M. Fiat pulvis tenuiſſimus diu terendo in mortario marmoreo.
Sumat bis, vel ter de die unum, ſuperbibendo vaſculum infuſi roris marini.

Nro 313.

℞. Tinct. rad. dictam. alb. unc. ij.
d. u.
Sumat bis, vel ter quotidie gtt. lx. & bibat deſuper vaſculum infuſi roris marini.

Nro 314.

℞. Herb. majoran.
— ror. mar.
— ſerpill.
— thymi.
āā unc. j.
M. Fiat pulvis.

Nro 315.

℞. Herb. Eupator. cannab. unc. jv.
Coq. s. q. aq. per horam.

óraig;

óráig; másfél itzét nyomj-ki keményen fatsarván, 's szűrd-meg meleg kőtésnek.

Nro 316.

Végy: *egy lót szent János-gyökér-syrupot; 4. lót pipats-virág-vizet; fél kőnting kénkő-spiritust Elegyisd-őszve egyszeri bé-vételre.*

Nro 317.

Végy: 15. *grán sárkán-gyökeret; megint annyi izzasztó piskóltzat. Tsinály port egyszeri béadásra.*

Nro 318.

Végy: 2. *lót vizi torma-conservát, ugyan annyi kalán levelű-fű-conservát; megint annyi tengeri szőlő-syrupot; 2. kőnting gálitzkő-spiritust. Elegyisd-őszve.*

Nro 319.

Végy: 2. *lót bűdős-kő-virágot: 6. lót disznósirt. Keverd-őszve irnak.*

Colat. lib. vj. fort. expressam exhibe pro fomento.

Nro 316.

℞. Syrup. Diacod. unc. ß.
Aq. flor. rhæad. unc. ij.
Spirit. Sulph. per campan. dr. ß.
M. Fiat haustus.

Nro 317.

℞. Rad. serpent. virgin.
Stib. diaphor.
āā gr. xv.
M. Fiat pulvis pro dosi.

Nro 318.

℞. Conserv. nasturt. aquat.
— Cochlear.
Syrup. ribes.
āā unc. j.
Spirit. vitrioli. dr. ij.
M. d. u.

Nro 319.

℞. Flor. sulph. unc. j.
Axung. porc. unc. iij.
M exactiss.
Fiat unguentum.

AZ ORVOSSÁGOKNAK RENDEI.

I.

ARANY-ERET HAJTÓ SZEREK.

(*Hæmorrhoyides promoventia.*)

Arany-ér; Vérkorság; Vég-burkán való súly mind egy értelemben vétetődik. A' melly szerek a' meg-rekedett arany-eret meg-indittyák, 's folytattyák, azok arany-eret hajtó szereknek neveztetnek. Illyenek vagynak No. 120. 201. 202.

II.

ERŐSITŐ SZEREK.

(*Roborantia.*)

A' melly orvoſságok az emberi teſt' erőtlen részeinek el-veſzett erejeket megint viſzſzá adgyák, azok erősitő szereknek hivattatnak. Az erősitő szerek kétfélék: némellyek csak *erősítenek*, és egyszer-'s-mind semmit sem *hevítnek*, mint a' No. 102. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 292. 293. 310. le-irt orvoſságok; más erősitő szerek ellenben *erősítnek*, és egyszer-'s-mind *hevítnek-is*: Illyenek vagynak No. 31. 35. 36. 70. 74. 75. 86. 108. 133. 143. 176. 184. 189. 220. 234. 253.

III.

III.

FELÓLDÓ SZEREK.

(*Solventia.*)

Az erek, és az erekből tsinált tagok az emberi testben gyakran vérrel, avagy más nedvességekkel meg-telnek, meg-dugodnak, 's fel-dagadnak, kivált-képpen ha a' vér igen sűrű. A' melly orvosságok a' sűrű vért meg-higittyák; a' dugult ereket, 's tagokat fel-nyittyák; a' bennek meg-rekedett nedvességeket rajtak által hajtyák, és ekképpen a' daganatokat el-oszlattyák, és semmivé tesik, azok felóldó szereknek mondatnak. *Gyengén* munkálkodnak a' No. 6. 7. 45. 46. 68. 71. 72. 79. 99. 100. 101. 116. 132. 136. 144 173. 178. 179. 271. 272. 287. 288 le-irt orvosságok.

Hathatósabbak vagynak No. 111. 113. 134. 142. 182 183. 212. 215. 308. 318.

Ezeknél sokkal hathatósabban óldnak-fel a' piskóltzból készitetett szerek, mellyek álteraló orvosságoknak-is neveztetnek: No. 34. 122. 123. 171-172. 185. 240. 241. 289. 290. 296. 307.

A' vért igen nagyon felóldgya, meg-higittya, meg-vékonyittya, meg-tsipósiti, és igen könnyen rothadóvá teszi a' *kénesó*, akarmiképpen készitődgyék, és a' testbe vitetődgyék. Olvasd a' kénesós szereket.

Leg hathatósabb felóldó orvosságok találtatnak: No. 48. 49. 59 60. 61. 91. 135. 164. 171. 172. 174. 180. 186. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 242. 243. 244. 245. 246 275. 276. 301. 311. Ezek az orvosságok leg haszna sobbaknak lenni tapasztaltattak a' meg-keményült mirigyekben, a' tisztátalan, frantzos,

rák-fenés fekélyekben, hoſzſzas kóſzvényben, frantzos tſont ki-növésekben, az hajló tagoknak megmeredésekben, a' ſzemnek kék, 's fekete homályában, a' ſzarv hártyának fóttyaiban, a' tſont-fenében, és a' bórnek meg-rógzótt nyavalyáiban. Ezek haſználnak ott is, a' hól más felólló ſzerek, még a' kénesó-is, haſzontalonak vóltak.

IV.

FÁJDALMOT ENYHITO SZEREK.

(*Anodina.*)

Ezek irva vagynak No. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 92. 93. 197. 114. 126. 127. 140. 197. 199. 223. 265. 269 270.

V.

FÓVENYT, 'S KÓVET HAJTÓ SZEREK.

(*Lithontriptica.*)

A' vesékben, és a' hugyos hólyagban gyakran fóven hez, s kóvekhez hasonló matériák nónnek. Ezeket a' teſtból ki-hajtyák a' No. 210. 211. 212. 213. 214. 217. le-irt orvoſságok.

VI.

GÓRTS ELLEN VALÓ SZEREK.

(*Antiſpaſmodica.*)

Ezek fel-találtatnak No. 23. 37. 41. 73. 77. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 92. 93. 105. 106. 107. 114. 117. 126.

126. 127. 128. 133. 140. 160. 197. 199. 204. 205. 209. 218. 219. 223. 228. 250. 256. 257. 258. 266. 267. 268. 269. 270.

VII.

GELESZTÁK ELLEN VALÓ SZEREK.

(*Anthelmintica.*)

A' geleſztákot hajtyák, 's ólik a' No. 200. 278. 279. 280. 281. 282. 292. 293. 294. 295. 297. 298. 309. 310. 313.

VIII.

HASHAJTÓ SZEREK.

(*Purgantia.*)

Ezek a' beleket lefelé tiſztittyák; némellyek egyſzer-'s-mind hiveſitnek-is No. 3. 5. 11. 12. 14 39. 47. 109. 124. 125. 129 139. 141. 167. 198. 224. 259. 260. 273. Máſok erôſſebben hajtyák az emészteretett, és egyſzer-'s-mind a' vért-is ſebeſſebben forgattyák, a' pulſuſt-is meg-gyorſittyák No 38. 110. 115. 155. 193. Ezeknél-is erôſſebbek vagynak No. 4. 42. 43. 44. 154. 156. 157. 158. 254.

IX.

HÁNYTATÓ SZEREK.

(*Vomitoria.*)

Ezek a' gyomrat felfelé tiſztittyák No. 24. 25. 26. 190.

X.

X.

HÓLYAG-HUZÓ SZEREK.

(*Veſicatoria.*)

Hólyag-huzó ſzereknek azok neveztetnek, a' mellyek, ha a' mezitelen bőrre kőttetnek, hólyagot huznak No. 225. 291.

XI.

HIVESITŐ SZEREK.

(*Refrigerantia.*)

A' melly orvoſságok a' rend kivül meg hevült teſtet meg-hiveſitik, azok hiveſitő ſzereknek mondatnak No. 1. 2. 3. 6. 7. 8. 9. 11. 12. 15. 27. 32. 39. 45. 80. 99. 121. 129. 165. 167. 187. 209. 250. 283. 285. 286.

XII.

HÓSZÁMOT HAJTÓ SZEREK.

(*Emmenagoga.*)

Ezek az aſzſzony-embereknek meg-állatt vérfolyáſokat meg-indittyák No. 120. 201. 202. 251. 252. 257.

XIII.

IZZASZTÓ SZEREK.

(*Sudorifera.*)

Ezekre meg-izzad az ember No. 23. 37. 76. 77. 104. 105. 185. 228. 247. 248. 257. 317.

XIV.

KLYSTÉREK.

(*Clyſmata.*)

Klyſtéreknek azok a' ſzerek neveztetnek, a' mellyek az embernek alfelén a' vég-hurkába bévettetnek. Ezek ſokfélék: *Lagyító* vagyon No. 194. Gyengén *izgató* No. 10. 137. *Erőſſen* izgató No. 76. 77. 138. *Tſendeſítő* No. 149. 195. *Tápláló* klyſtér vagy tehénhus-levesből, vagy téjből tſináltatik.

XV.

KÉNESŐS SZEREK.

(*Mercurialia.*)

Ezek kénesőből kéſzitetnek No. 229. 230. 231. 232. 233. 237. 244. 245. 301. 302. 304. 305.

XVI.

LÁGYITÓ SZEREK.

(*Emollientia.*)

A' Vizes, torhas, és olajos ſzerek a' teſtnek megſzáradott, és meg-keményült, 's meg-feſzült réſzeit meg-nedveſitik, 's meg-lágyityák. No. 8. 13. 40. 66. 67. 69. 81. 88. 175. 188. 260.

XVII.

PŐKTETŐ SZEREK.

(*Expectorantia.*)

A' tűdő gyakran ſűrű nyálos matériával megtelik; ezt a' matériát meg-vékonyityák, meg-mozdityák,

dityák, és a' melyből ki-pöktetik a' No. 32. 33. 34. 111. 112. 113. 284. 288. le-irt orvoſságok, és azért pöktető ſzereknek hivattatnak.

XVIII.

ROTHADÁS ELLEN VALÓ SZEREK.

(*Antiſeptica.*)

Midőn a' teſtnek valami réſze meg-vagyon gyuladva, és a' vér ſebeſſen forog, akkor a' rothadás ellen egyedűl tſak a' ſavanyó ſzerek, kiváltképpen az értz-ſavanyó ſpirituſok jovoſoltatnak No. 7. 27. 29. 166. 196. Mikor a' pulſus gyenge, reſzkető, gyors, és kitſin, akkor fűſzerſzámizű, ſpirituſos, őſzve-huzó, és erőſitő ſzerek ditsértetnek. Az őſzve-huzó orvoſságok le-vagynak irva a' XXIII-dik rendben. Az erőſitők fel-találtatnak No. 31. 35. 36. 70. 102. 145. 146. 147. 148 149. 150. A' fűſzerſzámizű, és ſpirituſos ſzerek le-iratnak No. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 28. 30. 58. 74. 75. 76. 77. 104. 108. 170. 177. 222. 227. 228. 247.

XIX.

SZEM-ORVOSSÁGOK.

(*Ophthalmica.*)

Ezek ſzem-fájás ellen jovoſoltatnak No. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56.

XX.

XX.

SAVANYÓSÁG ELLEN VALÓ SZEREK.

(*Antacida.*)

Efféle orvoſságok akkor ſzükségeſek, a' mikor a' gyomorban valami etzet-ſavanyóság vagyon No. 1. 103. 130. 131. 209. 213. 250. 256. 262. 264. 265. 277.

XXI.

TSENDESITŐ SZEREK.

(*Paregorica.*)

A' Tſendeſitő orvoſságok kétfélék: elsőben tſendeſitnek az opium, és a' ſájdalmat enyhitő ſzerek No. 80. 82. 83. 84. 85. 93. 94. 126. 127. 192. 197. 199. Másodſzor tſendeſitnek az ősſzve-huzó (XXIII.) és az erősitő (II.) orvoſságok.

XXII.

KÜLSŐ TISZTITŐ SZEREK.

(*Depurantia externa.*)

A' Teſtnek külsö réſzein levő ſebeket, és fekélyeket meg-tiſztityák a' No. 57. 58. 59. 62. 63. 64. 65. 69. 78. 261. le-irt orvoſságok.

XXIII.

ŐSZVE-HUZÓ ORVOSSÁGOK.

(*Adſtringentia.*)

Ezek le-iratnak No. 95. 96. 97. 191. 192. 206. 208. 210. 211. 274. 300.

XXIV.

VIZELLETET HAJTÓ ORVOSSÁGOK.

(*Diuretica.*)

Az embert gyengén vizeltetik a' lágyitó, és gyenge vizelletet hajtó ſzerek No. 8. 13. 40. 46. 68. 69. 71. 72. 79. 88. 89. 90. 116. 162. 163. 216. 255. Erőſſebben vizeltetnek az izgató, éles, avagy balſamuſos orvoſſágok No. 86. 111. 115. 118. 119. 122. 152. 153. 159. 168. 181. 214. 215. 306.

A'

L. B.

STÖRCK ANTAL

UR

ORVOSI TANITÁSIBAN

JOVOSOLT

ORVOSSÁGOKNAK

VALÓSÁGOS

ÁRRA.

BUDÁN,

KIRÁLYI AKADEMIÁNAK BETŰIVEL.

1779.

RÖVID TUDÓSITÁS.

Ebben a' taxában minden ſzer, munka, kötés, edény, pappiros, 's a' t. a' Bétſi és a' Poſonyi taxa ſzerént betſültetik; azért-is á Beteg többet fizetni nem tartozik, de a' Patikároſnak-is ennél többet kérni nem ſzabad.

Numeri	Notæ	Fl.	xr.
N° 1	Dos.j	—	2
N° 2	——	—	16
N° 3	Dos.j	—	2
N° 4	Dos.j	—	2
N° 5		—	32
N° 6		—	20
N° 7		—	30
N° 8		—	20
N° 9		—	30
N° 10		—	10
N° 11		—	25
N° 12		—	19
N° 13		—	6
N° 14		—	28
N° 15		—	28
N° 16		—	27
N° 17		—	26
N° 18		—	20
N° 19		—	24
N° 20	Dos.j	—	1
N° 21		—	6
N° 22		—	20
N° 23		—	16
N° 24	Dos.j	—	4
N° 25	de 1. Dos.j	—	2
N° 26	de 2. Dos.j	—	3
N° 27		—	6
N° 28		—	20
N° 29		—	12
N° 30		—	30
N° 31		—	36
N° 32		I	17
N° 33		—	30
N° 34		—	33
N° 35	Dos.j	—	3
N° 36		—	24
N° 37	Syrup. ℥ij.	—	48
N° 38		—	25
N° 39	Dos.j	—	6
N° 40		—	48
		—	18

Numeri	Notæ	Fl.	xr.
N° 41	——	—	19
N° 42	Dos.j	—	3
N° 43	detto	—	5
N° 44	detto	—	9
N° 45	℔j. ser.lact.	—	4
N° 46		—	48
N° 47		—	24
N° 48		—	12
N° 49		—	40
N° 50		—	10
N° 51		—	8
N° 52		—	10
N° 53		—	6
N° 54		—	30
N° 55		—	12
N° 56	Ungv. ℥ß.	—	3
N° 57		—	15
N° 58		—	21
N° 59		—	18
N° 60		—	24
N° 61		I	9
N° 62		—	45
N° 63		—	8
N° 64		—	40
N° 65		—	30
N° 66		—	14
N° 67		—	36
N° 68		—	20
N° 69		I	8
N° 70		—	32
N° 71		—	36
N° 72		—	26
N° 73		I	12
N° 74		I	6
N° 75	Syrup. ℥ij.	—	9
N° 76		—	12
N° 77		—	10
N° 78		—	40
N° 79	Acet. ℥iv.	—	22
N° 80		—	21
N° 81			

Numeri	Notæ	Fl.	xr.
N° 82			15
N° 83			27
N° 84	Dos. j		3
N° 85	detto		2
N° 86			26
N° 87			6
N° 88			14
N° 89			6
N° 90			8
N° 91			32
N° 92			22
N° 93			24
N° 94			22
N° 95			30
N° 96			24
N° 97			24
N° 98			18
N° 99			18
N° 100			18
N° 101			27
N° 102	Mell. ℥iv.		30
N° 103	Dos. j		6
N° 104			8
N° 105			6
N° 106			15
N° 107			18
N° 108			24
N° 109	Dos. j		4
N° 110	Syrup. ℥ß.		42
N° 111			30
N° 112		1	15
N° 113			24
N° 114			24
N° 115	Dos. j		15
N° 116			18
N° 117			22
N° 118			27
N° 119			20
N° 120			24
N° 121			38
N° 122			24

Numeri	Notæ	Fl.	xr.
N° 123			18
N° 124			34
N° 125			15
N° 126			15
N° 127			15
N° 128			8
N° 129			18
N° 130			36
N° 131			6
N° 132			36
N° 133			12
N° 134			27
N° 135			21
N° 136			42
N° 137			12
N° 138			20
N° 139		1	18
N° 140			3
N° 141			48
N° 142			38
N° 143			12
N° 144			36
N° 145	Dos. xii.		48
N° 146	detto viii.		48
N° 147	Syrup. ℥iv.	1	20
N° 148		1	16
N° 149		1	18
N° 150		2	24
N° 151			51
N° 152			8
N° 153			26
N° 154	Dos. j		3
N° 155			21
N° 156	Dos. j		6
N° 157			15
N° 158	Dos. j		10
N° 159			24
N° 160			18
N° 161			7
N° 162			7
N° 163			12

N° 164

Numeri	Notæ	Fl.	ar.	Numeri	Notæ.	Fl.	ar.
N° 164	——	—	45	N° 204	——	—	10
N° 165	——	—	30	N° 205	——	—	9
N° 166	——	—	27	N° 206	Olei ʒß.	—	15
N° 167	Dos.j	—	1	N° 207	——	—	7
N° 168	——	—	20	N° 208	——	—	4
N° 169	——	—	14	N° 209	Dos. j	—	3
N° 170	——	—	22	N° 210	detto	—	1
N° 171	——	—	12	N° 211	detto	—	1
N° 172	Dos.j	—	1	N° 212	——	—	21
N° 173	——	—	40	N° 213	——	—	9
N° 174	——	—	51	N° 214	——	—	34
N° 175	——	—	48	N° 215	——	—	38
N° 176	Syrup. ʒij.	1	—	N° 216	——	—	12
N° 177	——	—	24	N° 217	Dos.j	—	1
N° 178	——	—	45	N° 218	——	—	26
N° 179	——	—	28	N° 219	——	—	22
N° 180	Dos.j	—	2	N° 220	Dos.j	—	1
N° 181	——	—	36	N° 221	——	—	5
N° 182	——	—	26	N° 222	Acet. ʒj.	—	8
N° 183	——	—	48	N° 223	——	—	6
N° 184	Syrup. ʒii.	1	2	N° 224	——	—	24
N° 185	——	—	22	N° 225	——	—	18
N° 186	Dos.j	—	4	N° 226	——	—	6
N° 187	——	—	21	N° 227	——	—	20
N° 188	——	—	21	N° 228	——	—	21
N° 189	——	1	24	N° 229	——	—	25
N° 190	Dos.j	—	7	N° 230	——	—	32
N° 191	detto	—	1	N° 231	——	—	15
N° 192	——	—	20	N° 232	——	—	9
N° 193	Dos.j	—	4	N° 233	——	—	24
N° 194	——	—	16	N° 234	——	—	26
N° 195	——	—	27	N° 235	——	—	17
N° 196	——	—	38	N° 236	——	—	7
N° 197	——	—	6	N° 237	——	—	15
N° 198	——	—	12	N° 238	——	—	8
N° 199	——	—	20	N° 239	——	—	7
N° 200	——	—	24	N° 240	——	—	12
N° 201	Dos.j	—	3	N° 241	——	—	9
N° 202	detto	—	3	N° 242	——	—	12
N° 203	——	—	24	N° 243	——	—	14

N° 244

Numeri	Notæ	Fl.	xr.	Numeri	Notæ	Fl.	xr.
N° 244	——	—	6	N° 283	——	—	14
N° 245	——	—	20	N° 284	——	—	21
N° 246	——	—	30	N° 285	——	—	16
N° 247	——	—	12	N° 286	——	—	17
N° 248	——	—	36	N° 287	——	—	15
N° 249	N° 1.	—	17	N° 288	——	—	25
N° 250	Dos. j	—	3	N° 289	——	—	18
N° 251	——	—	7	N° 290	Dos. vj.	—	12
N° 252	——	—	9	N° 291	——	—	18
N° 253	——	1	12	N° 292	——	—	27
N° 254	Dos. j	—	6	N° 293	——	—	12
N° 255	——	—	6	N° 294	Dos. j	—	3
N° 256	——	—	12	N° 295	——	—	21
N° 257	——	—	6	N° 296	——	—	18
N° 258	——	—	26	N° 297	Syrup. ℥iv.	—	54
N° 259	——	—	18	N° 298	de 1. Dos. j	—	1
N° 260	——	—	20	N° 298	-- 2. Dos. j	—	1
N° 261	——	—	12	N° 298	-- 3. Dos. j	—	9
N° 262	——	—	18	N° 299	——	—	10
N° 263	——	—	24	N° 300	——	—	6
N° 264	——	—	22	N° 301	——	1	8
N° 265	——	—	21	N° 302	——	—	36
N° 266	——	—	14	N° 303	——	—	6
N° 267	——	—	14	N° 304	——	—	36
N° 268	——	—	24	N° 305	Dos. j	—	4
N° 269	——	—	15	N° 306	——	—	21
N° 270	——	—	15	N° 307	——	—	36
N° 271	——	—	24	N° 308	——	—	54
N° 272	——	—	24	N° 309	Syrup. ℥iv.	—	42
N° 273	——	—	27	N° 310	Syr. ℥vj	1	12
N° 274	——	—	7	N° 311	——	3	45
N° 275	——	—	24	N° 312	Dos. j	—	2
Nr 276	——	—	32	N° 313	——	—	34
N° 277	Dos. j	—	1	N° 314	——	—	30
N° 278	——	—	27	N° 315	——	—	34
N° 279	——	—	27	N° 316	——	—	8
N° 280	Dos. j	—	1	N° 317	Dos. j	—	4
N° 281	detto	—	3	N° 318	——	—	27
N° 282	Dos. j	—	4	N° 319	——	—	12

DEBRECZENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt. — 722-1955

737545

757545